Török Enikő

Mikoviny Sámuel

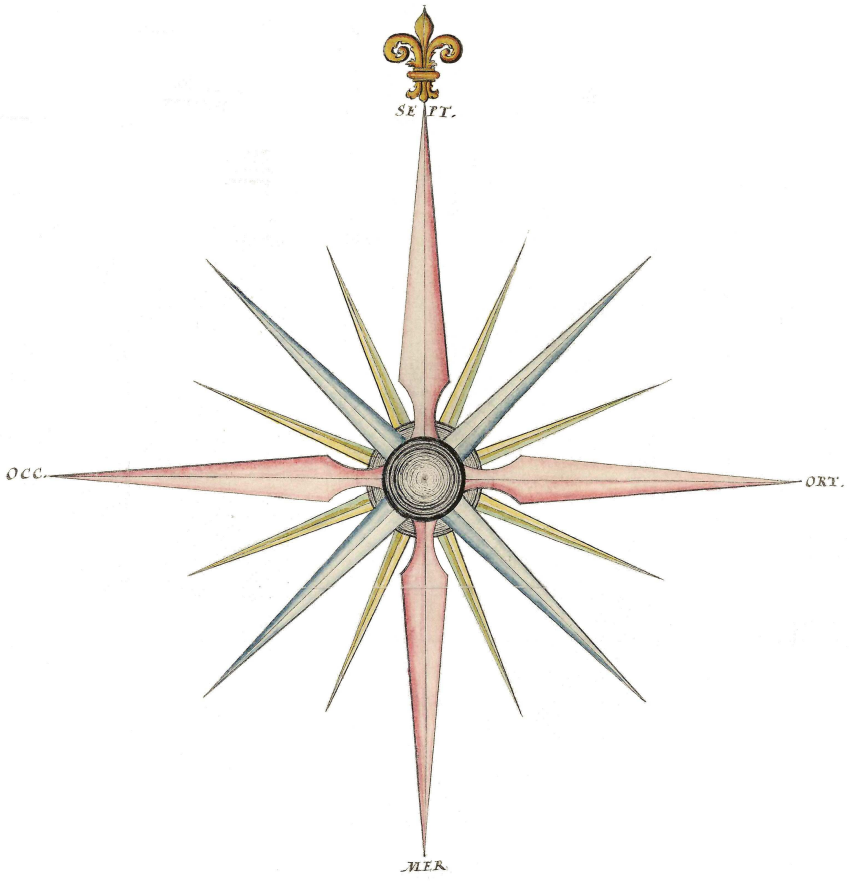

Budapest, 2011
ISBN 978-963-08-1495-9

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS 4

2. MIKOVINY SÁMUEL SZÁRMAZÁSA ÉS TANULMÁNYAI 7

3. A MÉRNÖK-POLIHISZTOR ÉS A TANÁR 10

3.1. Mikoviny mint Pozsony vármegye mérnöke 10

3.2. Az Udvari Kamara mérnöke 13
3.2.1. A selmecbányai bányatisztképző intézet tanára és az alsó-magyarországi bányavárosok mérnöke 13
3.2.2. A tanár és tanítványai 14
3.2.3. A bányagépek energiaszükségletének biztosítása 16
3.2.4. A bányák vízmentesítése, bányagépek és kohászati berendezések üzembe helyezése, szakvéleményezése 24
3.2.5. Bányagazdálkodást érintő javaslatok 26
3.2.6. Erdőfelmérés 27
3.2.7. A közlekedési hálózat karbantartása és fejlesztése 27
3.2.8. Építészeti feladatok 30
3.2.9. Az alsó-magyarországi bányavárosok és kamarai uradalmak felmérése 32
3.2.10. A bányavárosok védelmének biztosítása (1742) 33
3.2.11. A selmecbányai polgár 33
3.2.12. Az alsó-magyarországi bányavárosokon kívüli megbízások 34

3.3. A Magyar Kamara megbízásai 37
3.3.1. A Karkóc–Lipótvár közötti út 37
3.3.2. A Duna–Tisza-csatorna terve 40
3.3.3. A komáromi uradalom modernizációja 40
3.3.4. A máramarosi és erdélyi sóbányák és kamarai uradalmak bejárása 47
3.3.5. A budai királyi palota építkezéseiben való részvétel 47
3.3.6. A Vág Trencsén környéki szakaszának szabályozása 48

3.4. A Helytartótanács megbízásai 49
3.4.1. A magyar–morva határ felmérése 49
3.4.2. A Dunán inneni kerület térképe 50

3.5. Mikoviny hadmérnöki feladatai 52

3.6. A kisebb, alkalmi mérnöki és térképészeti megbízások 54

4. MIKOVINY SÁMUEL, A TÉRKÉPÉSZ 57

4.1. Elméleti kartográfiai tevékenysége 57

4.2. A megyetérképezés 60

4.3. A megyetérképek 67
4.3.1. A cím és a szerző(k)re vonatkozó adatok 67
4.3.2. Aránymérték, méretarány 68
4.3.3. A datálás, a megjelenés adatai 69
4.3.4. Fokhálózat, égtájak jelölése 69

4.3.5. Jelkulcs, jelmagyarázat 70
4.3.6. A térképek díszítései 70
4.3.7. A földfelszín ábrázolása Mikoviny térképein 71

4.4. Mikoviny térképészeti hatása és jelentősége 79

5. MIKOVINY-BIBLIOGRÁFIA 83

5.1.1. Bevezetés 83

5.2. Mikoviny Sámuel művei 85
5.2.1. I. Topográfiai térképek 85
5.2.2. II. Tematikus térképek 98
5.2.3. III. Épületek és egyéb létesítmények ábrázolása, tervrajzai 119
5.2.4. IV. Látképek 124
5.2.5. V. Metszetek 126
5.2.6. VI. Mikoviny Sámuel írott művei 127

5.3. Mikoviny Sámuel fiainak térképei 130

5.4. Mikoviny Sámuel méréseinek és térképeinek felhasználásával készült munkák (válogatott bibliográfia) 132

6. IRATKÖZLÉS 146

7. FORRÁSOK ÉS IRODALOM 354

7.1. Levéltári források 354

7.2. Kiadott források és szakirodalom 360

1. BEVEZETÉS

A 18. század első felében Magyarországon új irányú fejlődés vette kezdetét a polgári térképezés és az állami polgári műszaki szervezet kialakulásával. Mikoviny Sámuel az egyik kiemelkedő képviselője volt az ekkor létrejövő polgári műszaki értelmiségnek. Térképészként, bánya-, víz-, gépész-, had-, út- és hídépítőmérnökként, építészként, valamint rajzolóként és rézmetszőként is dolgozott, több tudományág történetébe beírta nevét, sőt a hazai tájrendezés-tájépítészet első szakemberének is tartják.

Mikovinyt Magyarországon a legkorszerűbb térképészeti módszerek úttörőjének tekintjük, munkássága európai színvonalon állt. Az összefoglaló térképtörténeti munkák Lázár térképe után Mikoviny működését ítélik fordulópontnak a magyar kartográfiatörténetben.[1] Mérnökként a bányászatban is jelentőset alkotott, fontos szerepet játszott a Selmecbánya-környéki tavak kiépítésében, amelyekre az erővíz-gazdálkodás miatt volt szükség, és melyeket – mint a természeti környezetbe illő műtájat – napjainkban a világörökség részeként tartanak számon. Vízmérnöki tevékenységének emlékét őrzi a Mikoviny-árok, melynek neve a Tata környéki mocsarak lecsapolásával kapcsolatos munkálataira utal. A Miskolci Egyetem pedig első tanárának tekinti, mert ő volt Magyarország első állami tanintézetének, a selmecbányai bányatisztképző iskolának, az egyetem jogelődjének első tanára.

Mikoviny Sámuelről már két – egy magyar és egy szlovák – monográfia és számos tanulmány jelent meg. Ismeretterjesztő lapok, honismereti és szakfolyóiratok – például a Térképészeti Közlöny, a Geodézia és Kartográfia, a Bányászati Lapok, a Bányászati és Kohászati Lapok, a Hidrológiai Tájékoztató, a Műemlékvédelem – is foglalkoztak életrajzával, munkásságával és térképeivel. A szlovákiai levéltárak forrásai alapján dolgozott Vojtech Baker, Jozef Vozár és Ján Purgina, a két utóbbi forrásokat is közölt. A magyarországi és a bécsi levéltárak írásos forrásai közül néhányat feltárt és közreadott Tárczy-Hornoch Antal, Bendefy László és Reisz T. Csaba. Baker eredményeit Faller Jenő ismertette a magyar olvasóközönséggel, a Purgina, Bendefy és Tárczy-Hornoch által publikált latin és német nyelvű forrásokat Deák Antal András fordította le magyarra. A bányatisztképző iskola történetéről elsősorban Faller Jenő, Zsámboki László és Miroslav Kamenický tett közzé értékes adatokat. Legújabban a 2000-ben Budapesten megrendezett évfordulós Mikoviny-konferencia, illetve 2005-ben Selmecbányán tartott nemzetközi konferencia előadásai nyújtottak összefoglalást eddigi ismereteinkről, illetve új szempontokkal szolgáltak a további kutatásokhoz. Megemlítendő továbbá Török Zsolt közelmúltban, a Mesterek és tanítványok sorozatban megjelent tudományos-ismeretterjesztő monográfiája Bél Mátyásról és Mikoviny Sámuelről.[2]

A bőséges szakirodalom ellenére elmondható, hogy a kutatók a levéltári forrásokat nem tárták és dolgozták fel kellő alapossággal. Többségük pusztán, illetve elsősorban a térképek alapján próbálta rekonstruálni Mikoviny tevékenységét, a térképekből mint forrásokból kiinduló hipotézisekre, „találgatásokra” szorítkozott Mikoviny értékelése során. Így például kérdéses volt, hogy mikor és mi célból készült a Pest-Budát ábrázoló térkép, vagy hogy Mikoviny mettől meddig dolgozott a komáromi uradalomban és hány csatornát épített. Másrészt a publikációk egy része a korábbi ismereteken alapszik, azok sokszor téves adatait ismétli. Emiatt több esetben is szükségesnek bizonyult a szakirodalom eredményeinek felülvizsgálata, helyesbítése, illetve az adatok és a feltevések elkülönítése, az információk új szempontú rendszerezése.

[1] Fodor 1954, Stegena 1983, Papp-Váry–Hrenkó 1988, Raum, Kartográfiatörténet, Papp-Váry 2002, Prikryl 1977, Prikryl 1982, Purgina 1972.

[2] Az említett szerzők szakirodalmi munkásságának pontos adatait l. az irodalomjegyzékben.

A szakirodalom áttekintése alapján megállapítható, hogy a feldolgozások nagy része térképészek, katonák, mérnökök és elvétve művészettörténészek munkája. A történészi kutatómunka azonban elengedhetetlenül szükséges a Mikoviny tevékenységéhez kapcsolódó forrásanyag feltárásához, feldolgozásához és közzétételéhez.[3] Meggyőződésem, hogy a források értelmezéséhez a térképészek és a mérnökök segítsége is nélkülözhetetlen, a különböző tudományágak képviselőinek együttműködésére van szükség Mikoviny sokszínű munkásságának értékeléséhez.

A szakirodalom áttekintését követően a levéltári kutatásokra helyeztem a hangsúlyt, bár a segítőkész levéltárosok sem biztattak sok sikerrel; emiatt megdöbbentett a forrásanyag bősége. Levéltári kutatásaim során azt tapasztaltam, hogy a magyarországi, a bécsi és a selmecbányai levéltárakban még számos forrás található, ezek szisztematikus feltárására és feldolgozására törekedtem.[4] Mivel Mikoviny különböző megbízóknak – pl. vármegyéknek, a Magyar és az Udvari Kamarának, magánszemélyeknek – dolgozott, így az iratokat három ország levéltárainak különféle fondjaiban kellett keresni. A legtöbb iratot a Magyar Országos Levéltárban a Magyar Kamarai Levéltár és a Helytartótanácsi Levéltár, az Österreichisches Staatsarchivban a Hofkammerarchiv, valamint a Štátny ústredný banský archívban a Hlavný komornogrófsky úrad v Banskej Štiavnici anyagában találtam. A térképek szintén különböző gyűjteményekben találhatók, többségük az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Országos Levéltár, az Österreichisches Staatsarchiv és a Štátny ústredný banský archív térképtáraiban, valamint a Hadtörténelmi Térképtárban. A kutatómunkát több alkalommal megnehezítette, hogy az irathoz csatolt térképet egy másik gyűjteményben, nem ritkán egy másik országban őrzik. A korábbi szakirodalomban pedig kevés térképről közöltek jó minőségű, jól olvasható felvételt.

Munkám során a térképeknek is igyekeztem kellő figyelmet szentelni. A megyetérképek elemzésekor elsősorban a térképjeleket és a földrajzi tartalmat vizsgáltam, és összevetettem azokat a korabeli térképi és szöveges forrásokkal, így Bél Mátyás Notitiájával, az 1720. évi portális összeírással és a Lipszky-féle Repertoriummal.

A térképek alapos vizsgálatának, illetve újabb levéltári források feltárásának köszönhetően kiderült, hogy a már meglevő, Mikoviny térképeit tartalmazó jegyzék – Bendefy László munkája – felülvizsgálatra, illetve javításra szorul, sőt szükséges egy újabb szerzői bibliográfia elkészítése. Ennek eredményeképpen Mikoviny megyetérképezéséről is pontosabb képet kaphatunk, illetve térképeit pontosabban lehet datálni, az iratok és a műszaki-tervezési térképek kapcsolatát – mert korábban egy részük „elszakadt" egymástól – újból meg lehet teremteni. A levéltári kutatásoknak köszönhetően néhány, a szakirodalom számára eddig ismeretlen térkép is előkerült, a Magyar Országos Levéltárban és a Štátny ústredný banský archívban ezek az iratok között találhatók, illetve Bécsben ezeket csak az utóbbi években emelték ki az iratok közül. Mikoviny Sámuel műveinek bibliográfiájában a térképeken kívül a tervrajzokat, a látképeket, a rézmetszeteket és az elméleti írásokat is számba vettem. A térképek, tervrajzok többsége online tanulmányozható a Mikovinyről szóló virtuális kiállítás oldalain.[5]

A bibliográfiát forrásközlés egészíti ki, amelyben közreadom Mikoviny jelentéseit, terveit, leveleit, emlékkönyvbejegyzéseit is. A nagy mennyiségű levéltári anyagból azokat a dokumentumokat választottam ki, amelyek Mikoviny kéziratai. Ezek többsége a selmecbányai, a bécsi levéltárakban és a Magyar Országos Levéltárban találhatók.

[3] Hasonló következtetésekre jutott Reisz T. Csaba is Lipszky-monográfiája megírása során. l. Reisz 2002 9–14. p.

[4] A bécsi levéltárakban a Magyar Ösztöndíj Bizottság Collegium Hungaricum kéthónapos ösztöndíjának, a prágai és a szlovákiai levéltárakban pedig szintén a Magyar Ösztöndíj Bizottságtól elnyert egy, illetve kéthónapos tanulmányútnak köszönhetően kutathattam.

[5] Török 2008a

Reményeim szerint a forrásközlés – annak ellenére, hogy a német szövegek összeolvasására nem volt módom – lehetővé teszi következtetéseim ellenőrzését, szükség esetén korrigálását, illetve a továbblépést.

Jelen monográfia alapja a Mikoviny Sámuelről készített disszertációm, amelyet kiegészítettem a szlovákiai kutatásaim eredményeivel, és kibővítettem egy forrásközléseket tartalmazó résszel. Hálás köszönettel tartozom témavezetőmnek, Bak Borbálának, aki még szakdolgozati témaként hívta fel figyelmemet Mikoviny munkásságára, és aki tanácsaival, útmutatásaival és biztatásával segítette kutatásaimat. Jankó Annamária és Kalmár János opponensi véleményei alapján számos pontjában finomíthattam addigi kutatásaim eredményeit. Nagy segítséget jelentettek számomra Reisz T. Csaba, valamint a latin nyelvű források közlésében Berkes Katalin észrevételei. Zsupos Zoltánnak köszönhetően pedig tovább javíthattam dolgozatom szövegét.

Sok segítséget kaptam az egyes gyűjtemények munkatársaitól, könyvtárosoktól és levéltárosoktól. Külön szeretnék köszönetet mondani Fazekas Istvánnak, a bécsi magyar levéltári delegátusnak és Elena Kašiarovának, a selmecbányai levéltár vezetőjének.

Többéves munkámat támogatták kollegáim is, az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárának, majd a Könyvfeldolgozó Osztálynak, később a Magyar Országos Levéltárnak a munkatársai. A disszertációmmal 2004-ben a könyvtár Keresztury-pályázatát is megnyertem. Hálával tartozom családom tagjainak is, türelmükért, biztatásukért és támogatásukért.

2. MIKOVINY SÁMUEL SZÁRMAZÁSA ÉS TANULMÁNYAI

Mikoviny Sámuel a 18. századi első felében az egyik legjelentősebb képviselője volt annak a felvidéki, kisnemesi származású, evangélikus, „Hungarus" értelmiségnek, mely nagy szerepet játszott az ország „újjáépítésében".[6]

Mikoviny a Felvidéken született, de születésének pontos helye és ideje ezidáig bizonytalan volt. A szakirodalom adatai eltérőek, ami azzal magyarázható, hogy nincs egyértelmű forrásunk, mert például Ábelfalván csak 1736-tól vezették az anyakönyveket. A szakirodalomban található feltételezett időpontok 1686 és 1700, valamint a feltételezett születési helyek a Nógrád vármegyei Turicska és Ábelfalva.

Az előbbi, vagyis Turicska azért jöhetett szóba, mert a jénai egyetem anyakönyvében „Samuel Mikovini Thurtzebe", illetve „Mikovini Samuel aus Turzowka in Ungarn 1723. Okt. 4." szerepel. Thurtzebe-t Turicskával azonosították. Az altdorfi egyetem anyakönyvében is szerepel azonban: „Samuel Mikowini, Thurotzio, Hungarus". Ez tehát arra utalhat, hogy Turóc vármegyéből érkezett, mert apja, id. Mikoviny Sámuel (1653–1730) 1714 és 1728 között a Turóc vármegyei Kisselmecen volt lelkész. A másik települést, Ábelfalvát pedig Bél Mátyás említi Mikoviny szülőhelyeként a Notitiában.[7]

Ha Turicskát tekintjük Mikoviny születési helyének, akkor születési időpontját 1686-1693 közé kell tennünk, hisz apja ekkor tartózkodott ebben a faluban. De mivel Turicskán 1687 óta vezették az anyakönyvet, és Mikoviny nem szerepel benne, ezért feltételezték a szakirodalomban az 1686-os születési dátum lehetőségét. 1693-ban id. Mikoviny Sámuel családjával együtt Ábelfalvára költözött, s 1704-ig ott volt evangélikus lelkész. Ha Bél Mátyás közlését hitelesnek fogadjuk el – ezt nyugodtan megtehetjük, hisz személyesen ismerték egymást, a Notitia kapcsán munkakapcsolatban álltak egymással, sőt Mikoviny első két gyermekének Bél volt a keresztapja –, akkor Mikoviny születési időpontját 1693 és 1704 közé kell tennünk.[8]

A legújabb kutatási eredmények megerősítik, hogy Mikoviny Ábelfalván született, mégpedig 1698-ban. A pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvének tanúsága szerint 1719-ben 21, 1721-ben pedig 23 éves volt, és Turóc vármegyéből érkezett Pozsonyba: „Patria: Turoczensis".[9]

Mikoviny kisnemesi családból származott, a család breznóbányai ágából. Mivel a birtok nem biztosított mindegyik gyereknek megélhetést, ezért a család tagjai – a kor szokása szerint – nagy gondot fordítottak gyermekeik iskoláztatására. Id. Mikoviny Sámuel még a papi pályát választotta, de fia – mint ahogy egyre többen a 18. század folyamán – a világi értelmiség egyik kiváló képviselője lett.[10]

Származásának, felvidéki születésének, később tanulmányainak és munkáinak köszönhetően műveltségét a többnyelvűség jellemezte. Ábelfalvát szlovákok lakták, és apja a

---

[6] Kosáry 1996 43–44. p., Waczulik 1984 10. p.

[7] Az 1686-os születési évszám: Prikryl 1972 227. p. (itt még kérdőjellel szerepel), Prikryl 1982 62. p., Slovenský biografický slovník 176. p., Banskoštiavnické tajchy 29. p. Az 1700-as születési évszám: Purgina 1958a 24. p., Purgina 1972 22. p., a magyar szakirodalomban is ez a dátum elfogadott.
A jénai egyetem anyakönyvi adatára vonatkozóan l. Haan 1858 46. p., Bendefy 1976d 12. és 21. p., Purgina 1972 26. p., Tárczy 1938 28. p. 15. sz. jegyz. és Tárczy 1936 66. p. 13. sz. jegyz. Az altdorfi egyetem anyakönyvi bejegyzéséről l. Klier 1960 7. p. 2. sz. jegyz., Purgina 1972 24. p. 26. sz. jegyz.
Id. Mikoviny S. működéséről l. Purgina 1958a 15. p.
Bél M. közlését l. Bél IV. 68. p.; Deák A. A. fordításában l. Deák 1984 25. p. és Deák 1987 83. p.

[8] Id. Mikoviny S. működéséről és Mikoviny S. gyermekeiről l. Purgina 1958a 11., 14., 29. p.

[9] Tóth 2007a 190. p., Tóth 2007b 487–489. p.

[10] Mikoviny családjáról l. Bendefy 1976d 7., 9. p., Nagy I. 1860 VII. 605. p., Tárczy 1938 26. p., Faller 1939b 271. p., Tárczy 1936 65. p., Tárczy 1960 64. p., Purgina 1958a 20–23. p. A 18. századi értelmiségről l. Zombori 1984a 83. p., Waczulik 1984 12. és 19. p., Várkonyi 1984 63. p., Benda 1984 12. p.

későbbiekben is szlovák környezetben, Rózsahegyen, Zaturcsányban és Kisselmecen volt evangélikus lelkész.[11] Mikoviny önmagát azonban több térképén és művében magyar nemesnek, „Hungarus"-nak nevezi, és két magyarul írt levél is fennmaradt tőle.[12] Tanulmányai és munkája során azonban – a kor szokásának megfelelően – leginkább a német és a latin nyelvet használta.

Bizonytalanság van akörül is, hogy hol kezdte meg tanulmányait. Mivel nem ismertek írásos források ezzel kapcsolatban, a szakirodalomban több feltételezéssel lehet találkozni. Egyesek szerint Losoncon, Bulovszky Ferenc magániskolájába járhatott.[13] Mások úgy gondolják, hogy a besztercebányai evangélikus gimnáziumban tanulhatott, ahol 1708 és 1714 között Bél Mátyás is tanított.[14] De az is lehetséges, hogy Rózsahegyen kezdte meg tanulmányait, hisz 1704 és 1709 között itt lakott a család, bár erre vonatkozóan sincs adatunk.[15]

A legfrissebb kutatási eredmények alapján azonban az biztos, hogy 1718 és 1721 között a pozsonyi evangélikus líceumban tanult. 1718. május 12-én iratkozott be az iskolába, melynek rektori tisztét 1714 és 1719 között Bél Mátyás töltötte be. Mikoviny valószínűleg Bél osztályába, vagyis a legmagasabb classis primába került, mivel Marth János Mátyás (1691–1734) és Beer Frigyes Vilmos (1691–1774) rektorsága idején a classis prima tanulói között szerepelt a neve. Mikoviny 1721. szeptember 20-án az altdorfi egyetemre távozott, Beer anyakönyvi bejegyzése szerint már ekkor "rendkívül vonzódott a matematika tudományához."[16]

Ezen adatok fényében egyértelműen cáfolható az a feltevés, hogy Mikoviny 1719-től Nürnbergben tartózkodott volna.[17] Ez a feltételezés azon alapult, hogy a Deménfalvi-barlangot ábrázoló térképet Mikoviny metszette Nürnbergben, s ennek címében szerepel az 1719-es dátum, azonban nem a metszés, hanem a rajzolás éveként. A metszés később, 1722/1723 folyamán történhetett.

Felsőfokú továbbtanulásra – evangélikusként – csak külföldön nyílt Mikoviny számára lehetőség. 1721. november 4-től 1722. június 30-ig az altdorfi egyetemre járt. Ebben az időben Johann Heinrich Müller (1671–1731) – Johann Christoph Müller (1673–1721) osztrák térképész testvére – volt a matematika professzora az egyetemen, aki még 1711–1713 folyamán egy csillagászati obszervatóriumot is létesített. 1722. augusztus 8-án a nürnbergi polgármester engedélyezte Peter Conrad Monath (1683–1747) könyvkereskedőnek, hogy Mikoviny az ő vagy édesanyja házában lakjon, míg hat hónapon keresztül Nürnbergben Johann Georg Puschnernél (1680–1749) – aki a Bél Prodromusában megjelent Szepes vármegyei térképet is metszette – rézmetszést tanul. Ebben az időszakban készíthette Altdorf és a Prodromus metszeteit. A Prodromusban található metszetek közül ötöt szignált: a szklenófürdői és vihnyei fürdők, valamint Diósgyőr várának látképét, a Deménfalvi-barlang hosszmetszetét és a nadragulya rajzát. Az Altdorfról készített metszetsorozatnak sem minden tagján szerepel a neve, csak a két térképen és nyolc látképen. 1728 után metszhette Nürnberg

[11] Bendefy 1976d 7–8. p., Bendefy 1975 393–394. p., Purgina 1958a 11–19. p.

[12] A rézmetszetű Pozsony és Turóc vármegyei, a kéziratos Jászság-, Jászkunság- és Trencsén vármegyei térképeken (leírásaikat l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, 14a és 15, M I/1/1 és 2), az Epistola és a kör négyszögesítéséről írt tanulmányának címlapján, a Monitio és a Monitum II. (a tanulmányok leírásait l. a Mikoviny-bibliográfiában: M VI/2, 3, 4, 5) címében: nobilis Hungarus. 1734-ben Balassa Pálhoz intézett magyar nyelvű leveleit közli Bendefy 1976d 260. és 263–266. p., Hung. nova 127–128., 130. p.

[13] Faller 1939b 271. p.

[14] Tárczy 1938 27. p., Tárczy 1936 66. p., Bendefy 1976d 11. p., Bendefy 1976c 175. p., Hung. nova 6–8. p., Török Zs. 2003 19. és 91. p.

[15] Purgina 1958a 24. p.

[16] Tóth 2007a 190. p., Tóth 2007b 487–489. p.
Marth 1719 és 1721, Beer 1721 és 1747 között volt a líceum rektora.

[17] Purgina 1958a 24. p., Purgina 1972 22. p., Purgina 1957a 85. p., Purgina 1958b 49. p., Hung. nova 8. p.

látképeit – mivel az egyiken szereplő Karlsbrücke 1728-ban készült el –, s azok közül is csak tizenkettőt látott el kézjegyével. Ennek ellenére elképzelhető, hogy a három műben közölt szignálatlan metszetek is az ő munkái, vagy legalábbis azok egy része hozzá kapcsolható. A 17. számú Nürnberg-metszet tanúsága szerint a készítő Johann Adam Delsenbach (1687–1765) 1716. évi látképeit is felhasználhatta a metszés során. De mivel a 37. képen a metsző nem valósághűen ábrázolta a Frauentort, ez arra enged következtetni, hogy talán saját rajzait is felhasználhatta a látképek elkészítéséhez.[18]

1723. október 4-én jegyezték be Mikovinyt a jénai egyetem anyakönyvében, tehát itt folytatta tanulmányait, valószínűleg 1725-ig, mert altdorfi tanulmányaival együtt így végezhette el a két-három éves bölcsészeti-filozófiai képzést, amelynek keretében a természettudományokat, így a matematikát is oktatták.[19]

Mikoviny Jénában is foglalkozott rézmetszéssel. 1724-ben metszette a hummelshaini vadaskert, a Rieseneck – mely ma Kleinneutersdorf területéhez tartozik – térképét. A térkép készítője Heinrich Friedrich von Beust erdőmester, aki 1712 és 1727 között a vadaskert épületeinek újjáépítését és a terület rendezését irányította.[20]

Neveltetése és tanulmányai során – elsősorban az evangélikus pietizmusnak köszönhetően – elmélyült a természettudományok, a gyakorlati munka iránti érdeklődése, mely egész munkásságában meghatározó szerepű maradt. A pietizmus a 17. század végén jelent meg mint a németországi evangélikus egyházon belüli megújulási mozgalom, mely a személyes hitélményre, a belső kegyesség gyakorlására helyezte a hangsúlyt. A 18. század elején Halle volt a mozgalom központja, vezető alakja pedig August Hermann Francke (1663–1727), aki az egyetem tanáraként magyarországi hallgatókat is oktatott, mint például Bél Mátyást. A pietizmus pedagógiai vonatkozásban az anyanyelv és a reális tárgyak – mint a matematika, mértan, kísérleti fizika, természetrajz – tanításának szükségességét hangsúlyozta. Bél rektorként a pietizmus szellemében korszerű reformokat vezetett be a pozsonyi evangélikus líceumban, például a hazai történelem és földrajz, valamint az élőnyelvek oktatását. Mikoviny legkésőbb a pozsonyi evangélikus líceumban találkozhatott a pietizmus eszméivel, melyek segítették a természettudományok iránti érdeklődésének elmélyülését. A német egyetemeken pedig magasszintű tudományos ismereteket szerzett, és kialakult benne az elmélet és a gyakorlat összekapcsolásának igénye, a matematikai és geometriai eszközök tudományos alkalmazásának képessége.[21]

[18] Purgina 1958a 28. p., Purgina 1972 23–24. p., Klier 1960 4–6. p., Hung. nova 10–12. p., Kemény 1912 325. p., Pataky 1951 184–185. p.
A metszetek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M V/1, 2, 3.

[19] Purgina 1972 24. p. A magyar szakirodalomban elterjedt értelmezés szerint 1723-ban fejezte be tanulmányait Jénában. l. Bendefy 1976d 12. p., Bendefy 1976c 175. p., Hrenkó 1984, Hung. nova 10–12. p., Tárczy 1975a 713. p.
Az oktatásról általában l. Kosáry 1996 100. p., Fodor 1955 5–17. p., Szögi 1980 3–14. p.
A szakirodalomban olvasható feltételezés szerint 1723, vagyis egyetemi tanulmányainak befejezése után európai tanulmányútra indult. Faller 1932 17. p., Bendefy 1976d 14. p., Hrenkó 1984 [7]. p., Hung. nova 12. p., Raum 1992 132–133. p.

[20] Pászti 2007 9–11. p. A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M V/4.

[21] Vinkovics 2001 157–160. p. A pietizmusról l. még Kosáry 1996 42–43., 112–114. p.

3. A MÉRNÖK-POLIHISZTOR ÉS A TANÁR

Mikoviny Sámuel az egyik első képviselője volt a magasabb képesítéssel rendelkező, hivatalnoki alkalmazású, civil mérnököknek, akik elsősorban polgári feladatokat kaptak, és akiknek száma a 18. század folyamán egyre inkább gyarapodott.[22] Többféle elnevezésük élt a korban: mathematicus, architectus (Architekt), geometra (Ingenieur); ez is jelzi, hogy a legkülönfélébb műszaki munkálatokat végezték.[23] Mikoviny is használta mind a három megnevezést aláírásaiban. Polihisztorrá válását két tényező tette szükségessé, illetve lehetségessé. Az egyik a tudományok differenciálatlansága, a másik pedig az aktuális feladatok sokfélesége, és ehhez járulhatott még az értelmiségiek viszonylag kis száma is.[24]

A vármegyei, a városi, a kamarai és a helytartótanácsi műszaki szervezet kialakulásának kezdete a 18. század első felére tehető. A mérnökök először időleges alkalmazásban, napidíjasokként dolgoztak az egyes kormányhatóságoknak. Később a műszaki szervezetben a hivatalnokként alkalmazott szakemberek is megjelentek.[25] Mikoviny kezdetben ugyancsak ideiglenes alkalmazásban dolgozott Pozsony vármegye számára, később a vármegye mérnöke lett. Mérnöki működése során alkalmi megbízásokat kapott Győr és Pest vármegyéktől is. Az Udvari Kamara először szintén napidíjasként, majd pedig 1735-től az alsó-magyarországi bányavárosok mérnökeként alkalmazta. Emellett esetenként még a Magyar Kamarától és a Helytartótanácstól is kapott feladatokat.

3.1. Mikoviny mint Pozsony vármegye mérnöke

Mikoviny Pozsony vármegyének végzett munkájáért 1725. június 7-én kapott először fizetséget, a Sárfő folyó revíziójáért és térképezéséért.[26] Ezt követően rendszeresen dolgozott a vármegye számára: augusztus 13-án a csallóközi árvízvédelmi töltésekről készített jelentést, és jobb, erősebb töltések építését javasolta. Szeptember 22-én már tervet készített a csallóközi és a Vág menti töltések kijavításáról, illetve új töltések építéséről. A következő évben elsősorban a Vág mentén dolgozott nemcsak Pozsony, hanem Nyitra vármegye területén is, május 10-én benyújtott javaslatában a töltések javításáról és építéséről írt, illetve kanyarátvágásokat javasolt. Térképet is készített a területről, amelyet sajnos ma nem ismerünk. Mivel Pozsony vármegye a munkák elvégzését az egyes települések feladatának minősítette, így végül nagyobb szabású változtatásokra nem került sor, csak a töltések javítását, illetve építését végezték el.[27]

Ezt követően, 1726. december 5-én nevezték ki Pozsony vármegye mérnökévé, évi százötven forintos fizetéssel, a töltések javítása és építése volt a feladata.[28]

1729 májusában a töltések komolyan megrongálódtak, erről május 20-án kelt jelentésében számolt be Mikoviny a vármegyének. Elsősorban a Nagybodak melletti területet tartotta igen veszélyeztetettnek. Ebben az időben Győr vármegyének is dolgozott, az ásványi Duna szakasz felülvizsgálatáért május 10-én a közgyűlés 12 aranyat állapított meg számára,

[22] Polónyi 1956 77. p.
[23] Polónyi 1964 215. p., Dóka 1992 91. p.
[24] Kosáry 1996 139–140. p.
[25] Polónyi 1964 208. p., Polónyi 1956 77. p. A magyar kamarai mérnöki intézmény kialakulásáról és Mikoviny szerepéről l. még Bendefy 1970 550–554. p.
[26] Purgina 1958a 31–32. p., Purgina 1958b 50. p., Hung. nova 13. p. A térkép ma nem ismert.
[27] Purgina 1958a 32–36., 151., 154–159. p., Bendefy 1976d 15. p., Hung. nova 13., 16., 117–119., 120–122. p.
[28] Purgina 1958a 34. p., Purgina 1958b 50. p. Korábban ezt a munkát a „töltések felügyelői" (inspectores aggerum) látták el. 1695-ben Jókay János kapott kinevezést erre a feladatra Pozsony vármegyétől, 1718-ban pedig Sigray László. l. Purgina 1958a 35. p.

és ekkor készíthette azt a térképét, amely a Duna Baka és Ásvány közötti szakaszát ábrázolja.[29]

1730 májusában újból árvíz sújtotta a környéket, elsősorban a Pozsony vármegyei nagybodakiakat. Szeptember 25-én Mikoviny a töltések kijavításán kívül azt is javasolta, hogy a Dunát a nagybodaki mederből új mederbe tereljék, vagy Doborgaz területén a Farkas Torok mederbe, vagy a vajkai szigeten ásott mederbe. Újból hangsúlyozta annak szükségességét, hogy a lakosok évről évre javítsák ki a töltéseket. Ekkor készített térképe napjainkban nem fellelhető. Pozsony vármegye a vajkai meder mellett döntött, de a megvalósítás még sokáig elhúzódott. 1732. május 13-án Mikoviny ismét arról számolt be, hogy elsősorban Nagybodaknál szükséges a töltések helyreállítása, mert azok szinte teljesen elpusztultak a legutóbbi árvíz miatt. 1736-ban a Notitia második kötetében Bél már azt írta, hogy sikerült megfékezni Nagybodaknál a Dunát, és ez Mikoviny érdeme.[30]

Közben 1733 májusát követően valószínűleg a Jóka melletti töltések javításának munkálatait irányította, 1735-ben pedig a Vág töltéseit ellenőrizte.[31]

1735. október 31-én vette fel utoljára évi százötven forintos fizetését Pozsony vármegyétől.[32] Utóda 1736. november 1-jétől Kovács János (†1764) lett. 1737-ben a Győr vármegyei Medvénél még Mikoviny javaslata alapján végezték a javításokat.[33]

Mikoviny ebben az időszakban telepedett le Pozsonyban, 1727-ben megnősült, és itt született első négy gyermeke, köztük Károly Szaniszló 1730-ban és Tamás Lajos 1733-ban.[34] 1733-ban a Langengassen nevű utcában, az Országház mellett vett házat, amelyet Selmecbányára költözése után is megtartott.[35] Ezt bizonyítja Franz Portenhauser pozsonyi építőmesternek 1740. november 18-án a Helytartótanácshoz intézett levele, melyben arról számolt be, hogy Mikoviny panasza alapján megvizsgálta az Országház ereszcsatornáit, amelyek eltömődtek, tisztításra szorulnak, és kárt tesznek Mikoviny szomszédos házában.[36]

1733. július 1-jén küldte fel Pozsony város az új kaszárnya építéséről szóló jelentését is a Helytartótanácsnak, amelyhez térképet és annak magyarázatát is csatolta. Az utóbbiakat a Helytartótanács továbbküldte július 13-án. A város által készített leírás alapján – amely szerint a kaszárnya a Halász-kapu előtt, a Duna partján épülne – joggal feltételezhető, hogy a csatolt térkép és így a kaszárnya terve is Mikovinytől származott. A térkép egyik példánya ma a pozsonyi városi levéltárban található.[37]

Pozsony városa is igénybe vette szakértelmét, például a Kórház utcai csatornák építése alkalmával. 1733 augusztusában Mader Antal, a vörös csillagos keresztes rend Szent Márton szegényházának vezetője azzal a panasszal fordult a Helytartótanácshoz, hogy a város által megkezdett csatornaépítés veszélyezteti a szegényház épületét, ezért az építkezés

[29] Purgina 1958a 36., 162–164. p., Hung. nova 123. p., Purgina 1972 27. p. A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/3.

[30] Purgina 1958a 37–39., 165., 174. p., Hung. nova 124–126. p., Bél II. 249. p., Purgina 1957a 10. p. és 23. p. 12. sz. jegyzet.

[31] Purgina 1958a 35., 39. p.

[32] Purgina 1972 28–29. p., Purgina 1958b 51. p.

[33] Purgina 1958a 35. p., Purgina 1972 29. p. 34. sz. jegyz. Kovács Jánosról, aki később az esztergomi érsekség, majd a Magyar Kamara mérnöke lett l. még Dávid–Polónyi 1980 és Deák 1996.

[34] Purgina 1958a 29–31., 40. p., Purgina 1958b 50. p., Bendefy 1976d 15. p., Hung. nova 16. p.

[35] Purgina 1958a 40. p., Hung. nova 25. p., Bél I. 623. p.

[36] MOL C 20. 1740. nov. 18. F. Portenhauser. Burgstaller János Kristóf (1674–1758) által, 1735 előtt – mivel a Notitia I. kötetében Bél már hivatkozik rá – kiadott Vestigium Posonii című térképen (OSZK Térképtár TM 7, TM 6924, MOL S 68. XIII Nr. 30) a 176-os számmal jelölt háznak felel meg a Mikoviny-ház. A térképhez tartozó jelmagyarázat a szakirodalom szerint 1765-ös adatok alapján készült, így érthető, hogy ott nem Mikoviny-házként szerepel, hanem „Strecskoiana” néven, vagyis a Sztrecskó család lakott benne. L. Bél I. 635. p., Forbát 1959 543. p.

[37] MOL C 32. 200. cs. Nr. 1. 1–2. fol. A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/9., Purgina 1958a 55. p., mapa 11.

felfüggesztését kérte. A Helytartótanács felszólította a várost, hogy hagyják abba a munkálatokat és küldjenek tájékoztatást. Néhány nap múlva két tanácsost is kiküldött a Helytartótanács, hogy segítsék a megegyezést. Augusztus 14-én ismertette a város a csatornaépítés szükségességét, és már augusztus 18-án felküldhették a város és a rend megegyezésének hitelesített dokumentumát Mikoviny térképével együtt, amely a megszüntetett árkot és az új csatornát is ábrázolja. A megegyezést a Helytartótanács jóváhagyta.[38]

Pozsony város megbízásából készítette 1742-ben a Duna pozsonyi szakaszát ábrázoló térképét és az érsekújvári Duna-ág torkolatának feltöltődéséről szóló jelentését. A feltöltődés azzal fenyegetett, hogy a Duna megváltoztatja medrét. Mikoviny megnyugtatta a magisztrátust és a felsőbb hatóságokat, hogy a medermódosulás a hajózást nem veszélyezteti.[39]

1749. február 1-jén szintén az ő szakmai véleménye alapján döntött a városi magisztrátus a Vedric-patakon épített malom körül támadt vitában. 1749. szeptember 25-én ismét írásban fordultak Mikovinyhez Pozsony város csatornázása ügyében, melyhez a szintezést Kovács János, Pozsony vármegye mérnöke már elvégezte.[40]

[38] MOL C 20. 1733. aug. 14. Pozsony város, 1733. aug. 18. Pozsony város; C 1. 1733. aug. 11. és aug. 15–18.; C 21. 1733. aug. 11. Pozsony város, 1733. aug. 14. Pozsony város, 1733. aug. 18. Pozsony város.
Mader Antalról és a vörös csillagos rendről l. Némethy 1882 641–645. p.
A térkép két példányban is ismert, leírásaikat l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/10a. és b. A szlovák levéltárban őrzött térképről l. még Purgina 1958a mapa 10. és 55., 135. p.

[39] Purgina 1958a 54. p., Purgina 1972 28–29., 88. p., Purgina 1957b 154–155. p., Hung. nova 136–137. p., Deák 2000a 134. p.
A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/4., Purgina 1958a mapa 7. és 54., 135 p.

[40] Purgina 1972 29. p.; Kovács János két lapból álló térképe: Scenographica hac deductione repraesentatur quomodo tam ex interiori civitate Posoniensi, beneficio canalis … Praesens deductio concinnata ex occulata revisione libelatione cum fundamentis hydralicis combinata ac reconciliata per Joannem Kovács reg. Hung. juratum mathematicum. AMB Zbierka máp a plánov 1630., l. még Purgina 1972 38.

3.2. Az Udvari Kamara mérnöke

Az alsó-magyarországi főkamaragrófság már 1729-től, udvari kamarai mérnökké való kinevezését megelőzően, alkalmi feladatokkal bízta meg Mikovinyt. 1735 után viszont már mint udvari kamarai hivatalnok elsősorban az alsó-magyarországi bányavárosok területén dolgozott, az 1740-es évek végén pedig különböző kamarai megbízásoknak tett eleget a bányavárosok területén kívül. 1748-ban új bányamérnököt neveztek ki Selmecbányára, és ettől kezdve Mikoviny már nem szerepelt a selmecbányai bányahivatalnokok névsorában.

3.2.1. A selmecbányai bányatisztképző intézet tanára és az alsó-magyarországi bányavárosok mérnöke

1729 és 1735 között az alsó-magyarországi főkamaragrófság többször, de csak ideiglenes jelleggel alkalmazta Mikovinyt különböző mérnöki feladatok elvégzésére.

1735. január 8-án pedig ő maga ajánlotta fel szolgálatait az Udvari Kamarának, tulajdonképpen állandó állás biztosítását kérve. Kezdeményezése szerint az alsó-magyarországi bányavárosok mérnöki feladatait látná el, folytatná Magyarország általa megkezdett térképezését és oktatná az expectansokat, azaz a praktikánsokat, a bányatisztjelölteket. A következő, még januárban kelt emlékiratában részletesebben kifejtette, hogy milyen teendők ellátására gondol. November és május között tanítaná az expectansokat és a bányavárosok területén adódó mérnöki munkákat végezné, mindezt évi hatszáz forintos fizetésért. Nyáron pedig folytatná Magyarország felmérését, továbbá más kamarai feladatokban járna el a bányavárosok területén belül, illetve azon kívül három forintos napidíj ellenében, és egy-két expectanst is magával vinne, bevezetné őket a gyakorlati munkába. A kamarai teendők mellett ugyancsak nyárra tervezte, hogy a magánküldetéseknek is eleget tesz. 1735. április 4-re készült el a kamarai bányászati bizottság véleményezése, amely teljes mértékben támogatta Mikoviny kérelmét. Az Udvari Kamara június 2-án nyújtotta be az uralkodónak Mikoviny kinevezésével kapcsolatos jelentését, a mérnök kérelmét pártolva.[41]

1735. június 22-én adta ki az uralkodó a selmecbányai bányatisztképző iskola felállításáról és az iskola szervezetéről szóló instructiót, amelyben arról is értesítették br. Mittrovszky János Nepomukot (1700–1760), az új főkamaragrófot, hogy az Udvari Kamara Mikoviny Sámuelt szándékozik évi hatszáz forintos fizetéssel a hallgatók oktatására alkalmazni.[42]

Mikoviny kinevezésére végül 1735. július 29-én került sor, ekkor lett az Udvari Kamara mérnöke az alsó-magyarországi bányavárosok területén. Feladatát öt pontban határozták meg. Ezek szerint november 1-jétől májusig oktatja az expectansokat; nyáron Magyarország térképezését folytatja egy-két expectans kíséretében, ezért és egyéb munkáiért háromforintos napidíjat kap; különféle mérnöki munkákat végez elsősorban az alsó-magyarországi bányavárosok területén; a mérnöki munkálatokról tervet és költségvetést készít, ezek megvalósítását felügyeli; az alsó-magyarországi bányavárosokat és kamarai uradalmakat feltérképezi.[43]

---

[41] Reisz 2001a 166–168. p.

[42] Schmidt 1834 II. Abt. 6. köt. 472–494. p., az Instruction fordítása Faller 1935 2–8. p., Selmectől Miskolcig 15–29., Instrukció 3–24. p. L. még Tárczy 1936 71. p., Mihalovits 1938 10. p., Hung. nova 28. p., Zsámboki 2001 227–228. p., Zsámboki 2005 169., 195., 204–205., 218–219. p. Mittrovszkyról l. Portréty 56–61. p.

[43] Reisz 2001a 168–169. p., Vozár 1997 38–40. p., Vozár 1985 22–26., 33–39. p.

Az Udvari Kamara augusztus 23-án értesítette a Bankalitast Mikoviny éves fizetéséről és napidíjáról. Ugyanakkor Mittrovszky kérte, hogy Mikoviny háromforintos napidíját számla ellenében fizethessék majd ki.[44]

1735. szeptember 28-án és 30-án értesítette Mittrovszky a bányatiszteket, hogy az uralkodó kinevezte Mikovinyt a bányavárosok geometrájává.[45]

1748-tól Mikoviny a bányavárosok területén kívül dolgozott az Udvari, illetve a Magyar Kamara megbízásából. 1748 márciusában az uralkodó Brinn János Tóbiást nevezte ki bányamérnökké heti 11 forint és 30 krajcáros fizetéssel. A kinevezés célja az volt, hogy a bányatiszteket a felmérések túlságosan ne foglalják le. Turman Károly segéd-bányamérnök lett, heti hétforintos fizetéssel. A bányamérnök és a segédbányamérnök köteles volt a hozzájuk beosztott gyakornokokat a bányamérésbe bevezetni, és ezenkívül a mérésekhez szükséges eszközöket a saját költségükön beszerezni és jó karban tartani. Egyszersmind egy lóra való zab- és szénaellátmányt is kaptak, Brinn március elsejétől, Turman pedig ha Szomolnokon feladatát bevégzi és onnan visszaérkezik. 1749. július 27-én az uralkodó megerősítette a kinevezésüket. 1748-tól Mikoviny már nem szerepelt a selmecbányai bányahivatalnokok felsorolásában.[46]

3.2.2. A tanár és tanítványai

1735 végén Mikoviny Selmecbányára költözött. 1736 elején megkezdhette az expectansok oktatását, elméleti és gyakorlati képzésüket.[47] 1736. február 18-án egy felvételi beszélgetést is tartottak a jelentkezők számára, a bizottság tagjai Ternyey János, Käschniz József, Rust Imre és Mikoviny Sámuel voltak.[48]

A „téli hat hónapban", novembertől áprilisig matematikát kellett oktatnia Mikovinynek, ez magában foglalta a mennyiségtant, az algebrát, a földmérést, a mechanikát, a hidraulikát és a hidrosztatikát is.[49] Azonban Mikoviny a téli hónapokban is többször távol volt Selmecbányától, amennyiben mérnöki feladatai elszólították. Ilyenkor is magával vitt egy-két expectanst.

Rajta kívül több bányatiszt és bányászati tisztviselő vett részt a gyakornokok oktatásában. Az 1735. évi instructio név szerint említi Pöschl kohómestert és Frietsch Ignácot, az előbbi a bányaméréstant, a próba- és kohómesterséget, az utóbbi pedig a száraz és nedves ércelőkészítést adta elő. 1737-ben is több, a gyakorlati képzésben részt vevő bányatiszt volt kirendelve az expectansok mellé. Piegel a bányaművelésbe, Miller és Senn az ércelőkészítésbe, Schmidt a próbamesterségbe, Heuppel az ércolvasztásba vezette be a gyakornokokat. 1740-ben Schmidt kémlész, Miller zúzófelügyelő, Deadda bányatiszt és Senn kohóírnok szerepelt az oktatók között.[50]

---

[44] ŠÚBA HKG R 156. 1735. aug. 23.

[45] ŠÚBA HKG Ord. 1735. szept. 28. No. 239., 1735. szept. 30. No. 245., 1735. szept. 30. No. 249.; Péch 1967b 172. p.; Purgina 1958a 93. p., Hung. Nova 29. p., Vozár 1997 38. p., Vozár 1985 21. p.

[46] Péch 1967b 244–247., 329. p., Kašiarová 2010 12–13. p.
Brinn ezt megelőzően 1744-ben kapott segédbányatiszti kinevezést, s ekkor említésre méltónak tartották azt a körülményt is, hogy térképeket készít. Péch 1967b 212. p.

[47] Selmecbányára költözéséről l. Bél M. levelezése 348–350. p., Listy M. Bela 217–218. p.

[48] Kamenický 2002 487. p.

[49] Schmidt 1834 II. Abt., 6. köt. 513. p., Péch 1967b 183., 221., 223. p., Selmectől Miskolcig 16. p., Tárczy 1936 72. p., Hung. Nova 142–143. p.

[50] Schmidt 1834 II. Abt. 6. köt. 478, 515., 523. p., Faller 1935 3. p., Selmectől Miskolcig 20. p., Mihalovits 1938 10–11. p., Vozár 1997 41. p., Vozár 1985 27. p., Kamenický 2002 89. p.; ÖStA HKA MBWU 1743. febr. 28. r. Nr. 105. 342. fol.

Mittrovszky már 1735 decemberében azt kérte az Udvari Kamarától, hogy Mikovinyt ne csak a téli hat hónapban kötelezhesse arra, hogy a bányavárosok területén tartózkodjon. 1736-ban pedig azzal a javaslattal fordult a kamarához, hogy Mikoviny csak egy-két hónapot töltsön az országfelméréssel, hogy az expectansokat a bányászat területén is gyakorlatban részesíthesse.[51] Egy évvel később, 1737. augusztus 6-án az Udvari Kamara rendelete értelmében Mikoviny lett a nyári félév alatt a szélaknai bányamérnökség vezetője, hogy az évenként hozzá beosztott két hallgatót a bányamérésbe is bevezethesse.[52]

Egyes adatok szerint a selmecbányai jezsuiták is oktatták a gyakornokokat, latinra, poétikára és retorikára. A későbbiekben, 1739-ben azonban a jezsuiták és a bányatisztképző iskola között kisebb konfliktusra is sor került, részben az oktatásban felmerült nézeteltérések miatt, részben pedig azért, mert a jezsuiták egyre jobban ellenőrizni akarták a gyakornokok életét.[53]

1746. július 13-án Mikoviny részletesen leírta a selmeci bányahivatalnokoknak, hogy hogyan oktatta a tanítványait. Felmerült ugyanis, hogy számos egyéb teendője, amely Selmecbányáról is elszólította, megakadályozza tanári munkájának elvégzésében, ezért egy segítőt akartak mellé rendelni. Megtudjuk, hogy előadásait úgy osztotta be két évre, hogy az elsőben az algebra, geometria és trigonometria alapjait tanította, a másodikban statikát, geometriát és hidraulikát. Az elméletet igyekezett összekapcsolni a gyakorlattal, és az utolsó néhány hétben bánya- és terepfelméréssel, kitűzéssel, szintezéssel, épülettervezéssel és hasonló műveletekkel, valamint alaprajzok készítésével ismertette meg tanítványait. Még akkor is le tudta adni a tananyagot, ha egyéb teendői egy időre elszólították Selmecbányáról. Mint például 1745-ben, amikor az osztrák örökösödési háborúban vett részt, majd Bécsben tartózkodott, és 1746 januárjának végén tért vissza Selmecbányára. A fennmaradó hónapokban napi kétórás előadások helyett öt-hatórás előadásokat tartott, és így be tudta fejezni az algebrát, a geometriát és a trigonometriát. A gyakorlati oktatásra is jutott ideje, bár a nyári hónapokban további gyakorlatot szerezhettek az expectansok. Ha mégis akarnak mellé rendelni még egy tanárt, abban az esetben Mikoviny Brinn segédbányatisztet ajánlotta, akitől a gyakornokok sokat tanulhatnának a rajzolás és kitűzés terén.[54]

Nincsenek adataink arról, de elképzelhető, hogy Brinn Mikoviny tanári feladatait is átvette 1748-ban, amikor Mikoviny bányamérnöki tisztségére kinevezést kapott.[55]

A körmöcbányai bányaigazgatósági adatok között 1734-ben lehet találkozni Joh. Mih. Miller nevével. 1741-es adatok is Miller János Mihály néven említik a zúzófelügyelőt. Pécs 1967b 454., 974. p., Selmectől Miskolcig 49. p.

Christian Heuppelt (†1740) 1733-ban kohótisztként, 1735-ben már körmöcbányai kohóigazgatóként említik a források. Másutt pedig az olvasható, hogy 1738-ban nevezték ki kohóigazgatóvá. Pécs 1967b 169, 982–983. p., Selmectől Miskolcig 49. p.

Piegel feltehetően Spiegel Ferdinánddal azonosítható, aki 1724-ben próbatörőből segédbányagondnok lett. 1748-ban pedig bányagondnokká nevezték ki. Pécs 1967b 132, 215–216., 247., 329., 342. p., Selmectől Miskolcig 49–50. p.

Schmidt Rudolf Ferencet körmöci bányatisztként említik 1734-ben és 1736-ban. Pécs 1967b 454, 466. p.

Senn Péter József 1744-ben zsarnócai kohóírnokként szerepel a bányatisztviselők névsorában. Pécs 1967b 247. p.

Deadda Elek Józsefet 1729-ben segédbányatisztként alkalmazták, 1740-ben bányatisztté nevezték ki, majd 1749-ben segédbányagondnoki kinevezését megerősítették. Pécs 1967b 144., 197., 247., 329. p.

[51] Mittrovszky 1735-ös kéréséről l. Vozár 1997 40. p., Vozár 1985 26. p., az 1736-os javaslata: ÖStA HKA HFU 1737. márc. 12. r. Nr. 707. fol. 471–483.

[52] Schmidt 1834 II. Abt. 6. köt. 512–520. p., Tárczy 1938 33. p., Tárczy 1936 74. p., Mihalovits 1938 10. p. 13. sz. jegyz., Vozár 1997 41. p., Vozár 1985 28. p.

[53] Kamenický 2002 490–491. p.; ŠÚBA HKG R 160. 1739. ápr. 13., Ord. 1739. máj. 2. No. 77., R 160. 1739. máj. 8.

[54] ŠÚBA HKG Ord. 1746. júl. 21. No. 76.

[55] Kamenický 2002 491. p.

Az is kérdéses, hogy Mikoviny hol tartotta előadásait. 1741-ig – amikor br. Hellenbachtól egy házat tudott vásárolni – elég szűkös körülmények között lakott, de ez nem feltétlenül zárja ki azt, hogy otthonában tanította az expectansokat.[56] 1742-ben anyagi támogatást kért a kamaragrófi hivataltól, hogy egyik szobáját tanteremmé alakíthassa át. Június 20-án kétszáz forintot kapott, hogy házában a hallgatók oktatására megfelelő termet alakítson ki. Ezt az összeget azzal a feltétellel juttatták neki, hogy ha egyszer a házában a tanítás megszűnik, akkor köteles ezt a kamarának visszafizetni. Az előadások színhelye 1746-tól a kamaragrófi hivatal utasítására a kamaraház épülete lett, azonban a kétszáz forint visszafizetésére 1750-ig nem került sor. 1750. május 17-én gr. Königsegg-Erps Károly Ferdinánd (1696–1759), az 1747-ben létrehozott pénzverési és bányászati igazgatóság vezetője Mikoviny özvegye számára azzal a feltétellel engedélyezte a kétszáz forint befizetésének elengedését, ha férje műszereit beszolgáltatja.[57]

Mikoviny jó néhány tanítványát név szerint ismerjük, köztük volt Hell József Károly (1713–1789) gépmester is, akit 1737. augusztus 6-án udvari kamarai leirat kötelezett arra, hogy Mikoviny előadásait hallgassa, különösen mechanikából és hidraulikából.[58] Johann Paul Fuchs és Vödrödy Pál József is látogatták előadásait. Ők végezték Mikovinynek a kör négyszögesítéséről szóló írásához a számításokat, és Vödrödy 1736-ban országfelmérésre is elkísérte tanárát. Mikoviny hallgatói között 1740-ig Dominicus Glommer, Franciscus Krachvogl, Peter Anton Härtl, Geramb József Antal, Schwartzmann János Jakab, Berger Károly Ferenc, Keyling János György, Himmelreich Fülöp Jakab szerepelt még. 1746-ban, a Reichaui-tó harántgátjának építésekor Weinmayer Domonkos expectanst, a Kolpachi-tó munkálatainál pedig Keyling János György expectanst rendelték mellé azzal a céllal, hogy gyakorlatot szerezzenek a tóépítésben, és szaktudásukat majd Erdélyben hasznosíthassák.[59]

3.2.3. A bányagépek energiaszükségletének biztosítása

A legfontosabb problémát, amivel Mikovinynek bányamérnökként szembe kellett néznie, a bányagépek működtetéséhez szükséges energia biztosítása jelentette. A 17. század végére és a 18. század elejére megnőtt a bányaművelés energiaszükséglete. Egyrészt a bányavíz nagy mennyisége a selmeci bányák hanyatlását okozta, a vízzel elöntött bányákat művelhetővé kellett tenni, gondoskodni kellett a vízemelőgépek és szivattyúk működtetéséhez szükséges energiáról. Másrészt a 17. században elterjedt a robbantás a bányászatban – az első próbarobbantást Magyarországon, Selmecbányán hajtották végre 1627-ben –, emiatt megnőtt a bányák termelékenysége. A művelés minden ágában gyorsítani kellett a

[56] ŠÚBA HKG R 159. 1737. nov. 14., Ord. 1737. okt. 14. No. 35. és 222., 1743. ápr. 3. No. 5.

[57] ŠÚBA HKG Ord. 1742. jún. 20. No. 188.; Faller 1939b 272. p. 11. sz. jegyz., Tárczy 1942 245–247. p. A pénzverési és bányászati igazgatóságra vonatkozóan l. Ember 1975 473. p. Königsegg-Erpsről l. még Portréty 60–61. p.

[58] Schmidt 1834 II. Abt. 6. köt. 513. p., Tárczy 1936 72. p.

[59] ÖStA HKA MBWU 1743. febr. 28. r. Nr. 105. fol. 342–437.
Vödrödy 1740-ben már expectans l. Péch 1967b 198. p. Geramb J. Antalt 1740-ben nevezik ki expectanssá l. Péch 1967b 196. p., Schwartzmann 1744-ben selmeci ércmérő l. uo. 216. p., Berger 1740-ben segédbányatiszt lett, majd 1749-ben valóságos bányatiszt l. uo. 197., 247., 329. p., Himmelreichnak 1740-től Hegybánya területén kereskedése volt l. uo. 195., 317. p., Peter Anton Härtl 1739-ben kapott bányagyakornoki kinevezést l. Schmidt. II. Abt. 6. kötet 547–548. p., Weinmayer 1740-ben kohógyakornok volt l. Péch 1967b 198. p.
Weinmayerről l. még ŠÚBA HKG R 168. 1746. márc. 26., Ord. 1746. márc. 27. No. 229., Keyling J. Györgyről l. uo. R 168. 1746. máj. 14., Ord. 1746. máj. 19. No. 93., Glommerről és Krachvoglról l. még uo. Ord. 1739. máj. 2. No. 74., jún. 5. No. 151., Härtlről l. még uo. R 161. 1739. dec. 22., Ord. 1739. dec. 29. No. 165.
Mikovinynek a kör négyszögesítéséről szóló tanulmányának leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M VI/2.

munkafolyamatokat, a szállítóberendezések és az ércelőkészítő gépek, vagyis a mosó- és zúzóművek teljesítményének fokozásához új energiaforrásra volt szükség.

A 17. század folyamán elsősorban emberi és állati erővel működtették a bányagépeket, de a század végén ezekkel a teljesítmény már nem volt növelhető. A 18. század elején két módon lehetett megoldani a problémát: az egyik a vízerő minél hatékonyabb hasznosítása, a másik egy új energiaforrás, a gőzerő bevezetése.

Gőzgépet a 18. század elején már használtak az angliai bányákban, a kontinensen az elsőt Magyarországon, mégpedig 1722-ben Újbányán helyezték üzembe. Az Udvari Kamara kezdeményezésére, Joseph Emanuel Fischer von Erlach (1680–1740) osztrák mérnök közreműködésével Isaac Potter angol gépész irányította a munkálatokat. Az első gőzgép 1730-ig – ekkor ráfizetésessé vált a gép javítása – megoldotta az Althandel-akna víztelenítését. A 30-as években azonban a selmecbányai bányákban öt, Fischer által szerkesztett és tökéletesített „tűzgép”-et helyeztek üzembe.

A gőzgépek hátránya a költséges működtetésük volt, mert nagy mennyiségű fát emésztettek fel. Mivel a selmecbányai gyér erdők nem biztosítottak elegendő fát, sokba került a fa beszerzése és szállítása. A gőzgépek alkalmazása ezért áttételesen fejlesztőleg hatott az erdőgazdálkodásra és a közlekedési hálózat kiépítésére.

A vízerő biztosítását kétféleképpen próbálták megoldani: folyóvizek – pl. a Szlatina, a Garam és a Krupinica – Selmecbányára vezetésével, valamint mesterséges vízgyűjtő rendszer kiépítésével. A folyóvizek Selmecbányára vezetésének lehetőségét 1735 után Mikoviny is megvizsgálta, és arra a következtetésre jutott, hogy Selmecbánya a folyóvizekhez képest nagyon magasan fekszik, ezért ennek a tervnek a megvalósítása lehetetlen.[60]

Korábban, 1730-ban a Bars vármegyei bányákkal kapcsolatban azzal bízták meg, vizsgálja meg, hogy a vihnyei patak vizét az alsóhámori Kiszla nevű bányatelep Maria Himmelfahrt-tárójához lehet-e vezetni. Az 1730. május 1-jén kelt szakvéleményében kifejtette, hogy a vihnyei patak vize a szintezések alapján elvezethető a Kiszlai-felső-árokba. Az új árok megépítésének költségeit 24–30 000 forintra becsülte. A bányahivatalnokok közlése alapján úgy gondolta, hogy elegendő vizet biztosítana a vihnyei patak a bányák számára, és szükség esetén még a szklenófürdői patak vizét is könnyen oda lehetne vezetni.[61] A főtisztek június 1-jén kétségbe vonták ezen terv megvalósíthatóságát, helyette egy új tó megépítését javasolták.[62]

A vízerő biztosítása Selmecbányán is csak mesterséges vízgyűjtő rendszer kiépítésével volt lehetséges. A csapadék összegyűjtéséhez völgyzáró gátakkal mesterséges tavakat, valamint vízfogó és vízvezető árkokat kellett létrehozni. A tórendszer kiépítésének gondolatát 1699-ben Hell Mátyás Kornél (1653–1743) bányagépmester vetette fel, aki 1694-ben érkezett Selmecbányára. El is kezdte a meglévő tavak javítását és megnagyobbítását. Br. Sternbach József András (1694–1736) főkamaragróf felkérésére 1729-től Mikoviny is bekapcsolódott a munkába. A már elkészült tavak javításával, megnagyobbításával és új tavak létesítésével bízták meg. Ahhoz, hogy szárazabb évszakokban, illetve szárazabb években is folyamatosan lehessen biztosítani a bányagépek meghajtásához szükséges vizet, több tavat kellett építeni, és a vízvezető árkok szövevényes hálózatát kellett létrehozni.[63]

---

[60] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2 894–936. fol.; ŠÚBA HKG R 167. 1746. jan. 18.

[61] ŠÚBA HKG Ord. 1730. máj. 31. No. 58., 1730. jún. 2. No. 1.

[62] Péch 1967b 343–344. p. Az újonnan javasolt Erleingrundi-tó valószínűleg nem épült meg, Zipser Mátyás 1747-es, Grund-Riess der gantzen Schemnitzer Revier … című rézmetszetű bányatérképén nem szerepel. OSZK Térképtár TM 4627.

[63] A bányászat 18. század eleji helyzetéről l. Magyarország története 633–636. p., Faller 1953 5–38., 52–55., 71–96. p., Faller 1975 63–68., 87–89., 107–116. p., Faller 1961b 181–201. p., Kosáry 1996 183–184. p., Banskoštiavnické tajchy 12–30. p., Péch 1881 6., 9–20. p., Péch 1967b 919–926., 928–940. p., Várkonyi 2000 169–172. p.

Az 1730-as években több javaslat született gőzgépek felállítására, illetve újabb tavak létesítésére. A bányatisztek azonban általában sokkal költségesebbnek ítélték a tűzgépek működtetését, mint a vízerővel hajtott vízemelő gépek működtetéséhez szükséges tavak megépítését. Többször kikérték Mikoviny szakértői véleményét is, például 1736–1738 folyamán néhányszor véleményezte Fischer udvari kamarai tanácsos és építész javaslatát a Pachen-táróban felállítandó tűzgépről.[64] Ő is inkább új tavak létesítését támogatta, kezdeményezte. Különben főképp ott alkalmazták a gőzgépeket, ahol a terepviszonyoknak megfelelően nem lehetett vízerővel dolgozni.

A kiépített Selmecbánya környéki tórendszer hat csoportra osztható: szélaknai (biargi, piargi), selmecbányai, kolpachi, hodrusbányai, vihnyei és bélabányai.[65] Mikoviny a szélaknai, a kolpachi, a hodrusbányai és vihnyei tavaknál dolgozott.

A szélaknai tavak közül az Evicska-, a Szélaknai-nagy-, a Bakomi-, a Reichaui-nagy- és a Reichaui-kis-tónál végzett munkájáról rendelkezünk adatokkal.

Az Evicska-tavat a források először 1638-ban említik. A 17. század végén és 1700-ban a tógátat javították és megemelték, 1718-ban pedig Hell Mátyás Kornél tervei szerint a Szitnya-hegyről vízgyűjtőárkot építettek hozzá. 1729. október 29-én, a gát átszakadásakor Sternbach Mikovinyt hívta Selmecbányára a gát kijavítása céljából.[66]

A Szélaknai-nagy-tó tervét 1712-ben Hell Mátyás Kornél készítette el. Ez alapján a tógát még ebben az évben megépült, de a gyakori gátszakadások miatt javításokra volt szükség. 1729-ben Mikoviny a tógát javításán dolgozott, 1737-ben pedig a gát megemelését javasolta, s ennek szükségességét a következő évi tervezetében is megerősítette. 1738-ban elrendelte az Udvari Kamara, hogy Mikoviny a tavat mérje ki, de akkor el kellett halasztania a munkát, hogy néhány vármegye felmérését végezhesse. 1744. április 25-én újból javaslatot tett a tógát emelésére, és a költségeket is kiszámította. 1747. július 20-án a tógát javításról készített szakvéleményt. A gát megemelésére csak a század második felében, 1788-ban került sor.[67]

Közben többször is felülvizsgálta, javította a szélaknai vízvezető árkokat. 1736 júniusában véleményezésre kiadták a bányatiszteknek Mikoviny és Käschniz tervét, melyben egy szélaknai melegvizű vízvezetékről írtak. Két évvel később, 1738. július 26-án pedig Mikoviny megállapította, hogy a Szitnya körüli vízvezető árkok sokkal több vizet adnak, mint a többi árok. Ezek után megbízást kapott arra, hogy felmérje és lerajzolja, hogy hogyan lehet a Fő-árkot a Szélaknai-nagy-tóhoz vezetni, és hogy a költségekről kimutatást készítsen. Azonban néhány megyét fel kellett mérnie, ezért augusztus 12-én kérte, hogy engedélyezzék számára ennek a munkának az elhalasztását, mert ez a felmérés több mint egy hetet venne igénybe. Különben nem is tartotta szükségesnek a Fő-ároknak a tóhoz való vezetését, mert szerinte elég árok vezet ebbe a tóba. Másrészt egy ilyen munkához sok emberre lenne szükség, így ezen a nyáron nem tudnának vele végezni. Azt javasolta, hogy inkább a Szitnyai-

---

Sternbachról l. Portréty 56–57. p. Máshol Sternbach halálának időpontjaként 1734 szerepel. L. Péch 1967b 166–168. p.

[64] Mikoviny 1736. nov. 9-ei számításai a Pachen-táróba beépítendő tűzgép költségeiről ÖStA HKA MBW Varia r. Nr. 10. fol. 1549. Hasonló számítások 1737-ből uo. MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 350–351., meglehet, hogy ezeket Mittrovszky november 29-ei felszólítására készítette. l. Péch 1967a 198. p.

[65] Banskoštiavnické tajchy 31. p., Faller 1939b 289. p.

[66] Banskoštiavnické tajchy 38. p., Baker 1937 51. p. 34. sz. jegyz., Faller 1939b 273–274. p., Tárczy 1938 32. p. 40. sz. jegyzet, Purgina 1958a 95. p.

[67] Mikoviny 1737-es és 1738-as javaslatai a tógát emelésére: ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 357–363., 894–936., 1744-es javaslata és költségvetése: uo. 1745. okt. 19. r. Nr. 111. fol. 960–963.; ŠÚBA HKG B 286. 1744. máj. 14., 1747-es szakvéleménye: uo. Ord. 1747. júl. 20. No. 37.
Banskoštiavnické tajchy 39–40. p., Baker 1937 41–42., 44. p., Faller 1939b 274–275., 288–289. p., Purgina 1958a 95–96., 103. p.

árkot helyezzék működésbe. Végül is egész ősszel – más feladatai mellett – a Szitnyai-árok javításánál dolgozott, bár az esőzések többször akadályozták a munkát.[68]

Nem csak Selmecbánya környékén kellett a vízvezető árkokon dolgoznia. 1736. április 18-án, 1738. február 27-én és április 9-én azzal bízták meg, hogy vizsgálja meg a hroneci vízvezető árkokat abból a szempontból, hogy hogyan lehet a hibákat kijavítani. Sőt 1740 májusában is Hronecre kellett volna utaznia, de végülis a főkamaragróf azzal bízta meg, hogy Artner Ádám Jánost vagy Wernberger Sebestyént küldje maga helyett.[69]

A Bakomi-tó tervét Brinn János Tóbiás 1736. május 21-én fejezte be, feltehetően Mikoviny irányításával, hisz Brinn az ő tanítványa, később munkatársa volt, majd utóda lett Selmecbányán. A tó 1738 és 1740 között készült el.[70]

A Reichaui-tó

A Reichaui-nagy- és a Reichaui-kis-tó első tervét szintén Brinn készítette 1736. május 21-én, de a tavakat később építették meg Mikoviny 1738-ban jóváhagyott tervei alapján. 1738 elején még Mikoviny is két tóról írt, sőt június 24-én, Deadda Elek József bányatiszt mérései alapján készített szelvényrajzán is két tó gátjai szerepelnek. A lapon a Reichaui-alsó- és a Reichaui-felső-tó hossz- és keresztmetszete van feltüntetve, valamint a Szélakna felé vezető Reichaui-táró hosszmetszete.

Május 14. és 25. között Mittrovszky felszólítására Mikoviny bemérte a Reichaui-tóból kifolyó víznek a szélaknai oldalra való átvezetésére szükséges tárókat, és megállapította, hogy azok nem lyukaszthatnak, vagyis nem találkozhatnak, mivel nem lettek egy szinten hajtva. Június 5-ei jelentésében is megerősítette ezen álláspontját.

Június 21-én a bányatisztek nagy tanácskozást tartottak a Reichaui-völgyben Käschniz József számfejtő elnökletével az újonnan építendő két tógát tárgyában. A tanácskozáson Mikovinyn kívül részt vett Spiegel Ferdinánd, Deadda Elek József, Gall János Ferenc segédbányatiszt, Leibwurtz Bonaventura Ádám és két társulati bányatiszt, Zipser Gottfried és Zipser Mátyás (1700–1768), valamint hárman a részvényesek közül.

A tavak vizének átvezetésére szolgáló táró kialakítását már 1738 júliusában megkezdték, a tógátak építésével még vártak. Az Udvari Kamara 1738. augusztus 16-án elrendelte a Reichaui-tó megépítését.[71]

A következő évben, 1739-ben Mikovinyt bízták meg a tóépítés irányításával. Július 14-én Mittrovszky szakvéleményt kért tőle Hell Mátyás Kornél azon írásos javaslatáról, hogy hogyan lehet a Reichaui-aknában folyamatosan friss levegőt biztosítani. Ugyanezen a napon a főkamaragróf megsürgette Mikovinyt, hogy a Reichaui-tárórol és aknáról készített jelentését és térképét mihamarabb nyújtsa be. Az ebből az időből fennmaradt térképén és a július 12-i dátummal ellátott szelvényrajzán már csak egy tavat ábrázolt, két – a kis és a nagy – gáttal.

1739-ben Mikoviny a Reichaui-tó és a vízvezető árkok építésével volt elfoglalva, a munkálatokat irányította, néhány ezer munkás tevékenységét felügyelte, kik hetenként változtak. Április 12-re sok munkás – férfi, nő és gyerek – érkezett a környező vármegyékből,

---

[68] ŠÚBA HKG Ord. 1736. jún. No. 190., 1738. aug. 12. No. 93., szept. 9. No. 104., okt. 9. No. 19.; Péch 1967b 942. p., Faller 1939b 274–275. p., Purgina 1958a 95–96. p.

[69] ŠÚBA HKG Ord. 1736. ápr. 18. No. 58., 1738. febr. 27. No. 140., ápr. 9. No. 20., 1740. ápr. 12. No. 187., máj. 24. No. 167., máj. 25. No. 165., jún. 15. No. 208.
A nagybányai Wernberger 1744-ben gépészeti felügyelősegéd volt Selmecbányán. l. Péch 1967b 216. p.

[70] Banskoštiavnické tajchy 53. p.

[71] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 254–255., 381–382., 893–939.; ŠÚBA HKG Ord. 1738. máj. 25. No. 112., jún. 5. No. 129.; Péch 1967b 942. p. A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/15a és b.
Zipser Mátyás 1734-től társulati segédbányatisztként, 1749-től bányagondnokként dolgozott a selmecbányai bányavidéken. L. Péch 1967a 166. p., Péch 1967b 247., 329. p., Prikryl 1977 168. p., Portréty 74–75. p.

de az esős időjárás miatt nem tudták a gátak építését elkezdeni, hanem a vízvezető árkok ásását és a terep megtisztítását végezték. Május 13-án foghattak hozzá a gátépítéshez, és november 14-én – a hideg beálltával – hagyták abba. Közben a munkások száma is emelkedett, több esetben háromezerre is. Így két felügyelőt rendeltek Mikoviny mellé, Wernberger Sebestyént és Delpinit. Közben ő magának is külön szállást kellett fenntartania a Reichaui-völgyben, egy cseléddel és két lóval. 1740. április 12-én az előző évi munka megszervezéséről Mikoviny részletesen beszámolt a főkamaragrófnak.[72]

1740-ben folytatták a munkát. Április 12-én intézkedett a főkamaragróf, hogy mihelyt az időjárás arra alkalmas lesz, a Reichaui-tó gátjait nagy erővel építsék tovább, a munka irányítását Mikovinyre bízta. Április 29-én száz emberrel kezdték meg a tóépítést, de a munkások száma napról napra emelkedett. Először a kis gátnál dolgoztak. 1740. május 22. és július 9. között készült el a tó medre, és ősszel kezdték vízzel feltölteni. 1741-ben folytatódott a vízgyűjtő és a vízelvezető csatornák és árkok kialakítása. Mikoviny két vízvezető tárót is tervezett a Bakomi-, illetve a Rozgrundi-tóhoz, a tó feltöltése céljából.[73]

A gát azonban elkezdett szivárogni. A tó alatt ugyanis egy vízvezető táró futott Szélakna felé, és a tóból a víz a táróba szivárgott. Ezért Mikovinyt 1743-ban megbízták, hogy vizsgálja meg a gátat és a tavat. Mikoviny a február 3-i jelentéséhez csatolt rajzon a táró hossz- és keresztmetszetét rajzolta meg, és bejelölte azokat a helyeket, ahol a tóból a víz a táróba jutott. Azt javasolta, hogy várják meg, míg újból megtelik a tó, és akkor biztosabban meg lehet állapítani a szivárgás helyét, és utána a réseket tömjék be.[74]

Azonban továbbra sem tudták ezt a problémát megnyugtatóan megoldani, ezért 1743 októberében a bányatisztek Mikovinyvel együtt egy jelentést készítettek, amelyben a kis és nagy gát között egy harántgát megépítését javasolták. Minden bizonnyal ekkor készült a „*Wahre Laage des Raichauer Taiches*” című térkép, amelyen már látható a tervezett harántgát a kis és a nagy gát között. 1744-ben a kis gátat kijavították, de nem tartott ki sokáig. Mittrovszky főkamaragróf 1745 júliusában kérte az Udvari Kamarától a harántgát megépítésének jóváhagyását. Azonban az Udvari Kamara Mikoviny véleményét is ki akarta kérni, de ő ekkor Sziléziában tartózkodott, mivel részt vett az osztrák örökösödési háborúban. Így megvárták Mikoviny visszatérését Selmecbányára.[75]

Mittrovszky 1746. február 3-ai utasítására Mikoviny március 1-jén készítette el újabb jelentését és térképét a harántgátról. A térkép alsó részén látható szelvényrajzokon ábrázolta a gát méreteit. Március végén jóváhagyták a harántgát megépítését, és a munkálatok irányításával Mikovinyt bízták meg. Mikoviny mellé rendelték Weinmayer expectanst azzal a céllal, hogy gyakorlatot szerezzen a tóépítkezésben, és szaktudását majd Erdélyben hasznosíthassa. Április 9-én Mikoviny tájékoztatta a bányahivatalnokokat, hogy a gátépítéshez hány emberre és milyen szerszámokra lesz szüksége, valamint kérte, hogy Weinmayer gyakornokon kívül még Delpinit is rendeljék mellé a munkák felügyelete céljából. A harántgáttal június 19-re készültek el.[76]

---

[72] ŠÚBA HKG Ord. 1739. júl. 14. No. 32. és No. 33., 1740. ápr. 12. No. 187., B 278. 1740. júl. 27.; ÖStA HKA MBWU 1741. jan. 2. r. Nr. 101. fol. 79–80. A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/16 és 17.

[73] ŠÚBA HKG Ord. 1740. ápr. 12. No. 49., máj. 6. No. 111., máj. 14. No. 152. és 1742. ápr. 14. No. 25., B 282. 1742. jún. 21., B 289. 1746. márc. 20.; ÖStA HKA HFU 1744. jan. 24. r. Nr. 781. 305–322. fol.

[74] ŠÚBA HKG Ord. 1743. febr. 3. No. 115., a térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/14. Ennek a térképnek egyik másolatát közli: Banskoštiavnické tajchy 49. p.

[75] ÖStA HKA MBWU 1745. okt. 18. r. Nr. 111. fol. 925–937.; ŠÚBA HKG B 286. 1744. máj. 14., R 167. 1745. okt. 18. A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/18a-b.

[76] ŠÚBA HKG Ord. 1746. febr. 3. No. 87., B 289. 1746. márc. 20., R 168. 1746. márc. 26., Ord. 1746. márc. 27. No. 229., ápr. 24. No. 45., ápr. 25. No. 45.; Péch 1967a 960. p. A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/19.

A Kolpachi-tó

A kolpachi tavak közül Mikoviny a Kolpachi-nagy-tó javításával foglalkozott. Ezt a tavat 1730-ban kezdték építeni, de hamarosan javításra szorult a tógát. 1735-ben Mikoviny a tógát újraépítését javasolta, amit el is végeztek, de ez sem oldotta meg a problémát.[77]

1738-ban megbízták Mikovinyt, hogy tervezzen egy új tavat vízgyűjtő és vízelvezető árkokkal együtt. 1738. április 12-én adta át Mittrovszkynak egy újabb kolpachi tó tervét. A terepbejárást követően a meglévő tótól jobbra eső területen talált az új tó számára alkalmas helyet. A keleti tájolású térképen a falutól keletre látható a már meglévő és tőle jobbra az újonnan tervezett tó.[78]

Mikoviny 1744. április 25-i jelentésében is kitért a kolpachi új tó építésére, és ekkor úgy látta jónak, ha egy új tó építése helyett a Szélaknai-nagy-tó gátját emelik meg.[79]

1746 áprilisában a régi tó gátja átszakadt, és ekkor újabb térképet rajzolt Mikoviny, amelyen feltüntette a régi tavat, az 1738-ban tervezett tavat és az 1745-ben a falu területére tervezett tavat. Kis „a" betűvel jelölte azt a helyet, ahol a meglévő tó gátja átszakadt.[80]

1746. április 23-án egy újabb jelentést, költségvetést és térképet készített a Kolpachi-tóval kapcsolatban. A már meglévő tó mellett ábrázolta térképén az 1738-ban megtervezett tavat, az 1745-ben a falu területére tervezett tavat és egy harmadik létesítendő tavat a falu határában. Azonban egy új tó építése helyett a régi tó gátjának javítását, illetve megemelését javasolta, mivel ez nem kerülne többe, mint egy új tó megépítése, illetve így a régi tóban több vizet lehetne összegyűjteni, mint egy újban. Két lehetőséget ismertetett: az egyik az volt, hogy a régi gátat kijavítják, a másik pedig, hogy a régi gátat lerombolják és egy új gátat építenek a régi gát alatt.[81]

A megrongálódott régi tóról és gátjáról egy tervrajzot is ismerünk, méghozzá négy példányban. Ezen Mikoviny a tervezett, megemelt gát keresztmetszetét is megrajzolta.[82] Ezen térkép négy példánya közül kettő nem Mikoviny saját kezű rajza, feltehetően Keyling János György expectans másolta, hisz ő segített Mikovinynek a Kolpachi-tó munkálatainál, azzal a céllal, hogy a tóépítés mesterségét megtanulja és Erdélyben tavakat tudjon építeni.[83]

1746 júniusának végén az Udvari Kamara jóváhagyta, hogy egy új gátat emeljenek a régi alatt, és Artner Ádám János gépésztisztet bízták meg Mikoviny felügyelete mellett az építkezés irányításával. Artner október végén jelentette, hogy a gát építését még nem fejezték be, a következő évben fogják folytatni a munkálatokat. A tó vízgyűjtő csatornái 1754-re készültek el.

A Kolpachi-kis-tó megépítésére így később került sor, és csak 1763-ra fejezték be, működéséről 1774-ből rendelkezünk az első adattal.[84]

A Reichaui-tó építéséről ld. még: Banskoštiavnické tajchy 48. p., Borbély 1934 158–159. p., Baker 1937 41–42., 44. p., Bendefy 1976d 84–85., 285. p., Faller 1939b 274–275. p., Purgina 1958a 58., 95–96., 136. p., mapa 22. és 23., Péch 1967b 939., 941–946., 948., 952., 954., 959–960. p., Voda 2. p.

[77] ŠÚBA HKG Ord. 1735. szept. 7. No. 211.

[78] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 958–960.; ŠÚBA HKG B 286. 1744. máj. 14. A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/9.

[79] ŠÚBA HKG Ord. 1746. ápr. 13. No. 29., B 286. 1744. máj. 14.; ÖStA HKA MBWU 1745. okt. 19. r. Nr. 111. fol. 958–963., Péch 1967b 959–960. p.

[80] ŠÚBA HKG B 290. 1746. máj. 30.; Péch 1967a 959-960. p. A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/8a-b.

[81] ŠUBA HKG B 290. 1746. máj. 30., B 290. 1746. jún. 25., Ord. 1746. ápr. 24. No. 46. A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/10.

[82] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/11a-d.

[83] ŠÚBA HKG R 168. 1746. máj. 14., Ord. 1746. máj. 19. No. 93.

[84] A kolpachi tavakról l. még Banskoštiavnické tajchy 72–74. p., Baker 1937 41. p., Faller 1939b 274. p., Péch 1967b 913–914., 916., 919., 929–930., 935., 959–961. p., Purgina 1958a mapa 28., 29. és 59. p.

Az 1746 tavaszán végzett munkák – a reichaui harántgát építése és a kolpachi gát újjáépítése – valószínűleg nagy megterhelést jelentettek Mikoviny számára. Május 19-én engedélyt kért a főkamaragróftól, hogy néhány napra Szklenófürdőre utazhasson, mivel aggódott egészségi állapota miatt. Úgy gondolta, hogy onnan is képes irányítani a munkálatokat, és ha szükség van személyes jelenlétére, gyorsan vissza tud térni a tavakhoz. Május végén és június elején már Szklenófürdőről vezette az építkezéseket, s ebben Keyling János György is segítségére volt.[85]

A Hodrusi-felső- és -alsó-tó

A hodrusi tavak közül a Hodrusi-alsó- és Hodrusi-felső-tónál dolgozott Mikoviny. A Hodrusi-felső-tavat többször említik a források a 17. század folyamán. 1705-ben Hell Mátyás Kornél javította és nagyobbította. 1730-ban Mikoviny további nagyobbítását javasolta, illetve a tógát emelését is szükségesnek tartotta. 1736. december 12-én az Udvari Kamara utasította Mittrovszkyt, hogy Mikovinytől kérjenek költségvetést a Hodrusi-felső-tó javítási munkálatairól. 1737. január 10-én Mittrovszky elrendelte, hogy Mikoviny terepszemle után nyújtsa be javaslatát a tó javításáról, amelyet később, június 9-én a selmeci bányahivatalnokok véleményeztek. 1742. november 26-án, illetve 28-án újabb költségvetést készített a tógát kijavításáról és megemeléséről.[86]

A Hodrusi-alsó-tó megépítését a bányatársulatok kezdeményezték, ők kérték a kamarát, hogy építesse meg a tavat, amelynek költségét lassan visszafizetnék. A tó tervét a főkamaragróf 1740. május 6-i utasítására dolgozták ki a főtisztek, 1742. december 27-én kelt jelentésükben Keyling János Ádám, Geramb János József és Mikoviny Sámuel támogatta az új tó megépítését. Mikoviny 1743. június elején Zipser Mátyás bányatiszttel bejárta a terepet, és június 8-án azt javasolta, hogy a régi tó gátjának javítása és megemelése helyett egy új tavat létesítsenek, amelyről térképet is rajzolt. Az építkezés – amelyet ő irányított – 1743 júniusában kezdődött el és 1744 szeptemberére fejeződött be. Az új tó napjainkban is létezik, a Hodrusi-felső-tó vizét azonban már jó ideje leengedték.[87]

A Rozgrundi-tó

Végül Mikovinynek a vihnyei tavaknál végzett munkáját kell megemlíteni, ahol a Rozgrundi-tó terveinek kidolgozása fűződik a nevéhez. Ebben az esetben is a bányatársulatok kérték a kamarától, hogy a rozgrundi völgyben építtessen egy tavat, amelynek költségét ők majd lassan visszafizetnék. 1740. május 6-án utasította a főkamaragróf a selmeci főtisztviselőket, vizsgálják meg, hogy hol és milyen költséggel lehetne a tavat megépíteni. Az első tervek és az első költségvetés 1741-ben készült el. 1743. február 7-én Mikoviny újabb költségvetést készített a tó létesítéséről, és még ebben az évben elkezdték a munkát. 1744.

[85] ŠÚBA HKG B 290. 1746. jún. 25.
A Kolpachi-tóról l. még Surovec 2005 121–122. p.
[86] ŠÚBA HKG R 157. 1736. dec. 12., Ord. 1737. jan. 10. No. 28., 1737. jún. 9.; ÖStA HKA MBWU 1743. febr. 23. r. Nr. 105. fol. 262., 264.
[87] ÖStA HKA MBWU 1743. febr. 23. r. Nr. 105. fol. 265–268. és 1745. okt. 19. r. Nr. 111. fol. 953–956., 959–963.; ŠÚBA HKG B 286. 1744. máj. 14., R. 165. 1744. ápr. 9., Ord. 1743. okt. 3. No. 4.; a térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/5.
A hodrusi tavakról l. még Banskoštiavnické tajchy 81–83. p., Baker 1937 43. p. és 51 p. 34. sz. jegyz., Faller 1939b 274., 276. p., Tárczy 1942 229. p., Purgina 1958a 94., 97. p., Hung. nova 36., 137–138. p, Péch 1967b 946., 952., 956. p.

április 9-én kapott megbízást a tóépítési munkálatok irányítására. Sajnos erről a tóról nem ismerünk Mikoviny-térképet. A későbbiekben, 1749-ben a gátat megemelték.[88]

Mikoviny által tervezett, de meg nem épült tavak

Mindezeken kívül Mikoviny több olyan tavat is tervezett, amelyek végülis nem készültek el. 1736-ban Mittrovszky utasította, hogy tervezzen egy tavat az Illiai-völgyben, amelynek vizét a szélaknai bányaművekhez kellett volna vezetni. Mikoviny két olyan helyet is talált a környéken, ahol egy-egy kisebb tavat lehetett volna létesíteni. Az egyik a gr. Koháry család birtokához tartozó területen feküdt, a másik a hegybányai kamarai birtokon. Mikoviny szerint ha a Koháry család területén építik meg a tavat, akkor félő, hogy az illiai malomnak és a fácánkertnek nem jutna elég víz; másrészt a Szélakna felé kiépítendő vízvezető tároz az aknákkal együtt sokba kerülne; továbbá a tóból csak egy vízikerék meghajtására elegendő vizet nyernének. Ezért megfelelőbbnek tartotta Mikoviny a hegybányai területen kijelölt helyet, mert ez a terület a kamara birtokához tartozik, a vizet nagyrészt a felszínen tudnák vezetni, és ennek a tónak a vize négy vízikereket hajthatna. Azonban Mikoviny nem támogatta semelyik tó megépítését. Álláspontját azzal indokolta, hogy Szélakna közelében vagy Krechsengrundon ugyanazon a költségen sokkal nagyobb tavat lehetne kialakítani.[89]

1737. szeptember 15-én Mikoviny tűzgépek építése helyett újabb tavak létesítését támogatta: Krechsengrundon egy, a Szélaknai-nagy- és a Szélaknai-kis-tó között pedig több kisebb tó építését. Hegybányánál az ún. hohe Bockennél, az Evicska-tó alatt lehetett volna szerinte egy újabb tavat építeni. Ennek a tónak a tervrajzát és költségvetését 1737. február 11-én készítette el. A térképmező felső részében két szelvényrajz is látható, a tógát hossz- és keresztmetszete. Egy vázlatos térképrajz is fennmaradt erről a tóról az iratok között a bécsi Kamarai Levéltárban.[90]

1737. november 8-án az Udvari Kamara kérte, hogy Mikoviny és a bányahivatalnokok fejtsék ki véleményüket a Fischer által javasolt néhány kisebb tűzgép ügyében, illetve a Mikoviny által kezdeményezett, az ún. hohe Bockennél építendő tóról. November 29-én pedig Mittrovszky felszólította Mikovinyt, hogy készítsen jelentést a Pachen-tóban felállítandó tűzgépről. Mikoviny az 1738. március 7-én írott szakvéleményében szükségesebbnek ítélte az Istenáldása-tóban egy gőzgép felállítását, mint a Pachen-tóban. A továbbiakban részletesen ismertette az általa javasolt új tavakat, melyeket az 1738. évi szélaknai tótérképén is feltüntetett.

A térképen kékkel jelölte a meglévő tavakat: a Bakomi-tavat, a Szélaknai-nagy-tavat, az Evicska-tavat és az Alsó-kis-tavat (den unteren kleinen Teich), az utóbbi napjainkban már nem létezik. Az említett tavak egymás alatti szinteken helyezkednek el, és elvezető árkokkal vannak összekötve.

A térképen zöld színnel jelölte Mikoviny az általa tervezett tavakat: a Krechsengrundi-tavat (der Krechsengrunder Teich), az ún. „hohe Bockennél" tervezett tavat (der Teich bei den hohen Bocken), az ún. „hohe Bocke" alatt építendő tavat (der Teich unter den hohen Bocken), a hegybányai malomnál tervezett tavat (der Teich bei der Siegelsberger Mühle) és a hegybányai völgyben létesítendő kisebb tavat (ein kleiner Teich im Siegelsberger Grund).

---

[88] ÖStA HKA MBWU 1743. febr. 23. r. Nr. 105. fol. 257–258., 1745. okt. 19. r. Nr. 111. fol. 960–963.; ŠÚBA HKG Ord. 1743. okt. 3. No. 4., B 286 1744. máj. 14., R 165. 1744. ápr. 9.
A Rozgrundi-tóról l. még Péch 1967a 946., 948., 952., 956. p. Banskoštiavnické tajchy 90. p., Purgina 1958a 94. p., Tárczy 1942 231–233. p., Hung. nova 36., 137–138. p.

[89] Mikoviny 1736. jún. 6-i jelentése: ŠÚBA HKG B 269. 1736. okt. 7., a térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/6.

[90] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 353., 357–363., 793., 795., 805–809.; ŠÚBA HKG B 272 1737. okt. 24., a térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/21 és 22.

Ezek közül a Krechsengrundi-tó a szakirodalom szerint 1735–1737 között Mikoviny irányításával megépült. Ezért kérdéses, hogy ezen az 1738. évi térképen mért tervezett tóként tünteti fel Mikoviny. Kutatásaim során nem találtam olyan iratot, amely megerősítené, hogy Mikoviny 1735–1737 között a Krechsengrundi-tó építését vezette volna. Véleményem szerint ha ténylegesen el is készült 1737-re a Krechsengrundi-tó gátja, akkor sem hasznosították ezt a tavat.

Külön figyelmet érdemel a térképen a Reichaui-tó. A szélaknai tótérképen az 1738-ban tervezett tó zöldre van színezve, és két tó látható itt: a Reichaui-alsó- és a Reichaui-felső-tó. Később a térkép ezen sarkára ráragasztott Mikoviny egy felhajtható papírlapot, melyen az 1740-ben megépült tavat ábrázolta: a nagy Reichaui-tavat két gáttal, a kis és a nagy gáttal.[91]

3.2.4. A bányák vízmentesítése, bányagépek és kohászati berendezések üzembe helyezése, szakvéleményezése

A bányák vízmentesítése részben bányagépek, részben altárók segítségével történt. Ahol a bányaművelés túl mélyen folyt, illetve ahova nem tudtak erővizet vezetni, nagy altárókat alakítottak ki, amelyeken a fölöttük levő aknák vizét, esetleg a kitermelt ércet a külszínre tudták szállítani. Mikoviny az altárós bányaművelés fejlesztésében is részt vett.

1730. július 14-én elrendelte az uralkodó, hogy a hodrusi altárót – amely néhány száz ölnyire már ki van vágva Selmecbánya felé – takarítsák ki, és Mikoviny felterjesztett terve és térképe szerint a felsőbieber-tárnai bányák alá vezessék. Ez segítene a szélaknai bányászat állapotán, mivel így a vizeket egy mélyebben fekvő altáróval le lehetne vezetni. Erre a kincstárból évi 3000 forintot, továbbá a magánrészvényesek arányos járulékait fordíthatták. Mikovinynek munkájáért száz forint jutalmat engedélyeztek.[92]

Mikoviny 1746. január 12-én Bécsben kelt újabb javaslata arról szól, hogy a szélaknai mélységet ideiglenesen hagyják fel a vízemelés költségeinek folyamatos emelkedése miatt, és egy új, mélyebb altárót hajtsanak a selmeci bányák alatt a bányavíz elvezetésére. Egy új, hodrusi altáró kialakítása helyett a bélabányai altáró megvalósítását támogatta. Ehhez a tervhez Mikoviny alap- és szelvényrajzot is csatolt. Január 18-án továbbította az Udvari Kamara Mikoviny tervezetét Mittrovszkyhoz. Február 17-én a főkamaragróf Kirchner Mihály Miksa bányagondnokot kérte fel véleményezésre. Mikoviny március 2-án és március 10-én is megerősítette, hogy a szélaknai mélységet az 5. Sargozi járatig fel lehet hagyni, ez nem veszélyezteti sem a hegybányai, sem a Pachen-stollen-i bányákat.[93]

A bányagépek közül Mikoviny az erőgépek – a gőzgépek és a vízikerekek –, az aknaszállító berendezések – amelyek többek között vízemelésre is szolgáltak –, a

---

[91] ŠÚBA HKG R 159. 1737. nov. 8., Ord. 1737. nov. 29. No. 144.; Péch 1967a 198. p.; ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 894–936., 1072–1081. A szélaknai tótérkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/23.
A megépült tavakról l. még Zipser Mátyás 1747-es rézmetszetű térképét: Grund-Riess der gantzen Schemnitzer Revier … A Krechsengrundi-tó Zipser térképén sem látható.
Mikoviny 1738-as tervéről ld. még Török 2004. 78–81. p., a Krechnsengrundi-tó építésről ld. még Péch 1967b 934–935., 937. p., Banskoštiavnické tajchy 47. p.

[92] Péch 1967a 152–154. p., Péch 1967b 21. p.; ÖStA HKA MBWU 1730. júl. 14. r. Nr. 69. 410–411. fol., a térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/1/3 és 4.
L. még Vozár 1997 37. p., Vozár 1985 21. p.

[93] ŠÚBA HKG R 167. 1746. jan. 18., B 289. 1746. márc. 20.; Péch 1967a 32. p. Péch megjegyzése szerint valószínűleg a Ferenc-császár-altáró tervéről van szó.
Az alaprajz leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/1/7b. A szelvényrajzok feltehetően a M II/1/5. és M II/1/6. másolatai vagy változatai lehettek.

vízmentesítést végző szivattyúk és az ércelőkészítő művek, mint például mosó- és zúzóművek üzembe helyezésével foglalkozott.

1736 augusztusában véleményezte Hell József Károly új vízemelőgépének tervét, amelynek teljesítményét összehasonlította egy vízikerék teljesítményével. Számításai alapján a vízikerék hatásfoka sokkal jobb, mint az új vízemelőgépé. 1737-ben szakvéleményt írt egy szomolnoki aknaszállító gépről, és kimutatást készített egy Szomolnokon megépítendő spirálkashoz szükséges anyagokról. A következő évben a szomolnoki bányahivatalnokok a spirálkas megépítése mellett döntöttek, és kérték, hogy Mikoviny utazzon e célból Szomolnokra, ha nem tudna jönni, akkor maguk építik meg a gépet. A mérnök még 1738-ban Szélaknán a beépítendő rudazatos szivattyú helyett egy négy öl nyomómagasságú váltóvízikerék fölállítását javasolta, amelynek meghajtása kevesebb vizet igényelne; valamint felülvizsgálta az Amália-aknán beépített spirálkast. 1739. március 5-én, mivel Hell József Károly két mintát is készített a vízemelő rudazat függőleges vezetésére, egyet Mikoviny terve szerint, a másikat pedig saját terve szerint, a főkamaragróf két aranyat utalt ki számára.[94]

1741. január 6-án arra utasította a főkamaragróf Mikovinyt, hogy – miután Hell József Károly a hegybányai aknában saját találmánya szerint egy új vízemelőgépet épített be, és az a gép már működik – vizsgálja meg az új gépet a felsszínen, valamint a bányában is, és jelentse, hogy milyen hatással dolgozik. 1742. január 29-én tettek jelentést a főtisztek a kísérletről, s mivel ez a gép Mikoviny és a többi tiszt véleménye szerint is sokkal több erővizet fogyaszt, mint a rendes vízemelő kerekek, nem javasolták az ígért jutalom kiadását, és azt sem, hogy még több ilyen drága gépet építsenek. Mikoviny összehasonlította az új gépet a Lipót-aknai vízemelőgéppel, és számításokkal igazolta, hogy a hegybányai gép kisebb hatékonysággal működik.[95]

Mikoviny 1743-ban a hegybányai aknában felállított egy váltóvízikereket – ez volt az első váltóvízikerék Selmecbányán, amelyet függőleges aknaszállító gép meghajtására használtak.[96]

1745. május 18-án Mikoviny ismét Hell József Károly egyik újonnan kifejlesztett, „nyomással működő” vízemelő gépéről írt szakvéleményt. Mivel Hell tervrajza csak vázlat volt és nem tartalmazott pontos számadatokat, ezért Mikoviny nem tudott számításokat végezni. De megítélése szerint a legtökéletesebb gép a vízikerék, mert „abban a víznek a súlya közvetlenül és minden súrlódás nélkül működik”. Véleménye alapján az új gép hatékonysága fele akkora sem lesz, mint a vízikeréké. A néhány évvel azelőtt, Hegybányán épített vízemelő gépet is lebontották, mert nem volt elég hatékony. Már korábban, 1737-ben Hell Mátyás Kornélnak, majd 1741-ben Zipser Mátyásnak is bebizonyította, hogy hasonló gép megépítése nem járna eredménnyel.[97]

Mikoviny így nemcsak előadásaival segítette Hell József Károly szakmai fejlődését, hanem szakvéleményeivel folyamatosan hozzájárult ahhoz, hogy Hell találmányai – amelyek

[94] Hell 1736-os tervéről l. ŠÚBA HKG B 270. 1737. febr. 7., a Szomolnokon megépítendő aknaszállítógépről és spirálkasról l. uo. Ord. 1737. júl. 18. No. 53., B 274. 1738. aug. 11., R 159. 1738. máj. 14., máj. 24. és júl. 7., a rudazatos szivattyúról: uo. Ord. 1738. júl. 17. No. 37.
Baker 1937 41–42. p., Faller 1939a 274–275. p., Purgina 1958a 95. p., Péch 1967b 943. p.

[95] ŠÚBA HKG Ord. 1741. jan. 6. No. 17.; Baker 1937 42–43. p., Faller 1939b 275., Purgina 1958a 95–96. p., Péch 1967b 947., 949–950. p.

[96] A hegybányai és a Leopold-aknában elhelyezett szállítógép megfelelő működéséről 1743. júl. 16-án tájékoztatta Mittrovszkyt l. ŠÚBA HKG B 286 1744. máj. 14.
Poda 1771 11. p., Poda 2002 23-24., 11. p., Baker 1937 43. p., Faller 1939b 276. p., Purgina 1958a 97. p., Tárczy 1936 72. p., Sváb 2001 198. p., Péch 1881 24. p., Makoviny 2005 100. p.

[97] ŠÚBA HKG Ord. 1745. máj. 18. No. 137.; Péch 1967b 958–959. p., Baker 1937 43. p., Faller 1939b 288. p., Purgina 1958a 99–100. p. Péch megjegyzése szerint ez lehetett a vízoszlopos gép első terve.

közül a legjelentősebb az 1738-ban üzembe helyezett himbás-szekrényes vízemelő gép és az 1749-ben, a Lipót-aknába beépített vízoszlopos szivattyú –tökéletesebbek legyenek.[98]

Az ércelőkészítés területén elsősorban a gépek energiaszükségletének biztosításával foglalkozott Mikoviny, és 1743-ban egy lépcsőzetes vízhajtású zúzó felállítását javasolta a Pachen-tárónál. Egy térképet is készített, amelyen a Reichaui-tó vizével működtethető szivattyúkat és zúzóműveket ábrázolta, többek között az újonnan tervezetteket is.[99]

Többféle kohászati berendezés üzembe helyezésében is közreműködött Mikoviny. 1738-ban megvizsgálta a selmecbányai ólomkohóban fölállítandó két olvasztókemence költségvetését, és a kohóírnok lakása mellett egy iroda építésének lehetőségét. A költségvetést rendben találta, és véleménye szerint az iroda felépítése nem jelentene túl nagy kiadást.[100]

1740 júliusának végén és augusztusának elején Keyling János Ádámmal Zsarnócára utazott, és ellenőrizte az ottani ólomkohó építésének munkálatait.[101] 1743-ban egy hidraulikus présről, vagyis sajtológépről tett jelentést.[102]

1744-ben a Svédországban és az Alsó-Harzban használatos csurgatókemencékről írt tanulmányáért négyszáz forint tiszteletdíjat kapott a kamaragrófi hivataltól, amely felszólította Besztercebánya vezető tisztviselőit, hogy az újszerű csurgatókemence leírását Mikovinytől szerezzék be. Amikor Besztercebányán felülvizsgálta a Tajován felállított csurgatókemencét, azt üzemben, „tűzzel való operáció közben" próbálta ki.[103]

Az Udvari Kamara 1745. december 29-ei, Mittrovszkyhoz intézett leiratából kiderül, hogy Mikovinyt bécsi tartózkodása alatt megbízták, hogy tervezzen egy amalgációs készüléket. A kamara felszólította a főkamaragrófot, hogy biztosítsa a készülék megépítéséhez szükséges költségeket és eszközöket, valamint Besztercebányán építsék is meg a csatolt rajz és költségvetés alapján. A következő év elején az ezüstfuvarral el is szállították a gépet.[104]

3.2.5. Bányagazdálkodást érintő javaslatok

Még Mikoviny Selmecbányára érkezése előtt, 1735. november 4-én az Udvari Kamara utasította Mittrovszky főkamaragrófot, hogy Ternyey János kamarai tanácsos, Käschniz József udvari számtiszt, Rust Imre erdőmester, Mikoviny Sámuel mérnök és Spiegel Ferdinánd főtiszt készítsenek tervezetet a bányagazdálkodás átszervezésére vonatkozóan, a Tirolban bevezetett átalakítások mintájára, és ennek érdekében vizsgálják meg a selmecbányai és a szélakanai bányákat. A főkamaragrófi hivatal november 29-én értesítette az érintetteket új feladatukról, és pontokba szedték a megfontolandó szempontokat. A negyedik, ötödik, hatodik és hetedik pontról Ternyey, Käschniz, Rust, Mikoviny és Spiegel 1736. február 7-én írták meg jelentésüket. Ebben foglalkoztak a bányamunkások alkalmazásának, munkarendjének és elszállásolásának kérdésével, a költségek csökkentésének lehetőségeivel,

[98] Faller 1953 39–70. p., Sváb 2001 199–200. p.
[99] ŠÚBA HKG Ord. 1743. okt. 5. No. 10., a térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/20; Baker 1937 43. p., Faller 1939b 276. p., Purgina 1958a 97. p., Péch 1967b 953. p.
[100] ŠÚBA HKG Ord. 1738. aug. 12. No. 93.; Baker 1937 41. p., Faller 1939b. 275. p., Purgina 1958a 95. p.
[101] ŠÚBA HKG Ord. 1740. aug. 4. No. 76.
[102] Baker 1937 43. p., Faller 1939a 276. p., Purgina 1958a 97. p.
[103] ŠÚBA HKG Ord. 1744. máj. 7. No. 54., máj. 10. No. 63., jún. 8. No. 154., jún. 20. No. 182. és júl. 10. No. 15.; Baker 1937 43. p., Faller 1939b 276. p., Purgina 1958a 97. p., Tárczy 1942 236. p., Hung. nova 38., 140. p.
[104] ÖStA HKA MBW 1745. dec. 29. r. Nr. 4. 1. fol.; ŠÚBA HKG R 167. 1745. dec. 29., 1746. febr. 5., Ord. 1746. jan. 12. No. 249.; Baker 1937 44. p., Faller 1939b 288. p., Purgina 1958a 100. p.

a betegek ellenőrzésének és helyettesítésüknek problémájával, valamint a repesztők munkájának átszervezésével.[105]

1736. június 2-án ők öten, vagyis Ternyey, Käschniz, Rust, Mikoviny és Spiegel egy újabb, húsz pontból álló jelentést nyújtottak be a főkamaragrófnak, a bányaművelésben és a zúzóműveknél tervezett reformokról, amelyek egyértelműen a költségek csökkentését célozták. Ennek érdekében a munkások számának csökkentését, a kiadások szigorúbb ellenőrzését és további megszorításokat fontolgattak, illetve a fent említett bányahivatalnokok ezekben a kérdésekben nyilvánították ki véleményüket.[106]

1744. március 24-én Rust és Mikoviny Bagyan és Pocsuvadló településekről készített ismertetést, és támogatták a kamara azon szándékát, hogy a két falu területét megvásárolják a bányák számára.[107]

3.2.6. Erdőfelmérés

Az erdőknek nagy fontossága volt a bányaműveléshez – a bányászati gép- és épületszerkezetekhez –, a kohászathoz és a gőzgépek működtetéséhez szükséges faanyag biztosításában. Mikoviny kinevezési határozata külön hangsúlyozta, hogy az erdészeti hivatalok munkáját tanácsaival segítse és az erdőket térképezze fel. Erdőtérképét ugyan nem ismerjük, de tudjuk, hogy 1732-ben a kamaragrófi hivatal felkérte a selmecbányai erdők felmérési munkálatainak ellenőrzésére. Meg kellett vizsgálnia, hogy Artner Ádám János és Zipser Mátyás bányagyakornokok a mérési munkát megbízhatóan és alaposan végezték-e el. Keyling János Ádám selmeci bányabíró és erdőmester június 8-ai jelentéséből kiderül, hogy Mikoviny egy javaslatot is készített a bányagyakornokok számára arról, hogy az erdők felmérése során mire kell figyelni. Ezek szerint meg kell mérni az erdő kerületét, területét holdban meg kell adni, különösen a fiatal fákkal borított vidékekét, a hegyeket meg kell nevezni, a szántóföldek területét is holdban kell feltüntetni, végül ha a kamarai erdőben vagy bármilyen hegyen van magánuradalmi vagy közös legelő vagy rét, azt fel kell osztani és ki kell tűzni. Mikoviny oda- és visszautazásáért, valamint 12 napos munkájáért július 21-én az Udvari Kamara 75 forint kifizetését rendelte el.[108]

1743-ban az Udvari Kamara, illetve a főkamaragróf Friedrich Perger szomolnoki erdészről kért véleményezést Mikovinytől, arra voltak kíváncsiak, hogy az említett erdész tud-e az erdőkről térképet készíteni.[109]

3.2.7. A közlekedési hálózat karbantartása és fejlesztése

A közlekedési hálózat, úthálózat javítása és fejlesztése is folyamatosan lefoglalta Mikovinyt. A bányaműveléshez, főképp a gőzgépek működtetéséhez szükséges fát nem tudták a közeli erdőségekből biztosítani, ezért folyószabályozásra volt szükség a faúsztatás lehetővé tétele céljából, valamint új utakat és hidakat kellett építeni, illetve az egyes árvizek után az utakat és a hidakat helyre kellett állítani. Fontos volt a közlekedés biztosítása azért is, mert a kitermelt érceket el kellett juttatni a kohókhoz.

[105] ŠÚBA HKG R 156. 1735. nov. 4., Ord. 1735. nov. 29. No. 177., B 267. 1736. febr. 23.
[106] ŠÚBA HKG B 269. 1736. szept. 9.
[107] ŠÚBA HKG Ord. 1744. márc. 24. No. 213.
[108] ÖStA HKA MBWU 1732. júl. 21. r. Nr. 74. fol. 269., 287–291.; ŠÚBA HKG Ord. 1732. jún. 8. No. 114., júl. 3. No. 32., l. még Baker 1937 51. p. 34. sz. jegyz., Faller 1939b 274. p., Tárczy 1938 32. p. 40. sz. jegyzet, Purgina 1958a 95. p., Vozár 1997 37. p., Vozár 1985 21. p.
[109] ÖStA HKA MBWU 1743. nov. 16. r. Nr. 106. 783–784. fol.; ŠÚBA HKG R 165. 1743. nov. 16.

Az 1735 decemberében kelt kamarai utasítás alapján a következő év januárjának végén Mikoviny Käschniz József udvari számtiszttel együtt Bars vármegyébe indult, a Klak hegység erdejébe. Meg kellett vizsgálniuk, hogy fel lehet-e használni a klaki erdőt szénégetésre, a faszénre ugyanis a selmecbányai bányaműveknél, főleg a tűzgépeknél volt szükség. Továbbá tanulmányozniuk kellett azt is, hogy hogyan lehet a fát Selmecbányára szállítani. A vizsgálatukról szóló, 1736. március 24-én kelt jelentésükben beszámoltak arról, hogy a Zsarnócai-patak szabályozásával a faúsztatást Zsarnócáig meg lehet-e oldani. A Garamig, pontosabban Garamrévig felmérték a területet, javaslatot tettek a szükséges vízszabályozási munkákra, Garamrévtől Szélaknáig pedig egy új út építését ajánlották. Ezen az útvonalon egy négy láb hosszú fa szállítása kb. négy forintba került volna. Másik lehetőségként jelezték, hogy tovább lehetne úsztatni a fát Garamrudnóig, majd onnan kellene egy új utat vezetni. Külön kitértek az erdő megőrzésének kérdésére is. Szükségesnek tartották az erdőfelmérés elvégzését és a kecskék kitiltását az erdőkből. Számításaik azt mutatták, hogy a fát olcsóbban lehetne Selmecbányára juttatni, mint amennyibe a szén kerülne. Az Udvari Kamara szeptember 17-i leiratában támogatta az útépítést, mert a közlekedés fejlesztése több szempontból kedvezőnek ígérkezett.[110]

1738-ban Mikoviny a Jálna és Körmöcbánya közti országút építésével foglalkozott. Július 18-án Russtal Körmöcbányára utazott. Akkorra a Selmecbányáról Mocsáron keresztül a Garamig futó út már majdnem elkészült, és a Garamtól Körmöcbányára vezető út vonalát kellett kijelölni. Július 26-i javaslata alapján az utat Pityelova, Jasztraba és Bartoslehotka falvakon keresztül kell vezetni, és kiszámolta az útépítés költségeit is. Mikoviny „bejárta az új Garam-hídtól Körmöc felé építendő út vonalát, és úgy találta, hogy legjobb lenne az utat a Garam-hídtól a pitelovai hegyig a régi vonalon vezetni, és az ikrácsi [ihrácsi] patakon hidat építeni, azután a pitelovai hegyen Jasztrabának 1500 öl hosszúságban, és innét a hegyen keresztül Lehotkáig 300 öl hosszúságban új utat készíteni, Lehotkától pedig Körmöcig a régi utat kijavíttatni. Az egész munka kerülne 2550 forintba. A körmöci tisztek azt vélik, hogy 3550 forint sem lesz sok az út helyreállítására.” A főkamaragróf szeptember 26-án továbbította Mikoviny tervét véleményezésre a körmöci bányatiszteknek.[111]

1738. március 7-én Mikoviny a Pachen-táróban felállítandó tűzgépről írott szakvéleményében szükségesebbnek ítélte az Istenáldása-táróban egy gőzgép felállítását, mint a Pachen-táróban. Arra az esetre, ha mégis megvalósítják Fischer indítványát, térképpel együtt kidolgozta a táróhoz vezető utak tervét, amelyeken a gép működtetéséhez szükséges fát szállítani lehetne. Azt javasolta, hogy a Teplafőig elkészült mocsári utat Szélaknáig állítsák helyre. Úgy vélte, hogy a legcélszerűbb lenne az utat Selmecbányán keresztül vezetni. Amennyiben a város a terv megvalósításába nem egyezne bele, akkor a legjobbnak azt tartotta volna, ha a bélabányai hágótól a Schindelberg (Józsa-domb) oldalán lejönnek az Alsó utcára, és azután a Szentháromság-völgybe mennek föl a Pachen-tárói.[112]

1738 szeptemberében a Pachen-táróhoz és a Szélaknára vezető út építésénél dolgozott. Szeptember 9-án arról számolt be, hogy ezer munkás érkezett az útjavításra, de a rossz időjárás igen hátráltatta a munkát. Úgy látta, hogy ha az esőzés abbamarad, akkor egy héten belül végeznek a Pachen-táróba vezető úttal, és két héten belül Szélaknáig is kiépítik. A szüretre szabadságot kért, hogy Pozsonyba – feltehetően a szentgyörgyi szőlőibe – utazhasson; a feleségét gyerekeivel előreküldte, és utánuk szeretett volna menni. Azonban nem kapott szabadságot, sőt egész október és november folyamán az útépítéssel és a Szitnyai-

[110] ÖStA HKA MBWU 1736. szept. 17. r. Nr. 86. fol. 180., 231–252., 317–319.; ŠÚBA HKG R 156. 1735. dec. 4., Ord. 1735. dec. 21. No. 240., R 157. 1736. jan 12., Ord. 1736. febr. 18. No. 140.

[111] ŠÚBA HKG Ord. 1738. júl. 26. No. 56., szept. 26. No. 148.; Baker 1937 41. p., Faller 1939b. 274. p., Purgina 1958a 95–96. p. Az idézet: Péch 1967b 613. p.

[112] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 1072–1081., térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/7/3; Péch 1967b 938–939. p., Török 2003a 279–289. p.

árok javításával foglalkozott, bár az esőzések még október elején is gátolták a munkát. A környező megyékből mintegy ezer ember érkezett az építkezésekhez.[113]

1740-ben javaslatot kellett tennie a főkamaragrófnak a Selmecbánya–Nagytapolcsány között tervezett új postaúttal kapcsolatban. Január 15-én kelt jelentésében két kérdésben is kinyilvánította véleményét. Az egyik, hogy a selmecbányaiak a nagytapolcsányi postával akarnak szerződést kötni, amely Zsámbokréten, Hochwiesen és Zsarnócán keresztül szállítaná a leveleket Selmecbányára. Azonban Mikoviny – aki gyerekkora óta ismeri a vidéket, sőt geometriai módszerekkel fel is mérte – szerint a zsámbokréti postaállomás közelebb van, mint a nagytapolcsányi, és innen a felső-magyarországi levelek is hamarabb Selmecbányára juthatnak. A másik kérdés, hogy hogyan lehetne Bécsből a postautat Felső-Magyarországra vezetni. A földrajzi adottságokat tekintve Pozsonyból vagy Nagyszombatról Nyitrán, Zsarnócán, Besztercebányán, Breznóbányán, Szomolnokon keresztül Kassára sokkal egyenesebb út vezet, mint a mostani. Csak az a baj, hogy Szentbenedekről a bányavárosokon keresztül és Breznóbányáról Szomolnokra nagyon rossz az út, nagy munkával és költséggel lehetne helyreállítani. Javasolta, hogy egy másik postautat is létesítsenek Érsekújvárról, Nyitrán, Verebélyen, Óbarson, Bakabányán át Selmecbányára, Zólyomra, vagy legalábbis Selmecbányára. Az Udvari Kamara május 6-án válaszolt az előterjesztésre, és kérte, hogy Mikoviny részletesebben fejtse ki elképzelését az új utakkal kapcsolatban, hogy hol, melyik postaállomásokat kellene áthelyezni. A főkamaragróf május 11-én továbbította Mikovinynek a kamara utasítását.[114]

Még ugyanezen év márciusában Rust Imrével és Guszman Károllyal, a saskői kamarai uradalom udvarbírójával együtt előterjesztette javaslatát a kamaragrófi hivatalnak a Garamladomér és Garamszentkereszt közötti jégzajlás következtében megrongálódott híd javítására vonatkozóan. A terepszemlét és a szentkereszti érseki uradalom udvarbírójával, Sipekyvel folytatott megbeszélést követően azt tanácsolták a jelentéstevők, hogy a hidat – a köz és a kamara érdekét figyelembe véve – másutt, a régi hídtól kicsit távolabb, Garamladomér és Saskőváralja között építsék újjá.[115]

1740. augusztus 4-én Keyling János Ádámmal együtt azt javasolta, a Selmecbányáról a zsarnócai ólomkohóba Kopanicán keresztül vezető út lenne a legmegfelelőbb, azonban ez javításra szorul. 1743-ban szakvéleményt készített a tervezett új útról, amelyen az ezüsttartalmú rézérceket Selmecbányáról Besztercebányára, illetve Tajovára fogják szállítani. 1744-ben jelentést tett a garamberzencei és a zsarnócai hidak javításáról.[116]

A faúsztatás szempontjából fontos Garam szabályozásánál is dolgozott. 1735-ben költségvetést és tervet készített, hogy miként lehetne a Garam vizét faúsztatás céljából a Klak hegységtől Selmecbányáig elvezetni. 1739-ben pedig kilencnapos munkájáért napi három forintot utaltak ki számára, amikor is megvizsgálta, hogy a Garam folyón lehet-e fát úsztatni Besztercebánya és Jálna között, mivel szükségessé vált, hogy a selmeci bányák számára a fát a Besztercebányán felül fekvő erdőkből szállítsák. A terep bejárását Mikoviny lovon végezte el, Rust Imre főerdésszel és Keyling János Ádám pénztárossal. Március 7-i jelentésükben megállapították, hogy a Garamon való tutajozásnak hat malom áll útjában, amelyeket meg lehetne hagyni, csak a gátakat kellene a folyóból eltávolítani, a malmokhoz szükséges vizet pedig külön árkokban kellene a malmokhoz vezetni. A birtokosok úgy egyeztek bele a gátak eltávolításába és az árkok kialakításába, amennyiben a változtatásokat a kincstár költségén

[113] ŠÚBA HKG Ord. 1738. szept. 9. No. 104., okt. 9. No 19., B 276. 1739. szept. 6.; ÖStA HKA HFU 1743. febr. 28. r. Nr. 774. 657–659. fol.; Péch 1967b 942. p.
[114] ŠÚBA HKG Ord. 1740. jan. 7. No. 5., B 277. 1740. márc. 24., R 161. 1740. máj. 6., Ord. 1740. máj. 11. No. 139.
[115] ŠÚBA HKG Ord. 1740. márc. 6. No. 125., márc. 25. No. 194.
[116] ŠÚBA HKG Ord. 1740. aug. 4. No. 76., 1743. jan. 31. No. 110.; Baker 1937 42–43. p., Faller 1939b 275–276. p., Purgina 1958a 96–97. p.

hajtják végre. Mikoviny azt gondolta, hogy ezek az átalakítások 12–15 000 forintba fognak kerülni, és egyúttal megígérte, hogy legközelebb ki fogja tűzni az árkokat, valamint részletes költségvetést és rajzot terjeszt a főkamaragróf elé. Továbbá mivel ő maga nem tud folyamatosan jelen lenni a munkálatok során, ezért egy hozzáértő személyt, mégpedig Wernberger Sebestyént bízza meg a munka irányításával és felügyeletével.[117]

3.2.8. Építészeti feladatok

Mikoviny építészeti tevékenységére vonatkozóan a Selmecbányára költözése utáni időszakból rendelkezünk adatokkal. Már 1735. december 22-én költségvetést és tervrajzot készített a szélaknai Kórház-(Spitáler-)telérnél található egykori, Schikmayer-féle rudas szivattyú kerékszobájának átalakításáról. 1736. január 15-i javaslata szerint a háromemeletes épületben vagy hat kisebb lakást lehetett volna kialakítani a kohómunkások számára, vagy három nagyobb, kényelmesebb lakást a könyvelők, bányahivatalnokok – mint pl. Fischer – részére. 1736. február 17-én Mittrovszky felszólította Mikovinyt, hogy nyilatkozzon a kőműves által összeállított költségvetésről és a szükséges faanyag mennyiségéről. Az Udvari Kamara április 10-én jóváhagyta, hogy a kerékszobát Mikoviny tervei szerint egy háromemeletes épületté alakítsák át. 1737-ben elvégezték az átalakítást, de az Udvari Kamara a felküldött elszámolás alapján a költségeket túl soknak tartotta. Ezért felszólították Mikovinyt, hogy adjon magyarázatot a szélaknai kerékszoba és egyúttal a kovácsműhely megépítésének költségeiről. Mivel erre nem került sor, így 1743-ban újból felszólítást kapott.[118]

1736-ban a főkamaragróf a körmöcbányai Peverelli János (†1743) – bányapolgár, a városi tanács tagja – házának megvásárlását javasolta, abból a célból, hogy Selmecbányáról a pénzverés központjába helyezzék át a fémolvasztót. Januárban elsőként Käschnizt és Mikovinyt bízta meg, hogy véleményezzék Christian Heuppel kohótiszt javaslatát ez ügyben, március 7-én pedig utasította Mikovinyt, hogy utazzon Körmöcbányára. A Peverelli-ház átalakítását és egy új szénraktár – amelynek megépítését Mikoviny már március 24-én is halaszthatatlannak ítélte – megtervezését Mikovinyre bízták, aki május 24-re elkészítette jelentését és a tervrajzokat. A kamaraház mellett található, erős és nagy Peverelli-házban pincék, két udvar, istállók, 13 szoba és több kisebb helyiség volt. Mikoviny javaslatot tett a fémolvasztó helyének kiválasztására, és a kamarai alkalmazottak számára lakószobák kialakítására, valamint néhány további átalakítás megvalósítását tartotta szükségesnek. Egy alaprajzot, egy keresztszelvényt és költségvetést is csatolt a leíráshoz. A szénraktár tervét is részletesen kidolgozta, keresztszelvénnyel és költségvetéssel együtt. Júniusban Mittrovszky megbízta a körmöcbányai bányatiszteket, hogy vizsgálják meg Mikoviny javaslatát. Ezután július 15-én a főkamaragróf felküldte a tervet az Udvari Kamarának, és a kamarai tanács is véleményezte azt. Végül szeptember 17-én az Udvari Kamara hozzájárult a Peverelli-ház

[117] ŠÚBA HKG Ord. 1739. márc. 7. No. 147. A forrásban említett térképet nem ismerjük. Zipser 1751-es jegyzéke szerint Mikoviny hagyatékában szerepelt a következő térkép: 26. a Garam folyó ceruzarajza, Besztercebányától Bucsáig.
Baker 1937 41. p., Faller 1939b 274–275. p., Purgina 1958a 96. p., Péch 1967b 190. p.

[118] ŠÚBA HKG B 267. 1736. jan. 15., B 271. 1737. jún. 16., R 157. 1736. ápr. 10., 1736. ápr. 21., Ord. 1736. febr. 17. No. 129., R 158. 1737. júl. 10., Ord. 1737. júl. 27. No. 72., 1743. márc. 16. No. 199. A tervrajz leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/11.
A korábbi szakirodalomban Mikoviny ezen munkájáról úgy írtak, hogy itt ő egy rudazatos vízemelőgépet helyezett üzembe. l. Baker 1937 41. p., Faller 1939a 274. p., Purgina 1958a 95. p.
Schikmayer királyi udvari számtanácsos 1721. november 13-án egy gépmintát adott át a főkamaragrófi hivatalnak, a gép megépítését 1723. május 21-én engedélyezték a Kórház-aknában. 1727-ben próbát végeztek vele, Kirchner akart még rajta javítani, de nem tudott, így – 1732. január 6-ai adat szerint – a gép nem működött. Péch 1967b 897., 903–904., 911., 925. p.

megvásárlásához. A megvétel után, 1737. január 11-én Mikovinynek ismét Körmöcbányára kellett utaznia. Január 30-i jelentésében részletesen ismertette a szükséges javításokat és átalakításokat, két rajzán az épület minden szintjét bemutatva. Február 9-én a főkamaragróf a körmöcbányai bányatisztektől kérte Mikoviny tervének véleményezését.[119]

Mikoviny 1736. június 6-án egy kamarai majorház újjáépítéséről is véleményt mondott. Úgy vélte, hogy a javításra fordított összeg sokkal kevesebb lenne, mintha újat építenének. A felújított majort különben falerakó helynek és Rust Imre lakhelyéül szánták. Az Udvari Kamara elfogadta javaslatát.[120]

1737. április 2-án Hegybányára küldték, hogy vizsgálja meg, hogy hol és hogyan lehet ott egy segédbányatisztnek lakást kialakítani és egy raktárt építeni.[121]

1738. február 27-én a főkamaragróf megsürgette, hogy adja le egy gabonaraktár tervrajzát és költségvetését.[122]

Ebben az évben még a besztercebányai lőportoronyról is kikérték a véleményét. Augusztus 2-án ment Besztercebányára, ahol megvizsgálta a lőportorony elhelyezkedését és állapotát. Augusztus 12-én írt jelentésében környezetére nézve igen veszélyesnek ítélte az épületet. Javaslata szerint új raktárat kellene építeni, távol a házaktól, száraz kőből és téglából, fa felhasználása nélkül. Most is részletes költségvetést és tervrajzot mellékelt jelentéséhez. Mittrovszky 1740 júniusában küldte fel az iratokat az Udvari Kamarának, ahol 1742. május 7-én engedélyezték az új raktár megépítését.[123]

1738. november 5-én Mittrovszky Besztercebányára küldte Mikovinyt, ahol egy hivatali épületet akartak építeni. Fellner János Gottlieb Pál besztercebányai erdőmester készítette el a tervrajzot és a költségvetést, amit Mikovinynek ellenőrizni és javítani kellett.[124]

1741. május 4-én hozzájárult „a főkamaragróf, hogy Hegybánya területén a kamara egy házat építsen, melyben a Granat [Henrik] és Himmelreich [Fülöp Jakab] által bérelt kereskedés, faggyú- és olajtár, gabonatár, és a főkamaragróf számára beszálló helyiség legyen, amint azt Mikoviny mérnök tervezte”.[125]

1744-ben a selmecbányai jezsuiták megbízták, hogy készítse el rendházuk átépítési terveit és költségvetését. Ugyanazon év május 12-én jóváhagyta a főkamaragróf, hogy a szklenófürdői fürdőben az úri fürdőre egy kupola építessék, amelynek helyreállítását Mikoviny ötszáz forintért elvállalta.[126]

1744. február 12-én a Johann Baptist Martinelli (1701–1754) kamarai építész által tervezett hegybányai kamarai kereskedőház építésének költségvetését véleményezte Mikoviny, és túl magasnak tartotta a költségeket. Április 12-én Mikoviny egy részletes költségvetést készített a Martinelli által tervezett építkezésről, miután a selmecbányai kamarai hivatalnokok azt javasolták, hogy Mikovinyre bízzák az építkezés irányítását.[127]

---

[119] ÖStA HKA MBWU 1736. szept. 17. r. Nr. 86. fol. 174–222., 250–251., 274–319., 1738. jún. 17. r. Nr. 92/1. fol. 114–196.; ŠÚBA HKG R 157. 1736. jan 12., Ord. 1736. jan. 4. No. 16., febr. 18. No. 140., márc. 7. No. 204., jún. 8. No. 161., dec. 13. No. 172., 1737. febr. 9. No. 115. és júl. 18. No. 53. A tervrajzok leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/2-6.
Peverelli Jánosról, aki 1737-től bányabíró volt l. Péch 1967b 611–612., 621. p.

[120] ÖStA HKA MBWU 1736. szept. 17. r. Nr. 86. fol. 180., 268., 317.; Péch 1967b 183. p.

[121] ŠÚBA HKG Ord. 1737. ápr. 2. No. 25.

[122] ŠÚBA HKG Ord. 1738. febr. 27. No. 140.

[123] ÖStA HKA HFU 1742. máj. 7. r. Nr. 768. fol. 92–130.; ŠÚBA HKG B 278. 1740. jún. 29. A tervrajzok leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/1a-c.

[124] ŠÚBA HKG Ord. 1738. nov. 5. No. 100.

[125] Péch 1967b 200. p. Granat Henrikkel és Himmelreich Fülöp Jakabbal 1740-ben hat évre szerződést kötött a főkamaragrófság a hegybányai kereskedés tárgyában l. Péch 1967b 195. p.

[126] ŠÚBA HKG Ord. 1744. máj. 12. No. 68., No. 70. és No. 77.; Baker 1937 43. p., Faller 1939b 274., 276. p., Purgina 1958a 95., 97. p., Péch 1967b 212. p.

[127] ŠÚBA HKG B 286. 1744. júl. 23.

A jezsuitáktól származott a selmecbányai Kálvária felépítésének gondolata. Igazi kezdeményezője Perger Ferenc (1700–1772) jezsuita szerzetes volt, aki 1744-ben nagyszabású gyűjtést rendezett, hogy a Kálvária építéséhez szükséges összeget előteremtse. Az ehhez legalkalmasabbnak tűnő helyet – egy, a várostól keletre magasodó kúp alakú hegyet, a Scharffenberget – az evangélikus Fritz család adományozta e célra. 1744. március 13-án Perger a városi tanács előtt már egy tervet is bemutatott, lehetséges, hogy épp Mikoviny rajzát, de végülis nem a mérnök elképzeléseit valósították meg. Az alapkövet 1744. szeptember 14-én helyezték el, és az építményt 1751-ben fejezték be.[128]

3.2.9. Az alsó-magyarországi bányavárosok és kamarai uradalmak felmérése

Az alsó-magyarországi bányavárosok és kamarai uradalmak térképezését Mikoviny már az 1730-as évek elején megkezdte. Sternbach 1733. augusztus 23-i, az Udvari Kamarához intézett jelentésében erdészeti szempontból hasznosnak vélte az olyan földrajzi térképeket, amelyek közül egyet, Mikoviny körmöcbányai, rézmetszetű mappáját fel is küldte. Saját költségén, 1200 forintért néhány éve készíttetett ilyen térképeket. Javaslata értelmében, ha ezeket nyomtatott formában minden hivatalnok megkaphatná, akkor különböző színekkel be lehetne jelölni rajtuk az erdőkerületeket, s mivel az erdőgazdaság állandóan változik, a változások is könnyen követhetőkké válnának. Az erdészek számára ezek az alaptérképek nagyon előnyösek lennének, hisz ők nem rajzolók vagy földmérők. Szeptember 25-i válaszában az Udvari Kamara érdeklődött, hogy meddig jutottak ebben a hasznos ügyben, a térképezésben, és mennyi munka van még hátra. A kamara támogatta az ehhez szükséges költségek biztosítását is.[129]

Az 1735. évi kinevezési határozat szerint addigra – a körmöcbányai lapon kívül – elkészültek Besztercebánya és Libetbánya környéke, valamint a zólyomlipcsei és a likavai uradalmak a topográfiai térképei. Az 1740-es évek első feléből származhat Bakabánya környékének topográfiai térképe, a datálást a Reichaui-tó ábrázolása alapján sikerült megoldani. A selmecbányai mappán is szerepel a Reichau-tó, valamint a Hodrusbányai-alsó-tó, így ezt a térképet az 1740-es évek közepén rajzolhatta Mikoviny. A szakirodalomból kiderül, hogy a revistyei uradalom és Újbánya vidékének térképezése is megtörtént 1735 után.[130]

Az alsó-magyarországi bányavárosokról Mikoviny neve alatt készült egy áttekintő térkép is, amely datálatlan és nem autográf. A Selmecbánya környéki tórendszer ábrázolása nem teljes, és a tavak neve sincs feltüntetve, de mivel a Reichaui-tó beazonosítható, így a térkép készítése az 1740 utáni időszakra tehető.[131] Ezek közül a térképek közül csak a körmöcbányai készült el nyomtatott formában, így csak a bányahivatalnokok szűk köre használhatta azokat.

[128] A magyar térképészet nagyjai 265. p., Borovszky 1906 125. p., Bartha–Oroszi 2003 49–55. p., Szilágyi 2006 11–14. p. A Kálvária rajzának leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/4.

[129] ÖStA HKA MBWU 1733. szept. 25. r. Nr. 77. fol. 337–338., 344–348., a térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/3/4.

[130] L. Borbély 1934 158. p., Purgina 1958a mapa 15., 16., 19., 20., 21., 24., 25. és 56–58., 135–136. p., Bendefy 1976d 72–79. p. A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/3/2–3, 5–9.

[131] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/3/1.

3.2.10. A bányavárosok védelmének biztosítása (1742)

Az eddig ismertté vált, az előbbiekben számba vett adatok alapján megállapíthatjuk, hogy Mikoviny alsó-magyarországi működése a kinevezési határozatban általánosságban megfogalmazott sokféle feladatnak ténylegesen is megfelelt. Sőt, amikor 1742 tavaszán az osztrák örökösödési háború miatt az uralkodó elrendelte a bányavárosok megerősítését, április 11-én az Udvari Kamara őt és Rust Imre erdészt, valamint Mikoviny gyakornokait, Wernberger Sebestyént, Geramb József Antalt és Turman Károlyt bízta meg azzal, hogy készítsenek jelentést és térképet a bányavárosok védelmének megszervezéséről. Április 20-án továbbította Mittrovszky az utasítást Rustnak és Mikovinynek, akik a gyakornokokkal együtt április 29. és május 13. között hajtották végre a felmérést. Körbejárták Selmecbánya, Körmöcbánya és Zsarnóca területét, részletes leírást készítettek a vidékről, valamint arról, hogy hol szükséges torlaszok és sáncok létesítése. Megvizsgálták a saskői várat is, és megállapították, hogy a vár és a hozzá vezető út javításra szorul. A következő év elejére készítették el jelentésüket, amelyet április 28-án továbbított Mittrovszky az Udvari Kamarának. 1744. március 13-án jóváhagyta az Udvari Kamara, hogy a Bankalitas a költségek megtérítésére 47 forint 40 krajcárt, illetve Rust és Mikoviny számára a 14 napos munkájukért háromforintos napidíjat utaljon ki. Ugyanakkor még egy példányt vagy másolatot kértek a térképről, amelyet a Haditanácsnak akartak elküldeni véleményezésre. Mivel a jelentésben és a térképen nem szerepelt Besztercebánya és Úrvölgy megerősítése, ezért – amennyiben a hegyek nem nyújtanak számukra elégséges védelmet – Rust és Mikoviny újbóli megbízását kérték.[132]

Következő adatunk 1744. augusztus 2-áról való, amikor Mittrovszky jelentést kért Mikovinytől arról, hogy a bányavárosok térképéről miért hagyta ki Besztercebánya környékét.[133]

3.2.11. A selmecbányai polgár

Selmecbányára költözése után Mikoviny nehezen talált szállást magának. Br. Hellenbach házában évi 100 forintért ajánlottak fel neki elhelyezést, ezért rákényszerült, hogy a Schneeman-féle házban két „kényelmetlen” szobát béreljen 75 forintért. Az 1736. évi kamaragrófi rendelkezés értelmében a jezsuiták régi rezidenciájában kellett volna neki szállást biztosítani, de ez nem történt meg. Emiatt Mikoviny 1737. október 14-én Mittrovszkyhoz fordult segítségért, hogy mint a többi bányahivatalnok, ő is kapjon szállást, mivel albérletet nehéz találni a városban, és ha még talál is, akkor is kiszámíthatatlan, hogy mikor kell továbbköltöznie. Az utóbbi jelentette Mikovinynek a legnagyobb gondot, mert sokféle műszerrel rendelkezik, és ezekhez állandó helyre lenne szüksége. Javasolta, hogy építsenek egy házat, ahol a bányahivatalnokoknak szállást lehetne biztosítani. Amennyiben ezt nem tartják elfogadhatónak, akkor egy már meglevő házat vásároljanak meg erre a célra. Ha ez sem járható út, akkor Mikoviny vállalta, hogy saját költségén vásárol magának egy házat a városban. Ehhez pedig 800 forintos támogatást kért.[134]

Mittrovszky ez ügyben 1738. április 26-án kérte ki a bányahivatalnokok véleményét: biztosítsanak neki ingyenesen egy szállást, vagy adjanak neki a szállásra pénzt, vagy

[132] ŠÚBA HKG R 163. 1742. ápr. 11., Ord. 1742. ápr. 20. No. 40. és 1743. márc. 29. No. 247., B 285. 1743. ápr. 28., R 165. 1744. márc. 13. és ápr. 1.; ÖStA HKA MBWU 1744. márc. 13. r. Nr. 107. fol. 702–720., a térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/4/3.
L. még: Baker 1937 42–43. p., Faller 1939b 275–276. p., Purgina 1958a 96–97. p., Hung. nova 140. p., Tárczy 1942 235. p., Péch 1967b 202–204. p.
[133] ŠÚBA HKG Ord. 1744. aug. 2.
[134] ŠÚBA HKG R 159. 1737. nov. 14. és Ord. 1737. okt. 14. No. 35., 1743. ápr. 3. No. 5.

támogassák a lakásvásárlását. A főkamaragróf azt javasolta, hogy a vájárok társpénztárának kórházában nyújtsanak neki szállást. Mikoviny végülis a kórház épületében lakott öt éven át – 1738 és 1742 között –, évi 75 forintos lakbért kellett fizetnie, azonban a munkájához nagyobb helyre volt szüksége. 1741-ben sikerült br. Hellenbachtól egy házat vásárolnia, de a városi magisztrátus ezt nem hagyta jóvá, amíg nem lett városi polgár.[135]

1742. március 30-án felvették a selmecbányai polgárok sorába, és a következő évben a kamaragróf felelősségre vonta amiatt, hogy ezt előzetesen nem jelentette be. 1743. április 3-án Mikoviny részletesen kifejtette, hogy polgárként is állhat kamarai szolgálatban, ez a munkáját nem befolyásolja.[136]

Ő maga is érdekelt volt a bányák termelékenységének növelésében, mert 1741-ben két altárna és a hozzájuk tartozó zúzók részvényesei között szerepelt. 1749-ben pedig két fia, Károly Szaniszló (1730–?) és Tamás Lajos (1733–1792) nevével találkozhatunk néhány altárna részvényesei között.[137]

Alkalomadtán a selmecbányaiak szórakoztatásában is közreműködött, mint például 1741. május 23-án, amikor Selmecbányán megünnepelték Mária Terézia legidősebb fiának, a későbbi II. Józsefnek a megszületését. „... Estefelé kivonultak mindnyájan a város alá, hol Mikoviny Samu mérnök tűzijátékkal mulattatta késő éjfélig a vendégeket és a közönséget."[138]

3.2.12. Az alsó-magyarországi bányavárosokon kívüli megbízások

Az Udvari Kamara nemcsak az alsó-magyarországi bányavárosok területén vette igénybe munkáját. 1741. április 13-án értesítették Mittrovszkyt Mikoviny újabb feladatáról, hogy bizonyos kereskedelmi utak állapotát vizsgálja meg, valamint mérje fel és rajzolja le a területet, készítsen költségvetést és jelentést a szükséges javításokról, mégpedig a közelgő országgyűlésre. Ezért minél hamarabb keljen útra és három helyen tartson terepszemlét. Először is a Debrecen és Szolnok közötti utat – amely az Erdélyből jövő kereskedelem és sószállítás szempontjából fontos – kellene télen és nyáron is használhatóvá tenni, mocsárlecsapolással körülbelül négy mérfölddel lerövidíteni. Másodszor: vizsgálja meg, hogy Abaúj vármegyében, Göncnél a Hernádon történő hajózást miképpen lehetne előmozdítani, hogy év elején, ősszel és amikor lehetséges a Tiszáig lehessen szállítani a rezet, a vasat, a ként és más termékeket. Harmadszor a Teschen és Zsolna közötti úthoz küldték ki, mert az olyan rossz állapotban volt, hogy nehéz rakománnyal csak az év kis részében használhatták, pedig fontos szerepet töltött be Magyarország kereskedelmében. Az elkészített jelentést a kamaragrófnak kellett átadnia, aki azt felküldte az Udvari Kamarának.[139] Május 19-én az uralkodói rendeletet megküldték a Magyar Kancelláriának is, hogy a megyék segítsék Mikovinyt munkájában, aki embereivel – gyakornokaival – szemügyre veszi és felméri azokat az utakat, ahol árvíz vagy a hegyek nehezítik a közlekedést, és térképet is készít róluk.[140]

---

[135] ŠÚBA HKG Ord. 1738. ápr. 26. No. 59., 1740. okt. 8. No. 27. és nov. 7. No. 95.
A Mikoviny-ház pontos helyét Karl Della Martina 1765-ös térképéről tudhatjuk meg. Kašiarová 2010 54–55. p.

[136] MOL C 24. 1743. febr. 22. Selmecbánya 2. cs. fol. 50–53. Érdekességképp megemlítendő, hogy származási helyeként (locus originis) nem születési helyét, hanem Pozsony vármegyét adták meg, ugyanis onnan érkezett Selmecbányára. Ez megerősítheti korábbi feltételezésünket, hogy a német egyetemek anyakönyvében sem a születési helye szerepel. Mittrovszky intézkedéséről l. Baker 1937 43. p., Faller 1939b 276. p. Mikoviny válasza: ŠÚBA HKG Ord. 1743. ápr. 3. No. 5.

[137] Péch 1967a 545–548. és 629. p., Péch 1967b 383–384. p.

[138] ŠÚBA HKG Ord. 1741. ápr. 10. No. 16., Péch 1967b 200. p., Baker 1937 42. p., Faller 1939a 275. p., Purgina 1958a 96. p.

[139] ÖStA HKA HFU 1741. ápr. 13. r. Nr. 756. fol. 474–477.; ŠÚBA HKG R 162. 1741. ápr. 13., Ord. 1741. ápr. 18. No. 36. és No. 37.

[140] MOL A 35. 1741. máj. Nr. 53.

Azonban a bányavárosok területén végzett munkái, illetve a Tisza áradása miatt májusban nem tudott elindulni, hogy feladatát teljesítse. Később engedélyt kapott, hogy Pozsonyba utazzon Mária Terézia megkoronázására (június 25.), majd pedig az Udvari Kamara utasítására Pozsonyban is maradt – feltehetően csak július folyamán –, hogy ha a sószállítással kapcsolatban az országgyűlésnek szüksége van a szakértelmére, kéznél legyen.[141]

A következő évben Mikovinynek Pestre és Szolnokra, majd Erdélybe kellett utaznia. Mivel 1743-ig a sóhivatali szervezet a bécsi Udvari Kamara fennhatósága alá tartozott, ezért az Udvari Kamara foglalkozott a sóraktárak építtetésével is.[142] 1742-ben az épülőfélben levő szolnoki só-, illetve a pesti só- és gabonaraktárral kapcsolatban katonai részről az az aggodalom fogalmazódott meg – amit az Udvari Haditanács adott az Udvari Kamara értésére –, hogy ezek az épületek katonai szempontból veszélyt jelenthetnek a szolnoki, illetve a budai vár számára. Ezért július 31-én az Udvari Kamara saját költségén, a Haditanács észrevételének kivizsgálására két mérnök kiküldését határozta el. Katonai részről Anton Tillier mérnökszázadost, kamarai részről pedig Mikovinyt bízták meg, hogy jelentést és térképet készítsenek a sóraktárakról. Augusztus 6-án 150 forint felvételét engedélyezték számára, bár ő 300 forintot kért az utazásra.[143]

Szeptember 1-jén, Pesten írta alá Mikoviny jelentését, amelyhez négy térképet csatolt.[144] Véleménye szerint a Szolnokon épülő sóraktár nem jelent különösebb veszélyt a nagyon rossz állapotban levő várságcok számára, illetve közlekedési szempontból nagyon alkalmas, jó helyen fekszik. A pesti só- és gabonaraktár sem jelenthet nagyobb veszélyt a budai vár szempontjából, mint a környező hegyek és épületek. Nem javasolta a félig kész épület lebontását azért sem, mert a kamarának nagy veszteséget jelentene. Szeptember 15-én a főkamaragrófi hivatal engedélyezte, hogy Mikovinynek a pesti és szolnoki munkájáért a napidíjat kifizethessék, miután Mikoviny visszatér Selmecbányára. November 12-én a Haditanács végül is hozzájárult az építkezés folytatásához, de hangsúlyozta, hogy hasonló esetben az Udvari Kamara előzetesen kérje ki a Haditanács véleményét. Így a kamara november 24-én felszólította Sebastian Kayser pesti sófelügyelőt, hogy minél hamarabb folytatni kell az építkezést, hogy a következő évre elkészüljenek a raktárak.[145]

1742-ben pesti tartózkodása idején készíthette Mikoviny azt a megírások nélküli Pest, Buda és Óbuda városát ábrázoló színes kéziratos térképet, amelyet a selmecbányai levéltárban őriznek.[146]

Augusztus 25-én már újabb feladattal bízták meg. Az Udvari Kamara gr. Gyulay tábornok kérésére engedélyezte, hogy annak költségén Mikoviny Erdélybe utazzon, miután pesti és szolnoki munkáját befejezte. A gróf kérte, hogy Mikoviny Zipsert vagy Tiesst magával vihesse. Miután Gyulaynál végzett Mikoviny, br. Schmidlinnél kellett jelentkeznie,

---

[141] ÖStA HKA HFU 1744. jan. 24. r. Nr. 781. fol. 309–310.; ŠÚBA HKG B 282. 1742. jún. 21.

[142] Nagy 1971 32., 63., 90., 114–115. p.

[143] ÖStA HKA MBWU 1742. júl. 31. r. Nr. 104. fol. 268–271.; ŠÚBA HKG R 164. 1742. júl. 31., Ord. 1742. aug. 6. No. 114., No. 115. és No. 118., a térképek és rajzok leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/7a-b, 8, 12a-b, 13.

A szolnoki sóraktár tervrajzáról l. még Kaposvári 1983 185–187. p., illetve 138–140. p.

[144] Pest-Buda és Szolnok térképét korábban is ismerte a szakirodalom, de az írásos források ismeretének hiányában a pest-budai térképet a repülőhíd építésével vagy javításával hozták kapcsolatba, így készítését az 1730-as évek elejére tették. Egy másik, ugyancsak téves vélemény szerint 1749-ben rajzolhatta Mikoviny, vagyis a palotaépítések kezdetén. l. Bendefy 1976a 161–164. p., Bendefy 1976d 94–96., 286. p., Hrenkó 1977a 40–43. p., Hrenkó 1977b 33–35., 50. p.

[145] ŠÚBA HKG Ord. 1742. szept. 15.; ÖStA HKA HFU 1742. nov. 20. r. Nr. 772. fol. 277–290.

[146] Török 2008b 281–287. p. A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/8/1.

és tőle megtudja, hogy Vajdahunyadon és Abrudbányán milyen tennivalói lesznek. Mittrovszky augusztus 30-án értesítette Mikovinyt újabb megbízatásáról, és felszólította, hogy Gerambot és Turmant – akiket azért vitt magával, hogy segítségére legyenek – a pesti és szolnoki munkája befejeztével küldje vissza Selmecbányára.[147]

Szeptember 23-án Mikoviny azzal a kéréssel fordult a kamaragrófi hivatalhoz, hogy magával vihesse Erdélybe Zipser Mátyás, Turman Károly és Geramb József Antal gyakornokokat. Kérte továbbá, hogy ha távollétében felesége pénzt kérne, a kamaragrófi hivatal adjon neki előleget fizetéséből, mivel Ternyey János kamarai tanácsos fiai nála fognak lakni és ellátásban részesülni.[148]

Mikoviny két expectansával együtt október elején tért vissza Selmecbányára. Sajnálatos módon nem ismerjük Mikoviny erdélyi tevékenységének részleteit. Viszont 1742. november 28-án az Udvari Kamara Mittrovszkyt arról értesítette, hogy Mikovinyt megbízták azzal, hogy egy Erdélyben használatos nagy bányászfúróhoz szükséges vas- és faanyag beszerzését irányítsa.[149]

[147] ŠÚBA HKG R 164. 1742. aug. 25., Ord. 1742. aug. 30. No. 167. és szept. 9. No. 195.
Tiess valószínűleg Thies János Mihály, akitől Mikoviny geodéziai térképének másolatát (leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H1a) ismerjük.
[148] Baker 1937 43. p., Faller 1939b 276., Purgina 1958a 96. p.
[149] ŠÚBA HKG Ord. 1742. okt. 14. No. 42., R 164. 1742. nov. 28.

3.3. A Magyar Kamara megbízásai

Mikoviny mindvégig az Udvari Kamara szolgálatában állt, és az Udvari Kamara kezdeményezésére épültek ki a Magyar Kamarához fűződő kapcsolatai is, így nyerte az összbirodalmi célkitűzések szempontjából nagyfontosságúnak ítélt műszaki munkálatokra szóló megbízásait.[150] A Magyar Kamara két nagyobb munkával bízta meg: a Karkóc – Lipótvár közötti út építésével és a komáromi uradalom mocsarainak lecsapolásával.

3.3.1. A Karkóc–Lipótvár közötti út

A Karkóc és Lipótvár közötti út közlekedési, kereskedelmi és katonai szempontból is nagy fontosságúnak bizonyult a vidék életében. A lipótvári erőd megközelítése esős, árvizes időszakban szinte lehetetlen volt Karkóc irányából a Vág és a Dudvág áradása miatt. Gazdasági jelentőségét annak köszönhette, hogy erre vezetett a sószállítás útvonala, illetve vámszedőhely volt a Vág hídjánál. Nyitra vármegye – amelynek területén keresztül vezetett az út – is érdekelt volt megépítésében, kijavításában, elsősorban közlekedési szempontból, ezért a Helytartótanácshoz fordult. A Helytartótanács és a Magyar Kamara sürgetésére az uralkodói rendeletet ez ügyben 1735. április 3-án bocsátották ki. Ezt követően, április 25-én a Magyar Kamara Mikoviny Sámuelt bízta meg, hogy készítsen javaslatot, térképet és költségvetést az út és a hidak javítására, építésére. Egyúttal felszólították Anton Gebhard lipótvári élelmezési biztost – aki eddig az említett út és a hidak javítását végezte –, hogy adjon meg minden információt Mikovinynek a feladattal kapcsolatban, illetve segítse munkáját.[151]

Május 3-án Mikoviny már Galgócra érkezett és jelentkezett Gebhardnál, másnap az élelmezési biztossal együtt kiment a helyszínre. Hetedikén pedig megjelent a Nyitra vármegyei közgyűlés előtt a Magyar Kamarától kapott megbízással, amely felhatalmazta, hogy a Karkóc–Lipótvár közötti utat megjavítsa. Június 20-án készítette el jelentését a költségvetéssel együtt, amelyhez két térképet is csatolt. Az egyiken magát az utat, a másikon pedig a Dudvág folyását ábrázolta, forrásaitól Pozsony vármegyéig. Az utóbbira azért volt szükség, mert az út biztonságát a Dudvág szabályozása, a ráépített malmok eltávolítása tette volna lehetővé.[152]

Gebhard elfogadta Mikoviny javaslatát, és szükségesnek tartotta, hogy még a rossz idő beállta előtt elkezdjék a munkát. Az Udvari Kamara azonban csak két év múlva döntött a terv megvalósításáról. A Magyar Kamara augusztus 22-én küldte fel az anyagot az Udvari Kamarának, és egyúttal kérte, hogy Mikovinynek százötven forint kiutalását engedélyezzék.[153]

---

[150] Polónyi 1964 216–217. p.

[151] MOL E 21. 1735. ápr. 3.; E 15. 1735. ápr. 25. "M" Mikoviny 1., "A" Annonae Commissario 2.

[152] MOL A 35. 1736. máj. Nr. 59.; ÖStA HKA HFU 1737. ápr. 29. r. Nr. 708. fol. 822–825. Mikoviny jelentését közli: Purgina 1958a 82–83., 232–233. p., fordítás: Hung. nova 130–134. p. L. még Deák 1987 135. p.
A tervezett út térképét nem ismerjük, csak az elkészült út térképét, amelyről a későbbiekben lesz szó. A Dudvág térképének leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/2.

[153] MOL E 41. 1735. Nr. 143.; E 15. 1735. júl. 11. "A" Annonae Commissario 1., 1735. aug. 22. "A" Aulicae Camerae 12.; ÖStA HKA HFU r. 1737. ápr. 29. Nr. 708. fol. 826–829.

Gebhard ezután szeptemberben és októberben is érdeklődött a Magyar Kamaránál a döntésről, Mikoviny pedig december 24-én kérte a díjazását. Erre a Magyar Kamara is sürgette az Udvari Kamara döntését.[154]

A Magyar Kancellária azonban csak 1736. május 15-én küldte el a Helytartótanácsnak Mikoviny javaslatát – amelyet br. Zuana udvari tanácsos is véleményezett – és térképét, valamint közölte, hogy Nyitra vármegye építsen malomcsatornát a Dudvágon az elmocsarasodás megakadályozása érdekében.[155] A Magyar Kamara részéről gr. Eszterházy Ferenc május 23-án nyújtotta be a Karkóc–Lipótvár közötti út térképét Nyitra vármegye közgyűlésének, amely szeptember 24-én is még tárgyalta az ügyet.[156] Nyitra vármegye álláspontja szerint nem a Dudvág veszélyezteti az utat, hanem a hegyekből lefolyó patakok, így egy malom kivételével nem kell a malmokat eltávolítani, továbbá levezetőcsatornát kell építeni a mocsárnál. November 14-én a Helytartótanács közvetítette a megye véleményét az uralkodónak.[157]

Az Udvari Kamara részéről azonban nem született döntés még Mikoviny fizetségét illetően sem. Október 4-én emiatt Mikoviny újból megkereste a Magyar Kamarát, mire december 4-én a Magyar Kamara ismét döntést sürgetett az Udvari Kamarától. Végül 1737. február 16-án hagyta jóvá az uralkodó Mikoviny részére a százötven forint kiutalását, amit talán márciusban kaphatott meg.[158] Február 25-én a Kancellária értesítette a Magyar Kamarát br. Zuana udvari tanácsos véleményéről és a Helytartótanács sürgetéséről.[159] Az uralkodó azonban megvárta még a Haditanács jelentését is, amely március 2-ára készült el. Br. Wusletics tábornok meglátogatta Trencsén és Lipótvár erődítményeit, és ezt követően katonai szempontból is javasolta a Lipótvárra menő út megépítését.[160]

1737. április 2-án az Udvari Kamara felszólította Mittrovszkyt, hogy értesítse Mikovinyt tervének elfogadásáról, valamint tájékoztatást kértek arról, hogy Mikoviny mikor és milyen feltételekkel tudná a munkát elvégezni anélkül, hogy az országtérképezést elhalasztaná. Mikoviny április 17-én válaszában jelezte a főkamaragrófnak, hogy aggályai merültek fel az útépítés költségeit illetően, hisz 1735 óta a hidak és az utak állapota minden bizonnyal tovább romlott, így több kiadással kell számolni. Másrészt eladósodna, ha saját pénzén kellene elkezdenie a munkát. Továbbá az országfelmérést csak úgy tudná folytatni, ha az útépítés megindításakor megtenné a szükséges intézkedéseket és utána helyettest állítana a munka irányítására.[161]

1737. április 29-én rendelte el az Udvari Kamara a munka elkezdését Mikoviny vezetésével. A szükséges pénzösszeg kiutalásáról is rendelkezés született, miszerint ötszáz forintot rögtön átadhattak a mérnöknek. A kamara továbbá tudatta, hogy Nyitra vármegyének is részt kell vennie a munkában, a malomcsatorna építésénél szükséges anyagok biztosításában és a fuvarozásban. Ezen kívül előírta, hogy Mikoviny személyesen felügyelje a munkálatokat, ha valamilyen oknál fogva mégis el kell távoznia, akkor egy hozzáértő embert

[154] MOL E 41. 1735. Nr. 204., 214., 275.; E 15. 1736. jan. 12. "A" Aulicae Camerae 6., 1736. jan. 30. "A" Aulicae Camerae 14.; ÖStA HKA HFU 1737. febr. 16. r. Nr. 706. fol. 291–292.
[155] MOL A 35. 1736. máj. Nr. 59.; C 1. 1735. máj. 20–23.
[156] Purgina 1958a 83–84. p., Purgina 1958b 57. p.
[157] ÖStA HKA HFU 1737. ápr. 29. r. Nr. 708. fol. 834., 836., 838.
[158] MOL E 41. 1736. Nr. 245.; E 15. 1736. dec. 4. "A" Aulicae Camerae 2.; A 35. 1737. febr. Nr. 737.; E 1. 1737. márc. 7.; ÖStA HKA HFU 1737. febr. 16. r. Nr. 706. fol. 288–291., 295–299.
[159] MOL A 35. 1737. febr. Nr. 100.
[160] MOL E 21. 1737. márc. 28.; A 35. 1737. márc. Nr. 25., 113., 114.
[161] ÖStA HKA MBWU 1737. ápr. 2. r. Nr. 87. fol. 1–2.; HFU 1737. ápr. 29. r. Nr. 708. fol. 830–833.; ŠÚBA HKG R 158. 1737. ápr. 2., Ord. 1737. ápr. 12. No. 57., B 270. 1737. ápr. 17. és 18.

hagyjon maga helyett a helyszínen. Részletes elszámolást is kellett készítenie a pénz felhasználásáról.[162]

Május és június folyamán a Magyar Kamara megtette a szükséges intézkedéseket az ügyben, értesítették Mikovinyt és a Bankalitast. Mikoviny jelezte, hogy neki az Udvari Kamara engedélyére van szüksége ahhoz, hogy a bányavárosokból elmehessen, ezért kérte, hogy a Magyar Kamara keresse meg ügyében az Udvari Kamarát. A Magyar Kancellária is írt a Helytartótanácsnak, hogy rendelje el, hogy Nyitra vármegye munkásokkal és fuvarozással segítse az építkezést. Június 2-án értesítették Mikovinyt a karkóci útépítéssel kapcsolatos határozatról, és ezt követően Mikoviny felvehette a munkálatok megkezdéséhez szükséges pénzösszeget. A Magyar Kamara Anton Gebhardot és br. de Feigent lipótvári commendánst is felszólította, hogy támogassák a mérnököt.[163]

A munka 1737 júniusának végén kezdődhetett meg, Mikoviny háromforintos napidíjjal dolgozott.[164] Szeptember 15-én már arról számolt be, hogy a befejezéshez közelednek, ha semmi sem jön közbe, akkor két hét múlva végeznek. Ami pedig a kiutalt pénzből maradt, vissza fogja fizetni, amit felhasznált, azt részletes kimutatással elszámolja.[165]

1737. november 20-án Mikoviny részletesen ismertette az útépítés menetét és a közben felmerült nehézségeket. Ezek szerint június közepén utazott Pozsonyba, onnan tovább Galgócra és Lipótvárra, ahol átadta a Magyar Kamara leveleit a lipótvári commendánsnak és Gebhardnak. Utóbbitól és Nyitra vármegyétől egyáltalán nem kapott segítséget, a katonai parancsnok pedig kevés munkaeszközzel tudta támogatni. A legnagyobb gondot az – elsősorban szállító- – eszközök, továbbá a munkaerő hiánya okozta. A töltés építését csak úgy tudták megkezdeni, hogy a lipótvári erődből húsz katonát rendeltek ki a munkára. Mikoviny ezek után pontosan megadta az elkészült töltésút méreteit, valamint ismertette a költségvetés tételeit (a töltéshez szükséges föld és kavics mennyisége és ára, a munkások fizetsége, a szükséges eszközök beszerzése, a szállítási költségek stb.). A jövőre vonatkozóan azt javasolta, hogy a vámbérlő fedezhetné a javítási költségeknek ha nem is a kétharmadát, de legalább a felét. Továbbá szükségesnek ítélte útfelügyelő kinevezését évi kb. negyvenforintos fizetéssel, aki rendszeresen ellenőrizné az utak állapotát. Egyúttal azt tanácsolta, hogy a Dudvágnál malomcsatornákat készítsenek, a malomgátakat pedig emeljék ki. Jelentéséhez részletes költségvetést és térképet mellékelt, valamint kérelmét a fizetségét illetően.[166]

A Magyar Kamara következő év február 26-án tárgyalta Mikoviny jelentését, március 28-án értesítette az Udvari Kamarát a munka befejezéséről, elküldve Mikoviny jelentését, térképét és költségvetését is. Az utóbbi szerint a 2500 forintból még maradt 82 forint és 48 krajcár. A Magyar Kamara háromforintos napidíj megállapítását javasolta Mikoviny részére, ami 158 napra 474 forint fizetséget jelentett. Ezenkívül támogatta az útfelügyelő kinevezésének gondolatát.[167] Július 19-én az uralkodó jóváhagyta Mikoviny napidíját és az

[162] MOL E 21. 1737. ápr. 29.; ŠÚBA HKG R 158. 1737. ápr. 30.; ÖStA HKA HFU 1737. ápr. 29. r. Nr. 708. fol. 809., 812., 840–841., 843–844., ezeknél az iratoknál volt korábban Mikoviny Plan der Umgebung von Leopoldstadt im Neutraer Komitat 1737 című térképe, mely jelenleg a térképgyűjteményben sem található. L. még Bendefy 1976d 72. p. Ez a térkép, vagy ennek egy cím és szerző nélküli változata: ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.923., leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/24.

[163] MOL E 15. 1737. máj. 2. "M" Mikoviny 1., 1737. máj. 4. "A" Aulicae Camerae 2., 1737. máj. 10., "A" Aulicae Camerae 6., 1737. máj. "B" Bancali repraesent. 2., 1737. jún. 17. "M" Mikoviny 1., "A" Annonae Commissario 1., "L" Leopoldopoliensi commendanti 1.; E 41. 1737. Nr. 114.; A 35. 1737. máj. Nr. 61.; C 1. 1737. máj. 18–22.; ŠÚBA HKG Ord. 1737. jún. 2.; ÖStA HKA HFU 1737. ápr. 29. r. Nr. 708. fol. 810–811.

[164] MOL E 1. 1737. jún. 19.

[165] MOL E 41. 1737. Nr. 114.

[166] ÖStA HKA HFU 1738. júl. 19. r. Nr. 724. fol. 996–997., 1000–1008., a térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/7/1a-b.

[167] MOL E 15. 1738. márc. 28. "A" Aulicae Camerae 38.

útfelügyelő kinevezését, hatéves szerződéssel.[168] Mikoviny augusztus 16. után vehette fel a fizetségét, októberben pedig az útfelügyelő kinevezése is megtörtént.[169]

3.3.2. A Duna–Tisza-csatorna terve

Mikoviny következő megbízását 1744-ből ismerjük. Július 17-én arra utasította őt a Magyar Kamara, hogy készítse el a Duna–Tisza-csatorna és a Hortobágy hajózható csatornájának tervét költségvetéssel és térképpel együtt. Egyértelműen a sószállítás érdekeit szolgálta volna a fejlesztés, mert Mikovinynek ezzel kapcsolatban Sebastian Kayserrel, a pesti sófelügyelővel kellett kapcsolatba lépnie.[170] További adatok hiányában azt feltételezhetjük, hogy katonai megbízásai miatt ezt a munkát nem végezte el, bár egyes, datálatlan és szignálatlan megyetérképek alapján a szakirodalomban megfogalmazódott az az álláspont, hogy Mikoviny elkészítette a Dráva–Balaton–Sió–Duna–Tisza-csatorna tervét.[171] Kétséges azonban, hogy azok a térképek valóban a mérnök tevékenységéhez lennének köthetők.[172]

3.3.3. A komáromi uradalom modernizációja

A birtokgazdálkodás racionalizálására Mária Terézia uralkodása idején számos erőfeszítés történt. A Magyar Kamara a kincstári birtokügyekkel 1740 után, a több uradalommal rendelkező szepesi adminisztráció szorosabb alárendelését követően kezdett kiemelten foglalkozni. A háramlásból és elkobzásból is nagy haszna volt ekkor a Kamarának. 1744-ben a komáromi várparancsnok által használt Komárom vármegyei birtokokat is sikerült visszaszerezni, a várparancsnok javadalmazását más módon biztosították.[173] Ezt követően a Magyar Kamara a komáromi uradalomban a birtokgazdálkodás korszerűsítésére törekedett, elsősorban az itt elterülő mocsarak lecsapolását tartotta szükségesnek. Ezek a munkálatok azonban a szomszédos uradalmakat, gr. Eszterházy József (1682–1748) tatai uradalmát, valamint gr. Zichy Miklós (1709–1758) és Ferenc (1701–1783) birtokát – elsősorban Szőnyt – érintették. Az Eszterházy-birtokhoz tartozott ezen a területen pl. Tata, Naszály, Szomód és Baj, Szőny pedig az 1740-es években Neffczer Jakab zálogában volt. A komáromi uradalomban Almás és Neszmély területét érintette a lecsapolás.[174]

1746. április 2-án Riehr József János, a komáromi uradalom adminisztrátora több pontból álló javaslatot dolgozott ki az uradalom, főleg az almási terület gazdasági fejlesztése érdekében, amellyel Balogh Ferenc (1708–1765), Eszterházy József meghatalmazottja és a tatai uradalom régense is egyetértett, és amely mind az uradalom, mind az alattvalók számára hasznosnak mutatkozott. Tervezetében többek között szerepelt csatornaépítés a mocsár kiszárítása érdekében, erdőfelmérés és az almási fürdő újjáépítése. A kamara a csatornaépítés és a terület felmérése céljából szükségesnek ítélte egy tapasztalt mérnök alkalmazását. Javasolta, hogy május elején vagy közepén küldjék ki Mikovinyt a szokásos napidíjjal, hogy a

[168] MOL E 21. 1738. júl. 19.; ÖStA HKA HFU 1738. júl. 19. r. Nr. 724. fol. 990–992., 1011.
[169] MOL E 21. 1738. júl. 19., 1738. okt. 7.; E 15. 1738. aug. 16. "B" Bancali repraesentatio 9.; A 35. 1738. aug. Nr. 51.
[170] MOL E 16. 1744. júl. 17. "K" Kayser 6.; "M" Mikoviny 1.
[171] Dóka 1980 6–7. p., Bendefy 1976b 152. p., Deák 2000a 139. p.
[172] A legújabb kutatások is megerősítik ezt a feltételezést. Pl. a Somogy vármegyei térképek (MTAK Kézirattár és régi könyvek gyűjteménye Mo. 13. és 14.) 1796–1797 után készülhettek. Virág Á. 2005 79–89. p.
[173] Nagy 1971 116–117. p.
[174] Komárom vm. 61., 78–84. p.

csatorna építéséről, az uradalom gazdasági hasznosításáról és a várható költségekről jelentést tegyen.[175]

Az 1746. június 22-én kelt uralkodói leirat elrendelte, hogy Mikovinyt meghatározott napidíjjal a komáromi uradalomba küldjék, hogy a Magyar Kamara utasításai szerint csatornát készítsen és Riehr tervei alapján a gazdálkodás javításán dolgozzon.[176] A Magyar Kamara július 12-én Mittrovszkytól kérte, hogy engedje el Mikovinyt a bányavárosokból, és Mikovinyt is értesítette az új feladatról.[177] Azonban Mikoviny a bányavárosokból nem utazhatott el az Udvari Kamara engedélye nélkül, sőt előzőleg, a felső-magyarországi Felsőbányára rendelték. Július 30-án az Udvari Kamara úgy határozott, hogy Mikoviny utazzon Pozsonyba a komáromi uradalomban végzendő munkájával kapcsolatban, és Felsőbányára Brinnt vagy Wernbergert küldjék.[178]

Így csak szeptember 2-án adták ki a Mikovinynek szóló instructiót, és szeptember 6-án érkezett Mikoviny Tatára.[179] A nyolcpontos utasítás értelmében a komáromi uradalom jövedelmezőbbé tételének érdekében feladata volt az uradalom felmérése és egy mocsárlecsapoló csatorna tervezése. Az utóbbiról költségvetést és jelentést kellett készítenie, és fel kellett vennie a kapcsolatot Balogh Ferenccel, Eszterházy meghatalmazottjával. Birtokrendezés céljából elrendelték a Várfölgye pusztán és a Szentpál allódiumon fekvő szántóföldek, rétek és erdők felmérését. Neszmély és Szentpéter gazdálkodásának fejlesztési lehetőségeiről és az almási fürdő hasznosításáról is javaslatot kellett tennie.[180] Munkájáért négyforintos napidíjat állapítottak meg számára, hogy két segítőjét, gyakornokát is tudja fizetni. Emellett útiköltségét is megtérítették. A költségeket a komáromi sóhivatal bevételeiből fedezték. Utasították Riehrt, hogy minden segítséget adjon meg Mikovinynek.[181]

Szeptember 7. és 15. között Mikoviny Balogh Ferenc közreműködésével a szőnyi–almási–naszályi terület felmérését végezte, még 15-én elkészítette annak „delineatióját". Mikoviny Balogh kérésére a Zsemlyén (Vértessomló) fellelt szénkibúvást is megvizsgálta, a tatai vár épületével is foglalkozott.[182]

Októberre készült el a lecsapoló csatornáról szóló jelentéssel, amelyet a kamara október 19-én tárgyalt és még aznap továbbított az Udvari Kamarának a költségvetéssel és a térképpel együtt. Mikoviny a legfontosabb feladatot elvégezte, elkészítette a mocsár lecsapolásának tervét. Szintezte és felmérte a területet. Megállapította, hogy emberi kéz alakította ki a mocsarat, ezért könnyű lesz a lecsapolása. Szőnynél egy régi város és erőd – bizonyosan az ókori Brigetió – romjai láthatók. Két fontos építménye állt még Mikoviny felmérése idején: az „aquaeductus", amely a friss forrásvizet szállította Tatáról Brigetióba, és egy nagy gát, amely a Tatától idefolyó vizeket tartóztatta fel és védelmi megfontolásokból felduzzasztotta. Ez a nagy töltés a tulajdonképpeni oka a mocsárnak. Később az itteni birtokosok a víz útját elzárták, hogy megemeljék a vízszintet. A felduzzasztott vizet az almási és szőnyi malmokhoz vezették, így ezzel nagy károkat okoztak, mert 6400 öl hosszú és 500 öl széles, vagyis 3 300 000 négyszögöl nagyságú területet mocsarasítottak el. Voltaképpen néhány malom okozta a problémát. Mikoviny azt javasolta, hogy a szőnyi kallómalom gátját nyissák meg, mert így a mocsár nagy részét le lehetne csapolni, a fennmaradó víz elvezetését harántárkokkal tervezte megoldani. A munkálatok elvégzésével kaszálót vagy marhalegelőt lehet majd nyerni, és a korábbi legelőt szántóföldként hasznosíthatják az almásiak. Nagy

[175] ÖStA HKA HFU 1746. jún. 22. r. Nr. 799. fol. 453–459.; MOL E 15. 1746. ápr. 5. "A" Aulicae Camerae 6.
[176] MOL E 21. 1746. jún. 22.; ÖStA HKA HFU 1746. jún. 22. r. Nr. 799. fol. 445. és 461.
[177] MOL E 15. 1746. júl. 12. "M" Mikoviny 1., "M" Mittrovszky 1.; ŠÚBA HKG R 168. 1746. júl. 12.
[178] MOL E. 1. 1746. júl. 30.; E 15. 1746. júl. 30. "A" Aulicae Camerae 19.; ÖStA HKA HFU 1746. szept. 16. r. Nr. 801. fol. 245–250.; ŠÚBA HKG B 290. 1746. júl. 20., júl. 25. és aug. 4., R 168. 1746. júl. 29.
[179] Fülöp 1997, Fülöp 2000 és Fülöp 2003 198. p.
[180] MOL E 15. 1746. szept. 2. "M" Mikoviny 1.; ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. fol. 237–238.
[181] MOL E 15. 1746. szept. 2. "R" Riehr 1., "W" Walner 1.
[182] Fülöp 1997, Fülöp 2000 és Fülöp 2003 198. p.

területhez juthat a komáromi uradalom is, amelyet legelőként hasznosíthat, vagy bérbe adhat, a tatai és a szőnyi uradalom is hasonlóan hasznos területekre számíthat. Mikoviny a szőnyi uradalom részéről ellenkezésre számított, bár a lecsapolás számukra is több hasznot ígért, mint egy malomból származó bevétel. A malom az almási, illetve a szőnyi uradalomhoz tartozott, így a malomgátat erőszak alkalmazása nélkül megszüntethetőnek remélte. Az almási malomhoz pedig egy árkon keresztül gondolt vizet vezetni, hogy a malom ne maradjon szárazon. Ez ügyben beszélt Balogh Ferenccel, Eszterházy meghatalmazottjával, aki biztosította, hogy a tatai uradalom beleegyezik, hogy árkot ássanak Almáshoz. Kérte azonban, hogy az árkon az uradalom mindig szabadon úsztathasson fát a Dunához, és a Dunánál egy falerakata lehessen. Ugyanakkor a tatai uradalom hajlandónak mutatkozott a költségek felét átvállalni, amely 3250 forintot tett ki. Az új malomcsatorna kiásása ezer munkással három-négy hetet vehet igénybe. Meggondolandónak ítélte Mikoviny a tatai malomnál levő és a naszályi malmokat hajtó forrás vizének a szőnyi uradalomhoz való elvezetését is. A munka költségeit hozzávetőlegesen 4–5000 forintra becsülte.[183] A jelentéshez csatolt térképen megnevezi a forrásokat (Feneketlen-, Kis-, Magas- és Fényes-forrás) és ereket (Alsó-, Felső- és Vékony-Tiszta), valamint a két tervezett csatornát: a Tatától a Dunába vezető malom- és levezetőcsatornát, a mai Általeret, valamint a Naszálytól a Dunába vezető lecsapolócsatornát.[184]

Októberre készülhetett el Mikovinynek az almási fürdőről szóló jelentése is, térképpel együtt. Mivel a fürdőt igen rossz állapotban találta, ezért nem tudott egyértelmű véleményt mondani az értékéről. Korábbi feljegyzésekből indult ki, amelyek szerint régebben különböző betegségek gyógyítására használták a vizét. Mivel a régi fürdő romjait néhol még látni lehetett, ásatásokba kezdett, és pompás épületek maradványaira bukkant. Mivel római érméket is találtak a környéken, illetve ókori római kolóniák és városok voltak a vidéken, ezért feltételezése szerint római épületek maradványait tárták fel. Az itteni lakosokat kikérdezve megtudta, hogy a postaútnál, a mocsár mellett a felmérés idején is volt néhány melegvizű forrás. S mivel hideg időben látta, hogy a mocsárban több helyen is gőzölög a víz, így szerinte több forrásnak is kellett lennie, amelyek szaguk alapján kéntartalmúak. Véleménye szerint a mocsárlecsapolást követően viszonylag kisebb ráfordítással ki lehetett volna építeni a fürdőt. Novemberben Torkos Justus Jánost (1699–1770) – aki 1740-től Pozsony város főorvosa lett – bízták meg Mikoviny jelentésének véleményezésével. Szakvéleményét Torkos 1746. december elejére elkészítette, és december 1-jén keltezte az almási fürdőről írott beszámolójának bevezetőjét is. Az utóbbi, nyomtatásban megjelent művéből kiderül, hogy 1746 júliusában járt Almáson, ahova a Kamara küldte ki. A környék római kori leletei kapcsán Mikovinyre is hivatkozik, akinek elmondása szerint az elmúlt napokban Tatán egy ókori sírt ástak ki. Sőt azt is említi, hogy Mikoviny egy teljesen ép fürdőt is feltárt, és a romok között római pénzérmékre is bukkant. Miután részletesen ismerteti az almási gyógyvizeket, Torkos a következőképp fejezi be tanulmányát: „Nagyon kívánatos egyúttal, hogy a m. kir. Kamara a természet ezen kivételes ajándékát – ahogy már el is határozta – alkalmas épületekkel felszerelje, hogy az ide tóduló betegek is üdvös segítségre leljenek, hazánkat pedig ily hasznos fürdő természeti adománya tegye híresebbé."[185]

---

[183] MOL E 1. 1746. okt. 19.; E 15. 1746. okt. 19. "A" Aulicae Camerae 14.; ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. fol. 236–247.
A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/12.

[184] L. még Hrenkó 1983 47–49. p., Deák 1994b 104–106. p., Deák 1995 291–292. p., Deák 2000a 136–137. p.

[185] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/1. L. még Hrenkó 1982 3–4. p., Hrenkó 1983 49–50. p., Deák 2000a 137–138. p., Torkos 1746 10., 17., 25–26. és 48. p., Torkos 1996 13., 15., 18–19. és 47. p., Lenhardt 1942 87., 89–90., 93–94. és 123. p.
Mikoviny jelentését és magyar nyelvű fordítását közli: Ferenczy 2003 3–11. p.

1746. november 27-én Balogh Ferenc arról értesítette Eszterházy Józsefet, hogy Mikoviny befejezte Almás és Neszmély határának felvételét is.[186]

A következő év február 7-én engedélyezte az uralkodó a mocsárlecsapoláshoz szükséges építési költségek kiutalását.[187] Ezt követően a Magyar Kamara eljárt a pénzkiutalás ügyében, felvette a kapcsolatot Eszterházyval a költségek egy részének átvállalása érdekében, és elérte, hogy Mikovinyt a bányavárosokból a komáromi uradalomba küldjék.[188] Április 15-én a Magyar Kamara és Eszterházy József 12 pontból álló szerződést kötött a munkálatokról és a költségek egyenlő arányban történő megosztásáról.[189] Április közepén Mikoviny még útiköltségének megtérítését kérte.[190] Április 20-án a Magyar Kamara már arról értesíthette, hogy rendelkezésre áll a pénz, munkához lehet látni, és pótlólagosan a terület még be nem fejezett felmérését is el kell végeznie.[191]

Ezt követőn érkezhetett az uradalomba, ahol április 25-én jelen volt a zsilip lerombolásánál, amiről május 7-én számolt be a kamarának, a zsilipről és környékéről térképet is rajzolt. A zsilip elpusztítása érzékenyen érintette a szőnyi malmok birtokosát. Zichy Miklós és Ferenc, valamint Neffczer is tiltakozott, mivel – amint Neffczer írta – évi nyolcszáz forintos kárra számít a malmok szárazra kerülése miatt.[192] Május elején Neffczer újból felépíttette a zsilipet, amelyet a kamarai és a tatai uradalom emberei ismét leromboltak. A Magyar Kamara Sándorffy Sándor fiscalist bízta meg az ügy bírósági kivizsgálásával, amire július végén került sor. A naszályi csatorna építése így egy időre leállt, az almási malomcsatorna libellációjával azonban gyorsan tudtak haladni Mikovinyék.[193] Közben Zichy Ferenc győri püspök elismerte a szárítócsatorna szükségességét, de kérte, hogy az ő költségén a naszályi vizeket vezessék a szőnyi kallós malomhoz.[194] Neffczer ennek ellenére továbbra is ellenségesen viselkedett Mikovinyvel, nyilvánosan gyalázta őt. A Magyar Kamara igyekezett megnyugtatni Mikovinyt, és biztosították arról, hogy jóváhagyják a zsilip lerombolását. Neffczernek pedig elküldték a Mikovinynek szóló kamarai utasítás másolatát, hogy meggyőződjön arról: Mikoviny a kamara egyetértésével végzi munkáját.[195]

A Magyar Kamara november 17-én tárgyalta Mikoviny beszámolóját arról, hogy a tervezettnél lassabban tudtak haladni a szárítócsatorna építésével. Egyúttal javaslatot tett malom- és kocsmaépítésre is. A Magyar Kamara a régi urasági malom megmentését, fenntartását jóváhagyta.[196]

Mikoviny november végén vagy december elején írta meg több oldalas jelentését az 1747-ben végzett munkájáról. A vidék vízrajzi ismertetésével kezdte beszámolóját, amely

---

[186] Fülöp 1997 és Fülöp 2000.

[187] MOL E 21. 1747. febr. 7.; ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. fol. 803. 133., 234–235., 248.

[188] MOL E 1. 1747. febr. 25., márc. 7., ápr. 5.; E 15. 1747. febr. 25. "E" Eszterházy 1., 1747. márc. 7. "M" Monetariae et montanisticae collegio 1., 1747. márc. 21. "M" Mittrovszky 1., 1747. márc. 21. "M" Mikoviny 1., 1747. ápr. 11. "W" Walner 1.; E 41. 1747. Nr. 136.; ŠÚBA HKG B 293. 1747. ápr. 1., R 169. 1747. márc. 16. és márc. 21.; ÖStA HKA MBW 1747. márc. 16. r. Nr. 12. fol. 1–10., amit l. még Tárczy 1942 240. p.

[189] MOL P 198. Fasc. 47. 20. cs. fol. 7–10.; P 707. Fasc. 152. 118. cs. B. 1–15.

[190] MOL E 41. 1747. Nr. 158.

[191] MOL E 15. 1747. ápr. 20. "M" Mikoviny 1.

[192] MOL E 1. 1747. máj. 2.; E 41. 1747. Nr. 177.; ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. fol. 170–171., 203–204.; Takáts 1908 28. p.
A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/13.

[193] MOL E 41. 1747. Nr. 191.; E 9. vol. 1. 1747. máj. 13.; E 15. 1747. máj. 13. "M" Mikoviny 1., "R" Riehr 3., "S" Sándorffy 3., 1747. aug. 4. "S" Sándorffy 1.; ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. fol. 137–138., 142–143., 147–156., 191–192., 220–225.; Takáts 1908 28–29. p.

[194] MOL E 1. 1747. jún. 2., júl. 5.; E 15. 1747. jún. 2. "M" Mikoviny 1. és "Z" Zichy 1., 1747. júl. 5. "N" Neffczer 1.

[195] MOL E 1. 1747. jún. 28.; E 15. 1747. jún. 28. "M" Mikoviny 2.; ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. fol. 216–219.; Takáts 1908 29–30. p., Lenhardt 1942 13–17. p.

[196] MOL E 1. 1747. nov. 17., E 15. 1747. nov. 17. "M" Mikoviny 1.

szerint a Tata környékén fakadó források és a hegyekből lefolyó esővíz mély medret alakított ki, amely Naszálynál két ágra szakad, majd pedig az egyik ág ismét kettéágazik. Ezek közül Almás területén két ér húzódott. Ezt követően a római korral kezdve történeti áttekintéssel folytatta jelentését. Az ókorban ezen a területen egy töltést építettek, amely védelmi célból feltartóztatta a vizeket, amelyeket később az almási malmok érdekében még inkább felduzzasztottak. Most pedig a komáromi és a tatai uradalom – a terület hatékonyabb gazdasági hasznosítása érdekében – a mocsárlecsapolás mellett döntött. Ezt követően tért rá munkája ismertetésére, elsősorban a felmerülő nehézségekre helyezve a hangsúlyt. Megemlítette a szőnyi uradalom részéről tanúsított ellenállást. A szárítócsatorna – amely Tatától Szomód, Naszály és Almás határán keresztül érte el a Dunát – építése során részben munkaerő-problémával kellett szembenéznie, másrészt a néhol köves, néhol homokos és kavicsos talaj nehezítette a munkát, amelyet szeptember végére fejeztek be. A naszályi szárítócsatorna ásását szeptember közepén kezdték meg. Mivel nádason keresztül kellett vezetni a csatornát, így nehezebben és lassabban haladtak, de november 20-ára ezzel is végeztek. Napidíjkérelmének alátámasztására arról is említést tett, hogy a bányavárosokból három gyakornokot hozott magával a mocsárlecsapolásra. A kiszárított terület hasznosítása előtt még szükségesnek tartotta a nádas felégetését, így rétet és legelőt lehet nyerni, amelyet a kamara bérbe is adhat. Mivel az almási malomcsatorna is elkészült, javaslatot tett malmok telepítésére.[197] Mikoviny beszámolóját a Magyar Kamara december 15-én továbbította az Udvari Kamarának saját jelentésével együtt.[198]

Decemberben Mikoviny napidíjkérelmét a gazdasági bizottsághoz irányították. A bizottság december 16-án ülésezett, ezen az ülésen Mikoviny személyesen is részt vett, és több javaslatát is megtárgyalták. Balogh Ferencet bízták meg, hogy a tatai uradalom részéről figyelje a csatorna állapotát. Az almási malomgát létesítését Balogh Ferenccel egyetértésben és Mikoviny terve alapján a következő év januárjára vagy februárjára halasztották. Határoztak arról, hogy a kiszárított területen a nádat le kell vágni, és a nád tövét februárban vagy márciusban fel kell égetni. Részletesen szabályozták az almásiak telkeinek kimérését. Döntöttek a terület egy részének bérbeadásáról, jóváhagyták az urasági malom felállítását, amelynek költségeit a bérlő fogja állni. Mikoviny végül egy 24 kerekű malom építését is ajánlotta. A gazdasági bizottság négyszáz forint kiutalását javasolta a mérnök részére.[199]

A gazdasági bizottság a következő ülésén, 1748. január 17-én többek között Riehr leveléről is tárgyalt, amely szerint Riehr az almási malomgátakat megnyittatta és elrendelte a még ott levő állóvíz elvezetését. Mivel a Tata területéről egy nyíláson keresztül odafolyó patak lefolyását az előbb említett állóvíz nagy mennyisége akadályozza, Riehr véleménye szerint a patakot Balogh beleegyezésével egy építendő csatornán keresztül máshova kellene vezetni. A Magyar Kamara felszólította Riehrt, hogy vegye fel a kapcsolatot Mikovinyvel, ugyanakkor értesítette a mérnököt is. Február 4-én válaszolt Mikoviny Selmecbányáról a kamarának, szerinte a gát áradáskor is fel tudja tartóztatni a vizet, bár ha ilyenkor a tatai halastóból is az almási csatornán keresztül engedik le a vizet, akkor az széttörheti a gátat. A tatai uradalomnak ezért meg kell hagyni, hogy annál több vizet ne engedjen a csatornába, mint amennyit le tud vezetni, a többit pedig a régi medreken keresztül a kiszárítócsatornába kell irányítani. Ha mégis átszakad a gát, akkor bokrokkal, cserjékkel vagy az eltört hajók léceivel lehet kijavítani. Riehrt is értesítették Mikoviny válaszáról.[200]

---

[197] ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. fol. 176–187.
1747 áprilisának elején azt kérte, Keyling Ferencet vihesse magával a bányavárosból. ŠÚBA HKG Ord. 1747. ápr. 6. No. 9. De ezen kívül nincs adatunk a gyakornokok személyére vonatkozóan.

[198] ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. fol. 134–136., 188–189.

[199] MOL E 1. 1747. dec. 15., dec. 19.; E 9. vol. 1. 1747. dec. 16.

[200] MOL E 9. vol. 1. 1748. jan. 17.; E 15. 1748. jan. 17. "M" Mikoviny 1., 1748. febr. 9. "M" Mikoviny 1.; E 41. 1748. Nr. 31.

Március végén utalták ki Mikoviny számára a két csatorna építésénél tanúsított szorgalmáért fizetségét, kétszáz forintot.[201]

A Magyar Kamara április negyedikén kelt levelében értesítette Mikovinyt az újabb feladatáról. Zichy Ferenc győri püspök és Eszterházy József együtt folyamodott a kamarához, hogy a naszályi vizeket Zichy költségén a tatai és az almási területen keresztül Szőnyhöz vezessék. Mikovinyt ez ügyben Komáromba rendelték, de előtte Pozsonyban is jelentkeznie kellett a kamaránál.[202] Május 13-án tárgyalt ismét a gazdasági bizottság a komáromi uradalomban végzendő munkálatokról. Elsőként a nemrég elhunyt Eszterházy és Zichy folyamodványával kapcsolatban úgy határoztak, hogy Mikoviny egy új vízvezetéket csináljon a Zichyek költségén a szőnyi malmokhoz. Ezt követően a komáromi uradalom gazdasági fejlesztéséről volt szó. Az elhunyt Riehr után most Muray Ferenc László lett az uradalom új adminisztrátora. A teendők között több is érintette Mikovinyt: a kiszárított területen a falu és az uradalom által használt rétet ki kellett mérnie; az almási falusi malmot vissza kellett állítania; az urasági malom helyreállításával kapcsolatban a malomcsatornáról tervet és jelentést kellett készítenie; Murayval egyetértésben ki kellett dolgoznia az almási csatornán átvezető híd megerősítésének tervét; továbbá a Dunán cölöphíd verésével bízták meg, ahol majd a révszedés jövedelmét növelni lehet. Ezeket a feladatokat részint Mikoviny, részint Muray tervei alapján és az ő vezetésükkel kellett végrehajtani.[203]

Május 18-án értesítette a kamara Mikovinyt a gazdasági bizottság döntéseiről: fejezze be a komáromi uradalom geometriai térképezését; készítse el a szőnyi malmokhoz vezető új csatorna tervét Zichy meghatalmazottjának, Bíró Jánosnak a segítségével; az almásiak malmát és az urasági malmot állítsa helyre; az almási csatornán keresztül vezető hidat erősítse meg; a Dunán cölöphidat tervezzen. Továbbá Naszálytól nagy töltéseket emeljen a régi mederig, a zsilip felé, hogy a réteket és a kaszálót az almásiaknak át lehessen engedni. Ezek telkek szerinti felosztását Muray közreműködésével kellett elvégeznie. A kamarai döntés értelmében a régi medren túl, két oldalt lévő részt az almásiak és a neszmélyiek ingyen kaszálhatják majd. Mikoviny napidíját négy forintban állapították meg.[204]

Mikoviny május 28-ra elkészült a cölöphíd tervével: három lehetőséget is számba vett, részletezte ezek előnyeit és hátrányait, külön kitért a faanyag és a vasékek beszerzésének lehetőségére és az árakra is. Költségvetést és térképet is csatolt tervéhez, amelyek azonban

[201] MOL E 15. 1748. márc. 22. "W" Walner 1.
[202] MOL E 15. 1748. ápr. 4. "M" Mikoviny 1.
[203] MOL E 9. vol. 1. 1748. máj. 13.
Ismert egy hídrajz két változatban, melyek – a szakirodalomban olvasható feltételezéssel ellentétben – nem köthetők egyértelműen Mikoviny tevékenységéhez:
Delineatio pontis ex muro conficiendi. – 4 [? =8,2 cm]. – 1 szelvényrajz ; ms., színes : 29x19 cm. – Számok magyarázat nélkül. – Hátoldalon: 1747. Delineatio pontis ex Muro conficiendi in via publica Almasiensi. – MOL P 707. Fasc. 152. 118. cs. et B. 1–15. fol. 13.
Egy 1783-as, gr. Zichy Mihály által készített jegyzékben mint 1756-ban rajzolt munka szerepel: „No 4o de anno 1756. Delineatio novi pontis in canali a molis Naszalien. ad terrenum Almásiense defluente ex solido muro construendi." MOL P 707. Fasc. 152. 118. cs. et B. 1–15. fol. 8. Ugyanakkor az 1747-es évszámból kiindulva a szakirodalomban – minden bizonnyal tévesen – Mikoviny rajzának vélik. L. Deák 1994b 103–104. p., Deák 1995 292–293. p., Deák 2000a 136. p.
Ugyanazon rajz másik példánya:
Delineatio pontis ex muro conficiendi. – 4 [? =8,2 cm]. – 1 szelvényrajz ; ms., színes : 24,7x13 cm. – Keret nélkül. – Hátoldalán: Delineatio novi pontis in canale a molis Nassalien. in terrenu. Almás defluente per dnu. Ferberth ao 1756 12a Apr. Submissa penes sua. informationem. – MOL T 1. Nr. 599. Ferberth Ferenc komáromi kamarai praefectus volt az 1750-es években.
A rajznak ezzel a változatával a szakirodalom eddig nem foglalkozott.
A rajzok címleírása a KSZ/1 alapján készült.
[204] MOL E 15. 1748. máj. 18. "M" Mikoviny 1., "W" Walner 2.

jelenleg hiányoznak az iratok mellől. A térképet Purgina közölte, de – mivel kevés információval rendelkezett róla – a komáromi erőd ábrázolásának vélte.[205]

Május 31-én a kamara jóváhagyta a cölöphíd építését, nyolcszáz forintot utalt ki a munkára, és Murayt is felszólították, hogy mindenben legyen Mikoviny segítségére.[206]

Júniusban Mikoviny elkezdte a cölöphíd és a szőnyi malomcsatorna építését, emellett közreműködött az almási és a naszályi területek határjeleinek felállításában.[207]

A munka befejezését azonban Mikoviny nem tudta személyesen megvárni, mert közben más megbízásokat kapott. Július végén vagy augusztus elején a Magyar Kamara elnöke tudatta vele, hogy a budai királyi vár újjáépítésében kell részt vennie, s így az elnökkel Budára ment. Miután az épület tervét elkészítette, azt a kamarai cenzúrának alávetette, az anyagiakra vonatkozó utasításokat megtette, visszatért Komáromba, hogy az ott folyó munkákra vonatkozó utasításait kiadja. Ezt követően ismét vissza kellett mennie Budára, ahonnan augusztus 18-án indultak a kamara elnökével egész Erdély és Felső-Magyarország kamarai birtokainak és sóbányáinak megtekintésére.[208]

Augusztus 14-én tett jelentést Mikoviny a komáromi uradalomban folyó munkákról. Az almási malmok felállítása a Duna folyamatos áradása miatt augusztus elejéig elhúzódott, a szőnyi malomcsatorna kiásása pedig nem fejeződött be, folytatását egyik gyakornokára bízta. Mikoviny véleménye szerint a nyári esők elmúltával folytatni lehet majd a nagyobb csatorna javítását is, amely Tatáról Almás felé vezet, a tönkrement töltéseket pedig ősszel lehet kijavítani. Ezzel a munkával az almásiakat kellene megbízni, a munka felügyeletére gyakornokát javasolta. A hídépítést is különböző akadályok hátráltatták: a Duna kemény medrébe nehezen lehetett beverni a cölöpöket, több ünnepnap volt az utóbbi időszakban, valamint a gyakori viharok tönkretették a cölöpök beverésénél használt gépeket. Ezenkívül a hídverésre kiutalt pénz is kevésnek bizonyult, még kétszáz vagy háromszáz forintra lett volna szükség. Mikoviny visszatérte után kívánta folytatni az itt elkezdett munkát.[209] A következő adatunk a hídépítésről 1750. november 6-ról való. Ekkor a kamara tanácsülésén arról határoztak, hogy Mikoviny özvegyétől vagy utódaitól elszámolást kérnek a komáromi kisebb Duna-ágon építendő hídra kiutalt mintegy 1238 forintról.[210]

A komáromi birtokot azonban nem sokkal ezután, 1758-ban elzálogosították a bécsi városi banknál, majd 1767-ben a komáromi javak a Zichyek tulajdonába kerültek.[211] 1751-ben egy nagy esőzést követően megváltoztatta medrét a tata–almási malom- és levezetőcsatorna, az árvíz iszappal, kövekkel fedte be a kanálist. Az almási uraság malma is elpusztult.[212]

---

[205] MOL E 41. 1748. Nr. 183.
A térképet valamilyen másolat alapján közölte és ismertette Purgina. Feltételezése szerint az eredetinek a komáromi múzeumba kellene lennie, de onnan nem kapott tájékoztatást. l. Purgina 1958a 68–69. p. Baker is említést tesz Mikoviny komáromi térképéről, de ő 1744-esnek mondja, és tudomása szerint a selmecbányai állami bányászati igazgatóság birtokában van. l. Baker 1937 52. p. 95. sz. jegyz. A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/7/2.

[206] MOL E 15. 1748. máj. 31. "M" Mikoviny 2., "M" Muray 2., "W" Walner 3.

[207] MOL E 41. 1748. Nr. 186.; E 15. 1748. jún. 5. "M" Mikoviny 1., 1748. júl. 6. "M" Mikoviny 1. Mikoviny 1748. jún. 22-én Illésházy Józsefhez intézett levelét közli: Purgina 1972. 94. p.; fordítása: Hung. nova 141–142. p.

[208] Mikovinynek 1748. aug. 11-én írott levelét közli: Purgina 1972 94. p.; fordítás: Hung. nova 44–45. p.

[209] MOL E 41. 1748. Nr. 274.

[210] MOL E 1. 1750. nov. 6.; E 15. 1750. nov. 6. "M" Mikoviny 1.

[211] Nagy 1971 118. p.

[212] MOL P 707. Fasc. 152. 118. cs. et B. 1–15. fol. 34–37., l. még Deák 1994b 107–108. p., Deák 1995 292–293. p.
Ezzel az eseménnyel kapcsolatban keletkezhetett az a cím, szerző és évszám nélküli színes, kéziratos vízrajzi térkép, amely az Almásnál húzódó csatorna régi, de tönkrement és új mederszakaszát is ábrázolja. MOL T 1. Nr. 2.

Két év alatt tehát három csatorna – a tata–almási malom- és levezető-, a naszályi szárító- és a szőnyi malomcsatorna – létesítésében vett rész Mikoviny. Még napjainkban is őrzi a mérnök munkájának emlékét egy később létesített kanális, a Mikoviny-árok neve.[213]

Mindezek mellett Mikoviny ezen munkáját mai értelemben véve is tájrendezési tevékenységként tartjuk számon, mivel a tájrendezés fontos ismérvei jellemzőek rá. Magát a tervet pedig a hazai tudatos tájalakítás első szakszerű rendezési terveként értékelhetjük.[214]

3.3.4. A máramarosi és erdélyi sóbányák és kamarai uradalmak bejárása

A komáromi uradalomból való távozása után, pontosabban 1748. augusztus 26-a és október 27-e között Mikoviny a kamara elnökének, gr. Grassalkovich Antalnak a kíséretében beutazta Máramarost és Erdélyt. 63 napos munkájáért 252 forint fizetséget kapott.[215] Mivel a sójövedelemből fedezték díjazását, ezért valószínűleg a sóbányák meglátogatása volt a legfontosabb feladata.

3.3.5. A budai királyi palota építkezéseiben való részvétel

A budavári királyi palota 18. századi építéstörténete mintegy 50–60 évet foglal magába, 1712-től 1770-ig tartott. Ez idő alatt több építész és mérnök vett rész a tervezésben és az építkezésekben, például 1712 körül Johann Bernhard Fischer von Erlach, 1715 körül Johann Höbling építőmester, 1749 körül Jean Nicolas Jadot de Ville Yssey és 1765 körül Franz Anton Hillebrandt. 1749. május 13-án történt meg az alapkőletétel, és néhány évig gyors ütemben folyt az építkezés.[216] Mikoviny 1748-tól kapcsolódott be ebbe a munkába.

Mikoviny levelének tanúsága szerint az uralkodó már 1748 nyarán „a budai királyi vár újraépítéséhez hozzájárult, és annak irányítását reám [Mikovinyre] bízta”.[217] Kevés adatunk van arra vonatkozóan, hogy milyen munkálatokat végzett Budán, csak az elszámolások alapján gondolhatjuk, hogy jelentős szerepet játszott a palotaépítés előkészítésében. Az 1749 januárja és decembere közötti időszakra ötszáz forintot fizettek számára, de még a rendkívüli kiadások között is szerepel a neve száz forintos összeggel. 1750-ben pedig özvegye további 275 forintot kapott. 1749-ben folytak – többek között – a vízmű építésének munkálatai.[218] Özvegye nyugdíjkérelmében a következőképp emlékszik vissza: „1749-ben a budai királyi palota építésének igazgatójává és tervezőmérnökévé neveztetett ki, melynek alapjai, sőt már egy része meg is épült, amivel különösen ez évben valószínűleg elég jól el is készült volna.”[219]

A Mikoviny térképhagyatékáról készített Zipser-féle 1751. évi jegyzékben szerepel néhány – a palotaépítés szempontjából figyelemre méltó – tétel:

23. egy palotaépület föld alatti részének alaprajza (valószínűleg Buda)
38. a budai palota ciszternájának rajza
39. a budai palotaépület alaprajzának vázlata
62. a budai várnak a vízvezeték kiépítése céljából készített alaprajza.

---

[213] Hrenkó 1983 44. p., Bendefy 1976d 163. p., Deák 2000a 137. p.
[214] Csima 1997 193–197. p.
[215] MOL E 16. 1749. márc. 28. “K” Kayser 3.
[216] Gál 1992 67–78. p.
[217] Hung. nova 44. p.
[218] Kapossy 1953 124–125. p., 127. p. 6. sz. jegyzet, 127–128. p.
[219] Közölte: Tárczy 1942 242–244. p. és Purgina 1958a 228. p.; fordítás: Hung. nova 142–143. p.

Ezek a térképek feltehetően a selmecbányai levéltár állományában lehetnek. A katalógusban valószínűleg a cím és a megírások hiánya miatt visszakereshetőségük nem biztosított. Egyébként az 1751. évi térképjegyzékben még szerepel néhány olyan kastély-, illetve váralaprajz, amelyet már Zipser sem tudott beazonosítani. Így elképzelhető, hogy további kutatások során újabb Mikoviny-térképek kerülhetnek elő.[220]

3.3.6. A Vág Trencsén környéki szakaszának szabályozása

Mikoviny utolsó megbízását is a Magyar Kamarától kapta. Ez a Vág Trencsén melletti szakaszának szabályozására, árvízvédelmére vonatkozott. Már 1748-ban felkérte gr. Illésházy József (†1759), Trencsén vármegye főispánja erre a munkára, de június 22-én Mikoviny Almásról kelt levelében értesítette a grófot, hogy július vége vagy augusztus eleje előtt nem tud Trencsénbe menni. Javasolta, hogy esetleg kérje meg az elnököt vagy a kamarát, hogy innen egy hétre távozhasson.[221] Július 10-én fordult Illésházy a Magyar Kamarához, mivel a Vág vize fenyegette a Trencsén környéki településeket és Trencsén városát, kérve, engedjék el Mikovinyt, hogy javaslatot készítsen a probléma megoldására.[222] A kamara csak a komáromi uradalomban végzett munkáinak befejezése után engedélyezte Mikoviny eltávozását.[223] Azonban Mikoviny augusztusban sem tudott Trencsénbe menni, mert az erdélyi és a máramarosi sóbányák megtekintésére utazott a kamara elnökével. Emiatt augusztus 11-én írt levelében kért elnézést Illésházytól.[224] 1749-ben azonban már az uralkodó utasította a Magyar Kamarát, hogy vegye fel a kapcsolatot a Helytartótanáccsal annak tisztázására, hogy Trencsén városának hogyan lehetne segíteni az árvizek megakadályozása érdekében. Ez ügyben a kamara augusztus 29-én kereste meg a Helytartótanácsot.[225]

Végül a Magyar Kamara 1750. január 28-án rendelte el, hogy Mikoviny menjen Trencsén városába, beszéljen a város magisztrátusával, hogy a terveket és a költségvetést még a télen el tudja készíteni, és a szükséges anyagokról mihamarább gondoskodni lehessen.[226] Február 6-án levélben vette fel a kapcsolatot Mikoviny a trencséni magisztrátussal, és a városi tanácsülésen február 18-án tárgyalták az ügyet. Valószínűleg március elején, március 2. után utazhatott Mikoviny a helyszínre. Utolsó információnk március 17-ről való, amikor is kb. 23–24 liter bort vásárolt Trencsénben a jezsuitáktól.[227] Özvegye nyugdíjkérelmében olvashatunk halálának körülményeiről: „Trencsénből való visszatértében – melynek környékét legfelsőbb utasításra meg kellett vizsgálnia és keresnie kellett annak útját-módját, hogy miként lehetne a Vág folyó kiöntéseit és árvizeit a városfalaktól távoltartani –, hatnapos betegség után ez évben, 1750. március 23-án a földi életet az örök élettel felcserélte…”[228]

[220] ŠÚBA HKG B 303. 1751. nov. 21.
[221] A levelet közölte Purgina 1972 94. p.; fordítás: Hung. nova 141–142. p.
[222] MOL E 41. 1748. Nr. 230.
[223] MOL E 15. 1748. júl. 16. “M” Mikoviny 2.
[224] A levelet közölte Purgina 1972 94. p.; fordítás: Hung. nova 44–45. p.
[225] MOL E 21. 1749. jún. 17., C 14. 1749. aug. 29.
[226] MOL E 15. 1750. jan. 28. “M” Mikoviny 1. Közli: Purgina 1958a 109–111. p.
[227] Purgina 1958a 111–112. p. 1750. március 2-án Selmecbányán tartózkodott még, ott írt meghatalmazást szentgyörgyi ingatlanainak eladására l. Purgina 1958a 106. p.
[228] Közli: Tárczy 1942 242–244. p. és Purgina 1958a 228. p., fordítás: Hung. nova 142–143. p.

3.4. A Helytartótanács megbízásai

3.4.1. A magyar–morva határ felmérése

A Helytartótanács megbízásából Mikoviny először a magyar–morva határon dolgozott. A magyar–morva határ régóta húzódó kérdése köz- és magánjogi kérdés is volt, mert egyrészt megye- és országhatárról – ezért érintette a Helytartótanácsot –, másrészt gr. Balassa Pál uradalmainak, a csejtei, berencsi és vágbesztercei uradalmaknak határáról volt szó.

1733 őszén kezdte meg működését az ügy rendezésére kiküldött bizottság, és november 24-én kérte a Helytartótanács, hogy a rendezés érdekében az uralkodó adjon utasítást a térképezésre. Az uralkodó rendelete e tárgyban december 17-én kelt. Év végén már a Helytartótanács értesíthette gr. Berényi Tamást, a határvita rendezésére kiküldött kormánybiztost, hogy az uralkodó elrendelte a térképezést, és hogy a következő tavasszal az ügyet zárják le. 1734. április 15-én a Magyar Kancellária megkereste a Cseh Kancelláriát, mert Balassa Pál és Szapáry Péter – akik közül az utóbbi mint birtokos szintén érdekelt volt a határrendezésben – sürgették a térképezés megkezdését. A munkával május 4-ére, a bizottság összehívásának idejére el kellett volna készülni. A Helytartótanács április 19-én kapott felszólítást a térképezés megszervezésére. A munkára magyar részről Mikoviny kapott megbízást, május folyamán a berencsi és a csejtei uradalomban a morva geometrával együtt elvégezték a felmérést. A vágbesztercei uradalom térképezésére csak később kerülhetett sor. Egyrészről a csejtei és a berencsi uradalom, másrészről a sztraznicai uradalom között húzódó határ leírását augusztus 3-án hitelesítették, az aláírások között Mikovinyé is szerepel. A határleírás térkép alapján történt.[229] A vágbesztercei térkép – amely a vágbesztercei és roznovi uradalom határát ábrázolja és napjainkban ismeretlen – valószínűleg augusztus második felében készülhetett el. A térkép alapján összeállított határleírást szeptember 10-én hitelesítették, többek között Mikoviny is.[230]

Sorozatos halogatás miatt csak 1736-ban került sor a vágbesztercei és a morvaországi vszetini uradalom határrendezésére, az utóbbi Illésházy József birtokában volt. Április 4-én Balassa Pál a Helytartótanácshoz folyamodott. Felvetése alapján szerette volna elérni az uralkodónál, hogy a Helytartótanács közbenjárására Mikovinyt engedjék el a bányavárosokból a június 11-ére kitűzött határrendezésre, mert szükség lenne a már három hasonló felmérésben részt vett szakember tapasztalatára. Még aznap intézkedett a Helytartótanács, a Kancellária pedig április 23-án kérte ki Mikovinyt a Kamarától.[231] Hathetes szabadságot kapott Mikoviny a főkamaragróftól.[232] A Helytartótanács július 11-én küldte fel a Kancelláriának Berényi Tamás és Ugronovics Kristóf jelentését, többek között Mikoviny térképével együtt, amelynek kicsinyített változata a Balassa család levéltárának térképei között is megtalálható.[233]

---

[229] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/3/1.

[230] MOL C 13. 1733. dec. 17., 1734. ápr. 19.; C 21. 1733. nov. 24. Majestati, 1733. dec. 22. Berényi, 1734. jún. 11. Berényi, 1734. jún. 11. Trencsén vm.; C 20. 1734. aug. 4. Berényi, 1734. aug. 7. Berényi; P 11. Series II. 19. cs. 30–32. fol.; N 81. Fasc. A Lad. MM Nr. 11. Mikoviny Balassa Pálhoz intézett leveleit közli: Bendefy 1976d 260–266. p., Hung. nova 127–130. p.
Az 1735-ös határleírás megtalálható még: SÚA ČDK Kart. 46. 1735.

[231] MOL C 13. 1735. jún. 17.; 1735. júl. 12., 1735. okt. 6.; C 20. 1736. ápr. 4. Balassa; A 23. 1736. Nr. 170.; N 81. Fasc. A Lad. MM Nr. 15., 20., 21., 27., 28., 34., 35.

[232] ŠÚBA HKG R 157. 1736. máj. 23., Ord. 1736. jún. 1. No. 150.

[233] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/3/4a-b.

3.4.2. A Dunán inneni kerület térképe

Mikoviny másik, a Helytartótanács megbízásából végzett munkája a pestisjárvány idejéből való. Az utolsó országos méretű pestisjárvány kórokozóit a törökországi háborúkból visszatérő katonák hurcolták be Erdélybe 1737-ben, és onnan hamarosan átterjedt Magyarországra is. Már 1737 végén vesztegzárat rendelt el a Helytartótanács, 1738-ban országos egészségügyi bizottságot állított fel, 1739-ben pedig királyi biztosok vezetésével területi bizottságokat is létrehoztak. A Dunán inneni kerületben Balassa Pált, a Dunán túli kerületben gr. Eszterházy Jánost, a Tiszán túli kerületben pedig gr. Károlyi Sándort nevezték ki királyi biztossá. A pestis elleni legjobb védekezés még ekkor is az elkülönítés, a vesztegzár volt, amely a járvány lokalizálását célozta. Ennek megfelelően ki kellett tűzni a záróvonalat, ki kellett jelölni az őrhelyeket és az átjárókat, ki kellett építeni a veszteglőhelyeket, és fel kellett állítani az őrséget. 1743-ban a járvány mindenütt csökkenőben volt, és 1744-ben már a Tiszántúlon is engedélyezte a Helytartótanács a vásárokat.[234]

Több térkép is fennmaradt a pestisjárvány idejéből, amelyek egyrészt szemléltetik a járvány területi kiterjedését, másrészt segítségül szolgáltak az illetékeseknek a vesztegzárvonal, az őrhelyek és az átjárók kijelölésében.[235] Ezek többsége azonban nem a pestisjárvány elleni védekezést szervező központi kormányszerv, a Helytartótanács kezdeményezésére született, hanem az érintettek szorgalmának köszönhetően, mert ők minden eszközt igyekeztek felhasználni a védekezés megszervezése érdekében. Mikovinynek a Dunán inneni kerületet ábrázoló térképe azonban a Helytartótanács utasítására készült: 1739. augusztus 19-én a magas hatóság elrendelte, hogy Balassa Pál a közelben tartózkodó Mikovinyvel térképet készíttessen a Nyitra és Bars vármegyékben húzódó vesztegzárvonalról. Augusztus 31-én az uralkodó is jóváhagyta a Helytartótanács ezen intézkedését.[236] A térkép 1739 őszén készülhetett el.

1740. január 8-án a Helytartótanács már sürgette Balassát, hogy küldje fel a térképet, amit január 15-én az uralkodó is megerősített. Balassa jelentette, hogy a térkép Mikoviny közlése szerint három példányban elkészült, és a mérnök százötven forintot kér munkájáért, amit a Helytartótanács szerint a Kamarának kell kifizetnie, mert – ahogy a Helytartótanács többször hangsúlyozta – Mikoviny kamarai mérnök. Balassa jelezte, hogy igényt tart a három példány egyikére, mert nagyban megkönnyítené a munkáját. Február 5-én az uralkodó ismét sürgette Balassa jelentéstételét és a térkép felküldését. De a királyi biztos még nem kapta meg Mikovinytől a térképeket, így jelezte, hogy február 12. előtt nem tudja azokat elküldeni. A Helytartótanács megkérte az uralkodót, hogy szólítsa fel Mikovinyt a térképek átadására.[237]

Végül február 27-én Balassa értesítette a Helytartótanácsot, hogy Mikoviny néhány napja elküldte a térkép egyik példányát, amelyet Balassa egy futárral felküldött az uralkodónak. Megígérte, hogy küld majd a Helytartótanácsnak is, ha megkapja a többi példányt. Mikoviny azt írta Balassának, hogy hat héten belül átadja a második példányt is. Balassa különben dicsérően nyilatkozott a térképről, amely szemlélteti a fertőzött helyeket, a vesztegzár vonalát, az átjárókat.[238]

Úgy tűnik azonban, hogy sem a Kamara, sem a Helytartótanács nem akarta kifizetni Mikovinynek a kért százötven forintot, így Balassa ugyan megkapta a másodpéldányt, de azt magánál tartotta egy ideig. A Helytartótanács is hiányolta a térképet, augusztus 26-án írt is

---

[234] Schultheisz–Tardy 1964 124., 127., 131–135., 148., 151–152. p.; Dávid 1973 75–84. p.; Hrenkó 1992 13–14. p.

[235] Hrenkó 1997 38. p.; Hrenkó 1992 13–16. p.; Dávid 1973 79. p. 1. ábra, 80. p. 2. ábra, 81. p. 3. ábra.

[236] MOL C 21. 1739. aug. 19. Balassa; C 13. 1739. aug. 31.

[237] MOL C 13. 1740. jan. 15., 1740. febr. 5.; C 1. 1740. jan. 16–19., 1740. jan. 23–26.; C 21. 1740. jan. 8. Balassa, 1740. jan. 8. Majestati, 1740. jan. 26. Majestati, 1740. febr. 9. Balassa, 1740. febr. 9. Majestati.

[238] MOL C 20. 1740. febr. 27. Balassa; A 32. A pestisre vonatkozó iratok 1740. Balassa fol. 73–76.

Balassának ez ügyben. Balassa október 18-án válaszolt, hogy akkor küldi fel a térképet a Helytartótanácsnak, ha megkapta a harmadik példányt is. Október 25-én a Helytartótanács újból felszólította Balassát a térkép továbbítására.[239]

Közben október 20-án Mikoviny is Balassához fordult, méltatlannak tartotta, hogy az Udvari Kamara szerint nem igényelhet erre a munkára külön fizetséget. Úgy gondolta, hogy félreértésről lehet szó. Egy térkép értékét száz forintra becsülte, így most már összesen háromszáz forintot kért. Erről Balassa november 5-én tájékoztatta a Helytartótanácsot, mely november 12-én fordult az uralkodóhoz, és javasolta az összeg megfizetését, hangsúlyozva, hogy nagy szükség van a térképre.[240] November 6-án értesítette Balassa a Helytartótanácsot, hogy felküldte a térkép nála lévő példányát Pozsonyba.[241] December 10-én az Udvari Kamara írt a Bankalitasnak, hogy kifizethetik a százötven forintot Mikovinynek a térképekért.[242]

Balassa azonban 1742. november 21-ig sem kapta meg a harmadik példányt. Ekkor ugyanis arról számolt be, hogy a Dunán inneni kerület több településén újból felütötte fejét a fertőzés. Érdeklődött, hogy Mikovinynek az Udvari Kamara kifizette-e már bérét a három példányban elkészült térképért. Egyet azok közül ugyanis felküldött az uralkodónak, egyet pedig a Helytartótanácsnak, és szüksége lenne a harmadikra. Kéri, hogy a Kamara fizesse ki a hátramaradt ötven forintot, hogy megkaphassa a harmadik példányt.[243] A térképnek ma négy példánya ismert, de csak kettőn szerepelnek a pestisjárványra vonatkozó tematikus jelölések, a másik kettő a tematikus jelek hiányában topográfiai térképnek nevezhető.[244]

[239] MOL C 21. 1740. aug. 26. Balassa, 1740. okt. 25. Balassa; C 37. 1740. szept. 6.; C 20. 1740. okt. 18. Balassa.
[240] MOL C 20. 1740. nov. 5. Balassa; A 23. 1740. nov. 12. Nr. 502.; C 21. 1740. nov. 12. Majestati
[241] MOL C 37. 1740. szept. 6. Balassa 169. fol.
[242] ÖStA HKA HFÖ 1740. dec. 10. r. Nr. 1024. 1–2. fol.
[243] MOL C 37. 1742. nov. 21. Balassa 230. fol.
[244] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/5/1a-d.

3.5. Mikoviny hadmérnöki feladatai

Mikoviny hadmérnökként az osztrák örökösödési háborúban (1740–1748) vett részt, ekkor is ő ajánlotta fel szolgálatait az uralkodónak. Már 1741 októberében be kívánt lépni a hadseregbe.[245] Erre azonban ekkor még nem került sor, és 1742-ben is az Udvari Kamara utasította, hogy Rust Imrével együtt dolgozzák ki a bányavárosok védelmére vonatkozó tervezetet, amelyről már korábban esett szó.

1744-ben Mária Terézia hadmérnöki feladatokkal bízta meg. Bél Mátyás augusztus 24-én valószínűleg ennek kapcsán említette egyik levelében Mikoviny előléptetését, melyet Mária Teréziától kapott.[246]

Mittrovszky augusztus 23-án értesült arról, hogy Mikovinyt katonai szolgálatra rendelték, és augusztus 27-én jelentette, hogy még sem ő, sem Mikoviny nem kaptak erre vonatkozóan gr. Eszterházy Józseftől semmiféle utasítást. Az ősz folyamán a sziléziai és a morva hágóknál dolgozott Mikoviny, különféle védelmi létesítményeket épített. Ekkor készíthette a magyar–morva és a magyar–sziléziai határ térképeit. Az előbbin Selmecbánya, Körmöcbánya és Zsarnóca megerősítésének tervén kívül már feltüntette Besztercebánya és Úrvölgy megerősítésének tervét is. Ugyanis ekkor Rust Imre és Brinn János Tóbiás újból bejárták a bányavárosok környékét, hogy azok védelme megszervezésére tervet és térképet dolgozzanak ki, amely tevékenységben Mikoviny Sámuel is segítségükre volt.[247]

Decemberben Mikoviny már a felkelő seregekkel együtt nyomult Sziléziába. 10-én és 20-án részletes beszámolót küldött a főkamaragrófnak Teschenből az elmúlt napok eseményeiről. December 7-én sikerült elfoglalni Ratibort, Loslaut, Soraut és Plesst, az ellenség Troppau körül vonta össze seregeit.

De 9-én nagy szerencsétlenség történt, Plesst visszavette az ellenség, és százötven foglyot ejtett. Megítélése szerint a plessi „szerencsétlenség főoka maguk az insurgensek voltak, mert nem állítottak őröket, lehet azonban, hogy a lakosok is egyetértettek a poroszokkal”.[248]

1745-ben már őrnagyként vett részt a háborúban, lehetséges, hogy április 15-én kapta meg az őrnagyi rangot, bár a királyi rendelet Mikoviny István említ. Mivel azonban nem tudunk más Mikoviny mérnök-őrnagyról, aki a felkelő seregben szolgált volna, valószínűleg Mikoviny Sámuelről van szó.[249]

1745 elején Ratibor és Loslau környékén térképezett, ez segítette a nemesi felkelő seregeket a porosz támadás visszaverésében. Kosel várának elfoglalását is elősegítette tanácsaival, és az elfoglalást követően, 1745. szeptember 6. után a várat megerősítette. A háborúban szerzett érdemeit Eszterházy József, a felkelő seregek vezetője november 2-án kelt jelentése részletezi. Mikoviny maga is megörökítette a hadjárat eseményeit a *Chronologia de praecipuis in Silesia gestis Hungarorum* című versében.[250]

---

[245] Péch 1967b 202. p.

[246] Hung. nova 140–141. p., Bél M. levelezése 517–518. p., Listy M. Bela 279–380. p.

[247] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/4/4–5.
Rust és Brinn 1744. évi terepbejárásának eredményeképp készülhetett a következő térkép: Mappa über die sieben Nieder Hung. Berg Städte. Joh. Tob. Brinn. [1744] ÖStA KA K VII k 11. Köszönöm Jankó Annamáriának, hogy felhívta a figyelmemet a térképre.
Iratok: HL GC 5. cs. 1744/2/20 Mittrovszky jelentése 1744. aug. 27. fol. 443–445. és Ch. Freytag alezredes jelentése fol. 463–465.

[248] Tárczy 1942 235–236. p., Purgina 1958a 86., 97. p., Hung. nova 140–141. p. Az eredeti irat: ÖStA HKA MBW 1747. szept. 5. r. Nr. 20. fol. 13–14. Idézet: Péch 1967b 218–219. p.

[249] Czigány 2001 224. p. Az irat másolata megtalálható a Hadtörténelmi Térképtárban.

[250] Tárczy 1936 79. p., Purgina 1958a 86–89., 99. p., Hung. nova 39–41. p., Kolinovics 1754 178–209. p. A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/4/2, 6.

Ezt követően újból csak 1749-ben kapott katonai megbízást. Május 18-án kérte ki a Haditanács Mikovinyt az Udvari Kamarától, hogy Paul Wilhelm von Bohn (1697–1759) tábornokot, az „Ingenieur Corpo" vezetőjét kísérje el Jablunka és Zsolna környékére a katonai létesítmények revíziója céljából. Június 20-án kelt az uralkodói leirat ez ügyben a Magyar Kamarához, az utóbbi pedig június 23-án értesítette Mikovinyt, hogy azonnal utazzon a sziléziai határhoz.[251]

[251] ÖStA HKA HFU 1749. jún. 20. r. Nr. 818. fol. 252–255.; MOL E 15. 1749. jún. 23. "M" Mikoviny 1.
Ez alkalommal készülhettek a Jablunkai-hágó térképei, leírásaikat l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/4/1a-b.

3.6. A kisebb, alkalmi mérnöki és térképészeti megbízások

Mikoviny megyei mérnökként nemcsak Pozsony vármegyétől, illetve udvari kamarai mérnökként nemcsak a központi kormányszervektől kapott feladatokat, hanem más megbízói is voltak. Amint korábban már említettük, Pozsony vármegyei mérnökként Pozsony városának és Győr vármegyének is dolgozott. Sőt, 1735 után is kapott Pozsony vármegyétől és Pozsony városától kisebb megbízásokat.

Néhány esetben azonban eddig nem volt pontosan kideríthető, hogy kinek a felkérésére térképezett, leginkább az érintett földesurak és megyék jöhetnek számításba.

Mikoviny első térképe egy 1728-as másolat Johann Jakob Marinoni (1676–1755) bécsi térképész, matematikus és csillagász 1717. évi, az osztrák–magyar határ egy részét ábrázoló térképéről. A magyar–osztrák közös határ Pozsony, Moson, Sopron és Vas vármegyei részének kiigazítására a 18. század folyamán több bizottságot küldtek ki, közülük az egyik gr. Erdődy Sándor elnöklete alatt működött 1717 és 1729 között. Az ezen bizottság iratainak egy részét tartalmazó levéltári állagban többször említenek térképeket. Például Pozsony vármegye is készíttetett rajzot a határról, illetve az Udvari Kamara is kérte a már elkészült térképet, valamint Marinoninak egy 1718. évi, a Pozsony vármegyei határszakaszról készült térképe is megtalálható az iratok között.[252] Kérdéses, hogy Mikoviny kinek a megbízására rajzolta Marinoni térképének másolatát. Kovács János feltehetőleg az Esterházyak kérésére másolhatta le Mikoviny térképét, hisz a család hercegi ágának levéltárában található a másolat, illetve a hercegi ág határ menti birtokai miatt érintett volt a határrendezésben.[253]

Térképi forrás bizonyítja, hogy Mikoviny Mórichidán is dolgozott. Írásos források hiányában kérdéses, hogy mikor és kinek a megbízásából térképezte a területet. Mórichida és környéke több földesúr birtokát képezte a 18. század első felében: a pannonhalmi főapátsághoz tartozó bakonybéli apátság, a nagyszombati klarisszák és az Eszterházyak tulajdonában volt a terület egy-egy része. Az 1720-as évek végén azonban többször határsértésekre került sor a nem egyértelmű birtokhatárok miatt. Mikoviny térképe valószínűleg ebben az időszakban keletkezhetett a határok rendezése és a felek megegyezése kapcsán.[254]

Az első jelentősebb alkalmi megbízását Mikoviny 1731-ben kapta, amikor a Pesti Invalidus Ház lett a Jászkun kerület földesura. 1730. május 11-én az Haditanács javaslatára hozzájárult az uralkodó, hogy az Udvari Commissio megvásárolja a Német Lovagrendtől a Jászkun kerületet a Pesti Invalidus Ház számára. Még ez év szeptemberében többek között Orczy István (1669–1749), a Heves–Külső-Szolnok vármegyei táblabíró utasítást kapott, hogy járja be a Jászkun kerületet, és készítsen javaslatot a gazdálkodás fejlesztéséről. 1731 márciusában Orczyt azzal is megbízták, hogy intézkedjen a vitás határok és pusztabérletek kérdésében, valamint készítse elő az új földesúr beiktatását. Valószínűleg a határviták megoldása és a gazdálkodás fejlesztése érdekében határozta el gr. Ludwig Gundacker von Althann (1665–1747) tábornok, az Udvari Commissio vezetője, udvari építési igazgató, hogy

[252] MOL N 88. Fasc. A Lad. UU; A 115. Austriaca 1717.

[253] A térkép 1728-as, Mikoviny által készített másolata (leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/3/2) a Magyar Műszaki Múzeumban volt, amely 1939-ben Kassára költözött. Tárczy 1938 2. ábra, Tárczy 1936 68. p., Bendefy 1976d 22., 160. p. Purgina viszont nem említi a szlovákiai gyűjteményekben található térképek ismertetésekor. A Kovács János által készített másolat leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H7.

[254] Hrenkó 1986a 63–66. p. A térkép (leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/3/3) a Pannonhalmi Főapátsági Levéltárban volt, de jelenleg nem található.

térképet készíttet a területről. 1731. március 4-én kötött szerződést Mikovinyvel, amely szerint Mikoviny száz arany fizetségért mindhárom kerületet lerajzolja, külön-külön és egyben is. Március 24-én érkezett meg Jászberénybe, ahol 30-án és május 8-án csillagászati megfigyeléseket is végzett.[255] Elkészült térképein részletesen bejelölte a települések és a puszták határait is.

Mikovinyt 1737-ben gr. Erdődy György (†1758) Udvarnokon halastó létesítésével és malom építésével bízta meg. Mikoviny meglátása szerint azonban az udvarnoki tó nem biztosított volna elegendő vizet a malom számára, jobbnak vélte, ha Vágszentpéternél építenének malmot.[256]

1738. október 10-én egy részről gr. Pálffy János (1663–1751) és gr. Pálffy Rudolf (1719–1768), másik részről gr. Erdődy György megállapodtak a vöröskői és szomolányi uradalmak határvitájának rendezésében és abban, hogy a határmegállapításhoz és a kitűzéshez egy mathematicus, lehetőleg Mikoviny segítségét is igénybe veszik. 1739. március 23-án Mikoviny nyolc-tíznapos szabadságot kért, hogy áprilisban részt tudjon venni a Pozsony vármegyei vöröskői és szomolányi uradalmak, vagyis a Pálffyak és az Erdődyek közötti határvita eldöntésében. Április 9-én megtörtént a határkijelölés, és április 19-én kelt a határleírás. Az uradalmak határáról fennmaradt két térkép azonban későbbi, 1745 utáni, mert Mikoviny őrnagyként szerepel feliratain.[257]

Mikoviny Kalocsai-Sárköz térképe négy példányban maradt fenn, egyik példány sem autográf, és mind a négy datálatlan.[258] A térképhez tartozó jelentés 1763-as másolatban ismert. Ebben az évben ugyanis a Helytartótanács intimátumot intézett a megyékhez és a városokhoz, hogy tegyenek jelentést a területükön levő mocsarakról. Szeptember 14-én küldte fel Pest-Pilis-Solt vármegye a választ, amely két részből állt. Mikoviny Sámuel korábban készített jelentéséből és térképéből, valamint Ruttkay Mihály (1710–1788) 1763. évi jelentéséből és térképéből.[259] Ruttkay térképe tulajdonképpen ugyanazt a területet ábrázolja, mint Mikovinyé, valószínűleg Mikoviny térképe alapján készült.

Már korábban, az 1730-as évek végén is gondot jelentett a terület árvízvédelme az itt lakók és a hadsereg számára. Mivel III. Károly második török háborúja (1737–1739) szükségessé tette a területen átvezető utak karbantartását, az árvízvédelem megoldását, a Duna hajózhatóvá tételét, több mérnök is dolgozott a Kalocsai-Sárköz vidékén. 1737-ben is működött itt a vármegye megbízásából egy mérnök, és a budai katonai mérnök-térképész, Matthey János is lerajzolta a szomszédos megyék határait a vármegye beleegyezése nélkül.[260] 1738-ban a Helytartótanács tájékoztatta Pest-Pilis-Solt és Bács vármegyét, valamint a

---

[255] Kiss 1992 51., 64–65., 69–71. p., Kiss 1998 48–49., 51. p., Hung. nova 86–87. p.
A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/1/1–4.
A térképekről l. még Hrenkó 1977b 40–50. p., Valkó 1950 363–373. p., Török 2000 3–19. p.

[256] Purgina 1972 30., 90. p., Hung. nova 134–136. p., Deák 2000a 134–135. p.

[257] ŠÚBA HKG Ord. 1739. márc. 23. No. 210., SNA Archívy rodu Pálffy. Panstvo Červený Kámeň. Všeobecná rubria I. 157. Chotáré písmenosti. A. IV. Lad. 11. Fas. I. Nr. 6., 12., 14., 15., 16.; l. még Baker 1937 42. p., Faller 1939b 275. p., Purgina 1958a 96. p., Purgina 1972 mapa 16., 17. és 31. p., Bendefy 1976d 91–92. p.
A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/3/5a–b.
Az OSZK Térképtárában a TK 1044 jelzeten szereplő, befejezetlen térkép is Pálffy János és Erdődy György uradalmainak határát ábrázolja, de a szerzője és a készítésének ideje nincs feltüntetve. L. OSZK DVD.

[258] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/7a-d.

[259] MOL C 35. 1763. Lad. A Fasc. 27. fol. 299–314. Ruttkay Mihályról l. Fodor 1954 139. p., Prikryl 1977 171. p., Prikryl 1969b 2. p.

[260] MOL C 13. 1737. febr. 5., 1737. márc. 26., 1737. ápr. 12., 1737. ápr. 26. Borosy 1995 100., 106., 108., 111., 114., 119., 137., 150. p.

Jászkunságot Matthey tervrajzáról. Elrendelte továbbá, hogy Kovács János geometrának hat forintot fizessenek, hogy küldje fel a három példányban elkészült térképét a Duna Buda és Baja közötti töltéseinek tervezett javításáról.[261] Júniusban a Jászkunság és Bács vármegye is véleményezte Matthey térképét, sőt a Jászkunság válaszához csatolta a térképet, és megerősítette, hogy a töltések szilárd alapokon nyugvó javítására van szükség.[262] Ebben a hónapban tárgyalta Pest-Pilis-Solt vármegye is a Matthey tervezetével kapcsolatos helytartótanácsi intimátumot, és határozatuk alapján szemlét kellett tartani a javításra szoruló útszakaszon. A helyszíni bejárásokra Matthey mérnököt is meg kellett hívni, a közgyűlésnek írásos beszámolót kellett készíteni.[263] Annak ellenére, hogy az 1730-as évek végén több mérnök is dolgozott a Kalocsai-Sárközben, nemsokára Mikovinyhez fordultak az érintettek az árvízvédelem biztosabb és tartósabb megoldása érdekében.

Mikoviny jelentéséből kiderül, hogy szeptemberben – bizonyára 1742 szeptemberében, mert januárban kérte ki Patachich Gábor kalocsai érsek Mikovinyt az Udvari Kamarától, hogy a Solti járás árvízvédelmében szakvéleményt mondjon – járta be a Solti járás területét a járás biztosával és a kalocsai uradalom elöljárójával, az árvizek okait kutatva. Megállapította, hogy a Duna partjait nem magasították meg. Dömsödtől Bajáig nagy kanyarulatai vannak a Dunának, amelyek folyását lelassítják, sőt Dunapataj területétől kezdve folyásának észak-déli irányát megváltoztatják, így hosszabb utat kell megtennie. Emiatt lelassul, és a vízszint könnyen megemelkedik, átlépi a partokat. Másrészt a kanyarulatokban a jég könnyen megreked, ami szintén áradást okoz. Az áradások további fontos oka, hogy a víz nagyobb esőzésekkor, illetve hóolvadáskor az ereken keresztül a mélyebben fekvő területek felé folyik. A terület nem teljesen sík, homokdombos, és összekapcsolódó völgyek, mélyedések húzódnak rajta keresztül. Ilyenek például az Ócsánál és a Sárinál levő tavak, valamint a Kiskunság területéről, Kunszentmiklós, Szabadszállás és Fülöpszállás felől Akasztóig húzódó erek. Ez utóbbiak Akasztónál a Solt és a kelet felől érkező erekkel találkoznak, s innen nem tudnak lefolyni, így hozzák létre és táplálják az „Űrjek" nevű mocsarat. A Duna áradásai állandóan feltöltik vízzel ezeket a mélyedéseket. Így most ez haszontalan terület, amelyet hasznossá lehetne tenni az erek elzárásával és töltések építésével. A solti szőlőktől Sükösdig kellene töltéseket emelni. Kanyarátvágásra is szükség lenne Ordas és Lak, valamint Varajd és Kárász között. Ha ez anyagi vagy más meggondolások miatt nem lehetséges, akkor a kanyarulatok mentén töltéseket kellene emelni. Mikoviny ismerteti a kanyarátvágás menetét, valamint a töltések nagyságáról, anyagáról és növényzetéről is ír. Véleménye szerint ha a töltéseket nem tudják végig kiépíteni, akkor legalább ott kellene, ahol a legkönnyebben kiönt a Duna. A mocsarak kiszárítása levezetőcsatorna építésével történhet. A Sári- és a Homoród-éren keresztül a Vajasba kellene vezetni a mocsár vizét.[264]

Valószínűleg alapvető változások nem történtek a Kalocsai-Sárközben, ha még Ruttkay is aktuálisnak tartotta Mikoviny javaslatait. A töltések építésével kapcsolatban egyetértett Mikovinyvel, és hangsúlyozta a természetes erek mentén építendő levezetőcsatornák szükségességét. Részletesen ismertette a munka menetét, illetve költségvetését. Ruttkay térképét 1772-ben Kronovetter Antal is lemásolta.[265]

---

[261] MOL C 1. 1738. ápr. 26–29.; C 21. 1738. máj. 6. Registrator ration. Kovács János ezen térképe a katalógusok és a szakirodalom alapján ismeretlen.

[262] MOL C 20. 1738. jún. 16. Jászkunság és Bács vármegye.
Matthey térképe: Mappa geometrica der Landschafft, so bey Ergissung der Donau, wegen schlechter Verwarung des Uwers einige Meilen unter Wasser gesetzt wirdt. – [1:250 000] 6000 Kl. [=4,5 cm]. – 1 térkl. ; ms., színes : 23,6x59 cm. – Keleti tájolású. – Betűmagyarázattal.

[263] Borosy 1996 12. p.

[264] ÖStA HKA HFU 1744. jan. 24. r. Nr. 781. fol. 313–314.; MOL C 35. 1763. Lad. A Fasc. 27. fol. 309–312.
Kárász a 18. század végi forrásokban mint erdő szerepel. l. Mo. tört. helységnévtára 124. p.

[265] Ruttkay jelentése: MOL C 35. 1763. Lad. A Fasc. 27. fol. 299–307.

4. MIKOVINY SÁMUEL, A TÉRKÉPÉSZ

Mikoviny mérnöki munkája során számos műszaki-tervezési térképet készített, amelyek egy részéről csak az iratok alapján van ismeretünk. Tervezési térképei nem a terepen való tájékozódást segítették, hanem a tervezési munka alapját képezték.[266] Térképészként Magyarország megyénkénti feltérképezésének tervét tűzte maga elé.

A magyar térképtörténetben korszakalkotó jelentőségűnek tekintjük Mikoviny Sámuel térképészeti munkásságát, a magyar tudományos kartográfia és a magyar térképészeti szakirodalom úttörőjeként tartjuk őt számon. Mikoviny az első polgári mérnökök, térképészek egyik legjelentősebb alakja, aki már csillagászati és trigonometriai mérések alapján szerkesztette megyetérképeit és újfajta ábrázolási módszereket alkalmazott.[267]

4.1. Elméleti kartográfiai tevékenysége

Mikoviny Sámuelnek három elméleti kartográfiai írása jelent meg, mindegyik Bél Mátyás Notitiájához kapcsolódva. Az elsőben, az Epistolában (1732) a topográfiai térképezés alapelveit mutatja be, illetve csillagászati megfigyeléseinek eredményeit közli. A Monitióban (1735) a pozsonyi meridián meghatározásáról ír, a Monitum II.-ban (1737) pedig már hosszúsági méréseiből is közzétesz néhányat példaképp.[268] 1736-ban, az abban az évben

---

Ruttkay térképének leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H4b-c. Kronovetter térképének leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H4d. Kronovetter az 1790-es években a kalocsai érsekség állandó mérnöke volt. l. Dóka 1992 108. p.

[266] Mélykúti 2001 153. p.

[267] A 16–17. század folyamán jónéhány térkép készült és jelent meg Magyarországról, melyek egy része a magyarországi hadi események iránti európai érdeklődést elégítette ki, másik része pedig a katonaság tájékozódását volt hivatott segíteni. Számos európai kiadó újból és újból megjelentette Magyarország térképét, először Lázár, majd Wolfgang Lazius (1514–1565), valamint a Lazius térképeit felhasználó Zsámboky János (1531–1584) munkáit alapul véve. Ezek a térképek helyszíni ismeretek, illetve a területet ismerő "segítők" információinak felhasználásával készültek. Ezzel párhuzamosan egyre több, a katonaság céljait szolgáló felvétel – például ún. végvárvonal-, erőd- és határtérkép – is született, elsősorban itáliai és osztrák-német hadmérnököknek köszönhetően, akik igyekeztek helyszíni ismeretekre, illetve minél hitelesebb adatokra szert tenni. Közülük néhányan Magyarország-térkép szerkesztésére is vállalkoztak, pl. Nicolo Angelini (†1577), Martin Stier (1620–1669).

A 17–18. század fordulóján már új elemek jelentek meg a magyar térképészet fejlődésében. Hevenesi Gábor (1656–1717) – az első Magyarországot ábrázoló, vetülettant is tartalmazó zsebatlasz szerkesztője – irányításával összeállítottak egy kéziratos megyeatlaszt. Luigi Ferdinando Marsigli (1658–1730) és Johann Christoph Müller (1673–1721) pedig magyarországi munkáik során csillagászati észleléseket használtak föl földrajzi szélességmeghatározás céljából, a folyók térképezését csónakban, iránytű és vízsebességmérő segítségével végezték.

A 18. század első felében nagy számban készültek kéziratos regionális, vagyis megyetérképek. Ezek közül azonban csak néhány jelent meg nyomtatásban, Mikoviny térképei előtt mindössze három. Először rókusi Kray Pál (†1720), mérnökkari főhadnagy 1715-ben szerkesztett Szepes vármegye térképe, mely Bél Mátyás 1723-ban kiadott "Hungariae Antiquae et novae Prodromus..." című művének melléklete volt. 1725-ben a Reviczky János Ferenc – 1723-ban Zemplén vármegyei követ és főjegyző, 1730–31-ben szepesi, majd pozsonyi kamarai tanácsos és a Magyar Királyi Kancellária tanácsosa – által rajzolt Máramaros vármegyei térképet Johannes Adam Schmutzer metszette rézbe Bécsben. Fucker András (†1751), eperjesi kereskedő – aki 1717-ben Jénában tanult jogot és matematikát – 1733-ban adta ki Sáros vármegye térképét. L. Descriptio Hungariae, Szántai 1996, Stegena 1983 86–103., 137–145. p., Fodor 1954 10–176. p., Pálffy 2000 29–91. p., Deák 1994a 42–45. p., Klinghammer 1983 71–74. p., Bendefy 1976d 288. p., Bendefy 1976c 177.p., Papp-Váry–Hrenkó 1988 17–18. p., Raum 1992 20–128. p.

[268] Elméleti írásait először Irmédi-Molnár László ismertette l. Irmédi 1930a 75–82. p. Az Epistolát (leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M VI/3) közli: Hung. nova 57–80. p., Bél M. levelezése 247–255. p.; magyar fordításban: Hrenkó 1984, Hung. nova 81–91. p., szlovák fordításban: Purgina 1958a 178–183. p. A Monitiót (leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M VI/4) közli magyar fordításban: Deák 1987 88–91. p., Hung. nova 92–

Budán és Pesten megfigyelt holdfogyatkozásokról megjelent egy egylapos kiadványa, feltehetően ugyanazokkal az adatokkal, mint amelyek a Monitum II.-ba is bekerültek.[269]

Mikoviny a topográfiai térképezés két alapvető és két kiegészítő módszerét ismerteti tanulmányaiban. Az egyik alapvető módszer a csillagászati mérések alapján történő földrajzi helymeghatározás, vagyis a földrajzi szélesség és hosszúság meghatározása. Magyarországon ezt megelőzően Luigi Ferdinando Marsigli és Johann Christoph Müller végzett először csillagászati helymeghatározást, de csak a földrajzi szélesség megállapításában jártak sikerrel.[270]

Mivel a korban nem volt egységes, nemzetközileg elfogadott kezdőmeridián, Mikoviny Magyarországon elsőként, térképezési célból meghatározta a pozsonyi délkört mint kezdő-, illetve bázismeridiánt. Először 1732-ben az Epistola térképén használta, ezt megelőzően a jászkunsági térképein a korabeli kezdőmeridiánok közül az Azori-szigeteken, pontosabban a Sao Miguel-szigeten átmenőt alkalmazta.[271] 1733. július 13-án engedélyezte számára Pozsony város tanácsa, hogy a Langengassen nevű utcában házat vegyen, és augusztus 5-én a városi tanács azt is jóváhagyta, hogy a házánál húzódó bástyára és várfalra ráépítsen, s arra néhány ablakot is vágjon. Erre valószínűleg azért volt szüksége, mert házából végezte csillagászati észleléseit.[272]

A topográfiai felmérés másik alapja a háromszögelés, amelyet az Epistola térképén is szemléltetett a Pozsony és Besztercebánya közötti területen.[273]

Az országtérképezés során kiegészítő módszerként a mágneses mérést alkalmazta, megmérte a földrajzi és a mágneses északi irány eltérését, és méréseit újból és újból megismételte, mivel tisztában volt azzal, hogy a mágneses pólus helyzete változhat. A folyók nyomvonalát pedig csónak és iránytű segítségével határozta meg.[274]

A kartográfiai ábrázolás kérdését is érintette, amennyiben kiemelte, hogy a domborzatot vízszintes vetületben, „síkban kivetítve" igyekszik ábrázolni. A korszakban ellentmondás jellemző a topográfiai térképekre. A térképi elemek nagy része (pl. vízrajz, települések) alaprajzi ábrázolásban jelent meg, viszont a domborzat oldalnézetben. A 17. század közepén kezdődtek a kísérletek a domborzat felülnézetben való ábrázolására,

---

97. p., szlovák fordításban: Purgina 1958a 184–186. p.; Monitum II.-ot (leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M VI/5) közli: Purgina 1958a 188–195. p., magyar fordításban: Deák 1987 91–97. p., Hung. nova 98–109. p.

Az Epistola ismertetését l. Purgina 1956 86–88. p., Purgina 1955a 237–239. p., Prikryl 1969a 583–586. p., Török Zs. 2003 106–120. p., Török Zs. 2006 12–25. p.

[269] Mikoviny S.: Observatio eclipseos lunae … anno 1736 … Budae et Pesthii (leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M VI/6). Korábban megvolt az OSZK Plakát- és aprónyomtatványtárában, jelenleg nem fellelhető.

[270] Bartha 2001 204., 206. p., Deák 1994a 42. p., Mélykúti 2001 149. p.

[271] Bartha 1981100. p., Bartha 2001 210. p., Mélykúti 2001 149. p., Purgina 1955b 43., 45–47. p., Török 2000 5. p.

Az Epistola és a Jászkunság térképeinek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M VI/3, M I/1/2 és 4.

Mikoviny felsőgeodéziai érdeklődését bizonyítja, hogy még egyetemi évei alatt a Föld alakjának problémája is foglalkoztatta. Johann Jacob Marinoninak ajánlott – de napjainkban ismeretlen – tanulmányában bebizonyította, hogy a földi délköröknek a sarkoknál, és nem az egyenlítőnél kell laposabbaknak lenniük. Véleményét az 1736-1737-es lappföldi fokmérések igazolták. L. Tárczy 1938 2. ábra jegyzete, Tárczy 1936 76. p., Hrenkó 1984 [8]. p., Hung. nova 35. p.

[272] Purgina 1958a 40–41. p., Purgina 1958b 51. p., Hung. nova 25., 94. p.

[273] Mélykúti 2001 150. p. A háromszögelést térképezésre először 1624-től Wilhelm Schickard (1592–1635) alkalmazta. A 18. század első felében a Cassini-család nevéhez fűződik Franciaország háromszögelési hálózatának kialakítása, mely az országfelmérés alapját képezte. L. Klinghammer 1983 74–76. p., Kartográfiatörténet 68., 72. p.

[274] Mélykúti 2001 150. p. A folyók térképezésénél már Luigi Ferdinando Marsigli és Johann Christoph Müller is használták ezt az eljárást. l. Deák 1994a 42. p.

amelynek legelterjedtebb eszköze a csíkozás lett. Ezt egy 1674-es térképeken alkalmazták először.[275]

Az Epistola megjelenése után nem sokkal a „berliniek" helyeslésüket fejezték ki Mikoviny módszereiről,[276] és a Porosz Királyi Tudós Társaság tagjává is választották. Mikoviny először 1735-ben a Pozsony vármegyei térképen és a Monitio címében használta ezt a titulusát.

[275] Mélykúti 2001 152. p., Kartográfiatörténet 70. p.
[276] 1732. márc. 10-én már ezt írta Bél, l. Bél M. levelezése 262. p., Listy M. Bela 198–199. p.

4.2. A megyetérképezés

Mikoviny Sámuel Magyarország megyénkénti felmérését Bél Mátyás (1684–1749) Notitiájához kapcsolódóan kezdte meg. A polihisztor Bél Mátyás tevékenységének egyik legjelentősebb területe a hazai államismeret megteremtése. Német egyetemi tanulmányai idején ismerkedhetett meg az ún. államismereti iskolával, amelynek az volt a célja, hogy az államhatalom korszerűsítése érdekében feltárja az államok politikai, földrajzi, gazdasági, történeti vonatkozású adatait. Az alapos megismertetéshez felhasználta az előző évszázadok magyar országleírásait is.[277]

Bél – elképzelései bemutatása céljából – 1723-ban megjelentette a *Hungariae antiquae et novae prodromus* című munkáját, Szepes vármegye leírásával és térképével. Az utóbbit Kray Pál kéziratos mappája alapján Johann Georg Puschner metszette, akitől Mikoviny a rézmetszést tanulta Nürnbergben. Ebben a kötetben Mikoviny néhány metszete is megtalálható, például a Deménfalvi-barlang térképe, illetve Diósgyőr rajza, amelynek kéziratos változatát Aszalay Ferenc küldte el Bélnek.[278] Ettől kezdve datálható Mikoviny és Bél munkatársi kapcsolata. Bél körül a Notitia kapcsán széles munkatársi gárda alakult ki, amely elsősorban fiaiból, tanítványaiból, barátaiból és tudományos érdeklődésű tanárokból állott.[279]

Bél Mátyás már az adatgyűjtés kezdetén fontosnak tartotta a térképek összegyűjtését, illetve készíttetését. 1719-től próbálta megszerezni Szepes vármegye térképét, amelyet 1720 márciusa után kaphatott meg. Májusban ugyanis már pozitívan nyilatkozott a térképről, amelyet egyik írnokával le is másoltatott. Ugyanakkor megfogalmazta azon óhaját, hogy bárcsak Sáros és Abaúj vármegyékről is volna hasonló.[280] Még 1719-ben Komáromy Csipkés György bihari alispán – aki Bihar és Szabolcs vármegyék leírásában segítette Bélt – arról számolt be Ráday Pálnak (1677–1733), hogy Békés és Bihar vármegyék térképe kész, és a többi is készül.[281]

Bél maga is megpróbálkozott térképkészítéssel, 1720-ban tanítványa Radvánszky László (†1758), véleményét kérte Zólyom vármegyei térképéről.[282] 1721-ben pedig ifj. Buchholtz Györgytől (1688–1737) – a nagypalugyai, majd a késmárki evangélikus iskolaigazgatótól – megkapta Liptó és Árva vármegyék térképét is.[283]

Ezt követően már az Udvari Kancelláriához fordult azzal a kéréssel, hogy támogassák a Notitiához csatolandó térképek készítésének ügyét. 1727. szeptember 4-én a Kancellária a Helytartótanács véleményét kérte az ügyben, és mellékelte Bél javaslatát a térképkészítéssel kapcsolatban. A javaslat szerint egy mathematicust kell erre a munkára választani, aki magyar születésű, valamint magyarul és „szlávul" is tud, hogy ne „ferdítse el" a helységek, mezővárosok, várak, városok, hegyek, folyók stb. neveit, ahogy ez akkoriban minden Magyarország-térképen látható volt. Ezeknek a kritériumoknak Mikoviny teljes mértékben megfelelt. A térképész számára megállapított napidíjat – Bél elképzelése szerint – a megyék fizették volna, ami nem jelentett volna nagy megterhelést, hiszen alig több mint harminc napot vett volna igénybe a munka egy-egy megyében. Ahhoz, hogy a mérnök akadálytalanul folytathassa a megye felmérését, gondoskodni kellett volna még a fuvarozásról, és egy

[277] Kosáry 1996 150–151. p., Zombori 1984b 127–139. p.
[278] Az Aszalay által 1719-ben Bélnek küldött rajzot közli Bél M. levelezése 62. p., Gyulai 1991 145. p.
A Prodromus Mikoviny-metszeteinek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M V/3.
[279] Kosáry 1996 151–152. p., Zombori 1984b 136. p., Szelestei 1992 270–277. p.
[280] Bél M. levelezése 50–53., 63–66., 68., 71. p., Listy M. Bela 70–73. p.
[281] Szelestei 1992 270. p. és 27. sz. jegyzet.
[282] Bél M. levelezése 84. p.
[283] Bél M. levelezése 90. p.

helyismerettel rendelkező embert kellett volna mellé adni.[284] Október 1-jén Bél ismét kérte a Kancelláriát, hogy kedvezően döntsön a térképek ügyében.[285] Nemsokára, 1728-tól Mikoviny megkezdte csillagászati méréseit.[286] 1729. április 25-én Bél újból megismételte kérését, és hangsúlyozta, hogy olyan emberre lenne szükség, aki mathematicus és magyar nemes.[287] Végül maga Mikoviny is az uralkodóhoz fordult, hogy engedélyezzék számára Magyarország lerajzolását, a meglévő térképek hibáinak kijavítását.[288]

1731. október 25-én rendelte el az uralkodó a megyetérképezést, és felszólította a Helytartótanácsot, hogy utasítása alapján a megyék mindenben segítsék a mérnök munkáját. A Helytartótanács megyéknek szóló leirata november 12-én kelt.[289]

1732-ben már megjelent Mikoviny első kartográfiai tanulmánya, az *Epistola de methodo concinandarum mapparum Hungariae, topographicarum* … Ebben az évben mintegy mintapéldányként elkészítette első megyetérképét, Pest-Pilis-Solt vármegye térképét – az 1731. évi jászkunsági felmérései alapján –, amelyet Lotaringiai Ferenc István hercegnek, az újonnan kinevezett helytartónak (1732–1741) ajánlott.[290]

Bél Mátyás 1732. július 9-én levelet írt a Helytartótanácshoz, amelyben ismertette az egyes megyeleírások készültségi fokát, illetve említést tett a térképekről is. Ekkorra már kimetszették Pozsony vármegye térképét, minden bizonnyal Mikoviny munkáját. Nyitra megye térképét éppen akkor rajzolta Mikoviny és Bars vármegyéét már elkészítette. Ő fogja megrajzolni Trencsén és Árva vármegyét, valamint a horvát megyéket, az utóbbiakat Bél levele szerint 1732 nyarán. Megvoltak ekkor már Turóc, Pest, Solt, Nagy-Hont, Zólyom – ez utóbbi metszésre kész állapotban – és Liptó vármegyék térképei, minden bizonnyal Mikovinytől. Elkészültek Moson – feltehetően Kovács János munkája –, Csongrád, Heves és Külső-Szolnok vármegyék, valamint Baranya vármegye nagy részének rajzai is, Temes vármegye térképét pedig gr. Florimund Mercy d'Argenteautól (1666–1734), a Bánság kormányzójától akarta megszerezni Bél. Kész térképekkel, illetve részlettérképekkel rendelkezett még a következő megyékről: Komárom, Nógrád, Sopron, Veszprém, Győr, Esztergom, Fejér, Tolna, Somogy, Sáros, Ung, Abaúj, Torna, Borsod, Bihar, Kraszna, Kővár, Szatmár, Ugocsa és Máramaros vármegyékről, amelyek többségéről megjegyzi, hogy javításra, pontosításra szorulnak. Nem volt térképe Bélnek Pilis, Kishont, Vas, Zala, Zemplén, Bereg, Gömör, Csanád, Arad, Zaránd, Békés, Belső-Szolnok és Szabolcs vármegyékről, valamint Bács-Bodrog vármegyéről, de az utóbbival kapcsolatban azt írta, hogy Mikovinynek van egy Duna-térképe Pozsonytól Belgrádig.[291] A Pilisi járásról és a Kishonti kerületről végül Mikoviny munkája jelent meg a Notitiában.

1735-ben a Notitia első kötetében megjelent Mikoviny első rézmetszetű megyetérképe Pozsony vármegyéről, Pozsony városának látképe és második kartográfiai írása, a *Monitio*.[292]

1735-ben, amikor Mikoviny állami hivatal biztosítását kérte az Udvari Kamarától, arra is hivatkozott, hogy Magyarország felmérése – amelyben addig szerencsésen előrehaladt – igen költséges és egy magánszemély lehetőségeit messze meghaladó munka. Az Udvari

[284] Bél M. levelezése 596. p. 337. sz. jegyz.
[285] Bél M. levelezése 184. p.
[286] Hung. nova 82–83. p.
[287] Bél M. levelezése 206. p., Török 179. p.
[288] MOL A 35. 1731. Nr. 53. az uralkodói rendelethez csatolva Mikoviny kérelme.
[289] MOL A 35. 1731. Nr. 48., Nr. 53.; C 13. 1731. okt. 25.; C 21. 1731. nov. 12. A helytartótanács 1731. nov. 12-ei rendeletét közölte: Purgina 1958a 172. p., Bendefy 1976d 33–34. p.; a megyék válaszai: Purgina 1958a 42–46. p., Bendefy 1976d 34. p.
[290] A tanulmány és a térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M VI/3., M I/2/9.
A látképet Abraham Kaltschmiedt (1707–1760 k.) metszette, Szentgyörgy, Bazin, Modor és Nagyszombat látképeihez hasonlóan. A születési és halálozási dátumára vonatkozóan l. Prikryl 1977 132. p.
[291] Tóth 2006 73–79. p.
[292] A tanulmány, a térkép és a látkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M VI/4., M I/2/11., M IV/3.

Kamara az uralkodó számára Mikoviny kérelméről készített jelentésében hangsúlyozta, hogy a Magyar Királyság felmérésében és lerajzolásában akadályozza Mikovinyt, hogy nem tud olyan sokat keresni, hogy abból megélhessen, és mellette még egy ilyen költséges munka elvégzéséhez a szükséges összeget is előteremtse.

Az 1735. július 29-i kinevezési határozat második pontjában az uralkodó Mikoviny kötelességévé tette, hogy a hat nyári hónapban, májustól novemberig folytassa a Magyar Királyság és a magyar koronához tartozó országok pontos felmérését, a vármegyékről pontos topográfiai térképet, majd pedig egy általános térképet készítsen, és ezt az Udvari Kamarának nyújtsa be. Ehhez a munkához a kamaragróf jóváhagyásával köteles volt magával vinni legalább két expectanst, továbbá saját maga és segédei eltartására háromforintos napidíjat kapott.[293]

Mikoviny fizetési kérelmeiből azonban kitűnik, hogy a nyári hat hónapnak csak csekély részét tudta az országfelméréssel tölteni, mivel különböző kamarai megbízásoknak kellett eleget tennie, illetve 1737-ben kinevezték a szélaknai bányamérnökség vezetőjévé is a nyári félév idejére. Mint korábban említettük, Mittrovszky már 1736-ban azt kérte az Udvari Kamarától, hogy Mikoviny csak egy-két hónapot töltsön az országfelméréssel, azért, hogy az expectansok a bányászat területén gyakorlati képzést kapjanak.

Amennyiben Mikoviny nem térképezéssel foglalkozott a nyári hónapokban, nem automatikusan kapta meg a háromforintos napidíjat. Leggyakrabban ennek felét utalták ki számára. 1736-ban 44 napot, 1737-ben 30 napot és 1738-ban egy hónapot tudott az országfelméréssel foglalkozni. 1736-ban mérhette fel Nógrád és Pest-Pilis-Solt vármegyék területét, szeptember 19–24 között csillagászati méréseket végzett Pest-Budán. Erre az útjára tanítványa, Vödrődy Pál József is elkísérte. 1737. március 12-én az Udvari Kamara 1736 nyarára 1,5 forintos napidíjat engedélyezett, összesen 270 forintot, és megerősítette, hogy Mikovinynek a nyarat az országfelmérésre kell fordítania, továbbá megbízta a mérnököt Árva, Szepes és Sáros vármegyék felmérésével.

1738. augusztus közepén Mikoviny Johann Paul Fuchs nevű tanítványával kezdte el a sziléziai és a lengyel határ mentén fekvő vármegyék térképezését – amelyre már 1737-ben utasítást kapott –, és lerajzolta Trencsén vármegye északi részét, a Turóc–Zsolna–Teschen útvonallal együtt. Mittrovszky azonban hamarosan visszahívta Selmecbányára, így csak négy hetet tudott térképezéssel tölteni.

1740. április 24-én jelentette az Udvari Kamarának, hogy asztronómiai és geometriai alapon már felmérte a Dunán inneni kerületet és néhány különálló területet. Mióta azonban a nagy munkák – pl. a Reichaui-tó építése – folynak az alsó-magyarországi bányavárosokban, ott kell maradnia, ezenkívül a pestisjárvány is akadályozta abban, hogy utazgasson. Így 1736 és 1739 között elesett a három forintos napidíjtól, mert nem tudta az országfelmérést folytatni. Kérte, hogy engedélyezzék számára a háromforintos napidíjat 1738–1739-re, illetve a jövőre vonatkozóan. 1740–1741 folyamán a pestisjárvány miatt továbbra sem utazhatott az országban, a bányavárosok területén maradt és a tavak építésével foglalkozott. Napidíjának megállapítása ekkor is külön kérésre történt. Még 1743-ban is sürgette az Udvari Kamara a lengyel határ menti vármegyék térképeit. Később pedig úgy tűnik, nem igen volt ideje a megyetérképezéssel foglalkozni.[294]

[293] Reisz 2001a 166–168. p.

[294] ÖStA HKA HFU 1737. márc. 12. r. Nr. 707., 1743. febr. 28. r. Nr. 774. 657–659. fol., 1744. jan. 24. r. Nr. 781. 305., 318–319., 322. fol.; MBWU 1741. jan. 2. r. Nr. 101. fol. 79–80., 1743. febr. 28. r. Nr. 105. fol. 342–437.; ŠÚBA HKG R 158. 1737. márc. 12., márc. 30., 162. 1741. jan. 2. és jan. 31., 164. 1743. febr. 28. és márc. 16., 165. 1744. jan. 24., Ord. 1737. ápr. 2. No. 14. és No. 25., 1738. aug. 12. No. 93., 1740. máj. 19. No. 155., nov. 7. No. 97., 1741. febr. 10. No. 105., 1743. márc. 16. No. 190. és No. 199., dec. 16. No. 113., 1744. febr. 28. No. 165., B 276. 1739. szept. 6., 278. 1740. júl. 27. és 295. 1747. aug. 27.

A források hiánya ellenére valószínűsíthető, hogy Mikovinynek nem kellett eljuttatnia elkészült térképeit a vármegyéknek véleményezésre, javításra, illetve a Helytartótanácsnak vagy a Magyar Udvari Kancelláriának cenzúrázásra. Ez ellentétben állt azzal a korabeli gyakorlattal, miszerint a Notitia kéziratait Bélnek a vármegyéknek és cenzúrára is továbbítania kellett, illetve hogy Lipszky János (1766–1826) még a század végén is Magyarország térképének készítésekor térképterveket és jegyzékeket készített a vármegyék számára, akiktől azok ellenőrzését és javítását kérte.[295] Talán Bél javaslata alapján magán a helyszínen, az adott megye felmérése idején hivatalból rendeltek mellé egy segítőt, aki észrevételeit munka közben tehette meg.

Közben elkészültek a Notitia második kötetéhez Zólyom, Turóc és Liptó vármegyék térképei, valamint Szentgyörgy, Bazin, Modor és Nagyszombat látképei.[296] 1735. december 22-én csak Besztercebánya látképe hiányzott a Zólyom vármegyei lapról. A második kötet a következő év januárjában meg is jelent.[297] Bél már a harmadik kötet metszeteit, térképeit is kérte Mikovinytől, bár először arra gondolt, hogy Fortunato de Prati, kamarai mérnök Buda-látképét közölné.[298] Azonban később már Mikovinyhez fordult, jelezve, hogy szükség lenne Buda, Pest, Vác és Visegrád látképére. Egyúttal elküldte számára a Pest-Pilis-Solt és Nógrád vármegyék térképein jelölendő települések jegyzékét.[299] A harmadik kötet (1737) végülis csak Pest-Pilis-Solt vármegye leírását és térképét tartalmazza, Buda és Pest városának, valamint Visegrád romjainak látképével, illetve Mikoviny harmadik kartográfiai írásával, a *Monitum II.*-mal.[300]

Bél Mikovinyhez intézett levele szerint (1738) megromlott kettőjük kapcsolata, Mikoviny eltávolodott a Notitiától. Ennek ellenére elkészült négy alsó-magyarországi vármegye térképe, a Notitia 1742-ben kiadott negyedik kötetében Mikoviny Nógrád, Bars, Nyitra és Hont vármegyei térképei találhatók.[301] Az ötödik kötethez – amely 1745-ben került nyomdába – már Kovács János készítette Moson vármegye mappáját.[302]

Az 1740-es évek első felében Bél már nem csak Mikovinyre számított a térképek elkészítése kapcsán. Kéziratos feljegyzése szerint az ötödik és a hatodik kötethez Mikovinyn kívül Kovács Jánostól, Pecktől, Kraytól, Peszlertől és Müllertől várt térképeket.[303] Leveleiben újból találkozhatunk olyan kérésekkel, amelyek térképek megszerzésére vonatkoznak.[304]

1746–1747 fordulóján Mikoviny újabb, két részből álló előterjesztéssel („*Conditiones*") fordult az uralkodóhoz Magyarország térképezése ügyében. Vállalta, hogy a többes példányokat jelentéssel együtt hat dukátért megküldi a kormányhivataloknak. Ugyanakkor kérte, hogy napidíját öt forintra emeljék, a térképek kidolgozásáért megyénként még száz forintot kapjon. Szükségesnek tartotta azt is, hogy hatszáz forintos évi fizetését négyszáz forinttal megemeljék, hogy jelkitűzőt és írnokot tudjon felvenni. Ezenkívül azzal a kéréssel fordult az uralkodóhoz, hogy ne kelljen az expectansok közül – ha nem talál köztük megfelelő személyt – néhányat magával vinnie a felmérésre. Végül még császári és királyi

---

[295] Haan 1879 40–48. p., Dékáni 1903 17–19. p., Zombori 1984b 137–138. p., Wellmann 1979 386–389. p., Szelestei 1992 274. p., Reisz 2001b 21., 23–26. p.

[296] A térképek és látképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/6b, 15b és 16b, M IV/2 és 6.

[297] Bél M. levelezése 349–350., 361. p., Listy M. Bela 217–218., 227–228. p.

[298] Pratira vonatkozóan l. Polónyi 1964 212–215. p., Polónyi 1956 85. p., Nagy 1971 90., 156. p.

[299] Bél M. levelezése 349–350., 365., 372., 376. p., Listy M. Bela 217–218., 231, 237., 240–241. p.

[300] A térképek, a látképek és a tanulmány leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/5b, 10b és 12, M IV/1 és 7, M VI/5.

[301] Bél M. levelezése 431. p., Listy M. Bela 294. p.
A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/2, 4, 7b, 8.

[302] Bél M. levelezése 530–531. p., Török 181. p. 11. sz. jegyzet.

[303] OSZK Kézirattár Quart. Lat. 63/1. fol. 1–26., Haan 1879 52–53. p., Dékáni 1903 106–107. p., Szelestei 1984 214–215. p. A Peck, Kray, Peszler és Müller személye körüli bizonytalanságokról l. Török 180–182. p.

[304] Bél M. levelezése 500–503., 511–512., 514–515. p., Listy M. Bela 357–360., 372–373. p.

szabadalmat – eddig ugyanis a Notitia egészére vonatkozó szabadalommal Bél Mátyás rendelkezett – szeretett volna kapni elkészült térképeire.[305] Ezek után részletesen ismertette, hogy térképei milyen hasznosak lehetnek a felsőbb kormányhivatalok számára. Állítása szerint eddig Magyarország több mint egy negyedét felmérte és papírra vetette, „mégis szeretné a művét szinte elölről kezdeni, ami kész van, azt újra ellenőrizni, és az egész munkánál még nagyobb gonddal eljárni". A térképezést továbbra is a vármegyék szintjén akarta folytatni.[306] Újabban ezt a tervezetét a tájrendezés-történet szempontjából is nagyra becsülik, hisz Mikoviny a tájvizsgálat szükségességét hangsúlyozza benne, amely azt a célt szolgálná, hogy egy tájrendezési programjavaslatot lehessen készíteni.[307] 1747 februárjában Balassa Pált is megkereste levelével, és „Előterjesztése" támogatását kérte tőle.[308] Nem ismerjük az uralkodó válaszát, de Königsegg-Erps Károly, az 1747-ben létrehozott pénzverési és bányászati igazgatóság vezetője az 1747. szeptember 5-én, Mittrovszkyhoz intézett leiratában hangsúlyozta, hogy Mikoviny az eddiginél nagyobb szorgalommal dolgozzon Magyarország pontos topográfiai térképén.[309]

Az 1740-es években, 1742 után készíthette Mikoviny azokat a kéziratos megyetérképeket – Bács-Bodrog, Fejér, Trencsén, Ung vármegyék térképeit –, amelyek már nyomtatásban nem jelentek meg, és Mikoviny halálát követően feltehetően Fritsch András Eriknél (1715–1778) maradhattak, mert mind a négy térképet a címfelirat szerint „ex posthumis" Fritsch rajzolta.[310]

Mikoviny halálát követően még maradtak térképek a feleségénél, amelyek számbavételét 1751. november 12-én rendelte el Königsegg-Erps, és átadásuk esetén nyugdíjat helyezett kilátásba az özvegynek. Ekkor azonban Mikoviny fia, Tamás Lajos még Prágában tartózkodott mint az ott állomásozó magyar gyalogezred zászlósa, és az özvegy az átadás elhalasztását kérte.[311] Mikoviny Tamás Lajos december végén érkezett Selmecbányára. Szerette volna elérni, hogy az eredeti térképeket megtarthassák és csak a másolatokat kelljen átadniuk. A kérést az Udvari Kamara elutasította, nem tartotta elfogadhatónak, hogy bányatérképek magánember kezén maradjanak. 1751. november 18-án Zipser Mátyás készített egy 68 tételes jegyzéket az özvegynél levő térképekről. Ez nem azt jelenti, hogy 68 térképről volt szó, hisz egyes tételszámoknál több térkép vagy rajz szerepel, valamint a jegyzék végén megemlíti Zipser, hogy vannak még különböző, megírásokat nem tartalmazó, kevéssé kidolgozott templom-, ház- és épületrajzok, amelyek nem tűnnek különösen jelentősnek.[312] 1752. január 19-én megtörtént az átadás. Az Udvari Kamara hat térképet választott ki, amelyek felküldését kérte: a 11., a 30., a 33., a 47., az 50. és az 58. számú térképet. Zipser jegyzékében ezek a következők: 11. a Kárpátok látképe „Berzovizi"-től, minden bizonnyal Berzeviczy Istvántól; 30. Magyarország, Morvaország és Ausztria rézmetszetű határtérképe; 33. Magyarország egy részét ábrázoló térkép ceruzamásolata, megírások nélkül; 47. öt ismeretlen határtérkép, megírások nélkül, 50. különböző

[305] A Notitiára vonatkozó szabadalomról l. Bél M. levelezése 322–323., 473. p.

[306] A Conditionest közölte: Bendefy 1976d 269–273. p., fordítás: Hung. nova 110–114. p. A Conditiones első és második része megtalálható az ÖStA-ban is, az 1737-es, illetve az 1743-as iratokhoz csatolva: HKA HFU 1737. márc. 12. r. Nr. 707. fol. 480–482., 1743. febr. 28. r. Nr. 774. fol. 650–653. Mivel őrnagynak nevezi magát mind az első, mind a második részben, ezért 1745 után írhatta őket.
A Conditionesről l. még Török Zs. 2003 147–152. p.

[307] Csemez 1996 34–36. p.

[308] Bendefy 1976d 267–268.p., Hung. nova 139–140. p.

[309] Tárczy 1942 238–240. p.

[310] Fritsch András Erikről l. Purgina 1972 41–43. p., Polónyi 1964 219. p., Bendefy 1970 553. p.
A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/1, 3, 14a és 18.

[311] Tárczy 1942 248–249. p., 19. és 20. sz. jegyzet. Eredeti iratok: ÖStA HKA MBW 1751. nov. 12. r. Nr. 70. fol. 1–4.

[312] ŠÚBA HKG B 303. 1751. nov. 21.

útfelmérések Selmecbányáról és 58. Kosel várának négy rajza, megírások nélkül. Egyúttal az Udvari Kamara hozzájárult, hogy az özvegy hat, Bél művéhez tartozó megyetérképet megkapjon. Április 18-án pedig jóváhagyták, hogy kárpótlásképp Mikovinyné részére 344 forint 24 krajcárt fizessenek.

A kamaragrófi hivatal által 1752. április 9-én készített jelentéshez – amelyben a kárpótlás összegére tettek javaslatot a hivatalnokok – két térképjegyzéket is csatoltak. Ezeken feltüntették az egyes térképek értékét is. Az első jegyzékben Brinn János Tóbiás és Turman Károly a Mikoviny után maradt térképeket három kategóriában sorolták fel: földrajzi, bánya- és megyetérképek. A harmadik részben egyértelműen megmutatkozik az egykori besorolás esetlegessége, mert a megyetérképek között említik pl. a Duna-térképet, a szolnoki és a budai vár alaprajzát, a rónaszéki bányák térképét stb. A második jegyzékben a Bél-örökösöknek elküldött megyetérképek vannak feltüntetve.[313]

Kérdéses, hogy a különböző jegyzékekben szereplő térképek közül hány volt Mikoviny munkája, illetve saját kezű rajza. Zipser az Epistola térképénél említi csak Mikoviny nevét, Brinn és Turman jegyzéke szerint pedig Kosel erődítményének egyik rajza Mikoviny saját kezű munkája. Ezeken kívül még sikerült néhány Mikoviny-térképet beazonosítani: a selmec- és bélabányai bányatérképet, Pest, Buda és Óbuda térképét, a budai vár egy részét és a pesti sóraktárat ábrázoló térképet, a szolnoki vár térképét, Lipótvár környékének rajzát és a hodrusbányai bányák befejezetlen térképét. Zipser jegyzéke alapján az ifj. Mikovinytől származik Komárom vármegye térképének másolata, Keyling Ágoston Jánostól a Klinger-tárói bánya térképe, Berzeviczy Istvántól pedig egy látkép a Kárpátokról. A címek összehasonlítása alapján a hagyatékban valószínűsíthető Brinn János Tóbiás rónaszéki sóbánya-térképe, Matolai Jánostól a liptóújvári és murányi uradalmak határtérképe és a Pozsony környéki Duna-szakasz térképének Mikoviny Károly Szaniszló által készített másolata. Ezek a példák megerősítik azt az elképzelést, hogy a Mikoviny térképhagyatékában található térképek nem mind az ő munkái voltak.

A megyetérképek nagy részét minden bizonnyal nem ő készíthette, hisz napidíj-kérelmeiben sorra azzal találkozhatunk, hogy nem volt ideje az országfelméréssel foglalkozni. Kétségtelenül alapos helyismeret birtokában, csillagászati észleléseken alapuló földrajzi szélesség- és hosszúság-meghatározásokra és trigonometriai mérésekre építette a vármegyék térképezését. Mindazonáltal feltételezhető, hogy korabeli térképi és írásos forrásokra is támaszkodott. Ezt bizonyítja, hogy Bernhard Paul Moll (1697–1780) térképgyűjtő feljegyzése és Tomka-Szászky János (1692–1762) közlése szerint Mikoviny Johann Christoph Müller 1709. évi Magyarország-térképét javítgatta.[314] Valószínűleg ismerte és használta Matolai Jánosnak, Bél Mátyás munkatársának 1730-as Alföld-térképét. Erre következtethetünk többek között abból, hogy Matolai Alföld-térképén és Mikoviny 1731. évi jászkunsági térképén Dunakeszi helyett Budakeszi szerepel.[315] A feltételezések mellett már biztos adatunk van arról, hogy Bél 1736-ban elküldte a mérnöknek a Pest-Pilis-Solt és Nógrád megyék térképén

[313] ÖStA HKA MBW 1752. jan. 10. r. Nr. 72. fol. 1–10., 1752. jan. 31. r. Nr. 72. fol. 1–5., 1752. ápr. 18. r. Nr. 75. fol. 1–8.

[314] Moll feljegyzéséről l. Milleker 1933 86. p., Tárczy 1938 30. p. 29. sz. jegyzet, Tárczy 1936 69–70. p. 27. sz. jegyzet, Bendefy 1976d 32–33. p.; Ugyanezt írja Tomka-Szászky Geographiájának előszavában, l. még Purgina 1955b 44–45. p., Purgina 1957a 9. p. és 23. p. 8. sz. jegyzet, Purgina 1958b 52. p.

[315] Matolairól l. Hrenkó 1978d 204. p., Purgina 1958a 29. p., Purgina 1957a 9. p. és 23. p. 11. sz. jegyzet.
Matolai térképe: Itinera qva Joannes Matolai, aestate anni millesimi septigentesimi trigesimi per inclytos co[mi]t[a]tus Pesth, Pilis, Solth, Heues item, et Exteriorem Szolnok, nec non Borsód, Csongrad, et districtus vtrius Cumania, et Jazygum seu Philisteorum peragrauit. – [1:240 000] [6] mill. Hung. ordinaria [=18,8 cm]. – 1730. – 1 térkl. : ms., színes ; 72x88,2 cm. – Jelmagyarázattal. – Szélrózsával. – Keret és fokhálózat nélkül. MTAK Kézirattár és régi könyvek gyűjteménye Mo. 20.
A jászkunsági térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/1/2.

jelölendő települések jegyzékét.[316] A térképhagyatékában feltüntetett megyetérképek nagy valószínűséggel nem Mikoviny saját térképei voltak, hanem korabeli, mások által készített rajzok, melyek egy részére talán épp Bél Mátyás révén tett szert.

[316] Bél M. levelezése 376. p., Listy M. Bela 240–241. p.

4.3. A megyetérképek

Mikoviny Sámuel elsőként tett kísérletet Magyarország területének tudományos igényű, térképészeti felmérésére. Megyetérképeit csillagászati észlelések és trigonometriai mérések alapján készítette.

A legismertebbek a Notitia egyes köteteibe rézmetszetként bekötött megyetérképek: Pozsony (1735), Turóc, Zólyom és Liptó vármegyék (1736) térképei, Pest-Pilis-Solt vármegye három lapon (1737), valamint Nógrád, Bars, Nyitra és Hont vármegye (1742) mappái.[317]

A kéziratos megyetérképeket két csoportra oszthatjuk, ugyanis egy részük megjelent rézmetszetként a Notitiában, másik részükről azonban nem készült metszet. Pest, Pilis, Nógrád, Turóc, Zólyom és Liptó vármegyék térképeinek ismerjük kéziratos előzményét.[318]

Bács-Bodrog, Trencsén, Fejér és Ung vármegyék térképei Fritsch András Erik rajzában maradtak fenn, valószínűleg ezzel magyarázható, hogy nem a Mikovinyre jellemző fokhálózati számozás szerepel a befejezetlen Bács-Bodrog vármegyei és az Ung vármegyei lapon. A Trencsén vármegyei mappa egy másik, cím és szerzőségi közlés nélküli változata is ismert, amelyen egyes megírások Mikovinytől származnak. Nem autográf az Ugocsa vármegyei lap sem. A Tolnai vármegyei térképet csak a szakirodalomból ismerjük.[319]

1732-ben készülhetett a Pest-Pilis-Solt vármegyei kéziratos térkép, a Jászkun kerület felmérésének eredményeit felhasználva, amelyet Mikoviny Lotharingiai Ferenc István hercegnek, Magyarország újonnan kinevezett helytartójának (1732–1741), Mária Terézia későbbi férjének ajánlott.[320]

A megyetérképek Mikoviny kartográfiai műveinek csak kis részét teszik ki, ezért leírásuk, jellemzésük a műszaki-tervezési térképek jellegzetességeinek figyelembevételével történt. Így átfogóbb képet nyerhetünk a Mikoviny által alkalmazott térképi ábrázolás módszereiről.

4.3.1. A cím és a szerző(k)re vonatkozó adatok

A megyetérképeken általában szerepel cím és szerzőségi közlés. Az egyetlen cím nélküli megyetérkép, amely Mikoviny tevékenységéhez köthető, a bécsi National Bibliothek térképtárában őrzött Trencsén vármegyei lap. Ezen a mappán a térképrajz kidolgozott, csak az egyéb megírások, a cím és szerzőségi közlés, valamint az aránymérték és a fokhálózat számozása hiányzik.[321]

Mikoviny többnyire szignálta térképeit, a megyetérképek közül az imént említett Trencsén vármegyei lapon kívül a kéziratos pilisi, valamint a kéziratos és rézmetszetű Liptó vármegyei térképen nem szerepel a neve.[322]

A szerzőségi közléshez tartozik a rézmetszetű térképek metszője is. Többnyire Georg David Cristoph Nicolai (1701–1775) bécsi rézmetsző metszette a megyetérképeket. Kivételt képez a solti lap, melynek metszői a bécsi Joseph Schmutzer (1683–1740) és Andreas Schmutzer (1700–1740) voltak. Két megyetérképen, a pilisin és a pozsonyin nincs megnevezve a metsző. Elképzelhető, hogy ezeket a lapokat Mikoviny saját kezűleg metszette

[317] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, 15b, 16b, 6b, 5b, 10b, 12, 7b, 2, 8, 4.
[318] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/5a, 10a, 7a, 15a, 16a, 6a.
[319] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/1, 15a, 3, 18, 14b, 17, 13.
[320] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/9.
[321] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/14b.
[322] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/10a, 6a-b.

rézbe, hisz az Epistola térképét és még korábban Altdorf környékének, Altdorf és Nürnberg városának mappáit ő metszette.[323]

A műszaki-tervezési térképek esetében gyakoribb, hogy nincs címük, mivel ezek általában iratok mellékleteiként keletkeztek. Erre szolgálnak például a Duna Baka és Ásvány közötti szakaszát, a Komáromnál tervezett hidat, Pest-Budát, Szolnokot és a pozsonyi Kórház utca csatornáit ábrázoló rajzok. A cím hiánya természetesen befejezetlenség eredménye is lehet, mint pl. a Dunán inneni kerületet ábrázoló térkép egyik példányán.[324]

Térképeit, főképp a műszaki-tervezési térképeit Mikoviny minden bizonnyal több példányban is elkészítette, hisz így maradhatott nála is egy példány, miután az érintett hivataloknak vagy személyeknek eljuttatott egyet-egyet. Ezzel magyarázatható, hogy térképei sok esetben több példányban is fennmaradtak; valamint az, hogy – kivált az 1740-es évekből – több, nevével fémjelzett térkép nem autográf, mint például az alsó-magyarországi bányavárosok térképe, a Dunán inneni kerület térképei, a Kolpachi-nagy-tó gátjának két rajza, a Kalocsai-Sárköz térképei, vagy a Reichaui-tó 1743. évi térképének egyik példánya.[325] Előfordult, hogy a Magyar Kamara másoltatta le a térképet, az eredetit megtartotta, és az Udvari Kamarának felküldött anyaghoz a másolatot csatolta.[326]

4.3.2. Aránymérték, méretarány

A megyetérképeken rendszerint két aránymérték található: az átlós aránymérték párizsi hatlábas ölben, az egyszerű aránymérték pedig német mérföldben, amely néha geometriai mérföld néven is szerepel. A solti lapon csak német mérföldben megadott egyszerű aránymérték van feltüntetve. Néhány befejezetlen kéziratos térképről lemaradt az aránymérték, ilyen a pilisi, a Zólyom vármegyei és a bécsi térképtárban őrzött Trencsén vármegyei mappa. A Fritsch által rajzolt Ung és Fejér vármegyei lapokon is csak az egyszerű aránymérték szerepel német mérföldben, az Ugocsa vármegyei térképre is ez vonatkozik.[327]

A műszaki-tervezési térképekre a bécsi ölben, illetve a selmecbányai bányaölben megadott aránymértékek jellemzőek, ez nagyobb méretarányuknak jobban megfelel. A szelvényrajzokon a láb is előfordul, lásd a pesti és a szolnoki sóraktárak rajzait.[328]

A megyetérképek méretaránya leggyakrabban 1:160 000, illetve 1:165 000 körül mozog. A Pozsony vármegyei lap kivételt képez 1:140 000-es méretarányával. A kéziratosak között további kivételeket lehet találni, hisz a Fritsch által rajzolt Fejér vármegyei lap 1:145 000-es, az Ung vármegyei pedig 1:230 000-es.[329] Így ezek a térképek mai fogalmaink szerint közepes méretarányúaknak nevezhetők.

Az alsó-magyarországi bányavárosok környékét és a kamarai uradalmakat ábrázoló topográfiai térképek nagyobb méretarányúak, kb. 1:45 000-esek. Kisebb méretarányú, kb. 1:330 000-es áttekintő térkép 1739-ben készült a Dunán inneni kerületről, a Helytartótanács és Balassa Pál kezdeményezésére, amint erről már korábban szó esett.[330]

---

[323] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/12, 10b, 11, M II/2/1, M V/1 és 2.
[324] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/3, M II/7/2, M III/7a, 12a-b, 10a-b, M II/5/1d.
[325] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/3/1, M II/5/1a-d, M II/6/11c-d, 7a-c, 18b.
Ugyanez levelei esetében is megfigyelhető, néhány, az 1740-es években íródott jelentésében csak a dátum és az aláírás sajátkezű. Például MOL E 41. 1747. Nr. 191., 1748. Nr. 31.
[326] Például a karkóci úttérkép esetében, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/7/1b.
[327] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/12, 10a, 16a, 14b, 18, 3, 17.
[328] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/8, 13.
[329] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, 3, 18.
[330] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/3/1–6, 8, 9, M II/5/1a-d.

4.3.3. A datálás, a megjelenés adatai

A térképlapok datálása gyakran sok nehézséget okoz, mert nem szerepel rajtuk a készítés, illetve a kiadás időpontja. A rézmetszetű megyetérképek, valamint az Epistola térképének megjelenési évét – mivel tudjuk, hogy mely könyvek mellékleteként jelentek meg – nem nehéz kideríteni, sőt meg lehet nevezni a megjelenés helyét és a kiadót is.

Azok a kéziratos megyetérképek, amelyeknek rézmetszetű változata is van, nyilvánvalóan a megjelenés előtt készültek. A nem publikált kéziratos megyetérképek esetében – mivel egyértelmű írásos forrás nem áll rendelkezésünkre – csak feltevésekkel élhetünk.

Természetesen a műszaki-tervezési térképek datálása is gondot jelenthet. Ekkor a kapcsolódó irat nyújthat segítséget. Annak hiányában kiindulhatunk a térképi tartalom részletes elemzéséből, például a Selmecbánya környékét ábrázoló térképek datálása annak alapján történhetett, hogy mely tavakat ábrázolják, és azok mikor épültek meg. Továbbá kiindulási pont lehet Mikoviny beosztása, illetve rangja, mert ha kamarai mérnöknek nevezi magát, akkor biztosan 1735 után keletkezett a térkép, ha pedig őrnagynak, akkor 1745 után.

4.3.4. Fokhálózat, égtájak jelölése

A fokhálózat mindegyik rézmetszetű megyetérképen a keretmezőben van megrajzolva és megszámozva, és Mikoviny minden esetben a pozsonyi kezdőmeridiántól számozta a hosszúsági köröket.

A kéziratos megyetérképek között azonban ettől a gyakorlattól való eltérés is tapasztalható. A befejezetlen Bács-Bodrog vármegyei mappán nincs megrajzolva a keret, a fokhálózati vonalak vázlatosak, a számok nagyon halványak, alig kivehetők, és javítások is láthatók köztük. A térkép érdekessége, hogy a térképrajz alsó részén olvasható számozás a budai kezdőmeridián használatára utal. Hiányzik a fokhálózat számozása a Fritsch által rajzolt Fejér vármegyei, a Mikovinynek tulajdonított Ugocsa vármegyei és a befejezetlen, cím nélküli Trencsén vármegyei lapokon. A Pest-Pilis-Solt és a Fritsch rajzolta Ung vármegyei térképek fokhálózati számozása talán a kapverdeni kezdőmeridiántól indul.[331]

Mikoviny korai, jászkunsági térképein – a jászsági kivételével, amelyen a hosszúsági körök nincsenek megszámozva – a korabeli kezdőmeridiánok közül még az Azori-szigeteken, pontosabban a Sao Miguel-szigeten átmenőt használta. Az 1732. évi kéziratos Pest-Pilis-Solt vármegyei térképen feltehetően a kapverdeni kezdőmeridián szerint történt a hosszúsági fokok számozása. 1732 után szinte kizárólagosan a pozsonyi kezdő délkörtől számolta a hosszúsági köröket. Ettől való eltérés a későbbi befejezetlen, illetve a Fritsch által rajzolt lapokon figyelhető meg: a Bács-Bodrog vármegyei lapon budai és az Ung vármegyein kapverdeni kezdőmeridián.[332]

Műszaki-tervezési térképein nem jelöli a fokhálózatot, hisz ezek nagy méretarányú térképek. Gyakran a keretmezőben megírja az égtájak neveit, vagy szélrózsával – pl. a Baka és Ásvány közötti Duna-szakasz térképén – jelzi az északi irányt. Előfordul, hogy feltünteti a

[331] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/1, 3, 17, 14b, 9, 18.
A Pest-Pilis-Solt és az Ung vármegyei lapokon Buda kb. a 42 fok 25 perc, Ungvár pedig kb. a 45 fok 20 perc keleti hosszúságnál található, a kezdőmeridián ezek szerint Greenwichtől 23 fok 23 perccel, illetve 23 fok 2 perccel van nyugatabbra. A korban használatos kezdőmeridiánok közül a kapverdeni Greenwichtől kb. 23 fok 40 percre nyugatra volt. l. Lexikon 550. p. Mikoviny térképeinek meridiánszámozásáról l. még Hrenkó 1978b 38–47. p.

[332] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/1/2, 4, 1, M I/2/9, 1, 18.
L. még Török 2000 5. p.

földrajzi és a mágneses északi irányt is, mint a vöröskői és szomolányi uradalmak határtérképén vagy Selmecbánya környékének topográfiai térképén. Néhány, a bányavárosok vidékét ábrázoló térképen – Libetbánya és Selmecbánya környékének topográfiai, valamint Szélakna környékének 1740 körüli vízrendezési térképén – a keretmezőben 24 órás órabeosztás látható.[333]

4.3.5. Jelkulcs, jelmagyarázat

Mikoviny topográfiai, így megyetérképeinek jellegzetessége, hogy nincs rajtuk jelmagyarázat.[334]

Műszaki-tervezési térképein is csak betű-, szín- és számmagyarázat található, amely a tematikus tartalomhoz kapcsolódik. Néha a betűk és a számok feloldása, a színek magyarázata nem a térképen, hanem az iratban szerepel. Például a selmecbányai úttérkép esetében az iratból derül ki, hogy a térkép készítésének célja a Pachen-tárába vezető utak ábrázolása, Mikoviny ott adja meg a különböző színek magyarázatát. Továbbá a csejtei, berencsi és sztraznicai uradalom 1734. évi határtérképén a számmal jelölt határjelek is az iratokban vannak megnevezve. A Kolpachi-nagy- és Kolpachi-kis-tó 1738. évi vízrendezési térképén szereplő betűjelek jelentését is az iratból tudjuk meg. A Komárom környékét ábrázoló térkép AA., BB. és CC. jelei Mikoviny jelentése alapján a tervezett híd három lehetséges helyét mutatják.[335]

4.3.6. A térképek díszítései

A megyetérképeket Mikoviny gyakran díszes kartussal, sokszor egy-egy település látképével illusztrálta. Liptó megye mappáján Rózsahegy, Nyitra megyéén Szakolca, Pozsony megyéén az allegorikus jelenet mellett Pozsony vára, Zólyom megyéén pedig Besztercebánya látképe szerepel. A Trencsén megyei térképen található üresen hagyott helyre is feltehetően Trencsén várának, illetve városának látképe került volna. Besztercebánya környékének topográfiai térképét Úrvölgy, Körmöcbánya környékének topográfiai térképét pedig ezen város látképe díszíti. A Jászság-térképen látható Jászberény egyik legkorábbi látképes ábrázolása.[336]

Találkozhatunk a térképeken allegorikus alakokkal, mint Pozsony megye, a Nagykunság és a Jászkunság lapjain. Egyes térképeket pedig a vidékre jellemző életképek díszítik, mint Turóc és Pest-Pilis-Solt megye, a Jászság, valamint az alsó-magyarországi bányavárosok rajzait.[337]

A díszes kartusban elvétve címer is szerepel, például Magyarország címere a pozsonyi és a jászkunsági lapokon, megyecímer Trencsén és Ung megyék térképein, városcímer

[333] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/3, M II/3/5a-b, M I/3/8, 5, M II/6/23.

[334] A Patay Pálné által gyűjtött és rajzolt jelkulcs az OSZK Térképtárának ún. sárgakeretes megyetérkép-sorozata alapján készült. Ezt a jelkulcsot közli Bendefy 1976d 50–54. p. Ezekről a sárgakeretes térképekről a későbbiekben még lesz szó.

[335] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/7/3, M II/3/1, M II/6/9, M II/7/2.
Iratok: ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 1017–1022., 1072–1081.; MOL C 20. 1734. aug. 4. Berényi; ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 958–960.; MOL E 15. 1738. márc. 28. Aulicae Camerae 38.

[336] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/6a-b, 8, 11, 16b, 14b, 15a, M I/3/3–4, M I/1/1.

[337] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, M I/1/4, 2, M I/2/15a-b, 9, M I/1/1, M I/3/1.

Körmöcbánya környékének topográfiai térképén. Az alsó-magyarországi bányavárosok mappáján a városok címere a térképi rajzba, a bányavárosok jele mellé van berajzolva.[338]

A Dunán inneni kerület két mappájának érdekessége, hogy kvadránssal való magasságmérést ábrázoló jelenet díszíti. Több térképen látható néhány térképészetre utaló ábrázolás, mérőeszköz. Így szerepel a lapokon például földgömb, körző, vonalzó, távcső, iránytű, szögmérő, az Ung vármegyei lapon pedig háromszögelő asztal is.[339]

Az Ugocsa vármegyei térkép virágfüzéres címkerete Mikovinyre nem jellemző.[340]

4.3.7. A földfelszín ábrázolása Mikoviny térképein

Mivel Mikoviny térképein jelmagyarázat nem található, ezért térképeinek rajzi részét kell megvizsgálni annak megállapítása céljából, hogy milyen módon szemlélteti a földfelszínt (domborzatrajz), a föld felszínén található természetes és mesterséges létesítményeket (síkrajz), és milyen szempontok szerint alakítja ki a névrajz jellegzetességeit.

A térképek domborzatrajza

Magyarországon Mikoviny alkalmazta elsőként következetesen térképein az oldalnézeti, illetve a madártávlati domborzatábrázolás helyett a felülnézeti, csíkozásos módszert. A munkásságához kapcsolható térképekre a 17. században megjelenő és a 18. században elterjedt csíkozásos domborzatábrázolás jellemző. Elvétve előfordult, hogy a csíkozásban egy-egy kiemelkedőbb pont vagy hegyvonulat ábrázolása vakondtúrásszerű halmokkal történt, erre az almási fürdő és Ung vármegye rajzán található példa.[341]

Nem mindegyik Mikoviny-térkép domborzatrajza egyforma gondossággal kidolgozott. A megyetérképek, a bányavárosok vidékének topográfiai térképei és a műszaki tervezési térképek általában gondos munkáról tanúskodnak, ezeken jól megmutatkozik a különbség az eltérő jellegű domborzati elemek, a magas hegységek és a dombságok között. Az előbbieket sűrű, sötétebb vonalkázással jelöli Mikoviny, az utóbbiakat pedig ritkább, halványabb csíkozással. Igénytelenebb domborzatábrázolással találkozunk azonban a Dunán inneni kerület térképein, ahol alig érzékelhető az eltérő domborzati viszonyok közötti különbség.[342]

A térképek síkrajza

A síkrajz egyes elemei közül a vízrajz a legfontosabb, mert a vízhálózat a térképen jelentős tájékoztatási elem. Mikoviny kettős vonallal jelölte a nagyobb folyókat és

---

[338] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, M I/1/2, M I/2/15a, 18, M I/3/4, 1.

[339] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/5/1a-c, M I/2/17. A Dunán inneni kerület térképének illusztrációjáról l. még Hrenkó 1986b 202–203. p.
L. még Csendes 1976 39–60. p., Hrenkó 1978c 441–451. p.

[340] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/16. Hasonló kartus látható Hont vármegye kéziratos térképén: MNM Történelmi Képcsarnok T 930.

[341] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/1, M I/2/17.
A domborzatábrázolásról l. Fodor 1954 94. p., Irmédi 1930a 82–83. p., Klinghammer 1983 192–194. p., Papp-Váry–Hrenkó 1988 17–18. p., Kartográfiatörténet 70. p.
Az egyetlen oldalnézeti domborzatábrázolással készült térképe Marinoni térképének kicsinyített másolata lehet, amire Kovács János másolatából következtethetünk. A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/3/2, H7.

[342] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/5/1a-d.

folyásirányukat is jelezte, az egyik – hol a jobb, hol a bal – partot vastagabb vonallal húzta meg. Nagyobb méretarányú térképeken – például az almási fürdő és a pozsonyi Duna-szakasz mappáján – nyilak mutatják a folyásirányt. A Turóc megyei lapon a Vág és a Turóc vízfelületét a parttal párhuzamosan futó vonalakkal töltötte ki Mikoviny. A kisebb folyókat és a patakokat egy vonallal ábrázolta.[343]

A tavak partját fekete vonallal jelölte és a vízfelületet fehéren hagyta, esetleg a partvonal mentén vízszintes vonalkázást alkalmazott, mint például a rézmetszetű Pozsony megyei és a Dunán inneni kerület kéziratos pestis-térképén a Fertő tó ábrázolásakor.[344] Kéziratos térképeken a nagyobb folyók és tavak vízfelületét kékkel színezte.

A vízrajzi és a vízrendezési térképek sokkal részletesebbek és pontosabbak, egyrészt a felmérés céljának, másrészt a nagyobb méretaránynak köszönhetően. Ilyenek például a komáromi uradalom, a Pozsony környéki Duna-ágak és a Kalocsai-Sárköz térképei.[345]

A megyetérképek vízrajzának esetleges pontatlanságai a solti lapon a legszembetűnőbbek. A Kalocsai-Sárköz ábrázolása ezen a térképen sokkal elnagyoltabb, mint a Kalocsai-Sárköz 1742. évi – minden bizonnyal gondosabb felmérésen alapuló – térképein. Ugyanakkor hasonló az 1731. évi jászkunsági, illetve az 1732. évi Pest-Pilis-Solt vármegyei térkép rajzához.[346]

A rézmetszetű megyetérképeken egyforma szaggatott vonalak jelölik a közigazgatási határokat, függetlenül attól, hogy milyen közigazgatási egységekről van szó. Ugyanazt a jelet alkalmazta Mikoviny az ország-, megye- és járáshatárok esetében is. A járáshatárokat azonban csak a Pozsony megyei térképén tüntette fel. Egyes lapokon – például a Nógrád és a Pozsony megyei lapokon, valamint Pest-Pilis-Solt megye három térképén – a megyehatár jeleit a folyók mentén nem ábrázolta, sőt a Pozsony megyei térképen a járáshatárokat a hegyek, mármint a Kis-Kárpátok mentén sem vezette végig. Ahol a folyók mentén jelölte a határt, ott az egy- és a kétvonalas folyóknál is az egyik parton tüntette fel, méghozzá oly módon, hogy a folyó az ábrázolandó megyéhez tartozóként szerepel. Ez leginkább Nyitra és Bars megyék esetében szembetűnő, hisz a Nyitra megyei térképen a két vármegye határa a Zsitva bal, a Bars megyein pedig a Zsitva jobb partján húzódik.[347]

A szerző a kéziratos térképeken a határokat gyakran színes sávval, határszalaggal kiemelte, például Zólyom megye, illetve a Pilisi járás kéziratos térképein, és ilyenkor a határszalagot a folyók mentén, sőt a kisebb szigeteken is bejelölte. Általában a határok mindkét oldalára megrajzolta a színes sávot, az egyes megyék jelölésére különböző színeket használt, az ábrázolandó megye határszalagja többnyire piros színű és „befelé néz”, a többié sárgás vagy zöldes árnyalatú. A Dunán inneni kerület pestisjárvány-térképén a jelmagyarázat szerint a megyehatár jele fekete szaggatott vonal piros határszalaggal, de a folyók mentén csak a piros határszalag szerepel.[348]

A jászkunsági térképeken pontozott vonallal a falvak és a puszták határait is ábrázolta Mikoviny, ami nem csoda, hisz részben a vitás határok miatt készülhettek ezek a térképek. Az egyes uradalmak vitatott határainak térképezésekor pedig a határjeleket is feltüntette és számokkal jelölte, amelyek magyarázata a határleírásban olvasható.[349]

Annak ellenére, hogy 1732-ben megrajzolta Pest-Pilis-Solt vármegye térképét, 1737-ben a Notitia harmadik kötetébe Pest, Pilis és Solt vármegyék térképeit illesztették be. Pest-

[343] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/1, 4, M I/2/15a-b.
[344] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, M II/5/1a.
[345] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/12, 13, 4, 7a-c.
[346] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/12, M II/6/7a-c, M I/1/2, M I/2/9.
[347] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, 7b, 5b, 10b, 12, 8, 2.
[348] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/18a, 10a, M II/5/1a.
[349] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/1/1, 2, 4, M II/3/1.

Pilis-Solt vármegye – mint ahogy Bél Mátyás is írja – három terület egyesülésével jött létre. Pest és Pilis vármegyék 1492-ben olvadtak össze, Solt vármegyét pedig 1569-ben csatolták hozzájuk, de néhol még a határok vita tárgyát képezték. Bél szerint négy járásra oszlik a megye területe: a Váci, Kecskeméti, Pilisi és Solti járásokra, a Váci és a Kecskeméti a térképeken Pest megyének felel meg, a Pilisi Pilis megyének és a Solti Solt megyének.[350]

Nem teljesen pontos a megyehatárok jelölése, több határmenti településnél bizonytalanságok figyelhetők meg. A Pest megyei térképen Szolnok Pest megyéhez tartozóként szerepel. Hasonló tévedéssel találkozhatunk például a Bars megyei Simony, Kis- és Nagyherestény, a Nyitra megyei Nedasóc esetében is.[351]

A kora újkorban először főképp oldalnézeti rajzokkal jelölték a településeket, később a települések helyzetének pontosabb meghatározása céljából a rajzos jelbe egy kis kört helyeztek. A kör utalt a település tényleges helyére, a rajz pedig a jelentőségére. Később a fejlődés az oldalnézeti jelektől az alaprajzi jelek felé haladt, a topográfiai térképezés fejlődésével párhuzamosan.[352]

Az Epistola kis méretarányú térképén az oldalnézeti rajzokkal történő településábrázolási módot alkalmazta Mikoviny. Az oldalnézeti egytornyú jelek a falvakat jelölik. Néhány nagyobb településnél kéttornyú jel található, a szabad királyi városok jele ennél is több tornyot tartalmaz.[353]

Térképei többségén azonban, a koraiakon is – mint Mórichida térképén, a Baka és Ásvány környéki Duna-szakasz térképén, a jászkunsági térképeken, a kéziratos Pest-Pilis-Solt vármegyei térképen –, később a megye- és a műszaki-tervezési térképein – például az almási fürdők rajzán – Mikoviny már alaprajzi ábrázolással élt, de az alaprajzi ábrázolásban oldalnézeti jeleket is használt. Az alaprajzi ábrázolás előnye, hogy a település szerkezetéről is közöl információkat, ez Mikoviny megyetérképein a városok – például Pozsony, Buda, Pest –, mezővárosok és nagyobb, jelentősebb várak, erődítmények – például a pozsonyi és a budai vár, valamint Lipótvár – esetén hasonlít a település tényleges alaprajzához. Természetesen a nagy méretarányú térképeken a helységek alaprajzi ábrázolása hitelesebb, például Kalocsa településszerkezetét valósághűbben tükrözik a Kalocsai-Sárköz térképei, mint a korábbi megye- és jászkunsági térképek. Megbízhatónak tekinthető a Jászság-térképen Jászberény, Jászalsószentgyörgy és Jászapáti alaprajza is.[354]

Az alaprajzi jelekben egy vékony vonal jelöli a beépített terület nagyságát, és fekete vagy üres négyszögek – gyakran csak egy fekete pont – a házakat. Az alkalmazott módszer jóvoltából a helységek főútvonalai kiemelten érvényesülnek a térképeken. A legtöbb településen csak egy út vezet keresztül, a városok esetén találkozunk több utcás alaprajzzal. A szabad királyi városokon kívül néhány mezővárosnál – mint Szerednél és Szencnél –, de néhány esetben még falvaknál, mint például Deákinál is feltűnik a több utcát jelző alaprajz.

Az alaprajzi jelölésnél azonban a települések közigazgatási jelentőségét külön kell jelölni, vagy a nevek betűtípusával, vagy oldalnézeti rajzokkal. Sajnos Mikovinynél sem a betűtípusból, sem az oldalnézeti jelekből nem lehet egyértelműen következtetni a helységek közigazgatási jelentőségére. Oldalnézeti rajz sincs minden település jelében, a falvak egy részét csak alaprajzzal jelölte Mikoviny, például a Pozsony vármegyei Gányt, Vedrődöt és

[350] Pest m. 9., 39–40. p., Pest-Pilis-Solt 17–18. p.
A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/9, 5b, 10b, 12.
[351] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/5a-b, 2, 8.
[352] Klinghammer 1983 219-220. p., Kartográfiatörténet 70., 142–144. p.
[353] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/2/1.
[354] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/3/3, M II/6/3, M I/1/1, 2, 4, M I/2/9, M II/6/1, M I/2/11, 5b, 10b, 12, M II/6/7b-c, 12.
A jászsági településekre vonatkozóan l. Fodor 1991 353–354. p.

Igrámt. És nem is mindig következetes az oldalnézeti templomjelek alkalmazásában, például Dömsöd a pesti és a solti lapon oldalnézeti jel nélkül szerepel, a pilisi lapon pedig oldalnézeti rajzzal; vagy Tass a pesti lapon oldalnézeti rajzzal, a solti lapon pedig anélkül.[355]

Előfordulnak csak oldalnézeti rajzot tartalmazó jelek is, amelyek például pusztákat – úgy mint a Pozsony vármegyei Szentpéterpusztát és Erzsébetmajort, vagy a Szentendrei-szigeten levő Szentpétert –, illetve várakat – mint a Pozsony vármegyei detrekői, vöröskői, a Nógrád vármegyei kékkői és a Turóc vármegyei szklabinyai várat – jelölnek.[356]

De egyszerű kör alakú jelet is használt Mikoviny, például a Pozsony vármegyei Ónypuszta, a Csepel-szigeten levő Háros és a Pest-Pilis-Solt vármegyei Tahi esetén; vagy kis négyszögeket, például Főrévnél és Csentepusztánál. Puszták esetén is találkozhatunk alaprajzszerű jelöléssel, mint a Nógrád vármegyei Rárós esetében. A kéziratos jászkunsági és Pest-Pilis-Solt vármegyei térképeken a pusztákat leginkább jel nélkül, csak nevük megírásával tünteti fel Mikoviny, mint Karácsonyt és Demetert. A Kalocsai-Sárköz térképein Karácsony oldalnézeti rajzzal, Demeter köralakú jellel szerepel.[357]

Kéziratos térképeken esetenként a településeket pirosra színezte Mikoviny, például a Kalocsai-Sárköz rajzán. Kéziratos megyetérképen megfigyelhető az is, hogy az ábrázolni kívánt megye települései pirossal színezettek, a szomszédos megyék települései sárgás vagy zöldes színnel a határszalaggal összhangban; ilyen például a pilisi, a turóci és a zólyomi lap.[358]

Mivel a Dunán inneni kerület térképei kis méretarányúak, és tulajdonképpen a pestisjárvány elterjedésének szemléltetése céljából készült alaptérképek, a települések jelölése a háttértérkép részét képezi, ezért itt Mikoviny mértani helységjeleket használt a szabad királyi városok és néhány nagyobb település, főleg a mezővárosok kivételével, amelyeket alaprajzszerűen ábrázolt. A helységjelek többnyire négyszög alakúak. Elvétve oldalnézeti rajzokkal is lehet találkozni, például váraknál.[359]

A Hont, Zólyom és Bars megyei térképeken, valamint az alsó-magyarországi bányavárosok térképén Selmecbányánál a lójárgányok – mint a függőleges aknaszállítás és vízemelés állati erővel hajtott „erőgépei” – kúpos gépházainak oldalnézeti rajza is látható.[360]

A Pozsony megyei térképen a Pozsonytól nyugatra a Dunába ömlő Vedric-patak malmait kis négyszögek mutatják.[361] A megyetérképekre egyébként nem jellemző a malmok felvétele.

A megyetérképeken általában kettős pontsor jelöli az utakat, bár a parcellák jelölése miatt sok helyen nem vehető ki pontosan, hogy van-e útjel vagy nincs. Zólyom, Turóc vármegye, valamint a Kecskeméti és a Váci járás kéziratos térképein azonban kettős vonal jelöli az utakat. A nógrádi, pilisi és honti lapokon nincs útjelzés. Néhány térképen színezéssel emelte ki az utakat Mikoviny, például a pestisjárvány térképén barna vonal ábrázolja az országutakat. Szintén színezéssel különbözteti meg az egyes utakat Selmecbánya úttérképén.[362]

A műszaki-tervezési térképeken előfordul, hogy az utak meg vannak nevezve, mint az almási fürdők térképén „Weg nach Tata” és „Post Strassen”. Bakabánya környékének

[355] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, 5b, 10b, 12.
[356] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, 10b.
[357] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, 10b, 7b, M I/1/1, 2, 4, M I/2/9, M II/6/7a-b.
[358] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/7a-c, M I/2/10a, 15a, 16a.
[359] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/5/1a-d.
[360] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/18a, M I/3/1, M I/2/2, 4, 16b.
L. még Faller 1941 128. p.
[361] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11.
[362] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/18a-b, 15a-b, 5a-b, 7a-b, 10a-b, 4, M II/7/3.

topográfiai térképén is szerepelnek az utak nevei, például „Landstraßen gegen Neusohl”. A Fejér vármegyei lapon Fritsch is megírta az utak neveit, például „Via Sexardiensis”.[363]

A hidakat egyes térképein külön jellel ábrázolja Mikoviny. Vagy merőleges csíkozással kitöltött kettős vonallal, mint a Pozsony megyei térképen Szerednél a Vágon, Nyitra megye területén Galgócnál, valamint a solti lapon Kalocsánál; vagy csak kettős vonallal, mint a pestisjárvány térképén Szered és Sempte között. Előfordul, hogy átvezeti az út vonalát a folyón, mint az Epistola térképén Szerednél és Galgócnál, valamint a solti lapon Dunavecsénél.[364]

A Pozsony vármegyei térképen látható a pozsonyi repülőhíd rajza, illetve a jászkunsági kéziratos lapon is szerepel a pest-budai repülőhíd.[365]

A síkrajzhoz tartozik a talaj és a növényzet ábrázolása is. A szántókat parcellákra emlékeztető vonalkázott négyszögek jelképezik. Mikoviny kicsi négyszögekkel jelöli a szőlőket, amelyek többek között a pilisi, a pesti és a solti lapokon gyakran szerepelnek, például a Pilisi és a Váci járás hegyein és dombjain – például Budánál –, a Kecskeméti járás területén Cegléd és Kecskemét északi részén, Nagykőrös északi és déli részén, valamint a Kiskunságban Kiskunhalasnál. A kéziratos térképeken sötétzöldre színezi a kis négyszögek felületét, mint a jászkunsági lapokon Jászberénynél, Kunszentmártonnál, Fényszarunál stb. Az almási fürdő rajzán azonban a karóra felfutó inda jelével is találkozhatunk.[366]

Az erdőket a megyetérképeken és a nagyobb méretarányú térképeken is kis félkörszerű jelek mutatják, amelyeket Mikoviny a kéziratos térképeken általában zöld színfelülettel még ki is emel. Nem jellemző térképeire az oldalnézeti, fát ábrázoló jelek használata.

A mocsarakat általában fűcsomók szemléltetik – mint a Pozsony megyei térképen Csataj és Pusztafödémes között –, de a kisebb méretarányú térképeken – az Epistola és a pestisjárvány térképén – csak vonalkázás utal a mocsaras területekre. A vonalkázás és fűcsomók együttes alkalmazása figyelhető meg például a nagykunsági térképen a Kakat, a Kara János, a Kunlaposa és a Sárrét mocsaraknál. Kéziratos térképeken zöldes, kékes vagy sárgás színezés is kiegészíti a jelölést. A Kalocsai-Sárköz mocsaras ereit és az Örjeget Mikoviny egyes térképeken vonalkázással és fűcsomókkal, másokon kettős vonallal jelöli.[367]

Mikoviny térképein tehát nagyon gazdag és változatos jelrendszerrel dolgozott. A megyetérképeken azonban a jelek kiválasztásában és alkalmazásában egységességre törekedett.

A térképek névrajza

Bél Mátyás – mint már említettük – olyan személyt tartott alkalmasnak a megyetérképezésre, aki magyar születésű, valamint magyarul és „szlávul” is tud, hogy ne „ferdítse el” a helységek, mezővárosok, várak, városok, hegyek, folyók stb. neveit, ahogy ez akkor minden Magyarország-térképen látható volt. Azért tarthatta fontosnak azt is, hogy a térképezéskor helyismerettel rendelkező embert adjanak a megyék a térképész mellé, hogy az ábrázolt terület részleteinek elnevezéseit minél hitelesebben tüntethesse fel.

[363] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/1, M I/3/2, M I/2/3.
[364] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, 12, M II/5/1a, M II/2/1.
[365] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, M I/1/2.
[366] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/10a-b, 5a-b, 12, M I/1/1, 2, M II/6/1.
[367] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/11, M II/2/1, M I/1/4, 2, M I/2/9, 12, M II/6/7a-b.
A Csataj és Pusztafödémes közötti mocsár volt a Csádé-mocsár, melyet Vályi Pusztafödémesnél „Tsadak” néven tóként említ, s melyet a 18. század második felében lecsapoltak. Vályi 1799 I. 686. p.

A földfelszín egyes, természetes és mesterséges tárgyainak megnevezésére azonban a közösség kisebb-nagyobb csoportjai különböző nyelvű, illetve eltérő helyesírású és hangjelölésű névalakokat és eltérő neveket használtak, valamint a különböző közösségek egyforma neveket adhattak különböző tárgyaknak. Természetesen Mikoviny csak arra törekedhetett, hogy térképein valamelyik, ténylegesen használt megnevezést tüntesse fel úgy, hogy az beleilleszkedjen a korszak sokszínű hangjelölési és helyesírási rendszerébe.[368]

Néhány esetben két különböző nyelvű névalakot is megadott, de ez elsősorban csak nagyobb városok esetében fordul elő. A Notitiában ezzel szemben gyakran szerepel több nyelven – magyarul, szlovákul, németül és latinul – a települések, illetve az egyéb földrajzi tárgyak neve. A Pozsony megyei települések névalakjainak vizsgálata alapján megállapítható, hogy a Pozsony vármegyei térképen Mikoviny túlnyomórészt magyar névalakokat használ, és a jelentősebb települések – pl. Pozsony, Szentgyörgy, Dévény, Csütörtök, Cseklész – és a várak – pl. Vöröskő, Detrekő, Borostyánkő – esetén a német névalakokat is közli, összesen 18 településnél. Nagyszombat nevét azonban csak latinul írja meg. Bél a Notitiában az Alsószigetbéli járás településeinél csak egy névalakot ad meg, többnyire a magyar nyelvűt. A Felsőszigetbéli járásban Somorját latinul is megnevezi, és öt település német nevét is közli. Az Alsókülső járásban kilenc helységnél a szlovák és kettőnél a német névalakok is szerepelnek a Notitiában. A Felsőkülső és a Hegyentúli járás falvai közül körülbelül 30-nál a szlovák, közel 35-nél a német és 13-nál a latin névalakokat is megadja Bél.

Mikoviny latinul közölte a megyék, a járások, az egyes nagyobb települések neveit, valamint a földrajzi köznevek többségét (fluvius, ramus, insula, paludes, mons, alpes, de „Csilis vize", „Kigyos Ér"). A német nyelvű műszaki-tervezési térképeken elsősorban a német névalakok szerepelnek. A földrajzi közneveket és a települések nevében a megkülönböztető jelzőt (alsó, felső, kis, nagy stb.) gyakran rövidítette.

A térképek betűtípusa és nagysága is hordozhat információkat, de Mikoviny ezt a lehetőséget nemigen használta ki. Megyetérképein három betűtípust alkalmazott a településneveknél. Nyomtatott nagybetűkkel írta a szabad királyi városok nevét, a nyomtatott kisbetűk és a dőlt kisbetűk alkalmazásában következetlen.

A névrajz legnagyobb részét a földrajzi nevek, azon belül a települések nevei teszik ki. Mikoviny megyetérképein viszonylag kevés külterületi lakott hely és természetföldrajzi tárgy nevét írta meg, bár a méretarány lehetővé tette volna több név felvételét. További problémát jelent, hogy a folyók neveit a folyótalálkozások után általában nem ismételte meg.

A külterületi lakott helyek és a természetföldrajzi nevek kis száma akkor a legszembetűnőbb, ha a megyetérképek névanyagát összehasonlítjuk a műszaki-tervezési térképek vagy a Notitia neveivel. Bél Mátyás művében a természetföldrajzi információkat a vármegye általános leírásában (Pars Generalis, Membrum Physicum), illetve az egyes járások általános leírásában és időnként az egyes települések ismertetésében találjuk. Sokszor oldalakon keresztül sorolja a domborzati és a vízrajzi neveket. Külterületi lakott helyek nevével nála is ritkábban találkozhatunk, esetleg egyes települések leírásában. A műszaki-tervezési térképek méretarányukból adódóan sokkal részletgazdagabbak, azonban ha a Notitia harmadik kötetének térképeit összevetjük a kéziratos Pest-Pilis-Solt vármegyei és a jászkunsági térképekkel – melyek méretaránya szintén 1:160 000 körül van –, akkor egyértelműen kitűnik, hogy több puszta nevét felvehette volna Mikoviny a rézmetszetű megyetérképekre is. Valószínűleg azért nem tette, hogy a megyetérképek tartalmi egységét megőrizze.[369]

A települések viszonylatában sem teljes az egyezés az egyes források között. Bél járások szerint sorolja fel a megyék városait, mezővárosait és falvait. Az 1720. évi országos összeírásban is megyénként, azon belül járásonként vették fel a falvakat és a mezővárosokat, a

[368] A 18. század elején is érvényes helyesírási és hangjelölési problémákról l. Szathmári 1968 413–418. p.
[369] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/5b, 10b, 12, 9, M I/1/2.

szabad királyi városokat külön, általában a megye ismertetésének a végén. Az összeírás célja az adózó családfők és az általuk művelt földterület helységek szerinti számbavétele volt, a rovatos kimutatás végén rövid leírás készült az egyes települések határának fekvéséről, termékenységéről és a forgalmi viszonyokról, de ritkán vettek fel természetföldrajzi nevet. Puszták nevei többnyire a megyék összeírásának végén, olykor az egyes helységek leírásában olvashatók. Általában a nagyobb városok városrészeit is megnevezték. Az összesítéseknél rendszerint a kuriális falvakat is felsorolták. Néhány településnél érdekes módon az összeírásban a portális és a kuriális rész külön néven szerepel.[370]

Bél leírásában és Mikoviny térképein is tapasztalhatók tévedések és hiányosságok az 1720. évi összeírás adataihoz képest. De a Notitia szövege és térképei sincsenek teljesen összhangban egymással. A legkirívóbb ebből a szempontból Nyitra vármegye mappája. Több település nincs feltüntetve ezen a térképen, néhány csak jellel szerepel, név nélkül – például Laszkár –, illetve előfordul, hogy azonos alaptagú helységneveknél csak egy település van jelölve a név alaptagjával, mint ahogy Alsó- és Felsőbölgyén helyett csak egy jel szerepel „Bedzani" névalakkal. A Notitia szövegének feldolgozása során az jelentett problémát, hogy néhány település kétszer szerepel kissé eltérő névalakkal, vagy két különböző járásban, mint például a Bars vármegyei Garamnémeti a Kistapolcsányi és az Oszlányi járásban.[371]

Pozsony vármegye esetében az 1720. évi összeírás és a Notitia adatai megegyeznek a szabad királyi városokat és a mezővárosokat vizsgálva. Mikoviny térképén a mezővárosok közül Schlossberg, vagyis Pozsonyváralja nincs feltüntetve. A falvak vizsgálatakor azonban nagyobb eltérések tapasztalhatók.

A Pozsony vármegyei falvak száma járásonként

Járások	1720. évi összeírás	A Notitia szövege	A Notitia térképe
Alsóküls ő	44	46	44
Alsószigetbéli	66	66	74
Felsőküls ő	61	58	60
Felsőszigetbéli	64	57	65
Hegyentúli	32	35	35
Vajkai szék	5	7	3

A forrásokat összevetve a falvak esetében számszerű különbségek is tapasztalhatók, ezek azonban jelentősebb eltéréseket takarnak. Az 1720. évi összeíráshoz képest a Notitia szövegében szerepel Hidaskürt is, mégpedig kétszer, valamint Bél két Bresztovánt említ: Kis- és Nagybresztovánt. Mikoviny ábrázolta a térképen Hidaskürtöt, Tósnyárasdot viszont nem tüntette fel.

Az Alsószigetbéli járásban – az 1720. évi összeírásban felsorolt falvakon kívül – Bél még jó néhányat megnevez: Alsóbakát, Csentőfát, Előpatonyt, Siposkarcsát, Solymoskarcsát és Bélaházát. Azonban a Notitia szövege nem tartalmazza a következő falvakat: Előtejedet, Felsőnyárasdot, Kislúcst és Tőnyét, míg Mórockarcsát a Vajkai szék falvai közt említi. Mikoviny alaprajzszerű jellel jelölte Alsóbakát, Bassatejedet, Egyházkarcsát, Előpatonyt, Förgepatonyt, Kisbárt és Péterfát. Péterfa Bél szerint a Vajkai székhez tartozott. A térképen – a Notitiával és az 1720. évi összeírással ellentétben – Albár és Pinkekarcsa nem a Vajkai szék területén, hanem az Alsószigetbéli járásban található. Továbbá Mikoviny nem ábrázolta Cséfalvát.

A Felsőküls ő járásban is hasonló különbségek tapasztalhatók. Bél – az 1720. évi összeírással ellentétben – nem sorolja a falvak közé Dunaújfalut, Engeraut, Felsődombót,

[370] L. még Kovacsics 1957 18. p., Dávid 1957 145–153. p.
[371] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M I/2/8, 2.

Apácakörmösdöt és Pilát, viszont faluként említi Középkorompát, és ennél a járásnál is ismerteti Ivánkát, mely az 1720. évi összeírás és a térkép szerint a Felsőszigetbéli járáshoz tartozott. A térképen nincs jelölve Nestich – a Notitia szerint Szentgyörgy külvárosa – és Pila. Mikoviny ezen járás részeként ábrázolta Főrévet, amely az 1720. évi összeírás alapján a Felsőszigetbéli járás területéhez tartozott.

A Felsőszigetbéli járás falvai közt nem említi Bél Botszeget, Hegysúrt, Hideghidat, Jánosházát, Nagyfödémest, Papfát, Papkörmösdöt, Pénteksúrt, Prukot, Toronyt, Újhelyjókát, Vereknyét, Zoncot és Főrévet. Azonban ismerteti Kisjókát, Kisszarvát és Középborsát, valamint Nagypakát Egyházaspaka néven is. A térkép szerint a Vajkai székhez tartozó Csentét szintén ennél a járásnál írja le, és az Alsószigetbéli járásban fekvő Előpatonyt is ide sorolja. A térképen Főrév a Felsőkülső járáshoz tartozik, Jánosháza pedig nem szerepel. Mikoviny – az 1720. évi összeíráshoz képest – még alaprajzszerűen jelöli Bodóházát, Fakót, Kisszarvát és Középborsát.

A Hegyentúli járásban már kevesebb eltérés mutatkozik. Az 1720. évi összeíráshoz viszonyítva a Notitia leírásában és a térképen is hárommal több falu szerepel, de nem ugyanazok. A leírásban Borostyánkő, Detrekőszentmiklós – kétszer is – és Hutty, a térképen Borostyánkő, Humenec és Máriavölgy (Marienthal).

Végezetül a Vajkai szék falvai között ismerteti Bél Péterfát és Mórockarcsát. A térképen pedig az Alsószigetbéli járáshoz tartozó településként van feltüntetve Pinkekarcsa és Albár.

4.4. Mikoviny térképészeti hatása és jelentősége

A korábbi szakirodalom álláspontja szerint Mikoviny egész Magyarország térképezését elvégezte, de térképeinek nagy része kéziratban maradt.[372] A datálatlan és szignálatlan, sok esetben cím nélküli kéziratos megyetérképek jelrendszerének és tartalmának elemzése során azonban a Mikovinynek tulajdonítható térképek száma fokozatosan csökkent, és egyre több térképről derült ki, hogy inkább Mikoviny módszerei és térképei alapján készültek.

Mikoviny Sámuel selmecbányai tanárkodása idején nemcsak elméleti tárgyakat tanított, hanem a gyakorlati oktatásban is részt vett. Évenként két hallgató volt hozzá beosztva bányamérési és térképészeti gyakorlatra, akik utazásaira is kötelesek voltak őt elkísérni. Hatása azonban a nyomtatásban megjelent elméleti írásainak és térképeinek köszönhetően tanítványai körénél sokkal nagyobb volt. Kortársai és követői felhasználták csillagászati méréseinek eredményeit, alkalmazták a pozsonyi kezdőmeridiánt és térképeinek jelölésmódját, másolták térképeit. Hatása a 19. század elejéig nyomon követhető.

Nemcsak tanítványait vezette be a térképezés módszereibe, hanem fiait is, akik az 1730-as évek közepén a pozsonyi líceumba jártak. Károly Szaniszló már 12 éves korában próbálkozott térképrajzolással, ekkor másolta le apja pozsonyi Duna-szakasz térképét. Majd 17 évesen a komáromi uradalomba is elkísérte, ahol Komárom erődjéről készített térképet. Későbbi sorsáról és tevékenységéről azonban nincsenek adatok.[373]

Tamás Lajostól – aki a selmecbányai bányatisztképző iskolában tanult, majd a katonai pályát választotta – több térképet is ismerünk, két bánya- és három erőd-, illetve harcászati térképet.[374]

Mikoviny mérési eredményeinek felhasználására több példa is található a 18. század második felében. A Bél Mátyás Notitiájának szövege alapján készült kis magyar földrajzhoz, a *Compendium Hungariae geographicum*hoz (1753) – melyet bővített formában újból és újból kiadtak (1767, 1777, 1779, 1792) – mellékelt Magyarország-térképet Fritsch András Erik rajzolta, Mikoviny mérései alapján. Magában a könyv szövegében is lehet találkozni Mikoviny nevével, ugyanis hivatkoznak szélességi méréseire. Magyarország helyzetét azonban hosszúsági körök szerint Ferróhoz viszonyítva adják meg. Ez az országtérkép Losontzi István (1701–1780), tankönyvíró református rektor *A szent históriának summája … Magyarország kis tükörével* (Pozsony, 1771) című művében is napvilágot látott, és a térképnek több kéziratos változata is ismert.[375]

1792-ben Landerer János Mihály is kiadott Pozsonyban egy Magyarország-térképet, melyet a címfelirat szerint Mikoviny mérései alapján szerkesztettek.[376]

A bécsi térképkiadók is hivatkoztak Mikoviny Sámuelre, akinek mérési eredményeit és térképeit felhasználták Magyarország-térképeik elkészítéséhez. Például Franz Anton Schrämbl (1751–1803) 1790. évi *Generalkarte von Ungarn, Siebenbürgen und Sclavonien …* és *Generalkarte von Ungarn …* című, valamint Tranquillo Mollo (1767–1837) 1806. évi és

---

[372] Bendefy 1976d 278–279. p., Bendefy 1976b 131–133. p., Bendefy 1976c 176–178. p.

[373] Purgina 1958a 54. p. és mapa 8., Purgina 1972 29., 35. p. és mapa 27., Bendefy 1976d 103–104. p.
A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: F6, F7.

[374] Purgina 1958a mapa 17., 18. és 56–57. p., Purgina 1972 34–35. p., Bendefy 1976d 101–103. p.
A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: F1, F2, F3, F4, F5.

[375] Compendium 11. p. A Compendium térképeiről és kéziratos változatairól l. Borbély 1934 156. p., Bendefy 1976d 56., 67–68., 136–142., 155. p., Bendefy 1976b 160–162. p., Fodor 1954 95. p., Reisz 2003 307–313. p. Losontzi könyvének térképéről l. Hrenkó 1996 22–29. p. A ferrói kezdőmeridiánról l. Timár 2007.
A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H8a-g.

[376] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H11.

1808. évi *Mappa geographica novissima regni Hungariae* … című térképein is szerepel a neve.[377]

Hatott Mikoviny munkássága azzal is, hogy példaként szolgált, hogy másolták mappáit. A 18. század közepén Magyarországon ugyanis tömegesen készültek kéziratos megyetérképek, többségük Mikoviny megyetérképeinek mintájára, esetleg azok másolataként.

Kovács János Moson vármegyét ábrázoló térképe a Notitia valószínűleg 1745–1747 körül megjelent ötödik kötetében látott napvilágot. Kovács térképét Georg David Cristoph Nicolai metszette, a mappa Mikoviny stílusában készült. A pozsonyi meridián a kezdődélkör, valamint alaprajzszerű a domborzat- és a településábrázolás, négyszögletű parcellajelek és kettős pontsorral jelölt utak jellemzik.[378]

1740 után Burgstaller János Kristóf Bél Mátyás engedélyével adta ki Pozsony vármegye kicsinyített térképét, amelynek kéziratos előzménye is ismert. 1753-ban feltehetően Burgstaller támogatásával jelent meg a Zeller Sebestyén által metszett Sopron vármegyei mappa is. Mikoviny hatására utal a pozsonyi kezdőmeridián és a parcellajelölés alkalmazása, ugyanakkor a domborzatot és a településeket oldalnézeti jelek ábrázolják.[379]

Johann Michael Franz (1700–1761) geográfus – 1730–1755 között a Homann-cég vezetője – is elismeréssel nyilatkozott Mikoviny munkásságáról. A Homann-cég 1757-ben ki is adta Mikoviny Pozsony vármegyei térképét *Comitatus Posoniensis germanis Presburg dicti delineatio geographica* … címmel, Johann E. Alber metszésében. Ezt követően több atlaszukban is megjelent, például az 1759. évi és az 1763. évi *Atlas geographicus major*, majd az 1787. évi *Grosser Atlas über die gantzen Welt* ... egyes köteteiben. Mikoviny térképéhez képest a települések nevét több nyelven is megadták, valószínűleg a Notitia szövege alapján, illetve elhagyták a parcellajelölést, ugyanakkor jelmagyarázattal egészítették ki a térképet, azonban ez nem adja vissza hitelesen a települések jogállását. A Notitia alapján 29 mezőváros volt a vármegye területén, a Homann-cég térképén a jelkulcsban megadott jelölés szerint csak húsz, és ebből is nyolc hibás, mint például Alsódombó és Taksonyfalva.[380]

A 18. század második felében a megyei mérnökök is felhasználták Mikoviny megyetérképeit újabb mappák megrajzolásához, sok esetben forrásuk megjelölése nélkül. Minden bizonnyal 1788-ban Szalóky Nepomuk János is így járt el, amikor Nyitra vármegyei térképét készítette. Mikoviny hatásáról többek között a pozsonyi kezdőmeridián is árulkodik. Egyértelműen Mikoviny térképeinek másolata Libay József 1785. évi Trencsén vármegyei mappája, egy 1794. évi kéziratos Turóc vármegyei térkép és Anton Seidl Zólyom vármegyei térképmásolata. Görög Demeter (1760–1833) Bécsben 1802–1811 között kiadott *Magyar Átlás azaz Magyar, Horvát és Tót országok vármegyéi* című művéhez pedig Turóc vármegye térképét Rakssányi György, megyei mérnök készítette Mikoviny mappája alapján.[381]

Különösen érdekes szempontunkból a kéziratos, úgynevezett „sárgakeretes megyetérkép-sorozat", amelynek egyetlen tagján sem szerepel a szerző neve, de szinte mindegyik címében a „mappa … methodo astronomico-geometrica concinnata" kifejezés olvasható. „Azokat a térképeket, tisztelt Olvasó, amelyeket ennek a kiváló műnek [Notitia]

---

[377] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H9, H10, H12, H13.

[378] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H15.
A Notitia ötödik kötetének első kiadásáról l. Szelestei 1992 275. p., a második kiadás 1892-ben jelent meg gr. Zichy Jenő költségén. l. Dékáni 1903 84. p.

[379] A Pozsony vármegyei térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H17a-b. A Burgstaller által kiadott Pozsony vármegyei térképek helynévanyaga szinte teljesen megegyezik Mikoviny rézmetszetű Pozsony vármegyei térképének helynévanyagával.
L. még Purgina 1972 44. p. és mapa 35., Török 183–184. p. A Sopron vármegyei térkép: OSZK Térképtár TM 3279, és kéziratos előzménye: OSZK Térképtár TK 249. l. OSZK DVD.

[380] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H17c.
Sandler 1969 384., 394–396., 410. p., Bendefy 1976d 157–158. p., Fodor 1954 93. p.

[381] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H16a, H20, H21a-b, H23.

már három kötetébe beépítettünk és csillagászati-földrajzi módszerrel készítettünk, kétség kívül címükről felismered" – írta Mikoviny 1737-ben, a *Monitum II*-ban.[382] Ám ezek az 1750 körül készült térképek nem Mikoviny munkái, bár például a Nógrád megyei lap a Mikoviny-térkép másolata lehet. Jellemzőjük a pozsonyi kezdődélkör, de több lapon egy fokos hibával is lehet találkozni. Méretarányuk változó, 1:94 000-es és 1:490 000-es között mozog, többségüké 1:130 000 és 1:340 000 között van. Az aránymértékek általában német mérföldben szerepelnek, néha még párizsi hexapedben vagy magyar mérföldben is. A domborzatábrázolás egyes példányokon halmos, másokon csíkozásos módszerrel történt, de sok esetben mindkét jelölés előfordul egy lapon. Néhányukon alaprajzszerű településábrázolás figyelhető meg, többségükön azonban oldalnézeti jelek jelölik a településeket. Szinte mindegyiken található jelmagyarázat, de a sorozat egyes tagjainak jelmagyarázata eltérő, a jelkulcsban megadott magyarázatok száma is különböző. A térképek többségét az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárában őrzik, ahova a Festetics család levéltárából kerültek, néhány darab ma is a Festetics család levéltárának térképei között található. Létrejöttük körülményeinek tisztázása további kutatást igényel.[383]

A „sárgakeretes megyetérképek" közül a Nógrád és a Pest-Pilis-Solt megyei lap névanyagának feldolgozására került sor a kötet helynév-adatbázisában. Nógrád vármegye térképe Mikoviny megyetérképének felhasználásával készülhetett. A Pest-Pilis-Solt vármegyei lap pedig sokkal több külterületi lakott hely, puszta nevét tartalmazza, ugyanakkor közülük jó néhány nem szerepel a többi vizsgált forrásban, illetve néhány kétszer van bejelölve a térképen, mint például Gyón.

A másik kéziratos, szintén 1750 körül készült megyetérkép-sorozathoz egy Magyarország-térkép is tartozik, melynek hátoldalán a *Carte des comitats de la Hongrie desinée par Mikovíni* felirat olvasható. A húsz megyetérképet tartalmazó sorozat egyik tagja a Görög-atlaszból való, az 1811. évi Nyitra megyei nyomtatott lap. Ez a sorozat sem tekinthető Mikoviny alkotásának, esetleg valamelyik tanítványa rajzolhatta. A befejezetlen, nagyrészt keret nélküli térképek különböző méretarányúak. A Magyarország- és a Pozsony megyei térképen pozsonyi kezdőmeridián szerepel, a többi lapon a fokhálózat számozatlan. A Pozsony vármegyein jelmagyarázat is található.[384]

Korabinszky János Mátyás (1740–1811) ugyancsak felhasználta Mikoviny rézmetszetű és kéziratos térképeit. A *Geographisches-historisches und produkten Lexikon von Ungarn* … (Pressburg, 1786) előszavában a kéziratos térképek között Veszprém, Tolna,

[382] Hung. nova 98. p.

[383] OSZK Térképtár TK 1161 (Máramaros), TK 1074 (Abaúj), TK 1075 (Arad), TK 1160 (Árva), TK 1078 (Békés), TK 1077 (Borsod), TK 1068 (Vas), TK 1079 (Komárom), TK 1076 (Csanád), TK 1080 (Nógrád), TK 1208 (Sáros), TK 1094 (Esztergom), TK 1081 (Külső-Szolnok), TK 1089 (Torna), TK 1090 (Trencsén), TK 1084 (Ugocsa), TK 1085 (Ugocsa), TK 1087 (Ung), TK 1069 (Zaránd), TK 1092 (Zemplén), TK 1086 (Pest), TK 1082 (Bács-Bodrog); MOL S 68. Nr. 62. (Csongrád), Nr. 65. (Gömör és Kishont), Nr. 63. (Bereg), Nr. 64. (Bihar), Nr. 66. (Szabolcs); MNM T 930 (Kishont). L. még Bendefy 1976d 106. p. M 1., 107. p. M 3., M 4., M 5/a., 109. p. M 6., M 8., 110. p., M 9., M 10., 111. p. M. 11., M 12., M 13/a., 113. p., M 16., M 17., 114. p. M 18., M 19., 115. p. M 21., 116. p. M 22/a., 117. p. M 24/a-b., 118. p. M 25., M 26., 120. p. M 27. és 5., 7., 8., 9. mell.;
Hrenkó 1978a 104–108. p.; A magyar térképészet nagyjai 249., 293. p., Fodor 1954 97–98. p., Fodor 1956 I. 11. p. 13–14., 27 p. 96., 46. p. 209., 48. p. 222–223., 50–51. p. 230–234. és 236–237., 53. p. 247–248., Prikryl 1977 153., 156–157. p., Prikryl 1982 76–78. p., Tóth 2009, OSZK DVD.
Az utóbbi időben Baranya megye sárgakerestes térképe is előkerült a Pécsi Püspöki Levéltárban. Horváth I. 2010 22–26. p.

[384] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H14. L. még Borbély 1934 157. p., Bendefy 1976d 48–61. p., 1–3. sz. mell.

Ugocsa, Csongrád, Torna vármegyék és a Kővári kerület térképeit említi, amelyeket Fritsch András Eriktől vett meg.[385]

Felvetődött, hogy Bartholomaeides László (1754–1825) evangélikus lelkész és történetíró Gömör vármegye monográfiájának megírásakor használta Mikoviny kéziratos Gömör vármegyei térképét. Azonban Bartholomaeides nem Mikoviny Gömör vármegyei térképére hivatkozik, hanem arról ír, hogy Mikovinynek a Notitiához készített térképei alapján Gömör vármegye a bécsi meridiánhoz képest a 3 fok 2 perc és a 4 fok 7 perc közötti területen van, illetve szélességi adatok: 48 fok 2 perc és 49 fok 6 perc. Kérdéses azonban, hogy milyen térképet használt ennek megállapításhoz.[386]

Mikoviny műszaki-tervezési térképeit is másolták. Az Epistola térképének francia nyelvű kéziratos változatát Thies János Mihály magyar nemes készítette el a 18. század közepén. Az Anton Blumauer bécsi könyvkereskedő által 1785-ben gr. Széchényi Ferenchez (1754–1820) küldött, vételre felajánlott térképek jegyzékében Thiesnek egy kéziratos Pilis megyei térképe is szerepelt, esetleg Mikoviny Pilis megyei lapjának a másolata. Azonban ezt a térképet Széchényi valószínűleg nem vásárolta meg gyűjteménye számára.[387]

Az Epistola térképe alapján, 1758 körül Schultz Ádám körmöcbányai mérnök szintén készített egy színes kéziratos térképet, amelynek már nem a háromszögelés szemléltetése volt a célja. Schultz az Epistola térképének átdolgozásával egy posta- és bányatérképet rajzolt, melyen az utak, postaállomások, hidak és települések ábrázolása részletesebb, mint az Epistola térképén.[388]

Zeller Sebestyén másolatot készített Mikovinynek a Duna pozsonyi szakaszát ábrázoló térképéről.[389] Ruttkay Mihály a Kalocsai-Sárköz térképének megrajzolásához kétség kívül felhasználta a mérnök 1742. évi térképeit.[390] A magyar–morva és a magyar–sziléziai határt ábrázoló térképének két kéziratos másolata is ismert.[391] 1745 után Selmecbánya és Bélabánya vidékéről készített bányatérképét Johann Nepomuk Fierer, majd Balthasar Thonheiser másolta le.[392]

Annak ellenére, hogy Mikoviny Magyarország feltérképezésének tervét nem tudta megvalósítani, munkássága új korszakot nyitott a magyar térképészet történetében. Amint a 18. század közepén keletkezett kéziratos megyetérképek bizonyítják, Magyarországon megnőtt az igény a topográfiai térképek iránt, amelyek elkészítéséhez az elméleti alapokat és a mintákat Mikoviny dolgozta ki.

---

[385] Ezen térképeket mindeddig nem sikerült beazonosítani, így a Mikoviny-bibliográfiában nem szerepelnek. Meglehet, hogy nem kerültek közgyűjteménybe. Az is feltételezhető, hogy Fritsch saját rajzait Mikoviny munkáiként adta el.
L. még Purgina 1955a 240. p., Bendefy 1976d 40. p.

[386] Bartholomaeides 1808 4. p. a. sz. jegyz., l. még Purgina 1955a 240. p., Prikrly 157., 255. p.

[387] Az Epistola térképe másolatának leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H1a.
Blumauer vételi ajánlata MOL P 623. Acta Bibliothecam Széchenyiano regnicolarem concernentia 94. cs. 240–241., 251–253. fol. A Széchényi-térképgyűjteményről l. még Török 2002 9–25. p.

[388] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H1b. L. még Bendefy 1976d 145–146. p., Fodor 1954 99. p.

[389] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H3.

[390] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H4b-c. L. még Papp-Váry–Hrenkó 1988 106–107. p.
Ruttkay térképéről Kronovetter Antal készített másolatot 1772-ben, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H4d.
Mikoviny Kalocsai-Sárköz térképe alapján készülhetett a Plan von dem Laufe des Donau Stroms von Ofen bis Baja című térkép, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H4a, illetve l. még Bendefy 1976d 150–151. p.

[391] A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H6a-b.

[392] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: H19a-b. L. még Purgina 1958a mapa 14. és 55., 135. p.

5. MIKOVINY-BIBLIOGRÁFIA

5.1.1. Bevezetés

A bibliográfia összeállítása Mikoviny mérnöki és térképészi tevékenységének pontosabb megismerése érdekében született. A szakirodalomban a korábban összeállított térképjegyzékkel kapcsolatosan már megfogalmazódtak kételyek, de nem történt újabb kísérlet a Mikoviny-térképek számbavételére.[393]

A bibliográfus munkáját megnehezíti, hogy a térképeket három ország közgyűjteményeiben őrzik, melyek közül a legjelentősebbek: Budapesten az Országos Széchényi Könyvtár Térképtára, a Magyar Országos Levéltár és a Hadtörténelmi Térképtár, Bécsben az Österreichische Nationalbibliothek térképtára és az Österreichisches Staatsarchiv, Pozsonyban a Slovenský národný archív és az Archív mesta Bratislavy, valamint Selmecbányán az Ústredny bansky archív.[394] Valamennyi térkép leírása autopszia alapján történt.

A bibliográfia három részre tagolódik: Mikoviny Sámuel munkái, Mikoviny fiainak térképei, valamint Mikoviny térképei és mérési eredményei felhasználásával készült térképek. Mikoviny művei hat nagy csoportot képeznek: topográfiai és tematikus térképek, tervrajzok, látképek, metszetek és szakirodalmi írások. A könnyebb visszakereshetőség érdekében a tematikus térképeket Mikoviny tevékenységének jelentősebb területei alapján további nyolc téma szerint rendszereztük: bánya-, geodéziai, határ-, katonai, vízrajzi és vízrendezési, város-, az utakat és hidakat, valamint a pestisjárvány elterjedését ábrázoló térképek.

A Mikoviny méréseinek és térképeinek felhasználásával készült térképek válogatott bibliográfiájába egyrészt olyan lapok kerültek be, amelyeket a szakirodalom már ismert, s egy részüket Mikoviny alkotásaként tartotta számon. Másrészt néhány olyan térkép, amelyikről a levéltári kutatásoknak, illetve a térképek alaposabb vizsgálatának köszönhetően kiderült, hogy Mikoviny munkái alapján készült.

Az egyes művek, bibliográfiai tételek tételszámot kapnak: Mikoviny művei „M”-mel, fiainak térképei „F”-fel, míg a Mikoviny méréseinek és térképeinek felhasználásával készült térképek „H”-val kezdődő tételszámot.

Az egyes csoportokon belül a térképek besorolásának alapja az ábrázolt földrajzi terület magyar megnevezése, a tematika és a megjelenés vagy a készítés éve, illetve az ábrázolt állapot ideje.

A bibliográfiai leírás a KSZ/1 szabályzat alkalmazásával történt, az adatcsoportok, adatelemek kiválasztása és sorrendjük megfelel a szabályzat előírásainak. Azonban a térképek pontosabb leírása érdekében bizonyos esetekben eltérek a szabályzattól.

---

[393] Mikoviny megyetérképeinek számáról a szakirodalomban eltérő adatok találhatók: „Mikoviny 52 megye térképén dolgozott”, „…– a ma ismeretes kb. 140 darabbal szemben – legalább 197–200 biztosan elkészült megyei térkép egykori létezésével számolhatunk. Ebben a számban benne vannak – természetesen a Mester halála miatt befejezetlenül maradt térképek is.” Bendefy 1976d 278–279. p.; l. még Bendefy 1976b 131–133. p., Bendefy 1976c 176–178. p.

„Somogyban, Vas, Komárom, Veszprém, Szatmár, Külső-Szolnok, Esztergom stb. megyékben végzett részletes felmérési vagy alappontmérési munkája alapján még nem mondhatjuk, hogy e megyék térképeit is elkészítette volna. E megyék mások által helyszínelt vagy szerkesztett lapjaiban inkább csak a földrajzi fokhálózat szerkesztésében lehetett szerepe Mikovinynak. De ezek alapján őt a félszázra menő magyarországi megyetérképek készítőjének nem mondhatjuk.

A Bél-féle műben megjelent 11 lapon kívül tehát csak mintegy 5–10 többé-kevésbé befejezett megyetérképet minősíthetünk Mikoviny alkotásának.” Hrenkó 1984. [18–20]. p. L. még Raum 1992139., 142. p.

[394] Magyarországon néhány Mikoviny-térkép őrzőhelye még: PML, TML, MNM Történelmi Képcsarnok, MTAK Kézirattár és régi könyvek gyűjteménye, Győri Egyházmegyei Levéltár.

A címet és a szerzőségi közlést tartalmazó szöveget betűhíven, sortörés jelölésével adom meg, mivel a kéziratos térképek esetén az egyes változatok megkülönböztetése kisebb eltérések alapján lehetséges csupán, valamint a rézmetszetű térképeket így össze lehet vetni kéziratos változataikkal a címleírás szintjén is.

Ezután következik a kiszámított méretarány, és az aránymérték(ek) hossza.

Majd rézmetszetű térképeknél a megjelenési adatok vannak feltüntetve, kéziratosoknál a készítés éve, amennyiben a címrészben nem szerepelnek.

A terjedelmi adatok a lapok számát – ha egynél több lapból áll a térkép –, kéziratos vagy nyomtatott jellegét, a színezésre való utalást, a térképtükör méretét, keret nélküli térképek esetén a térképlap méretét tartalmazzák. A szakirodalom alapján leírt térképeknél több esetben nem lehet megállapítani, hogy a térképtükröt mérték-e vagy a térképlapot.

A megjegyzések tartalma változó lehet, az egyes lapok egyedi jellegzetességeit figyelembe véve, azonban az ismertetés a teljesség igénye nélkül készült. Szerepel a megjegyzések között a kezdőmeridián, amennyiben van a térképen számozott fokhálózat; a díszes kartus leírása; a melléktérképek, a látképek, illetve a szelvényrajzok címe; a jelmagyarázat; melléklet vagy atlaszlap esetén annak a műnek a címe, amiben a térkép megjelent; a szakirodalom alapján ismertetett térképeknél a hivatkozás; végül a lelőhely megnevezése és a jelzet. Rézmetszetű térképeknél – mivel ezek számos példányban, számos helyen előfordulnak – a magyar nemzeti könyvtárban található példány jelzete van feltüntetve.[395]

Szögletes zárójelben történt a térképen nem szereplő adatok közlése, például a kiszámított méretarány, a külső forrásból megállapított, ill. feltételezett megjelenési, illetve készítési év, stb. A címrészben a kihagyásokat három pont jelöli.

Az aránymértékek mértékegységeinek rövidítései:

Cl. = Klafter = bécsi öl (189,6484 cm)
hex. Paris. = hexapedae Parisienses = toises = párizsi öl (194,99 cm)
Kl. = Klafter = bécsi öl (189,6484 cm)
lieues geom. = lieues geometriques = geometriai mérföld (740 324 cm)
mill. geom. = milliare geometricum = geometriai mérföld (740 324 cm)
mill. Germ. = milliare Germanicum = milliare commune Germanicum = német mérföld (740 324 cm)
mill. Hung. = milliare Hungaricum = magyar mérföld (825 360 cm)
org. = orgya = bécsi öl (189,6484 cm)
org. hex. Rhen. = org. Rhen. = orgya hexapedae Rhenanae = rajnai öl (188,2 cm)
org. Wien. = org. Vien. = orgya Vienenses = bécsi öl (189,6484 cm)
Ruthen = 37,7 cm
Schemnitzer Klafter = Schemnitzer Berg Klafter = bányaöl = selmeci bányaöl (202,58 cm)
Wien. Kl. = Wiener Klafter = bécsi öl (189,6484 cm)[396]

[395] A rézmetszetű térképek több közgyűjteményben megtalálhatók, a nagyobb bécsi és budapesti gyűjtemények rézmetszetű Mikoviny-térképeit Bendefy számbaveszi. l. Bendefy 1976d 47., 62–66., 147., 149–150., 164. p.

[396] A mértékegységek átszámításáról l. Bogdán 1990 163–168., 174–178., 184., 186. p., Bendefy 1976d 80. p., Hung. nova 144. p.

5.2. Mikoviny Sámuel művei

5.2.1. I. Topográfiai térképek

1. Jászkunsági térképek

M I/1/1
Jászság (topográfiai térkép) (1731)
MAPPA / DISTRICTVS / IAZIGVM / et PHILISTEORVM / Ex Decreto / Sacr. Caes. Reg. q. Maj. / Excelsae Comissi- / onis Aulicae / Geometrice concinnata / opera / S. Mikoviny / Nob. Hung.
[1:120 000] 5000 toises [=8 cm], 1 mill. geom. seu com. Germ. [=6,1 cm]
[1731]
Kéziratos, színes ; 64x48 cm

Csak a szélességi fokok vannak megszámozva
Díszes kartus látképpel: IAZBERENY IAZIGVM SEDES PRIMARIA
HT B IX. a 623.; fakszimile: OSZK Térképtár TM 9052[397]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_jaszkunsag/jasz1.htm

M I/1/2
Jászkun kerület (topográfiai térkép) (1731)
MAPPA / PARTIS REGNI / HVNGARIAE / qua JAZYGES CVMA- / NI MAIORES et MINO- / RES CONTINENTUR. / Ad mandatum S. C. R. q. M. / Excelsae Commissionis / Aul. sub Pr. E. G. C. Gund. ab Althann. / Iuxta accurate peractas / Dimensiones Geometricas / et Observationes Astrono- / micas fideliter delineata / opera / Sam. Mikoviny N. Hung.
[1:160 000] 6000 hex. Paris. [=7,2 cm], 1 mill. geom. seu com. Germ. [=4,6 cm]
[1731]
Kéziratos, színes ; 107x120 cm

Az Azori-szigeteken, pontosabban a São Miguel-szigeten átmenő kezdőmeridiánnal
Díszes kartussal
HT B IX a 624.[398]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_jaszkunsag/jasz4.htm

M I/1/3
Kiskunság (topográfiai térkép) (1731)
Mappa Districtus Cumanorum Minorum Ad mandatum S.C.R.M. Exc, Commissionis Aut sub Praesid. Exc. G. Com. Gund ab Althann, geometrice concinnata opera S. Mikoviny N. Hung.
[1:120 000]
[1731]
Kéziratos, színes ; 94,5x123,5 cm

Ismerteti: Irmédi 1930b 86. p., Bendefy 1976d 151. p., Hrenkó 1977b 44-45. p., Purgina 1955a 239. p.

---

[397] L. még Bendefy 1976d 153–154. p., 24. sz. mell., Hrenkó 1977b 40–43. p., Valkó 1950 371–373. p., A magyar térképészet nagyjai 242–243., 278. p., Fodor 1954 91. p., Stegena 1983 142. p.
[398] L. még Bendefy 1976d 151–152. p., 23. sz. mell., Hrenkó 1977b 45–50. p., Valkó 1950 363–371. p., Fodor 1954 91. p., Fodor 1956 I. 45. p. 207., HT DVD.

HT B IX a 647.[399]

M I/1/4
Nagykunság (topográfiai térkép) (1731)
MAPPA / DISTRICTVS / CVMA- / NORVM / MAIORVM / Ad mandatum S. C. R. M. / Exc. Com. Aul. sub Pr. E. G. C. / Gund. ab Althann / Geometricé concinnata / opera S. Mikoviny mp.
[1:120 000] 4000 org. [=6,5 cm], 1 mill. geom. seu Germ. [=6,2 cm]
[1731]
Kéziratos, színes ; 76x58 cm

Az Azori-szigeteken, pontosabban a Sao Miguel-szigeten átmenő kezdőmeridiánnal
Díszes kartussal
HT B IX a 625.[400]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_jaszkunsag/jasz2.htm

2. Megyetérképek

M I/2/1
Bács-Bodrog vármegye (topográfiai térkép) (1742)
Mappa / Comitatuum / Bacs et Bodrog / geometrice concinnata / opera / S Mikoviny / Ex posthumis delineavit A. E. Fritsch. 1750.
[1:166 000] 16 000 hex. Paris. [=18,3 cm], 5 mill. Germ. [=22,3 cm]
[post 1742]
Kéziratos, színes ; 89,5x107 cm

Budai kezdőmeridián a halvány fokhálózati beosztáson
Keret nélkül
Hátoldalon: Bács et Bodrog / 1750 / A E Fritsch post / Mikovínyi.
MTAK Kézirattár és régi könyvek gyűjteménye Mo. 2.[401]

M I/2/2
Bars vármegye (topográfiai térkép) (1742)
MAPPA / COMITATVS / BARSIENSIS / Methodo Astronomico-Geometrica concinnata. / opera / S. Mikoviny / Geometrae Regii, et Soc. / Sc. Reg. Bor. Membri. Nicolai Sculpsit.
[1:165 000] 6000 hex. Paris. [=7,2 cm], 2 mill. Germ. [=8,3 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1742]
Rézmetszet ; 60,6x42,2 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Megj.: Bél IV.
Felső keretmezőben: Tom IV. p. 178.
OSZK Térképtár TM 3289, TM 3304 (az utóbbi példány mindkét oldalán nyomat)[402]

[399] Jelenleg nem található.
[400] L. még Bendefy 1976d 152–153. p., 22. sz. mell., Hrenkó 1977b 43–44. p., Papp-Váry–Hrenkó 1988 90–91. p., Purgina 1955a 240. p. , HT DVD.
[401] L. még Bendefy 1976d 167–170. p., A magyar térképészet nagyjai 246., 285. p.
[402] L. még Purgina 1958a mapa 39., Fodor 1956 I. 24. p. 81., Bendefy 1976d 63., 147. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1977 150–151. p., Prikryl 1982 74–75. p.

M I/2/3
Fejér vármegye (topográfiai térkép) (1742)
MAPPA / COMITATVS / ALBENSIS / Geometricé concinnata. / opera S. Mikoviny / Ex Posthumis A. E. Frics designavit.
[1:145 000] 4 mill. Germ. [=20,5 cm]
[post 1742]
Kéziratos, színes ; 47x67 cm

Fokhálózat számozás nélkül
TML T 45[403]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye17.htm

M I/2/4a
Hont vármegye (topográfiai térkép) (1742)
MAPPA COMITATVS / HONTENSIS / Methodo Astronomico-Geometrica / concinnata, / opera / Samuelis Mikoviny, / Geometrae Regii et Societ. Scient. / Berol. Collegae.
[1:165 000]
[1742]
Kéziratos ; 52,8x38,3 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Melléktérkép: Distr. Kishont[404]
Felső térképszegélyen: Tom IV. p. 548.
Cím alatt: der Maß-Stab ist hinzu zu thun, aus der / Mappa Barchiensi. die Proprtion der / Zeilen nenen. der Kupferstecher einrichten.
MZK ST T XLII 69[405]

M I/2/4b
Hont vármegye (topográfiai térkép) (1742)
MAPPA COMITATVS / HONTENSIS. / Methodo Astronomico-Geometrica / concinnata, / opera Samuelis Mikoviny, / Geometrae Regii et Societ. Scient. / Berol. Collegae.
Nicolai Sculpsit.
[1:165 000] 6000 hex. Paris. [=7,2 cm], 2 mill. Germ. [=8,7 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1742]
Rézmetszet ; 52,8x38,3 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Melléktérkép: Distr. Kishont
Megj.: Bél IV.
Felső térképszegélyen: Tom IV. p. 548.

[403] L. még Bendefy 1976d 106. p., 6. sz. mell., A magyar térképészet nagyjai 246., 288. p.
[404] Az 1729. évi XXIII. tc. 12. §-a hosszú vita után kimondotta, hogy Kishont ezután is Hont vármegye kiegészítő része legyen, de Kishont részére külön alispán, jegyző és szolgabíró választassék, továbbá, hogy a kishonti nemesség – szükség esetén – gyűlést tarthasson, de annak eredményét a közgyűléseken bejelenteni tartozik. Kishont portáit a vármegye összes portáinak számától elkülönítették és ezzel a kishontiak régi sérelme nyert kedvező elintézést. A törvény értelmében a közgyűléseket évenként háromszor Hontban, egyszer pedig a Kishonti kerületben, Rimaszombatban tartották. L. Borovszky 1906 371. p.
[405] Pászti László közlése nyomán. A térképet közölte: Prikryl 1977 155. p.

OSZK Térképtár TM 3288, fakszimile TM 8106[406]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/vizrendezes/viz3.htm

M I/2/5a
Kecskeméti és Váci járás (topográfiai térkép) (1737)
MAPPA / Comitatus / PESTHIENSIS / methodo Astronomico Geometrica / conxinnata opera / Sam. Mikoviny / Geom. Aulico-Cameralis / Caesarei et. Soc. Scient. / Reg. Bor. Membri.
[1:162 000] 5000 toise [=6 cm], 1 mill. Germ. [=4,6 cm]
[ante 1737]
Kéziratos, színes ; 73,7 X 54 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
A felső térképszegélyen: Tom. III. ad. p. 23.
OSZK Térképtár TK 1916[407]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye10.htm

M I/2/5b
Kecskeméti és Váci járás (topográfiai térkép) (1737)
MAPPA / Comitatus / PESTHIENSIS, / Methodo Astronomico-Geometrica, / concinnata, opera. / Sam. Mikoviny. / Geom. Aulico- Cameralis / Caesarei et Soc. Scient. / Reg. Bor. Membri.
G. D. C. Nicolai Sc.
[1:162 000] 5000 hex. Paris. [=6 cm], 1 mill. Germ. [=4,55 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1737]
Rézmetszet ; 73,7x53,7 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Megj.: Bél Tom. III.
Felső térképszegélyen: Tom III. ad p. 23.
OSZK Térképtár TM 5087[408]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye11.htm

M I/2/6a
Liptó vármegye (topográfiai térkép) (1736)
MAPPA / COMITATVS / LIPTOVIENSIS / Accuratione Astronomico / Geometrice concinata.
[1:160 000] 3000 hex. Paris. [=3,55 cm], ½ mill. geom. [=2,25 cm]
[ante 1736]
Kéziratos ; 22,1x38,5 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Látkép: Rosenberg
MNM Történelmi Képcsarnok T 932.

[406] L. még Purgina 1958a mapa 38., Fodor 1956 I. 23. p. 78., Bendefy 1976d 63., 147., 149. p., Stegena 1983 141. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1977 152–155. p., Prikryl 1982 75. p.
[407] L. még Bendefy 1976d 112. p., Fodor 1956 I. 45. p. 208., Purgina 1955a 240. p., OSZK DVD.
[408] L. még Purgina 1958a mapa 34., Fodor 1956 I. 10. p. 9., Bendefy 1976d 147., 149. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1977 150. p., Prikryl 1982 74. p.

M I/2/6b
Liptó vármegye (topográfiai térkép) (1736)
MAPPA / COMITATVS / LIPTOVIENSIS / Accuratione Astronomico. / Geometrice Concinnata
Nicolai Sc.
[1:160 000] 4000 hex. Paris. [= 4,7 cm], 1 mill. geom. [= 4,5 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1736]
Rézmetszet ; 22,1x38,5 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Látkép: Rosenberg
Megj.: Bél II.
Felső térképszegélyen: T. II. p. 553.
OSZK Térképtár TM 5090[409]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye6.htm

M I/2/7a
Nógrád vármegye (topográfiai térkép) (1742)
MAPPA / COMITATVS / NEOGRADIENSIS / Methodo Astronomico-Geometrica / concinnata, opera / S. Mikoviny / Geom. Aulic. Cam. / Caesarei, et Soc. Scient. / Reg. Bor. Membri.
[1:160 000] 4000 hex. Paris. [=4,8 cm], 1 mill. Germ. [=4,55 cm]
[ante 1742]
Kéziratos, színes ; 62,1x49 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
OSZK Térképtár TK 1042[410]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/eletrajz/nograd.htm

M I/2/7b
Nógrád vármegye (topográfiai térkép) (1742)
MAPPA / COMITATVS / NEOGRADIENSIS / methodo Astronomico-Geometrica / concinnata, opera / S. Mikoviny / Geom. Aulic. Cam. / Caesarei et Soc. Scient. / Reg. Bor. Membri
G. D. C. Nicolai Sculp.
[1:165 000] 4000 hex. Paris. [=4,8 cm], 1 mill. Germ. [=4,5 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1742]
Rézmetszet ; 61,2x48,3 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Megj.: Bél IV.
OSZK Térképtár TM 3303[411]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye13b.htm

[409] Szépen színezett változata ÖNB Kartensammlung a. B. 9. B. 3.
L. még Purgina 1958a mapa 32., Bendefy 1976d 63., 147. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1977 150. p., Prikryl 1982 73. p.
[410] L. még Bendefy 1976d 112. p., A magyar térképészet nagyjai 244., 282. p., OSZK DVD.
[411] L. még Purgina 1958a mapa 37., Fodor 1956 I. 23. p. 79., Bendefy 1976d 64., 147. p., A magyar térképészet nagyjai 244., 283. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1977 150. p., Prikryl 1982 74. p.

M I/2/8
Nyitra vármegye (topográfiai térkép) (1742)
MAPPA / COMITATVS / NITRIENSIS. / Methodo Astronomico-Geometrica concinnata, / opera / S. Mikoviny / Geometrae Regri, et / Soc. Sc. Reg. Bor. Membri.
Georg. David Christopho. Nicolai Scul.
[1:165 000] 6000 hex. Paris. [=7,2 cm], 2 mill. Germ. [=8,7 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1742]
Rézmetszet ; 69,5x76,1 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Látkép: Szakolcza; kéziratos előzményét l. M IV/5
Megj.: Bél IV.
Felső térképszegélyen: Tom IV. p. 313.
OSZK Térképtár TM 3310[412]

M I/2/9
Pest-Pilis-Solt vármegye (topográfiai térkép) (1732)
MAPPA / ICHONOGRAPHICA / COMITATVVM / PEST / PILIS et / SOLTH / Geometrice concinnata / opera / S. MIKOVINI
[1:160 000] 10 000 hex. [=12,1 cm], 3 mill. geom. seu Germ. [=13,7 cm]
[1732]
Kéziratos, színes ; 123x86 cm

Kapverdeni kezdőmeridiánnal
Ajánlás: SERENISSIME ALTITVDINI REGIAE / DOMINO DOMINO / FRANCISCO / STEPHANO / LOTHARINGIAE et BARI DVCI etc. c. / AVGVSTISS. IMP. et REGIS etc. etc. CAROLI VI / PER REGN. HVNGARIAE LOCVMTENENTI / DOMINO SVO BENIGNISSIMO / IN HVMILLIMI OBSEQVII TESTIFI- / CATIONEM OFFEREBAT / Samuel Mikoviny
Díszes kartussal
Járáshatárokkal, járások megnevezve
HT B IX. a 649.[413]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye5.htm

M I/2/10a
Pilisi járás (topográfiai térkép) (1737)
COMITATUS / PILISIENSIS.
[Aránymérték nélkül]
[ante 1737]
Kéziratos, színes ; 54x26 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
OSZK Térképtár TK 1083[414]

[412] L. még Purgina 1958a mapa 31., Fodor 1956 I. 24. p. 80., Bendefy 1976d 64., 147. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1977 150., 152. p., Prikryl 1982 75. p.
[413] L. még Bendefy 1976d 150. p., Hrenkó 1978b 44–47. p., A magyar térképészet nagyjai 243., 279. p., Fodor 1956 I. 45. p. 206.
[414] L. még Bendefy 1976d 113. p., Fodor 1956 I. 10. p. 8., OSZK DVD.

M I/2/10b
Pilisi járás (topográfiai térkép) (1737)
MAPPA / COMITATVS / PILISIENSIS / Methodo Astronomico-Geometrica / concinnata, opera S. Mikoviny Geom. Cam. Caesarei, et Soc. Scient. Reg. Bor. Membri.
[1:167 000] 5000 hex. Paris. [=4,75 cm], 1 mill. Germ. [=4,5 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1737]
Rézmetszet ; 52,5x25 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Megj.: Bél III.
Felső térképszegélyen: Tom III. p. 161
OSZK Térképtár TM 5088[415]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye12.htm

M I/2/11
Pozsony vármegye (topográfiai térkép) (1735)
MAPPA / COMITATUS / POSONIENSIS / Accuratione Astrono / mico-Geometrica / concinnata / opera / S. Mikoviny / Nob. Hungar. / Soc. Scient. Reg. / Bor. Membr.
[1:140 000] 5000 hex. Paris. [=6,8 cm], 1 mill. Germ. [=5,3 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1735]
Rézmetszet ; 54,4x64,8 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Díszes kartus Pozsony várának látképével
Megj.: Bél I.
Felső térképszegélyen: P. 74.
OSZK Térképtár: TM 3300, TM 5085[416]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/vizrendezes/viz1.htm

M I/2/12
Solti járás (topográfiai térkép) (1737)
MAPPA COMITATVS SOLTHENSIS concinnante S. Mikoviny.
And. et Ios. Schmuzer sc. Viennae.
[1:165 000] 1 mill. Germ. [=4,5 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1737]
Rézmetszet ; 65,5x36,5 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Megj.: Bél III.
OSZK Térképtár TM 5089[417]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/vizrendezes/viz2.htm

---

[415] Szépen színezett változata ÖNB Kartensammlung a. B. 9. B. 3.
L. még Purgina 1958a mapa 35., Fodor 1956 I. 10. p. 10., Bendefy 1976d 65., 147. p., Hung. nova 19. p., Purgina 1955a 239. p., Prikrly 150. p., Prikryl 1982 74. p.
[416] Színezett változata ÖNB Kartensammlung FKB C 82/1. és a. B. 9. B. 3.
L. még Purgina 1958a mapa 5., Fodor 1956 I. 10. p. 7., Bendefy 1976d 64–65., 147. p., Hung. nova 1. mell., A magyar térképészet nagyjai 253., 290. p., Purgina 1957a 11. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1977 14. p., Prikryl 1982 73. p.
[417] Szépen színezett változata ÖNB Kartensammlung a. B. 9. B. 3.
L. még Purgina 1958a mapa 36., Fodor 1956 I. 10–11. p. 11., Bendefy 1976d 65., 147. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1977 150. p., Prikryl 1982 74. p.

M I/2/13
Tolna vármegye (topográfiai térkép) (1742)
Mappa Comitatus Tolnensis Methodo Astronomico-Geometrica concinnata opera Samuelis Mikoviny.
[post 1742]
Kéziratos ; ?x? cm

Ismerteti: Irmédi 1930b 87. p., Bendefy 1976d 216. p., Purgina 1955a 240. p., Prikryl 1977 157. p.
MTAK Kézirattár és régi könyvek gyűjteménye [?], Qu. J. 3.[418]

M I/2/14a
Trencsén vármegye (topográfiai térkép) (1742)
MAPPA / COMITATUS / TRENTSINIENSIS / Geometrice concinnata / opera S, Mikoviny. N. Hung. / ex posthumis delin. A. E. Fritsch.
[1:162 000] 9000 hex. Paris. [=10,8 cm], 2 mill. Germ. [=9,1 cm]
[post 1742]
Kéziratos, színes ; 70,4x57,7 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Díszes kartussal
OSZK Térképtár TK 1874[419]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/vizrendezes/viz4.htm

M I/2/14b
Trencsén vármegye (topográfiai térkép) (1742)
[Aránymérték nélkül, kb. 1:162 000]
[post 1742]
Kéziratos, színes ; 66x56,5 cm

Fokhálózat kereten bejelölve, nincs megszámozva
Részben autográf, néhány megírás Mikoviny kezétől származik
ÖNB Kartensammlung FKB C 80/8b.[420]

M I/2/15a
Turóc vármegye (topográfiai térkép) (1736)
MAPPA / COMITATVS / THVROTZI / ENSIS / Geometrice concinnata / opera S. Mikoviny. N. Hung.
[1:160 000] 4000 hex. Paris. [=4,85 cm], 1 mill. geom. [=4,6 cm]
[ante 1736]
Kéziratos, színes ; 32,8x23,3 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Díszes kartussal

[418] Jelenleg nem fellelhető.
[419] L. még Bendefy 1976d 117. p. 22/c., Fodor 1954 95–96. p., A magyar térképészet nagyjai 246., 286. p., Prikryl 1977 153., 156. p., Prikryl 1982 77. p., OSZK DVD.
[420] L. még Bendefy 1976d 62. p.

OSZK Térképtár TK 312[421]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye7.htm

M I/2/15b
Turóc vármegye (topográfiai térkép) (1736)
MAPPA / COMITATVS / THVROTZI / ENSIS / Geometrice concinnata / opera S. Mikoviny. N. Hung.
Nicolai Scul.
[1:160 000] 4000 hex. Paris. [=4,3 cm], 1 mill. geom. [=4,6 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1736]
Rézmetszet ; 32,1x23,4 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Díszes kartus
Megj.: Bél II.
Felső keretmezőben: T. II. p. 320.
OSZK Térképtár TM 3274, TM 5091[422]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye8.htm

M I/2/16
Ugocsa vármegye (topográfiai térkép) (1750)
MAPPA / COMITATUS / UGOTSIENSIS / Methodo–Astronomico–Geometrica / concinnata / Opera S Mikoviny.
[1:165 000] 3 mill. Germ. [=13,4 cm]
[1750]
Kéziratos, színes ; 42x29,5 cm

Fokhálózat nélkül
Díszes kartussal
Rajzi kivitele nem Mikovinyre jellemző, nem autográf
Jobb alsó sarokban: hum. offert A. L.
MTAK Kézirattár és régi könyvek gyűjteménye Mo. 16.[423]

M I/2/17
Ung vármegye (topográfiai térkép) (1742)
MAPPA / INCLYTI / COMITATUS / UNGHVÁRIENSIS / Geometricae concinnata / et ex Posthumis Mikovinyanis. / Delin. A. E. Fritsch / Mathematicus.
[1:230 000] 5 mill. Germ. [=16,1 cm]
[post 1742]
Kéziratos, színes ; 42x51 cm

Kapverdeni kezdőmeridiánnal
Díszes kartus címerrel, látképpel, mérőasztallal

[421] OSZK DVD.
[422] Szépen színezett változata ÖNB Kartensammlung a. B. 9. B. 3.
L. még Purgina 1958a mapa 30., Stegena 1983 140. p., Bendefy 1976d 66., 147., 150. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1974 73–75., 88–91. p., Prikryl 1977 149–150. p., Prikryl 1982 73., 75. p.
[423] L. még Bendefy 1976d 205–206. p.

TML T 174[424]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/topografia/top4.htm

M I/2/18a
Zólyom vármegye (topográfiai térkép) (1736)
MAPPA / COMITATUS ZOLIENSIS / Methodo Astronomico Geome- / trica concinnata opera Samue- / lis Mikoviny Geometrae Caesar.
[Aránymérték nélkül]
[ante 1736]
Kéziratos, színes ; 43,1x44,9 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
OSZK Térképtár TK 1088[425]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye9.htm

M I/2/18b
Zólyom vármegye (topográfiai térkép) (1736)
MAPPA Comitatus ZOLIENSIS, Methodo Astronomico- / Geometrica, concinata, opera, Sam. Mikoviny. Geometrae Caesarei et Soc. Scient. Reg. Bor. Membri.
Nicolai sculp.
[1:165 000] 4000 hex. Paris. [=4,7 cm], 1 mill. geom. [=4,5 cm]
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1736]
Rézmetszet ; 42,6x43,6 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Látkép: Neosolium
Megj.: Bél II.
Felső térképszegélyen: T. II. p. 408.
OSZK Térképtár TM 3286[426]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye9b.htm

3. Az alsó-magyarországi bányavárosok és kamarai uradalmak térképei

M I/3/1
Alsó-magyarországi bányavárosok (topográfiai térkép) (1740)
LIBERAE REGIAEQUE / ET / MONTANAE CIVITATES.
S. d. Mikoviny des.
[1:45 000] 4000 Wien. Kl. [=16,9 cm]
[post 1740]
Kéziratos ; 121,6x134 cm

Díszes kartussal
Bányavárosok címereivel

[424] L. még A magyar térképészet nagyjai 246., 287. p.
[425] L. még Bendefy 1976d 120–122. p., OSZK DVD.
[426] Szépen színezett változata ÖNB Kartensammlung a. B. 9. B. 3.
L. még Purgina 1958a mapa 33., Bendefy 1976d 66., 147., 150. p., Purgina 1955a 239. p., Prikryl 1977 150. p., Prikryl 1982 73. p.

OSZK Térképtár TK 1920[427]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_alsom/also1.htm

M I/3/2
Bakabánya környéke (topográfiai térkép) (1740/1745)
Ichonographischer Entwurff / des Gebits, der Frey. Kön. Bergstadt / PVKANTZ / und der benachtbarten Gegend, / Samt allen darinnen befindlichen, Ber- / gen, Gebürge, Thäler, Gründen, Wasser- / fliessen, und vornehmsten Wege etc. / Geometrisch abgemessen, und vogestellet durch / S. Mikoviny
[1:47 000] 3000 Wien. Kl. [=12,1 cm], 1 teutschen Meile [=15,5 cm]
[1740-1745]
Kéziratos, színes ; 34,1x50,9 cm

Fokhálózat nélkül
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 252.[428]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_alsom/also2.htm

M I/3/3
Besztercebánya környéke (topográfiai térkép) (1735)
ICHONOGRAPHISCHER / ENTWURFF / Der Königlichen Freyen / BERGSTADT / NEVSOHL / Besonders der umliegenden Haupt / Gebürge, mit ihren Gründen, u. / derer darinen sich befindenden Berg- / wercken, Waldungen, Fliessen, qvellen / Wasserführungen / Geometrisch ausgemessen und ver- / fertiget durch / S. Mikoviny
[1:45 000] 4000 org. [=16,9 cm], 1 mill. Germ. [=16,6 cm]
[ante 1735]
Kéziratos, színes ; 47x67,5 cm

Fokhálózat nélkül
Díszes címkeret látképpel: HERRNGRVND
Színmagyarázattal, iránytűvel
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 258.[429]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_alsom/also3.htm

M I/3/4
Körmöcbánya környéke (topográfiai térkép) (1733)
Tabula Ichonographica / Plagae / Lib. Reg. Mont. Ciuitatis / CREMNICIENSIS / auspiciis / Illustrissimi Domini / D. Josephi Andreae / Lib. Bar. a STERNBACH / Sacr. Caes. Cathol. Majestat. / Supr. Austr. Cam. Aul. Consil. / et Mont. Regni Hungar. / Supremi Camergrafi / elaborata opera / S. Mikoviny
[1:45 200] 4000 org. [=16,75 cm]

---

[427] L. még Bendefy 1976d 146–147. p., Hrenkó 1984., A magyar térképészet nagyjai 258., 295. p., Fodor 1954 92. p. , OSZK DVD.
[428] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 59., majd a Pa 43. jelzeten, majd SÚA SMMP 292.
L. még Borbély 1934 158. p., Purgina 1958a mapa 15. és 56., 135. p., Bendefy 1976d 78–79. p., Purgina 1958b 55. p., Prikryl 1977 164. p., Prikryl 1982 80. p.
[429] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 64./1., majd a Pa 30/1. jelzeten, később SÚA SMMP 899. Bendefy tévesen rézmetszetnek minősítette, melyet szerinte valószínűleg A. Kaltschmiedt metszett.
L. még Borbély 1934 158. p., Purgina 1958a mapa 19. és 57., 135. p., Bendefy 1976d 76–78. p., Purgina 1958b 55. p., Prikryl 1977 164. p., Prikryl 1982 80. p.
A Pa 30/2. jelzeten volt ezen mappa Zipser Mátyás által 1736-ban készített másolata.

[1733]
Rézmetszet, kézi szín. ; 51,6x42,1 cm

Fokhálózat nélkül
Látképpel és címerrel
Alsó térképszegélyen, jobb sarokban kézírással: Probdruck
Jobb oldali térképszegélyen kézírással: q ist die Cremnitzer Weitschichtig Wasserfuhr. (a térképre kézírással bejelölve a q).
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 253.[430]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_alsom/also4.htm

M I/3/5
Libetbánya környéke (topográfiai térkép) (1735)
Ichonographischer Entwurf / Des Gebiethts / Der Frey. Kön. Bergstadt / LIBETEN / samt der benacht- / barten gegend / Ausgemessen und auf- / gesetzt von / S. Mikoviny.
[1:45 400] 4000 org. [=16,7 cm], 1 mill. Germ. [=16,4 cm]
[ante 1735]
Kéziratos ; 36,3x56,9 cm

Keretmezőben órabeosztással
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 262.[431]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_alsom/also5.htm

M I/3/6
Likavai uradalom (topográfiai térkép) (1735)
MAPPA / Dominii Cameralis / LIKAVA / Cum maiori Comita- / tus Liptoviensis / parte. / Dimensurante ac designan- / te S. Mikoviny / Geom. Camer. Regio.
[1:45 000] 4000 org. Vienn. [=16,9 cm], 1 mill. Germ. [=16,5 cm]
[ante 1735]
Kéziratos, színes ; 42,2x63,4 cm

Fokhálózat nélkül
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 268.[432]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_alsom/also6.htm

M I/3/7
Revistyei uradalom és Újbánya környéke (topográfiai térkép) (1735)
Ichonographischer Entwurff der Gebiete der Kayserl. Cam. Herrschafft Revistye wie auch der Frey. Kön. Bergstadt Königsberg … Geom. abgemessen und vorgestellt durch S. Mikoviny.

---

[430] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az A 64-es jelzeten, majd SÚA SMMP 936.
Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1736. szept. 17. r. Nr. 86. fol. 203–206., 215., 219.
Bendefy Nicolai rézmetszetének minősítette. L. még Purgina 1958a mapa 21. és 57–58. p., 135. p., Bendefy 1976d 72–73. p., Purgina 1958b 56. p., Prikryl 1977 165. p., Prikryl 1982 80. p., Kašiarová 2010 105. p.
[431] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 10., majd a Pa 16. jelzeten, majd SÚA SMMP 1014.
L. még Borbély 1934 160. p., Purgina 1958a mapa 24. és 58., 136. p., Bendefy 1976d 76. p., Purgina 1958b 57. p., Prikryl 1977 164–165. p., Kašiarová 2005 20. p.
[432] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben a B 29., majd az L 19. jelzeten, majd SÚA SMMP 1132.
L. még Borbély 1934 159. p., Purgina 1958a mapa 25. és 58., 136. p., Bendefy 1976d 75. p., Purgina 1958b 57. p., Prikryl 1977 165. p., Prikryl 1982 80. p.

[post 1735]
Kéziratos, színes ; 42,2x63,4 cm

Ismerteti: Borbély 1934 158–159. p., Bendefy 1976d 74–75. p.[433]

M I/3/8

Selmecbánya környéke (topográfiai térkép) (1744/1745)

ICHONOGRAPHISCHER ENTWURF, DER GEBIETE / Der Freyen Königl. Nieder-Vngar. Bergstädte / SCHEMNITZ und DILN / Wie auch der Kayser. Cam. Herschaft / SAXENSTAIN / Alle darinen begrifene Örter, Gebürge, Thäler und / Grunde, Wasser-Flüsse, Taiche, Wege, Berg- / wercke und deren vornehmste Stöllen / und Schächte vorstellend. / Geometrisch abgemessen, aufgesetzet, und verfertiget / durch / Samuel Mikoviny / der Röm. Kays. M. / HofCameral Geomet.
[1:47 400] 3000 Wien. Kl. [=12,1 cm], 1 mill. Germ. [=15,2 cm]
[1744-1745]
Kéziratos, színes ; 65,3x54,6 cm, lap 69,5x70,5 cm

Keretmezőben órabeosztással
Szám- és betűmagyarázattal
A mágneses és a földrajzi északi irány bejelölve, a térképtükörben megírás: A. 1737. 13° 10’
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 248.[434]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_alsom/also8.htm

M I/3/9

Zólyomlipcsei uradalom (topográfiai térkép) (1735)

MAPPA / DOMINII LIPTSE / Ad Cameras Monta- / nisticas spectan- / tis / Exacte dimensurante / ac delineante Sam. Mikoviny / Geom. Camer. Regio.
[1:45 000]4000 org. Wien. [=17,1 cm], 1 mill. Germ. [=16,6 cm]
[1735]
Kéziratos, színes ; 44x92,2 cm

Fokhálózat nélkül
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 261.[435]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_alsom/also7.htm

[433] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben a B 32., majd az L 18. jelzeten, jelenleg lelőhelye ismeretlen.
[434] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 63, majd a Pa 45-ös jelzeten, később a SÚA SMMP 930.
L. még Borbély 1934 158. p., Purgina 1958a mapa 20. és 57., 135. p., Bendefy 1976d 79. p., Purgina 1958b 56. p., Prikryl 1977 163–164. p., Prikryl 1982 80. p.
[435] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 55/1., majd a Pa 18/1. jelzeten, később SÚA SMMP 315.
L. még Borbély 1934 158. p., Purgina 1958a mapa 16. és 56., 135. p., Bendefy 1976d 76. p., Purgina 1958b 55. p., Prikryl 1977 165. p., Prikryl 1982 80. p.
Jakob Amhof 1736-os másolatáról l. Borbély 1934 158. p., Prikryl 1977 165. p.

5.2.2. II. Tematikus térképek

1. Bányatérképek[436]

M II/1/1a
Hodrusbánya (bányatérkép) (1744)
Kisler, Nicolai- Melangibanyer- und Iohan- / ni-stollner Tag und Gruben, Plan und Profil Car- / te; die Laage, zusamenhang und höhe der gebürge; Streichen / und fallen der gänge, wie auch alle in Bau stehende Stollen, / Schächte, Sincken, Laufe, und Schläge, samt darzu gehörigen Kün- / sten Puch-wercken, und ander. Tag gebeuden accurat vorstellend.
[1:5500] 500 Kl. [17,1 cm]
[1744]
Kéziratos, színes ; 36,1x52,3 cm

Betűmagyarázattal
Szelvényrajzok: Num. I. Profil der Melangibanyer gebürgs dem / gang nach, nach der Linie A.B.; Num. II. Profil des gantzen Melangibanyer und Johan / ni-Stollner gebürgs, nach der Linie C.D.; Num. III. Creutz Profil / des Melangibanyer geb. / nach der Linie E.F.
Mikoviny autográf munkája
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 82.[437]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/banyameres/banya1.htm

M II/1/1b
Hodrusbánya (bányatérkép) (1744)
[Aránymérték nélkül]
[1744]
Kéziratos ; 39x54,1 cm

Keret nélkül
Befejezetlen, megírások nélkül
Hátoldalon: Melankobanyier- oder St. Johanstollner grundRieß
Mikoviny autográf munkája
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 8286.

M II/1/2
Hodrusbánya (bányatérkép) (1744)
Melangibanyer Grund Riess / und Profil, wie auch antragender / zubau, von dem St. Nicolai Stollen / gegen der Kisla in Mitternachti- / gen geburg liegend; samt den aus / gefahrenen feld biß Ende A. 1742.
[1:1700] 100 Berg Kl. [=11,7 cm]
[1744]
Kéziratos, színes ; 49,4x71,3 cm

[436] Borbély egy 1750 körül készült kéziratos térképjegyzékben szereplő Mikoviny-térképeket is felsorol. Ezek közül néhányat nem sikerült semelyik ismert példánnyal sem azonosítani, illetve más utalás sem található létezésükre, ezért itt adom meg az adataikat: Profil des Schemnitzer und Dilner Gebürgs. 2do: Profil des Gebürgs zwischen Windschacht und Reichau. 3-tio: Kreüz-Profil des Windschuchts und Sigelsberg [ez beazonosítható: M II/1/6], dann 4-to Querprofil des Teichauer Theichs und darunter angetriebenen Stollens von Mikoviny. Ohne Jahrzahl.; Berechnung des Leopoldi und Magdalene-Schlachts samt Golbacher Teich-Dam, Entwurf von Mikoviny, ohne Jahrzahl (Beilaufig de Ao. 1748.) l. Borbély 1934 159. p.
[437] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményében az E 58/1., majd a Pa 21/1. jelzeten.

Betűmagyarázattal
Szelvényrajz: Profil des / obigen / Grund Riesses
Mikoviny autográf munkája
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 32.[438]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/banyameres/banya2.htm

M II/1/3
Selmecbánya (bányatérkép) (1730)
GENERAL / GRVND-CARTE / Über die Schemnitzer drey Haupt-Erb- / Stollen, und daraus geschlagene / Schächte
Aufgetragen durch S. Mikoviny Ingen.
[1:3300] 500 Berg-Kl. [=26,2 cm]
[1730]
Kéziratos, színes ; 36,6x85,2 cm

Betű- és színmagyarázattal
Hátoldalon: die Schemnitzer Carte mit Lit. C. bemerckt, habe ich zur nochmahliger abcopirung zu mir genome. Wienn d. 2. Nov. 1735. S. Mikoviny.
ÖStA HKA Karten und Pläne Pa 50.; mikrofilmen MOL W 116[439]

M II/1/4
Selmecbánya (bányák szelvényrajza) (1730)
GENERAL / PROFIL-CARTE / Uber dem vornemsten Bergbau zu Schem- / nitz, in welcher werden repraesentiret / I. die Schächte mit ihrer eigentlichen höhe über dem / Tag, und tiefe unter dem Tag / II. die haupt Stőllen, und vornehmste laüfe, mit ihre eigentlichen Steigerung und Sieckung über und / unter dem Horizont.
S. Mikoviny, Ing.
[1:3300] 300 Berg-Kl. [=15,7 cm]
[1730]
Kéziratos, színes ; 27,1x87,5 cm

Betű- és számmagyarázattal
Hátoldalon: Lit. C.
ÖStA HKA Karten und Pläne Pa 49.; mikrofilmen MOL W 116[440]

M II/1/5
Selmecbánya (bányák szelvényrajza) (1740)
General Profil / des SCHEMNITZER Haupt / Gebürges, alle vornemste darinne befin- / dliche Stöllen, Laüffe, Sincken und Schächte / nach der wahren tieffe vorstellend. Entworfen / von S. Mikoviny
[1:3800] 500 Berg Kl. [=26,1 cm], 500 Wien. Kl. [=24,1 cm]
[ca 1740]
Kéziratos, színes ; 29,5x164,5 cm

Díszes címkerettel
SNA Archívy rodu Erdődy. Ústredný archív rodu Erdődy, 5. Fodinalia Š. B. 2.[441]

[438] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményében az E 51/4., majd a Pa 56/4. jelzeten.
[439] L. még Borbély 1934 159. p., Bendefy 1976d 81–82. p.
[440] L. még Borbély 1934 159. p., Purgina 1958a 63–64. p., Bendefy 1976d 81. p.
[441] L. még Purgina 1972 mapa 18. és 31. p., Bendefy 1976d 90. p.

M II/1/6
Selmecbánya (bányák szelvényrajza) (1740)
Creutz Profil / der Windschachter und Sigesberger / Gruben connexion, gegen einander tieffe, verfle- / chung der Gänge, Lage der tag gebeude, fall der / Feldstangen Künste anzeigend. / Nach wahren maas entworfen / von Mikoviny.
[1:5400] 300 Berg Kl. [=15,8 cm], 300 Wien. Kl. [=14,7 cm]
[ca 1740]
Kéziratos, színes ; 24,4x48,5 cm

SNA Archívy rodu Erdődy. Ústredný archív rodu Erdődy, 5. Fodinalia Š. B. 4.[442]

M II/1/7a
Selmecbánya és Bélabánya (bányatérkép) (1740)
GENERAL PLAN / Der SCHEMNITZER gegend / nebst der wahren laage der Gebürge / und Gründe, die vornehmste Tag- und / Gruben, ober- und unter-Irdischen Gebaüde / streichen der Haupt Gänge, samt allen da- / rauff befindlichen Erb-Stöllen und auffge- / schlagenen Schächten, eigentlich vorstellend / Nach dem wahren mass entworffen / von S. Mikoviny
[1:3888] 500 Schemnitzer Berg Kl. [=26,1 cm]; 500 Wien. Kl. [=24,1 cm]
[ca 1740]
Kéziratos, színes ; 83,5x183, 2 cm

Északnyugati tájolású
A térképlap nem négyszög alakú
Két keresztszelvény vonala bejelölve (l. az 1740-es keresztszelvényeket: M II/1/5, M II/1/6)
SNA Archívy rodu Erdődy. Ústredný archív rodu Erdödy, 5. Fodinalia Š. B. 1.[443]

M II/1/7b
Selmecbánya és Bélabánya (bányatérkép) (1746)
PLAN / Der SCHEMNITZER und DILL- / ner Gegend, Gebürge, Thäller, Bergwercke, / Erb-Stöllen, Schächte, Künste, Wasserführun- / gen, Wege, und übrige Gebaüde, wie auch, / das Streichen der vornehmsten haupt-Gänge, / besonders aber / Wie weit noch der Dillner Erbstollen / dem Spitaler Gang nach biss unter Pacher- / Stollen, und weiter biss aufm Windschacht, / und unter alle übrige Bergwercke, angetrie- / ben werden sollte, vorstellend / alles nach accuratten Mass entworfen / von S. Mikoviny / Kay. Kön. Ingen. Major / und Bergst. Hung. Geom.
[1:3400] 500 Schemnitzer Berg-Kl. [=26 cm], 500 Wien. Kl. [=24,3 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 89x197,4 cm

Északnyugati tájolású
A térképlap nem négyszög alakú
Ceruzával négyszögháló a térkép egy részén, számokkal
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 6459.[444]

Ezen keresztmetszet felhasználásával készülhetett a következő rajz: Profill über die in Schemnitz ietz in Bau befindlichen Haupt Bergwercken. – [1:3800] 500 Wien. Kl. [=4,5 cm]. – 1748. – 1 térkl. : ms., színes ; 22,2x80,6 cm. OSZK Térképtár TK 1530. L. még A magyar térképészet nagyjai 259., 297. p., OSZK DVD.

[442] Lásd még Purgina 1972 mapa 20. és 31. p., Bendefy 1976d 91. p.

[443] L. még Purgina 1972 mapa 19. és 31. p., Prikryl 1982 80. p., Bendefy 1976d 90–91. p.

[444] Jelentés: ŠÚBA HKG R 167. 1746. jan. 18.
L. még Purgina 1958a mapa 13. és 55. p., Purgina 1958b 54–55. p., Prikryl 1977 163. p.

2. Geodéziai térkép

M II/2/1
Alsó-Magyarország (geodéziai térkép) (1732)
Vestigium / Operationis / Astronomico-Geo- / metricae / quo / Huius ratio / et utriusque Harmonia / exprimitur
Auctor sculps.
[1:540 000] 40000 hex. Paris. [=14,5 cm], 10 mill. geom. [=13,9 cm]
[Posonii] : [J. P. Royer], [1732]
14,5x28,8 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Díszes kartus
Megj.: Mikoviny Sámuel: Epistola de Methodo Concinnandarum Mapparum Hungariae Topographicarum ...
A felső térképszegélyen: Tab. ad pag. 20.[445]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/topografia/top3.htm

3. Határtérképek

M II/3/1
Csejtei, berencsi és sztraznicai uradalom (határtérkép) (1734)
MAPPA / Repraesentans Ductus, Terminos, Cumu- / losque Metales; iuxta Conuentionem ami- / cam, in praesentia Comissionis Regiae, per / Sacr. Caes. Rgmque Mjstm, ex parte Regni / Hungariae, et Marchionatus Morauiae hunc / in finem deputatae, inter Dominia CSEITE et / BERENTS Hungarica, et Dominium STRAZ- / NITZ Morauicum, A. 1734. factos et erectos.
Ex parte Regni Hungariae adfuit, / Cumulos posuit, dimensus est, et / delineavit / Samuel Mikoviny / S. C. Rq. Mattis Aulico / Cameralis Geometra.
[1:15 000] 1000 org. Vien. seu L' mill. Germ. [=12,2], 1000 org. Morav. [=13,2 cm]
Kéziratos, színes ; 42,7x150,7 cm

Hitelesítve: comes Thomas Berinyi qua commissarius Regius, Franciscus Carolus Chorinski L. B. de ... commissarius Regius, Franciscus Antonius Salawa de Lippa commissarius Regius.
Számokkal (1–208) jelölve a határjelek
ÖNB Kartensammlung FKB C 83/6.

M II/3/2
Magyar–osztrák határ (határtérkép) (1717)
MAPPA: Zu der von Ihro Röm. Kays. und Königl. May. CAROLO VI. in der zu Presburg angestelten und Anno 1715. ausgemachten Diet durch die so wohl an seiten des Königreichs Hungarn als Erzherzogtum Östereich vorgeschlagen, und von vorbesagten Ihro Kays. M.t allergnädigst bestättigte Herren Commissarien Anno 1717 vor zu nehmen angefangen, und an noch nicht geendigten General-Land Gränitz-Commission; aus welcher zu gleich die von seiten Östereich auch einem zwischen weyl. Fridericum IV. und Königh Matthiam Corvinum An.o 1467. Dann widerum gedachten Fridericum und Maximilianum I. mit dem Königh

[445] Közli pl.: Purgina 1958a mapa 2., Bél M. levelezése 255. p., Hung. nova 80. és 81. oldala között bekötve, A magyar térképészet nagyjai 280. p., Purgina 1955a 240. p., Prikryl 1977 138. p., Prikryl 1982 72. p.

Uladislao An.o 1491. Getroffenen ordentlichen Fridenschluss herrirende rechtmässige praetension deren weit in das anderte Saeculum zu Őstereich beses- / senen herschafften Horn- Pern- und Pforchtenstein, Gűns, Go- / belstorf und Eisen-Stadt samt allen derenselben appertinenzien / so viel als die enge der Zeit, und zum theil auch gemachten verhindernus es zuge- / lassen entworfen; und zur Künftigen Direction und ferner ausmachung aus befel / en deren von Seiten Östereich verordneten Kay. Comission von mir Joh. Jac. Marinoni in Se- / pri et Octbri An. 1717 verfasset worden / Anno 1728. Marinoni Ur Originalisábul parialtattot / Mikoviny Samuel Magyar Ingenier altal.
[post 1728]
Kéziratos ; ?x? cm

A címrész Kovács J. másolatában meglévő térkép (H7) és a sortörést jelölő pervonal után Tárczy-Hornoch A. által közölt kép alapján.
Ismerteti: Tárczy 1938 2. ábra, Tárczy 1936 68. p., Bendefy 1976d 22. p.[446]

M II/3/3
Mórichida (birtokhatár-térkép) (1728/1729)
ICHONOGRAPHIA Territorii MORITZ-HIDA in facie loci delineata. Opera S. Mikoviny mp.
[1:14 400]
[1728-1731]
Kéziratos, színes ; 48x56 cm

Betűmagyarázattal
Ismerteti: Hrenkó 1986a.
Főapátsági Levéltár, Pannonhalma[447]

M II/3/4a
Vágbesztercei és vszetini uradalom (határtérkép) (1736)
REPRAESENTATIO Geometrica / Plagae, inter Dominia VÁG-BESZTERTZE Hungaricum / et WSZETIN Moravicum / controversae. / Sam. Mikoviny / Sacr. Caes. Regiaeque Catholicae / Mattis Aulico / Cameral. Geom.
[1:18 000] 600 org. Wien. [=6,3 cm]
[1736]
Kéziratos, színes ; 31,5x57,5 cm

MOL S 24. Nr. 2.[448]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/hatarfelmeres/hatar3.htm

M II/3/4b
Vágbesztercei és vszetini uradalom (határtérkép) (1736)
Repraesentatio Geometrica / Plagae / Inter Dominia / VÁG BESZTERTZE Hungaricum / et / WSZETIN Moravicum / controversae. / Ex dimensione delineavit / Sam. Mikoviny / Sacr. Caes. Raeq. Mattis / Aulico-Cameralis Geom.

[446] A térkép a Magyar Műszaki Múzeumban volt, amely 1939-ben teljes anyagával Kassára költözött. L. Bendefy 1976d 160. p. Purgina nem említi a szlovákiai gyűjteményekben található térképek ismertetésekor.
[447] Az Extractus actorum Archi-abbatiae Sancti Martini .... c. mutatókönyvben Mórichidánál (Fasc. 30.) a következőképpen szerepel: nr. 61. Mappa geometrica territorii Moriczhida j. S. Mikovinyi delineata. sine auth. Jelenleg nem található.
[448] L. még Bendefy 1976d 160. p.

[1:13 000] 500 org. Wien. seu 1/8. mill. Germ. [=7,1 cm], [500] hex. Moravicae [=6,7 cm]
[1736]
Kéziratos, színes ; 46,8x55,8 cm

Hitelesített térkép, az alsó térképszegélyen négy aláírás pecséttel, magyar részről Berényi Tamás és Ugronovics Kristóf hitelesítette
Sérült
MOL N 81. Lad. MM Fasc. A Nr. 43. 46. fol.

M II/3/5a
Vöröskői és szomolányi uradalom (határtérkép) (1739)
MAPPA METALIS / Plagae quondam inter Dominia / VŐRESKŐ et SZOMOLYAN / controuersae / Tandem vero A. 1738 per amicam con- / uentionem Excelsarum Partium, in / facie loci, accomodatae et terminatae. / Juxta praememoratam Conuentionem / ad requisitionem, et in praesentia / deputatorum ac Officialium utri- / usque Partis A. 1739. Diebus Aprilis / diuidenda diuisit, metas posuit, / dimensus est ac delineauit / Samuel Mikoviny / S. C. R.q. Mattis Architect. / Milit. Supr. Vigil. Praeff. / et Camer. Geometra
[1:5000] 500 Scala 500 org. Wien. seu unius octantis mill. Germ. [=18 cm]
[post 1745]
Kéziratos, színes ; 44,2x139,7 cm

Felső térképszegélyen: Pro Dominio Vőreskő
A keretmező rózsaszínre színezett
SNA Archívy rodu Erdődy. Inšpektorát (prefektúra) uhorských majetkov Hlohovec do pol. 19. stor., 8. Mapy a plány[449]

M II/3/5b
Vöröskői és szomolányi uradalom (határtérkép) (1739)
MAPPA METALIS / Plagae quondam inter Dominia / VŐRESKŐ et SZOMOLYÁN / controuersae / Tandem vero A. 1738 per amicam conuen- / tionem Excelsarum Partium, in fa- / cie loci accomodatae et terminatae. / Juxta praememoratam Conventionem, / ad requisitionem et in praesentia, / deputatorum ac officialium utriusq. / Partis A. 1739. Diebus Aprilis Diui- / denda diuisit, metas posuit, dimensus / est ac delineavit / Samuel Mikoviny / S. C. R.q. Mattis Archit. / Milit. Supr. Vigiliar. Praeff. / et Cameralis Geom.
[1:5000] 500 Scala 500 org. Wien. seu unius octantis mill. Germ. [=18 cm]
[post 1745]
Kéziratos, színes ; 44,2x139,7 cm

Felső térképszegélyen: Pro Dominio Szomolyán
A keretmező sárgára színezett
SNA Archívy rodu Erdődy. Inšpektorát (prefektúra) uhorských majetkov Hlohovec do pol. 19. stor., 8. Mapy a plány[450]

[449] L. még Purgina 1972 mapa 16. és 31. p., Bendefy 1976d 91–92. p.
[450] L. még Purgina 1972 mapa 17. (részlet) és 31. p., Bendefy 1976d 91–92. p.

M II/4/1a
Jablunkai-hágó (határtérkép) (1749)
Eigentlicher Entwurff / Des zwischen Ungarn und Schlesien gelegene. / IABLONKOVER PASSES / Samt der gantzen umligender / Schlesischen Granitz; / Desonders wie solche mittel eines Verhacks / durchaus versichert werden könte anzeigend. / vorgestellt / von S. Mikoviny.
[1:50 000] 3000 toieses [=10,8 cm], 1 deutsche Meile [=14,3 cm]
[1749]
Kéziratos, színes ; 31,5x43,1 cm

Felső térképszegélyen: No: 38.
ÖStA KA Karten- und Plansammlung B IX a 1131.; színes fénymásolat HT ua. a jelzet[451]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/katonai/kat8.htm

M II/4/1b
Jablunkai-hágó (határtérkép) (1749)
Passus / IABLVNKIENSIS / Inter Hungariam et Silesiam siti, / cum adiacentibus universis Silesiacis limi- / tibus, quaq. hi ratione per deiectionem arbo- / rum praecludi ac muniri possent, accurata / repraesentatio. / designante / S. Mikoviny / S. R. M. Arch. et / S. V. P.
[1:50 000] 3000 org. [=11 cm], 1 mill. Germ. [=14,4 cm]
[1749]
Kéziratos, színes ; 29,5x43,1 cm

OSZK Térképtár TK 260.[452]

M II/4/2
Kosel (erőd- és ostromtérkép) (1745)
VestIgIa CosLae arMIs VICtrI / CIbVs aVstrIaCIs aVsV / feLICI reCVperatae.
ICHonographIa fortaLItII CosLae, AVstrIaCa / CVra reparatI, IterVMqVe per Bo- / rVssos oppVgantI et oCCVpatI
S. MIkoWIny eqVes HVngarVs arChItectVsqVe regIVs DesIgnabat.
[Aránymérték nélkül], [1:5700] 400 Wien. Kl. [=13,3 cm]
1745[453]
Kéziratos ; 24,6x32,3, 31,2x32,3 cm, teljes méret 45,4x64,6 cm

Metszetek: Profila, sev sitvs ac elevatio verticalis vallorvm, fortificationisqve coslensis. Tart.: Profil nach der Linie A.B., Profil nach der Linie C.D., [1:950] 60 Wien. Kl. [=12 cm]
Látkép: Facies exterior civitatis ac fortalitii Coslensis occasvm versvs visa
Betű- és számmagyarázattal
ÖStA KA Karten- und Plansammlung H. III. e. 3473.; fénymásolat HT ua. a jelzet[454]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/katonai/kat7.htm

[451] L. még Bendefy 1976d 99–100. p. , HT DVD.
[452] Hrenkó megjegyzi, hogy ebből a térképből Pastinszky Miklós gyűjteményében is van egy példány. L. Hrenkó 1984. L. még A magyar térképészet nagyjai 262., 300. p. , OSZK DVD.
[453] Az alsó térképszegélyen olvasható a dátum, lehet, hogy nem Mikovinytől származik.
[454] L. még Purgina 1958a 87. p., Forgách 2005 31. p.

M II/4/3

Magyar–morva, magyar–sziléziai és magyar–lengyel határ (határtérkép) (1742)

CARTE / des zwischen Mahren, Schlesien, Pohlen, und / denen Nider-Vngar. Königl. Berg-Stadten, liegenden / DISTRICTS / die wahre Lage und zusamenhang der gebürge, den Lauf / der flüße, wie auch alle ofene, gegen den Bergstädte / führende Pässe, Land-Straßen und Wegen / samt denen vornehmsten Örten, vorstellend. / Besonders aber / dieeinige gegend, in welcher man, zu zeit eines feindlichen ein- / falls, dem Cremnitzer, Schemnitzer und Zerno- / vitzer district, theils mit verhaung der Wälder, / theils aber mit linien und verschantzungen, / Bewahren und versicher. könte. / Ausgemeßen, revidirt, und aufgesetzt / von S. Mikoviny.
[1:160 000] 12000 Kl., 3 deutsche Meilen [= 14,5 cm]
[1742]
Kéziratos, színes ; 58,3x56,5 cm

Színmagyarázattal
ÖStA HKA Karten und Pläne A 211[455]

M II/4/4

Magyar–morva és magyar–sziléziai határ (határtérkép) (1744)

Plan der Vngarischen / Mahrischen und / Schlesischen / GRANITZ / Die zwischen diesen Pro- / vintzen liegende, und ein / Cordon formirende Gebür- / ge und Flüsse, samt allen / dadurch gehenden Pässen, Wegen und Strassen, biss in die Nider-Ungarische Berg- / Städte; als auch wie diese / besonders um und um, ver- / hauet und verschantzet / werden könten, vorstellend / Nach genauer abmeßung / entworfen / von S. Mikoviny / Königl. Hof-Cameral / Geom. et Archit.
[1:160 000] 8000 Wien. Kl. [=9,6 cm], 2 deutsche Meilen [=9,2 cm]
[1744]
Kéziratos, színes ; 44,5x68 cm

Színmagyarázattal
ÖStA KA Karten- und Plansammlung B IX c 662.; színes fénymásolat HT ua. a jelzet[456]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/katonai/kat5.htm

M II/4/5

Magyar–morva határ (határtérkép) (1744)

PLAN / Der Puchover, Vöres- / kőuer, und Vlarer, zwischen / Königreich Vngarn, und Mar- / grafftum Mahren liegenden Pässe, samt accurater situation / der benachbarten Gegeend, entworffen / von S. Mikoviny
[1:56 000] 1 mill. Germ. [=14,7 cm], 4000 toises [=14,6 cm]
[1744]
Kéziratos, színes ; 60,5x40

ÖStA KA Karten- und Plansammlung B IX a 683/2.; színes fénymásolat HT ua. a jelzet[457]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/katonai/kat4.htm

---

[455] Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1744. márc. 13. r. Nr. 107. fol. 708–713.

[456] L. még Bendefy 1976d 97–98. p., Purgina 1955a 240. p., Prikryl 1977 165. p., Prikryl 1982 80. p., A magyar térképészet nagyjai 262., 298. p., HT DVD 2.
Bendefy megállapításával ellentétben Balassa Pál nem ennek a térképnek a harmadpéldányát kéri 1742-ben, hanem a pestis járvány térképét.

[457] L. még Bendefy 1976d 99. p., Purgina 1955a 240. p., Prikryl 1977 165. p., Prikryl 1982 80. p., A magyar térképészet nagyjai 262., 299. p., Fodor 1954 91. p., Eperjesy 1929 16. p. 197. , HT DVD.

M II/4/6
Ratibor és Loslau környéke (harcászati térkép) (1745)
PLAN / Der gegend zwischen Ratibor und Loslau / Die Königliche Ungarische insurectional Caval- / lerie und infanterie postirungen, samt / den feindlichen march, aus Ratibor, des- / sen attaque, und retidare, vorstellend.
par Mikoviny Ing. Maj.
[1:64 000] 1 mill. Germ. [=11,7 cm]
[1745]
Kéziratos, színes ; 34x23,9 cm, teljes 51,5x24,9 cm

Hátoldalon: Die königl. Ungarisch. insurectional Cavallerie und Infanterie postirungen von 27. bis 30. Martij 1745.
ÖStA KA Karten- und Plansammlung H III e 168.; színes fénymásolat HT ua. a jelzet[458]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/katonai/kat6.htm

5. Pestisjárvány elterjedésének térképe

M II/5/1a
Dunán inneni kerület (pestisjárvány-térkép) (1739)
MAPPA / HUNGARIAE INFERIORIS / DISTRICTUS CISDANUBIANI / genuinos regionum situs, Montium, Collium, Valliumq. ductus; Fluviorum, ri- / vorum, ac praecipuarum viarum cursus; Urbes, Arces, pagos vicosq. propemodum / omnes; Comitatuum deniq. ac Provinciarum vicinarum, Limites et metas; prout / et Loca, A. 1739. Peste infecta; ideoque praeclusiones factas, clausos item, apertos / vel custoditos Passus, Locaq. contumacia, exacte exhibens. / Ex dimensionibus Geometricis / et Observationibus Astronomicis / fideliter concinnavit S. Mikoviny / S. C. Rq. C. Mattis Aulico Cam: Geom.
[1:330 000] 10000 org. Wien. [=5,9 cm], 4 mill. Germ. [=9 cm]
Kéziratos, színes ; 71,5x80,3 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Díszes kartus kvadránssal való magasságmérést ábrázoló képpel
Szín- és jelmagyarázattal
HT B IX a 537; fakszimile OSZK Térképtár TM 9049[459]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye16.htm

M II/5/1b
Dunán inneni kerület (pestisjárvány-térkép) (1739)
MAPPA / HUNGARIAE INFERIORIS / DISTRICTUS CISDANUBIANI / genuinos regionum situs, Montium, Collium, Valliumq. ductus; Fluviorum, / rivorum, ac praecipuarum viarum, cursus; Urbes, Arces, pagos, vicosq. / propemodum omnes; Comitatuum deniq. ac Provinciarum vicinarum, / Limites et metas; prout et Loca, A. 1739. Peste infecta; ideoq. praeclusiones factas, / clausos item, apertos vel custoditos Passus, Locaq. contumaciae, exactae ex- / hibens. / Ex dimensionibus Geometricis / et observationibus Astronomicis / fideliter concin[n]avat S. Mikoviny / S. C. Rq. C. Mattis Aulico Cam: Geom.
[1:330 000] 10000 org. Vien. [=5,9 cm], 4 mill. Germ. [=9 cm]
Kéziratos, színes ; 72,2x80,2 cm

[458] L. még Bendefy 1976d 100–101. p., A magyar térképészet nagyjai 262., 301. p.
[459] L. még Bendefy 1976d 154–155. p., Hrenkó 1992 14–15. p., A magyar térképészet nagyjai 247., 289. p., Purgina 1955a 240. p. , HT DVD.

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Díszes kartus kvadránssal való magasságmérést ábrázoló képpel
Szín- és jelmagyarázattal
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 10.026a.[460]

M II/5/1c
Dunán inneni kerület (topográfiai térkép) (1739)
MAPPA / HUNGARIAE INFERIORIS / DISTRICTUS CISDANUBIANI / genuinos regionum situs, Montium, Collium, Valliumq. / ductus; Fluviorum, rivorum, ac praecipuarum viarum / cursus; Urbes, Arces, pagos, vicosq. propemodum omnes; / Comitatuum deniq. ac Provinciarum vicinarum Limites et / metas, exacte exhibens. / Ex dimensionibus Geometricis / et observationibus Astronomicis, / fideliter concinavit S. Mikoviny / S. C. Rq. Mattis Aulic. Cam. Geom.
[1:330 000] 10000 org. Wien. [=5,9 cm], 4 mill. Germ. [=8,9 cm]
[1739]
Kéziratos, színes ; 72,6x81,8 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Díszes kartus mérési jelenettel
Jelmagyarázat a megyék és települések írásmódjára vonatkozóan
ÖNB Kartensammlung Alb. Port. 693/2.[461]

M II/5/1d
Dunán inneni kerület (topográfiai térkép) (1739)
[Aránymérték nélkül, kb. 1:330 000]
[post 1739]
Kéziratos, színes ; 73,6x79,8 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Díszes kartus mérési jelenettel
A címrész üres
ÖNB Kartensamlung FKB C 80/7.[462]

6. Vízrajzi és vízrendezési térképek

M II/6/1
Almás (gyógyvizek térképe) (1746)
PLAN / der / ALMASER / Gegend / In welcher sich die / warmen Baad- / quellen befin- / den.
Entworfen und aufgenom. / von S. Mikoviny / of. O. W. M.
[1:5900] 500 Kl. [=16,1 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 25,9x32,4 cm, teljes méret 25,9x40 cm

Déli tájolású

[460] 1990-ben vásárolta a selmecbányai levéltár egy bécsi antikváriumban. L. még Kašiarová 2005 20. p., Kašiarová 2010 102–103. p.
[461] L. még Borbély 1934 158. p., Bendefy 1976d 48–49. p.
[462] L. még Bendefy 1976d 94. p.

MOL T 1. Nr. 565. 1.[463]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_komarom/komarom3.htm

M II/6/2
Dudvág (vízrajzi térkép) (1735)
MAPPA / Minor Generalis / Ortum et defluxum / Fluvii / DVDVAGI / a fontibus, usque infra / LEOPOLDO- / POLIM, / una cum eiusdem fossis / ramis, alveis, et exun- / dationibus / exacté representans. / delineante / S. Mikoviny
[1:93 000] 2000 org. seu medius mill. Germ. [=4 cm]
[1735]
Kéziratos, színes ; 45,5x25,1 cm

Fokhálózat nélkül
A térképrajz kinyúlik a keretmezőbe
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 273.[464]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/utepites/ut1.htm

M II/6/3
Duna Baka és Ásvány környékén (vízrendezési térkép) (1729)
In loci facie delineabat / Samuel Mikoviny / Architectus et Mathe- / maticus.
[1:12 000] 600 org. [=9,8 cm]
[1729]
Kéziratos, színes ; 63,5x42,7 cm

Felső térképszegély bal sarkában: Inclyto Cottu Iaurinensi.
Tervezett kanyarátvágások bejelölve
Betűjelek magyarázat nélkül
Szélrózsával
Győri Egyházmegyei Levéltár, Győri Káptalani Lvt. T 375.[465]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_pozsony/pozsony3.htm

M II/6/4
Duna Pozsonynál (vízrajzi térkép) (1742)
Mappa / Modernum situm, / Meandros et Alveos / DANVBII / ad Posonium exhibens / Designante S. Mikoviny / A. 1742. d. 7. Nov.
[1:27 092] 1000 org. vel ¼ mill. [=7 cm]
Kéziratos, színes ; 21x27,1 cm

AMB Zbierka máp a plánov 1250[466]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_pozsony/pozsony5.htm

---

[463] Jelentés: MOL T 1. Nr. 565. fol. 2–4.
L. még Hrenkó 1982 3–4. p., Hrenkó 1983 49–50. p., Deák 2000a 137–138. p.
[464] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne A 61. jelzeten volt.
Jelentés: ÖStA HKA HFU 1737. ápr. 29. r. Nr. 708. fol. 822–825.; közli Purgina 1958a 82–83. p., fordítás: Hung. nova 130–134. p.
L. még Bendefy 1976d 72. p.
[465] L. még Dóka 1992 III. tábla.
[466] L. még Purgina 1958a mapa 7. és 54., 135 p., Purgina 1958b 54–55. p., Bendefy 1976d 92–93. p., Purgina 1957b 154–155. p., Prikryl 1977 133. p. Jelentés: Purgina 1972 88. p., fordítás: Hung. nova 136–137. p.

M II/6/5
Hodrusi-alsó-tó (vízrendezési térkép) (1743)
Eigentlicher Entwurff / des in dem Hodritscher Grund Neu angelegten / Teiches.
Schemnitz den 16. Julii / 1743. / S. Mikoviny
[1:1300] 100 Wien. Kl. [=14,3 cm]
Kéziratos, színes ; 36x50,8 cm

Hátoldalon: D.
ÖStA HKA Karten und Pläne F 498.[467]

M II/6/6
Illiai-völgy (vízrendezési térkép) (1736)
[1:8100] 300 Kl. [=7 cm]
Kéziratos, színes ; 22,3x25,1 cm

Hátoldalon: B
ŠÚBA HKG B 269. 1736. okt. 7.[468]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec5.htm

M II/6/7a
Kalocsai-Sárköz (vízrajzi térkép) (1742)
MAPPA / DANVBII Cursum, situmqve tam / ex eo, qvam I Comit. PESTHI- / ENSIS partibus, procurrentium / Alveorum, Aqvarumqve meatuum, / ac inde per Districtum Solthiensem / formatarum lacunarum et Paludum, / representans. Delineavit / S. Mikoviny / Mathemat.
[1:125 000] 2 mill. Germ. vel 8000 org. Wien. [=12 cm]
[1742]
Kéziratos, színes ; 100x42 cm

Fokhálózat nélkül
OSZK Térképtár TK 1624[469]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_kalocsa/kalocsa1.htm

M II/6/7b
Kalocsai-Sárköz (vízrajzi térkép) (1742)
MAPPA / DANVBII Cursum / Situm qve tam ex eodem, qvam aliis Inclyti / Comitatus PESTIENSIS parti- / bus procurrentium, ac inde per Dis- / trictum Solthiensem formatarum / Lacunarum et Paludum, repraesentans. / Delineavit Samuel Mikovinyi. / Architect et Geom. Aulic. / Cam. Regiae.
[1:125 000] 2 mill. Germ. vel 8000 org. Vien. [=12 cm]
[1742]
2 térkl. : kéziratos, színes ; 100x41,5 cm (a két térképlap együttes mérete)

[467] Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1745. okt. 19. r. Nr. 111. fol. 959., ŠÚBA HKG B 286. 1744. máj. 14.
[468] Jelentés uo.
[469] Jelentés: MOL C 35. 1763. Lad. A Fasc. 27. fol. 309–312.
L. még Bendefy 1976d 122. p., 21. sz. mell., A magyar térképészet nagyjai 253., 294. p., Fodor 1954 92. p., Fodor 1956 I. 11. p. 12., Széchényi-térképgyűjtemény 205. p., OSZK DVD.

Fokhálózat nélkül
MOL S 12. Div. XI. Nr. 28.[470]
http://www.mol.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/kozmuvelodes/kiallitasok/virtualis_kiallitasok/archiv_atlas/mikoviny_samuel.html

M II/6/7c
Kalocsai-Sárköz (vízrajzi térkép) (1742)
MAPPA / DANVBII Cursum Situm qve tam / ex eo qvam aliis I Comitat. PESTIEN- / SIS partibus procurrentium Alveorum Aqvarum meatum, ac inde per Dis- / trictum Solthiensem formatarum la- / cunarum et Paludum representans. / Delineavit / S Mikoviny / Arch. et Geom. Aul. / Cam. Regiae.
[1:125 000] 2 mill. Germ. vel 8000 org. Wien. [=12 cm]
[1742]
Kéziratos, színes ; 100x42 cm

Fokhálózat nélkül
PML Pm T 4[471]

M II/6/7d
Kalocsai-Sárköz (vízrajzi térkép) (1742)
[Aránymérték nélkül]
[1742]
Kéziratos, színes ; 101,7x65 cm

Keret nélkül
Fokhálózat nélkül
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.984.

M II/6/8a
Kolpachi tavak (vízrendezési térkép) (1746)
Carte / die situation so- / wohl des alten Goll- / bacher, als auch die / gegend, zwey ander. / neue proiectirten / vorstellend
[1:2400] 200 Kl. [=15,9 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 39,7x55,2 cm

Keleti tájolású
Betűmagyarázattal
Mikoviny autográf munkája
ŠÚBA HKG B 290. 1746. máj. 30.
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec14.htm

M II/6/8b
Kolpachi tavak (vízrendezési térkép) (1746)
[1:2400] 200 Wien. Cl. [=15,8 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 35,6x44 cm

[470] Jelentés: MOL C 35. 1763. Lad. A fasc. 27. fol. 309–312.
L. még Bendefy 1976d 159–160. p., Fodor 1954 92. p., Fodor 1956 I. 11. p. 12., II. 10. p. 265., MOL DVD 2.
[471] Jelentés: MOL C 35. 1763. Lad. A fasc. 27. fol. 309–312.
L. még Bendefy 1976d 159–160. p., Fodor 1956 I. 12–13. p. 20.

Keleti tájolású
Mikoviny autográf munkája
ŠÚBA HKG B 290. 1746. máj. 30.

M II/6/9
Kolpachi-nagy- és Kolpachi-kis-tó (vízrendezési térkép) (1738)
Vorstellung / der GOLBACHER / so wohl stehenden / als anzulegenden / TEICHEN / und / Wasser-führun / gen
S. Mikoviny
[1:3700] 200 Wien. Kl. [=10,3 cm]
[1738]
Kéziratos, színes ; 25,8x36,6 cm

Keleti tájolású
Betűjelek magyarázat nélkül
Hátoldalon: Litt. A.
ÖStA HKA Kartensammlung F 504.[472]

M II/6/10
Kolpachi-nagy-tó (vízrendezési térkép) (1746)
PLAN / Der Golbacher Gegend, in welchen die / vornehmsten, zum grossen Wasser Teuchen taug- / liche Laagen und Gelegenheiten vorgestellt werden. / Nach accuraten Mass entworfen / von S. Mikoviny / Ingenie. Obrist Wacht Meister und / Bergstäd. Geometra
[1:2000] 300 Wien. Cl. [=29,1 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 76x85,3 cm

Szelvényrajz: Profil des Damms A nach der Länge; Profil A nach der Breite; Profil des Dammes B nach de Länge; Profil des Dames B nach der Breithe; Profil des Dammes C nach der Länge; Profil des Dames C nach der Breithe; Profil des Dammes D oder des alten Goldbacher Teűchs nach der Länge; Profil des Dames D oder des alten Goldbacher Teűchs nach der Breithe, [1:435] 70 W. Kl. [=30, 5 cm]
ÖStA HKA Karten und Pläne Pa 72.; mikrofilmen MOL W 116[473]

M II/6/11a
Kolpachi-nagy-tó (vízrendezési térkép) (1746)
Vorstellung / des Alten Schadhafften Gollbacher- / Taich-Dammes / entworfen / von Mikoviny
[1:430] 40 W. Kl. [=17,7 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 29,5x44,7 cm

Szelvényrajz: Profil des Teiches neben dem Damm; Profil des Dammes
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 582.[474]

[472] Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 958–960., ŠÚBA HKG B 286. 1744. máj. 14.
[473] L. még Purgina 1972 mapa 23., Borbély 1934 159. p., Purgina 1958a 63. p., Bendefy 1976d 83. p.
[474] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 131/a-c., majd a Pa 66/1–3. jelzeten. Azt követően SÚA SMMP 1230. jelzeten volt. Hátoldalon: E 131/2, Pa 72/2.
L. még Purgina 1958a mapa 28. és 59., 136 p., Purgina 1958b 57. p.

M II/6/11b
Kolpachi-nagy-tó (vízrendezési térkép) (1746)
Vorstellung / Des Alten Schadhafften Gollbacher / Teuch- Dammes / entworfen / von S. Mikoviny
[1:432] 40 W. Kl. [=17,6 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 29,5x45 cm

Szelvényrajz: Profil des Teűchs neben dem Damm; Profil des Damms
Hátoldalon: Duplikat aus Münz u. Bergwesen 11. VI. 1746.
ÖStA HKA Karten und Pläne Pa 71.; mikrofilmen MOL W 116[475]

M II/6/11c
Kolpachi-nagy-tó (vízrendezési térkép) (1746)
VORSTELLUNG / Des Alten Schadhafften Gollbacher / Teűch-Dammes / entworfen / von S. Mikoviny
[1:430] 40 Kl. [=17,7 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 29,7x45,2 cm

Szelvényrajz: Profil des Teűches neben dem Damm; Profil des Dammes
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 582.[476]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec15.htm

M II/6/11d
Kolpachi-nagy-tó (vízrendezési térkép) (1746)
Vorstellung / Des Alten Schadhafften Gollbacher / Teich-Dammes / entworfen / von Mikoviny
[1:430] 40 Kl. [=17,7 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 29,7x45,2 cm

Szelvényrajz: Profil des Taichs neben den Damm; Profill des Dam[m]es
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 582.[477]

M II/6/12
Komáromi uradalom (vízrendezési térkép) (1746)
PLAN / Der zwischen / TATA, ALMÁS und SZŐNY / Ligenden Morasten / Den Ursprung derselben so wohl, als auch / mögliche ausdruckerung vorstellend. / Auf allergnädigsten Königlichen / Cameralbefehl aufgenommen, und / entworfen von S. Mikoviny / Ing. Obrst. WM / und Camer. Geom.
[1:12 000] 2000 Wien. Kl. [=32,2 cm], 1 deutsche Meile [=62,8 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 104,3x101,4 cm

[475] L. még Borbély 1934 159. p., Bendefy 1976d 82–83. p.
[476] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 131/a-c., majd a Pa 66/1–3. jelzeten. Azt követően SÚA SMMP 1229. jelzeten volt. Hátoldalon: E 131/3., Pa 72/3.
L. még Purgina 1958a mapa 29. és 59. p., Banskoštiavnické tajchy 72 p., Purgina 1958b 57. p.
[477] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 131/a-c., majd a Pa 66/1–3. jelzeten. Azt követően SÚA SMMP 1229. jelzeten volt.

Déli tájolású
Szelvényrajz: Vorstellung der in dem grossen Damm befindlichen doppelten Schleisen
Betű- és számmagyarázattal
MOL S 11. Nr. 290.[478]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_komarom/komarom2.htm

M II/6/13
Komáromi uradalom (vízrendezési térkép) (1747)
Repraesentatio / AGGERIS in / territoriis Almasiensi, / Szőnyensi ac Dom. Tata / Paludes causantis, una cum duplici eiusdem Cataracta.
Ex dimensione et delin. / Sam. Mikoviny / Arch. Reg. Supr. Vigil. / et Camer. Geom.
[1:5760] 500 org. [=16,9 cm]
[1747]
Kéziratos, színes ; 32x42 cm

Szelvényrajz: Clarior repraesentatio Cataractarum
Déli tájolású
Betűmagyarázattal
ÖStA HKA Karten und Pläne O 63[479]

M II/6/14
Reichaui-táró (szelvényrajz) (1743)
Profil / Des Reichauer Stollens, nach der Länge desselben, samt dem darüber / liegenden Bergel und Taiche.
Profil / Des Raichauer Stollens nach der Breite in der Linie J.K. sam den darüber befindlicen / Bergel und Teich Wasser
Ausgemeßen und aufgesetzt / S. Mikoviny
[1:675] 70 Schemnitzer Berg Kl. [=21,5 cm], [1:670] 70 Wien. Kl. [=19,8 cm]
Színes ; 35,5x51 cm

Bal felső sarokban: Litt. A.
ŠÚBA HKG Ord. 1743. febr. 3. No. 115.[480]

---

[478] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. fol. 239–246.

L. még Bendefy 1976d 161–162. p., Hrenkó 1983 47–49. p., Deák 1995 291–292. p., Deák 2000a 136–137. p., Deák 1994b 104–106. p., Fodor 1954 91. p., Fodor 1956 II. 118. p. 853., Purgina 1955a 240., MOL DVD 1.
A Kriegsarchivban is található egy 1746-os térkép a komáromi és a tatai uradalom határáról, és a mocsárról: Mappa von den grossen Morast wie selber situiret von Tottis bis Almas, und von der andern Seiten, an dem Szőnyer Hotter, der Innhalt des Morasts ertragt in Almaser Hotter 1305483 Quadrat Klafter, oder auf 3263 3 Prespurger Metzen Anbau. In der Tottiser Herrschafft ertragt 1497948 Quadrat Klaffter oder 3744 ľ Prespurger Metzen Anbau zusammen 7008 ˝ Mőtzen ertragt 1746. – [1:18 000] 1000 decimal Kl. [=17 cm], 2000 ordinere Kl. [=21,2 cm]. – Színes ; 52x40 cm. ÖStA KA Karten- und Plansammlung B IX. c 715., HT-ban színes fénymásolat.
Mivel szignálatlan és megállapításom szerint nem Mikoviny keze munkája, nem értek egyet azzal a véleménnyel, hogy "tárgyánál és kelténél fogva kétségtelenül Mikoviny terve, valószínűleg az Udvari Kamarának felterjesztett példány". L. Hrenkó 1983 46–47. p. Ugyanis Mikovinyvel együtt három gyakornoka is dolgozott a komáromi uradalomban, s mivel a Kriegsarchiv gyűjteményéhez tartozik, kétséges, hogy kamarai megbízásból készült. L. még Faller 1939a 8–9 p.
[479] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1747. febr. 17. r. Nr. 803. fol. 203–204.
L. még Takáts 1908 24. p., Bendefy 1976d 283–285. p., Hrenkó 1983 47. p.
[480] Hozzátartozó irat ugyanezen a jelzeten. Ennek a térképnek más kéztől származó másolatát közli: Banskoštiavnické tajchy 49. p.

M II/6/15
Reichaui-tavak (szelvényrajz) (1738)
Profil / des Ober. Taichs, nach den länge des dammes
Profil / des Ober.-Taichs nach der quäre des dammes
Profil / des Unten.-taichs nach den länge des dammes
Profil / des Unten.-Taichs nach der quäre des dames
Profil des gebűrgs wo der Stollen durchgetriebe. werden soll
Nach denen von H. Űber Reiter Deada / verichtete. Züge. und Meßereien / verfertiget / von S. Mikoviny / Schemnitz d. 24. Jun. / 1738.
[1:750] 100 Berg Kl. [=27 cm], [1:1000] 200 Berg Kl. [=39,1 cm]
Kéziratos, színes ; 51x77,5 cm

Keret nélkül
Betűmagyarázattal
ÖStA HKA Karten und Pläne F 502/4.

M II/6/16
Reichaui-tó (szelvényrajz) (1739)
HAVPT PROFILE / der Dammen / des, in dem Reichauer-Grund / bey Schemnitz / angelegten grossen Wasser-Teiches
Entworfen durch / S. Mikoviny / Schemnitz, d. 12ten July 1739.
[1:680] 50 Wien. Kl. [=13,9 cm]
Kéziratos, színes ; 31,7x42,1 cm

Keret nélkül
Tartalom: Profil von dem Grossen Damm nach der Länge; Profil von dem Kleinen Damm nach der Länge; Profil von dem grossen Damm nach der Breite; Profil von dem Kleinen Damm nach der Breite
Betűmagyarázattal
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 571.[481]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec9.htm

M II/6/17
Reichaui-tó (vízrendezési térkép) (1739)
Eigentlicher Entwurff / des in dem Reichauer-Grund bey Schemnitz / von Einer Hochlöblich. Kays. Hof-Camer / A. 1738. resolvirten, und 1739. angelegten, großen / Wasser-Taiches und Stollens.
Des. par S. Mikoviny.
[1:2800] 100 Wien. Kl. [=6,8 cm]
Kéziratos, színes ; 43,7x34,4 cm

[481] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben E 65/a., majd a Pa 73/1. jelzeten. A katalóguscédula szerint a Pa 73-as jelzeten összesen kilenc térkép volt, ezek közül az első három Mikovinytől, kettő 1740-es, a harmadik 1739-es. Hátoldalon: E 65/3, Pa 73/3. Később SÚA SMMP 944.
L. még Borbély 1934 158. p., Purgina 1958a mapa 23. és 58., 136. p.; Banskoštiavnické tajchy 29. p., Bendefy 1976d 84. p., Purgina1958 57. p., Kašiarová 2005 19. p.

Betűmagyarázattal
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 567.[482]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec8.htm

M II/6/18a
Reichaui-tó (vízrendezési térkép) (1743)
Wahre Laage des Raichauer Taiches
[1:2600] 200 Kl. [=14,4 cm]
[1743]
Kéziratos, színes ; 38,4x53,8 cm

Betűmagyarázattal
Keleti tájolású
Mikoviny autográf munkája
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 568.[483]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec11.htm

M II/6/18b
Reichaui-tó (vízrendezési térkép) (1743)
Wahre Laage des Raichauer Taiches
[1:2600] 200 Kl. [=14,3 cm]
[1743]
Kéziratos, színes : 38,3x53,6 cm

Betűmagyarázattal
Keleti tájolású
ÖStA HKA Karten und Pläne F 499.

M II/6/19
Reichaui-tó (vízrendezési térkép és szelvényrajz) (1746)
PLAN und PROFILE / Des zu Schemnitz A. 1740 erbauten / RAICHAVER / WASSER TEICHES / Angelegt, entworffen und aufgenom[m]en / von S. Mikoviny Ing. / Major und Camer Berg. / Geomet.
Carolus Turmann designavit.
[1:1300] 200 Wien. Kl. [=28,2 cm]
[1746]
Kéziratos, színes ; 46,9x67,5 cm

Északkeleti tájolású
Szelvényrajz: Profil des Teiches nach der Länge des Stollens A.B. ; Profil des Teiches nach der Linie C.D.E. ; Profil des kleinen Dam[m]es; Profil des grossen Dammes

[482] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 65/b, majd a Pa 73/2. jelzeten, később SÚA SMMP 943.
L. még Borbély 1934 158. p., Purgina 1958a mapa 22. és 58., 136. p., Bendefy 1976d 84–85. p., Hung. nova 34. p., Purgina 1958b 57. p.
[483] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 134., majd a Pa 74/1–2. A katalóguscédulán azonban nem szerepel Mikoviny neve, és két térképlap is tartozott a jelzethez. A másik térképlap nem Mikoviny kézírása.
Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1745. okt. 18. r. Nr. 111. fol. 925–937.
L. még Borbély 1934 159. p., Bendefy 1976d 85., 285. p.

ŠÚBA Zbierka máp a plánov 570.[484]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec12.htm

M II/6/20
Selmecbánya környéke (vízrajzi térkép) (1743)
Eigentliche Lage / Aller von dem Raichauer-Teichwaßer gangbahre. / KÜNSTE und PUCH-WERCKE / so wohl durch dem alten Weeg, über / Windschacht und Steplitzhoff / als auch durch dem neu projectirte. über / Windschacht und Pacherstollen / Nach wahre. maß entworfen / von S. Mikoviny
[1:7500] 600 Wien. Kl. [=15,2 cm], 600 Berg Kl. [=16,5 cm]
[1743]
Kéziratos, színes ; 31,5x77,1 cm

ŠÚBA Zbierka máp a plánov 11.633.[485]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec13.htm

M II/6/21
Szélakna (vízrendezési térkép) (1737)
Grundt Rieß des zu Schemnitz bey denen Hohen Bőckhen anzulegenden Neűen Wasser Teűches
S. Mikoviny design.
[Aránymérték nélkül]
[1737]
Kéziratos, színes ; 23,8x45,2 cm, teljes méret 34x45,2 cm

Szelvényrajz: Profil des Dames nach der Länge; Profil des Dames nach der Breite, [1:17] 100 Kl. [=17,2 cm], 10 Schuch [=1,7 cm]
Hátoldalon: A.
ÖStA HKA Karten und Pläne F 503.[486]

M II/6/22
Szélakna (vízrendezési térkép) (1737)
[Aránymérték nélkül]
[1737]
Kéziratos ; 15,5x19,5 cm

Vázlatos térképrajz a hohen Bockennél építendő tóról
Valószínűleg Mikoviny készítette
Keret nélkül
ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 353.

[484] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 65/c, majd a Pa 73/3. jelzeten. Hátoldalon: Pa 73/1.
Jelentés: ŠUBA HKG B 289. 1746. márc. 20.
L. még Borbély 1934 158. p., Purgina 1972 32. p., Bendefy 1976d 85., 285. p., részletét közli 1760 körülre datálva: Banskoštiavnické tajchy 48. p.
[485] L. még Purgina 1958a mapa 12. és 55., 135. p., Purgina 1958b 54. p., Kašiarová 2010 56. p.
[486] Mikoviny 1737. febr. 11-én kelt számításai a tóval kapcsolatban, melyhez a térképet csatolta: ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. 795. fol.

M II/6/23
Szélakna (vízrendezési térkép) (1738/1740)
WINDSCHACHTER / TEICH CARTE / Alle zu diesem Haupt-Berg-Werck, auf die Treib und Wasser- / Hebungs-Künste, und darunter liegende Puch-Wercke, dienliche / so wohl stehende Teiche, als zur anlegung mehrer neuen, taugliche / Gelegenheiten und Plätze, samt allen in dieser gegend befind- / lichen Gebeuden, Schächten, Stöllen, Wasserführungen, / Graben, und Wegen, nach ihren eigentlichen mass / und lage vorstellend. / Ausgemessen und verfertiget / von S. Mikoviny.
[1:2500] 500 Wien. Kl. [=36 cm], 300 Schemnitzer Berg Kl. [=23,2 cm]
[1738/1740]
Kéziratos, színes ; 49x103,2 cm

Keretmezőben órabeosztással
Szelvényrajz: Profil des Gebürgs zwischen dem Reichauer-Grund und S. Pachomii Teich nach der läge des Stollens, AB.
Utólag, minden bizonnyal 1740-ben felhajthatóan ráragasztotta Mikoviny az elkészült Reichaui-tó térképét és szelvényrajzát.
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 562.[487]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec6.htm

M II/6/24
Vág Lipótvárnál (vízrajzi térkép) (1737)
[1:8100] 500 Kl. [=11,7 cm]
[1737]
Kéziratos, színes ; 77x47 cm

Keret nélkül
Mikoviny autográf munkája
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.923.[488]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/utepites/ut3.htm

7. Utak és hidak

M II/7/1a
Karkóc (úttérkép) (1737)
MAPPA / VIARVM / KARKOTZIENSIVM / Sumptibus Aerarii Regii / A. 1737. Reparatarum. / Situm Statumque / repraesentans / Opus dirigente, et / designante / Sam. Mikoviny / S.C.M. Aulico-Camerali / Geom. et Architector**.**
[1:1500] 100 org. Wien. [=12 cm]
Kéziratos, színes ; 41,7x172,2 cm

[487] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben az E 43., majd Pa 75. jelzeten, később SÚA SMMP 1162.
Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2 894–936. fol.
L. még Borbély 1934 158. p., Purgina 1958a mapa 26-27., 59., 136. p., Bendefy 1976d 86. p., Purgina 1958b 57. p., Török 2004 78–81. p.
[488] Ennek a térképnek egy változata korábban a bécsi Hofkammerarchiv térképgyűjteményében is megvolt „Plan der Umgebung von Leopoldstadt im Neutraer Komitat 1737” címen és az A 61-es jelzeten, melyet a HFU 1737. április 29-ei iratai közül emeltek ki. L. még Bendefy 1976d 72. p.

Szélrózsával
Betűmagyarázattal
MOL S 11. No 269.[489]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/utepites/ut2.htm

M II/7/1b
Karkóc (úttérkép) (1737)
MAPPA / VIARVM / KARKOTZIENSIVM / Sumptibus Aerarii Regii / A. 1737. reparatarum. / Situm Statumque / repraesentans / Opus dirigente, et designante / Samuele Mikoviny / S.C.M. Aulico Camerali / Geomet. et Architect.
[1:1400] 100 org. Wien. [=13,9 cm]
Kéziratos, színes ; 38,8x173,8 cm

Szélrózsával
Betűmagyarázattal
A Magyar Kamara a Schveninger által készített másolatot küldte fel az Udvari Kamarának[490]
ÖStA HKA Karten und Pläne B 28.[491]

M II/7/2
Komárom (tervezett híd térképe) (1748)
Des. par Mikoviny Ing. Major
300 org. [=? cm]
[1748]
Kéziratos ; ?x? cm

Térképmezőben: Litt. A.
Betűjelek magyarázat nélkül
Közli és ismerteti: Purgina 1958a 68–69. p., Purgina 1958b 57. p.[492]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/utepites/ut4n.jpg

M II/7/3
Selmecbánya (úttérkép) (1738)
Grund-Riess der Stadt / SCHEMNITZ / Samt der benachbarten gegend / Alle darinnen befindliche hőhen und Berge, Firsten und / Thäler, vornehmste Plätze und Őrter; zumahl aber, die / hindurch gehende, practicable und mőgliche Wege / vorstellend.
Entv. von Mikoviny
[1:14 000] 600 Kl. [=8,1 cm]
[1738]
Kéziratos, színes ; 18,1x19,2 cm, lapméret 32,5x21 cm

Nyugati tájolású

[489] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1738. júl. 19. r. Nr. 724. fol. 996–997., 1000–1008.
L. még Bendefy 1976d 162–163., 250. p., Fodor 1956 II. 74. p. 615., Purgina 1955a 240. p., MOL DVD 1.
[490] MOL E 15. 1738. márc. 28. "A" Aul. Cam. 38.
[491] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1738. júl. 19. r. Nr. 724. fol. 996–997., 1000–1008.
L. még Bendefy 1976d 74. p.
[492] Tibor Lukáč mérnök hívta fel Purgina figyelmét erre a térképre, mely – Purgina feltételezése szerint – a komáromi múzeumban kellene, hogy legyen, de onnan nem kapott felvilágosítást róla. Baker is említést tesz Mikoviny komáromi térképéről, de ő 1744-esnek mondja, és tudomása szerint a selmecbányai állami bányászati igazgatóság birtokában van. l. Baker 1937 52. p. 95. sz. jegyz.
Jelentés: MOL E 41. 1748. Nr. 183.

Betűmagyarázattal
Hátoldalon: Litt. A.
ÖStA HKA Karten und Pläne O 359.[493]

8. Várostérkép

M II/8/1
Pest-Buda-Óbuda (várostérkép) (1742)
[Aránymérték nélkül]
[1742]
Kéziratos, színes ; 64x99,5 cm

ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.979.[494]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/epiteszet/epit9n_wm.jpg

5.2.3. III. Épületek és egyéb létesítmények ábrázolása, tervrajzai

M III/1a
Besztercebányai lőporraktár (alap- és szelvényrajz) (1738)
Profil / zu dem Pulver Magazin
Grund- Rieß zu dem Neusohler Pulver Magazin
S. Mikoviny / Geom. et Arch.
[1:72] 5 Cl. [=13 cm], 6 Schuch [=2,6 cm]
[1738]
Kéziratos ; 39,9x31,4 cm

Keret nélkül
Betűmagyarázattal
Hátoldalon: Litt. A.
ŠÚBA HKG B 278. 1740. jún. 29.[495]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/epiteszet/epit6n_wm.jpg

M III/1b
Besztercebányai lőporraktár (alap- és szelvényrajz) (1738)
Profil / zu dem Pulver Magazin
Grundt Riß zu dem Neusohler Pulver Magazin
S. Mikovinj Geom. et Arch.
[1:72] 5 Cl. [=13,2 cm], 6 Schuch [=2,2 cm]
[1738]
Kéziratos ; 42,5x33, 5 cm

[493] Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. fol. 1017–1022., 1072–1081.
L. még Török 2003a 279–289. p.
[494] Török 2008b 281–287. p..
[495] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1742. máj. 7. r. Nr. 768. fol. 104–112. és ŠÚBA HKG B 278. 1740. jún. 29.

Keret nélkül
Betűmagyarázattal
ÖStA HKA Karten und Pläne Ra 207/1.[496]

M III/1c
Besztercebányai lőporraktár (alap- és szelvényrajz) (1738)
Profil / zu dem Pulwer Magazin
Grundt-Riß zu dem Neusohler Pulwer Magazin
S. Mikoviny / Geom. et Arch. m. p.
[1:72] 5 Cl. [=13 cm], 6 Schuch [=2,5 cm]
[1738]
Kéziratos ; 43x34,7 cm

Keret nélkül
Betűmagyarázattal
ŠÚBA HKG B 278. 1740. jún. 29.[497]

M III/2
Körmöcbányai fémolvasztó (alaprajz) (1736)
Grund-Riess / des zu / CREMNITZ / in dem Peverelischen / Hauss neu zuerbauenden / Schaid-Gadens / samt übrigen darzu ge- / hörigen Gelegenheiten.
S Mikoviny / designav.
[1:150] 8 Kl. [=10 cm]
[1736]
Kéziratos, színes ; 23,5x28,4 cm, lap: 26,5x42 cm

Színmagyarázattal
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 512.[498]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/epiteszet/epit3n_wm.jpg

M III/3
Körmöcbányai fémolvasztó (szelvényrajz) (1736)
Profil / Zu dem Cremnitzer / Schaid-Gaden
Mikovinyi
[1:160] 5 Kl. [=6 cm]
[1736]
Kéziratos ; 24,5x17,5 cm

Betűmagyarázattal
Hátoldalon: BB.
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 514.[499]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/epiteszet/epit4n_wm.jpg

[496] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1742. máj. 7. r. Nr. 768. fol. 104–112. és ŠÚBA HKG B 278. 1740. jún. 29.
[497] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1742. máj. 7. r. Nr. 768. fol. 104–112. és ŠÚBA HKG B 278. 1740. jún. 29.
[498] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben: Pa 153/4.
Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1736. szept. 17. r. Nr. 86. fol. 203–206., 215., 219.
L. még Purgina 1972 mapa 26. és 32. p., Bendefy 1976d 92. p., Kašiarová 2005 19. p., Kašiarová 2010 104 p.
[499] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben: Pa 153/3.
L. még Purgina 1972 mapa 24. és 32. p., Bendefy 1976d 92. p.

M III/4
Körmöcbányai kamarai Peverelli-ház (alaprajz) (1737)
Grundriesse / von dem Cremnitzer Came- / ral Peuerellischen Hause
S. Mikoviny design.
[1:24] 6 Kl. [=8,1 cm], 6 Schuh [=1,4 cm]
[1737]
Kéziratos, színes ; 38,2x48,5 cm

Tartalom: Grund-Riess von dem obern Stock, in Profil mit RS. angedeuthet; Grund-Riess von dem Mitlern Stock in Profil mit PQ. angezeiget
ÖStA HKA Karten und Pläne Rb 628/2.[500]

M III/5
Körmöcbányai kamarai Peverelli-ház (alap- és szelvényrajz) (1737)
Profil von Cremnitzer Cameral Peuerellischen Hause / in Grund-Riess mit T.V. angezeuget Grund-Riess von dem untern Stock in Proffil mit N.O. angezeiget
S. Mikoviny design.
[1:25] 6 Kl. [=8,2 cm], 6 Schuh [=1,4 cm]
Kéziratos, színes ; 38,3x48,5 cm

ÖStA HKA Karten und Pläne Rb 628/1.[501]

M III/6
Körmöcbányai szénraktár (szelvényrajz) (1736)
Profil / zu dem Cremnitzer Kohl-haus
Mikoviny des.
[1:100] 5 Kl. [=9,2 cm]
[1736]
Kéziratos ; 24,7x21 cm

Hátoldalon: DD
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 869.[502]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/epiteszet/epit5n_wm.jpg

M III/7a
Pest-Buda (só- és gabonaraktár térképe) (1742)
S. Mikoviny
[1:3600] 400 Wien. Kl. [=19,6 cm]
[1742]
Kéziratos, színes ; 43,2x26,8 cm

Kereten kívül, bal felső sarokban: Litt. C.
Szelvényrajz: Profil nach der Linie E. F.
Betűmagyarázattal
ÖStA HKA Karten und Pläne O 57; mikrofilmen MOL W 594[503]

[500] Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1738. jún. 17. r. Nr. 92/1. fol. 179–187.
[501] Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1738. jún. 17. r. Nr. 92/1. fol. 179–187.
[502] Korábban az ÖStA HKA Karten und Pläne gyűjteményben: Pa 153/1.
Jelentés: ÖStA HKA MBWU 1736. szept. 17. r. Nr. 86. fol. 203–206., 215., 219.
L. még Purgina 1972 mapa 25. és 32. p., Bendefy 1976d 92. p.

M III/7b
Pest-Buda (só- és gabonaraktár térképe) (1742)
[1:3600] 200 org. [=9,8 cm]
[1742]
Kéziratos, színes ; 43,2x26,8 cm

Megírások nélkül
Szelvényrajz cím nélkül
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.979.[504]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/katonai/kat1n_wm.jpg

M III/8
Pesti sóraktár (alaprajz és látkép) (1742)
Prospect des in Bau stehenden Pesther / Saltz und getreid Stadtels.
Grund Riess.
S. Mikoviny
[1:220] 12 Wien. Kl. [=10,3 cm], 6 Schuh [=0,9 cm]
[1742]
Kéziratos, színes ; 25,7x43,7 cm

Kereten kívül, a bal felső sarokban: Litt. D.
ÖStA HKA Karten und Pläne Ra 215.; mikrofilmen MOL W 594[505]

M III/9
Pozsonyi kaszárnya (alaprajz) (1733)
PLAN / Einer vor 2. Compagnie Cavallerie einge- / richteter Casserne, wie solche, in der / Fr. Königl. Stadt Pressburg, vor dem / Fischer-Thürl, füglich erbaut werde. könte / entworfen durch / S. Mikoviny
[1:446] 40 Kl. [=17,5 cm]
[1733]
Kéziratos, színes ; 30x47 cm

Keret nélkül
AMB Zbierka máp a plánov 1550[506]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/epiteszet/epit1n.jpg

M III/10a
Pozsonyi Kórház utca (csatornázási terv) (1733)
S. Mikoviny designata
[1733]
Kéziratos, színes ; 24x38 cm

Keret nélkül

---

[503] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1742. nov. 20. r. Nr. 772. fol. 283–286.

L. még Bendefy 1976a 161–163. p., Bendefy 1976d 95–96. p., Hrenkó 1977a 40–43. p., Hrenkó 1977b 33–40., 50. p., Purgina 1972 mapa 22., Fabó 2005 184/a.
[504] L. még Fabó 2005 184/a.
[505] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1742. nov. 20. r. Nr. 772. fol. 283–286.
[506] L. még Purgina 1958a mapa 11. és 55., 135. p., Purgina 1958b 54. p., Bendefy 1976d 93. p., Forgách 2005 30. p.

AMB Zbierka máp a plánov 1635[507]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_pozsony/pozsony4.htm

M III/10b
Pozsonyi Kórház utca (csatornázási terv) (1733)
S. Mikoviny designata
[1733]
Kéziratos, színes ; 24x37 cm

Keret nélkül
MOL C 20 1733. aug. 14. 160. fol.

M III/11
Szélaknai kerékszoba (alaprajz) (1735)
Grundt Riß von d. Schikmay. Radtstub., darauß 6 Wohnung. jede auß eine. Zimmer / Cam[m]er, und Kuchl, bestehendt in 3fach. Stokhwerkh sollen gemacht werden.
Samuel Mikovinj
[1:68] 6 Cl. [=16,8 cm]
[1735]
Kéziratos ; 19,7x32,5 cm

Keret nélkül
ŠÚBA HKG B 267. 1736. jan. 15.[508]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/epiteszet/epit2n_wm.jpg

M III/12a
Szolnok (sóraktár térképe) (1742)
S. Mikoviny
[1:2880] 190 Wien. Kl. [=12,5 cm]
[1742]
Kéziratos, színes ; 44,5x31,4 cm

Bal felső sarokban: Litt. A.
Betűmagyarázattal
ÖStA HKA Karten und Pläne O 56; mikrofilmen MOL W 594[509]

M III/12b
Szolnok (sóraktár térképe) (1742)
[1:2880] 190 Wien. Kl. [=12,5 cm]
[1742]
Kéziratos, színes ; 44,3x32,3 cm

ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.992.
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/katonai/kat2n_wm.jpg

---

[507] L. még Purgina 1958a mapa 10. és 55., 135. p., Purgina 1958b 54. p., Bendefy 1976d 93. p.
[508] Jelentés uo.
[509] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1742. nov. 20. r. Nr. 772. fol. 283–286.
A tervrajzot ismerteti és közli: Kaposvári 1938 185–187. p., illetve 138–140. p., l. még Bendefy 1976d 94–96., 286., 301. p., Purgina 1972 mapa 21.

M III/13
Szolnoki sóraktár (alaprajz) (1742)
Grund Riess von dem A. 1741. zu Szolnok erbauten Saltz-Stadtel / in Plan mit g. bemercket.
Grund-Riess des in Bau stehenden Saltz Stattels.
gegen der Schantz gekehrte Face / des Saltz-Stadtels.
[1:225] 11 Wien. Kl. [=9,2 cm], 6 Schuh [=0,9 cm]
[1742]
Kéziratos, színes ; 26,8x43,5 cm

Kereten kívül, a bal felső sarokban: Litt. B.
Betűmagyarázattal
ÖStA HKA Karten und Pläne Qb 36; mikrofilmen MOL W 594[510]

5.2.4. IV. Látképek[511]

M IV/1
Buda és Pest (látkép) (1737)
S. Mikoviny del., I. et A. Schmuzer sc. Vien.
Ex fragmentis Joan. Fr. Reviczky.
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1737]
1 lap, 2 látkép : rézmetszet ; 25,4x144,5 cm

Megj.: Bél III.
Tom III. p. 431.
OSZK Térképtár TM 534[512]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/epiteszet/epit8.htm

M IV/2
Modor és Nagyszombat (látkép) (1736)
S. Mikoviny desig.
A Kaltschmidt sculp Poson.
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1736]
1 lap, 2 látkép : rézmetszet ; 40x78 cm

Megj.: Bél II.
T. II. p. 100.
OSZK 501949/2

[510] Jelentés: ÖStA HKA HFU 1742. nov. 20. r. Nr. 772. fol. 283–286.
A tervrajzot ismerteti és közli: Kaposvári 1938 185–187. p., illetve 138–140. p.
[511] A szlovák szakirodalomban a szomolányi és vöröskői várak látképét is Mikovinynek tulajdonítják, bár a lapon sem a rajzoló, sem a metsző neve nincs feltüntetve. Notitia II. p. 374., Martinka 1954 261. és 267. p., Purgina 1955a 241. p., Prikryl 1977 153. p., Prikryl 1969a 587. p., Závadová 1990 102., 107. p.
[512] L. még A magyar térképészet nagyjai 264., 297. p.
A látképen a budavári királyi palota ábrázolása nem teljesen hiteles, olyan díszítő részleteket tartalmaz, melyek a korabeli tervrajzokon nem szerepelnek, illetve az egész épületet olyan jó és befejezett állapotban mutatja be, melyek a levéltári adatoknak ellentmondanak. Bánrévy 1933 41–42. p.

M IV/3
Pozsony (látkép) (1735)
Samuel Mikovyni desig.
A Kaltschmidt sculp. Poson.
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1735]
1 lap, 2 látkép : rézmetszet ; 40x78 cm

Megj.: Bél I.
OSZK 501949/1[513]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/eletrajz/pozsony.htm

M IV/4
Selmecbányai Kálvária (látkép) (1744)
Vorstellung / Des zu Schemnitz neu angellegten / CALVARIAE BERGES
Entworfen von Mikoviny.
[1:526] 10 Kl. [=3,6 cm]
[1744]
Kéziratos, színes ; 20,5x29 cm

Betűmagyarázattal
OSZK Kézirattár Fol. Germ. 511. 10. p.[514]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/epiteszet/epit7n.jpg

M IV/5
Szakolca (látkép) (1742)
Kéziratos ; 75x21 cm

A Nyitra vármegyei térkép (M I/2/8) illusztrációjának kéziratos előzménye
Főszékesegyházi Kvt. Batthyány-gyűjtemény Hist. VII. a. 5. f. 20a. (XI. t.)

M IV/6
Szentgyörgy és Bazin (látkép) (1736)
S. Mikoviny d.
A Kaltschmidt sculp. Poson
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1736]
1 lap, 2 látkép : rézmetszet ; 40x78 cm

Megj.: Bél II.
Felső szegélyen: Tom II. p. 127.
OSZK 501949/2[515]

M IV/7
Visegrád (látkép, alaprajz) (1737)
TRISTE RVDVS VISEGRADI
PLANVM ICHONOGRAPHICVM ARCIS / MONTIS VILLAE QVE REGIAE / VISEGRADI

[513] L. még A magyar térképészet nagyjai 264., 304. p., Hung. nova 2. mell., Purgina 1958a 76. p.
[514] L. még Bendefy 1976d 136., 280. p., A magyar térképészet nagyjai 265., 305. p., Szilágyi 2006 13–14. és 47. p.
[515] L. még Purgina 1958a 77. p.

Sectio Orthographica Arcis et Montis / VISEGRADI
Lapis parieti Aulae interioris instructus
[Viennae] : [impensis P. Straubii], [1737]
1 lap, 1 látkép, 1 alaprajz, 1 szelvényrajz, 1 rajz : rézmetszet ; 35,5x24 cm

Betűmagyarázattal
Megj.: Bél III.
Jobb felső sarokban: T. III. p. 470.
OSZK 501949/3[516]

5.2.5. V. Metszetek[517]

M V/1
Altdorf (térképek és látképek) (1730)
Das Merkwürdigste von der Löbl. Nürnbergischen Universität-Stadt Altdorff, in verschiedenen Kupffern und einer kurtzen Beschreibung nebst einem Land-Chaertlein des Nürnbergischen Territorii und angräntzenden Oerten fürgestellet.
[Altdorf] : daselbst zu finden bey Ernst Friedrich Zobel, 1723.
24 p.

Altdorf környékének Altdorfivm Noricorum című és Altdorf városának Perspectiuischer Grundrieß der Stadt und Uniuersität Altdorf című térképeit, valamint a 10 látképet Mikoviny Sámuel metszette
A térképeken és nyolc látképen szerepel Mikoviny Sámuel neve
A metszetek Johann Georg Puschner 1718 előtt metszett látképei alapján készültek[518]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/rezmetszetek/altdorf1.htm
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/rezmetszetek/altdorf2.htm

M V/2
Nürnberg (látképek) (1730)
Nürnbergische Prospecte bey Pet. Conr. Monath
Nürnberg : In Verlegung Peter Conrad Monaths, 1730. (gedrucht bey Joh. Ernst Adelbulnern)
37 t. : ill. ; 38 cm

Összesen 1 térkép és 35 látkép, ebből 12-t szignált Mikoviny Sámuel
A metszetek 1728 után, Johann Adam Delsenbach látképei alapján készülhettek
OSZK DM 982/2[519]

M V/3
Prodromus illusztrációi (1723)
Hungariae antiquae et novae prodromus .... auctor Matthias Belius Pannonius.

---

[516] L. még Purgina 1958a 80. p.
[517] Alsó-Magyarország 1732-es geodéziai térképét is Mikoviny metszette l. M II/2/1.
[518] Utánnyomása: Neustadt a. d. A. : Schmidt, [ca 1984]., ez megtalálható az OSZK-ban.
L. még Purgina 1958a 70., 139–150. p., Purgina 1972 25. p., Klier 1960 5., Hung. nova 10–11. p., Morovics 2005 52. p.
[519] L. még Purgina 1958a 239–257. p., Klier 1960 5–6. p., Hung. nova 9. p., A magyar térképészet nagyjai 263., 302. p., Forgách 2005 32. p.
A Nürnbergről készült metszetek megjelentek még: Kleidungsarten und Prospecten zu Nürnberg = La Manière De S'Habiller à Nuremberg et Les Veus de cette ville. – Nürnberg : Monath, [ca 1730]. – 89 t. : ill. ; 38 cm.

Norimbergae : sumtu Petri Conradi Monath, 1723.
204 p., 3 t. : ill. ; 40 cm

Mikoviny Sámuel által szignált metszetek: Thermae Sklenenses ; Thermae Vihnenses ; Antra Deminfalvensia admiranda in comitatu Liptoviensi Georgivs Bvchholtz iunior adiit ac fideliter delineavit anno MDCCXIX. d. III. Iulii edidit Matthias Bel. ; Natragvla siue Belladonna ; [Diósgyőri vár]
OSZK 501 953, ebből a példányból hiányzik a diósgyőri vár látképe, de önállóan megtalálható: MNM Történelmi Képcsarnok 59.16.[520]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/rezmetszetek/szkleno.jpg
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/rezmetszetek/vihnye.jpg
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/rezmetszetek/prodromus.htm
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/rezmetszetek/nadragulya.jpg

M V/4
Rieseneck (tervrajz) (1724)
Humels-Hayner Brunsst-Platz Reiseneck, deßen Inhalt 22 ¼ Acker.
In Grund-Rieß gebracht A. 1724. von dem zur Zeit bestalten Ober-Forst-Meister der Ambter Leüchtenburg und Orlamünda. H. F. von Beust.
des. gravè par S. Mikoviny a Jene
[1:115] 30 Ruthen [= 98 mm]
Jena : [s.n.], [1724]
Rézmetszet ; 59,4x51,5 cm

Épületek, kertek és egyéb létesítmények látképben, betűvel magyarázatban
Díszes címkeret, vadászjelenettel
SBB Kartenabteilung X 27326[521]

5.2.6. VI. Mikoviny Sámuel írott művei

M VI/1
Chronologia de praecipuis in Silesia gestis Hungarorum (1745/1750)
Chronologia de praecipuis in Silesia gestis Hungarorum
[1745-1750]

Megj.: Kolinovics 1754 178–204. p.; később az 1756-os és 1763-as kiadásokban is.[522]

M VI/2
De quadratura circuli (1739)
SAMVELIS MIKOVINI / NOBILIS HVNGARI / S.C.C. Maiestatis Aulico-Cameralis, & / ad Mineras Regni Hungariae constituti Geometrae, / Regiaeque Scientiarum Societatis Beroliensis Membri / EPISTOLA / AD / Illustrem ac Celeberrimum Virum / D. IO. IAC. MARINONIVM / PATRICIVM VTINENSEM, / Caesareum Consiliarium, & Aulae

[520] L. még Purgina 1958a 70–74. p., mapa 1., A magyar térképészet nagyjai 263–264., 271., 303. p., Hung. nova 28. p., Prikryl 1969a 584., 588. p., Prikryl 1982 62–63., 66. p.
Egyesek még neki tulajdonítják a magyar nemes képét, melyet önábrázolásnak tartanak. pl. Závadová 1990 98. p.
[521] Pászti 2007 9–11. p.
[522] Közölte: Purgina 1972 95–96. p.

Mathematicum / Occasione Quaestionis / DE / QVADRATVRA CIRCVLI / Nuper perperam motae, & falso definitae / A D. IOSEPH. IGN. CAR. LEISTNERO / CENTVRIONE CAESAREO, / Qua / Diametri ad Peripheriam ratio Leistneriana refel- / litur; genuina in seriebus infinitis exhibetur; deque / Theoriae cum praxi cognatione, & vtili ac necessaria / connexione disseritur. / VIENNAE AVSTRIAE, / Prostat apud Paulum Straub, Bibliop. / Typis Ioannis Petri van Ghelen, Typographi Caesarei. / M. DCCC. XXXIX.
[32] p., 3 fol. : ill. ; 30 cm

Az első tanulmány végén: Dabam SCHEMNITII in Montanis Hungariae / die 24. Aprilis 1739.
A második tanulmány „POSTERIOR / EIVSDEM EPISTOLA" végén: Dabam ex valle Raischau ad / Schemnitzium d. 6. Jun. 1739.
A számításokat végezte: Calculauit I. P. Fuchs, Schemnitziensis Scholaris & Practicans Cameratio Caesarem. ; Calculauit P. I. Vödrödy Schemniciensis Scholaris & Practicans Cameratico-Caesareus.
OSZK 490577[523]

M VI/3
Epistola (1732)
SAMVELIS MIKOVINI / Nob. Hungari, / EPISTOLA, / DE / Methodo Concinandarum / Mapparum Hungariae, / Topographicarum, / AD / VIRVM CLARISSIMVM / MATTHIAM BELIVM / Regiae, Scientiarum Societatis Berolinen- / sis, Socium. / POSONII, / Typis Joannis Pauli Royer.
Posonii, MDCCXXXII. Idibus / Januarii.
24 p. : ill., térk. ; 19 cm

OSZK 221.259[524]

M VI/4
Monitio (1735)
SAMVELIS MIKOVINII / NOB. HVNGARI / Societ. Regiae Scient. Boruss. Membri, / DE / MAPPIS SVIS AD LECTOREM MONITIO.
Posonii, Anno MDCCXXXV. XVII. Calendas Maii.

Megj.: Bél I.[525]

---

[523] A szakirodalom szerint Mikovinynek még egy írása volt ebben a tárgyban: Epistola, de quadratura circuli. Viennae, 1730.; melyből példány nem ismert. l. Haan 1858 47. p. Előfordulhat, hogy a szakirodalomban elírás eredményeképp került be az 1730-as kiadású példány, hisz például Haan is csak ezt ismeri, az 1739-eset nem. A tanulmányt közli: Purigna 198–222. p., a tanulmányról l. Morovics 2005 49–51., 53. p.
A címben említett, Leistner által írt tanulmány: Leistner, Joseph Karl Ignaz: Die von Anbeginn der Welt für unmöglich gehaltene, nun aber durch die Gnade Gottes und emsiges Nachforschen in Möglichkeit gebrachte Quadratur des Cirkuls. Wien, 1737. l. Magyarország bibliogr. 533. p.
A következő évben Leistner megjelentette válaszát: Matematischer Probier-Stein über die schon durch vier Jahr im Streit gewesene, und sogar durch Zeitungen vor null und nichtig erklärte, doch endlich triumphirte Quadratur des Circuls, nebst Relation ad Parnassum, in welcher (unter schuldiger Beantwortung) der Anno 1739. vom Samuele Miccovini Domino J. J. Marinonio geschrieben seyn sollenden Lateinischen Episteln bewiesen wird, was vor allerhand matematische Retzereyen sich in denen neuern Zeiten eingeschlichen, und mit was Ungrund wider die Zahlen 1225. ad 3884. nicht nur allein agiret, sondern auch der Inventor aus blossen Neyd und Haß angefochten worden / verabfasset … von Josepho Ignatio Carl von Leistner. – Ofen : gedruckt bey Veronica Nottensteinin, 1740. – 58 p., 1 t. : 32 cm. Későbbi kiadása is ismert, 1840-ből.
[524] Közli: Hung. nova 57–80. p., Bél M. levelezése 247–255. p.; magyar fordításban: Hrenkó 1984, Hung. nova 81–91. p., szlovák fordításban: Purgina 1958a 178–183. p.

M VI/5
Monitum II. (1737)
SAMVELIS MIKOVINII / NOB. HVNGARI, / Sacr. caesar. ac Reg. Cath. Maiestatis, ad Mineras Regni / Hungariae, Aulico Cameralis Geometrae & Architecti, Societatisque Scient. Reg. Boruss. Membri. / DE MAPPIS SVIS / NOTITIAE HVNGARIAE BELIANAE, / Partim insertis iam, partim inserendis postea, / MONITVM II.
Schemnitzii, Libera Regia ac / Montana vrbe, die 30. Ian. 1737.

Megj.: Bél III.[526]

M VI/6
Observatio eclipseos lunae (1736)
Mikoviny S[ámuel]: Observatio eclipseos lunae … anno 1736 … Budae et Pesthii.
Budae : Typ. Nottenstein, 1736
[1] fol.
OSZK Plakát- és aprónyomtatványtár[527]

[525] Közli magyar fordításban: Deák 1987 88–91. p., Hung. nova 92–97. p., szlovák fordításban: Purgina 1958a 184–186. p.
[526] Közli: Purgina 1958a 188–195. p., magyar fordításban: Deák 1987 91–97. p., Hung. nova 98–109. p., szlovák fordításban: Prikryl 1977 405–413. p.
[527] Magyarország bibliographiája 322. p. Jelenleg nem található.

5.3. Mikoviny Sámuel fiainak térképei

Mikoviny Tamás Lajos térképei

F1
Bélabánya (bányatérkép) (1755)
Düllner Erb- und Sct. / Mariahülft-Stollner- / Gruben Grund Rieß und Profil. / Anno 1755. / Th. Ludovicus Mikoviny fecit / 20 August
[1:2700] 300 Kl. [=22 cm]
Kéziratos, színes ; 60,7x79,3 cm

Számmagyarázattal
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 6534.[528]

F2
Belgrád (erőd- és harcászati térkép) (1789)
Del. Peterward. d. 26ten, Martii 1789
[1:2800] 250° [=16,8 cm]
Kéziratos, színes ; 43,8x61,7 cm

Keret nélkül
Hátoldalon: Litt. B: Belgrad; Aus der Verlaßenschaft des H. Ge[.]ral. M. Mikoviny
ÖStA KA Karten- und Plansammlung H III e 3173-4.; színes fénymásolat HT ua. a jelzet[529]

F3
Dunajec (harcászati térkép) (1771/1772)
PLAN / du / COUVENT DE TYNJECZ / fortifié par les Conföederez l'An: 1771/ Assiegé par les Russes depuis le de / Maji l'Année 1772 / Occupe par les Trouppes des L: L: / M M. II. RR: Apost. le n. du Iuillet / XXX. Batteries des / Russes. / et dessine par / Mikovinyi / Cap. au Rgmt Charles / Colloredo.
[1:5300] 500 Pas [=6,8 cm]
Kéziratos, színes ; 32,5x20 cm

Látkép: Vue du Couvent vers midi
Ismerteti: Bendefy 1976d 101–102. p.
ÖStA KA Karten- und Plansammlung H. III. e. 2567.; fakszimile HT ua. a jelzet[530]

F4
Olmütz (erődtérkép) (1779)
Plan / Der Gegenminen von der Festung / Olmütz / Lv. Mikoviny Minier Obrister / 1779.
[1:874] 100 Fortif. Kl. [=22,3 cm]
Kéziratos, színes ; 73,3x165,3 cm

Színmagyarázattal

[528] L. még Purgina 1958a mapa 18. és 57., 136. p., Purgina 1972 35. p., Bendefy 1976d 80–81. p., Purgina 1958b 57. p.
[529] L. még Bendefy 1976d 103. p.
[530] A fekete-fehér fakszimile alsó térképszegélyén: K. und k. Kriegs-Archiv. Galizien – Specialkarten und Pläne, Arch.-Nr. 6. Photolithographie und Druck des k. u. k. militär-geographischen Institutes.

ÖStA KA Karten- und Plansammlung K VII. d. 60.; fénymásolat HT ua. a jelzet[531]

F5
Selmecbánya (bányatérkép) (1757)
Grund Rieß / Von dem gantzen Zusamenhang derer / Kays. und Könnigl. Schemnitzer Grubenfelder / Darausvorgestellet der Heyl. Dreyfaltigkeiter und / Pieber Erbstollen, wie solche sowohl den Spithaler, / Pieberstollner und Theresiaeschachter Haubt Gang / untergehen. Ingleichen der neue Kaysers- / Francisci Erbstollen, so aus der Hodritsch / von Alt aller Heyligen Schächtel an; / durch das Hodritscher Gebürg, biß unter den Siegelsberg und übrige Grubenfelder an- / getrieben wird. Samt denen in dieser Revier / befindlichen Teuchen. / Cop. v. Th. Ludow. Mikowiny / Pract. / 1757.
[1:7700] 800 Schemnitzer Berg Cl. [=21,2 cm]
Kéziratos, színes ; 75x91,2 cm

ŠÚBA Zbierka máp a plánov 2.[532]

Mikoviny Károly Szaniszló térképei

F6
Duna Pozsonynál (vízrajzi térkép) (1742)
Mappa / Modernum situm Me- /andros et Alveos / DANVBII AD / Posonium exhibens / designante St. Mikoviny / 1742.
[Aránymérték nélkül]
Kéziratos, színes ; 21x27,2 cm

Fokhálózat nélkül
Az M II/6/4-es tételszámú térkép alapján készült
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.877.[533]

F7
Komárom (erődtérkép) (1747)
DELINEATION / de la / Ville et Fort / du / COMMORN / par / Ch. Stanislav / de Mikoviny
[Aránymérték nélkül]
Ao. 1747. in Almás 30. Nov.
Kéziratos, színes ; 29,6x39,6 cm

Számjelek magyarázat nélkül
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.913.[534]

[531] L. még Bendefy 1976d 102. p.
[532] Korábban a bécsi kamarai levéltárban volt az E 95, majd a Pa 48. jelzet alatt, majd SÚA SMMP 504.
L. még: Purgina 1958a mapa 17. és 56–57., 135. p., Bendefy 1976d 80. p., Purgina 1958b 55. p.
[533] L. még Purgina 1958a 54., 135. p. és mapa 8., Purgina 1972 35. p., Purgina 1958b 54. p., Bendefy 1976d 103. p.
[534] L. még Purgina 1972 mapa 27. és 35. p., Bendefy 1976d 104. p.

5.4. Mikoviny Sámuel méréseinek és térképeinek felhasználásával készült munkák (válogatott bibliográfia)

H1a
Alsó-Magyarország (geodéziai térkép) (1750)
Operation geometrique, AStronomique, / Pour determiné avec les Δ, ABC, EFC, EFB, et la ligne Meridionale A.G. la / distance, entre Presbourg A. et Neűsohl D. dans le Royaume d'Hongrie, on Se Servi / encore entre ceux, plus autres petites Stations, quandon Se choisi le plus / hautes entrés cette a dire les Grandes montagnes come E. et F. les tours, et le / terrains eleveés, pour viser avec l' Instrument a tous les entreés, et / d'avoir la Situation veritable des Villages a l'entour.
del. par Joh. Mich. Thies Noble. Hong.
[1:350 000] 7 lieues geom. [=14,7 cm]
[ca 1750]
Kéziratos, színes ; 21x42,5 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Látkép: Pozsony vára
Az M II/2/1-es tételszámú térkép alapján készült
OSZK Térképtár TK 10[535]

H1b
Alsó-Magyarország (úttérkép) (1758)
TABULA PARTICULAE IN. SUPERIORIS HUNGARIAE / Ante Annos aliquot, é Vestigio Operationis Astronomico-Geometricae per Dfctum / Dnum Mikoviny elaborata, / Nunc vero transponendis Vys Veredarys, earumqve Stationibus projectatis, cum / adcurata Pontium, et freqventium Locorum Observatione adaucta. Cremnicy / *M*AGNA THERES*I*A *D*E*C*ORATA H*V*NGAR*I*AE APOSTO*LIC*A / REGNANTE / Per Adamum Schultz / Cremniczіensem Geometria / culturem.
[1:370 000] 30000 hex. Paris. [=16 cm], 9 mill. geom. [=18,4 cm]
[1758]
Kéziratos, színes ; 42x21 cm, 46x28 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Jelmagyarázattal
Díszes kartussal
Az M II/2/1-es tételszámú térkép alapján készült
OSZK Térképtár TK 12[536]

H2
Duna Pozsonynál (vízrajzi térkép) (1750)
Mappa modernum situm, meandros et alveos Danubii ad Posonium exhibens. Mikovini Sámuel és Zeller Sebestyén.
[Aránymérték nélkül]
[ca 1750]
Kéziratos ; 46x36 cm

[535] A térképről l. még Széchényi-térképgyűjtemény 292. p., OSZK DVD.
[536] L. még Bendefy 1976d 145–146. p., Fodor 1954 99. p., Fodor 1956 I. 24. p. 82., Hrenkó 1978c 442–443. p., OSZK DVD.

Az M II/6/4-es tételszámú térkép alapján készült
Moson Megye Levéltára. Mosonmagyaróvár MmT 17.[537]

H3
Hodrusbánya (bányatérkép) (1744)
Melangibanier grund Riß / und Profil, wie auch antra- / gender zu Bau von den / St. Nicolai stollen gegen / der Kisla in Mitt[er]nachtigen / gebürg Ligent, sambt den aus / gefarnen feldorth, No. 52 / Bis Ende 1742. Jahrs.
[1:1700] 100 Berg Kl. [=11,6 cm]
[1744]
Kéziratos, színes ; 48x68,1 cm

Keret nélkül
Az M II/1/2-es térkép másolata
Díszes kartus bányatiszttel
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 8284.

H4a
Kalocsai-Sárköz (vízrajzi térkép) (1750)
Plan von dem Laufe des Donau / Stroms von Ofen bis Baja
[1:160 000; aránymérték nélkül]
[1750]
Kéziratos, színes ; 55,5x98 cm

Keret nélkül
Az M II/6/7a-d tételszámú térképek alapján készült
HT B IX. b. 115[538]

H4b
Kalocsai-Sárköz (vízrajzi térkép) (1763)
Generalis Topographia / DEFLVXUS DANVBII / Per COMITATVS Articulariter unitos / PEST-PILIS-SOLTH / Decurrentis. / Vna cum Expressione PALVDVM in Plaga hac / existentium qvae partim per Danubii Effluxus partim / vero ex Scaturiginibus proveniunt. Juxta beni- / gnum S. Sacrae Caesareo Regiar Apostolicaeqve Majestatis. / Ad Reqvisitionem Inclytae Universitatis dicti Comitatus, / Geometrice collecta et elaborata Opera / Michaelis Ruttkay / Jurati Geomatra / et Mathem. / Anno 1763.
[1:80 000] 8000 org. Rhen. seu 2 mill. Germ. [=18 cm]
Kéziratos, színes ; 140x56 cm

Fokhálkózat nélkül
Díszes kartus
Az M II/6/7a-d tételszámú térképek alapján készült
MOL S 12. Div. XIV. Nr. 3.[539]

[537] Jelenleg nem található a helyén.
[538] L. még Bendfy 150–151. p., Purgina 1955a 240. p., Eperjesy 1929 33. p.
[539] L. még Papp-Váry–Hrenkó 1988 107–108. p.
Jelentés: MOL C 35. 1763. Lad. A Fasc. 27. fol. 299–307., MOL DVD 2.

H4c
Kalocsai-Sárköz (vízrajzi térkép) (1763)
Generalis Topographia / DEFLVXUS DANVBII / Per COMITATVS Articulariter unitos / PEST-PILIS-SOLTH / Decurrentis. / Vna cum Expressione PALVDVM in / Plaga hac Existentium qvae partim per / Danubii Effluxus, partim vero ex Scaturi- / ginibus proveniunt. Juxta benignum S. Sacrae Caesareo Regiae Apostol.q. Mattis Mandatum. Ad Reqvisi / tionem I. Vrsitatis dicti Comitatus. Geometrice / collecta et elaborata Opera / Michaelis Ruttkay / Jur. Geomatrae / et Math. / Ao 1763.
[1:80 000] 8000 org. hex. Rhen. seu 2 mill. Germ. [=18 cm]
Kéziratos, színes ; 104x43 cm

Fokhálózat nélkül
Díszes kartus
Sérült
Az M II/6/7a-d tételszámú térképek alapján készült
KFL KÉGL T. 142. (régi jelzet); Dóka Klára térképjegyzékében 183.[540]

H4d
Kalocsai-Sárköz (vízrajzi térkép) (1772)
Generalis Topographia / Defluxus DANVBII / per comitatus Articulariter Unitos / PEST, PILIS, SOLTH / Decurrentis / Una cum Expressione Paludum, in Plaga hac existentium, quae partim per Danubii effluxus, / partim vero ex scaturiginibus proveniunt. / juxta benignum S. Sacrae Caesareo Regiae, Apostolicae qve Mattis Mandatu. / ad reqvisitionem I. Ursitatis dicti Comitatus. Geometrice collecta, et elaborata / opera Mich. Rutkai. Iur. Geom. & Math. A^{o} 1763.º copiata vero per Antonium / Kronovetter aeqve Iur. Geomet. et Math. 1772.º
[1:190 000] 8000 org. Vien. seu 2 mill. Germ. [=17,8 cm]
Kéziratos, színes ; 135,1x49,7 cm

Fokhálózat nélkül
Az M II/6/7a-d tételszámú térképek alapján készült
MOL S 12. Div. XIV. Nr. 38.[541]

H5
Kecskeméti és Váci járás (topográfiai térkép) (1890)
MAPPA / Comitatus / PESTHIENSIS, / Methodo Astronomico-Geometrica, / concinnata, opera. / Sam. Mikoviny. / Geom. Aulico= Cameralis / Caesarei et Soc. Scient. / Reg. Bor. Membri. G. D. C. Nicolai Sc.
[a kéziratos másolatot Bartols Gyula készítette]
[Aránymérték nélkül]
[1890]
Kéziratos ; 64,6x74 cm

Az M I/2/5b tételszámú térkép alapján készült
Ismerteti: Bendefy 1976d 43. p.
Heves Megyei Levéltár, Eger T 164.

[540] L. még Papp-Váry–Hrenkó 1988 107–108. p.
Jelentés: MOL C 35. 1763. Lad. A Fasc. 27. fol. 299–307.
[541] MOL DVD 2.

H6a

Magyar–morva és magyar–sziléziai határ (határtérkép) (1744)

PLAN / Der Hungarisch- Mahrisch- und / Schleßischen / Granitz / Die zwischen diesen Provinzen / [li]egende, und einen Cordon formiren- / [de] Gebierge, und Flűße, samt allen / [da]durch gehenden Pässen, Wegen, / und Strassen, bißan die Nieder- / Hungarische Berg- / Städte, alß / auch, wie diese besonders um, und / um verhauet, und verschantzet / werden kőnten accurat vorstellend.
[1:300 000] [3 d]eutsche Meilen, jede zu 4000. Clr gerechnet [=7,1 cm]
[1744]
Kéziratos, színes ; 45x64,7 cm

Valószínűleg Rust Imre és Brinn János Tóbiás készítették
Szín- és betűmagyarázattal
Az M II/4/4-es tételszámú térkép alapján készült
OSZK Térképtár TK 2531[542]

H6b

Magyar–morva és magyar–sziléziai határ (határtérkép) (1744)

PLAN / Der Ungarisch Mährisch und / Schlesischen / GRANITZ / Die zwischen diesen Provinzen liegen- / de, und einen Cordon formirende / Gebűrge, und Flűße, sambt allen da- / durch gehenden Päßen, Wegen und / Straßen, biß an die Nieder Hungarische / Bergstädte, als auch wie diese um und / um verschantzet werden kőnten, accurat / vorstellend.
[1:300 000] 4 deutsche Meilen, jede zu 4000. Clafter gerechnet [=7,1 cm]
[1744]
Kéziratos, színes ; 44,6x68,7 cm

Szín- és jelmagyarázattal
Az M II/4/4-es tételszámú térkép alapján készült
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 246.

H6c

Magyar–morva és magyar–sziléziai határ (határtérkép) (1744)

PLAN / Der Ungarischen Märischen und / Schleßischen / GRÄNITZ / Die zwischen diesen Provintzen ligende / und Einen Cordon formirende Gebűrge / und Flűße, Samt Allen dadurch geh- / enden Pässen Wegen und Straßen, / biß an die Nieder Ungarische Berg- / Städte, als auch wie diese besonders / um und um verhauet und verschantzet, / werden konten Accurat / vorstellend.
Carl Jacob Turman / k. k. Marcksch. cop.
[1:300 000] 4 deutsche Meilen, jede zu 4000. Clafter gerechnet [=9,4 cm]
[1744]
Kéziratos, színes ; 50x73 cm

Szín- és jelmagyarázattal
Az M II/4/4-es tételszámú térkép alapján készült
MOL S 82. Nr. 55

[542] OSZK DVD.

H7
Magyar–osztrák határ (határtérkép) (1717)
MAPPA: / Zu der von Ihro Rőm. Kays. und Kőnigl. May. / CAROLO VI. in der zu Presburg angestelten und Anno / 1715. ausgemachten Diet durch die so wohl an seiten des / Kőnigreichs Hungarn als Erzherzogtum Őstereich vorgeschla- / gen, und von vorbesagten Ihro Kays. M.t allergnädigst bestät- / tigte Herren Commissarien Anno 1717 vor zu nehmen ange- / fangen, und an noch nicht geendigten General-Land Gränitz- / Commission; aus welcher zu gleich die von seiten Őstereich / auch einem zwischen weyl. Fridericum IV. und Kőnig / Matthiam Corvinum An.o 1462. Dann widerum gedach- / ten Fridericum und Maximilianum I. mit dem Kő- / nig Uladislao An.o 1491. Getroffenen ordentlichen Friden / schluss herrirende rechtmässige praetension deren weit in das / anderte Saeculum zu Őstereich besessenen herschafften Horn / -Pern- und Pforchtenstein, Gűns, Gobelstorf und Eisen- / stadt samt allen derenselben appertinenzien so viel als die enge / der Zeit, und zum theil auch gemachten verhíűndernus es zu- / gelassen entworfen; und zur Kűnftigen Direction und fer- / ner ausmachung aus befel deren von seiten Őstereich ver- / ordneten Kay. Commission von mir Joh. Jac. Marinoni / in September et October An.o 1717 verfasset worden / Anno 1728. Marinoni Ur Originalisabul parialtatott / Mikoviny Samuel Ur által, a melből / Kováts János Győri fi delineálta.
[1:84 000] 8000 Kl. … oder 2 teűsche Meilen [=17,7 cm]
[post 1728]
Kéziratos, színes ; 48x148 cm

Keleti tájolású
Fokhálózat nélkül
Jelmagyarázattal
Az M II/3/2-es tételszámú térkép alapján készült
MOL S 16. Nr. 69[543]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/hatarfelmeres/hatar2.htm

H8a
Magyarország (közigazgatási térkép) (1753)
Nova / Regni Hungariae / Delineatio / juxta nonnullas Observationes / Samuelis Mikoviny
[1:1 000 000] 20 mill. Germ. [=18,2 cm]
[ante 1753]
Kéziratos, színes ; 60,1x71,5 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
ÖNB Kartensammlung FKB C 80/4.; síkfilmen MOL 13x18 cm II-B/6.[544]

H8b
Magyarország (közigazgatási térkép) (1753)
TABULA NOVA / INCLITI REGNI / HUNGARIAE / Juxta nonnullas Observationes / Samuelis Micoviny.
[1:1 000 000] 10 [mill. =7, 3 cm]
[ante 1753]
Kéziratos, színes ; 28,3x37 cm, lapméret 33,3x52 cm

[543] L. még Bendefy 1976d 15., 160–161. p., Fodor 1954 97. p., Fodor 1956 II. 83. p. 664.
A térkép címében feltehetően az I. Mátyás és III. Frigyes által 1463-ban kötött békére hivatkoznak.
[544] L. még Borbély 1934 156. p., Bendefy 1976d 67. p., Bendefy 1976b 160. p.

Feltehetően kapverdeni kezdőmeridiánnal
Mutatótáblákkal
OSZK Térképtár TK 1152[545]

H8c
Magyarország (közigazgatási térkép) (1753)
TABULA NOVA / INCLITI REGNI / HUNGARIAE / Juxta nonnullas Observationes / Samuelis Micoviny.
[1:2 000 000] 20 mill. [=7,4 cm]
[ante 1753]
Kéziratos, színes ; 35,7x45,4 cm, lapméret 38,5x57 cm

Felső keretmezőben a hosszúsági körök számozása feltehetően a kapverdeni, az alsó keretmezőben pedig a pozsonyi kezdőmeridiántól.
Mutató kerületek szerint: Index comitatuum
MOL S 70. Nr. 7.

H8d
Magyarország (közigazgatási térkép) (1753)
Tabula Nova / Incliti Regni Hungariae / juxta nonnullas Obvservationes[!] / Samuelis Micoviny.
[1:2 000 000] 20 mill. [=6,9 cm]
[ante 1753]
Kéziratos, színes ; 28,2x52 cm

Fokhálózat nélkül
Számmagyarázat: Index comitatuum
MTA FKI Könyvtára C 3886.

H8e
Magyarország (közigazgatási térkép) (1753)
TABVLA NOVA / INCLYTI REGNI / HVNGARIAE / juxta nonullas Observationes. / Samuelis Mikoviny / concinata / ab Andrea Erico Fritsch. / Posonii 1753 / desinée par Mohr v. Mohrnberg
[Aránymérték nélkül]
Kéziratos, színes ; 29,2x38,5 cm

Fokhálózat nélkül
ÖNB Kartensammlung Alb. Port. 674/2.[546]

H8f
Magyarország (közigazgatási térkép) (1753)
TABVLA NOVA / INCLYTI REGNI / HVNGARIAE / juxta nonnullas Observationes / Samuelis Mikoviny / Concinata / ab Andrea Erico Fritsch / Posony 1753. / desinée par H. Pannasch
[1:2 000 000] 10 mill. Germ. [=3,8 cm]
Kéziratos, színes ; 29,5x36,7 cm

[545] L. még Bendefy 1976d 136–142. p. , OSZK DVD.
[546] L. még Bendefy 1976d 56. p.

Fokhálózat nélkül
ÖNB Kartensammlung K I 110 798.[547]

H8g
Magyarország (közigazgatási térkép) (1753)
TABVLA NOVA / INCLYTI REGNI / HUNGARIAE / juxta nonnullas Observationes / Samuelis Mikoviny, / Concinnata / Ab Andrea Erico Fritsch, / Posonii, 1753.
Seb. Zeller sc. Posony.
[1:2 000 000] 20 mill. Germ. [=7,4 cm]
Rézmetszet ; 29,6x39,5 cm.

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Megj.: Compendium Hungariae geographicum, ad exemplar Notitiae Hungariae novae historico-geographicae, Matthiae Bel, in partes IV. ... Posonii, 1753. és a későbbi kiadásaiban; Losontzi István: A szent históriának summája … Magyarország kis tükörével. Pozsony, Landerer János Mihály, 1771.
OSZK Térképtár TR 773.[548]
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/top_megye/megye20.htm

H9
Magyarország (közigazgatási térkép) (1790)
GENERALKARTE / VON UNGARN, SIEBENBÜRGEN, / SCLAVONIEN &.&. / samt den angraenzenden Laendern / nach den besten Karten, Originalzeichnungen, / und astronomischen Beobachtungen / der Herrn / HELL, LIESGANIG, MIKOVINY, ISLANIEF &. / entworfen und angefangen von Herrn I. WUSSIN k.k. Wegdirektor, / vollendet von Herrn A. von WENZELY / Hofbuchhalterei Raitoffizier im Bauderartement. / Herausgeben von Hernn F. A. SCHRAEMBL. / MDCCXC. / Zu finden in eigenem Verlage in Wien. H. BENEDICTI sc. I. GERSTNER sc.
[1:1 200 000] 3 deutsche Meilen [=1,9 cm]
4 térkl., rézmetszet ; 43x55 cm

Megj.: Schrämbl, F. A.: Allgemeiner grosser Atlas … Wien, 1786–1800.
OSZK Térképtár TM 6168[549]

H10
Magyarország (közigazgatási térkép) (1790)
GENERALKARTE / VON / UNGARN / SAMT DEN ANGRAENZENDEN LAENDERN / nach den besten Karten, Originalzeichnungen, / und astronomischen Beobachtungen / der

[547] L. még Bendefy 1976d 67–68. p.
[548] L. még Szántai 1996 I. 185. p. Fritsch 1., Prikryl 1977 167–168. p., Reisz 2003 310. és 312. p.
Különböző közgyűjteményekben található példányairól l. Bendefy 1976d 67–68., 142., 155. p., Fodor 1954 95. p.
Az ÖNB Kartensammlung K I 110 799. jelzetű, kézi színezésű térképet katonai ezredek elhelyezésének jelölésére használták, a tematikus információ kéziratosan szerepel a térképen. L. még Bendefy 1976d 68. p., Bendefy 1976b 160–162. p.
Losontzi könyvéről l. Hrenkó 1996 22–29. p.
[549] L. még Szántai 1996 II. 684. p. Wenzely 2a.
Hell Miksa (1720–1792) jezsuita szerzetes, csillagász, matematikus.
Joseph Liesganig (1719–1799) jezsuita tanár, matematikus, geodéta, csillagász.
Islenief Иван Иванович Исленьев (1738–1784), geodéta, utazó, a szentpétervári tudományos akadémia munkatársa.

Herrn / HELL, LIESGANIG, MIKOVINY, ISLENIEF &. / entworfen und angefangen von Herrn I. WUSSIN k.k. Wegdirektor, / vollendet von Herrn A. von WENZELY / Hofbuchhalterei Raitoffizier in Baudepartement. / Herausgegeben von Herrn F.A. SCHRAEMBL. / MDCCXC. / Zu finden in eigenem Verlage in Wien.
[1:1 200 000] 3 deutsche Meilen [=1,9 cm]
Rézmetszet, 86x110,5 cm

Megj.: Schrämbl, F. A.: Allgemeiner grosser Atlas … Wien, 1786–1800.
OSZK Térképtár TM 6095[550]

H11
Magyarország (közigazgatási térkép) (1792)
TABVLA NOVA / INCLYTI REGNI / HVNGARIAE / JUXTA NONNULLAS OBSER- / VATIONES / SAMUELIS MIKOVINY / ET RECENTIORUM ASTRONO- / MORVM GEOMETRARVMQVE / CONCINATA / POSONII 1792.
Sumptibus Joannis Michaelis Landerer de Füskút.
[1:2 500 000] 16 mill. Germ. [=4,8 cm], 13 mill. Hung. [=4,9 cm]
Rézmetszet, kézi szín. ; 32,7x41,9 cm

Ferrói kezdőmeridiánnal
OSZK Térképtár TM 5404[551]

H12
Magyarország (közigazgatási térkép) (1806)
Mappa / Geographica novissima / Regni Hungariae / divisi / In suos Comitatis / nec non / Pegnorum Croatiae Sclavoniae Dalmatiae Magni Principatus Transilvaniae partis Bosniae Serviae Bulgariae et Walachie / Ex accuratoribus Tabulis congesta et correcta. / Anno 1806. / Koenigreeich Ungarn / samt den angraenzenden Landern. / Nach den besten Karten, Originalzeichnungen und astronomischen Beobachtungen der Herrn / Heel, Liesganig, Mikoviny, Islenief. & entworfen und angefangen von Herrn J. Wussin / k.k. Wegdirector, vollendet von Herrn A. von Wenzely Hofbuchhalterei im Baudepartment / Wien bey / T. Mollo.
[1:1 200 000]
Rézmetszet ; 88x112 cm

OSZK Térképtár TM 26013[552]

H13
Magyarország (közigazgatási térkép) (1808)
Mappa / Geographica novissima / REGNI HUNGARIAE / divisi / In suos Comitatus / nec non / REGNORUM CROATIAE SCLAVONIAE DALMATIAE MAGNI PRINCIPATUS / TRANSILVANIAE PARTIS BOSNIAE SERVIAE BULGARIAE ET WALACHIE / Ex accuratoribus Tabulis congesta et correcta. / Anno 1808. / Koenigreeich Ungarn / samt den angraenzenden Ländern. / Nach den besten Karten, Originalzeichnungen und astronomischen Beobachtungen der Herrn / Hell, Lisganig, Mikowiny, Islenief & entworfen und angefangen

[550] L. még Szántai 1996 II. 685. p. Wenzely 2b.
[551] L. még Bendefy 1976d 142–143. p., Fodor 1954 94. p., Szántai 1996 I. 322. p. Krieger 2., Prikryl 1977 167–168. p., Reisz 2003 310. és 312. p.
[552] L. még Szántai 1996 II. 685. p. Wenzely 2c.

von Herrn J. Wussin / k.k. Wegdirector, vollendet von Herrn A. von Wenzely Hofbuchhalterei / Raitoffizier im Baudepartement / Wien bey / T. Mollo.
[1:1 200 000]
Rézmetszet ; 88x112 cm

OSZK Térképtár TM 6707

H14
Magyarország (topográfiai térkép) (1750)
Carte / des / Comitats de la Hongrie / desinée par Mikovíni
[Különböző méretarányok]
[ca 1750]
20 térkl., kéziratos ; különböző méret

Főcím a Magyarország-térkép hátoldalán szerepel
Tartalom: 1 Magyarország-térkép és 19 megyetérkép, a 693-1/21 jelzeten a Görög-atlaszból való lap: NYITRA VÁRMEGYE = COMITATUS NITRIENSIS / Karacs metsz. Pesten. – Készült 1811 Eszt.
Borítócím: Cartes / des Comitats / d'Hongrie / par / Mikoviny. l. Bendefy 1976d 48. p.
A szakirodalomban szereplő cím: Gezeichnete Spezial Karten der Comitate Ungarns mit einem gezeichnete Blatte der General Karte Ungarns, klein format. von Mikoviny.
A Magyarország- és a Pozsony vármegyei térképen pozsonyi kezdőmeridián, a többi lapon a fokhálózat számozatlan
Részben keret nélkül
A Pozsony vármegyei lap jelmagyarázattal
Valószínűleg nem Mikoviny munkája, inkább Mikoviny adatainak és térképeinek felhasználásával készülhetett
Befejezetlen
ÖNB Kartensammlung Alb. Port. 693/1; mikrofilmen MOL W 566[553]

H15
Moson vármegye (topográfiai térkép) (1745/1747)
MAPPA / COMITATUS / MOSONIENSIS / Opera Iohannis Kovács / Ccl. Prim. R. Hung. Mathem.
G. Nicolai Sculp.
[1:140 000] 1 mill. geom. [=5,3 cm]
[1745–1747]
Rézmetszet ; 45,4x33,1 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Megj.: Bél Mátyás: Notitia Hungariae novae … Tom V.
OSZK Térképtár ST 4110/5.[554]

[553] L. még Borbély 1934 157. p., Bendefy 1976d 48–61. p., 1–3. sz. mell., Prikryl 1977 157. p.
[554] A Notitia ötödik kötetének első kiadásáról l. Szelestei 1992 275. p., a második kiadás 1892-ben jelent meg gr. Zichy Jenő költségén. l. Dékáni 1903 84. p. Moson vármegye térképét önállóan is kiadták az 1780-as években, ezen példányok alsó térképszegélyén nyomtatva „Bey Weber und Korabinsky" felirat olvasható. OSZK Térképtár TM 3281.

H16a
Nyitra vármegye (topográfiai térkép) (1788)
CARTA. / COMITATVS. NITRIENSIS. / OPERA. / Nepomuceni Szalókj de Kiss Szalók. Districtus N[i]t / riensis dirigentis, et Comitatus Mathematici.
[1:240 000] 1 mill. Hung. [=3,5 cm]
1788
Kéziratos, színes ; 42x58,5 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Jelmagyarázattal
Az M I/2/8-as tételszámú térkép alapján készült
OSZK Térképtár 1155[555]

H16b
Nyitra vármegye (topográfiai térkép) (1789)
MAPPA. / Repraesentans Comit: Nittriensem / secundum Processus Subdivisos, / quae Anno 1789. per me infra- / scriptum Delineata est / Jos: Zámody I. Cotus Nittriensis I. Mathematicum.
[1:240 000] 1 mill. Hung. [=3,5 cm]
Kéziratos, színes ; 42,5x58,5 cm.

Fokhálózat nélkül
Jelmagyarázattal
Az M I/2/8-as tételszámú térkép alapján készült
OSZK Térképtár TK 1106.[556]

H17a
Pozsony vármegye (topográfiai térkép) (1745/1747)
MAPPA COMITATUS POSONIENSIS
[Aránymérték nélkül]
[1745–1747]
Kéziratos ; 33x43,5 cm

Fokhálózat nélkül
Az M I/2/11-es tételszámú térkép alapján készült
Rézmetszetű változata: H17b
MTAK Kézirattár és régi könyvek gyűjteménye Mo.10.[557]

H17b
Pozsony vármegye (topográfiai térkép) (1745/1747)
MAPPA / COMITATVS / POSONIENSIS.
Nicolai sc.
[Aránymérték nélkül]
[Pozsony] : [Burgstaller J. K.], [1745–1747]
Rézmetszet, kézi szín. ; 40,2x34,4 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal

[555] L. még Fodor 1956 I. 25. p. 86.
[556] OSZK DVD.
[557] L. még Bendefy 1976d 184–185. p., 20. sz. mell.

Látkép: Pozsony vára
OSZK-ban levő változat alsó térképszegélyén kézírással: Bey J. M. Korabinsky in Presburg; az archiválisz példányon: zu finden bey J. M. Korabinsky in Pressburg.
A Pozsonyban levő változatok alsó térképszegélyén kézírással: Autor Burgstaller, senator Posoniensis. corr. 1747. l. Purgia 1972 mapa 35.; Bey J. M. Korabinszky in Pressburg. l. Purgina 1958a mapa 46.
A Brnoban található példány felső térképszegélyén nyomtatva: Si / Ingenio, Literis & Virtute / MATTHIAS BEL / Hanc Mappam, manu & vultu sereno, in animum vero penitus oblatorem, admiserit, / Feliciorem reddet, / qVaM sI peLLVCIDVs fortVnae rIVVs InaVret, / InCommutaBilem.
Az M I/2/11-es tételszámú térkép alapján készült
Kéziratos változata: H17a
OSZK Térképtár TM 3280[558]

H17c
Pozsony vármegye (topográfiai térkép) (1757)
COMITATVS / POSONIENSIS / Germanis PRESBVRG dicti / Delineatio Geographica, / Ex prototypo Micoviniano desumta, & multis in / locis, praesertim quoad Hungaricarum & Slavi- / carum vocum justiorem orthographiam / emendatior reddita. / Curantibus Homannianis / Heredibus / Norimbergae. / A. 1757.
Felső térképszegélyen lévő cím: HVNGARIAE COMITATVS POSONIENSIS.
I. E. Alber sc.
[1:150 000] 5000 toise [=6,6 cm], 1 mill. Germ. [=5,1 cm]
Rézmetszet ; 63x52,5 cm

Ferrói kezdőmeridiánnal
Atlaszlapként is megjelent a Homann-cégnél pl.: Atlas geographicus major 1. köt. (1759), (1763); Grosser Atlas uber die gantzen Welt... 2. köt. (1787)
Egyes példányai színezettek
Jelmagyarázattal
Az M I/2/11-es tételszámú térkép alapján készült
OSZK Térképtár TM 3307[559]

H18
Reichaui-tavak (szelvényrajz) (1738)
Profil / des obern Teiches, nach der Länge des Dames
Profil / des obern Teiches nach der Quere des Dames
Profil / des untern Teiches nach den Länge des Dames
Profil / des untern Teiches nach der Quere des Dames
Profil des Gebirgs, durch welches der Stollen getrieben werden soll.
Nach den von H. Uiberreiter Deada verrichteten / Zügen und Mahssereien verfertiget / v. S. Mikoviny / Schemnitz den 24ten Jänner[!] / 1738.
Cop. Sch[mi]dt / 1827.
[1:750] 50 Bg Kl. [=13,3 cm], [1:1000] 90 Berg Kl. [=17,4 cm]

[558] L még. Fodor 1954 99–100. p., Purgina 1972 44 p., A magyar térképészet nagyjai 248., 291.p., Prikryl 1977 158–159. p., Prikryl 1982 78. p. Méretaránya Prikryl szerint 1:250 000.
A brnoi példányt Pászti László közlése nyomán ismertetem, jelzete MZK ST T XLV 44.
[559] L. még Sandler 1969 394–396., 410. p., Fodor 1954 93. p., Purgina 1958a mapa 44., Purgina 1957b 165–166. p., Prikryl 1977 158. p., Prikryl 1982 78–80. p., Fodor 1956 I. 12. p. 18., Bendefy 1976d157–158. p., Bendefy a MOL-ban található példányt ismerteti.

Kéziratos, színes ; 44,3x75,5 cm

Keret nélkül
Betűmagyarázattal
Az M II/6/15-ös tételszámú térkép alapján készült
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 11.636.
http://mek.niif.hu/06400/06422/html/viz_selmec/selmec7.htm

H19a
Selmecbánya és Bélabánya (bányatérkép) (1750)
PLAN / Der Schemnitzer, und Düllner Gegend, / Gebürge, Thäler, Bergwercke, Erbstöllen / Schächten, Künsten, Waßerführungen / Weege, und übrigen Gebaüde, wie auch / das Streichen der vornehmsten drey / Haupt Gängen als Spithaler / Biberstollner und Theresiae / Schachter / aufgenohmen durch Samuel Mikovini / Kay. Kön. Ingenieur Major / und Nieder Hungar. Bergstadtl.en / Markscheydern copirt.
per Joan. Nep. Fierer
[1:3400] 500 Schemnitzer Berg Kl. [=26,2 cm], 500 Wien. Kl. [=24,5 cm]
[ca 1750]
Kéziratos, színes ; 53,7x200 cm

Északnyugati tájolású
Az M II/1/7a-b tételszámú térkép alapján készült
Hiányos, a bélabányai rész leszakadva
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 6460.[560]

H19b
Selmecbánya és Bélabánya (bányatérkép) (?)
PLAN / Der Schemnitzer, und Düllner / Gegend-Gebürge, Thäler, Künste, / Wasser-führung, Weege, und ü- / brigen Gebaüde, wie auch, das Strei- / chen der vornehmsten Haubt-Gänge; / besonders aber wie noch weith der Düll- / ner Erbstolln, dem Spithaler Gang / nach, biß unter Pachenstolln, und / weiters, biss auf dem Windschacht, / und unter alle übrige Bergwerkhe / angetrieben werden sollte, vor- / stellend.
Balthasar / Thonheiser / copirt.
[1:3400] 500 Schemnitzer Berg-Kl. [=25,6 cm], 400 Wien. Kl. [=19,3 cm]
[?]
Kéziratos, színes ; 41,8x199,5 cm

Északnyugati tájolású
Az M II/1/7a-b térkép alapján készült, de a bélabányai rész hiányzik
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 6461.

H20
Trencsén vármegye (topográfiai térkép) (1785)
MAPPA / COMITATUS / TRENTSINIENSIS / Geomtericé concinnata Operâ Jos. / Libay ex Delineatione Mikovinyianâ transsumpta.
[1:156 000] 9000 hex. Paris. [=1,6 cm], 2 mill. Germ. [=9, 5 cm]
1785
Kéziratos, színes ; 81,3x59,3 cm

[560] L. még Purgina 1958a mapa 14. és 55., 135. p., Purgina 1958b 55. p.

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Látkép: Arx Trentsin
Jelmagyarázattal
Az M I/2/14a-b tételszámú térképek alapján készült
OSZK Térképtár TF 14.[561]

H21a
Turóc vármegye (topográfiai térkép) (1794)
TABULA COMITATUS THUROTZIENSIS. ex Prototypo Delineationum S. Mikoviny / Nob. Hungari transumpta, atque aucta 1794.
[1:124 000] 6000 hex. Paris. [=10,2 cm], 2 mill. geom. [=11,9 cm]
Kéziratos, színes ; 29,1x39,8 cm, 36,3x45,3 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Jelmagyarázattal
Az M I/2/15b tételszámú térkép alapján készült
OSZK Térképtár TK 16[562]

H21b
Turóc vármegye (topográfiai térkép) (1802)
THÚRÓTZ VÁRMEGYE / (COMITATUS THUROCZIENSIS) / Juxta Mikovinyianam / correctam per Geor. jun. Rakssányi Ord. Geom.
Reduxit M. Votésky.
[Viennae] : [Görög D.], [1802]
[1:175 000] 1 német mérföld [=4,3 cm], 1 m. mérföld [=5,4 cm]
Rézmetszet ; 27,5x20,8 cm

Budai kezdőmeridiánnal
Címerrel
Betűmagyarázattal

Megj.: Magyar átlás az az Magyar, Horvát, és Tót országok' vármegyéj', 's szabad kerületei' és a' határ-őrző katonasság' vidékinek közönséges és különös tábláji: közre adta Görög
Az M I/2/15b tételszámú térkép alapján készült
OSZK Térképtár TA 4678[563]

H22
Veszprém vármegye (topográfiai térkép) (18. sz. 2. fele)
Mappa / Comitatus / Vesprimiensis
[1:320 000] 20 000 org. Vien. [=11,7 cm]
[18. sz. 2. fele]
Kéziratos ; 67x50,5 cm

Keret nélkül
Hosszúsági fokok számozása Mikoviny S. és Kovács J. szerint
MTAK Kézirattár és régi könyvek gyűjteménye Mo. 15.[564]

[561] L. még Bendefy 1976d 116–117. p. 22/b., 216. p., Fodor 1956 I. 24. p. 84., Prikryl 1977 156. p., Prikryl 1982 77. p.
[562] L. még Bendefy 1976d 117. p., OSZK DVD.
[563] Prikryl 1974 81., 88–91. p.

H23
Zólyom vármegye (topográfiai térkép) (1806)
Mappa comitatus / Zoliensis, methodo / astronomico geometrica, / concinnata opera Samu: / Mikoviny geometrae Caesarei / et Soc: Scient: Reg: Bon: Membri.
delineavit Ant: Sei: / an[n]o [1]806
[1:169 565?] 4000 hex. Paris. = 4,7 cm, [1] mill. geom. = 4,5 cm
Kéziratos, színes ; 41,8x42,8 cm

Pozsonyi kezdőmeridiánnal
Szerző Anton Seidl
Az M I/2/16b tételszámú térkép alapján készült
Hátoldalon: Litt. K/R. Nro 26 zur Z. 6392/817.
ŠÚBA Zbierka máp a plánov 10.042.[565]

[564] L. még Bendefy 1976d 198–205. p., Hrenkó 1979 258–259. p.
[565] Közli Kašiarová 2005 20. p.

6. IRATKÖZLÉS

A forrásközlés célja a hazai és a nemzetközi tudományos kutatás megkönnyítése, a közölt iratok nemcsak Mikoviny Sámuel tevékenységének megismerését szolgálhatják, hanem a térképtörténethez és a műszaki tudományok történetéhez is jelentős adatokat nyújthatnak. A válogatás Mikoviny még nem közölt jelentéseit, leveleit és emlékkönyvbejegyzéseit tartalmazza, illetve azokat a jelentéseket, szakértői véleményeket is, melyek elkészítésében közreműködött. Csak két olyan irat került be az összeállításba, melyek nem Mikoviny által íródtak, mégpedig a forrásközlés végén található térképjegyzékek, melyeket Mikoviny özvegyénél maradt térképekről készítettek a bányahivatalnokok. A források kronológikus rendben következnek egymás után, és utalás történik a korábban már közzé tett forrásokra.

A latin nyelvű szövegeknél a humanista, a német nyelvűeknél a betűhív átírásra törekedtem.[566] Az ÿ-t, amennyiben -ii helyett áll, -ii-vel írtam át, a többi esetben y-nal. Egyes rövidítéseket (Cottus/Cottum = Comitatus/Comitatum, Mattis = Majestatis, Mjst. = Majestät, stb.), a szóvégi nazálisokat és általános rövidítésket (-um, -arum, -orum, -ibus, -que, prae-), a jelölt betűkettőzéseket (-mm-, -nn-, stb.), valamint a német nyelvű szövegekben a szóvégi végződéseket és a névelők rövidítéseit külön jelölés nélkül oldottam fel. A dátumokban az évezred számát jelöltem (735 helyett 1735). Az igen gyakran ismétlődő, rendszerint intézményi, címzési és mértékegység-rövidítéseket meghagytam:

Cl. = Klafter
Dnus, Dni, Dno, Dnor. = dominus, domini, domino, dominorum
flor., fl., f., floren., fnos = florenus, florenos
gehor., gehors. = gehorsamste(r, -s, -n, -m)
H., Hn = Herr, Herrn, Herren
hochfrh., Hochfrey Herr., Hochfreyherr., Hochfreyh., Hochfrherrlichen = hochfreiherrliche(r, -s, -n, -m)
hochlöbl. = hochlöbliche(-r, -s, -n, -m)
I. = Inclytus, -a, um
kay., kays., kayserl., kayler = kaiserliche(r, -s, -n, -m)
Kl., Kler = Klafter
könig. = königliche(r, -s, -n, -m)
Lit., Litt. = litera
N^{o}, Num., N. = numero
Nr. = Nummer
org. = orgya
praes. = praesens
qu. = Quadrat
röm. = römische(r, -s, -n, -m)
S., St. = Sankt
Titt. = titulierte(r, -s, -n, -m)
unt. = untertänige(r, -s, -n, -m), untertänigst
xr., x. = kreutzer, crucerius

[566] Soós 2000 81–89. p.

1721. december 10. Altdorf Mikoviny Sámuel bejegyzése Leonhard Bohner (1701–1730), nürnbergi filozófus és prédikátor emlékkönyvébe

Swfro/nwj, Dikai/wj, Eu0sebw=j [görög nyelvű]
Sibi, Proximo, Deo.
Adseqvor, ut docuit longa experientia, multos,
Semper Fata scopum, propositumque sequi.
Ergo iuvat casus nil volvere mente futuros,
Sed studiis finem proposuisse bonum.
Haec favorem Cl[arissimi] D[omini] Possessoris expetens suique memoriam commendans adiecit
Samuel Mikovinj
S[acro] s[anctae] Th[eologiae] et Math[ematicae] Cultor
Thurotzio-Hungarus[567]

1725. augusztus 13. Pozsony Mikoviny Sámuel jelentése Pozsony vármegyének a Duna csallóközi áradásának okairól[568]

1725. szeptember 22. Pozsony Mikoviny Sámuel jelentése Pozsony vármegyének a töltések javításról[569]

1726. május 10. Pozsony Mikoviny Sámuel jelentése Pozsony vármegyének a Vág Szokolóc és Zsigárd közötti szakaszának reveziójáról és az árvízvédelem megszervezéséről[570]

1729. május 20. Pozsony Mikoviny Sámuel jelentése Pozsony vármegyének a Csallóköz töltéseinek felülvizsgálatáról[571]

1730. május 1. Körmöcbánya Mikoviny Sámuel szakértői véleménye arról, hogy a vihnyei patak vizét az alsóhámori Kiszla nevű bányatelephez lehet-e vezetni[572]

Copia

Gutachtung
über die Projectirte Führung des Eisenbacher Wasers auf die St. Mariae Himmlfarth-Stollner, in dem Kislar Grund ligenden Bergwercke

Die untersuchung gegenwärtiger Materie beruhet haubtsächlich auf folgenden 3 Puncten.
Erstens: Obgedachtes Eisenbacher Waser nach Kisla zu führen möglich seyn?
Andertens: Ob solches Waser zu dem erforderlichen Effect zulänglich und das ganze Jahr durch immer beständig seyn?
Dritens: Mit was vor Uncosten, könte dise Waserführung zuwege gebracht werden.
Aufs Erste: Das es Positive möglich seyn, die Eisenbacher Waser nacher Kisla zu führen, erhellet aus einer accurat bereits verrichteten Nivelierung, vermöge welcher ist befunden worden, dass der Kisler obere waser graben 3 bis 4 Klafter tiefer ligt, als

[567] IAA 154. sz. rekord.
[568] Közli: Purgina 1958a 151. p., magyar fordítás: Hung. nova 117–118. p.
[569] Közli: Purgina 1958a 154. p., magyar fordítás: Hung. nova 118–119. p.
[570] Közli: Purgina 1958a 157–158. p., magyar fordítás: Hung. nova 120–122. p.
[571] Közli: Purgina 1958a 162–164. p., magyar fordítás: Hung. nova 123. p.
[572] ŠÚBA HKG Ord. 1730. jún. 2. No. 1.

das warme Eisenbacher baadwasser; Wenn nun das Eisenbacher bachwaser disem gleich, oder noch höcher solle gefaset werden, kan man solches füglich bis in den oberen Kisler graben bringen.

Aufs anderte: Können die Herrn diser orth wohnhafte Bergwerckhs Beamte umständige Nachricht geben, was Sie vor Effect verlangen und ob solchen, das Eisenbacher wasser mit dem Kisler coniungirt, Jahr aus und ein praestiren könte, beurtheilen. Noch in fall, die gemelte wasser noch nicht zulänglich wären, liese sich künftig hin, auch das glashütter Wasser ohne grosen Schwärigkeiten und Unkosten, dem anderen zu hülfe führen.

Aufs Dritte: Weill man alle in solchen Werck vorkommenden Difficulteten nicht vorsehen, auch den orth der wasserführung, wegen vilen unterweegs vorkommenden gründen, hügel, felsen und dik wälder ohne Verwendung viler Zeit, Arbeit und Uncosten, von fuß zu fuß, nicht hat examiniren können, kan mann auch keinen genauen Überschlag, der darauf anzuwendenden Arbeit und Uncosten determiniren, doch die gantze weithe der wasserführung, nach denen in der Nivelirung genommenen Stationen in Lineis rectis beträgt 4050 Klafter. Mann setze dass es mit dem Umgang der gründe, und Hügl 8000 bis 10000 Kläfter machen solte, und weil das wasser in fluder Werckh geführet werden muß; die Klafter von fluder überhaubt per 3 fr. angerechnet, scheinet dass man auch die gantze waserführung per 24000 bis 30000 fr. ins Werckh gestellet werden könte. Actum Cremnitz den 1. May 1730.

Samuel Mikoviny
Ingenieur

1730. szeptember 25. Pozsony Mikoviny Sámuel jelentése Pozsony vármegyének a Csallóköz töltéseinek felülvizsgálatáról[573]

1730. november 24. Pozsony Mikoviny Sámuel bejegyzése Záborszky Mihály emlékkönyvében[574]

Plurima qui didicit scit, non sapit, et scientis
Nomen habere potest forsan, sed non sapientis.
Posonii die 24. Nov.
1730.

S. Mikoviny

1731. Mikoviny Sámuel kérelme az uralkodóhoz, a megyetérképezés elrendelése végett[575]

Sacratissime Imperator,
Rex et Domine naturaliter
Clementissime!

Paternus Sacratissimae Majestatis Vestrae in haereditatium suum Regnum Hungariae adfectus, atque clementissimum, in artes liberales, mathematicas potissimum, patrocinium; stimulum mihi addiderunt, ut ad thronum Majestatis Vestrae provolutus, supplex exponam: Quod, cum in describenda, pro rei dignitate, universa Hungaria, ab aliis eruditis viris, benignissimo Sacratissimae Majestatis Vestrae indultu, magno studio elaboretur, iamque in

[573] Közli: Purgina 1958a 165. p., magyar fordítás: Hung. nova 124–125. p.
[574] OSZK Kézirattár Duod. Lat. 152. Album amicorum Michaelis Záborszky Thurocziensis. 1730–1733. fol. 89.
[575] MOL A 35. 1731. okt. 25. Nr. 48.

insigni eo opere, magni sint facti progressus; Eidem destinationi velificaturus, universam Hungariam, geographice delineare, errores mapparum emendare, quin, si Maiestati Vestrae Sacratissimae ita fuerit libitum, etiam specialiores comitatuum designationes, sine ullo publici aggravio, instituere, animum induxerim.

Id vero, quia sine benignissimo Sacratissimae Majestatis Vestrae consensu, facere haud sustineo, demississime supplico, dignetur, pro mirifica sua, cum erga Regnum hoc suum clementia, tum elegantiorum litterarum amore, incomparabili, hoc meum institutum, clementissime rati habere, et, ut idem tuto ac secure, quam primum possim exsequi, benignissimo salvo conductu, eatenus mihi clementer impertiendo, efficacissime decernere. Quam Sacratissimae Maiestatis Vestrae benignitatem, omni homagiali obsequio, aeternum prosecuturus, me totum, ad submississima fidelissimaque servitia devoveo

Maiestatis Vestrae Sacratissimae
Regis ac Domini naturaliter
Clementissimi

subiectissimus
Samuel Mikoviny
mathematicus

1732. január 13. Pozsony Mikoviny Sámuel Epistolájának kelte[576]

1732. május 13. Pozsony Mikoviny Sámuel jelentése Pozsony vármegyének a csallóközi gátak revíziójáról[577]

1732. június Mikoviny Sámuel javaslata az erdőfelmérés módszerére vonatkozóan[578]

Notata

Welche Herr Ingenier bey ausmessung jedwedern walds unmasgeblich zu observiren hätte und zwar

1mo Wäre jedwederer Wald, generaliter wie vill selber in der circumferenz in sich halte, auszumessen: Als dann aber

2do Jedwederer Perg mit nahmen zubenehnen, und wie vill joch selber habe, auch

3^{tio} Wann in ein und andern Perg Junge Mayss verhanden, wie vill joch selbe seyen, fahls

4to In ain oder andern Pergen Äckher befündlich gleichfahls die joch specificé anzumerckhen, und Endlich auch

5to Die in der Kay. Waldmarch, und zwar in jedwederen Perg besonders befündliche, sowohl privat Herrschafts- als gmain Viehwayden, und übrige wüsen gründ in die tagwerch auszutheillen, und angeschlagen.

1734. május 9. Miava Mikoviny Sámuel magyar nyelvű levele gr. Balassa Pálnak egyrészről a csejtei és a berencsi uradalom, másrészről a sztraznicai uradalom között húzódó határ felméréséről[579]

1734. május 27. Pozsony Mikoviny Sámuel levele gr. Balassa Pálnak csejtei és a berencsi uradalom határainak felméréséről[580]

---

[576] Közli: Hung. nova 57–80. p., Bél M. levelezése 247–255. p.; magyar fordítás: Hrenkó 1984, Hung. nova 81–91. p., szlovák fordítás: Purgina 1958a 178–183. p.

[577] Közli: Purgina 1958a 174–177. p., magyar fordítás: Hung. nova 125–126. p.

[578] ŠÚBA HKG Ord. 1732. jún. 8. No. 114.

[579] Közli: Bendefy 1976d 260. p., magyar fordítás: Hung. nova 127–128. p.

1734. június 9. Pozsony Mikoviny Sámuel magyar nyelvű levele gr. Balassa Pálnak magyar-morva határ felmérési munkálatairól[581]

1735. január 8. Bécs Mikoviny Sámuel emlékirata az uralkodóhoz, III. Károlyhoz, amelyben felajánlja szolgálatait az alsó-magyarországi bányavárosokban[582]

1735. január Mikoviny Sámuel kiegészítő emlékirata az Udvari Kamara számára[583]

1735. május 17. Pozsony Mikoviny Sámuel Monitiójának kelte[584]

1735. június 20. Pozsony Mikoviny Sámuel jelentése a Magyar Kamarának a Karkóc és Lipótvár közötti utak javításáról[585]

1735. december 22. Szélakna Mikoviny Sámuel költségvetése a szélaknai kerékszoba átépítéséről[586]

Überschlag

Auf die aufm Windschacht stehende Schüttmayerische Radt-Stuben, wenn darauß in drey fachen Stock wercke, Sechs wohnungen, iede aus einen Zimmer, Cammer undt Kuchel bestehend, formiret werden sollten, aufzuwendenden unkosten.

		fr.
1.	Maurer arbeit, laut des beygelegten überschlags	457
2.	Zu denen Schaid Wänden, dreyfachen boden Treppen, Thier und fenster-stöcken, holz undt zimermans arbeit, vor	250
3.	21 Thieren; Tischler und Schloßer arbeit iede per 3 f.	63
4.	39 fenster, Tischler, Schloßer und glaßer arbeit iedes per 3 f.	117
5.	6 Öfen; per 5 f.	30
6.	8 Centner Schließen Eisen per 6 f	48
7.	Schmidt arbeit	12
	Summa	977

Windschacht den 22. X^{bris} 1735

S. Mikoviny

[580] Közli: Bendefy 1976d 262. p., magyar fordítás: Hung. nova 129. p.
[581] Közli: Bendefy 1976d 263–266. p., Hung. nova 130. p.
[582] Közli: Reisz 2001a 169–171. p.
[583] Közli: Reisz 2001a 171–172. p.
[584] Megj.: Bél Mátyás: Notitia Hungariae novae… Tom I. Közli magyar fordításban: Deák 1987 88–91. p., Hung. nova 92–97. p., szlovák fordításban: Purgina 1958a 184–186. p.
[585] Közli: Purgina 1958a 82–83., 232–233. p., magyar fordítás: Hung. nova 130–134. p.
[586] A közlés a ŠÚBA HKG B 267. 1736. jan. 15. jelzetű irat alapján történt, másolata megtalálható uo. a B 271. 1737. jún. 16. jelzeten is.

1735. december vége[?] Mikoviny Sámuel levele a Magyar Kamarának, melyben a karkóci út tervéért kéri fizetségét[587]

Excelsum Camerale Consilium
Domini Domini Gratiosissimi

Posteaquam Excelsum Camerale Consilium revisionem et dimensurationem pontium et viarum Leopoldopoliensium mihi gratiose demandare dignatum fuisset, qualiter in commisso mihi opere processum fuerit, super eo iam antehac humillimam relationem feci. Quia vero in praesens nullum praemium accepissem, ex eo demisse insto, quatenus Excelsum Camerale Consilium eas dispositiones gratiose facere dignetur, quo labores ac expensae meae condigne remunerentur. Pro qua gratia perseverabo

Excelsi Cameralis Consilii

humillimus servus
Samuel Mykoviny

1736. január 15. Käschniz József, Keyling János Ádám, Geramb János József és Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a szélaknai kerékszoba átépítéséről[588]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohl gebohrner freyherr
Gnädig hochgebiettender Herr hof Cameral
Comissari

Nachdem von Hochlöbl. Kayler Hof Cammer die gnädige resolution erfolget, die beraits unbrauchbahr geweste Spithaler feldt stangen kunst auf dem Windtschacht abzutragen, hat man gnädig verordneter massen bey der abtragung dahin getrachtet, alle stuckh so nur anderwertig noch dienen könten, so vill möglich unbeschädigt zu erhalten, und gleich wie in dem diser stangenkunst halber untern 27ten Octobris jüngst abgewichenen Jahrs erstatteten bericht gehorsambst angemerket worden, daß sonderlich die Radtstuben zu einigen wohnungen zu appliciren seyn dörffte, also haben wir solche noch mahlen mit zueziehung derer Windtschachter zimmer Maister in augenschein genohmen, und alles in so guten standt befunden daß ich Mikovinj vermög an verwahrt von mir verfertigten grundtriß gegen anwendung 977 f. wie anligender überschlag außweiset ein gebaü von 3 stockhwerckhen zu errichten getraue, in welchen eintweder 6 kleine wohnungen für die Huetleüth, oder aber 3 bequeme wohnungen für solche bergbeambte, welche mit Rechnungsweesen zu thuen, und dessentwegen wohl zu ihrer arbeith wenigst ein separirtes zimmer benöthiget seynd, seyn könten, zu mahlen dann H. Unterbuchhalter dato auf dem Windtschacht keine wohnung, dessen daßige anwesenheit aber so wohl, alß anderer Überreüther zu besserer aufnahm allerhöchsten Herrn dienst höchst erforderlich, (titl.) Ihro Gnaden Herr Baron von Fischer auch gern für den Magdalenae schachter feüer Machins Inspectorn eine nahende wohnung hätten, welches eben zu aller höchsten Herrn dienst sehr dienlich wäre, auf dem Windtschacht aber auch umb baare bezahlung kein quartier zu finden alß wären wir des gehorsambst ohnmaßgebigen darfür haltend, das es sehr vorträglich seye, dise Radtstuben, welche zu keinem anderen gebrauch dienlich, und also umbsonst nach- und nach verfaulen müste, auf 3 quartier zue zurichten, gestalten gar nicht zu zweiflen, es werde die anwesenheit mehrerer

[587] MOL E 41. 1735. No 275.
[588] ŠÚBA HKG B 267. 1736. jan. 15. Költségvetést ld. 1735. dec. 22., a tervrajz leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/11.

beambten auf dem Haubt bergwerckh mittels ihrer öfterer fleissiger aufsicht dise außlaag gar baldt herein bringen, mit welch gehorsambster erklärung wir unß zu hohen gnaden gehorsambst empfehlen.

Euer Hochfrey Herr. Gnaden

Unterthänig gehor.
Joseph Kaschniz
Johann Adam Keyling
Johann Joseph Geramb
Samuel Mikovinj

1736. február 7. Selmecbánya Ternyey János, Käschniz József, Rust Imre, Mikoviny Sámuel és Spiegel Ferdinánd jelentése a főkamaragrófnak a bányamunkások alkalmazásáról[589]

Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
Insonders Hochgeehrtester- und Respektive Gnädig
Hochgebiettendter Herr HofCammeräl Commissari

Auf die unns ferners gnädig communicierte überlegungs puncta, unnd zwar wann etwann bishero 4to weegen anstellung des grueben Volkhs und hocher orthen überheüff scheinenden gesindtls nicht minder weegen denen tagarbeithern keine unterredung gehalten worden, ob dise fürohin nicht alle Sonntag vor oder nach der Heiligen meß in gegenwarth aller berg officianten, unnd Huettleüthen, damit ein jeder von deme, was die eingehende wochen vor arbeith vollzochen, und wo ain so anderer angestellet werden solle, wissenschafft haben, mithin fleissig nachsehen möge, auf dem Windtschacht einzuführen, und bis auf die extra ordinari nicht vorsehen könnende bestellungen vermög des machenden einfelligen schlusses ordentlich zu prothocollieren wäre, da villeicht dem folgenden Sontag darauf, wider ein jedwederer dem befundenen Vollzug, oder dem unterlaß mit denen unter den wochen wahrgenohmenen schädlichkeiten und unordnungen offentlich zu behörigen bestraffungen unnd abhelfflichen mittlen anzuzeigen hätte. Unnseres wenigen Erachtens wäre es ein Heillsames mittl, wann weegen anstellung des grueben Volkhs sowohl, als weegen deren tagarbeithern öffters eine unterredung geschehete, damit sowohl ein zeitliches oberhaubt, als auch das oberambt von allen eine genauer cognition hätten; Es wüerdt zwar alle Monntag von denen überreuttern ein grueben befahrung vorgenohmen, unnd die Consultation in beyseyn deren maisten H. beambten hierüber gehalten, bey welcher weegen der belegung in der grueben oder was etwann sonst vor extra ordinari gebaide oder verrichtungen auf dem tag vorzunehmmen kommen, die verabredung geschiehet, welches auch dem prothocoll eingetragen wierdt, die übrige täg aber macht dissfalls der oberüberreütter mit vorwissen des unterbuchhalters auf dem tag unnd in der grueben die disposition, welche beede jedoch bey so weitschichtig unnd etlegenen werkhern unmöglich Sufficient seynt, die behörige nachsicht zu tragen, mithin zur ausführung dises nutzlichen intenti nichts vorträglicher seyn derffte, als daß ein zeitliches oberhaubt mit allen übrigen Cammer unnd Berg officiern nach gestalt der sachen ihre wohnungen auf denen Händl hätten, damit sowohl die benöthigte veranstaltung als hinlängliche nachsicht geschehen könnte, zu effectuierung dessen wäre es um die erforderliche gebeüde zu thuen, unnd posito solche kosteten 20 auch m/30 f., derffte jedoch nicht allein dise Auslaag, sondern wohl was mehrers dem Hochen Aerario durch so thanne guette aufsicht unnd benöthigte disposition in kuerze hereingebracht werden, solte aber dise

[589] ŠÚBA HKG B 267. 1736. febr. 23.

auslaag zu hoch scheinen, so könte doch wenigstens der antrag auf deren überreütter unnd Huetleuth ihre bey denen bergwerkhen nahe wohnungen gemacht werden.

Wüer schreitten sothan auf dem 5ten überlegungs punct, dessen Innhalt ist, auf dass die bergbeambte unnd officianten die Rubriguen aller auslaagen stetts in frischen angedenckhen, mithin durch verminderung deren selben die gelegenheit auch dissfalls sich zu distinguieren haben mögen, beschiehet die anfrage, ob es nicht ein erforderliche sach wäre die gewöhnliche bergcopayen auch Ihnen communicieren, und offentlich abzulesen. Es scheinet Unns allerdings eine erforderliche sache, dass die bergbeambte unnd officianten, von allen ausgaaben eine genaue wissenschaft haben sollen, umbsolche ein oder anderseits vermindern zukönnen, deroweegen wüer der räthlichen und gehorsamsten opinion wären, dass die bergcopayen nach beschehenen schluss unnd abschreiben auf die schaferey gegeben, auch allda gelassen werden mechten, damit sich die bergbeambte hieraus von zeit zu zeit ersehen könnten, und zwar aus zweyerley haubtursachen, ob nemblich dass eingetragene in der wahrheit gegründet ist, und ob sich pro futuro nicht etwas erspahren oder verbesseren liesse; Weillen aber zu dem ablesen nicht jederzeit alle zusammen zu kommen die gelegenheit haben, sollen die überreütter und officianten adsteingieret seyn, dass es jeder unter seiner pflicht wenigst zweymahl in zeit von 4 wochen durchgehe, und von sothannen ausgaaben die behörige Information einziehe; Damit aber der unterbuchhalter unnd bergschreiber mit der 4ten abschreibung nicht von nachsehen oder andern nothwendigerer arbeith verhindert werden möchten, sollen die Exspectanten mehr berührte Copay vor die bergschafferey alternative abschreiben, umb auch hievon Successivé ein notiz zu überkhommen.

Der Innhalt des 6ten überlegungs punct bestehet in folgenden: dörffte villeicht ain so anderer deren bergleüthen zu nicht geringen nachtheill der ex parte Aerarii unaussetzlich so Kostbahr bestreitten müessenden wasserhebungen, weillen die uncosten allzeit gleich bleiben, ob nun 10 oder 100 Persohn anfahren, sich öffters von der grueben arbeith absentieret, unnd die Ihme zuegestossene unpässlichkeit, um etwann eine privat arbeith von sich oder jemanden andern nicht allein verrichten, sondern auch die Kranckhen schichten aus der bruederladen ziehen zu khönnen, vorgeschützet haben, ist also eben hierauf zu reflectiren, wie dem zulänglicher massen respectu hetnei vorgebogen, und posito dass einer wüerkhlich erkrankhete, dessen zahl und stell bis zu widergenessung füeglich ersezet werden könnte, auf dass Mann mit denen gefällen nicht zurukhbleibe, zu welchen zill und endte dann vorleüffig schon denen bergbeambten verordnet worden ist, dass einen jeden Krankhen, wie es vorhin üeblich gewesen, glaubwürdig unnd pflichtmassige attestata nach befundt der Krankhheit gegeben werden, ohne welchen Mann Ihnen sonst kein glauben beymessen, folglich vor die ausbleibende schicht auch nichts raithen wirdt.

Ad 6tum theills von dem hiesigen Volkh ist schon also georthet, dass selbes aus der lüstigen betrüegerey eine kluege wissenschaft formieren will, derfte also nicht in abred zu stellen seyn, dass sich ainige heüer sowohl als anderes grueben gesindlicht Krankhgemacht und private arbeith verrichtet haben, welche absentierung bey denen stetts fortlaufenden wasserhebungs uncösten der hoch unnd minderen gewerkhschaft sehr praejudicierlich fallet, in ansehung dessen haben eüer hoch unnd wohlgebohrn auch Hochfreyherrliche Gnaden vorsichtig disponieret, dass die Krankhe aintweders von baader, oder ja das abgelegene Volckh anderwertige glaubwüerdige zeügschaften beybringen solte.

Dermallen unterhalten die lohn- und lehnheüer ihre Krankhe mitgesellen, dem übrig erkhranckhenden grueben gesindlicht werden aber nach gestalt der sachen ainige Krankhen schichten geraithet, unnd an deren lezteren stehl nach erfordernus andere angenohmmen; die maiste frag bestehet in disen, das wann aus einer No. lehn- oder lohnheüer einer erkrankhet, ob anstatt desselben ein gesunder angestellet, und dem Kranckhen ainige unterhaltung von der Handlung gerehnet werden solte. Hierinfahls thuen wüer unser räthlich und pflichtmässige Mainung in etwas distinguieren, und zwar wann nemblich ein lehn- oder lohnheüer

jezuweillen in kleine und nur etlich täge dauren derfente Krankhheit verfallet, mechte es besser seyn, dass die andere mitgesellen selben gleichwie bishero aushaltenten, damit die hoch und mindere gewerkhschaft mit anstellung eines anderen gesellen oder abraichung ainiger Krankhen gelter nicht aggeaviret wurde. Mann mechte zwar einwenthen, dass durch 6 Persohn mehrer als durch 5 an ertz gesamblet, oder an geding ausgeschlagen wuerde, welches wüer zwar nicht negieren, allein wann 6 Persohn nur gewöhnlicher massen, die 5 aber fleissiger arbeithen auch oftmahls zuestehen, derfte kein grossen unterschied zum vorschein kommen, dann dermallen hat Mann die Erfahrenheit, dass die gesunde gesellen ihren möglichsten fleis beytragen, um mehrer zu arbeithen, unnd andurch ihren Krankhen mitgesellen auszuhalten, zudeme geben Sie auch besser obwacht, ob ihr mitgesell wüerkhlich Krankh oder sich nur fingire, bey welchen es auch künftig unmasgebig verbleiben könte, so fern aber ein tödliche oder langwürige kranckhheit vorgesehen wüerdet, könte nach verfleissung 14 täg oder lengstens 4 wochen ein solches bey der Raittung gemeldet, unnd ein anderer mitgesell an verlanget werden, jedoch wann Sie dissfalls genuegsamb glaubwürdige attestata beybringen; denen beeden bergbaadern wäre aufzutragen, dass Sie sich beede oder doch wenigst einer tempore deren Ertz-Käuflichen Sessionen und Raittungs tägen auf dem Haubt Handl Windtschacht einfinden solle, unnd wann selbe bis dato mit keinen berggrichtlichen Jurament beleget wären, hätte es annoch zu geschehen, damit Sie so glaubwürdigere attestata auszufertigen fähig wurden.

Vermög des 7ten puncts ergehet die anfrag, ob die sprenger nicht in totum oder saltem pro parte abgestellet, denen heüern, wie in anderen orthen das sprengen gegen ausfindig machender modalitet der herein bezallung des nehmenden unnd von zeit zu zeit bedürftigen Pulvers und spreng zeügs, oder ja villeicht auch da dises nicht thuenlich zu seyn scheinete, denen Kratzenfüllern, wann selbte sovill zeit übrig hätten, erdeütes sprengen überlassen werden kunte, kommete eben zu überlegen.

Ad 7^{mum} zumallen schon von hocher Instanz ein langer antrag gewesen, die bey denen hiesigen werkhern unterhaltende sprenger zu cassieren, waren wüer allerdings bebyffert dissfahls ein modalitet gehor. an Handt zulassen; Aus beyschlüssigen Extract ist gnädig zu ersehen, dass bey allen werkhern 10 dann bey dem Pacherstollen 3 hilfsprenger besoldet: und ein uncosten von 2054 f. – xr. wüerkhlich ausgeleget worden, weillen jedoch so wohl die lohn als lehnheüer selbst das sprengen verrichten können, als wäre unser unmassgebige gehor. Mainung, dass bestern nemblich denen lohn und gäng heüern alle 14 täg neben den inslecht auch dass nach beschaffenheit des gestains etwann erforderliche Pulver mit eingedungen, unnd selbe gehalten wurden, dass Sie nach vollendter schicht ordnungsmässig selbst sprengen unnd in denen aufgelainten strassen, wie dermallen in dem Pacherstollen bearbeithet werden, wohl aufeinander obwacht haben, mechten damit etwann nicht ainige heüer aus anderer unvorsichtigkeit geschädiget wurden, in welchen fall Mann jennen, durch deme andere aus unobwachtsamkheit verunglickhet werden, den zuefüegenten schaden zu ersetzen, nemblichen dergleiche geschädigte auszuhalten, auftragen wurde, nicht minder dass Mann Sie scharf strafen wolte, wann ainige lohnheüer Nern ohne Erlaubnus des überreütters oder Huettmanns vor der geändigten schicht ihre gebohrte löcher absprengeten, massen andurch dem gesindtlicht oder anderen bergarbeithern das frische wetter benohmen werden mechte.

Denen lehenheüern kommete ebenfahls anzubefehlen dass Sie selbst sprengen solten, weillen jedoch weegen veränderlichkeit hiesigen gäng und Clüften hart ein mittl gefunden werden könte, dass jeder Nro vor das Pulver was gleiches zuegeleget wurde, wordurch selbe sothannes verbrauchente Pulver selbst zallen solte, massen ein feldtohrt in festen quartz und spatt, ein anders in milden und lettigen gang bestehet, mithin theills lehnheüer vill, theills wenig, theills lange zeit gar kein Pulver brauchen thetten, posito Mann wolte auf jede schicht dem betrag ein patron pulver der ganzen lehnschaft oder jeder Nro zuelegen, ergebete sich, dass ainige, wann Sie zwey oder drey löcher bohren könnten, nicht mehr als eines bohren

mechten, um von ihren übrigen lohn nicht mehrer pulver nehmen und bezallen zu derfen, als Sie um die zuelaag bekhommen, andere aber bey milden und lettigen gang hätten dise zuelaag unverdienter weis, einfolglich ein grosse ungleichheit zu beförhten wäre: In reifer überlegung aller diser umständten wären wüer der unmassgebig gehor. Mainung dass jeden Huettmann ein leicht jung verwülliget, denn aus dem jesleth gewölb sovill Patronen Pulver wohl verwahrter gegeben werden könnten, als die lehnheüer in seinen feldt und schicht brauchen mechten, wann nun der Huettmann auf die feldtährter kommete, hat selber zu überlegen, wievill jede No löcher zu bohren in standt ist, und ob selbe zu ihrer arbeith ainiges Pulver gebrauchet, oder villmehr mit schlögl unnd eisen arbeithen könnte, nach welcher geflogener überlegung er Huettmann diser oder jenner No lehnheüer, id est denen in jeder schicht arbeithenden zwey gesellen das benöthigte Pulver in ein oder zwey patronen bestehend auszutheillen, und dise abgaab gleich auf dem orth sich aufzumerkhen, nicht minder alle wochen in sambstag dem ober- oder nachbeschafenheit der umständten dem jeden ohrts bestelten überreütter ein zetl einzugeben hätte, wievill als jede No die wochen hindurch Pulver genohmen hat, solte aber eine No mehrer patronen begehren als Sye in derselben schicht noch löcher bohret, und von dem Er überigten Pulver nichts melden, auch solches nicht zuruckhgeben, wäre es durch dem in folgender schicht nachfahrenden Huettmann wohl zu untersuchen, deroweegen Ihme von seinen Cameraden allzeit bedeüthet werden solle, welche Nrn unnd wievill Sie Pulver genohmmen haben; zumallen allhier von dem Pulver abgeben gehandlet wirdt, findet Mann auch nothwendig, dass der inslecht stecher mit endte der wochen denen überreüttern und huetleüthen saget, wievill jede No lohnheüer genohmen hat, damit Sie hernach zu judicieren vermögen, ob selbe nach beschafenheit des gestains das Pulver verbrauchet haben, dann so fern dass geding nach dem mehrer genohmenen Pulver zu erhöchern verlanget wurde, die lohnheüer aber etwas hievon verkhaufet hätten, derfte hierdurch dem Handl ein schaden zuwachsen. Was aber die vor die 6 Windt- dann vor die drey wasser schachter Huetleüth massen in Siglisberg die lehnheüer gar selten ein pulver brauchen, et welche patronen aber die dasige Huetleüth selbst mitnehmen können, neü zu resolvieren kommende leicht jung belangert, seint ohne diss vermög bergprothocoll ddo 20 Junii 1735 schon 5 verwilliget, mithin nur auf die übrige 7 Huetleüth dise auslaag per 7 jung ein neüerung ist, welche wochentlich 2 f. 58 ½ xr, jährlich aber 154 f. 42 xr. betraget, wann Mann hingegen rehnet, dass vorhin auf die sprenger 2054 f. – xr. aufgegangen, ergibet sich dannoch ein wüerkhliche Erspahrung von 1899 f. 18 xr., wovon annoch auf die patronen und zint ruthen machen vor die dermallige 216 Nrn lehrn- und lohnheüer nicht minder auf dem schwefl eine auslaag erforderlich, dermallen geniesset jeder sprenger darvor wochentlich 30 xr., mithin dise auslaag 260 f. kostet, auf eine wochen derften 8000 patronen und 12000 zintruethen erforderlich seyn, sodann 3 tt schwefl Kerzen, wovon 1700 bis 1800 fr. schwefl kerzen gezohen werden, der sprengers mit gehülf Nahmens Christian Haan, welcher in der Heüerstuben wohnet, getrauet sich mit beyhilf seines weibs und Knaben dises zuversehen, derfte jedoch darvon wochentlich 3 f. nebst 30 xr. vor dem schwefl verdienen, welches zur gnädigen disposition submittieret wirdt, leztlichen wäre auch zu sehen wie denen dermalligen sprenger nach und nach zu theiller untergeholfen werden könnte, bis dahin Sie in der grueben nach eines jeden wohl verhalten aintweders mit einer kleiner beyhilf, oder aber die jüngere ohne derselben, mit der Handtarbeith ihr brodt verdienen müessen.

Damit aber in verwahrung des Pulvers, welches die lohnheüer, wann Sie ainiges in der grueben erübrigen, in die stökhe oder küsten, so in denen gäppln stehen, patronen weis eingemachter legen, kein unglickh geschehen mechte, wäre Ihnen scharf einzubinden, dass Sye mit Ihren grueben leicht vorsichtiger als es bishero geschehen, umgehen solten, massen verlauthen will, dass ainige die grueben leichter in dem stokh ausgelöschet hätten, wordurch leicht ein heüer betstehen könnte, welches auch H. Spiegl besorget. Wüer übrige deputierte aber seynt des unvorgreiflichen darvorhaltens, dass bey guetter obsicht nicht so leicht ein

feüer auskhommen derfte, indeme auch dermahlen schon ainige lohnheüer Nrn als bey absinkhung deren schächtern, vorttreibung deren Haubt feldtörthern, dann die gäng heüer auf dem Theresiae schacht dass Haubt geding mit dem Pulver haben, dem allmächtigen seye jedoch danckh gesagt, dass kein unglukh hieraus entsprossen, zudeme wird dise vorsichtigkeit auch nicht schaden können, wann Ihnen lohnheüern nicht zuvill Pulver auf einmahl gegeben wuerde, welches in der inslicht Cammer etwas besser als in denen stökhen verwahret ist, Sie können 6 patronen weis (deren jede 7 ½ bis 8 loth wöget) nehmen, und die erübrigte ihren mitgesellen geben, haben also nicht nöthig vill in ihren stökhen aufzubehalten. Anmit wüer uns gehorsamst empfehlen.

Eüer Hochfreyherr. Gnaden
Schemnitz den 7ten febr. 1735[!]

Gehors. und unterth.
Johann Ternyey
Joseph Käschniz
Emerich Rust
Samuel Mikoviny
Ferdinand Spiegel

1736. március 4. Selmecbánya Käschniz József és Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak arról, hogy a klaki (madarasi) erdő fáit miképp lehet Selmecbányára szállítani[590]

Praes. 7 Martii
Anno 1736

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Fray Herr
Gnädig Hochgebiettender Herr Herr Hof Cammeral
Commissarj

Nachdeme Eine Hochlöbl. Kay. Hofcammer Sub dato 4ten Xbris des abgewichenen, lezter handt aber Sub dato 12ten Januarii dieß lauffenden Jahrs die gnädige anfrag gemacht, ob die Kläckher waldungen nicht mit nuzen zur verkohllung deren Schemnizers bergwerkhen angewendet, unnd wie daß holz von besagten waldungen bis nach Schemniz transportieret werden könte? alß haben Eüer Hochfreyherrliche Gnaden zufolge des vorberührten gnädigen rescripts unnß beeden Sub dato 21 Xbris 1735 sodann Sub 18ten Febr. 1736 daß weitere gnädig aufzutragen geruehet, damit wir unnß dahin begeben, und überlegen solten, ob die holz trüft mittls diß von denen Kläckher waldungen entspringenten Schernowitzer bachß in fludern oder aber in graben zum füeglichsten einzurichten wäre, und waß dise Einrichtung biß Schernowiz kosten mechte? waß vor holz in daßigen waldungen ist? und wie weith sich solche extendieren, damit Mann hinauß verlässlich zu errineren vermögte, ob allda bey Schernowiz oder dermahlen zu Cremnitz das Kohl theürer oder wohlfailler zu stehen kommete.

Wüer hätten zwar sothannen gnädigen befehl ohne weitern verzug pflichtschuldigst nachgelebet, wan wüer nicht theills durch die von Euer Hochfreyherrliche Gnaden aufgetragene andere untersuchungen sonderlich aber ich Mikovinj mit einrichtung eines neuen trieb korbs nach der Sphiral linie; theils aber durch unbeständigkheit des wetters wären verhindert worden, solchemnach verfüegten wüer unns gegen ende Januarii dahin, unnd nahmen ein sowohl als daß andere in augenschein. Um aber aus dem erstern passum, ob die holz trüff in fludern oder graben eingerichtet werden müsste, Unnsere unmasgebig opinion zu

[590] ÖStA HKA MBWU 1736. szept. 17. r. Nr. 86. 231–320. fol.

eröfnen, thuen wüer gehorsamst andienen, daß bey starckhen frueh Jahrs wässern kein anstandt seyn derfte, in dem ordinari graben, wann solcher guett ausgeraumet wurde, triffen zu können, sonderlich abwerts in weiterer streckhen, wo mehrer wässer aus verschiedenen gründten zusamen stossen; ein ganz andere beschaffenheit hat es in dem Kläckher waldt bey denen angelangten Hölz schlögen, massen solcher in villerley gründt unnd thällern unterschieden ist, unnd nur auß dreyen Haubtgründen daß maiste wasser abflüsset, bey welchem ainige wasser Risen- oder fluder nebst denen behörigen Holz Risen unumgänglich eingerichtet werden müessen, weillen das zertheillte wasser nicht sufficient wäre, das Holz in graben vortzutrüfften, biß sich endtlichen die mehrern wässer auß denen anderen gründten damit conjungiren thetten; wüer haben weiters bey diser unbequemenen zeit eine nochmahlige abmessung vorzunehmen vor unnothwendig erachtet, zumallen Ich Käschniz sowohl mit denen zwey oberösterreichische alß Steyermarkher Waldungs und wasser gebeüde verständigen dise strekhen biß unter Schernowiz etlichmahl abgemessen, und solche auf 8300 Clafter dem bach nach befunden; nicht minder schweben dise Rehier mier Mikovini in guetter gedächtnuß, massen in vorigen Jahrn dasiges Territorium maist in grundt Riß gebracht habe, zu deme derfte dermallen die strekhen schwärer zu determinieren seyn, alß sich die umstände gar zu oft änderen thuen, je weiter aber die wasser Risen und die fluder gelegt wurden, je sicherer wäre es auch bey trukhener zeit triften zu können, damit bey dem unierten schmölz weesen kein stekher zu besorgen seyn mechte, wobey auch nicht ausser acht zu setzen kommete, daß bey der triftung in fludern wenig oder gar keine leüth ausser bey dem anlassen unnd auslegen erforderlich wären, dagegen bey dem triften im bach, wigen des ausschieben und anlegen stete grosse uncosten aufgehen wurden: wie aber das holz nacher Schemniz Inhalt beeden mehr mentionierten gnädigen Cammeral schreiben transportiret werden könte, derfte ohne mercklichen unkosten schwerlich ad Effectum zu bringen seyn, wüer wollen jedoch von der modalitet zu raisonieren dem gnädigen befelch nach khommen, unnd zwar dass die triftung von dem Schernowizer bach directe in dem Grän fluß geschehen, und das holz biß zu dem Kay. dorf Wosniz abgeschwemmet werden könte, allwo ein taurhafter anrehn und hang nebst einen bey graben zumachen wäre, welcher ohne eines rehen 3, 4 biß 5000 f. kosten mechte, von dannen wäre durch dem grundt ein ganz neüer weeg einzurichten, dessen uncosten Mann erst bey der ausmessung zu erineren vermögte, so doch beyleüfig sich auf oder über 2000 f. erstrekhen derfte, und posito ein Clafter Puchenes holz zu 4 schuechlang kommete sambt dem schlagen, triften unnd außlegen nacher Wosniz auf 1 ¼ f. zu stehen, alß wurde auch daß fuhrlohn von danen biß auf dem Windschacht schwerlich unter 2 ½ f. (massen dise strekhen nicht gar soweith alß von denen Pugänzer waldungen anscheinet) zu bestreitten seyn, dass also jede Clafter 4 schuch langes holz ohne attendierung deren darauf außzulegen habenden nahmhaften Capitalien, und in dem Grän fluß fallenden villen Senckh holz gegen 4 f. kosten mechte.

Wann Mann aber von mehr gedachten dorf Wosniz keunen neüen weeg-machen, sondern die hierauf eforderlich uncosten erspahren wolte, könte das holz weiters hinab und zwar biß zum dem dorf Rudcin getrifet werden, von welchen dorf ohne diß der antrag ist, dem neüen weeg durch Whlitsch einzurichten, von dannen jedoch die strekhen gegen den 4ten theill weiter, mithin auch mehrers fuhrlohn anverlanget werden derfte. Die triftungs einrichtung biß Schernowiz mechte sich vermög den Sub lit. A anligenden beyleüfigen überschlag sambt einen fluder biß 2000 Clafter auf 6415 f. belaufen; das Materiall selbst betreffend bestehet das maiste holz in dasigen waldungen in schon gewachsenen grossen Puchen, worunter wenig thannen zu finden seynt.

Wie weith aber sich solche waldungen extendiren, haben wüer zwar wohl beaugenscheiniget, wann Mann jedoch Eine Hoche Instanz fundamentaliter informiren solte, wäre ein ordentliche abmessung vorzunehmen unumgänglich nothwendig, welche bey jeziger zeit allzu beschwärsam fallete, unnd zu langsam hergienge, so jedoch auf dem früeling

geschehen könte; Es gibt vor recensierter massen allda vill unnd grosse thäller, worauf ungemain schenn und grosses holz stehet.

Eß hat zwar der damahlige berg undt waldmaister, anjezige Einnehmer H. Keylling mit denen zwey Steüermorkher waldungs unnd wasser gebeüde verständigen Anno 1734. in Commissis gehabt, dasige waldungen zu durchgehen, und waldmännisch zu schätzen, haben auch wüerkhlich ainige täg mit diser operation zuegebracht, wuerden jedoch von eingefallenen regnerischen wetter in etwas verhindert, dass Sie nicht alle gründ unnd thäller creützweiß außgehen könten; Mehr gedachter Herr Keylling mit disen zwey waldungs und wasser gebeüde verständigen schäzete dasige Kläkher waldungen vor einen ewigen waldt, ja der Jacob Grabner undt Philliph Teitlhuber waren des gesicherten darvor haltens, daß wann mann auch alle Jahr über m/20 Clafter 4 schuch langeß holz schlagen solte; posito daß die junge mäss waldtmännisch hergeziglet, unnd geschonnet, dass schädliche gaiß vieh nicht darin gelassen wuerde, daß in 80 oder 100 Jahren die holz schlöge zu dem neü gewachsenen holz widerumgekheret, andurch ein ewiger waldt darauß werden derfte.

Obwollen zwar wüer aigentlich keine außmöss- und schazung vorgenohmen, können wüer dannoch obbemelten überschlag nicht allerdings verwerfen, weillen unß die distanz unnd grösse dises Puchenen waldts zimblich bekhannt ist, solte aber an beygeruckhter schäzung waßermanglen, so kommet ja auch zuerwögen, daß von dem Kay. dorf Hammern an, biß in die Kläkher waldungen bey 1 ½ Meill weegs schenn und wald-reiche gründ sich befinden; ferners entligen die Königsberger waldungen nicht vill über ein stundt, und gesezt der holz verbrauch überstige alle dise waldungen, hätte Mann auch auß der Ihro Excell. titt. Herrn Grafen von Zitséhi gehörigen unnd in denen gränizen ligenden Herscahft Klein Doppoltsehan ein aushilf in leydentlichen Preiß zuverhoffen, dass also an holz schwerlich ein Mangl zu beförchten seyn derfte. Damit Mann aber verlässlich zu errineren vermögte, ob zu Schemniz oder dermahllen zu Cremniz der Kohl teuerer zu stehen kommete, liessen wüer von Cremniz ein dasiges Kohlmaß herunter bringen, und messeten solches gegen dem Schemnizerischen ab, da sich gezaiget, daß 3 Cremnizer 5 Schemnizer Kohlmassen außmacheten, und weillen dermahlen dem mittlern Preis nach zu Cremniz ein Ros oder maß 15 x. in der bleyhütten aber daß Schemnizerische Roß ad mass auf 9, 10 ½ unnd 12 xr. zustehen kommet, ergibet sich kein sonderlicher unterschied, ausser dass der Preys bey erforderlicher mehrer quantitet Koll zu Schemniz bald steigen wuerde; In der Hodritscher Hütten wirdt dermahlen vor ein Schemnizerischen maß, auch auß denen Kläckher waldungen auf der äpt gelifferter nicht mehr alß 9 xr. bezallet, mithin zu Cremniz und die leztern orth der Kohl Preiß gänzlich gleich ist, massen wan mann vor 3 Cremnizer masen a 15 xr. 45 xr. vergüettet, darf mann vor 5 Schemnizer a 9 x. eben nur 45 x. bezallen, weillen jedoch die Hodritscher Hütten annoch eine guette stundt von dem orth aber Schernowiz, allwo der schmölz Plaz eingerichtet werden könte, entfehrnet ist, wuerde Mann es auch dahin auf der äpt um ein unnd andern Kreützer wohlfailler bekhommen, solte aber die trift von denen Kläckher waldungen eingerichtet werden, lebeten wür der gesicherten Hoffnung, daß ein Cremnizer mas oder Roß Koll biß zu denen schmölz Hütten ober Schernowiz um 9 x. verschaffet werden könte, welches gegen denen aniezo zu Cremniz bezallenten 15 x. bey jedem Roß 6 x. bey erforderlichen Jahrs consumo per etlich unnd m/90 Roß auch über 9000 f. Erspahrung außtragete; wie zumahllen aber der jezige waldmaister H. Rust mittls der eingerichten Holz trift auch dem Kohll Preys zu Cremniz um ein merckhliches zu verminderen glaubt, als wuerde Er die verlässliche außkunft zu geben in standt seyn, in waß vor Preiß die Cremnizerischen Schmölz Hütten mit dem benöthigten Koll künftig hin versehen werden könte.

Ich Käschniz habe zwar Inhalt des an dem vorgewesten Kay. Commissarium H. von Lauer[591] erstatteten berichts dd. 22. Aug. 1734. von denen anhoffenden nuzbahrkeiten bey Errichtung des general Schmölzwerkh in fundo Dominali unnd zwar aber dem Schernowizer Preyhauß oder mühl dass mehrere gehor. angeführet, annebst zwey überschläg von dem Hütten bau annectieret, welche wüer an widerum unnd zwar deß Maurer Maisters Sub lit B. und des zimmermeisters Sub lit. C. gehor. beyschliessen, ersterer enthaltet, daß zur einer von neüen aufbauende schmölz hütten mit 4 seithen maure unnd 6 Pfeillern auf 4 öfen, 1 treib herdt, dann hütten schreiber unnd Kohlmessers wohnung sambt ärz-cammer das gemaüer mit aller zuegehör 3380 f., daß holz und zimmer arbeith aber 1859 f. 31 xr. zusammen 5239 f. 31 x. kosten mechte, weillen aber gleich anfänglich mit disem bau auf zwey hutten der antrag geschehen müeste, alß kommete diser anschlag dopplt mit 10479 f. 2 x. anzusezen, unnd waß bey der andertten hütten an denen wohnungen erspahret werden könte, wäre auf die benöthigte Koll haüser anzuschlagen, wie wollen wüer gänzlich darvorhalten, dass sowohl an Kalch, ziegel alß schichten arbeith wenigst sovill zu menigieren seyn mechte, waß auf vergrösserung beeden Hütten gebaiden zu annoch zwey öfen mithin in einer auf 6 öfen nebst dem treibherdt die Erweitherung betragen thätte, deroweegen wüer unter dem dorf Oberhamer dem fahl abgemessen, unnd gefunden dass die bach wasser unter der Hammer schmidten gefangen und in einen graben dem gebürg nach dergestalten hoch geführet werden könte, wordurch der fahl untereinstens auf beede Hütten einzubringen wäre, einfolglich sothanne zwey schmölz Hütten gleich untereinander zu stehen kommeten, welches auch einen grossen Verschub bey der bschickh- und eintheillung gebete.

Eüer Hochfreyherrliche Gnaden haben unnß auch dem von dermahligen Hütten vorsteher zu Cremniz H. Heüppel in hac materia erstatteten und Sub lit. D. anwiderum zuruckh folgenden bericht dd^{o} 22. Xbris 1735. zu dem Ende zuegestellet, daß wüer die von Ihme angezohene annoch nicht erörtherte anständte überlegen, und weiters unnser unmassgebige opinion eröfnen sollen, und zwar:

Erstens haltet gedachter H. Heippl vor dem wichtigsten punct, ob bey Schernowiz genuegsames aufschlag wasser auf 6 öfen unnd einen treibherdt verhanden seyn oder nicht, rathet also unmasgeblich ein, dem oberhämerbach gegen dem Cremnizerischen aufschlag wasser zu gleicher zeit durch wasser verständige in Specie bey starkhen gefrösten unnd truckhner zeit bilanzieren zu lassen, deroweegen wüer zu gehor. folge des von Eüer Hochfreyherrlichen Gnaden unnß zuegestellten gnädigen Hofcammer befelchs den 24 Januarii diß laufenden 1736. Jahrs bey sehr kalter und gefröstiger zeit dahin gefahren, und dem 25^{isten} darauf in der fruehe ober der Kay. Schernowizer mühl dem dasigen oberhämer bach gemessen, welcher in dem grossen fluder 72 zoll breith und 4 ¼ zoll hoch geflossen, mithin befanden wüer 306 zoll wasser; dieser bach wurde auch von Ihro Gnaden Herrn Baron v. Fischer Sub dato 25 Aug. 1735. bey sehr truckhner Sommers zeit gemessen, unnd 69 zoll in der breithe nebst 6 zoll in der höche mithin per 414 zoll gefunden, wüer wollen jedoch weiters zeit bey lezterer abmessung verblieben, unnd erkhennen sothanne 306 zoll wasser auf 4 Röder zu 15 schueh hoch vor Sufficient, massen auf ein Rad 18 zoll breith unnd 4 ¼ zoll hoch das aufschlag wasser kommet, welches gewalt genug hat bey zwey öfen 4 Plas Pälkh zu treiben, einfolglich in einer Hütten 6 öfen und 1 treibherdt gangbahr seyn könten; posito aber es nehmete das wasser noch etwas ab, so könten bey dem antrag auf zwey Hütten gleich untereinander nur 3 Röder gang bahr bleiben, consequenter dannoch 8 ofen und zwey treibherdt operieren, dazumallen waren zwar nur zwey mühl Röder in umtrib, unnd so vill der mühlner aufsaget, könte Er zum öftern unter tags bey stärkhister Kälte das dritte anlassen,

[591] Sternbach főkamaragróf halála után, 1734. júniusában az Udvari Kamara Lauern Ferenc János csehországi kamarai tanácsost mint királyi biztost rendelte a főkamaragrófi hivatal ellátására. 1735. januárjáig tartott a megbízatása. 1749–1750 között is főkamaragrófként tevékenykedett. l. Péch 1967b 166–168. p., Portréty 64–65. p.

welches unns aber ungeacht des starkhen wassers um sovill weniger befrembdet hat, als sothanne mühl Röder nur gegen 8 schueh hoch und dabey sehr eingefrohren wären; Ich Mikoviny wolte denselben nachmittag annoch nacher Cremniz, nun auch allda das wasser abzumessen, allein daß wetter thette sich auf einmahl veränderen, unnd fangete gegen abend zum schneiben und regnen an, mithin wider nacher Schemniz zurug gegangen, weillen den 26 hierauf andurch das wasser überall grösser worden, und zumallen anderer verrichtung halber bey der hiernach wider eingefallene Kälte oder gefrüehr nacher Cremniz zu reysen verhindert wurden, könte auch daß alldasige wasser nicht abgemessen werden, unsers wenigen Erachtens ist es genueg, daß mann in zwey hütten auf 8 öfen unnd zwey treibherdt ober der Schernowizer mühl Sufficientes aufschlag wasser hätte, andurch der wichtigste punct behoben seyn derfte.

Wider den zweyten punct thuet H. Heippl nichts einwenthen, unß bekröftigen aber die verschiedene denen Kay. Revistie Herrschafts unterthanen zue wachsende nuzbahrkeiten um sovill mehr, alß ja bekhant, daß zu Cremniz wegen des Schmölzweesen aniezo über m/50 f. bahres gelt ausgegeben werden, welche ausser der Erspahrung bey dem Koll und waß die Kay. unterthannen bey der Herrschaft Sachsenstein von dem fuhrwerkh actu participieren maisten theills in fundo Dominali circulieren wurden, in welchem fahl jedoch ganz unmasgebig zu praeocupieren kommete, daß die dasige Herrschafts unterthannen von dem Commitat nicht wider auf ein neües mit grössern portionen beladen werden derften, ansonsten müste der Herrschaftliche urbarial zinß gleich wie dermallen zuruckh stehen:

wegen des dritten puncts oder der Holztrift halber wurde in vorhergehenten daß mehrere gehandlet.

Wann aber 4to etwas waiches Koll erforderlich wäre, könte von denen Königsberger waldungen ausgeholfen werden, wie wohlen H. Heippl mittls denen gemachten prob convincieret worden, dass mann bey hiesigen Ertzen mit den harten Kollen besser alß mit denen waichen fahret,

5to kommete es auf ein wüerkliche abmessung an, solte aber auch bey denen Kläckher waldungen an der schäzung was ermanglen, welches nicht zu vermuethen ist, wäre auß andern naheligenden waldungen vorangeführter massen auß zu helfen.

6to derfte nicht undiennlich seyn, wann Mann anstatt 8 auch 12 öfen hätte, um sich denen umständten bediennen unnd einen genuegsammen leeg vorrath machen zu können.

7mo zweiflen wüer an einer wüerkhlichen guetten Erspahrung ferners nicht, welche sich aber dermallen um so vill weniger determiniren last, alß H. waldtmeister nebst der Holz trift Einrichtung auch bey einen in vorschlag gebrachten neüen weege von dem jezigen fuhrlohn per jeden Centen 11 xr. waß herunter zu bringen gedenckhet.

Waß aber dem Kalchstain, laim und treibsandt anbelanget, solte der eingeholten Information gemäß gegen zwey stundt davon das ist bey dem Kay. dorf Pilla ebenfalls Kalichstain brechen, und derfte auch an guetten laim und treibsandt kein mangl seyn, massen vorhin in dem unweith davon entlegenen Hodritscher grundt drey schmölz Hütten damit versehen worden. Wann jedoch weegen transferierung des Cremnizer schmölz werckh die gnädige Resolution ausfallen solte, wäre nicht undienlich, wan von einen sowohl als von dem anderen verlässliche proben genohmen und die untersuchungen gemacht wuerden.

Zum allen aber zu erörthern annoch übrig bleibet, ob zu Cremniz erstlich auf die benöthigte Kohl haüser zu erbauen oder auf transferierung des schmölz weesen bey jezigen umständten zu reflectieren wäre, als wollen wüer die rationes pro undt contra nochmallen in küerze widerhollen, die rationes zur transferierung des schmölzweesen wuerden in vorhergehenden mit mehrern recensieret, und wäre an einen guetten Effect einmahlen zu zweiflen, sonderlich da zu Cremniz nur gegen der helfte mit Koll von harten Holz bey jezigen Holz schlögen auf zukhommen, von Kläkh aber das Schernowizer Schmölzwerkh mit puren harten Koll zu providieren wäre, und da sich vermög des Herrn Heüppls pro geeüssert, dass

zu einen frisch und leech ofen von weichen Koll 469 ½ Cremnizer Roß, von harten aber 312 ½ Roß verbrennet werden, ergibet sich bey dem harten Koll ein Erspahrung von 157 Roß so über 1/3 bey dem jährlichen consumo außmachet, und bey denen angeschlagenen 90000 Roß Kollen a 15 xr. an betrag per 22500 fl. das 1/3 Erspahrung 7500 f. die helfte aber 3750 f. constituirete, e contra ist auch nicht ausser acht zu sezen, dass bey Einrichtung eines neüen schmölz werckh sich anfänglich bey denen öfen ein weith grösserer abgang zaigete, dass auch ein solcher Plaz nicht ohne uncosten mit denen benöthigten schlaggen versehen werden könte, und dass sich die Einrichtungs uncösten sambt der Erbauung m/20 f. belaufen mechte, nemblich auf die Holz trift 6416 f. auf dem Hütten bau 10479 f. 2 x. und auf die übrige Hütten Einrichtung nebst denen erforderlichen requisiten beyleüfig auf 3104 f. 58 xr. in Erwögung diser umstände wäre unser unmasgebig gehor. Mainung, dass ins knüftige, wan der Koll Preiß jedes Roß zu Cremniz weegen stärkherer verhauung und weiterer hinaus rukhung wider auf 14 oder 15 xr. kommen solte, angesehen durch transferierung sothannen schmölzwerkh Ihro Kay. Mayestät dienst de futuro besser befördert wuerde, alß dermallen, da Mann mittls gedachter Einrichtung der Koll in Cremniz fast so wohl faill alß zu Schernowiz zu liferen dem antrag machet, einfolglichen die nöthige Erbauung der Koll haüser in Cremniz nicht langer zu protrahiren seyn mechte.

Ich Käschniz habe auch in dem mehrbesagten an (titt.) H. von Lauer erstatteten bericht gehor. an handt gelassen, wie von Ichratsch und Klatschan die über m/200 Clafter geschäzte schlachtbahre wälder liss Ternanka abgetrift werden könten, wan nun über Motschar auf Jallna zue ein neüer weeg eingerichtet, und ein Pruckhen über dem Grän fluß geschlagen wuerde, derfte dasiges Holz nebst denen Motscharer waldungen zweifls ohne mit leichtern uncosten nacher Schemniz zu gebrauch deren feüer Machinen gebracht werden, alß von denen Kläkher-Rehiern bey welcher lezterer Einrichtung maist theills die weitere abtriftung in Grän fluß grosse gefahr unnd uncosten verursachen mechte, nebst deme bleiben sothanne Kläkher waldungen auch zu dem schmölzwerckh allezeit reservierter.

Womit wüer unns in Erstattung dises umständlichen berichts gehor. und unterthänig empfehlen.

Eüer Hochfreyherr. Gnaden

Schemniz den 4. Martii 1736.

Unterthänig gehor.
Joseph Käschniz
Samuel Mikovinj

1736. május 24. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a körmöcbányai Peverelli-ház átalakításáról, a válató műhely és egy új szénraktár építésről[592]

Praes. 29. May Anno 1736

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Frey Herr
Gnädig und Hochgebiettender Herr Herr

Eüer Hochfreyh. Gnaden, daß zu Cremniz neu zuerichtenden Schaid-gaadens, Kohlhäusern wie auch alldortigen Wasser-wegen an mich gnädig erlassenen befehl zu folge, habe mich so gleich nach Cremniz begeben, und mit beyziehung, derer Herren Oberbeamten zum ersten daß ganze Peverellische Hauß, besonders aber, den darinnen zu dem Schaid-gaaden projectirten Plaz, in augenschein genommen; und befunden daß dieses Hauß ein weitläufiges festes, und ziemlich großes gebeü seyn, in deme es bereits, in drey

[592] ÖStA HKA MBWU 1736. szept. 17. r. Nr. 86. 203–206., 215., 219. fol.

condignationen, ohne deme weitlaüfigen Vorhaüsern, kostbahren grosen Kellern, zwey höfen und Stallungen, actu auß 13 zimmern und eben so viel Cammern bestehet. Dieses Hauß, hat auch der ganzen länge nach immediate connexion mit dem Cammerhof, mit dem hintern Theile aber der brete nachstosset an die Stadt-mauer an, allwo man den Plaz, vor dem neuerbauenden Schaidgaaden außersehen, und eingerathen, und zwar auß ursachen, weil solcher Plaz gleich an Cammerhof anlieget, und so gestaltet ist, daß man dabey über die helfte der ordinari bau-unkosten erspahrette, in dem man eine seite des gebaüs, wie auch die stehende hohe Stadt Mauer, zu dem Schaidgaaden, zu denen zimmern aber, und Kohl-brennen leuter und requisiten Kammern und gewölbern die in dem hauß sich bereits befindlichen gelegenheiten appliciren könte.

Waß die völlige, auf dem ganzen Schaidgaaden anzuwendende bau unkosten außtragen möchten, hat zwar der Maurer Meister, in seinen überschlag ziemlicher maßen aufgesezet. Weil ich aber pflichtmäßig befinde, theils die Mauren überfließig zu starck, theilß aber eine und andere theile des gebaüdes, nicht bequem genug angeordnet, habe dessen ganze ordination, in dem Sub lit. AA[593] beygelegten grund-rieße, aufs neue vorgestellet, wie auch in dem Profile Sub litt. BB[594] zumahl bey einen Schaid-gaaden, wegen erforderlichen beständigen frischen wetter, die unumganglich nöthige luft-züge, mit lit. aa. angemerket, und nach diesen, den ganzen überschlag auf 1881 fr. 36 xr. außgerechnet, wie solches Sub lit. CC. befindlich.

Deß zimmer Meisters sein überschlag wegen der materialien hat zimliche richtigkeit, an schichten hingegen und seiner arbeith, scheinet daß etwas abgezogen, und der völlige überschlag nicht über 400 f. angesezet werden dörfte.

Den Plaz vor daß sehr nothwendige Kohlhauß, habe ebenfalls, mit denen Herren Oberbeamten, und denen Werck-leuthen in augenschein genommen, und eines theils vor besser befunden, daß man solches, zwar an dem bestimten ort, unterhalb der hütten erbauen, der lauf aber des Wassers, nicht zwischen dem Kohl-hauß, und der Schmölz-hütten führen, sondern solchen lieber hinter dem Kohlhauß, in seinen alten ort lassen, oder noch besser an dem berg zu rucken, und mit verlängerung des fluders, aller ungelegenheit, welche daß rinnende Eis, in winter zu verursachen pfleget, vorzubauen sollte.

Daß gebeü selbsten betreffend solches von denen Werckleuthen 16 Klafter lang 8 Kl. breit, und 6 Kl. ohne dem dache hoch angegeben worden. Die länge und breite um die erforderliche quantitaet Kohlen zu fassen, muß nothwendig bleiben, die höhe aber von 6 Kl. scheinet vor dergleichen gebau zu groß zu sein. Es wirdt rathsamer, daß man nur um und um gemauerte Pfeiler, mit einer dienen und niedrigen gemauerten Schaid Wand 2 Klafter hoch von boden auß, aufführe, und darauf wiederum 2 Klafter hohe hölzerne Pfeiler seze; worbey die inwendige mittlere Pfeiler, dörfen gar nicht gemauert, sondern nur holz gemacht werden. Daß dach hingegen weils ohne dem bis 4 Klafter hoch, sein muß, kan man in untern zwey Klaftern brechen, und die obere zwey Klafter etwaß flächer geben; wie solches alles auß dem beygelegten Profile Sub lit. DD[595] abzunehmen. Es könte solches Kohlhauß biß auf daß dach gesinnst, folgends dannoch 6 Kl. hoch mit Kohlen angefüllet werden. Nach dieser maß erbautes Kohlhaus, wird in sich fassen 15000 Cremnizer Roß-Kohlen. Sollte aber solches 20000 Roß Kohlen fassen, ist viel rathsamer daß man an der länge des gebaüs, ein drittl, welches an denen bau unkosten nur ein Sechstel außtragen wird, zugibt, alß überfließig hoch aufführet. Weil die allzuhohe gebaüde, grossere stärcke und festigkeit erfordern, und dabey vielen incomoditaten unterworfen sind. Darzu wen daß Kohlhauß 6 Kl. ohne dem dache hoch wäre, fastete doch nicht mehr, alß 15000 Roß Kohlen; ausgennomen wenn mans bis 2 Klafter untern dach noch füllen wollte, möchte biß 19000 faßen, in solchen fall aber müsten desto

[593] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/2.
[594] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/3.
[595] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/6.

größere und höhere brücken gebauet werden, welches, eine von denen grösten unbequämlichkeiten ist. Nach veränderten gestallt des gebaüdes, verändern sich auch die Maurer-Meister unkosten, welche lauth des beygelegten überschlags Sub lit. EE sich auf 351 f. belaufen werden. Auss solche weiß wird auch die zimmerarbeit eines theils verringert, weil die obere Sailen an statt 3 nur 2 Klafter hoch werden, anderen theils aber in etwas vermehret, weil auch die untersten mittlere Sailen, nur von holz gemacht werden solten: darzu auch daß gebrochene dach in materialien und in der arbeith etwas höcher zu stehen kommet, als ein flaches.

Dessen ohneracht, ist doch der von dem zimmer-meister, materialien und Schichten-arbeit überschlag dermassen formiret, daß Er mit beyden, auch bey der veränderung des gebaues, wohl bestehen, und die vollige unkosten nicht über 1400 f. anschlagen kann.

Daß Cremnizer Hütten-Wasser, ob zwar zu zeit meines dortseins, etwaß grösser, alß sonsten zu sein pfleget gewesen, habe mir doch durch die hütten officianten, zeigen lassen, wie hoch sich solches in dem druckensten Somer oder Winter, in dem fluder befindet, nehmlich eine 18 Zoll breiten fludern 3 Zoll hoch. Zu Zernoviz hingegen, in der grösten gefrühr und kälte in 6 Schuch breiten fluder, daß wasser 4 Zoll hoch, doch lag das Zernowizer fluder etwas flücher alß daß Cremnizer, alß dann kan man daß Zernowizer Wasser, wo nicht vor grösser, doch sicher, vor dem Cremnizer gleiches, halten und annehmen. Wormit mich zu hohen gnaden unterthänig empfehle.

Eüer Hochfreyherrlichen Gnaden
Schemniz den 24ten May 1736.

Unterthänig gehorsambster
Samuel Mikoviny

Überschlag
der bau unkosten, auf daß zu Cremniz neuerbeuende Kohlhauß

		fr.	xr.
1.	18 Pfleiler in fundament 1 Kl. tief 3 ½ schuch dick, ausern fundament 2 Klf. hoch 3 schuch dick, per 9 f.	162	
2.	53 Qu. Klafter zwischen denen Pfeilern um daß ganze gebau, samt dem fundament 1 ½ Klafter hoch 1 ½ Schuch dick kommende Mauer, Qu. Kl. zu 3 f.	159	
3.	daß fundament zu graben	30	
	Summa	351	
	Zimmerarbeith samt allen requisiten	1400	
	Die völlige Summa	1751	

Sam. Mikoviny
Archit. et Geometra

Überschlag
derer Mauer und Materialien Uncosten, welche,
auf dem zu Cremniz, neuerbauenden Schaid-
gaaden, anzuwenden kommetten.

		f.	xr.
1.	Daß Fundament eine Clafter tief 3 schuch breith, 33 Cl. lang zu graben	30	
2.	Daß Fundament auszumauren mit aller zugehör 33 Qu. Clafter iede zu 5 f. 30 x.	181	30
3.	Daß ganze gebeu, so wohl in dem Schaidgaaden alß denen requisiten	297	

	und brenn Wasser gewölbern, soll die Mauer außer grund 2 Cl. hoch 2 ½ Schuch dick geführet werden, macht 66 Qu. Cl. iede zu 4 f. 30 x.		
4.	In dem Schaidgaaden die übrige Mauer 2 ½ Cl. hoch 2 Schuch dick, macht 38 Qu. Cl. zu 3 f. 45 x.	142	30
5.	Zu denen brenn und Schaid-Waßer gewölbern 5000 Ziegel, zu 5 f.	25	
	Die arbeith samt der zugehör	30	
6.	Der Rauchfang in dem Schaidgaaden über dem Wind-ofen von Ziegeln 7 Cl. hoch, iede zu 3 f.	21	
	Daß gewölb darunter 6 Qu. Cl. iede zu 3 f.	18	
	Ein Pfeiler von Stein	5	30
7.	Der Rauchfang in Scheid-Wasser brenn gewölb 4 Cl. hoch zu 3 f.	12	
	Latus	762	30
	Latus	762	30
8.	Darunter zwey halbe Pfeiller, einen bogen, und Mantel Mauer	15	
9.	Vor daß gerüst holz	40	
10.	Die beambten und Scheider Stuben zuzurichten samt aller zugehör	30	
	Ofen undt ofen fuß	10	
11.	Thier und fenster Steiner	68	36
	Die fuhr	21	45
12.	Dem Scheidgaaden mit Stein Platten zu pflaßtern	100	
13.	Daß Kohl Kamerl zuzurichten	10	
14.	6 öfen in den Scheidgaaden samt aller zugehör	414	
15.	Vor die Steineren bänck samt aller zugehör	142	45
16.	Der Wind-ofen	30	
17.	Schließen und gatter Eisen	100	
18.	9 fenster vor Tischler Schlosser und glaßer arbeit iedes zu 8 f.	72	
19.	drey haubt Thieren mit Eisen blech beschlagen, samt banden, und Schlössern, iede per 15 f.	45	
20.	Vier ordinari Thieren vor Tischler, und Schlosser per 5 f.	20	
	Summa	1881	36
	Darzu komt des zimmermeisters überschlag	400	
	Die völlige Summa	2281	36

Sam. Mikoviny
Architect et Geom.

1736. június 2. Selmecbánya Ternyey János, Käschniz József, Rust Imre, Mikoviny Sámuel és Spiegel Ferdinánd jelentése a főkamaragrófnak a bányaművelésben és a zúzóműveknél tervezett változtatásokról[596]

Hoch- und Wohlgebohrner Freyherr
Insonders Hochgeehrtester und Respectivé gnädig
Hochgebiettendter Herr Herr Cammeral Commissari

Was die hisige H. oberbeambte annoch sub dato 19ten 9bris des abgewichenen 1735sten Jahrs vor eine gehorsamste anzeüge verschiedener Melioration Eüer Hoch und Wohlgebohrn

[596] ŠÚBA HKG B 269. 1736. szept. 9.

auch Hochfreyherr. Gnaden Pflichtmässig überraichet, gerueheten Hoch die selbte uns weiters gnädig zu communicieren; dessen innhalt bestehet in folgenden puncten:
1mo das weillen ain und andere holtz Requisiten nach dem geding zu dem Haubt-Handl schon Verfertigter zuegebracht werden, als könten die ausser deren 3 maister gemeiniglich unterhaltene 47 und mehrer zimmerleüth auf 25 resteingiret, annebst
2do der auf dem Windschacht in der zimmerwerkhstatt gehaltene tischler, welcher ohne dissmaist vor privat gearbeithet haben solle, abgestellet und die zum Handl erforderliche zimmerarbeith durch die ordinari zimmerleüth versehen werden, damit auch
3tio die Rubrique deren gruben zimmerleüthen in etwas vermindert wurde, wäre die auszimmerung deren laüfen und stöllen zu verdingen, nicht minder weegen legung deren jöchern ein gewisses zumachen, um andurch die grueben zimmerarbeith zu beschleinigen, und weillen
4to sich öfters ein solcher Mangl deren Hundtstössern ergeben, dass so gar ainige von dem Haubthandl Herrngrundt zu hisigen werkhern berueffen worden, entgegen in ain und anderer grueben respectu deren strekhen von denen füllörthern mit der zahl des Hundts oder truchen laufen ein gar grosse ungleichheit in Erfahrenheit gebracht wurde, also zwar das auf mancher lauf von 100 oder etwas Clafter streckhen ein Hundtstösser nicht öfters lauffe, als einer von 200 und mehr Clafter; Item ungeacht manche schicht die maiste zeit holtz eingelassen werde, die Huettleüth gleichwollen zur schacht fördernus eben so vill Personen Hundtstösser anstellen, als wann die ganze schicht in schacht gänng oder berg getriben wurden, zur befolgung dessen auf denen Haubtlaüfen die füllörther auszubrechen bereits veranstaltet wurde, und sofern die Hundtstösser a proportione der weitern oder nächern strekhen, nach dem entworfenen Regulament die Zahl laufen, derfte die jezige sich über 200 Persohnen Hundtstösser belaufende zahl ohne hinternus der schacht fördernus um ein merkhliches gemindert werden können.
5to wäre auch dass denen Hundtstössern quartalliter abraichende spikhgelt vor jeden per 7 ½ xr so das Jahr hindurch über 100 f. betragen derfte, in Erspahrung zu bringen: und Ihnen samentlich quartalliter lieber nur etlich Pfundt insleth zu geben. Zumallen.
6to die nach der Anno 1726 fürgewesten schmidten prob regulierte tax des neüen schmidtzeügs in villen zu hoch zu seyn anscheinet, als wirdt vor räthlich erachtet, so bald als möglich eine verlässiliche schmidten prob wenigst durch zeit von drey Monnath zuueranstalten, ad interim der neüen arbeith halber mit denen bergschmidten auf das genaueste zu verabhandlen, nicht minder
7mo weegen deren schon gangbahr wordenen 4 feüer Machinen weniger zu unterhalten komenden Sätzen, oder zuselben abraichenden zeügs von denen wochentlich 100 f. gednig gelt in abzug berehneten 8 f. 1 ½ xr., in Erwegung bey gangbahr werdenden feldtstangen Künsten anwiderum mehrer und fast die alte Sätz zu unterhalten seynt, das ganze Jahr hindurch (Es mögten die feüer Machinen, oder feldtstangen Künsten operiren) bis mittls der schmidten prob das aigentliche erruiert wierdt, einen gleichen abzug per wochentlich 7 f. zu halten, damit Mann al.
8vo wissen könne, ob der alle wochen deren mitgehilfen behändigte zeüg wüerklich verbrauchet werde, ist die veranstaltung geschehen, dass der schmidt maister diser Kunst zeügs gebühr nicht mehr denen leüthen selbst, sondern dem zeügschreiber übergebe, von welchen die Kunstwarther die nothdurft gegen Restituirung des unbrauchbahr wordenen abfordern sollen, andurch sich sonder zweifl ergeben derfte, dass nicht sovill Kunstzeüg nöthig als vorhin die mitgehilfen genohmen, mithin auch das geding vermindert werden könte, ferners wurde
9no beygebracht dass der schmidt bey der Siglisberger grueben von jeder No heüer eben wie auf dem Windschacht 57 Xer genüessen, welches in betrachtung des Siglisberger geschnaittigen gangs respectu deren in anderen grueben befindlichen festern strassen zu vill

scheinen derfte, zumallen ernanter schmidt jedoch unter disen 57 Xern auch verschiedenen zeüg gratis geben mues, wirdt darvorgehalten, dass es bis zu erfolgender schmidtprob bey solchen 57 Xer sein verbleiben haben könne; und wan nicht,

10mo Nescitur qua facultate jeder Mann auf dem Handl sich des grueben holzes und spänner bedienete, derfte die bley schmöltz hüetten gar füeglich von dem alten Holtz zum verrösten versehen werden, zur Effectuirung dessen, wirdt darvor gehalten, dass es mit zuewachs der unterbuchhalterischen wohnung künftig so zu halten wäre, wie es die consignation de Anno 1727 ausweiset, jedoch das ausser der schaferey niemanden weder das Holtz zuegeführet, noch durch Handls schicht-arbeither gehackhet wurde, und wie wollen zwar anstatt einen schicht arbeither, so das Holtz auf die schaferey traget jährlich 12 f. ausgeworfen und bezallet werden, jedannoch öfters ein Kay. schichtarbeither dazue gebrauchet wirdt, als kommete dissfalls einänderung zumachen, wornach, wann die schichtarbeither blos in Herrndienst gebrauchet wuerden, könnten anstatt deren vorhin maisten theills unterhaltenen 4 schichtarbeithern zu dergleichen vorrichtungen auf dem Windschacht zwey erkhlekhen, und 2 cassiert werden. Gleiche beschaffenheit hat es

11mo Mit den auf dem Siglisberg unterhaltenen schichtarbeithern so vor unnöthig gehalten, mithin auch cassiert worden, weegen der spänner und alten grueben holtz wierdt

12mo gehorsamst beygebracht, dass die überreütter jährlich a 30 f. deren Adjuncten aber a 15 f. Holtz gelt haben, dise aber in beütl stekhen, und sich von der Handlung jederzeit bishero des Holzes bediennen, und zwar jene auf dem Windschacht von dorten, die in der statt wohnende aber von Pacherstollen und Elisabeth schacht, dergestalten, dass Ihnen auch jezuweillen die zuefuhr durch berggäppl Ros geschiehet, und weillen

13tio dem zeügschreiber weegen vorhin pro accidenti genossenen alten treib söckhen und andern abschnitzen jährlich 41 f. 40 xer. ausgeworfen worden, geschahe die veranstaltung, dass alles zur künftiger verrechnung gesamblet und verkhaufet, annebst die Söckhe zum scheiben heüthen oder andern nothduerften in gegenwarth des H. unterbuchhalters, oder in dessen abwesenheit eines anderen officiers zerschnitten werden solten, in fehrnerer Erwegung das

14to der bey dem insleth auf dem Windschacht sich geeüssert und verrehnete zuegänng von dem herrüehret, weillen beobachter massen die sogenante feüer, welche jedem auf 1 schicht a 6 ½ loth hetten gegeben werden sollen, dises gewicht nicht vor vollgehabet, und zumallen dessentweegen von denen heüern kein beschwerde eingelossen, wuerden dise sogenante feüer durch aus auf 6 loth zurichten eine prob gemacht, in der zueversichtlichen Hofnung, dass halbe loth (welches bey sovill volkh das Jahr hindurch auch was austragen wierdt) in Erspahrung zu bringen, sonderlich da auch dermallen an denen orthen wo frisches wetter verhandten, zu dem ordinari feüer eine zuegaab geschiehet, ansonsten wisse Mann auch

Pro 15to nicht warumen dem berg baader wochentlich 3 dem Windschachter schmidt 6 dem Pacherstollner deto 2 und dem Theaeschacht 4 feüer inslicht a 6 ½ loth von der oberbieberstollner Handlung gegeben werden, gestalten Ersterer neben seiner besoldung auch extra verdienst hat, lezteren aber neben dem ordinari geding, unter welchen kein inslicht begrifen, die neüe arbeith vergüettet wierdt. Die Kunst mitgehilfen

Pro 16 könten anstatt deren Ihnen vorhin wochentlich abgeraichten 3 tt. inslicht von darumben mit was wenigers bestehen, weillen dise leüth nicht beständig in der grueben seynt, sondern unter ihren schichten oft und ville zeit in gäppl weegen des treibens acht geben müessen, dennach werden 2 tt. genueg zu seyn erachtet.

Auf die Puchwerkher Pro

17 zugelangen, wierdt darvor gehalten, dass weillen selbe wenigst auf ain viertl Jahr Mit gänngen versehen seynt, entgegen die gäng fuhrn bishero Monnathlich 1500 auch 2000 f. gekhostet haben, diser uncosten bey so geringen geföhl ohne nachtheill der Künftigen Puchwerkhs operation auf eine zeit ausgestellet werden könte, und zumallen deren gäng

fuhrleüthen allzu vill seynt, mues nothwendiger weis einer dem andern zu grundt richten, indeme keiner auf einen beständigen verdienst einen conto zu machen in stand ist, scheinete demnach räthlicher zu seyn in gewisser zahl Standthafte fuhrleüth zu unterhalten, damit Sye das ganze Jahr hindurch führeten, die ausgaab aber bey der Cammeral Cassa in gleicherer Summa bliebe, deren Mann sich auch in fahl der noth bey denen wasser gäppln bedienen könte.

Ansonsten wüerdet

18vo vermög Puchwerkhs lohnzettln eine zimbliche zahl zimmerleüth bey denen Puchwerkhen unterhalten, wie dann vorig und diss Jahr maistens über 20 und 30 zimmergesellen waren, weillen aber die arbeith mit weniger zimmerleüthen zweiffls ohne bestritten werden derfte, wuerden von denen lest gewessen, 34 wüerkhlich 22 Persohnen sub dato 19ten 9^{bris} 1735 abgeleget, in der zue versicht auch künftig annoch ainige in Erspahrung zu bringen, wann verschiedener Puchwerkhs-zeüg schon verferttigter von andern orthen zuegelifert wierdt, solten aber dise 12 Persohnen gleichwollen bleiben müessen, so werden dise doch auch untereinst die schmöltzhüetten gebeüde zu versehen in standt seyn, und eben darumben wuerden

19no die zwey glaashüttner zimmerleüth von welcher thuen und lassen die ganze zeit hindurch das aigentliche nicht zu erfahren gewesen, wüerkhlich abgestellet.

Endlichen geschache

20mo zur introducierung einer genauern wüerthschaft mit denen überReüttern die verabredung, damit Sye die gedinger auf denen strassen und in denen stollwänden genauer verdingen, um zu erruieren: ob nicht et wann mit weniger leüthen gleichwollen eben sovill gänng gewohnen, und sonsten sovill gearbeithet werden mechte, als mit mehrern.

Pro Coronide kommete zu überlegen, ob die oberbieberstollner Handlung von gebung deren todten truchen (welche das jahr hindurch ein zimbliches kosten) vor die verstorbene bergleüth nit könte befreüet, und dises onus der heüer bruderlaaden zuegemuethet werden, welches wohl der billichkeit zu seyn scheinet, wann betrachtet wierdt, dass der anfang und ursprung des brueder pfenings disem Entzweckh hat, in allen nöthen denen heüern oder wittben und waysen auszuhelfen.

Worauf wüer unser Pflichtmässig gehor. opinion mit folgenden erstatten und zwar

Ad primum das vermög berg-Copay d.d. 17 Martii bis 14 Aprill diss laufenden Jahrs exclusive deren drey maistern nicht mehr als 25 zimmerleüth einkhommen, und wie wollen zwar oftmalls um verschiedene tag-gebeüde zu beschleinigen, mehrers aufgenohmen werden müessen, wuerde jedoch die restiengierte zahl deren Handlungs tag zimmerleüthen nicht vill höcher steigen, wann mit einnehmung dess zu denen werkher erforderlichen Holtz-zeügs, welcher ausser dem Handl und zwar gleich in loco ausgehackhet und verferttiget werden könte, die antragente bezallung nach dem geding dem nutzlichen vortgang erraichen thette.

Ad 2^{dum} denen H. Oberbeambten derffen mehrere umständte bekhant seyn, dass der auf dem Handl unterhaltene tischler maist vor privat gearbeithet, andurch auch zu schaden des hochen aerarii villes holtz und pretter verschwendet haben solle, welches abzustellen ihr Pflicht und gewissen ohne diss erfordert, wüer haben uns auch dissfalls erkhundiget, jedoch nichts anders in Erfahrenheit bringen können, als dass sothanner tischler ausser der schicht vor frembde Partheyen und zwar aus keinen Kay. Holtz ainige gefrimbte arbeith verferttiget hätte, damit jedoch alle suspicion behoben wuerde, wäre auch dises in der Kay. werkhstatt ohnmassgebig zu verbietten, solten sich aber ainige zimmergesellen einfinden, welche auch die tischler arbeith verstehen könten solche nach erfordernus zur ain oder anderer Kay. arbeith applicieret werden.

Ad 3^{tium} kommete es unmassgebig auf eine prob an, was mittls des geding in der grueben zimmerarbeith mehrer beschehen könte: Es sollen zwar die huettleüth und Kratzenfüller den grueben zimmerleüthen nach dem inslicht geben, und verschreiben jeder zeit sagen, wie vill

Sie in der anfahrenden schicht nach proportion der strekhen in disem oder jenen lauf Paarthürl zu setzen hätten, damit Mann aber des Erfolgs desto mehrer versichert seyn könte, wäre gar guett, wann die überReütter alle Monntag die verrichte arbeith in augenschein nehmen, und berichten thetten wie vill paar thürll auf denen laüfen oder stöllen ausgewechslet worden, annebst müessen theills laüf und strekhen durch gewisse zahl maister und lehrheüer als ein geding in guetten gezimmer unterhalten werden, dass aber die schacht arbeith unnsers unmass vorschreiblichen erachtens zu verdingen nicht räthlich seyn derfte, ist aus unnsern schon vorhin gehor. erstatteten bericht d.d. 5ten febr. 1736 umständtlich zu ersehen;
Ad 4tum wären die von denen H. oberbeambten weegen deren Hundtstössern Pflichtmässig angezeügte schädliche inconvenienten unmassgebig fördersambst abzustellen, damit Mann aber aigentlich wissen könte, wievill Hundt von diser oder jener strekhen in einer schicht gelofen werden können, derfte sehr räthlich seyn eine verlässliche prob in gegenwarth ainiger überReüttern und Expectanten zu veranstalten.
Ad 5tum vermög Copay d. d. 17 Martii bis 14ten Aprill wurde kein spikhgelt mehr gerehnet, mithin jährlich 100 bis 120 f. in erspahrung gebracht, und weillen Sie die Hundt mit ihren ordinari inslicht schmieren, einfolglich mit endte des ersten 4 talls kein Extra inslicht dazue anverlanget worden, als wierdt sich mittler zeit weisen ob die vor das spikhgelt in vorschlag gebrachte etliche tt. inslicht abzuraichen nothwendig seyn mechten.
Ad 6tum Nachdeme Mann bey bezallung des neüe schmidten zeügs etwas zu erwüertschaften die hoffnung hat, und da ohne diss schon wüerkhlich ein abzug geschehen, derfte ein accurate schmidten prob vorzunehmen räthlich seyn, wobey wüer nun gehor. zuereinderen haben, so fern die Deputierte bey der veranstaltenden schmidten prob das Handlwerkh nicht verstehen, dass ain und andere unnothwendige arbeith geschehen, oder vill Eysen und Kohln um sonst verschwendet, andurch auch die ausgaaben vergressert werden mechten, welchennach dissfalls sehr circumspect umzugehen wäre, und weillen so wohl die 5te feüer Machin als auch die schmidten in bauen begriffen, derfte sich die prob aniezo nicht wohl vornehmen lassen.
Ad 7mum Seynt wüer mit denen H. Oberbeambten gleicher Mainung, dass dem schmidt nacherrichteten und gangbahr wordenen feüer-Machinen weegen weniger zu unterhalten kommenden Sätzen bis zur ausmachung einer velässlichen schmidten prob ein gleicherer abzug geschehete, welchennach ihren H. oberbeambten ein rathen gemäss bey gangbahren feüer Machinen anstatt calculierten 16 f. 3 xr. auf 14 täg vor beständig 14 f. abzuziehen wären, so auch vermög Copayen geschiehet, warumben sich aber der Handlungs schmidt über disen abzug bey gangbahren feldtstangen Künsten schon oftmalls in der berg-session schrüflich und mündtlich wehemüthig beclaget, dass er weegen dess jedannoch sovill abzugeben nöthigen Kunst-zeügs unmöglich bey so thannen abzug bestehen könte, als wären die H. Oberbeambte hierüber unmass vorschreiblich nochmallen zu vernehmen, bey was vor aigentlichen abzug der schmidt bestehen mechte.
Ad 8vum derfte durch die vorgeschlagene modalitet nicht sovill Kunstzeüg aufgehen als vorhin per Pausch denen mitgehilfen abgeben worden, dem zeügschreiber wäre unmassgeblich ernstlich anzubefohlen, damit Er vermög des alten gedings allen neüen Kunstzeüg verrehne, und gegen abforderung des alten, ausser was bey denen Künsten verlohren gehen oder von denen häspen und nögl nicht zu gewinnen seyn mechte, denen mitgehülfen oder Kunstwarttern einhändige, so fern sich als dann zeüget, dass weniger Kunstzeüg verbrauchet wierdt, liesse sich auch an dem schmidt geding etwas resteingieren.
Ad 9num zumallen sich in Siglisberg der ganng manichsmahl (wie es die erfahrenheit gibet) fester machet, und in betrachtung dess unter denen 57 Xer geding gratis abzugoben kommenden zeügs könte es unmassgebig bis zur verlässlichen schmidten prob bey dem allen verbleiben.
Ad 10um scheinet unns ein unbilliche sache zu seyn, dass jeder so auf der Handlung wohnet sich auch die Holtz freyheit zuaignen will, von zeit Anno 1727 haben sich zwar die umständte

merkhlich geändert, mithin derfte selbige Consignation schwerlich vor iezo pro Regula et Norma diennen, villeicht liesse sich in einer Session mit zueziehung deren H. Ober- und andern hierzue nöthigen beambten determinieren, wenn die Holtz freyheit gebühret, damit jedoch ein billichmässige Repartition geschehete, glaubeten wüer unmassgebig, dass sowohl die spänn als das gesambte grueben holtz auf einen haufen geleget, und von quartall zu 4 tall denen die das holtz zu genüessen hätten, in bey seyn des H. unterbuchhalters und Deputierten von dem Waldtambt nach der neüen consignation ausgetheillet wuerde, solte hievon ein taugliches holtz zum verrösten übrig bleiben, könte solches in die bleyhüetten sogleich abgeführet werden, ob aber zur zusamen trag- abhau- und aufrichtung sothannen grueben holtz und Spännen zwey schichtarbeither auf dem Windschacht allein gefolgen thetten, wierdt sich mittler zeit geben, und so fern statt eine schichtarbeithers der das Holtz auf die schafferey zu tragen gehabt, die ausgeworfene 12 f. abgeraicht werden, liesse sich selber, ausseres hette eine andere beschaffenheit, auch in erspahrung bringen, wie wollen zwar der H. Spiegl beybringet, dass Anno 1732 dise 12 f. immediate vor das haitzen und Seüberung des zimmers ausgeworfen worden, unns ist auch so wenig als Ihme H. Spiegl bekhant, dass die berg in der grueben gebliben, und die gäppl Pferdt zum holtz fuhren dise zeit her wären appliciert worden, welches jedoch durch die H. Oberbeambte weiters untersueht und remediert werden könnte.

Ad 11^{mum} der schichtarbeither auf dem Siglisberg solle schon wüerkhlich abgestellet seyn.

Ad 12^{mum} Hochlöb. Kay HofCammer derfte schwerlich denen überReüttern neben dem ausgeworfenen holtz gelt auch das holtz zu nehmen erlaubet haben, deroweegen ein solches unmass vorschreiblich ohne special gnädigen verwilligung de futuro nicht zu gestatten wäre, denen H. Oberbeambten wierdt es besser als unns bekhant seyn ob alle oder wie lang sich ain oder der andere dise unbefuegte freyheit zuegeaignet hat, wann die überReutter ins künftige bey denen Handlungen wohnen, kommete ferners von hocher Instanz gnädig zu decidieren ob Ihnen neben der Holtz freyheit an Paaren gelt was beyzulassen wäre.

Ad 13^{tium} zumallen der zeügschreiber vor dises vorhin gehabte accidens jährlich 41 f. 40 xr. genüesset, ist in allweeg dahin zu trachten, dass die alte Sökh und die abschnitz aintweder verkauft, oder aber anderwertig der Handlung zu guetten gebracht werden, nach aussag H. unterbuchhalters sollen in 4 Monathern gegen 40 f. von alten Sökhen eingegangen seyn, dermallen werden selbe zum Sackhl böden anstatt deren Krexen von die lehnheüer genohmmen.

Ad 14^{tum} weillen das übrige grueben gesindtlicht da sich die lehn- und lohnheüer das inslicht selbst beyschaffen, oder der Handlung bezallen müessen, mit 6 loth auf ein schicht auskhommet, ist an diser an handtgelassener Erspahrung gar wohl beschehen.

Ad 15^{tum} hätte sich der bergbaader sowohl als der windt- und Theaeschachter wie auch Pacherstollner schmidt und zwar ersterer weegen wochentlich 3 anderter weegen 6 dritten weegen 4 und viertter weegen 2 von der Piberstollner Handlung genüessenden feüern inslicht zu legitimiren, mit was vor einer verwilligung Sie solches bekhommen haben, wornach aintweders weegen beylass oder abstellung das weitere vorzukheren seyn wuerde.

Ad 16^{tum} könte ein prob gemacht werden, ob die Kunst mit gehilfen anstatt vorhinnigen 3tt. inslicht wochentlich mit 2tt. bestehen mechten, villeicht liesse sich bey denen Kunstwarttern, welche auf die wochen 2 ½ tt. bekhommen, auch etwas resteingieren, und weillen ohne diss schon ein Summarische inslicht verrechnung geführet, wie auch das grueben volkh ordentlich beschriben wierdt, als derfte nicht undienlich seyn, wann der zeügschreiber alle 4 wochen sothanne inslicht berehnung dem H. unterbuchhalter ad Revisionem zu geben gehalten wurde.

Ad 17^{mum} in Ermanglung dess Verlaags last es sich nicht anderst thuen als auf remedia Suspensiva zu gedenkhen, gott seye jedoch unendlicher dankh! dass Mann sich dergleichen mittlen bis dato nicht bediennen müessen, massen sowohl der gäng-fuhr als anderer Verdienst richtig bezallet worden, wüer finden auch rätlicher zu seyn, dass nur etwelche jedoch

standthafte gäng fuhrleüth unterhalten wuerden, in widrigen bringet einer dem andern Successive auf dem bettl stab, wobey sich die Cammer in verschiedenen zuefällen bey cassierten warthgelt auf kleine hilf zur wasserhöbung verlassen kann.
Ad 18^{vum} ist zwar die Restriction deren 34 zimmergesellen auf 12 geschehen, wornach anwiderum 4 bey gangbahr wordenen Puchwerkhs zeüg aufzunehmmen nöthig gewesen seyn solle, unnsern unmassgebigen Erachtens wäre sehr rathsam, wann die Stampfer ainige zimmer arbeith verstundten, und auch die schlämmer zum Pucheysen einschlagen, und zapfen Kaillen hilfliche Handt laisteten, wornach merklich weniger Puchwerkhs zimmerleüth zu unterhalten seyn derften, villeicht liessen sich auch die vor einen Puchwerkhs zimmermaister bezallende wochentlich 3 f. maistens in Erspahrung bringen, indeme der Puchwerkhs Inspector die vorfallende zimmerarbeith solcher gestalten anbefehlen könte, damit die nöthige zimmerleüth, worunter einer mit zuelaag eines groschens auf jede schicht als ersterer gesell mit denen anderen zu befehlen hätte, beysammen arbeithen, und eines nach dem andern angreifen thetten.
Ad 19um indeme nicht allzeit nöthige zimmer arbeith bey der Glaashüetten vorfallet, wussten wüer nicht, warumben allda einige vor beständig unterhalten werden solten, Mann kan ja jederzeit nach erfordernus ainige dahin schikhen.
Ad 20um Es ist nicht ohne dass an guetter veranstaltung und genauer würthschaft dass maiste gelegen ist, theills leüth könten freylich mehrer thuen, wann Sie wolten, allein oftmalls kann Mann Sie weder mit genauer verdingung, weder mit güette, weder mit schörfe darzue bringen, mithin Mann dissfalls aller handt mittl und weeg ergreifen mues.

Leztlichen derfte die gesambte Heüerschaft nicht entgegen seyn, aus der bruederlaaden auf die truchen was aus zu werfen, welche jedoch bey der Handlung gemacht, und pretio limitato wie es der Handlung zustehen komete, zuverabfolgen wären, welches alles zur höcherer dijudicatur und beliebiger verfüegung pflichtmässig remittiren, unns aber gehor. und respective unterth. empfehlen sollen.

Eüer Hoch und Wohlgebohrn uns Respective
Hochfreyh. Gnaden
Schemnitz, den 2ten Junii 1736

Ergebenster und gehorstambste der
Johann Ternyey
Joseph Käschnitz
Emerich Rust
Samuel Mikoviny
Ferdinad Spiegel

1736. június 6. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése és szakvéleménye az illiai tóról[597]

Bericht und Gutachten
wegen
des Illiergrunder
Teichs

Seit der zeit, daß in den Illiergrund einen Teich anzulegen, und aus selben die Waßer, auf die Windschachter Künste zu führen in vorschlag gekomen, sind verschiedene untersuchung, und revisiones angestellet worden, aus allen aber meistens observiret worden; daß in solchen grund in Somer, oder sonst vor ordinarie, sich so wenig Waßer befindet, daß man solches bis in dem Steplitzhofer grund unmöglich fuhren könte, in deme es unter wegs,

[597] ŠÚBA HKG B 269. 1736. okt. 7.

in graben oder in denen Rinnen ausdrocken möchte. Und wenn in auch gantz hinüber käme, wäre doch mit so kleinen zufluß nichts geholfen.

Wenn nun auf solche weis auß das ordinarie Waßer gar kein conto zu machen, hat man in fruh Jahr observirt, was vor menge Waßer der zergehende Schne alldorten giebet; und befunden, daß ob, gleich etwas höher, die Schnee-Waßer bereits mit doppelten graben aufgefangen, und in die Windschater Teich geführet werden, sich alldorten doch so viel Waßer unter denen graben weg fließend befindet, daß man einen mittelmäßigen Teich damit füllen dörfte.

Wegen der localität des Teichs, weil solcher tiefer nicht einkomen kan, hat man schier einhellig geschloßen gehebt, daß solcher an demselben Ort, allwo die zwey gründe einer, von der Graf Koharischen, der andere aber von den Sigelsberger seiten zusamen komen. Doch bey solchen Ort hat man unterschiedlieche difficultäten gefunden von welchen die vornehmste sind:

1. daß dieser ort meisten, auf einen fremden Graf Koharischen grund situirt ist. Dabey hat man auch ex discursa privato des Graf Kohari selbsten vernommen, daß der H. Graf schwerlich solches zulaßen werde, aus vorwand, daß, das gräfliche dorf Illia, die Mühlen, vornehmlich aber der Fasann-garten, bey erbaung des Teiches, noth an Waßer leiden möchten.
2. daß man aus solchen Teich, die Waßer, durch einen 420 Wiener Klafter langen Stollen führen müste. Welcher zwar schon vor etlichen 20 Jahren, grösten theils bis gegen 264 Kl. angetrieben worden ist, nachgehends aber, wieder aufgelaßen und verfallen; vor einen Jahre aber wiederum, bis 140 Kl. samt einen Schachtel gewältiget worden käme annoch zu gewältigen 126 Kl. und 150, vieleicht noch mit einen Wetter Schachtel durch die gäntze durchzuschlagen, welches gegen 4000 fl. allein kosten möchte.
3. Daß von diesen Teich, das Waßer, nur auf ein Kunst-Rad geführet werden könte.

In Erwegung diesen Schwierigkeiten, ist man auf die gedancken verfallen, ob nicht ein vortheilhafterer ort, vor dem Teich zu finden wäre? welches auch geschehen und befunden, daß in dem rechter hand hinaufsteigenden Siegelberger grund, ein eben so großer, aber viel bequemtlicher ort, sich vor einen Teich befinde, welcher vor dem vorigen, folgende vortheile scheinet zu haben:

1. daß dieser ort, völlig auf dem Siegelsberger Kayserlichen Cameral-grund lieget, auch die Wäßer, von keinen fremden sonder von Kayserl. grund allein hin fließen.
2. daß aus diesen ort die wäßer bloß übern Tag, ohne eintzigen Stollen, doch meisten durch dem graf Koharischen Steplitzhofer grund; oder auch durch lauter Kayserlichen und Stad-grund, durch einen nur 140 Kl. langen Stollen geführet werden könten.
3. daß man das Waßer aus diesen Teich auf vier Kunst Räder bringen könte weil solches um 22 Kl. höher liegen thät als das erstere.

Die größe dieser beyden vorgeschlagenen Teiche, und die darauf wendende unkosten komme einander gleich. Und dörfte man mit 8000 fl. in einen oder dem ander ort ohne der Waßer führung, einen Teich erbauen, welcher auf 3 Wochen auf ein Kunst-Rad nöthiges Waßer faßen möchte. Es ist zwar nicht ohne, daß an dem ersten Ort, größeren zufluß von denen Schnee Waßern wäre; allein wenn der zufluß noch so groß wäre, wenn der Teich nicht größer wäre als der andere, möchte solcher nichts helfen. Darzu man könte auch, aus den lincker hand hinaus liegenden halb Koharischen, und halb Kayserlischen grund, die Wäßer mit einen graben, in den letzteren Teich führen, wenn solches auch nur die Koharische Herrschaft nicht disputiren sollte. In dem letzteren teich aber um drittel Waßer, weils auf drey Räder ging, thät so viel effect, als dreymahl so viel in dem ersteren, welches nur auf ein Rad fließet.

Letzlich wäre vielleicht zu bedencken, daß man in dem Windschachter oder Kräxen grund, mit diesen unkosten, einen viel beßeren und größeren Teich, der auf die gesamte

Kunst-Räder ginge, erbauen folgends, den Illiergrunder Teich, nur auf dem fall, wenn mann keine beßere gelegenheit mehr hätte verspasen sollte.

Schemnitz den 6 Junii 1736.

S. Mikoviny

Der von der unteren Kunst-Rad-stuben biß in dem Illiergrund durch zu treibende Stollen, halt in der gantzen strecken 414 Klaf. davon sind schon 264 Kl. angetrieben, und von dießen und an bis hinter das Schachtel 138 Kl. gewältiget.

Komt als den noch zu gewältigen 126 Kl. und 150 Kl. durch die gäntze durchzuschlagen.

In dem durchschlag wird man muthmaßlich noch 50 Kl. festes gestein antrefen, von welchen eine Klafter durchzuschlagen möchte samt der fördernüß kommen auf 30 fl. macht	fl. 1500.
Die übrigen 160 Kl. hingegen in gehenttigen gebürg, iede samt luft, fördernüß unf gezimmer per 10 fl. macht	1000
Auser Tag wäre der graben zuführen biß 400 Klaft. iede per 30 x. gerechnet	200
Durch den gantzen graben eingelegender Rinnen Klafter per 45 x. gerechnet	300
Zur gewöldigung deren 126 Klaftern jede pr 6 f. 30 x.	819
	3819

1736. augusztus 4. Selmecbánya Mikoviny Sámuel gépészeti szakvélménye Hell József Károly által újonnan tervezett vízemelőgépről[598]

Mechanisches Guttachten
über die
von dem Jungen Carolo Hell
neu vorgestellten, Waßer-Hebung Machine

I. Das fundament dieser Machine, bestehet, wie aller dergleichen, in dem Natürlichen Aequilibrio, oder vielmehr praepondio, wo man eine laßt durch eine andere, gleich oder mehr gewichtige, heben und in die höhe bringen will. Weil aber eine Waßer-Saile, in 6 zoll dicken, und 56 Kl. hohen Sätz Röhren, in sich selbsten 33 Cent. wieget, und samt allen, gruben und Kolbenstangen Schwähre und friction, wohl 56 Cent. ausmachet; hat der H. Hell solche last nicht durch eine gleich-ärmige Wag, weil man darzu eine notable quantität Waßer vonnöthen hätte, sondern durch einen verlängerten Heb- oder Wag-Baum angreifen und heben wollen. Und zwar daß die hebende laßt 1 ½ Kl. von dem zapfen punct, die würckende hingegen 4 ½ Kl. abstehen, folgends nur ein drittel der Karft brauchen sollte. Die Bewegung selbsten an dem Kürtzeren-arm, oder Kolben-Hub, soll 1 Kl. haben, und der längere arm 3 Kl. hohen Schwung machen. Worbey zwar zu mercken, daß wenn der längere arm, gegen dem mit Bogen versehenen Kürtzeren, iederzeit mit einen drittel der Laßt, ebenwichtig bleiben sollte, muß solcher wegen der in Schwung verkürtzten distantiae lineae directionis a centro noch um 2 Schuh länger, das ist in allen 4 Kl. 5 Schuh haben; und dadurch wird auch höher Schwung nehmlich 3 Kl. 2 Schuh, verursachet.

II. Wirdt also eine höhe zum Waßerfall darzu erfordert:

1. Vor dem Schwung des Wag-baums, samt seinen Waßer-Kasten	4 Kl.
2. Vor dem Oberen Waßer Kasten	1 Kl.
3. Vor dem unteren Waßer Kasten	1 Kl.

[598] ŠÚBA HKG B 270. 1737. febr. 7.

In allen

6 Kl.

III. Waßer wird vor einen ieden Hub erfordert 25 Eimer

IV. In der operation, bey einen ieden Hub muß sich:

1. der Wag-Baum 3 1/3 Kl. hoch in die höhe schwingen
2. müßen 25 Eimer Waßer in dem Kasten einrinnen
3. muß der Wag-Baum 3 1/3 Kl. sich herunter schwingen
4. müßen 25 Eimer Waßer ausrinnen.

Biß dieses alles verrichtet wird, hat man bald eine minuten zeit vonnöthen, zum wenigsten wird nicht möglich sein in einer minute zwey Hub zu verrichten.

V. Der Effect wäre bey einen ieden 1 Kl. hohen hub, aus einen 6 zolligen Kolben-Rohr; die ausgießung 39 1/7 Seitel oder halb Waßer.

Ob nun dergleichen Machine vorträglicher und nützlicher wäre, als die gemeine und diesesmahl gebraüchliche Waßer-Räder, wird am besten erhellen, wenn mann auch ein Waßer-Rad nach obigen puncten betrachten, und mit dieser Machine vergleichen wird.

1. Das fundament von einen Waßer-Rad, ist mit dem fundamente dieser Machine einerley, nehmlich ein heb- oder Wag-Baum; deßen centrum ist mitten in der Welle. Der kürtzere arm davon, die distanz von dem centro der Welle, biß an die aüserste Krümpe des Krumpen-zapfens, ohngefehr 2 Schuh. Der längere arm hingegen, der gantze Radius des Rads, von centro der Welle bis an die aüserste Peripherie 18 Schuh; welche gegen der vorigen länge; geben verhältnuß, wie 1 gegen 9 in der Machine hingegen ist nur wie 1 gegen 3 folgends mit gleichen Waßer sollte das Rad dreymahl soviel und mit 1/3 eben so viel, als die Machine operiren können.
2. die Machine hat eben so viel Waßer fall vonnöthen, als ein Rad von 6 Kl. in Diametro, wie oben Num. II. gezeiget worden.
3. Nach Erfahrung ung geständnüß des H. Hell, auf ein umgang des Waßer-Rades braucht man 25 Eymer Waßer, damit aber beym Rad geschehen 2 Hub, bey seiner Machine hingegen nur ein Hub.
4. Ein Rad machet in einer minute 5 biß 6 Hub, die machine hingegen unmöglich 2 Hub, folgends ein 2/3 weniger. Die ursach ist worum das Rad dreymahl mehr hube machen muß, weil da alle die oben in dem 4. punct beschriebene operationes, welche bey der Machine distinctis temporibus geschehen müßen, beym Rade alle in einer zeit geschehen; denn da wird das Waßer zugleich eingoßen, und ausgoßen. Item das Waßer Rad schwingt sich beständig nur hinunter, und folgt ein heben baum das ist der Radius einen dem anderen nach ohnaufhörlich, gehet auch einmahls das Rad zuruck, in die höhe das Waßer zu hollen.
5. Ein Hub von 6 Schuhen, in einen 6 zolligen Kollben-Rohr, und ein heb von 3 Schuhen in einen 8 ½ zolligen; oder von 3 Schuhen und 4 zoll, in einen 8 zolligen Kollben-Rohr, gießen gleiches Waßer, machen gleichen Effect, brauchen auch zur bewegung gleiche Kraft. Also ist auch bey denen Rädern, alles eins ob man Ihnen anhängt, einen hub von 3 Schuhen in 8 ½ zolligen Rohr oder von 6 Schuhen in 6 zolligen Rohr; folgends den hub und Waßer-guß anlangend ist mit der Machine einerley.

Aus dieser betrachtung und vergleich erhellet, daß ob zwar gleich dem ersten Punct oder fundamento nach, das Rad dreymahl mehr gewallt haben sollte als die Machine, wegen aber, bey dem Rade mehreren vorfallenden fictionibus, wenn man auch die gewallt gleich gelten laßet, ist aus dem 3. und 4. Punct, klar zu ersehen, daß man solche Machine kaum auf 1/3 unmöglich aber auf die helfte, des Effects und Nutzen welchen man von einen wohleingerichteten, und durch gleiche als die Machine stangen und Röhren Würckenden Waßer-Rade, zu hofen hätte bringen könte.

Actum Schemnitz

den 4. Aug. 1736.

S. Mikoviny

1736. augusztus 10. Selmecbánya Mikoviny Sámuel gépészeti szakvélménye Hell Józef Károly által újonnan tervezett vízemelőgépről[599]

Praes. 24. Aug. Anno 1736.

Mechanisches Gut Achten
über die, von dem Jungen Carolo Hell
neü vorgestellte Waßerhebungs Machine

I. Daß Fundament dieser Machine bestehet wie aller dergleichen, in dem gegen Gewicht aequilibrio oder vielmehr praepondio, wo man eine Last, durch andere gleich oder mehr gewichte heben und in die höhe bringen will. Weill aber eine Waßer Seüle, in 6 Zoll dick und 56 Clafter hohen (NB. die Maß sollen hier nach dem Bergstädter Schuch verstanden werden) Sätz Röhren in sich selbsten 45 Cent 36. tt. wieget und samt aller grubenstangen, Kolben schwere und friction wohl über 65 Clafter außmachet, hat der H. Hell, solche Last nicht durch eine gleich ärmige Waag, weill man dazu eine notable quantität Waßer vonnöthen hätte, sondern durch einen verlängerten Hub oder Waag Baum, angreifen und heben wollen; und zwar daß die hebende Last 1 ½ Cltr. von dem Zapfen Punct die Würckende hingegen 4 ½ Cltr. abstehen, folgends nur 1/3 der Kraft brauchen solte. Die Bewegung selbsten an dem kürtzersten Arm, oder der Kolben Hub soll eine Clafter haben und der längere Arm 3 Clafter hohen Schwung machen. Worbey zwar zu mercken, daß wenn der längere Arm gegen den mit Bogen versehehene[!] kürtzeren jederzeit mit einem drittl der Last über wichtig bleiben solte, muß solcher wegen der im Schwung Distantiae Lineae directionis a Centro noch um 2 Schuch länger, das ist in allen 4 Claftern fünf schuch haben, und dadurch wird auch höher Schwung nehmlich von 3 Clafter und 2 Schuch veruhrsachet.

II. Wird also eine Höhe zum Waßerfall dazu erfordert.

1. Vor den Schwung des WaagBaums samt seinem Waßer Kasten	4 Cltr
2. Vor den obern Waßer Kasten	1
3. Vor den untern Waßer Kasten	1
Thut in allen	6 Klafter

III. Waßer wird vor einen jeden Hub erfordert 25 Eimmer

IV. In der Operation bey einem jeden Hub, muß sich:

1. der Waag Baum 3 ½ Ctr. in die höhe schwingen
2. Müßen 25 Eimmer Waßer in den Kasten einrinnen
3. Muß der Waag Baum 3 1/3 Clafter sich hinunter schwingen
4. Müßen 25 Eimmer Waßer außrinnen

Biß dieses alles verrichtet wird, hat man bald eine minute Zeit vonnöthen; zum wenigsten wird nicht möglich seyn in einer minute 2 Hub zu verrichten.

V. Der Effect wäre bey einen jeden 1 Cltr hohen Hub, aus einem 6 zölligen Kolben Rohr, die auß gießung 54 Seitl oder halben Waßer.

Ob nun dergleichen Machine, vorträglicher und nützlicher wäre, als die uns gemein gebraüchliche, aber wohl eingerichtete Waßer Räder, wird am besten erhellen, wenn man auch ein Waßer Radt nach obigen Puncten betrachten und mit dieser Machine vergleichen wird.

[599] ŠÚBA HKG B 270. 1737. febr. 7.

1. Das Fundament von einem Waßer Radt, ist mit dem Fundamente der Machine einerley, nehmlich ein Hub, oder WaagBaum; deßen Centrum ist mitten in der Welle, biß an die äuserste des Krumpen Zapfens ohngefehr 20 Zoll, der längere arm hingegen der gantze Radius des Radts, von Centro der Welle biß an die äuserste Peripherie 18 Schuch. Wenn nun auf solches Radt auf einen Umgang 25 Eimmer Waßer fallen, wird 1/3 davon nehmlich 8 1/3 Eimmer in der operation das Centrum gravitatis hingegen von einen drittl der Peripherie, welche 3 Cltr großen Radium hat, fällt in den 178 ¾ Zoll von dem Centro der Welle ein; diese Länge giebt die proportion gegen den krumpen Zapfen, wie 1 gegen 9. Weill aber nur ein drittl von 25 Eimmer operirt, muß man von der Kraft nur 1/3 nehmen, nehmlich wie 1 gegen 3. Das ist ein 6 Clafter hohes Radt mit 20 Zolligen krumpen Zapfen. Hat eben die Gewalt, wie des H. Hells seine Machine.
2. Die Machine hat eben so viel Waßer fall vonnöthen, als ein Radt von 6 Cltr im Diametro wie oben gezeüget. num. 2.
3. Nach Erfahrung und geständnüß des H. Hell auf einen Umgang des Waßer Rades, braucht man 25 Eimmer Waßer, damit aber geschehen beym Radt 2 Hub, bey seiner Machine hingegen nur 1 Hub.
4. Ein Radt machet in einer minute 5 biß 6 Hub, die Machine hingegen ohnmöglich 2 Hub, folgends um 2/3 weniger: die Ursach ist warumb das Waßer Radt 3 mahl mehr Hübe machen muß, weill da alle, die oben in dem 4ten Punct beschriebene operationes, welche bey der Machine distinctis temporibus geschehen müßen, beym Rade alle ein einer Zeith geschehen, dann da wird das Waßer zugleich eingegoßen und ausgegoßen: Item das Waßer Radt schweiget sich beständig nur hinunter und folget ein Hebe Baum, das ist der Radius einer dem andern nach ohnaufhörlich gehet auch einmahls das Radt zurück in die höhe das Waßer zu holen
5. Ein Hub von 6 schuchen in einem 6 zolligen Kolben Rohr und ein Hub von 40 Zoll mit einem 20 zolligen krumpfen Zapfen, und in einem 8 zolligen Kolben Rohr, gießen gleiches Waßer, machen gleichen effect, brauchen auch zur Bewegung gleiche Kraft; also ist auch bey denen Rädern alles eins, ob man Ihnen einen Hub ~~von~~ anhängt von 40 Zoll, in 8 zollige Rohr, oder von 6 schuchen in 6 zollige Röhr; folgends den Hub und Waßer Guß anlanget, ist mit der Machine einerley.

Aus dieser Betrachtung und Vergleich; erhellet, daß wenn gleich das Radt mit der Machine nur gleichen Effect haben solte, ist doch aus dem 3 und 4 Puncte klar zu ersehen, das mann solche Machine kaum auf 1/3 unmöglich aber auf die helfte des Effects und Nutzen welchen man von einem NB. wohl eingerichteten, und durch gleiche, als die Machine stangen und Röhren würkenden Waßer Rade zuhofen hätte, bringen könte.

Ist auch zu vermuthen, daß die ersten Inventores von denen Waßer Rädern: sich dergeilchen Machinen mit Waßer Kästen bedienet haben, weill Ihnen aber das Waßer holen, einfließen und außfließen, zu lanweillig vorkommen, haben Sie endlich eine Machine an die andere, und einen Kasten an den andere angeheftet, worauß endlich ein vollkommenes Waßer Radt geworden ist. Actum Schemnitz den 10. Aug. 1736.

Samuel Mikoviny
der Röm. Kays. Majestät
in denen Nieder-Ungarischen
Bergstädten, bestellten
Geometra

1736. november 22. Selmecbánya Mikoviny Sámuel az 1736 nyári hónapjaira vonatkozó napidíj-kérelme a főkamaragrófhoz [600]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig und Hochgebiettender Herr Herr
Cameral Commissari

Eüer Hochfreyherrlichen Gnaden werden sich gnädig zu errinnern wissen, wie daß ich in dem verflossenen Fruh-Jahr, gleich mit dem anfang des Monaths May, dem von Ihro Kay. Mayestät mir allergnädigst ertheilten Decrete, und Befehle zufolge, habe zu der Continuation der ausmessung des Königreichs Ungarn schreitten, und von hier abreisen wollen; Weil aber bey allhiesigen Werckhern, noch ville Sachen, und operationes ruckständig waren, welche ich zum Nutzen des Hochen Aerarii hätte vornehmen, und ausführen sollen; haben Eüer Hochfreyh. Gnaden vor gutt befunden, und mir gnädig anbefohlen, daß mich auch in denen Sommer Monathen, hier länger aufhalten, und das nothwendigste verrichten solte, mit der Vertröstung, daß es einer Hochen Instanz nicht zu wider seyn wird, disesmahl auch bey allhiesiger arbeith dieselbige Diurna, welche sonsten bey der ausmessung des Landes habe, applacidiren, und mir gnädigst abfolgen zu lassen.

Wie ich auch den ganzen Monath Majum, halben Junium, ganzen Augustum, und einen Theil von October, in allen gegen drey Monath mit allhiesigen geschäften zugebracht, dabey auch, die mir zur Instruction gnädigst anvertraute Expectanten, öfters auch auf meine Kosten mitgenohmen, und in unterschiedlichen Operationibus exercirt habe. Erscheine als dann vor Eüer Hochfreyh. Gnaden mit einer unterthänigsten Bitte, daß Eüer Hochfreyh. Gnaden, solche mir versprochene vertröstung, gnädigst resolviren, oder bey einer Hochen Instanz dise meine angelegenheit gnädigst recommendiren geruheten, zumahl da ich das erste Jahr ganz auf meine aigene Unkosten leben muß, indeme mich die erlegung der Decretal-Tax, und die weite transportirung von Prespurg anhero, weit mehr gekostet, alß das mir allergnädigst resolvirtes Salarium austrägt; Vertröste mich auch einer gnädigsten Resolution umb desto mehr, weil es Eüer Hochfreyh. Gnaden am besten bewust, daß meine bemühungen, in der oben gemelten zeit villeicht nicht ohne Nutzen des Hochen Aerarii angebracht, und angewendet seyn werden; Wie dann auch hinführo, werde diese und jede hohe gnad mit meinen fleiss, und Eifer nach allen Kräften demeritiren, nicht verabsaumen, der mich auch in solche zu versicht zu fernerer hochen gand, Protection, und Patrocinio empfehlend lebe.

Eüer Hochfreyherrlichen Gnaden
Schemnitz den 22. Novemb. 1736.

Unterthänigst gehorsambster
Samuel Mikoviny
bestelter Kay. Geometra

1736. december 4. Mikoviny Sámuel levele a Magyar Kamarának, melyben a karkóci út tervéért a fizetségét kéri[601]

Excelsum Camerale Consilium
Domini Domini Gratiosissimi

Cum intuitu praestitorum per me, in diversis negotiis cameralibus, laborum & fatigiorum, Excelsum Camerale Consilium, remunerationem pro parte mea gratiose resolvere, ac eatenus etiam Excelsae Camerae Aulicae repraesentationem suam submittere dignatum sit; nihilominus, siquidem uti audio, eaedem repraesentatoriae, ibidem deperditae essent; labores

[600] ÖStA HKA HFU 1737. márc. 12. r. Nr. 707. 478–479. fol.
[601] MOL E 41 1736. No 245., ÖStA HKA HFU 1737. febr. 16. r. Nr. 706. 296. fol.

vero mei, in praefatis cameralibus negotiis praestiti, me & multis fatigiis, & impensis constarent; ideo, tenui quoque mea sorte, me premente, apud Excelsum Camerale Consilium iterato demisse insto; quo intuitu praedeclaratorum fatigiorum meorum, effectivam remunerationem gratiose resolvere; vel si eatenus quaepiam adhuc considerationes occurrerent; Dupplicatam ad Excelsam Cameram Aulicam transmittere dignetur. Pro qua gratia persevero

Excelsi Cameralis Consilii

humillimus servus
Samuel Mikoviny
Mathematicus

1736. december 15. Selmecbánya Mikoviny Sámuel a főkamaragrófnak Hell József Károly vízemelőgépéről[602]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner frey-Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Ewer Hochfreyherlichen Gnaden, gnädigen befehl zu folge, habe abermahl, die Carl Hellische projecte, wegen seiner Neue Waßer Machine übersehen. Wenn nun die Machine, noch in dem vorigen stande ist, wie solche so wohl beschrieben, als in Model vorgestellet worden, kan meiner Pflicht, und aller Mechanischen überlegung und überrechnung nach, kein anders sentiment davon geben, als ich schon ehemahls gestellet. Nehmilch daß solche unmöglich das praestiren kan was ein wohl eingerichtetes Waßer-Rad, wenn solches eben an die stelle wo die Machine zu stehen komt, stünde; und so hoch, als der Machine sein wird, aber kaum braucht, ware; und eben mit demselben grubenstangen und Sätzen operirete; ausgenohmen, daß der Herr Hell besondere, verborgene, und so wohl in der beschreibung, als in dem Model nicht vorgestelte vortheile wuste.

Daß man aber diese Machine aufrichten und in die probe nehmen sollte, bin gar nicht dargegen; vielmehr offerire mich alles das möglichste dabey zu thun und beyzutragen; indeme solche nicht sonderlich viel kosten möchte zumahl, wenn sie bey einen Schacht, über tag ohne besonderen Platz darzu zugraben, angebracht werden könte. Der mich zu hohen gnaden unterthänigst empfehlend lebe.

Ewer Hochfreyherrlichen Gnaden
Schemnitz den 15. Dec. 1736.

Unterthanigst gehorsamste
Sam. Mikoviny

1737. január 30. Selmecbánya Mikoviny Sámuel Monitum II.-ának kelte[603]

[602] ŠÚBA HKG B 270. 1737. febr. 7.

[603] Megj.: Bél Mátyás: Notitia Hungariae novae… Tom III. Közli: Purgina 1958a 188–195. p., magyar fordításban: Deák 1987 91–97. p., Hung. nova 98–109. p., szlovák fordításban: Prikryl 1977 405–413. p.

1737. január 30. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a körmöcbányai Peverelli-ház átépítéséről[604]

Praes. 2. febr.
Anno 1737.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Frey Herr
Gnädig und Hochgebiettender Herr Herr!

Nach empfangenen Ewer Hochfreyherr. Gnaden, Gnädigen Befehl, habe mich den 11ten praesentis nach Cremnitz begeben, und alda dem gnädigen Befehl zu folgen in beyseyn derer Herrn Ober Beambten, und beyziehung der darzu nothwendigen Werkleüthen, am ersten das erkaufte Peverelische Hauß in allen Theillen visitiret und wie man solches zum besten nützen könte, betrachtet. Das Hauß an sich selbsten ist ein zimlich großes weitläufthiges, und festes Gebäu; dabey aber ist es nach der alten Art mit großen vorhäusern überhäufet, und auch in etlichen Gelegenheiten zu weitläuffig, welche in diesen Standt unbrauchbahr wären. Kan demnach das gantze Hauß mit geringer Veränderung und Uncosten repariret und in folgende Sieben Gelegenheiten oder Wohnungen eingetheillet werden

1mo In dem untersten Stockh oder zu ebener Erde, weill die hohe Instanz hat dem Herrn Peverelli ad Dies Vitae freye Wohnung accordiret, kan man solche aus dem großen neben dem Cammerhof gelegene Vorhauß zu richten, und darzu die Leigeb Stuben samt dabey gelegenen Gewölb appliciren; in allen wird aus 3 Zimmern, 1 Kuchel, und 1 Gewölb bestehen, wie solche in dem Grundt Rieße[605] mit A bezeichneter sich befinden. Diese Gelegenheit wäre künftighin vor eine Bergmeisters Wohnung füglich zu appliciren.

2do Eben in diesen Stockh, befindet sich noch in dem hintere Gebäu in Grundt Rieß mit B gezeichnet eine Gelegenheit von 2 Zimmern, 1 Kuchel und 1 Gewölb, welche actu in zimlichen guten Standt ist.

3tio In dem Mittlere Stokh, kan die vordere Gelegenheit zu einem Herrsch. oder Cammergräflichen Abstaig Quartier behalten werden, solche wird bestehen in 3 Zimmern, 1 Cabinet und 1 Gewölb, wie solche in dem Grundt Rieße mit C bezeichnet sich befindet.

4to In eben diesen Stockh, in dem hintere Gebäude, ist noch eine der obere bemelte gleiche und im Grundt Rieß mit D bezeichnete Gelegenheit, aus 2 Zimmer 1 Kuchl, und 1 Cammer bestehend.

5to Wie sich denn auch aus dem großen, in eben diesem Stockh gegen Cammerhof gelegenen Saale, eben dergleichen Gelegenheit, aus 2 Zimmern, 1 Kuchel und 1 Cammer bestehet, zurichten läßet; solche wird im Grundt Rieß mit E angedeütet.

6to In dem obere Stockh, die vordere Gelegenheit, kan vor eine Buchhalterische Wohnung angewändet werden, solche wird bestehen, aus 5 Zimmern, 1 Cabinet oder neben Zimmer, 1 Kuchel und 1 in dem untere Stockh liegenden Gewölbe wie solches in dem Grundt Rieß mit F angedeütet.

7mo In eben diesen Stockh gegen dem Cammerhof, ist noch eine der untere gleiche; aus 2 Zimmern 1 Gewölb und 1 Kuchel bestehende Gelegenheit, welche im Grundt Rieß mit G angezeichnet worden.

Darneben wird noch der gantze unterste Stockh oder zu ebener Erden von dem hintere Gebäu, wie auch ein oder 2 Keller, ein großer Schütt Boden zwey länglichste Gäng oder

[604] ŠÚBA HKG B 271. 1737. máj. 5., megtalálható még a költségvetés nélkül: ÖStA HKA MBWU r. Nr. 92/1. 1738. jún. 17. 114–196. fol.
[605] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/4.

Gewölber, zu den Schaid-Gaaden requisiten, Behältnüßen angewendet. Die übrige Keller hingegen können unter die Inwohner ausgetheillet werden.

Die reparations und zurichtung des gantzen Hauses Uncosten, wie aus beygelegten Überschlag Sub Lit. H zu ersehen, möchten sich in allen biß 968 fr. belauffen, welche, daß dem Hohen Aerario desto leichter zu ertragen seyn möchte, haben die H.n Ober Beambten vorgeschlagen, daß die zu diesem Hauß gehörige Grundt Stücke; alß Gärten, Äcker und Wiesen, könten biß um 800 fr. verkaufet werden, mit welchen nebst beysetzung ein Paar 100 floren die gantze reparations Uncosten ersetzet werden könten. Dieses alles um desto deütlicher und umständlicher vorzustellen, habe das gantze Hauß abgemeßen, und darzu gehörige, so wohl Grundt als Profill Rieße[606] verfertiget, und Sub Lit. I und K beygeleget.

Wie hoch man aber dieses Hauß zu Cremnitz nützen könte, läßet sich hart determiniren; zumahl da in unsere Bergstädten sich bald keine andere Quartier bedürftige Leüthe befinden, als die H. Cammeral Beambten, da Sie nun Quartier suchen müßen, es denen Stadt Leüthen genug theüer zahlen, wenns aber eigene noch so propere Häuser hätten, könten aus solchen keinen Nutzen ziehen, weill sich darzu nie keine Inwohner finden dörften. Wäre als denn dieses Hauß am besten zu einem gewißen Nutzen anzuwenden, wenn die darinnen befindliche Gelegenheiten denen H. Cameral Beambten, die ohne deme resolvirte Quartier Gelder haben, ausgetheilet, und assigniret würden, wodurch man dann bemelte Quartier gelder erspahren möchte.

Wenn man aber auch die darinn befindliche Gelegenheiten nach einer sehr schlechten und geringen Preiß Schätzen, und estimiren solte, so wären solche auch zu Cremnitz um einen Jährlichen zieß zu verlaßen.

1mo	die mit A bezeichnete 3 Zimmer, 1 Kuchel und 1 Gewölb samt 1 Keller bestehend	fr. 30
2do	das mit C angedeütete Cammer Gräfliche Absteig Quartier, in 3 Zimmer, 1 Cabinet, 1 Gewölb bestehend	fr. 30
3tio	die mit F bemerckte Buchalterische Wohnung, aus 5 Zimmern, 1 Cabinet, 1 Kuchel, 1 Gewölb und Keller bestehend wie H. Buchalter in dem vor ein Jährigen Bericht selbsten angeführet	fr. 60
4to	die noch übrige vier, mit B, D, E, G angezeügte, und jede aus 2 Zimmern 1 Kuchel 1 Gewölb bestehende Gelegenheiten, jede nur zu 15 fr. gerechnet, thut	fr. 60
	Summa	fr. 180

Wie gering aber diese Gelegenheiten geschätzet sind, ist leicht zu erachten, wenn man nur die zu einer jeden gehörige Stückh besonders betrachtet, ohne daß man zu dem Schaidt Gaadens Nothdurft bald das drittheil von dem Hauß und darinnen befindlichen Platz anwenden wird.

Die zu dem Gnädigst resolvirten neü erbauenden Kohl Hauß gemachte Anstalten, habe auch mit denen H. Ober Beambten aufs neue untersuchet und befunden, daß man solches auf dem erst projectirten Orthe, theils wegen schlechten Grundt, so aus Puren Schlackhen und Schlamm bestehet, theils wegen Gefahr des Waßers, und zu deßen Abwendung große Uncosten, wie auch wegen einnehmung des zu der Hütten nöthigen Platzes, unmöglich anbringen kan. Haben als denn ein anders wegen des Grunds, der Zufuhr, und noch andere Umständen ein viel bequämers Orth der Hütten gegen über, über dem Waßer in der Seithe des Gebürgs gefunden, und ausgesetzet, allwo sich solches Gebäu, viel sicherer und geschickter wird anlegen laßen.

Bey dem neu erbauenden Schaid Gaaden, haben sich auch eine und andere Vortheille gezeiget, als das man den Schaid Waßer brenn Ofen nicht mit großen Uncosten besonders bauen, sondern nur den Schaid Gaaden um so viel verlängern und den Scheydwaßer brenn

[606] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/5.

Ofen neben die andere Scheydt Öfen aufsetzen; wie auch das Scheiydt Waßer conservatorium nicht von neuen zuerbauen, sondern nur ein schon fertiges Gewölb darzu zu appliciren solte. Hierdurch werden so wohl eine und andere kleine Cammeral Müntz Gebäude, welche um den Platz zu gewinnen, hätten ruiniret und anderwärtig aufgerichtet werden müßen, conserviret, wie auch zimmlicher maßen an den Bau Uncosten ersparhet, und in beyden fällen dem Hohen Aerario gezimmender Nutzen beygeschaffet. Actum Schemnitz den 30. Januar 1737.

Ewer Hochfreyherrlichen
Gnaden

Unterthänigst gehorsamster
Samuel Mikoviny
Geom. et Architect

Beyläufiger Überschlag, was auf Zurichtung Sieben Wohnungen in dem Peverelischen Hauß an Uncosten erforderlich seyn möchte.

	fr.	xr.
Die Wohnung zu ebener Erden zuzurichten im Grundt Rieß mit A bezeichnet	150	-
das Gewölb im Vorhauß bey dem großen Zimmer zu machen im Grundt Rieß mit M gezeichnet	75	
Schidt Mauer in der Gelengenheit e	20	
Item in Obere Stockh mit F bezeichnet	20	
den Rauchfang in diese beyde Zimmer eber	60	
dem Gewölb, ein Zimmer, wo jetzo die Satl Cammer ist, zur obere Wohnung F	30	
Fenster zu zurichten	20	
die Schiedt Mauern in die Gelengenheit F	80	
den Pfeiller ein Keller und Schütt Boden 2 Bögen mit N angedeütet	30	
die Stiegen zu verändern und mit doppelten Brettern überlegen	20	
In dem Obere Stockh die beeden Böden 40 stk.		
träm auf 6 Cltr a 45 xr. fr. 30 – xr.		
Wacherlohn - fr. 14. xr.		
Zu Stokodur – fr. 70 xr.		
Altes Ästrich herunter und neües mit Ziegel Pflastern 20 xr.		
Abzubrechen den alten Boden und Schütt abzuwerfen 10 xr.	145	
6 Öfen, 4 a 9 fr. und 2 a 7 fr.	50	
6 Öfen Füß a 3 fr.	18	
6 Öfen Gatter a 5 fr.	30	
Dach Rienen 40 Cltr aufzuziehen und einzulegen a 30 xr	20	
Fenster, Thüren, Böden und andere nothwendigkeiten	200	
Thut zusammen fr.	968	

1737. február 11. Selmecbánya Mikoviny Sámuel terve és költségvetése az ún. hohen Bockennél építendő tóról[607]

Praes. 18ten Febr.
Anno 1737

Nach genauer abmessung des oberhalb denen hochen böckhen befindlichen und zu einem grossen wasserteüch tauglichen Platzes, ist befunden worden, das wann alldorten ein teüch angeleget wäre, dessen wasser 3 Clafter höcher als die hochen böckhe stehen solte:

wäre solcher lang	200	Clafter
breith aber bis	100	Clr.

[607] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. 795. fol.

in umkreis	480	Clr.
die obere fläche	13436	quad. Clr.
innhalt am wasser	48128	Cub. Clr.
oder	6433110	Emmer

Wann der teüch voll wäre, gienge das wasser auf 5 Stangen-künste 30 und auf 4 Künste 13 täg, zugleich auch die Puchwercke in allen 45 täge.

der damm wäre in dem untern Spiegl lang	14	Clr.
in der obern fläche lang	50	Clr.
nebst einem 3 bis 5 schueh hochen damm von	20	Clr.
im grund breit	10	Clr.
hoch	10	Clr.
im grund die letten tief durch aus	1	Clr.

wie dises alles aus dem beygelegten grund und Profillrise[608] deütlich wird abzunehmen seyn.

Die zuerbauung dises teiches erforderliche uncosten möchten sich erstreken von

1545 Cubische Clr. gestauchte letten jede per 4 fl. 30 xr.	6952	fl. 30	xr.
4805 ½ Cub. Clr. Erden jedes per 1 fl. 30 xr.	7207	30	
zapfen, Rinnen, und zimmermans arbeith	1000		
Extra unversehnliche uncosten	1000		
Summa thut fl.	16160		

Solten sich aber mehr unvermuthete umstände, als das etwa der grund gar zuschlecht wäre, oder das gebürg das wasser nicht halten solte, und mehr dergleichen zuefälle eraignen, die man nicht anders, als aus der Erfahrung ersehen kann. Zu solcher Vorwendung erforderliche uncosten seynt in disem überschlag nicht eingeschlossen, sonderen wo sie vonnöthen wären, müste man dieselben besonders anschlagen und anrechnen.

Schemnitz den 11ten febr.
Anno 1737.

Sam. Mikovini

1737. április 17. Selmecbánya Mikoviny Sámuel levele a főkamaragrófnak a karkóci útépítéssel kapcsolatban[609]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Frey Herr
gnädig und Hochgebiettender Herr
Herr

Aus dem von Ewer Hochfreyh. Gnaden, mir sub dato 14. praesentis gnädig zugestelten decret, habe einer hochlöbl. Kays. Hofcammer, gnädigsten Befehl und willen ernohmen, daß die reparation, der, bey der festung Leopoldstadt befindlichen beschwerlichen wege, welche auf ersuchung und befehl der Ungarischen Cammer Anno 1735, Mense Majo, visitiret, untersuchet, und darüber meine unterthänigste relation, sambt der zur reparation nöthigen unkosten überschlag und delineation erstattet habe; Mir diesesmahl per Pausch, nach dem damahl gemachten überschlag per 2500 fl. angetragen worden.

Weil aber dieser überschlag schon von 2 Jahren geschehen, von welcher zeit, sich die umbstände zimblich möchten verändert haben, und die dahmahls noch extirenden alte däme, und brücken, worzu den starcken pasage zugeschweigen welche täglich den weege nicht besser, sondern schlechter zu machen pfleget, die in denen vorigen Jahren eingefallenen viellfältige exundationes, vieles contribuiret, folgendts die unkosten muthmaßlich höher

[608] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/21.
[609] ŠÚBA HKG B 270. 1737. ápr. 17., megtalálható még: ÖStA HKA HFU 1737. ápr. 29. r. Nr. 708. 809–843. fol.

steigen möchten; Sothanes gnädigsten antrag, in aller unterthänigkeit muß depreciren; und mich gehorsamst declariren, daß es ohne denen, in dem gnädigsten willen und befehl einer hohen Instantz beruhet, ob mir dergleichen reparation aufsicht und veranstalltung, committiret und anbefohlen werden solte. Wobey ich meiner pflicht gemäß, so zu wirtschaften und doch alles in gutten beständigen, und dauerhaften standt zu setzen, als wan es mein aigenes geldt kostete, schuldig und verbunden wäre.

Wie aber auch dieses ohne der schuldigen, und mir von Ihro Kayserl. Mayestät allergnädigst anbefohlene landt-Meßerey versaumung, geschehen solte, wäre schwer zu vermitteln; ausgenommen daß ich nach geschehenen gutten anfang, und angeordneten allen übrigen anstalten, meinen wohl zu informirenden, und dem Werckh gewachsenen substitutu, da laisten, selbsten aber mich als dan zu der landt-Meßerey verfügen dörfte. In fahl aber wo einer hohen Instantz, mit mir so gnädigst zu befehlen beliebig sein möchte, wäre mein unterthänigstes bitten, mir solches baldt anzudeutten zu laßen; In deme ich gleich mit anfang des Maii, mich zur delineation deren weith entlegenen, und an Pohlnischen gräntze situirten Comitaten, zubegeben, besonnen bin, der mich zu hohen gnaden empfelendt, verharre.

Ewer Hochfreyh. Gnaden
Schemnitz den 17. Aprill 1737.

Unterthänigst gehorsamster
Samuel Mikovini geometra

1737. május 5. Selmecbánya Mikoviny Sámuel levele a Magyar Kamarának arról, hogy neki az Udvari Kamara utasítására van szüksége, hogy Lipótvárra elutazhasson[610]

Excelsa Camera Regia
Excellentissime, Illustrissimi ac Spectabiles
Domini Domini gratiosissimi

Benigno, Excelsae Camerae Regiae, respectu reparationis viarum Leopoldopoliensium, mandato debita cum veneratione percepto, iuxta tenorem eiusdem, pro accipiendis necessariis dispositionibus apud Excelsam Cameram Regiam, Posonii quidem me quam primum fieri potuerit sistere haud intermittam. Cum tamen idem negotium etiam ab Excelsa Aulica intimatum habeam, sub conditione ne hinc ullorsum discedere praesumam, prius quam desuper expraessum mandatum obtineam. Benignis, itaque hisce altefatae instantiae meae ordinibus obsequi ulterioresque tantis per hic praestolari debeo. Quibus uti spero quam proxime obtentis absque omni dilatione, Excelsae Camerae Regiae mandatis meaeque obligationi satisfacere; Posoniique comparere studebo. Gratiae interea summisque favoribus me comendans, persevero.

Excelsae Camerae Regiae
Schemnitzii die 5. Maj. 1737.

servus humillimus
Samuel Mikoviny

1737. május 15. Selmecbánya Mikoviny Sámuel válasza Kirchner Mihály Miksa véleményére a hohen Bockennél tervezett tóról[611]

Daß der Herr Verwalter Kirchner in seinem berichte wegen des bey denen Hohen Pöcken eingerathenen Teiches mich und meine, mir gnädig von meiner Instanz anbefohlene pflichtmässige Verrichtung, am allermeisten angegriffen, kan solches demselben aus Einen

[610] MOL E 41 Litt ad Cam 1737 No 114.
[611] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. 788–790. fol.

Christlichen mitleiden desto leichter verzeichen, je mehr numero, mir und allen die mit Ihme zu thunn haben sein ungegründete Spiritus contradictionis universalis bekandt.

Achtete auch nicht der mühe werth demselben mit unitzigen wort zu antworten, wann die sache in privato, oder auch nun bey allhiesiger unser hohen Instanz, welche anders und rechtmässig davon informiret ist, verbleibe, weil es, aber auch höchere orthen kommen soll, finde mich benöthiget, auf seine ungeraumte Einwendungen, umb Einer Hochen Instanz, die sachen, welche der H. Kirchner gantz confus machen will, etwas deütlicher unterthänigst vorzustellen, eins und anders kürtzlich zu errineren. Erstlich gestehe, dass ich Carte auf meiner hohen Instanz befehl pflicht und kunstmässig verfertiget, nicht zu dem Ende dass solche der H. Kirchener consiren soll, bin auch darinnen verfertiget, dass sowohl die Hochen Instanzen als auch die allhiesige Kay. Cameral und berg beamten, ja die gantze verständige und gelehrte Welt, die mir obligende verrichtungen, und arbeiten höcher aufgenomen, und vor viel besser gehalten, als dass solche ein jeder, auch in der sache unverständiger, und unerfahrner censiren, mit recht taxiren oder corrigiren in stand wäre.

Wer nun meine wegen des neüen teücht verfertigte Carten anbliket, wird leichter ersehen, dass der H. Kirchner wie Er meine Carten hat betrachtet, seine augen wird schwärlich zu haus gehabt haben, weil Er nicht dieselben haubt stücke, als die Kurwa-hora, das gegenüber Mittagige gebürg dessen Situation, Prospect, und Profil verlänget, welche haubtsächlich, in der Carte, nach der rechten maaß gesezet, und noch mit grossen buchstaben benennt sind. Caroli und Magdalenae Schächte das dabey, und warum seyn solten wens ich nicht, indenen sie zimblich weit von diesen ort abgelegen, und könnet weder das streichen weder das ausbeüssen des ganges andeüten, weil sie auf verschiedenen laüfen in der tiefe auf dem gang einfallen, will aber solche der H. Kirchner auch haben, muß meine General-rieß darüber zu Rath ziehen.

Wie die Carte solte widersinnisch gestellet seyn, kan ich nicht begreifen, weil solche in facie loci von fus zu fus nach der rechten lage ausgemessen, und aufgezeüchnet worden, muß also unteranderm das gantze, der Carten conforme gebürg widersinnisch seyn, oder muß der H. Kirchner widersinnisch geschauet, und geurtheilet haben.

Ich habe auch mit dem H. überreütter Spiegel nicht das streichen des ganges in der tiefe, welches von jeden lauf, übern tag anders anzuzeügen wäre, sondern das augenscheinige ausbeüssen, nach der bekanten stund aufm tag, auf der tag Carte angemercket, und ausgescheiben, weis auch nicht, wie der Herr Kirchner anstatt <u>ausbeüssen</u>, hat lesen können <u>streichen</u>.

Wie ferner der H. Kirchner wegen das streichen unserer gänge, und klüfte raisoniret, lasse ich die allhiesige H. bergbeamte zu urtheilen glaube aber, dass wann jemand nur ein oder zweymahl, unsere gruben befahren, und betrachten möchte, wolte sich verwundren dass der H. Verwalter Kirchner, so schlechte Käntnus haben solte.

Dann wann Er sich nur ein wenig davon informiren ließ, möchte Er nicht das ausbeüssen des Sigelsberger-gangs in dem Mittern Teuch, das ausbeüssen der fordern liegend Kluft aufm tag, und das streichen der Mitten sincker hangend-kluft von Carolischacht gegen Mittag vergeblich suchen.

Es möge aber der H. Kirchner das Streichen und ausbeüssen der gänge anführen und beweisen wie Er wolle, wird Er doch in dem zum teüch destinirten ort, kein ausbeüssen finden, dan dieser grund ist zum wenigsten zwey bis drey Klafter hoch angeschlemet, und so dickh, und fest, dass wann der gantze oceanus darauf liegen solte, könte doch nicht eintziger Tropfen in die Tiefe durchtringen.

Die Errinerung wegen der festigkeit des gebürges zeiget auch, dass der H. Kirchner solches noch wenig untersuchet, dan von der mittags seiten, ist ein sanftes mit gunter Erden bekleidetes, und inwendig dichtes gebürg von Mittnacht aber, die Kurwa-hora, theils letten theils lebendiger felsen.

Der H. Kirchner aber allegiret pro Exemplo die bereüts stehende Teüche dass solche alle rinnen, dieses allegiren wir auch, dass ob sie schon alle rinnen, destwegen dem Hochen Aerario gleichwohl unschätzbahre Nutzen eintragen, dann wegen des wenigen wassers was durchgehet, leidet man keinen positiren schaden, respectu der Menge, welche man zu des Hochen Aerarii nutzen, gleichwohl in denen Teüchen behält, darzu das durchgehende, gehet nicht verlohren, sondern rinnet auf die Künste, oder aus einen Teüch in den andern, will der Herr Kirchner aber Teüche haben die absolute gar kein wasser durchlassen, hätte Er dem Höchsten Shöpfer der welt, den Rath geben müssen, die Erde so zu formiren, dass sie kein wasser nicht in sich lasen solte, so lange aber als die Erde das Regen wasser in sich saugt, so lange wird sie noch leichter, das auf sich liegende schwäre Teüchwasser einsaugen, und da und dorten widerum herausschweisen lassen, der H. Kirchner kan wohl in seinen Idaeis Teüche haben, die in der welt ummöglich seind, zumahl da man grosse Distinction machen mueß, zwischen denen in der ebene respective liegenden 2 bis 3 Klafter tiefen fisch Teüchen, und unserer infallender gebürg 6 bis 8 Klafter hochen wasser-teüchen, Es wäre freülich zu winschen, die Teüche so zu versichern, dass kein tropfen wasser nicht durchginge, solches aber zu praestiren auch mit den grösten Unkosten kan man vors gewiese nicht verspröchen, der damm zwar kan und muß so geschlagen werden, dass Er kein wasser nicht durchläst, und dass ober sich schwebende, und druckende wasser zu halten, und zu tragen in stande sey, von dem boden hingegen und der seiten kan keiner guet sprechen, das beste Mittel ist davor, dieselben mit verwachsenem wasen, und gelegneten Erdreich, gantz und unberührter zu lassen, und mit dem ausgraben die Klüfte nicht zu eröfnen.

Der H. Kirchner meint ferner, dieser Teüch seyn angeben zue austränckung der Windschachter Tiefe, es ist aber zu verwundern, dass der H. Kirchner vergessen, dass noch über der tiefen sich mehr läufe befinden, wann das wasser den gang nach durchsizen solte, müste Erstlich auf dem Erbstolln, und andere läufe kommen, so bleibe gleichwohl des H. Kirchner seine tiefe in Salvo.

Wegen des vertrauen zu denen Teüch grabern, dienet dem H. Kirchner zu nachricht, dass der Mikoviny, schon auch viele Teüche gesehen, gebauet, auch viele Teüchgraben dirrigiret, instruiret und manche auch ausgemustert habe.

Die taxirung der ausrechnung des überschlags samt übrigen von H. Kirchner übel angezogenen puncten übergehe, und dem H. Kirchner beseren Sinn zur Einigkeit, und grösseren Eyfer zur beförderung des Hochen dienstes anwünsche.

Schemnitz den 15ten May 1737.

Sam. Mikoviny Geometra

1737. augusztus 6. Mikoviny Sámuel költségvetése a Szomolnokon megépítendő spriláskasról[612]

Praes. 6. Aug.
Anno 1737.

Specification

derer Materialien, die zu einen zu Schmölnitz erbauenden, Spiral-Treib-gapel Korb, erfordert werden.

1. Spiedel-Baum, wens möglich Eichenen, wo aber nicht nur Tännen 4 Kl. lang 20 zoll dick, der soll nur Rund gelaßen werden.
2. 4 Creutz-Baum, Tannen, 7 Kl. lang, in quadro 1 Schuch breit, 9 zoll dick.
3. 8 Stuck Creutz-Baum, 4 ½ Kl. lang, 7 zoll in quadro.
4. 12 Tännen Stuck von undeterminirter länge, die man auf 6 zoll in quadro umhauen kan.

[612] ŠÚBA HKG B 274. 1738. aug. 11.

5. Biß 120 Kl. 4 zoll dicke Pfofen, und 18 zoll breit.
6. 120 Stuck, 2 Kl. lang 1 zoll dick, 9 bis 12 zoll breit wo möglich Buchnen Bretter, oder auch ordinarie gruben gestäng.
7. Was nägel und Eisen zeug anbelangt, wo nur Eisen vorhanden kan man in etlichen tagen verfertigen.

NB. Oben Specifirtes Holtz-Werck, wo nur möglich soll alles gut ausgedrücknet zusamen gesucht und angeshaft werden.

Sam. Mikoviny

1737. szeptember 15. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak Fischer javaslatáról és új tavak létesítéséről[613]

An
Ihro Gnaden
dem Hoch und Wohlgebohrner Herr, Herr Johannes Nepomuc. Freyherr von Mitrovszky der Kön. Kais. Mjt. der Cassauer Cameral Administration Rath, wie auch in denen Nieder Ungarischen König. Bergstätten Hochverordneten Comissarium Meinen gnäden und hochgebietenden Herr Herr gehorsamste Declaration

Praes. 15. Octob.
Anno 1737.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner
Frey Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Das mir gnädig zugesteltes Beratschlagnus Protocol; über die von (titt.) Ihro Gnaden Herrn Hof-Camer-Rath und Architect frey-herrn von Fischer, gethane zwey vorschläg, nehmlich anstatt der feldstangen-künste mehrere Puchwercke, und, zu vermehrung der Berg gefäll, besondere kleine Machinen zu erbauen; habe nicht nur aufmercksam übersehen, sondern solches auch so gründlich und zulänglich ausgearbeitet befunden, daß mich auch mit zu unterschreiben gar kein bedenken getragen. Weilen mir aber auch dabey einige besondere gedancken beygefallen, unterfangen mich, solche, meiner pflicht und gewiesen gemäß, Ewer Hochfreyher. Gnaden, unterthänigst, hinmit zu eröfnen und beyzubringen.

Der gethane vorschlag samt der berathschlagung, zielet dahin, ob daß man die puchwercke folgends auch die gefälle zu Schemnitz vermehren sollte. Welchen Principio wird ein ieder vernünftiger, der nur sonsten von der Menge und zulänglichkeit, der puchwürdigen gänge überzeiget ist, dem beyfall geben; es ist also nur de modo augendi, die Haupt Quaestion. Puchwercke zu vermehren, und die künste zu cassiren, scheinet schier, in einem ort zu schneiden, und in dem anderen zu flicken. Doch aber auch die Cassirung der Stangen-Künsten, um die gefälle zu vermehren, wäre noch nicht so vill zu achten, wenn alle die Puchwercke schon da stunden, da man aber auf die auferbaung, und künftige erhaltung, ziemliches Capital anwenden müste, leidet einen zimlichen anstand, ob man um sothanes Capital, nicht was nutzlichers, und was beständigers zu wegen bringen könte.

Die Puchwercks gefälle nehmlich zu vermehren, und die Künste auch in gang zu erhalten, wäre vieleicht viel Sicherers, und dem hohen aerario viel vorträglicheres Principium. Solches zu bewürckstelligen wären noch genug, leichte und von Gott und der Natur vor unsere zeiten vorbehaltene mittel. Ewer Hochfreyh. Gnaden werden sich gnädig erinneren, daß ich mich öfters so wohl schriftlich als mündlich gehorsamst declariret, daß mir gahr nicht

[613] ŠÚBA HKG B 272 1737. okt. 24., megtalálható még: ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. 357–363. fol.

schwer vorkäme auch noch alterum tantum, als actu auf dem Windschacht fliesset, oder Jahr aus und ein genugsames Waßer zu schafen.

Es hat sich Anno 1735 und 1736 bereits so viel Waßer auf dem Windschacht befunden, daß in beyden diesen Jahren, die Künste und Puch-Wercke, bis ohngefehr auf drey Wochen gangbahr gewesen, in gegenwärtigen extra und sehr druckenen Jahren, die operation der künste und puchwercke wird doch wenigstens gegen sieben Monath dauren. Woraus denn zuschließen daß man auch in denen druckensten Jahren, doch zum wenigsten auf 6 biß 7 monatliges Waßer Conto machen kan. Schafet man als dan alterum tantum, oder soviel als noch darzu vonöthen, so wird Windschacht, künftig hin mit beständigen und genugsamen, waßer auf das gantze Jahr versehen sein. Ob man aber actu zu Schemnitz Puchwercke nicht genug hätte, wenn solche nur von Jahr zu Jahr in beständiger operation erhalten werden könten, laß einem jedem Bergverständigen, und des allhiesigen satus kündigen, daweil hingestellet sein. Zum wenigsten dörfte man mehr richten, mit denen jetzt befindlichen pucheisen, in einem gantzen, als eben mit diesen und denen vorgeschlagenen, in einem halben Jahr. Die zu gleich mit eben diesen Waßer verichtende, gruben Waßerhebung zugeschweigen.

Wegen beyschafung der Waßer, hofe wird niemand in zweifel stehen. Eine ziemlich klare prob davon, giebt uns der neugemachte, und sonsten schon zum voraus, vor sehr drucken, und ohne tropfen Waßer ausgerufene Hodritscher graben. Er ist in noch kaum in die halbe strecken, als vorgeschlagen worden gegraben, und auch nicht in dem standt daß Er das halbe waßer was hinein komt behalten könte, bringt dannoch wie man schon aus etlichen Regen gesehen, bald das stärckeste Waßer zu; daraus man ersehen kan, daß wenn nur dieser, weit genug, gegen Mittag und Mitternacht geführet wird, die Windschachter Waßer, wird ziemlich vermehren. Dabey kan man die Haupt und Szitner graben so erweitern, daß ein jeder noch einmahl so viel Waßer geben soll. Wäre dieses nicht genung, känte man annoch, mittels durchtreibung gegen die Reichau, oder gegen die Hodritsch eines kleines Stollens, ein ungemeine menge Waßers durch eben dergleichen graben zuführen. Allein es ist nicht nöthig auf alle diese mittel zuverfallen, in dem die bereits stehende und angefangene graben, schon so viel Waßer geben, daß es unsere Theicht nicht faßen können, nach gebührender aber, und nicht sehr kostbahrer erweiterung, noch so viel geben möchten, als man auch in denen druckensten Jahren, auf dem Windschacht Jahr aus, und ein vonöthen hätte.

Die nun zuführende Waßer in denen Teichen aufzubehalten, oder genugsame Teiche darzu zu haben, ist noch der übrige Haupt-Punct, von welchen annoch gehorsamst zu melden habe. Es ist bekandt, daß wenn unsere samt den nun erbauten, bereits stehende Teiche alle voll werden, die Künste und Puchwercke wenigstens 4 Monath mit Waßer aushalten; wenn als den noch einer, der zwey Monath dauren thäte, darzu könen, und der große Teich um eine Klafter erhöhet wäre, welcher auch als den um ein gantzes Monath mehr Waßer faßen möchte, daß man auf 7 Monath Waßer genug hätte, wäre man auf das gantze Jahr versichert. Den die Teiche werden gemeiniglich, gegen anfang oder Mittel des Aprilis voll, daureten als den, wenn auch den gantzen Somer nicht regnen möchte, biß gegen anfang des Novembris, um welche zeit mann wiederum gewieße Hofnung hat, die teiche zu füllen, und damit weiderum biß in früh Jahr auszukommen. Dieses nehmlich von denen druckene Jahren zu verstehen, in naßen hingegen, wäre ohne dem dieses Conto leichter und gewießer.

Einen Teich aber, der 2 Monath dauren thäte, hätte man die schönste gelegenheit, bey denen hohen Pöcken anzulegen; von welchen Ewer Hochfreyh. Gnaden, wird am besten bewust sein, wie oft, und wieviel schon, ist pro und contra, discuriret und disputiret worden. Ich glaube die Haupt anstände sind genugsam erleichtert und superiret, zumahl der gröste, daß das Waßer in die gruben fallen möchte, welches zu asseveriren, scheinet wieder alle Natürliche und Berg Wissenscahft zu sein, hinvon aber weils hier die kürtze nicht zulaßt, wens nöthig wäre, bin erbietig eine besondern Erklärung, ausführlich abzufaßen, und vor der gantzen Welt bezeügen, daß aus dem neu anzulegenden großen teich, nicht das mündeste

Waßer, unserer gruben zusitzen kan; und wolte wüntschen nur in stande zu sein, ob ich gleich außer meiner Pflicht, kein privaten Nutzen, davon zu hofen habe, vor den geringesten Schaden mit meinen hab, und gutt zu caviren. Es ist freylich sehr gutt, wenn mann in allen Sachen circumspect gehet, hingegen aber auch sehr schädlich, wenn man sich, durch unötige, ungegründete, und weis nicht woher geholten Ursachen, von denen Höchst nützlichsten, und vorträglichsten vornehmungen abschrecken läßet. Wenn aber man ins künftige, noch mehr Teiche von nöthen hätte, könte man in den Krexen grund einen, unter denen hochen Pöcken noch zwey, und in dem Sigelsberger gründel, auch ein paar kleinere anlegen, welche alle zusamen, doch auf 2 biß 3 Monath Waßer faßen möchten. Doch meinen geringen erachten, und Calculo nach, in deme der neu eingerathene große, bey denen hohen Pöcken, nebst erhöhung des dames an dem ietzigen großen sufficient wäre, wären diese leztere nicht nöthig, ausgenomen in fall, daß man entweder die stangen künste mit mehreren Waßer frischer gehen, oder aber, noch neben denen stangen künsten, Puch-Wercke aufrichten, und die iezt stehenden mit dopelten Rädern operiren ließen.

Die erförderliche unkosten so wohl auf die Waßerführungen als Teiche, möchten sich nicht viel höher belaufen, als die erbauung und unterhaltung der Projectirten Puchwercke. Den auf den bau allein sind angeschlagene 20000 fl. die Jährliche unterhaltung ins Capital geschlagen, machet leicht 10000 fl. also zusamen 30000 fl. Mit welcher summa, mich denn wohl getrauente, auf dem Windschacht, die erförderliche Teiche zu erbauen und zuzurichten; darneben auch mit 7 biß 8 Tausend, auch genugsame Waßerführungen zubereiten; dieses auch alles innerhalb 2 Jahren in volkomenen stand zu setzen.

Nach diesen nun meine gehorsamsten, unvorgreiffliche meinung bestunde fast in folgenden Punctis.

1. Daß man schier um das Capital welches man auf die Erbaung und unterhaltung der Projectirten 17 puchwercken anwenden muß, dem Windschacht mit Waßer so versehen kan, daß so wohl die Stangen Künste, als alle Puchwercke, das gantze Jahr hindurch gangbahr gemacht werden, und wenn solches geschicht:
2. daß man die gruben Waßerhebung umsonst haben; die wälder wegen des Machinen Holtz verschonen, solche vor dem Handel und gruben-bau erhalten; mit dem iezt stehenden Puchwercken in einen gantzen, gleichwohl mehr, als mit eben diesen und denen projectirten in einen halben Jahr, verichten; und das hohe aerarium, den fundum der gruben und Puchwercks gefäll, allein vor sich genüssen wird; wiedrigen fall aber wo nicht die helfte, zum wenigsten 1/3 davon ausn händen laßen.
3. daß auch die bey dem vorschlag, wegen bespanung eines Waßer-gapels, wochentlich zu erspahrende 135 fl. auch bey den künsten, leicht erspahret werden könten, wenn man solche sowohl übern Tag, als in denen schächten, gebührender Maßen verbeßern und einrichten, oder auch nur etwas mehr Waßer darauf laßen wird.
4. daß dieses beneficium, darneben auch etliche gewerckschaften welche Puchwercke auf diesen Waßer haben genüßen, und mit dem aus Ihnen gefällen zukomenden Regali, dem hohen aerario fructificieren werden,
5. daß wenn man inskünftige sehen wird, daß man gleichwohl noch zu wenig Puch-Wercke hätte, der gantze vorschlag gleichwohl in Salvo verbleiben, und als den zumahl auch wenn die feuer Machinen der löbl. Camer heimfallen sollten, bey mehreren Waßer auch größere Nutzen abwerfen möchte; In deme die Puchwercke, nicht 26 wochen sondern auch, das gantze Jahr gangbahr wären.

Den anderen theil des vorschlags anlangend, wegen vermehrung der berghalten gefälle, scheinet als wenn man wegen gewinung 6000 oder 7000 fl. 10000 fl. verliehren dörfte. Denn vor dießmahl hat das aerarium 3000 biß 4000 Jährlichen gewien, von denen halden-wasch-wercken, hinführo aber hätte 10000 fl., nehmlich 6000 bis 7000 fl. mehr,

verliehret hingegen aus eigenen fundo 10000 fl. welche, den neuen klein-machinen Contract zu füllen, die ruinirung der Wälder, und übrigen unkosten zugeschweigen.

In diesen fall könte man einer hohen Instanz, gnädigsten Intention vieleicht viel beßer secundiren, wenn man in der höhe in dem Kräxen oder auch dem kleinen Sigelsberger grund, ein oder zwey Teuchel, welche beyweiten nicht so viel, als die zwey Projectirte kleine feuer Machinen, kosten thäten anlegen, davon das Waßer, nach beschafenheit, auf die Siegelsberger oder Ferdinandi Schachter und von dorten auf die übrigen Halden führen, das Waschen nach belieben anstellen; Entweder in Somer zu verdopeln, oder aber auch dem Winter durch anstatt des Warmen Waßer, die Wasch-Stuben haitzen möchte. Auf solche weis könten so wohl die gefälle vermehret, als auch der gantze fundus, völlig dem hohen aerario zum genuß erhalten weden. Die gemeldete Teichtel mit Waßer zu versehen, und auf die halden zuführen, leidete auch nicht den geringsten anstand.

Dießes wäre als den, was ich noch bey der gantzen bearthschlagung, anzumercken, und Ewer Hochfreyh. Gnaden, meiner Pflicht und gewißen gemäß, unterthänigst vorzustellen hätte, mich Ewer Hochfreyh. Gnaden hoher Protection empfehlend.

Ewer Hochfreyher. Gnaden
Schemnitz den 15. Sept. 1737.

Unterthanigst gehorsamster
Samuel Mikoviny

1737. szeptember 15. Galgóc Mikoviny Sámuel levele a Magyar Kamarának a karkóci útépítés ügyében[614]

Inclyta Camera Regia
Excellentissime, Illustrissimi, Spectabilesque
Domini, Domini gratiosissimi

De gratiose mihi comissa, viarum Karkotziensium reparatione, priusquam Inclytae Camerae Regiae, rationes universales exhibuero, praesentibus interea quantum hactenus profecerim, humillime exponendum duxi. Inde ab initio laboris, cum difficultatibus quidem satis multis, mihi continuo colluctandum erat; in quibus praecipuae fuere, instrumentorum, operariorum, nunc iam et vecturarum defectus deffectus; his tamen non obstantibus, auxiliante numine, et favente serenitate, opus eo iam provectum est, ut ad optatum deproperet finem; quem etiam, nisi incomoda impediverit tempestas intra duas septimunas me certo obtenturum spero. Pecuniam huic operi destinatam, quam alias Posonio, vel undecunque, non sine itinerum expensis advehere debuissem, ex gratiosa Excellenstissimi Comitis, Praesidis Camerae indulgentia, ex cassa dominii huiatis, iam quae restabat totam, levavi, ita, ut erga meas quietantias, Suae Excellentiae, ex Posoniensi universalis repraesentationis Bancalitatis Cassa, unde alias levanda fuisset, refundatur. Totam nihilominus adsignatam summam vix me impensurum spero. Quod tamen ex consumati operis, proxime exhibendis rationibus, uberius patebit. In his me Inclytae Camerae Regiae, gratiae, gratiosaeque protectioni comendans persevero

Ejusdem Inclytae Camerae Regiae
Dominorum, Dnorum gratiosissimorum
Galgotzii die 15. Sept. 1737.

servus humillimus
Samuel Mikoviny

[614] MOL E 41 Litt ad Cam 1737 No 114.

1737. szeptember 21. Galgóc Mikoviny Sámuel levele gr. Erdődy Györgyhöz az udvarnoki halastó és malom ügyében[615]

1737. október 14. Selmecbánya Mikoviny Sámuel kérelme a főkamaragrófhoz, melyben támogatást kér lakásvásárláshoz[616]

Hochlöbliche Kayserliche
Hof-Camer
Ihro Excellentz
und Gnaden, Gnaden

In Erwegung Einer Hochlöblichen Kayserl. Hof-Camer, Ewer Excelletz und Gnaden, Gnaden, vielfältiger hoher gnad, und erzeugten Wohlthaten, gestehe nichts weiters zu beobachten zuhaben, als mir anbefohlener Pflicht und Schuldigkeit, fleißigest, und eifrigst nachzuleben. Da ich mir aber eben dieses iederzeit vorgenommen, habe nicht geringe Hindernüße, in der mir decretaliter assignirten verbleibungs Stadt Schemnitz, wegen mangel einer nothwendiger und bequemer Wohnung und quartier, bißhero verspühren müßen. In deme ich theils selbsten, theils durch andere gutte freunde, bey einen halben Jahre gesuchet und gearbeitet, doch gleichwohl in der gantzen Stadt, keine zu wohnung bequeme gelegenheit, nicht erfinden könen. Wäre auch vieleicht gäntzlich ohne quartier geblieben, wenn sich nicht Ihro Gnaden Herr Cameral Comissarius, nebst denen H. Cameral Beambten meiner angenomen, und mir in solcher noth daß sonsten der Hauerschaftlichen Bruderladen, zugehöriges, so genantes Krancken Haus, ad interim eingeraumet hätten.

Unterfange mich als den bey Einer Hochlöbl. Kayserl. Hof-Camer Ewer Excellentz, und Gnaden, Gnaden unterthänigst einzukommen, daß mir denen anderen, in denen Ungrischen Bergstädten, von der Hochlöb. Kayserl. Hof-Camer, bestellten Beamten gleich, das eines freuen quartiers beneficium gnädigst angedeuet werden möchte. Indeme solches in denen Burgerlichen Hausern schwer zu bekommen; und wenn mans auch bekäme, nicht nur nach der Hauswürthe beliebiger Taxirung theuer zahlen, sondern auch nach Ihrer willkühr, sich hin und wieder, von Jahr zu Jahr ziehen müße; Welches mir vor allen anderen beschwärlich fället, weilen ich um den hohen Herren dienst, und mir anbefohlene Pflicht, rechtschafen zu observiren, zu meinen Mathematischen, Mechanischen, Geometrischen, und Mineralisch-Physicalischen apparate, ziemlichen Raum brauche, manche, aufzurichtende Machinen model, Experimenten, und Instrumenten stellen, auch unbeweglich haben sollte; worzu eine beständige Wohnung und mansio fixa vonnöthen.

Wiederhole als denen meine unterthänigst-gehorsamste Instantz, daß solche bey Einer Hochlöblichen Kayserl. Hog-Camer, Ewer Excellentz, und Gnaden, Gnaden, zu größerer Beförderung des hohen Herrn dienstes, vorgenehm gehalten, und applacidiret werden; und wie es eine Hohe Instantz bishero gethan, und auch ferner, durch anlegung auch gantz neuen gebeude, nicht nur die Ober- sondern auch die minder, Cameral uns Bergbeambten, Über-Reuter und auch Huttleuthe, mit nothwendigen quartier zu versehen gesienet ist, mich aus der zahl dieser Beneficianorum, nicht ausschließen möchte. Wenns aber einer Hohen Instantz ein neues gebaü destwegen anzulegen beschwerlich füle, könte man viel leichter, ein bereits stehendes und fertiges Haus, darzu erkaufen. Und wenn auch dieses nicht allerdings vor Rathsam, und angenehm gehalten werden sollte, wäre erbietig, mir auch eigenthümlich, ein Haus zu Schemnitz, vor eigenes geld zu erkaufen. Weilen ich aber solches, nicht so zu meiner nothdurft und Bequemlichkeit, als blos nur zur beförderung des höchst bemeldten Herrn dienstes, zu thun in Sinn hätte, gelangete an eine hohe Instantz, Ewer Excell. und Gnaden, Gnaden dennoch abermahlige unterthänigste bitte, um mir darzu aus der Kayserl. Cameral-

[615] Közli: Purgina 1972 90. p., Hung. nova 134–135. p.
[616] ŠÚBA HKG R 159. 1737. nov. 14., másolata uo. Ord. 1737. okt. 14. No. 35.

Schemnitzer-Cassa, mit ohngefehr 800 fl. semel pro semper, in fortem hospitii perpetui, als einen Gratial, gnädigst behülflich zu sein.

Und diese zwar meine unterthänigst gehorsamste bitte, unterfange mich, mit desto größerer getröstung vorzubringen, in deme einer hohen Instantz bestens bekandt wird sein, daß ich seit meinen aufenthalt, in denen Bergstätten, bey dem Treib-wesen, Künsten, und Waßerführungen, mit angebung und bewerckstelligung, verschiedenen Mitteln, und modalitäten, dem hohen aerario, doch einen nahmhaften jährlichen nutzen verschafet, und wo mir gott ferner leben und kräfte verleihet, auch weiter hin, vor des hohe aerarii aufnahm und interesse, mich eifrigst zu bemühen, einmahls aufhören werden. Der mich in solcher getröstung, in hohe gnad, und gnädigste Protection empfehlend ersterbe.

Einer Hochl. Kayserl.
Hof-Camer
Ewer Excellentz und Gnaden, Gnaden
Schemnitz den 14. Oct. 1737.

Unterthänigst gehorsamste
Samuel Mikoviny
in den Ungarischen Bergstätt.
bestellter Geometra

1737. november 20. Galgóc Mikoviny Sámuel jelentése a Kamarának a karkóci útépítésről[617]

Inclyta Camera Regia
Excellentissime Illustrissimi ac Sectabiles Domini
Domini Gratiosossomi!

Opere reparationis viarum Karkocziensium ab Inclyta Camera Regia mihi benigne demandato, jam perfecto et absoluto praesentibus tam operis totius, quam concreditorum mihi sumptuum rationes Inclytae Camerae repraesentandas duxi.

Acceptis tam Inclytae Camerae Regiae, quam Excelsae Aulicae, mandatis sub medium elapsi mensis Junii me Posonium contuli indeque ulterioribus instructus ordinibus, ad faciem loci Galgoczium & Leopoldopolim transivi, literasque Inclytae Camerae Regiae tam domino general commendanti, quam ejusdem loci annonae commissario Dno Gebhard exhibui. Cum autem Dnus Commissarius nulla, Dnus vero Commendans in foratalitio valde pauca instrumenta habuisset, eaque sine expresso Excelsi Bellici mandato comodare haud ausus fuisset vix ulla in parte adiuvari potui; Literarum quoque inclyto comitatui Nittriensi exhibitarum nullum penitus effectum vel auxilium sensi; Inde igitur nihil amplius exspectans totus in eo fui, ut auxiliante omnine quantocujus opus mihi commissum aggrederer. Cum autem labores campestres jam undiquaque increbuissent, primam maximamque difficultatem in conquirendis operariis exsertus, quos cum ex locis vicinis acquirere nequivissem, Posonium usque conductores exredivi difficulterque intra octiduum personas decem congregavi: quin imo vix laborem exordiri potuissem, nisi ex praesidio Leopoldensi viginti circiter militibus dictim laborare indultum fuisset. His tandem difficultatibus animati operarii mercedem etiam solita postularunt, cunctis; cunctis enim labores campestres in quibus praeter solutionem paratam intertentio quoque administrari solet, magis quam terrae fossio, vel aggeris congestio, placere videbantur. Inquod petitum durante messe, nisi penitus laboratoribus destitui voluissem consentire, desicientibusque viris, etiam foeminas robustiores in numerum operariorum suscipere coactus fui.

[617] ÖStA HKA HFU 1738. júl. 19. r. Nr. 724. 996–1008. fol.

Ne itaque vel ob mercedem majorem vel ob desidiam laborantium quicquam in ipso opere negligeretur solutionem operariorum industriae magis, quam tempori adaequare studui. Totum videlicet opus, orgyatim elocavi singulosquo pro mensura praestiti laboris exolvi.

Altera denique haud minor difficultas ex defectu instrumentorum imprimisque vehiculorum monorotorum exurgebat; Quaelicet etiam in longinquioribus locis inquiri curassem, earum confectoribus oeconomicis laboribus occupatis insto tempore desiderataque quantitate obtinere nequivi.

Haec mihi omnius omnia sufferendo vel superando operi suscepto quantum licuit institi, donec totum in statum integrum consumatumque deductum esset.

Praescriptam operis formam, & mensuram aggerem latiorem, altioremque formando, undiquaque ferme ampliavi ut plurimum enim latitudo viae in fundamento est orgyarum 5 in superficie orgyarum 4 vel 3 ½ viasque jam factas toto pluvioso autumnali tempore ad praesens usque donec terra penibus congellata fuisset conservari. Quarum modernus integer status, situsque, ut eo clarius eluceseat mappam[618] hic adnexam juxta mensuras geminas designavi.

Ad sumptus mihi concreditos quantum attinet eorum erogatio rationibus sub litt. A. adjunctis patebit. Quos, licet omnes in unam, eandumque causam conversi sint, porro in ordinarios , et extraordinarios subdivisi. Per ordinarios intelligo eos solos, qui in calculo anno 1735. facto, specificati sunt. Extraordinarios autem dico, qui in hac specificatione non comprehenduntur.

In rationibus expensarum ordiniarum exhibetur:

Sub N° 1mo

Quantitas terrae aggeres congestae

Terram videlicett congestam orgyatim dimensus sum, proque una orgia cubica, seu quantitate terrae latitudinis, longitudinisque et altitudinis unius orgyae aggeri proximae x. 45 pro remotiori vero 54 exsolvi. Constitit igitur una orgya aggeris terrei, in fundamento 5 in superficie 4 orgyas lati & 2 ½ vel 3 pedes alti, una cum digestione flor. 1 xr. 25.

Sub N° 2do

Pretium glareae in superficiem congestae

Pro invectione quoque glareae orgyatim eum operaiis pactus sum et quidem pro ratione latitudinis viae, distantiaeque glareae diversimode: pro regula tamen habui, ut pro quantitate glareae unam orgyam longa, tres lata, & unum pedem alta ex locis vicinis solverem xr. 36. Seu pro orgyae cubica flor. 1 xr. 12. In locis autem magis distantibus orgyae cubicae pretium accrescebat; ferme usque ad flor. 2 calculo denique summatim sumpto constitit vectura glareae in unam orgyam viae congestae xr. 46 ½ desiderabantur vero pro una orgya summatim, minimum 17 quatuor jumentis juncti currus, obveniebant itaque pro uno cum xr. 2 ¾ cum porro via sit 910 orgyas longa, invecti sunt in toto 15470 currus glareae, adeoque constitit una orgya viae ut plurimum 3 ½ vel etiam 4 orgyas latae, altitudine unius pedis glarea constratae, una cum effossione, et digestione glareae uti ex Num. sequenti patebit flor. 1 xr. 1 ½.

Sub Num. 3^{tio}

Merces diurna operariorum, & quidem

1. Terram in aggere digerentium
2. Glaream effodientium vel digerentium

Cum enim labor in locis planis & paludosis in quibus nulla vel suspicio glarae habebatur, susceptus fuisset, eam multa cura exquisitam semperque tribus vel quatuor pedibus sub terra sitam deprehendi; ad illius igitur detectionem, et effossionem dictim ferme plus minus operarii 30 desiderabantur.

[618] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/7/1a és b.

3. Merces palerii operariis invigilantis.

Sub N° 4.

Expensae extraordinariae, et quidem

1., 2., 3. Sumptus pro instrumentorum coemptione et reparatione. Haec enim ex fortalitio Leopoldopoliensi obtinenda sperabantur, adeoque calculum ingressa non fuere, majorique ex parte juxta specificationem in rationibus sub N° 5 insertam, in natura exstant, reliqua vero durante labore confracta & consumpta sunt.

5. In profundiori effossione glareae, tres operarii terra obruti sunt unique eorum erura confracta reliqui vero externe solummodo concussi: In eorum itaque sanationem et aegritudinis tempore intertentionem expositos aliquot florenos ex debita compassione excelsam instantiam applacidaturam spero.

4. Pro pontium erectione et reparatione quae licet qua calculo haud comprehensa, mihi non incubnisset ob absentiam nihilominus dni commissarii Gebhard, et negligentiam arendatorum ut viae practicabiles evaderent, ipsemet curare debui.

6. Pro integrali viae reparatione. Laborem enim erectionis viarum circa 19. Octobris finiveram, quo tempore enim jam tribus septimanis pluisset, Dudvagusque exundasset currubus incommodissimo tempore viae necdum solidatae aperiendae erant. Accessit ingens plaustrorum vindemialium & nundinalium copia, quae superficiem viarum satisfirmam, pluviis adhaec multum contribuentibus, adeo devastaverant, ut necessario generalem reparationem et correctionem denuo suscipere deberim.

7. Pro conservatione viae. Sumptus enim pro sola erectione non autem pro erectae conservatione fuerant.

8. Pro claustris. Me viae aestivo, vel hyemali sicco tempore frustra corrumperentur, in sex locis claustra lignea duobus palis, et una trabe transverta constantia fieri curavi; ut iis, dum decturae per altas collaterales pergere possunt viae factae praeclusae conservarentur.

Defalcatis itaque, ex adsignata summa 2500 flor. expensis extraordinariis flor. 112 xr. 20 ex residuis fl. 82 xr. 48 via Karkotziensis tota constitit flor. 2304 xr. 52.

Cum Inclyta Camera Regia de viarum harumce jam factarum futura conservatione quoque cogitare mihi gratiose commiserit hoc etiam in passu ut officio meo humillime satisfacerem post multas considerationes, tenui meo judicio putarem, eam jure, meritoque in arendatores telonii devolvi posse. Partium eam ob causam, quod viis jam reparatis existentibus, quo plures quam ante currus hac transituri sunt, eo magis vias destruent solique telonio fructificabunt. Qui itaque destructionis fructum percipit, ille merito damnum inde emergans refundere debet. Partim vero quod pontium ante existentium, pars fere tantum tertia mansit, telonii igitur arendatorum sumptus pro pontium intertentione, si non in duabus tertiis, minimum in medietate diminuti sunt. Adeo ut plus forsan constiterit pontium cassatorum intertentio, quam futuris temporibus constabit viarum conservatio. Pontes enim cassati faciunt 257 exstantes vero 186 orgyas.

Quanti autem imposterum viarum conservatio constitutura sit exacte determinari nequeat, ab experientia tamen habeo, ut ex expensarum extraordinariarum positione 7 patet, per unum mensem etiam autumnali pluvioso hoc tempore fl. 16 conservari potuisse. Siccis vero temporibus intra mensem vix fl. 6 tota conservatio adaequaret. Sequentibus tandem annis si agger satis solidatus fuerit, ne tantum quidem constabit. Mensibus denique illis quibus per vias collaterales pergi potest nulla penitus conservatione opus erit.

Optime consultum iri itaque putarem, si certus aliquis viarum invigilator circiter cum salario annuo fl. 40 constitueretur, qui defectus minores manu propria quotidie repararet, si vero majores nonulli orirentur unum alterumque operarium sibi adjungeret, in temporeque restauranda restauraret. Si etiam aliquando eveniret, ut tota superficies viae notabilius destrucretur; ejus reparationem flor. 8 circiter perfici posse, ex positione 6 expensarum extraordinariarum, ab experientia patet.

Ne autem nunc mentionatus invigilator vias per desidiam negligeret, salariumque gratis acciperet necessum foret, ut idem inspector aliquis, honestioris sortis homo praeponeretur, quem ille hebdomadatim de statu viarum informaret, laboresque praestitos specificaret; Hic vero dum liceret, ipsemet vias saepius revideret, operariosque reparantes exsolveret.

Hinc itaque discedens, ne viae interea omni penitus inspectione destituantur, remanent invigilationem ante hic laboranti palerio Simoni Malatzkensi commisi; officiales autem dominis Galgotz ne inspectionem, donec Inclyta Camera Regia ulteriores fecerit dispositiones, tantisper in se suscipere, instrumentaque lignea, ac ferrea adhuc exstantia et in rationibus sub N° 5. specificata Galgotzii in loco quocunque securo conservari curare, ne gravarentur, requisivi.

Superest ut quid porro imposterum circa conservationem viarum observari posset, paucis attingam. Hactenus animadverti, viis, quam maxime obesse pessimam illarum aurigarum consvetudinem, quod omnes per una eademque vestigia pergere soleant. Quo ut si vel modicae orbitae excaventur pluvioso inprimis tempore, lutum concipiant, frequentique curruum transitu in foveas lacunasque abeant. Intererit itaque viarum invigilitoris ut transennas a damnosa hacce consuetudine dehortetur orbitasque vel minimas immediate planet, vel glarea impleat. Si vero ad explendas lucanas glaream in superficie viae sufficiente. non habuerit, eam in loca necessaria uno alterove curru aliunde advehi curet.

Aliud denique malum, quod viis factis plurimum obesse posset, est frequens exundatio fluvii Dudvagi, quam in ejus alveo aliquando sumptibus Aerarii Regii effosso cataractae molares causare solent, quae ut tollantur anno 1735. projectaveram, molarum fossas collaterales; ad eas tamen perficiendas, cum nec expressos ordines, nec sumptus destinatos habuissem accingere me haud potui; Ad hoc meo exili iudicio, eas non Inclyta Camera Regia sed molarum domini eum immediate molarum in locis indebitis & illicitis exstructarum conservationi, dominaliumque territoriorum, ab exundationem incomodis et damnis liberationi inservirent; efieri curare deberent. Quod unice ab altiorum instantiarum judicio & dispositione dependebit.

A multis quidem mihi suadebatur ut per latus utrumque viae salices insitae disponerentur, viarum, quasi latera imposterum conservaturae. Rem tamen exactius perpendens, magis nocituram quam profuturam judicavi. Donec enim salices excrescerent latera viae concepto cespite satisfirmabuntur, prorecta vero salices eo viis nocerent quod propter earum umbram, via fere nunquam debitet exsiccari posset. Quin imo id quoque in futurum observandum veniet, ut arbores altiores ad vias omnes decutiantur, viaque semper aprico soli exponatur.

Pontes nunc adhuc exstantes cum majori in parte recentes firmosque deprehenderim, hac vice ultro tollere & cassare nollui. Si autem futuris temporibus eorum pali, trabesque computruerint, omnes fere ad mediam longitudinis modernae mensuram reduci possunt; prout etiam eorum loco, facilius glarea constrati aggeres quam novi iterum pontes erigentur.

Haecce fuere quae I. Camerae Regiae ex officio refferre atque repraesentare debui. Qui me, humillimamque instantiam meam sub lit. N adnexam benigne reflexioni, solitaeque gratiae submittens persevero.

Inclytae Regiae Camerae

Galgotzii die 20. Novembris 1737.

servus humillimus
Samuel Mikoviny

Inclyta Camera Regia,
Excelentissimi, Illustrissimi, Spectabilesque Domini,
Domini Gratiosissimi

Inclyta Camera Regia gratiose semet reflectere dignabitur, qualiternam ego, aestate proxime elapsa, a laboribus meis ordinariis abstractus, ad erigendas vias Karkoczienses benigne ordinatus fuerim. Quod etiam opus auspicante numine aggressus, feliciter quoque finivi. Quam ob causam cum complura itinera suscipere, totaque aestate, una cum duobus amanuensibus, quibus invigilatorum, connotatorumque loco, in ipso opere utebar, quotidianaque vectura, memet sumptibus propriis sustentare; plurima adhac fatigia personalia, circa laborum dimensionem, directionem, consignationem, cassae conservationem, exolutionem, relationum, rationum, et mapparum appromptionem subire debuerim; praesentibus humillime instare audeo, quatenus Inclyta Camera Regia, praementionatos sumptus, fatigiaque mea gratiose respicere, neque benigna, et competenti remuneratione consolari dignaretur. Quam quidem humillimum meam instantiam, Inclytae Camerae Regiae, eo majori juducia submississime repraesentare sustinea, quod negotiis hisce mihi commissis occupatus, diurnum floren. trium, per Sacratissimam Majestatem Caesareo-Regiam aestivalibus mensibus, in servitio principis occupato, mihi clementissime resolutum penitus neglexerim.

Inclytae itaque Camerae Regiae benignitate fretus, eandem tam sumptuum, et fatigiorum, quam neglecti proventus, respectum habendo, humillimam hancce meam instantiam gratiose suscepturam, et applacidaturam confido, sperataeque gratiae me submississime commendans persevero.

Inclyta Regia Camera
Galgotzii die 20. Novembris 1737.

Servus humilliimus
Samuel Mikoviny

Litera A.

RATIONES
expensarum
in
vias Karkoczienses
erogatarum
1737.
N. 1.

Quantitas terrae in aggeribus viarum Karkocziensium congestae

in spatio	orgiae per xr. 45	cubiae per xr. 54	pretium f.	xr.
AB	21	15 2/3	29	51
CD	23 1/3	19	34	36
DE	13 1/3	9	18	6
EF	58 2/3	27	68	18
GH	6	-	4	30
HI	32 1/3	10 2/3	33	51
IK	9 1/3	5 1/3	11	48
KL	51 2/3	13	50	27
MN	26	11 1/3	29	42
OP	18 1/3	8 1/3	21	15
PQ	25	11 1/3	28	57

QR	65 2/3	29	75	21
ST	172	74	195	36
TU	168	76 1/3	194	42
UW	146	54	158	6
XY	153 1/3	69	177	6
ZZ	92 2/3	28	94	42
Summa	1082 2/3	461	1226	54
	1543 2/3			

NB Spatia literis alphabeti designata videantur in annexa mappa

N. 2.

Pretium glarae in vias Karkoczienses convectae

in spatio	orgiae viae	per xr.	pretium fl.	xr.	
ad A descensus	2	30	1		
AB	19 ½	36	11	42	
CE	21 ½	42	25	3	
	7	48	5	36	
EF	10	50	8	20	
	62	54	55	48	
GH	20 ½	48	16	24	
HI	17 ½	51	14	52½	
IK	38 ½	54	34	39	
KL	12	54	20	48	
	24 ½	60	24	30	
MN	22	54	19	48	
OP	25	36	15		
PQ	23	39	14	57	
QR	22	42	15	24	
	30	45	22	30	
ST	43 ½	48	34	48	
	35	45	26	15	
	30	42	21		
	30	39	19	30	
TU	29	45	21	45	
	30	42	21		
	35	39	22	45	
	40	36	24		
	decensus 1	45		45	
UW	30	39	19	30	
	22	42	15	24	
	40	45	30		
	descensus 4	45	3		
	item 3	48	2	24	
XY	230	48	106		rectius 104 fl.
ZZ	71	51	60	21	
longitudo viae	910 ½		714	48 ½	712 fl. 48 ½ xr.

N. 3

Operarii, qui in viis Karkocziensibus pro mercede diurna laborarunt

I. In erigendo aggere terram digerentes

dies	Operarii	per xr.		pretium fl.	xr.
a 9 usque 13 Julii	20	15		5	
15-27	83	15		20	45
	42	12		8	24
29 Jul. 9 Aug.	96	15		24	
	24	12		4	48
	265			62	57

II. In invectione glareae, glaream partim detegentes, effodientes, partim vero digerentes

dies	Operarii	per xr.		pretium fl.	xr.
a 12. usque 17. Aug.	60	15		15	
	204	12		20	48
19-23. Aug.	30	15		7	30
	42	12		8	24
26-31. Aug.	75	15		18	45
	123	12		24	36
2-7. Septem.	64	15		16	
	211	12		22	12
9-13. Septem.	69	14		16	6
	114	10		19	
26[!]-20 Septem.	67	14		15	38
	107	10		17	50
23-28. Septem.	78	14		18	12
	126	10		21	
29. Sep. 5. Octob.	57	14		13	18
	96	10		16	
8-12. Octob.	35	12		7	
14-19. Octob.	10 ½	12		2	6

III Die 22. Aug. constitutus est Simon Malatzkensis invigilator seu palerius cum salario diurno

a 12 Aug. usque 5 8$^{br.}$ per 24 xr.	fl. 17 12
a 7 Aug. usque 19 8$^{br.}$ per 18 xr.	3 36
	20 48

N. 4.

Expensae extraordinariae

		f.	xr.
1.	pro instrumentis ferreis juxta sub litera M. adnexam specificationem	42	5
	pro eorundem manubriis		48
	pro vectione ad locum laboris et revectione Galgoczium	1	

2.	vehicula monorota 27 per 15xr.	6	45
	item 20 per 16 ½ xr.	5	30
3.	pro reparatione vehiculorum toto tempore Rotario	8	36
	item fabro terrario	5	12
4.	pro erectione duorum pontium fabris, lignariis	5	36
	item pro reparatione pontium	2	36
5.	pro laesorum cura chyrurgo	2	30
	item pro intertentione	3	48
6.	pro integra reparatione viae a 21 usque 24. 8bris operarii 38 ½ per 12 xr.	7	42
	item 8 per 9 xr.	1	12
7.	pro conservatione viae a 25 8br. usque 20 9br. operarii 80 per 12 xr.	16	
8.	pro sex claustris	3	
	summa	112	20

N. 5

Ex instrumentis terreis, et ligneis

	empta sunt	exstant
vehicula monorota	47	38
pali fossorii (Schaussel)	36	33
Clavae	27	14
Ligones	6	5
Secures	6	1

N. 6.

summae summarum		fl.	xr.	
Ex N. 1.	pro terra	1226	54	
Ex N. 2.	pro glarea	714	48	712 fl. 48
Ex N. 3.	merces diurna operariorum			
	ad terram	62	57	
	ad glaream	279	48	
	Palerii	20	25	
Ex N. 4.	expensae extraordinariae	112	20	
	Facit	2417	12	
	Rectius	2415	12	

Remanserunt itaque ex assignatis 2500 fnis
82 fl. 48. xr.
rectius 84 f. 48 xr.

Samuel Mikoviny

1738. március 6. Mikoviny Sámuel javaslata a főkamaragrófnak új tavak létesítéséről[619]

Praes. 6ten Marty 1738.

Ihro Gnaden!
Hoch- und Wohlgebohrner Frey Herr,
Gnädig- und Hochgebietender Herr Herr.

Die mir gnädig zugestellte derer sowohl Ober- als minderer Hr. Cameral- und Bergbeambten meinungen, und guetachten habe Eüer Hochfreyherr. Gnaden gnädigen Befehl gemäß fleissigst durchgelesen, pflichtmässig überlegt, und befunden, das der Haupt Vortrag in dem bestehe, wie die allhiesige Berg- und Puch-werckhs-geföhle jährlich vermehret werden könten; diesen Zweckh nun zu erlangen, ist seith vielen Jahren jedermänniglich bekant, das mann darzu kein sicherers, und leichters Mittel nicht erfinden kan, alß die Beyschaffung mehrere, und so viel möglich Jahr aus, und ein taurenden Tag-Wässern, dann dadurch kan die Gruben von Wasser befreyet, in rechte sicherheit gestellet, die Wasserhöbungs-Uncosten gemindert, die Puchwercke gangbar gemacht, und daraus-folgende Geföhle namhaft vermehret werden; Weilen aber die hiesige gantze Gegend so hoch in Gebürg liget, das die lebendige Quellen-Wässer sehr wenig, und darzu bey weiten nicht zulänglich, auch anderwärts herzuführen ohnmöglich seyn, seynd schon bereits unsere Vorfahrer auf das heilsambste Mittel verfallen, die Schnee- und Regen-Wasser durch verschiedene Graben, und Führungen, von nahen und weiten Gebürgen zusammlen, in darzu bereiteten Teichen aufzubehalten, und als dann nach jedermahliger Notturft und erfordernus auf die Künste, und Puchwercke heraus zu lassen; Was dieses Mittel dem hohen Aerario seith vielen Jahren her vor ansehnlichen Nutzen verschaffet, und wieviel zur erhaltung der allhiesigen Werckher beygetragen? ist Einer Hohen Instanz ohnedem sattsambt bekannt. So viel aber als mann denen Alten zu dancken hat, das Sie diese sehr vortheilhafte mittel zu brauchen angefangen, so viel ist auch zu betauren, das solche bis auf unsere Zeiten nicht poustiret worden, dann dadurch ist jährlich dem Hohen Aerario ein namhafter Nutze entzogen; Es scheinet unter andere, das Unsere Vorfahrer in vielen Stucken durch andere lähre Hoffnungen, als, wann mann ein lebendiges Wasser von Pliesovetz, von Szlatina, oder gar aus der Grann den Schemnitzerischen Werckern zuführen könnte, von diesem heylsamen mittel abgehalten worden wären. Euer Hochfreyherr. Gnaden haben gleich bey glückhlichen Antritt dero Direction auf die Vermehrung derer Wässer rühmlich zugedencken, und den nunmehro fertigen St. Pacomii Teich anzulegen angefangen, Mir auch gleich nach meiner hier Anstellung anbefohlen, das Ich die von Alters her vorgeschlegene, und angehoffete Wasser-führungen untersuchen, und ihre möglich- oder unmöglichkeit durch eine accurate abwegung darstellen solte, welches Ich auch noch vor zweyen Jahren vorgenommen, und in gegenwarth Euer Hochfreyh. Gnaden alles fleissigst übermessen, auch endlich befunden, dass die Pliesovitzer Wässer tiefer, alß der Golbacher Teich umb 71 Klafter folgends tieffer, alß unsere Künste, und Puchwercke mehr alß 100 Kler ligen, die Szlatina noch umb etliche 50 Kler niederer, die Gran aber auch unter dieser noch viel tiefer. Nach befundener nun einer natürlichen unmöglichkeit, hat mann diese vergebliche Projecta völlig fahren lassen, und sich umb andere leichtere, und möglichere weege umbgesehen; Seith der Zeit hab ich Eüer Hochfreyherr. Gnaden öfters schriftlich, und mündlich unterthänigst vorgetragen, das es gar eine leichte Sache ware, noch einmahl so viel Wasser, als actu da ist, auf den Windschacht zu bringen, und darzu gehörige Teiche anzulegen, auf solche Vorstellungen haben Euer Hochfreyherr. Gnaden unter andere die Grabung der Hodritscher Wasserführung anbefohlen, welche auch gleich mit ihren Anfang (Gott sey Danckh) so glückhlich gelungen, das, wann

[619] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2 894-936. fol.

mann solche weiter continuiret, wird man eine grosse Menge Wasser auf unsere Künste, und Puchwercke bekommen, dergleichen, und noch nutzlichen Gräben könte man noch mehr anlegen, derer aber in gehörigen Orthen solte weiter gedacht werden, mit ein Worth, ist mann jedermänniglich genugsamb uberzeügt, das uns an der Gelegenheit Wasser zu verschaffen, und herzuführen gar nicht mangelt. Weil mann aber viele Wasser aufzubehalten, auch zimmliche Teiche von Nöthen hätte, Euer Hochfreyherr. Gnaden haben gar nicht gemangelt, sich umb darzu taugliche Platze umbzusehen; Ich habe Euer Hochfreyherr. Gnaden auch öfters vorgetragen, das man in dem allhiesigen, neben dem Windschacht ligenden Siglissberger Grund, allwo schon unsere Teiche ligen, noch mehrere zimmlich grosse Teiche anlegen könnte. Uber diss haben sich Eüer Hochfreyherr. Gnaden in dero eigener Hohen versehen, den vergangenen Sommer, Mühe genueg gegeben, noch andere Gelegenheiten darzu auszusuchen, welches Vornehmen hat auch sehr wohl gerathen; indeme Eüer Hochfreyherr. Gnaden in dem Reich-auer Grund einen schönen Plaz zu einem grossen Teich ausgesehen, und vorgeschlagen; Ist mann als dann auch disseits versichert genueg, das es an bequemen Orthen Teiche anzulegen gar nicht fehlen möchte.

Umb aber die Sache desto richtiger, und deütlicher auszuführen, und vorzustellen, des jetzigen kalten Wetters, hoch ligenden Schnee, und anderen Umbständen ohngeachtet, habe mir die Mühe geben, allesowohl stehende Teiche, als noch zu mehreren Teichen taugliche Plätze auszumessen, wovon ich auch eine ordentliche, und hier sub Lit. AA beygelegte Carte[620] verfertiget habe.

Erst ist zwar nider Geometrie eine bekante Sache, den Inhalt eines soliden Platzes, oder Teiches auszurechnen, wie auch die Quantität des ausfliessenden Wassers zu bestimmen, weilen aber der Ausfluss derer Teichwasser nicht allzeit einerley ist, lasst sich durch pure Rechnung schwer determiniren, wie lang das ein Teich dauren solte, habe dannenhero umb mehrerer Richtigkeit, und Sicherheit halber, die Erfahrung mit zu Rathe gezogen, das Wasser Protocol, oder die tägliche Wasser-zettl seith ein Paar Jahren her durchgegangen, und wie die bereits stehende Teiche von Tag zu Tag abgenommen, angemercket, den Zugang, oder Zufluess davon abgeschlagen, und daraus eine richtige Regel abgefasset, wie lang das ein vollgewordener Teich ohn einzigen Zufluess auf unsere Künste lauffen dörfte, wie solcher aus dem beygelegten Extract sub Lit. B. zuersehen.

Dergleichen Bewantnus hat es auch mit Ausrechnung des Nutzens, den mann von denen Teich-wässern anzuhoffen hätte, dieser Respectu derer Ross-gappl war ungemein gross, durch die Einrichtung aber der Feüer Machinen ist solcher zimmlich gemündert worden, und nach Verlauf der Feuer Machinen Contracts-jahren, weil die Wasserhöbung durch solche noch weniger kosten wird, wird auch der Nutzen der Teich-wasser kleiner angesezet werden müssen, den Vergleich als dann mit denen Ross-gappeln auszulassen, werde nur den Nutzen der Teich-wasser in Ansehung derer Feüer Machinen so wohl unter, als nach denen Contracts Jahren aussetzen; die Würckung einer ordinari Feldt-stangen-kunst, kan mann sicher zum wenigsten als einer halben Feüer-machine ansetzen, vor jezt stehende 4 Feüer-machinen ohne dem Wart-geldt kommen wochentlich zu bezahlen 700 fl., ein achtel nun davon, id est 88 fl. wäre die Erspahrung, oder Nuzen von einer Feldtstangen-kunst, da aber nach Verfliessung der Contracts Jahren eine Machine zu unterhalten, wird nicht mehr, als ohngefehr 100 fl. kosten, kommen auf eine Feldt-stangen-kunst Nutzen nur 50 fl. wochentlich anzurechnen, der Nutzen von denen Puchwercken, nach Beschaffenheit der Gänge des puchmässigen Zeiges, dessen Gewinnung, und Zufuhr ist auch unterschiedlich, vor diesem hat mann auf 1000 Centner Pachenstollner Gäng 361 fl. Nutzen angeschlagen, aus der 1736 Jahrs Probe seynd nur 300 fl. angerechnet worden, in diesen Stuckh aber auch sicher verfahren, rechnet man vor jezo auf 1000 Centen nur 250 fl. Nutzen: wie viel das in einer Wochen 9

[620] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/23.

Eysen verpuche, ist auch nach der Strenge, oder Mildigkeit derer Gänge nicht einerley, nach verschiedenen Proben ist doch befunden worden, das auch von den strengen, und harten Zeüg, als wie die Pachenstollner, und Theresiaeschachter Gänge seynd, zum wenigsten 400 Centen mit 9 Eysen in einer Wochen ververpucht werden, da nun unser Teich-wasser so starkh als eine Feld-stangen-kunst erforderet, in dem Stöplizhoffer Grund 14 kay. puchwerckher Räder jedes mit 6 Eysen treibet, seynd in allen 84 Eysen, solche werden in einer Wochen verpuchen 3733 Centner, welche 933 fl. puren Nutzen wochentlich eintragen; Nach diesen nun Principiis habe auch den von denen Teich-wassern anzuhoffenden Nutzen berechnet, und ausgesetzet.

Unter denen jezt stehenden Teichen in dem Windschachter, oder Siglisberger Grund ist der erste, und höchste der neu-erbauete St. Pachomii Teich, dessen Ober-fläche ist 3337 Quadrat Klafter, die Wasser Höhe, oder Tiefe 8 Kler, der Inhalt 11126 Cubic Kler, die Daurung 25 Tag, gehet auf acht Kunst-räder, der Nutzen von jährlicher zweymahligen Vollwerdung 10478 fl.

Gleich darunter ligt der obere grosse Teich, dessen Ober-fläche 7415 Quadrat Kler, Tiefe 5 ½ Kler, Innhalt 20894 Cubic Kler, Daurung ohne Zugang 48 Tag, gehet auf 7 Kunst-rader, Nutzen von jährlicher zweymahligen Anfüllung fl. 20800.

Unter diesen ligt der Mittlere Teich, dessen Oberfläche 4707 Quadrat Kler, Tiefe 5 Kler, Innhalt 9806 Cubic Kler, Daurung 22 Tag, Nutzen fl. 8790.

Den unteren kleinen Teich, weil solcher von keiner considerablen Grösse, und ins gemain nur als eine Hülfe zu dem Erbstollner Wasser auf die eine lezte Kunst, und Puchwercke gehalten wird, habe nicht einmahl ausgemessen, noch unter die Zahl der Teichen, auf welche man einiges Conto macht, gesetzet.

Der St. Pachomii Teich, ist noch einmahls recht voll worden, folgends auch einmahls die rechte Hülfe, die mann von ihme hoffet, geleistet, haben uns also bishero nur die zwey, der grosse, und der mittlner Teich mit Wasser gedienet, mit welchen ist man schon doch in etlichen Jahren, bis auf 3 oder 4 Wochen, das gantze Jahr aus, mit Wasser versehen worden, und wäre zu der Zeit der St. Pachomii Teich, auch fertig, und angefüllet gewesen, hätte mann öfters das ganze Jahr mit Wasser auskommen können, daraus nun leicht zu schliessen, das, wann noch ein Teich, der auf 10, oder 12 Wochen Wasser hielte, darzu käme, unsere Künste, und Puchwercke Jahr vor Jahr beständig gangbar gemacht werden könten, weil uns auch in dem grösten Winter, und trocknesten Sommer das Wasser selten 12 biss 14 Wochen actu fehlen kann, welcher Mangel durch solche Teich, auch ersezet wäre.

Unter denen projectirten neüen Teichen, oder Plätzen, wo considerable Teiche gemacht werden könten, habe am aller ersten, den von Eüer Hochfreyherr. Gnaden selbsten in dem Reich-auer Grund[621] ausgesehenen abgemessen, und befunden, das wann dessen Wasser 8 Kler hoch stunde, hätte die Ober-fläche 11188 Quadrat Kler, Inhalt 35801 Cubic Kler, Daurung 80 Tag, genuge auf acht Kunsträder, weil er umb 5 Kler höcher ligt, als der St. Pachomii Teich, tragete Nutzen von zweymahliger jahrlichen Anfüllung 37414 fl. die Uncosten zu Erbauung des Damms, weil solcher zimmlich lang, und andere Requisiten 38000 fl.

Wie ich von dieser Abmessung den Weeg schon zuruckh gegen den Windschacht genommen, bin angefehr aufrinen andere Grundt[622] gerathen, wo ich gleich aus dem ersten Anblich geurtheilet, das sich da auch ein zimmlich grosser Teich anlegen liesse, habe als dann diesen Platz auch ohne Verzug ausgemessen, und befunden, dessen Ober-fläche 13932 Quadrat Kler, Wasserhöhe 8 Kler Innhalt 45102 Cubic Kler, Daurung 100 Tag, und, weil diesen umb 10 Kler höher, als der St. Pachomii Teich liget, könnte sein Wasser auf 9 Kunst-Räder gehen, aus unten aber anzuführenden Ursachen habe nur 8 Räder gerechnet, tragete als dann Nutzen von jährlicher zweymahligen Anfüllung 46672 fl. die Erbauung kostete 24000 fl.

[621] Ez a Reichaui-alsó-tó.
[622] Ez a Reichaui-felső-tó.

In deme aber diese zwey Teich Plätze hinter dem Windschachter Gebürg ligen, das Wasser müsste nothwendig durch einen Stollen geführet werden, solchen nun anzulegen, waren einige der Meinung, den untere Reuch-auer Teich hinten so tief, als vorn auszugraben, und den Stollen aus dem Teich gegen dem Windschacht zu führen. Es wär zwar auf solche Weiss der Stollen mehr, als umb 100 Kler kürtzer, nemlich nur 330 Kler in allem Lang, allein, wann mann die dabey vorfallende Unbequemblichkeiten betrachtet, ist darzu gar nicht einzurathen, dann das Ausgraben des Teiches kostete ohne dem mehr, als die lezten 100 Kler Stollen, darzu müste mann von hinten gegen den Stollen eben einen starcken Damm, damit das Wasser nicht hineinbrechen könte, stauchen, ein 12 bis 14 Kler tiefes Schächtel, bey dem Rinnen-ausfluss absincken, und unterhalten, die unter dem vordere langen Damm, wie es gemeiniglich bey denen grossen Teichen geschicht, ausbrechende Wasser unnützlich verlieren, darzu der Gefahr der Verschlämmung oder Ausbrechung allzeit mehr unterworfen seyn.

Wann mann auf solche Weise einen Stollen zu dem oberen projectirten Reich-auer Teich antreiben möchte, wäre solcher nur 225 Kler, und wann mann den Stollen unter dem Teich anlegete 340 Kler lang, weil dessen Mundloch gegen dem Windschacht höher, als der St. Pachomii Teich zu stehen käme, folgends das Wasser auch 100 Tag umb eine Kunst höher, nemlich auf 9 Kunsträder lauffen könnte, welche Vortheile scheinen zwar nicht gar zu verwerflich zu seyn.

Allein bey dergleichen wichtigen Unternehmungen, ist sowohl die Aufwendung mehrer Uncosten, als Verlierung eines kleinen Nutzens nicht so hoch zu achten, wann mann nur die Sachen selbsten desto vester, standthafter, und bequemer einrichten kan;

Meine als dann pflichtmässige unterthänigsten Meinung wäre, dass mann den Stollen so wie er in der Carten[623] gezeichnet, nemlich gleich unter dem St. Pachomii Teich anfangen, und über dem Gebürg durch den zwischen denen zwey projectirten Raichauer Teichen ligenden Hügel so tief, dass sich das Wasser von beyden Teichen hinein nach belieben leiten liesse, führen, und durchtreiben solte. Es wäre zwar der Stollen auf diese Weise 500 Kler lang, die lezte 200 Kler aber geringen unter einen sanften, und kaumb von der Fürst der Stollens 15 bis 16 Kler hochen Gebürgel, welches umb desto leichter zu gewinnen, und durchzulöchnen wäre, der Stollen hingegen wär durch das gantze Gebürg frey, und offen, wobey mann gar keine Wätter-schächte zu unterhalten hätte, und wann auch in wehrender Arbeith einer, oder ander Wetters halber abgesuncken werden müsste, nach vollendeten Werckh könnte mann solche wiederumb verstürtzen, und cassiren.

Zu Durchtreibung dieses Stollens erforderliche Zeit, und Uncosten lassen sich nicht so leicht accurat bestimmen, indeme mann nicht wissen kan, was vor Mittel vorfallen werden, trift sich eine starcke veste, wird mehr Zeit erfordert, fallen aber lauter schnättige, mildt, und kurtz klüftige Mittel vor, wird die Arbeith beschleiniget, die Uncosten durch vesten, oder Mittel wären von keiner besonderen Differenz, dann in der veste kostet zwar das Durchschlagen mehr, es ist aber keine Zimmerung, oder Gewölbung dabey vonnöthen, in milden hingegen die Ausführung ist wohlfeiler, muess aber alles gezimmert, oder wie es bey diesem Werckh einzurathen wäre, gar gewölbt werden, dem aüsserlichen Ansehen nach der Stollen wird den grösten Theil in einer vesten kommen, indem man nicht durchscheinen nebenseitigen Hügel, sondern durch das haubt Gebürg, welches über diesen Stollen bis 50 Kler hoch steiget, durchzufahren wird haben, die beyde End ausgenommen, zumahl in der Raich-au, allwo sich, dem Ansehen nach, milder, und erdichter Grundt finden möchte; Umb aber dieses vornehme, kostbahre Haubtwerckh desto fester, und standthafter zu machen, wäre allerdings rathsamb, anstatt der Zimmerung überall trocken zu gewölben, welche Arbeit zwar kostbahrer, aber desto dauerhafter, und ins Künftige keiner Reparation, und Erhaltung

[623] Feltehetően a ŠÚBA Zbierka máp a plánov 562 jelzetű térképről van szó, melynek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/23.

bedürftig wäre. Auf diese Weiss wären die Unkosten in vesten, und milden Mittel schier einerley, und könnte der gantze Stollen in diesem Puncto, als wann er durch lauter veste gieng, angesehen werden; Weil aber die vesten auch nicht einerley, in dem mann in mancher mit 20 und weniger, in mancher aber kaumb mit 100 und mehr floren eine Kler Stollen mässig ausfahrt, meines geringen, und ohnmassgeblichen Erachten müsste eine Klafter zum wenigsten per 50 fl. durchaus angeschlagen werden, wären als dann die Uncosten auf dem gantzen 500 Klafter langen Stollen 25000 fl. darzu, wann mann zum wenigsten nur zwey Wetter-schächtl, zusammen ungefehr 40 Kler tief, eine Klafter sambt der Zimmerung, Fördernus, Wasserhebung, und übrigen Vorfälligkeiten, überhaubt per 100 fl. machete 4000 fl. und alles zusammen 29000 fl.

Die Zeit darzu lasset sich eben so ungewiss, als wie die Unkosten determiniren, es ist aus der Erfahrung bekant, das mann in manchen Mittel wochentlich kaumb 2 bis 3 Schuh, in manchen aber auch 2 bis 3 Kler Stollen mässig ausfahret, da man nun nicht wissen kan, was vor Veste vorkombt, kann man auch nichts gewisses von Beschleinigung der Arbeith sagen, und wann auch durchgehendts keine grosse Veste seyn soll, kann mann sich doch ohnmöglich wochentlich mehr, eine Wochen in die andere durch das gantzen Jahr gerechnet, als ohngefehr 2 Kler auszuführen versprechen, kämen als dann auf ein Jahr 100 Klafter, folgendts auf 500 Klafter waren 5 Jahr Zeit vonnöthen, zum wenigsten mann mag den Werckh forciren, wie mann will, und wann alles gleichlich von Statten gehet, wird mann solches ohnmöglich vor 4 Jahren zu standen bringen, kommen aber unvorgesehene, und unverhofte Zufalle darzu, kann mann auch noch umb ein paar Jahr weiter aufgehalten werden; Es seynd zwar einige der Meinung, das man, die Zeit zu gewinnen, beyde End des Stollens zu belegen zugleich in der mitten Schächtl bis auf die gehörige Sohl absincken, und von dorten gegen beyde End ausfahren solte, den Stollen zwar, nach eine sehr accuraten Abwegung von beyden Enden zu belegen, und gegen einander arbeithen zu lassen, wäre nicht unrathsamb, mit denen Schächten hingegen, so viel als man an der Zeit gewinnen thät, so viel, und vielleicht noch mehr möchte man an denen Fördernus und Wasserhaltungs Uncosten verlieren, die ubrige Unbequemblichkeiten zugeschweigen; Es mag aber dieses Werckh mehr oder weniger Geldt, und Zeith kosten, genueg ist an dem, das ein jeder, der nur davon recht informiret ist, muess bekennen, das es dem hohen Aerario, uns, und unseren Nachkommen sehr nutzlich, und ersprießlich, folgends solches auch ohne weiteren Bedencken, und Versaumnus vorzunehmen, einzurathen wäre.

Nach Abmässung des Raichauer Grundts, hab mich so dann gleich zu Untersuchung des Windschachter, oder Siglisberger gewendet, und am ersten den in diesem laufenden Grexen-grundt vorgenommen, der H. Kunstmeister Cornelius Höll, und H. Ober-uberreitter Spiegl haben gemaint, dass mann allhier zimmlich grossen Teich anlegen könnte, wie es auch nicht ohne ist, das da 2, 3 bis 4 teiche noch Platz hätten, aber sehr klein, und mit grossen Unkosten, in der Sache gewiss zu seyn, habe nur den untersten, und gleich oberhalb den grossen Teich ligenden Platz, welcher in Grexen-grund der gröste, und schönste ist, ausgemässen, und befunden dessen Oberfläche 4466 Quadrat Klafter, Tiefe 5 Kler, Innhalt 8932 Cubic Klafter, Daurung 20 Tag, gienge auf 7 Kunsträder, tragete Nutzen von zweymahliger jährlichen Anfüllung 7312 fl. die Uncosten, mit welchen er in Stand gesezt werden könnte, wäre 22000 fl. aus welchen nun zu ersehen, das auch dieser Teich sein richtiges Interesse abwerfen thäte, wann mann aber solchen mit anderen vorgeschlagenen zusammen halt, ist er der geringste, und respective auch der kostbahreste, darzu just durch diesen Platz streichet ein mächtiger Gang, welcher scheint der Siglisberger zu seyn, die gantze Gegend ist voll alten Brucken, und Schächten, wann also das Wasser so leicht in die Gruben durchbrechen kann, an diesem Orth wäre wohl ein grosses Bedencken zu machen, meines geringen Erachtens könnte mann auch allen diesen Difficultäten vorkommen, mit grössere Unkosten, so lang aber als besser Plätze vor die Teiche vorhanden seyn werden, weiss nicht,

warumb das man auf diesen verfallen solte, oberhalb diesen Platz könten noch in Grexen-grundt 2 bis 3 Teiche angeleget werden, je höher aber das mann gehet, je kleiner, und kostbahrer werden solche, mit einem Worth nach genauer Abmessung, und Untersuchung in Grexen-grundt finde die schlechteste Gelegenheit zun Teichen, unter denen die bis dato vorgeschlagen seynd worden, ist auch darzu nicht einzurathen, ausgenommen, wann keine bessere Gelegenheit mehr verhanden, und dannoch mehr Teiche erforderlich wären, dieser Grundt wäre am besten zugebrauchen zu kleinen Teichen, mit welchen mann die übrige Windschachter Halden aufwaschen, und zu Nutzen bringen könte.

Nach diesen Platz bin auf den grossen bereits stehenden Teich gekommen, umb die eingerahtene Aufsattlung dessen Dammes abzumessen, und zu untersuchen, wann mann den Damb umb eine Klafter höher aufsatteln wolte, müsste auch der gantze Damb mehrer Versicherung halber verstärcket werden, welches mit 12000 fl. wohl ins Werckh zu stellen wäre, das Wasser von dieser aufgesattelten Klaftern gienge auf 7 Kunsträder, und alle Puchwercke 18 Tag, und tragete Nutzen von zweymahliger jährlichen Einfüllung 8018 fl. An Möglichkeit der Sache ist gar nicht zu zweiflen, es müsste nur die neüe Damm-erden mit der alten wohl verbunden werden, in deme der alte schon mehr, als 20 Jahr stehende, und probirte Damb ohne dem starckh genug ist, und die Erhöhung des Wasser umb eine Klafter gegen dessen Vestigkeit nicht zu achten wäre, dieses Mittel könnte wohl auch bey dem mittleren Teich gebrauchet werden, meines geringen aber, und unterthänigst pflichtmässigen Erachtens wäre mehr geneigt, so lang, als Plätze vorhanden, lieber gantz neüe, und grössere Teich anzulegen, einzurathen.

Ich habe Euer Hochfreyherr. Gnaden schon vor einen Jahre unterthänigst vorgestellet, wie das mann bey denen sogenanten hochen Pöcken in der Enge des Gebürgs zwischen der Kurva-Hora, und dem gegen überligenden müttagigen Hügel, den Thal mit einen kurtzen Damb schliessen, und eine zimmlich grossen Teich errichten könte, darauf habe auch von Eüer Hochfreyherrl. Gnaden den Befehl erhalten, solchen Platz genau auszumessen, und zu berechnen, welche ich auch zu der Zeit verrichtet habe, vor dieses mahl aber wiederumb alles aufs neüe betrachtet, die Lage des Dambs, folgends den gantzen Situm des Teiches in etwas verändert, westwegen dann auch die leztere Berechnung von der ersten in einigen Puncten differiret, die Haubtsache aber noch verbesserter verbleibet, nach dem lezten Versuch wäre desselbigen Teiches Ober-fläche 11537 Quadrat Klafter, Tiefe 10 Kler, welche aber in der Berechnung nur vor 8 angenommen, weil die ersten zwey nur in einer kleinen Sutten bestehen, welche in kürtzer Zeit von sich selbsten verschlämbt, oder mit Fleiss zu verstürtzen wäre, das die Höche des Dambs würklich nur 8 Klafter bliebe; Wäre als dann der Inhalt 36918 Cubic Klafter, das Wasser gienge 54 Tag auf 5, und 28 Tag auf 4 Kunsträder, daurete als dann in allen 82 Tag, wovon der Nutzen wäre von zweymahliger jährlichen Einfüllung 35588 fl. die Uncosten darauf habe vor diesen nur 16000 fl. angeschlagen, wann mann aber den Damb umb mehrer Sicherheit halber noch etwas stärcker machete, beliefen sich die Uncosten bis 20000 fl. hierbey habe unterthänigst zu melden wegen der grossen Differenz, die sich zwischen dieser, und der, der allhiesigen H. Ober-beambten ihrer Berechnung findet, das solche herrühre erstlich, dass ich ehe dessen selbsten bald doppelt so viel Wasser auf ein Kunstrad angeschlagen, als ich nachgehendts aus der Erfahrung, und aus etlich jahrigen Wasser-zettl-combinirung, und Extrahirung befunden habe, auf solche Weiss ist der Teich vor diesen nur auf 45 Täg gerechnet worden, ich finde aber, das er nach der leztere in der Erfahrung, wie erwehnt, gegrundeter Rechnung, 82 Tag, ohne allen Zufluess dauren könnte. Andertens die H. Oberbeambten melden nur von einmahliger, ich rechne aber zweymahlige, welche mann wohl allzeit sicher zu hoffen hat, jährliche Einfüllung, als dann erhellet von sich selbsten, das mein Anschlag des anzuhoffenden Nutzen, zum wenigsten viermahl so gross seyn muess, als der H. Oberbeambte ihrer.

Es ist Euer Hochfreyherr. Gnaden nicht unbekant, wie viel, seith einem Jahr her, von Anlegung des Teiches consultiret, und pro & contra, publice, & privatim disputiret worden, es hat aber die Zeit selbsten die gröste Anstände dabey so erleütert, dass die wenigsten übrig geblieben, wie dann auch die allhiesige H. Oberbeambten in dieser Materie, so gründlichen Bericht Euer Hochfreyherr. Gnaden ertheilet, und alle Anstände so behoben haben, dass ich auf die übrige einiger Cameral- und Berg-beambten Einwendungen nichts mehr zu antworten, sondern mich nur auf diesen Bericht zu provociren vonnöthen hätte, dass ich aber auch hierinnfals Euer Hochfreyherr. Gnaden gnädigen Befehl, und meiner Pflicht genüege thue, weilen es sehr weitlaüftig wäre, auf jedes Gutachten besonders zu antworten, werde nur der vorgebrachten Difficultäten mit wenigen gedencken, und auf eine jede kurtze Antwort beysetzen; Unter solchen war

1mo der haupt Anstand, dass durch den Platz, wo dieser Teich zu stehen kombt, der Spitahler Haupt-gang, oder auch andere Klüfte streichen solten, folgends zu beförchten wäre, dass das Wasser nicht bis in die Grube durchdringen möchte.

Worauf diene, das mann noch bis dato vor gewiss nicht wissen kan, wo der Spitahler Gang in dieser Gegend streiche, und ausbeisst, indeme er durch das starcke, gahr, und veste Geburg der Kurva-Hora so zerdrucket, und zerschmissen ist, das mann schon auf den Erbstollen, welcher bis unten die Kurva-Hora auf dem Gang angetrieben ist, um von dorten das gantzen Gebürg bis auf den Siglisberg durchkreützet, nicht wissen kan, welche unter den vielen zerdruckten widersinnischen, und halb schwebenden Klüften der Haupt-gang seyn solle; Auf den Tag zwar in dem mittagigen Gebürg ist sein Ausbeissen gleich neben dem Damb von mitteren Teich, wie auch in der Höche, in dem Ruthen-gängers Schachtel sehr klar, und deütlich zu sehen, wann mann nun von diesen zwey Puncten gegen Mitternacht, nach der Stundt 3, wie dieser Gang streichet, fortfahret, so käme sein Streichen durch die obere Spitze des Teiches, weil sich aber die Gäng in denen Grunden, und Thälern hinein gedruckt befinden, ist zu munthmassen, das auch dieser gegen den mittern Teich hinein gedruckt ist, streichet also gar nicht durch den anzulegenden Teich, oder nur durch die aüsserste Spitze desselben, gesezt aber das der Gang nicht durch die Spitzen, sondern mitten durch diesen Teich streichen solte, so ist doch auf keine Weise zu beförchten, das durch denselben das Wasser der Gruben zusetzen möchte, wann nur sonsten sich keine offene alte Schächte darauf befinden; dass die Gäng offene Klüfte haben ist gewiss, das solche aber in einem steinigten, und lettichten Grundt bis auf den Tag offen wären, hat bis dato kein Bergmann gesehen, oder gehöret, dann so lang die Gänge in lauter erdichten hangend, und ligend fallen, oder schweben, bestehen solche in einem vesten, dann und wann sandichten, aber fetten Lette, welcher das Wasser besser, als ein geschlagener Damb zu halten in Stand ist, Eüer Hochfreyherr. Gnaden haben in Genenwarth Ihro Gnaden Herrn Baron Fischer, wie auch allen H. Cameral-, und Bergbeambten, da mann eben diese Sache in facie loci untersuchet hat, den vergangenen Sommer ein klares Exempel davon gesehen in dem Ruthengängers Schächtel, welches in der Höhe auf dem Berg auf diesen Gang 7 Kler tief abgesüncken ist, das solches auch in dem dürresten Sommer, wie vergangene war, voll Wasser gestanden, liesse also der Gang das Wasser durch? Ich glaube nicht, das möglich wäre dem Wasser 7 Klafter hoch, nehmlich bis auf den Tag auf dem Gang ohne Abnehmen zu stehen, dann, wann der Gang zum Wasser halten nicht veste genueg wäre, findete solches wo nicht auf dem Boden, doch in 7 Klafter wo in der seithen eine Lucken, durch welches sich endlich verliehren möchte; der mittere Teich liget so nahe an dem Spitahler Haupt-gang, dass, wann der Gang Wasser durchlassen thät, so müesste nothwendig etwas davon in die Gruben kommen; Ja der H. Verwalter Kirchner meinet gar, dass der Siglisberger Gang durch diesen Teich streichet, welches aber wider alle augenscheinliche Erfahrenheit streitet, vielmehr streichet dieser Gang durch eine Ecke des neüen St. Pachomii Teich, in deme deren alten ihre Schächtel büncken, und halden von Siglisberg an bis an diesen Teich continuo tractu sehr

deütlich zu sehen seyn, darzu bey Ausgrabung dieses Teichs ist mann auch würckhlich auf diesen Gang kommen, und schöne Kreise davon weckgebrochen, desswegen aber hat die Grueben gewiss kein Gefahr auszustehen, wird auch niemahls nur ein Tropfen davon darinnen vermercket werden, der Haupt-graben, die Szittner-wasserführungen, wie auch die durch Gründe haüffig lauffende Wässer müessen nothwendig etliche mahl über das ausbeissen der Gänge, und Klüfte auf den Tag fliessen, glaube aber nicht, das sich destwegen die Wasser in der Grueben vermehren; Ich weiche aber auch von diesem Satz, und lasse derweil zu, dass alle Gäng öfene Klüfte bis auf den Tag haben, und das Wasser durchlassen, und, wann dieses von allen Gängen in der Welt wahr ist, kann mann zum wenigsten solches von unseren Spitahler Gang nider strecken, wo dieser Teich zu ligen kombt, nicht beweisen, Eüer Hochfreyherr. Gnaden werden sich gnädig zu erinnderen wissen, das einstes in dieser Sachen nur gewiss zu seyn befohlen haben, den Gang aufzusuchen, und durch diese gantze Strecken aufzuschürffen, darauf aber versezte der H. Ober-uberreitter Spiegel, das mann in dieser Gegend 3, 4, bis 5 Klafter tief Graben müste, bis mann auf den Gang käme, indeme dieser Grund so hoch verschlemmet seyn solte, ist also der Boden so viel Klafter hoch angeschlemmet, so ist gewiss, das, wann der gantze Oceanus darauf zu ligen käme, kein Tropfen Wasser unter sich nicht durchlassete, dann es kann kein besserer Grund zum Wasserhalten ausgedacht werden, als den das Wasser von dem Schleimb selbsten ansezet, es ist auch augenscheinlich zu sehen, dass diesen Grundt ein sehr vest verschlembten Boden, wie es gemeiniglich in denen Thälern, wo die triebe Regen-wasser von Gebürgen ablaufen, und das meisten von dem mit sich geführten Schleim in derselben Ebene lassen, zu seyn pfleget, haben muess, erhellet auch daraus, dass solcher das gantze Jahr durch allezeit wässerig, morastig und nassländig verbleibet, folgendts das Wasser unter sich nicht durchlasset, sondern in der Höhe behaltet, weil er, wie alle andere morastige, und in einer Höhe gelegene Örther aussen Laim, fetten Sand, oder Schleimb zusammen gesetzten Boden haben wird, es ist als, dann nicht zu beförchten, dass, wann auch manche vermeinte Gänge, und Klüfte, von denen mann doch nicht gewiss ist, wann solche aber auch wären ohne dem das Wasser, wie schon bewiesen, nicht durchliessen, darunter streichen solten, das geringete Wasser in die Grueben lassen möchten, dann solches müeste auch diesesmahl geschehen, das die alldorten stehende, und zusammenlaufende Wasser nicht in der Höhe bleiben, sondern in die Gruben durchdringen müesten. Es wird aber dargegen eingewendet.

2do dass solche Durchdringung dessmahl, wo die Wässer nicht hoch daraufstehen, nicht so wohl, als nach dem, wann solche 6, bis 8 Klafter hoch da ligen solten, geschehen könte, weilen hernach der grosse Durckh, und Pression der Wasserhöhe viel mehr, und besser operiren muss.

Welches, wann nur erstlich bewisen wird, das von dem Orth, wo das Wasser stehet, bis in die tiefe offene Löcher gibt, gantz gewiss ist, was mann aber aus denen hydraulischen, und hydrostättischen Gesetzen von Pression der Wasser durch notable Löcher weisst, last sich nicht auf die Durchseigerung, oder Filtration, welche alle Wasser durch den Erdboden in die Tiefe haben, appliciren, dann, indeme, dass die Wasser durch die Erde durch unendlich viele, und unendlich kleine hin und wieder krum laufende, fallende, und steigende bald zusammenstossende, bald sich zertheilende Aderlein dringen müssen, wegen der vielfältigen Friction an alle Seithen, wird die Kraft der Pression gantz und gar verlohren, und vernichtet. Zugeschweigen anderer natürlichen Ursachen, dass nemlich das Wasser ein sehr schleimichtes und viscides Element sey, welches, wann es durch sehr kleine Öfnungen in die Tiefe dringen soll, anstatt hinunterfallen nach Beschaffenheit der Materie, durch welche sie sich seigert, noch in die Höchen steiget, sonsten müesten wir alle Regen- und Schnee-wasser innerhalb etlichen Stunden in der Tiefe haben, mann hat aber aus der Erfahrung, dass auch die gröste gefallene Tag-wasser, aller unserer vielen Gängen und darinnen befindlichen offenen Klüften, ja auch hin- und wieder Schächten, und Bincken ohngeachtet, erst in 2 bis 3

Monathen dann und wann in der Gruben etwas vermercket werden, es könte aber eingewendet werden, dass die Regen-wasser nicht so hoch über die Erden stehen; Es ist aber alles eins, ob die Wasser über die Erden, oder in der Erden hoch stehen, wans aber in die Tiefe dringen, so müess gewiss hoch ubereinander seyn, aus angeführten Ursachen aber contribuirt die Höche zu der Pression der durch unendlich kleine, und krüme Öffnungen dringenden Wässer gar nichts.

Will aber nicht so unbesonnen seyn, dass ich solte meinen, dass von denen Teichwässern nichts in die Gruben käme, indeme mir wohl bekant ist, dass alle unsere Gruben-Wasser von denen auf dem Tag gefallenen Regen, und zergangenen Schnee ihren Ursprung haben, dann alle die Wässer, welche auf die Gebürge, und gantze Gegend, wo sich unsere Bergwercke befinden, fallen, sich in die Erden hinein ziehen, alldorten nach formirten verschiedenen Laüffen, und Äderlein etliche in denen Seithen derer Gebürge herausbrechen, die Quellen, und Flüessel formiren, etliche aber, welche nicht ausbrechen können, in die Tiefe dringen, aus vorhergehenden ist bekant, dass die auf der Erden beständig stehende, mit keiner grösseren Impression in die Erde dringen, als die starcke beständige Regen-wässer; Wann ich supponire, dass der Erdboden drey viertl Jahr trocken, und nur ein viertl nass alle Jahr wäre, das Teich-wasser aber das gantze Jahr durch auf den Platz stunde, so käme in die Gruben dreymahl mehr Wasser, als sonsten von diesen Platz in regnerischen Wetter hinein dringet, weil aber dieser Teichplatz respectu der gantzen Gegend, von welcher das Wasser unserer Gruben zusitzt nicht einmahl 1/100000 ausmacht, so werden dadurch auch die Gruben Wasser nicht einmahl umb 3/100000 vermehret, welche Vermehrung in Regard des grossen Nutzens man villeicht wohl verschmertzen könte, dabey aber wird eingewend.

3^{tio} dass das Gebürg von beyden Seithen sehr klüftig seyn. So viel mir aber bewusst, von einer Seithen ist die Kurwa Hora ein lebendiger vester Felsen, an welchen man gleich den Damb anlegen wird, ob nun derselbige offene Klüfte bis in die Tiefe haben soll, ist eine Sache, die einige meynen, aber nicht beweisen, solten mir aber die Klüft würklich gezeüget werden, offerire mich dieselben mit geringen Unkosten alle zu verstopfen, das mittagige Gebürg von aussen siehet dem andere, zwischen welchen unsere Teich ligen, in allen gleich, hat uns dann dieses Gebürg schon bey drey grossen Teichen den Gefallen gethan, und bis dato das Wasser gehalten, weiss nicht, warumb just nur bey diesem uns so ungnädig seyn möchte? und sich zur Wasser-haltung gar nicht resolviren wolte? Mann hat ja erfahren bey Anlegung des St. Pachomii Teich, dass das Gebürg so schotter, und locker gewesen, dass es mehr einen aufgeschitteten Steinhauffen, als Erden gleich gesehen, von derselben Seithen aber lasset bis dato kein Wasser durch, sondern mehr an den selben Orthen, wo es festesten geschinen, welches auch bey denen andere Teichen zu mercken ist, dass die Wasserdurchgäng sich mehr gegen Mitternacht, als Mittag zeügen; So viel als man aus dem neügegrabenen Weeg vernehmen kann, ist dieses Gebürg nicht eben so klüftig, zumahl der Orthen, wo der Damb anzulegen wäre, aus der aber nicht weith davon ligenden Mariae Muttergottes-schachts-halden siehet mann, dass es weiter in die Tiefe aus lauter weissen sandlichen fetten Letten bestehen. Gesetzt aber, dass das Gebürg in der That sehr locker, und klüftig wäre; weiss mann die Kunst das Wasser in einen offenen Thal aufzubehalten, so könnte mann noch leichter durch die kleine Gebürg-lucken, oder Klüfte demselben die Passage durch anstauchung nur zwey bis drey Schuh dicken Lettens verwehren, allein auf dieses Mittel darf mann nicht verfallen, ausgenommen, wann der Durchgang sehr starckh, und unleidlich werden solte, welches nach Anlassung des Teiches zu erfahren stehet. Ich bin zwar der Meynung selbsten, dass zumahl in einem etwas erhobenen Gebürg einmahls ein Teich so künstlich angelegt, oder ein Damb so vest geschlagen werden könnte, dass er gar kein Wasser nicht durchlassen solte, es ist ja bekant, dass, wann sich das Erdreich nur von den Regen Wasser in der Höhe ansauft, muss solches wiederumb in der Seithen der Hügel heraus Quellen lassen, da aber in denen Teichen das Erdreich lange Zeit völlig unterm Wasser stehet, wird nothwendig mehr, als von

allem ersinnlichen Reegen Wasser dareindringen, von welchem endlich gröster Theil unter dem Damb, als die stärkeste Brunn-quellen herausbrechet, dieses hat mann bey allen unseren Teichen bishero erfahren müssen, und es ist auch anderwärtig bey denen grossen Fisch-teichen wahrzunehmen, ausgenommen, dass es bey einem in flachen Feldt gelegenen Teich nicht so nahe bey dem Damb auszubrechen scheinet, als wie in einem gahen Gebürge, westwegen dann auch alle Teich ohne Zufluss, wanns noch so gut gespehret seynd, abfallen, und abnehmen müssen, wegen diesen unvermeidentlichen Zufall aber glaube nicht, dass man sich von dem Teich-bau wird abschröcken lassen, zumahl bey unseren grossen Teichen, wann gleich 1/10 oder gar ¼ mittels solcher Durchseigerung weckh lauffen möchte, kann mann solche leichte verschmerzen, wann nur sonsten die 9/10 oder ¾ zu Nuzen angewendet werden; Mann lasset aber auch das unter dem Damb ausbrechende Wasser nicht umbsonst wegfliessen, sondern, in Graben, und Rinnen zusammen fangen, und in ordinari Flueder einleithen, sonsten bey denen künftig hin zu erbauenden Teichen, wäre sehr nutzlich zu observiren, das mann den Wasen, und das obere Erdreich nicht wie bis dato geschehen, aufschürffen, und aufgraben, sondern vielmehr in dem natürlichen Standt lassen solte, dann es kann baldt keine geschichte Hand ein so künstliche Rinden über den Erdboden formiren, als die durch Zusammenflechtung der verschiedenen Grass: Wurtzeln, und die vielfältige Regen-waschung, und Verschleimung, Nassmachung, und Ausdrockung die Natur selbsten drüber ziehet, welche, wann mann weckh nimbt, öffnet mann nur dem Wasser den Weeg sich in die Klüfte, und lockeres Erdreich zu versetzen, und zu versincken.

4to Wird eingewendt, dass sich in diesem Teich-platz solten offene Schächtel, und Stollen befinden, und, dass der Mariae Muttergottes Schacht nicht weith davon wäre, dass auf diesem Platz gar kein Anzeigen von einer jemahl gewesenen Sincken, oder Büncken nicht anzutreffen seyn, ist jedermänniglich bekant, ausgennommen, dass mann da ein verfallenes Mund-loch von einem uralten Stollen siehet, welcher, wohin, und wie weith angetrieben gewesen seyn solte? ist keinem Menschen bekant, so viel, als ich untersuchet, habe befunden, das der Anfang dieses Stollens in puren vesten Letten seye, weil nun solcher über alles Menschengedencken in verfallenen Standt liget, ist zu muthmassen, dass er schon völlig vest verstürtzet, und verschleimbt wäre, welches sich auch daraus schlüessen lasset, dass dessen Mundloch, so nur einer kleinen Grueben gleich siehet, immer voll Wasser stehet, zu grösserer Versicherung aber könte mann mit schlechter Mühe, und geringen Unkosten ein Stuckh davon aufgraben, und mit frischen vesten Letten verstauchen, dergleichen alte Stollen seynd 2 bis 3 in dem mittleren Teich, grad auf den Spitaler Haupt-gang angetrieben gefunden worden, es ist aber davon bishero weder Wasser-abgang in dem Teich, noch Zugang in der Gruben niemahls vermercket worden, ist also auch diesemfalls gar nichts zu förchten, oder, wanns wäre, leichte zu vermitteln, der innere Fuss des Dambs wäre über 60 Klafter weith in gantzen Gebürge von dem alten Mariae Mutter Gottes Schacht, in welcher Strecken hätte mann auch gar keine Durchbrechungs, oder Durchdringungs Gefahr zu besorgen.

5to in dieser Sache noch ferner in allen Stucken recht gewiss, und versichert zu seyn, habe mir selbsten auch die Mühe genommen, den Lauf unsers Pieberstollner Erbstollens durch diese Gegend zu untersuchen, welchen ich auch befunden, dass solcher, wie er in der Carthen eingezeichnet, mitten unter diesem Platz laufet, nichts destoweniger, weil noch zwischen dem Erbstollen, und dem tiefesten Orth des Teiches 30 Klafter Gäntze bleibet, meines Orths hätte gar kein Bedencken den Teich deswegen anzulegen, dann es ist aus der Erfahrung sattsamb bekant, dass ein schleimichter Boden, auch in denen tiefesten Flüssen, und Teichen kaumb 2 bis 3 Schuh tief Wasser unter sich lasset, welches ich selbsten bey Anlegung, und Ausgrabung verschiedener grossen Fisch-teichen gesehen, ja bey mancher Gelegenheit, dass ein aus lauter Schotter, und Sand bestehender Boden das Wasser weder unter sich, noch seith werths nur 4 Schuh tief, oder weith durchgelassen, 30 Klafter aber ist eine solche Tiefe, das einmahl nicht zugedencken ist, dass nur die geringste Gefahr des

Wasser-durchgangs zu beförchten wäre, dann, wann die Wasser 3 Klafter tief in den Boden sincken solten, so wären keine in keinem Teich nicht zu behalten, wann es die Noth erforderen thäte, ich trauete mir jederzeit 5 bis 6 Klafter unter die Sohl unserer Teiche mit einem Stollen ohne eintziger Gefahr zu gehen, einiger Massen hat mann das Exempel davon an unserem untere Teiche, zwischen welchen, und dem Erbstollen sich kaumb 10 Klafter Gäntze befinden, wann der Erbstollen aber auch noch viel näher zu dem Teich wäre, möchte mann doch niemahls nur den geringsten Wasserdurchgang verspühren, der Erbstollen ist unter dem gemeldten Platz bey denen hochen Pöcken meisten in einer gäntze, und vesten Felsen angetrieben, wie er dann auch in der Gegend nur dort, und da gezimmert ist, wäre also umb desto weniger Wasser-durchbruch zu beförchten, was die Klüfte anbelangt, wann welche auch seyn solten, kann mann versichert seyn, dass solche bis von oben nicht offen seyn werden, dann, wann mann auch eine mit allem Fleiss in einen Grund oder Seithe eines Gebürgs, wo die schmundichte Wässer-durchzulaufen pflegen, aufmachen, und offen halten wolte, wäre solche doch in kürtzer Zeith verschlämmet, und verstopfet, gesezt aber dass das Wasser gleichwohl wider alles Vermuthen durch einige Klüfte durchdringen solte, so wäre vor diesen Platz maximum beneficium, dass der Erbstollen darunter laufet, weil alle durchfallende Wasser nicht weiter in die Tiefe dringen, sondern sich da versammlen mit denen andere zum Mundloch hinaus rinnen, und gleichwohl einer Kunst, und allen Puchwercken zu gueten kommen thäten, wäre als dann auch der Erbstollen unter diesem Teich nicht als ein Anstandt, sondern als ein Vortheil anzusehen.

6to Einige bekümmeren sich auch, dass der Damm 10 Klafter gar zu hoch wäre, der Damb zwar wär freylich 10 Klafter hoch aufzuschitten, und zu stauchen, allein das Wasser in der That stunde nur 8 Klafter hoch, dann die lezten 2 Klafter bestehen nur in einer Sutten, welche mit Fleiss verschütt, oder nur zur Verschlämung gelassen werden solte, nichts destoweniger hat mann sich schon bis dato getrauet, 6 bis 8 Klafter hoch mit einem Damb das Wasser aufzubehalten, weiss nicht, warumb dass mann sich auch 10, 12, oder mehr Klafter solches aufzudämmen nicht trauen solte, es kombt allein auf die Proportion, und Stärcke des Dambs an, welche, wann mann nur observirt, kann mann die Wasser so hoch, als beliebig ist, aufhalten, dann obschon 10 Klafter hoches Wasser, grossen Druckh, und grosse Schwäre haben wird, so wird dargegen 30 bis 40 Kler dicker Damb auch nicht leicht, sonder vest, und starckh genueg die Last des Wassers zu tragen.

7mo Manche besorgen sich die Gefahr der Ausbrechung, weil in einem Grund viel Teiche wären, es ist wahr, wer sich beförcht, dass ihm die Wolcken nicht über den Kopf ein brechen, der muss nur in schönen Wetter spazieren gehen, wann er aber auch in Trieben ausgehen musste, so wäre er gewiss umb Mittel schönes Wetter zu machen, oder umbstützen, und andere mögliche Weege besorgt, die Wolcken nur in der Höhe zu behalten, umb sich in Sicherheit zu stellen; Also ist auch, wann wir die Teiche nicht haben müssten, so wären die darunter ligende Dörfer, und Gebaüde am allersichersten, wann keine da wären, da wir aber solche höchst vonnöthen haben, müssen auf solche Mittel trachten, dass wir unseren Entzweckh erhalten, und die anderen dannoch aller Gefahr sicher, und schadloss halten, destwegen macht mann auch die ungeheüre, grosse, und zwey dreymahl übrig starcke Dämme. Wann mann die Proportion der Stärcke unserer Dämme gegen den Druckh des Wassers betrachtet, kann mann leicht ersehen, dass wann solcher nicht von Laimb, und guter fetten Erden gestauchet, sondern nur von pure Sand aufgeschittet seyn solten, wären noch übrig starckh dem Last des Wassers zu widerstehen, dann, wo dass Wasser 8 Klafter hoch ist, der Dam ist 30 Kler dickh, und wo das Wasser nur ein Klafter hoch stehet, ist der Damb dannoch 9 Kler starckh, welche Stärke genueg und übrig zulänglich ist, auch zwey dreymahl so grosse Last des Wassers zu tragen, dass sich aber solches nicht durchfressen, und durchdringen kann, wird unten in den Damb von Grund aus 6 bis 8 Kler, in der Höhe aber bis 2 Kler dickh lauter fetter Laimb, und Letten fest gestauchet, und geschlagen, diese nun übrig

starcke Dämme werden mit der Zeit nicht schwächer, sondern noch immer fester, und stärcker, so, dass mann gar keine Durchbrechungs Gefahr einmahls zu besorgen, und zu beförchten haben wird, solte es aber eingewendet, und bewisen werden, dass die Dämme noch nicht starckh genueg wären, so ist das nächste Mittel davor solche noch stärcker zu bauen, und wegen einer übrigen unnötigen, und ungegründeten Forcht des hohen Aerarii Aufnahm, und Interesse einmahls hinterstellig machen.

8vo Welche die Anstände angebrachte haben, dass das Wasser von denen hochen Pöcken nach erbauten diesen Teich umbsonst wäre, oder, wann mann dieses Wasser in den mittleren Teich führen thäte, dass grösseren Nutzen schaffen möchte, als dieser gantze Teich, haben es bezeügt, dass sie in dieser Sache sehr schlecht informirt seyn müssen, dann das Wasser von denen hochen Pöcken kann mann entweder in diesen Teich hineinfallen, oder nur den jezigen alten Weeg auf die Kunst, und in die untere Teich laufen lassen, in den mitteren Teich ist es aber ohnmöglich einzubringen, weil es mehr als umb 10 Klafter tiefer ligt, und wann es auch hinein zu bringen wäre, so ist der gantze mittere Teich kaumb ein viertl so gross, als dieser werden solte.

Des H. Verwalter Kirchner über diese Sache artiges Raisonement, halte vor rathsamer, in Ansehung seines Alters, Gewohnheit, und Gebrechlichkeit, mit still schweigen, als etwann mit seinem gleichen Stylo zu beantworten, weiles ohne dem schon die H. Oberbeambten in ihren Bericht, wie vernünftig, und bergmännisch er von dieser Sache geurtheilet, angeführet, und kurtz und kräftig beantwortet habe. Es ist freylich dann und wann eine schwäre Frage, von welcher mann nicht recht informirt ist, und die mann auf eigene Verantwortung nicht nehmen will, am leichtesten mit Nein zu beantworten, dann, wanns geschicht, und gerath nicht, wird mann eines üblen Raths beschuldiget, geschicht aber die Sache nicht, hat mann gar nichts zu verantworten, allein, wie es eine gefährliche Sach ist, einen üblen Rath zu geben, so scheinet mir auch wider mein Pflicht, und Gewissen zu seyn, sich durch eine ungegründete Forcht, und Suspicion von einem dem hohen Aerario sehr nutzlich, und einträglichen Vorschlag abwenden zu lassen.

Dieses wär als dann, was ich Eüer Hochfreyherr. Gnaden wegen derer Anstände, welche von einigen bey Projectirung des Teiches bey denen höchen Pöcken vorgebracht worden, unterthänigst vorzustellen gehabt.

Gleich unter denen hochen Pöcken habe auch einen schönen Platz zu einem grossen Teich ausgesehen, und ausgemessen, dessen Oberfläche wäre 6767 Quadrat Klafter, Tiefe 8 Klafter, Innhalth 21654 Cubic Klafter, Daurung 48 Täg, gienge auf 3 Kunsträder, der Nutzen davon 16388 fl. von jährlicher zweymahliger Einfüllung, Bau-uncosten 28000 fl.

Gleich unter diesem Orth bey der Siglisberger Mühl befindet sich noch schönere Gelegenheit zur Anlegung eines grossen Teichs, des Ober-fläche wäre 8225 Quadrat Klafter, Tiefe 8 Klafter, Innhalt 26320 Cubic Klafter, Daurung 58 Tag, gienge auf 2 Kunsträder, Nutzen von zweymahligen jährlichen Einfüllung 18244 fl. Bau-uncosten darauf 20000 fl.

Ausser diesen Gelegenheiten könte mann noch in dem hoch situirten, und in der Carte mit S.S. gezeichneten Siglisberger Gründel etliche schöne, aber kleinen Teichel anlegen, auf welche mann zwar kein grosses Conto wegen der Künste und Puchwercke nicht machen könnte, hingegen wären solche zu Beförderung derer Halden-wasch-wercke sehr bequemb, und nutzlich zu appliciren.

Ich habe zwar schon oben angeführet, dass mann sich wegen Zuführung derer Wässer gar kein Kummer, und Sorg machen dörfte, weilen ich aber schon von so viel Teichen Meldung gethan, liget mir an, woher mann auch einen jeden füllen solte? unterthänigst anzubringen.

Dass unsere jezt stehende Teiche seynd von dem Szitner, und Haupt-graben nicht nur alle Früh-jahr, und Herbst voll geworden, sondern dass mann das Wasser noch öfters abschlagen müessen, ist einem jeden bekant, da aber diese zwey Graben ferner erweiteret

seyn solten, kann dadurch noch bald alterum tantum Wasser zugeführet werden, von welchen mann allein noch ein zimmlichen Teich jährlich anfüllen könnte, der Dekischer, und Grexer-grunder-graben seynd auch in Standt allezeit den St. Pachomii Teich neben dem ordinari Zufluss zufüllen, wie viel dass mann aber von der angefangenen Hodritscher Wasser-führung Wasser zu hoffen hat, hat sich zimmlich in vergangenen Herbst gewisen, wann solche nur weiter continuiret wird, wo nicht zwey, so wird mann doch zum wenigsten einen grossen Teich alljährlich zweymahl damit füllen können, bey denen hochen Pöcken ist alle Früh-jahr, und Herbst ein bis 12 eisen starckes Wasser umbsonst weckh zu fliessen observiret worden, welche Graben, und Wasser zusammen genommen, wären schier in Standt alle die in dem Windschachter Grund projectirte Teiche zu füllen, zu allem Uberfluss aber kann mann zu einem jeden neu erbauenden Teich neue Wasserführung anlegen, als zu dem bey denen hochen Pöcken mit dessen Ober-fläche ebensöhlig umb den gantzen Windschacht, Calison, Dorotheae-stollen, Kornberg, Matthaei-stollen, und ferner bis den Dreyfaltigkeiter Grundt könnte mann nahmhafte Wasser sammlen zu dem Teich unter denen hochen Pöcken, könnte wiederumb ein Graben unter der jezigen untere Szitner Wasserführung angelegt werden, welcher sich umb den gantzen Stöplizhöffer, und Illier Grund bis gegen Szitna herumbführen liesse; zu dem Teich bey der Siglisberger Mühl könnte mann abermahl die Wasserführung umb das mittnachtige Gebürg unterhalb Calison, Matthaei-stollen bis in Dreyfaltigkeiter, und Pachenstollner Grund herumbleiten, von welchen Gegenden dann auch nahmhaft grosses Wasser zu hoffen wäre, über dieses, wann es noch die Noth erfordert, ohneracht dass in dem Raich-auer Grund Teiche stehen solten, könnte mann umb denselben beyderseits weitlaüftigen Wasserführungen anlegen, und damit noch denen Windschachter Teichen starckh zu Hilfe kommen, von denen Reich-auer-teichen erachte gar nicht vor nöthig zu melden, mit was vor Wasser solche angefüllet werden solten, weil das herumbligende wasserreiche Gebürg auch noch zweymahl so grosse Teiche mit ihren Wasser zu füllen in Standt wäre, leztlich, wann auch gesezt, alle diese Graben nicht zulängliches Wasser geben solten, könnte mann mittels Durchtreibung eines kleinen Stollens aus dem Hodritscher, Eisenbacher, Glasshüttner, und anderen Gebürgen, so viel Wasser bekommen, das mann an diesem allein Jahr aus, und ein genueg hätte: Was nun diesen Wasserführungen alle zusammen kosten möchten, lasset sich nicht gar zu genau determiniren, weilen mann den unter der Erden steckenden Grund ohnmöglich durchaus erforschen, und versuchen kan, doch, wann mann beylaüfig zu jedem Teich 3000 bis 4000 fl. auf die Wasserführung anrechnen möchte, könnten solche auch zimmlich umb das Geldt in Standt gesezt werden; Von denen Wasserführungen hat mann auch respective den Nutzen zu hoffen, dass je mehr Graben wir umb unsere Gebürg herumbführen, je weniger Wasser wir in unseren Berg-wercken haben werden, dann ein grosser Theil des Wassers, welches mit denen Graben aufgefangen wird, hät in die Erde versincken, und der Tiefe zusitzen müssen. Dass mann alle diese sowohl stehende, als künftig hin anzulegende Teiche desto bequemer beysammen vorn Augen haben könnte, habe ihre Berechnung in Form einer Tabelle aufgesezet, und hier sub Lit. C. beygefüget, aus welcher dann klärlich zu ersehen, dass alle diese Teiche beysammen Wasser auf 501 Tag fassen, 217000 fl. kosten, davor aber jährlich einen Nuzen 144780 fl. abwerfen möchten, stantibus nehmlich suppositis, welche mann doch aus bisheriger Erfahrung künftig hin auch anhoffet, dass die Teiche alle Jahr zweymahl voll werden, und die puchmässige Gäng, Halden, oder andere Zeüg niemahls abnehmen solten, wann aber auch ein Jahr vor das andere an Wasser, oder an Gängen einiger Mangl sich ereignen möchte, wäre auch der halbe Nutzen nicht schlechter Dings zu verwerfen.

Diese als dann ist meine unterthänigste, und pflichtmässige in meiner eigenen Untersuchung, und Operation, wie auch in denen Seith vielen Jahren bey allhiesigen Werckern gemachten Cameral-proben-erfahrungen, und Observationen fundirte Vorstellung, in welcher ich nur alle in die Möglichkeit, Nutzbarkeit, und Kostbarkeit der Sachen

unterthänig vorzutragen vorgenommen, ob aber, und wie weith dieses vorzunehmen, und zu pousiren wäre, dependiret eintzig, und allein von euer hochen Instanz gnädigsten, und beliebigen Ausspruch, und hochen Iudicio.

Weilen aber Eüer Hochfreyherr. Gnaden mir dabey gnädig anbefohlen, und aufgetragen, dissfalls auch meine pflichtmässig gehorsambste Meinung zu eröffnen; Sothanen Befehl meiner Schuldigkeit, und dem jederzeit Vorerhaltung der allhiesigen Werckher, und des hochen Aerarii Aufnahm getragen Eyfer zufolge, werden meine unterthänigste Opinion, meinem Wissen, und Gewissen gemäss auf richtigst beyzufügen nicht ermanglen.

Die jeder unsers allergnädigsten Herrn treüer und wohlmeinender Vasal, und Unterthan, den nur sonsten diese höchst erspriessliche Teich-einrichtung, zu denen allhiesigen Werckhern Wasser Beyschaffung, und daraus der ansehnliche anzuhoffende Nutzen bekant, wird ohnmöglich anderst besinnet seyn können, als dass er zu diesem gross nutzlichen Werckhe wird einrathen müssen, ausgenommen mann möchte mir einwenden

1mo Ob meine Berechnung richtig, und verlässlich? die Ausmessung, und Berechnung derer Teiche, weil solche nach aller geometrischer accuratesse beschehen, hoffentliche wird von niemanden in Zweifel gezogen, die Berechnung der Daurung derer Teiche ist in viermahliger Vollwerdung, und Ausrinnung derer jezt stehenden gründet, und zwar die Wasser nicht recht genau, sondern zimmlich reich, und überflüssig auf die Künste angeschlagen; die Berechnung des Nuzens bestehet in zwey Puncten, die Künste nemlich, und die Puchwerckhe anlagend, dass eine guth eingerichtete, und frisch gehende Feld-stangen-kunst so viel und vielmehr, als eine halbe Feüer Machine operiret, ist aus der allhiesigen Erfahrung bekant, habe als dann auf eine Feld-stangen-kunst die Erspahrung einer halben Feüer Machine angeschlagen, wegen des Puchwercks Nutzen seynd allhier seith etlichen Jahren verschieden Proben gemacht worden, aus einigen ist, wie schon oben angeführet, der Nutzen von 1000 Centen Gäng 361 fl. aus dem anderen aber 300 fl. heraus kommen; Ich habe aber so, wie die allhiesige Herrn Oberbeambten aufs genaueste Vermeinen, nur 250 fl. angerechnet, hoffentliche als dann dass diese zwey Punct ihre gebührende Richtigkeit haben werden, könte aber weiter eingewendet werden.

2do Ob wir so viel Wasser, dass die Teich voll, undt zwar alle Jahr zweymahl werden, vor gewiss haben können? Weil die Gelegenheit wegen Beyschaffung genugsammer Wasser von diesem weitlaüfig herumbligenden Gebürge vielfältig, und auch in vorhergehenden genugsamb demonstrirt worden, suche hier mit der Wiederholung nicht belästig zu seyn, sondern nur einmahl vor allemahl versichere, dass die Wasser zu Schemnitz niemahls verbraucht werden können, die man mit guten Anstalten, undt Anwendung einiger Mühe, und nicht zu grossen Uncosten beyschaffen kann, weil aber diese Wässer von keinen andere Quellen kommen, sondern von denen Wolcken, und Himmel herunter fallen, und aufgefangen werden müssen, stehet nicht bey mir zu determiniren, wie oft, und wie viel Wasser uns der Himmel geben will, wir können aber gleichwohl glauben, dass die Natur ihren Lauf, wie bis dato auch künftig hin behalt; Ich mache auf die extraordinarie Sommer, und Winter-wasser, die uns doch auch gar oft zu guten kommen werden, gar kein Conto, sondern nur auf die, welche ich ordinarie nicht zu nennen unterstehe, Früh-jahrs- und Herbst-wasser; Es ist ja von Eliae Zeiten her niemahls erhört worden, dass in einem gantzen Früh-jahr, und Herbst, wo nicht länger, zum wenigsten nur 14 Tag nicht geregnet, oder dass in einem Jahre zum wenigsten nur zweymahl ein regnerisches Wetter nicht abgesetzet hätte, behält also die Natur diese Ordnung ferner hin, so können wir uns gewiss die Hoffnung unsere Teich alljährlich zweymahl zu füllen machen, will aber Gott mit seiner Allmacht den Himmel stören, glaube, dass mir der in meiner Wasser-rechnung begangene Mangels-posto wird von jedermanniglich gnädig condoniret werden, mann kann mich aber erindern, dass mann schon Exempel habe, dass die Schemnitzer Teiche auch nicht alle Herbst, und Früh-jahr vollgeworden seynd, worbey mann sich aber auch gleich erindern kann, dass zu der Zeith noch nicht so viel, und so

eingericht, wie viel, und wie sie ins Künftige eingerichtet werden könten, Wasser-graben, und Führungen gewesen seynd, zugleich kann mann auch gedencken, das die Teich manches Jahr auch dreymahl voll gewesen, etliche Jahr aber durchaus bis auf etliche das Wasser gehalten haben, und dabey noch viel Wasser abgeschlagen, und umbsonst vorbey gelassen, könnte dannoch eingewendet werden

3^{tio} dass mann in einem Jahre zumahl auf die Künste nicht so viel Wasser brauchet, als es mein Überschlag ausweist, was aber einfach zu viel ist, kann mann doppelt, oder dreyfach nehmen, und in jeden Puchwerckh anstatt 6 Eisen 12 oder 18 und mehr Eisen operiren lassen, neben denen Künsten aber nach Beschaffenheit der Sache auch noch neüe Puchwerckhe aufbauen, oder das Wasser auf andere Werckher, wie unten soll gemeldet werden, appliciren, leztlich könnte noch eingewendet werden.

4to Ob mann dann zu Schemnitz so viel puchmässige Gänge, und anderen puchwürdigen Zeüg gewinnen kann, als so viel Puchwercke in einem Jahre zu verpuchen in Standt seynd? diese Frage zwar könnten die allhiesige H. Berg-beambten besser als ich beantworten, so viel aber als ich mich erindern kann, die vergangene Jahre haben die Puchwerckhe wenig gefeüert, sondern beständig mit 6 auch mit 9 Eisen gangen, ist aber dan noch zimmlicher Vorrath überblieben, darzu haben ja die H. Berg-beambten unlängst vor genehm gehalten, dass mann neben denen jezt stehenden noch 17 andere neue Puchwerckhe fördern könte, auf diese aber Teich-wasser seynd nur 14 Räder, womit dann bezeüget haben, dass mehr als doppelt so viel, wie bis dato können Gäng geliefert werden, die Sache recht betrachtend, wird zu Schemnitz nicht so leichte an dem puchmässigen Zeüg fehlen, dann Pachenstollen, Theresiaeschacht, und Glanzenberg seynd drey solche Fundi, die nicht so leicht erschöpft werden können, und so lang als diese dauren werden, könte mann den ausgerechneten Nutzen verhoffen, solten aber mit der Zeit einmahl diese deficiren, und nimmer so guete Gäng zu bekommen seyn, so wäre vielleicht der Nutzen etwas kleiner, nach Genüessung aber vieler Jahre, und reichlicher Abzahlung der angewendeten Capitalien könte mann die Verkleinerung des Nutzens desto leichter verschmerzen, dann nachgehends mit dem so zu sagen umbsonst herfliessenden Wasser kann mann auch die gering-haltige Zeüg dannoch zum Nutzen machen.

Solte es aber einer hochen Instanz alle diese Wässer zu denen Puchwercken zu appliciren nicht gefallen, kann mann solche mit eben so guten Nutzen zu dem Treibweesen bey denen vornehmsten, als Siglisberger, Leopoldi, Magdalenae, Caroli- und Josephi-schächten anwenden, zumahl, da mann zu einem Treib-rad nicht das halbe Wasser, als zu einem Kunst-rad von nöthen hätte, oder zum wenigsten anstatt eines Kunst-rades zwey Treib-räder aufsetzen könnte, ja es stunde noch ferner zu überlegen, und zu untersuchen, ob mann mit solchen Wässern auch gar auf dem Wasserschacht, und Pacherstollen die Gruben-wasser heben, und die Berg fordern könte?

Diese nun alle Gelegenheiten, zu welchen mann das Wasser brauchen kann, betrachtend, wird vielleicht nicht zu viel seyn, wann mann auch dreymahl so viel Wasser, als auf die Künste das Jahr durchaus nöthig verschaffet, welches das geschehen kann, erhellet aus der Teich-berechnung, dann weil solche 501 Tag ohne Zufluss dauren solten, kann mann alle die Wasser in drey Theile theilen, dann ein drittel darvon von 170 Tägen, oder 5 ½ Monath ist auf das gantze Jahr übrig, zulänglich, und genugsamb, weilen mann ein halbes, oder auch gantzes Monath in Früh-jahr und so viel auch in Herbst auf die übrige Wasser, und den übrigen Zufluss, sicher anrechnen kann.

Indeme dann diese alle höchst nutzliche Vorschläge, als möglich, und wohl angehend, vorgestellet worden, weiss nicht wie mann ohne Beletzung seiner Pflicht, und Gewissens derselben ohnverzügliche Bewerckstellungen einer hohen Instanz nicht unterthänigst, und nachdrücklichst einrathen, und recommendiren solte? Wie ich mich dann auch vertröste, dass

dieser wohlmeinende Vorschlag von einer hochen Instanz nicht nur gnädigst aufgenommen, sondern auch nach deroselben hocher Beurtheilung allergnädigst resolviret werden wird.

Welches wanns geschicht, so wird abermahl die erste, und Haupt-frage seyn, in was vor Ordnung dass die Execution dieses Werckes vorgenommen werden soll? alles aufeinmahl vorzunehmen, und auszurichten scheinet schier ohnmöglich zu seyn, dann wann auch die Cassa gnädigst resolviret, und auf einmahl parat stunde, hierzu Laude kann mann sich nicht versicheren, dass mann mit so vielen darzu benöthigten Arbeithers Leüthen aufkommen wird, muss also nothwendiger Weiss eins nach dem andere vorgenommen werden, glaube aber dass auch hierein die Meynungen nicht einerley seyn werden, weil mir bewust, dass die meiste von denen H. Bergbeambten so besinnet seynd, dass je höcher als ein Teich ligt, je nutzlicher solcher seyn solte, welches auch wahr ist, wann von gleichen Teiche die Rede ist, wo mann aber zu gleicher Zeit mit gleichen, oder noch wenigeren Uncosten einen grossen Teich in der Tiefe, als einen kleinen in der Höche anlegen kan, wird wohl der tiefere vor dem höcheren grossen Vorzug haben können; Ich nehme zum Exempel den vorgeschlagenen höchsten Grexen-grunder, und den nidrigsten bey der Siglisberger Mühl, dieser kan eher, und wohlfeiler gemacht werden, und nachgehends bald dreyfachen Nutzen, als jener tragen, also ist keines Weegs darauf zu sehen, wie hoch dass ein Teich ligt? sondern wie gross das er ist? und vornehmlich, was er vor Nutzen tragen wird? mag derselbe von der Wasserhebung, Puchwerckhen, oder anderwertig herkommen, wann er nur ein effectiver Nutzen ist, wann aber die Teich in der Höche so gross seyn können, als in der Tiefe, wird niemand in Abrede seyn, dass jene besser seyn müssen, als diese, wie dann auch die Reichauer Teiche wegen ihrer grösse, und höche vor allen anderen den Vorzug haben müssen, es ist nur betauren, dass derer Effectuation vor Durchschlagung des Stollens nicht in Stand, und zum Nutzen gebracht werden kan, dass als dann dieses desto eher geschehe, glaube, werden alle einstimmig einrathen, solchen Stollen ohne einzigen Verschub zu belegen, und dessen Durchtreiben mit allen möglichsten Anstalten zu beschleinigen, weil mann aber darzu wie oben erwehet eine Zeit von etlichen Jahren anwenden muss, wäre treülichst einzurathen, währender Zeith auch etwas disseits des Gebürgs vorzunehmen, umb denen Werckern desto geschwind zu Hülfe zu kommen, und dem hochen Aerario desto eher und grösseren Nutzen zu verschaffen.

Meine als dann in diesem Stuckh unterthänigste Meynung wäre

1mo den Reich-auer Stollen, wie erst gemeldt worden, ohne einzigen Verzug anzulegen, denselben so starckh, als möglich zu treiben, und wann mann aus der Arbeit mercken thäte, in wie viel Jahren das er durch kombt, ein paar Jahr vorher, entweder alle beyde Teiche zugleich, oder, wann solches nicht seyn kann, den obere vorher, weilen solcher gelegensamer, grösser, nutzlicher, und wohlfeiler anzulegen, anzufangen, zugleich aber auch

2do trachten denen jetzigen würkhlicher alten Wässern mit so viel neuen zu Hülfe zu kommen, das mann damit Jahr aus und ein Wasser genug hätte, dieses wird geschehen, wann mann einen auf 70 bis 80 Tag Wasser haltenden Teicher bauen möchte, darzu ist von einigen der Platz in Grexen-grund, von einigen aber die Aufsattlung des grossen Teiches vor gueth gehalten, allein auch beyde diese Gelegenheiten zusammen genommen, in dem sie nur auf 40 Tag Wasser fasseten, seynd noch bey weiten nicht genuegsamb darzu, ausser dem aber die Aufsatlung des grossen Teiches wird sich ohne nahmhaften Verlust schwerlich thuen lassen, eher als ein zimmlich grosser Teich in diesem Grundt angelegt wird, dann in wehrender Arbeith wird der Teich wo nicht zweymahl, zum wenigsten einmahl lehr bleiben müssen, wodurch über 10000 fl. laufender Schaden verursachet wäre, wann mann aber die zu solcher Zeith umbsonst wecklauffende Wässer der Weil in einem anderen Teich aufhalten kann, wird dieser Schaden zimmlicher Massen verhüntet, darzu aber ist diesesmahl keiner verhanden, wann also ein neuer erbaut wird, könnte mann künftig auch diese Aufsattlung vornehmen, wäre als dann am rathsambsten den schon längst vorgeschlagenen Teich bey denen hochen

Pöckhen am aller ersten in Standt zu setzen, wodurch mann den Entzweckh die Teich-wässer auf ein gantzes Jahr zulänglich zu machen, reichlich erhalten thäte; Nachgehends

3tio könte mann die untere zwey grosse Teiche bey der Siglisberger Mühl, und unter denen hochen Pöcken anzulegen anfangen, und zugleich auch den grossen Aufsattlen, und den Grexen-grunder eben in Stand setzen, welche zusammen wiederumb schier auf ein gantzes Jahr zulängliches Wasser fassen möchten, zum wenigsten, was daran abgieng, bliebe von denen anderen darzu übrig, unter dessen wäre mann schon mit dem Reich-auer Stollen, und vielleicht auch mit denen Teichen fertig, welche ohne dem vor sich allein mehr, als auf ein Jahr genuegsame Wasser fasseten, auf solche Weiss wären unsere Wercker mit dreyfachen Wasser versehen, von welchen mann in der Höchen zwey drittel zu denen Wasserhebungs-künsten, und zum Treib-weesen, ein drittel aber zum Puch- oder andere Werckhern appliciren könnte, tiefer nachgehends alle zusammmen giengen ohne dem auf die in diesem Grund ligende kayserliche 14 Puchwerckhs-räder, jedes mit 6 Eisen - bey dreyfachen Wasser aber könnten, anstatt eines jeden mit 6 Eisen - zwey mit 9 Eisen gehen, wie dann schon auch in allen Puchwerckhen sich die Räder auf das übrige Wasser so eingerichtet, und fertig befinden, dieses Beneficium hätten auch mehrere gewerckhschaftliche Puchwerckhe in diesem Grund zu genüssen, und mit davon fallenden Regali dem hochen Aerario fructificiren, ja mann könnte noch neben denen Mühlen, weil solche nicht alles Wasser braucheten, cameral- oder gewerckhschaftlicher seits etliche neue Puchwerckhe aufsetzen, ob sich nun zwar die Summa derer auf dieses sammentliche treffliche Werckh anzuwendenden Uncosten, wie aus der Tabelle zu ersehen, bis 217000 fl. beliefe, wäre solche doch nicht zu achten, in deme sich das Werckh selbsten innerhalb 2 Jahren sambt reichlichen Interesse bezahlen, und künftig hin 144000 fl. von dem angewendeten Capital jährlich Interesse abwerfen möchte; je eher, und stärckher mann dieses Werckh angreiff, und zu Standen bringt, je eher wird mann den fallenden grossen Nutzen zugenüessen haben, und so viel Jahre, als es differiret wird, kann mann rechnen, als wann so viel 144000 fl. dem hochen Aerario entgiengen.

Solte es aber einer hochen Instanz ein so nahmhaftes Capital darauf zu wenden nicht gefällig seyn, so ist nur umb den Anfang zu thuen, dass mann nur etwas davon ins Werckh stelle, das übrige kann von dem von Jahr zu Jahr fallenden Nutzen bewerckhstelliget werden, meines geringsten, und unterthänigsten Erachtens, wann die hoche Instanz zum Anfang nur 60000 fl. gnädigst resolviren beliebete, wolte mich mit Gott, und gueten Anstalten von dem stuckh-weiss nach und nach fallenden Nutzen das gantze Werckh ohne einigen weiteren Unkosten innerhalb 6 Jahren vollkommen, und fertig zu liefern getrauen, und in dem siebenden Jahre schon den angerechneten Nutzen von 144000 fl. erzeügen.

Zu Beförderung derer Halden-geföhle könnte mann auch ohne Verschub ein Paar kleine Teichel in der erforderlichen Höchen, so dass mann auch die Ferdinandi-schachter-halden damit waschen könnte, anlegen, wie hoch in Unkosten solche kämen, und was vor Nutzen abwerfen möchten? genau auszurechnen, hat die Zeit nicht zugelassen, doch wird mann hierinnen schier auch nicht viel fählen, wann mann saget, dass sich solche innerhalb ein, oder zwey Jahren sambt dem Capital, und Interesse reichlich bezahlen, und hinführo zum puren Nutzen dem hochen Aerario verbleiben werden, und solte es aber auch einmahl geschehen, dass die Halden völlig aufgewaschen werden solten, so wird mann ja andere Mittel, und Weeg genueg haben, dergleichen Teichel zum gueten Nutzen zu machen.

Dieses war als dann, was ich überhaupt von der Möglichkeit nicht einfaches, sondern auch dreyfaches, beständig währendes Wasser auf unsere Werckher zu verschaffen pflichtmässig, und unterthänigst beyzubringen, und vorzustellen gehabt, der von dem allerhöchsten Gott Glückh, und Gedeyen zu allen wohlmeynenden Vorhaben anwüntschendt, mich in fernere hoche Gnad, und gnädige Protection empfelend lebe

Euer Hochfreyherrlichen Gnaden

Auszug

aus dem Schemnizer Wasser Prothocoll, aus welchen zu sehen, wie das auf die Künst nothige Wasser aus dem gross Taich ausgeflossen, und wie solche täglich in dem Taich abgenohmen.

In Grossen Taich

Anno 1736

den	ordinari zugang	Wasser höche		ordinari ausgang	Extra zugang	Extra ausgang	
	Zohl	Schuch	Zohl				
Janu. 31.		8					
Febr. 1.		8	3				
2.		8	3 ½				
3.		8	3 ½				
4.		8	5				
8.		11					
9.		11	1				
10.		11	4				
11.		11	5				
12.		11	6				
13.		11	6				
14.		11	6				
15.		11	7				
16.	12	11	8				
17.	12	11	9				
18.	72	12	3				
19.	72	12	9				
20.	36	13					
	die Künste werden angelassen						
21.		12	8	8			
22.		12	2	6			
23.		11	9	5			
24.		13	4				
25.		14	9				
26.		15					
27.		14	11				
28.		14	7				
29.		14		7			
Mart. 1.		13	4				
3.		11	10	11			
4.		11	1	9			
5.		10	6	8			
6.	48	14	6				
7.	78	21					
8.	36	24					
9.	12	25					
10.	12	26					
11.	6	26	6				
12.	6	27					
13.	7 ½	27	7 ½				

14.		28					
15.	5 ½	28	5 ½				
16.		28	8				
17.		28	8				
18.		28	5	3			
19.		28	2	5			
20.		28	2				
21.		30	6				
22.		32	4				
23.		33					
24.		33	5				
25.		33	6 ½				
	Wird der Teich voll						
26.		33	6 ¾				Erster Clafter
27.		33	6	1			
28.		33	4 ½	1 ½			
29.		33	2 ½	2			
30.		33		2 ½			
31.		32	9	3			
April 1.		32	4	5			
2.		32		4			
3.		31	6	3 ½			
4.		31	6	2 ½			
5.		31	5	1			
6.		31	4	1			
7.		31	3 ½	½			
8.		31	1 ½	2			
10.		30	5 ½	4			
11.		30	2	3 ½			
12.		29	10 ½	3 ½			
13.		29	7	3 ½			
14.		29	3	4			
15.		28	10	5			
16.		28	5	5			
17.		28		5			
18.		27	6 7/8	5 1/8			
19.		27	1 ½	5 3/8			Anderte Clafter
20.		26	8	5 ½			
21.		26	2 ½	5 ½			
22.		25	9	5 ½			
23.		25	3 ½	5 ½			
24.		24	10	5 ½			
25.		24	4 ½	5 ½			
26.		23	11	5 ½			
27.		23	9	2			
28.		23	8 ¾	¼			
29.		23	3 ½	3 ½			
30.		22	10 ¼	7			

Maii 1.		22	4 ½	6			
2.		21	10 ¼	6			
3.		21	4 ¼	6			
4.		20	10 ¼	6			dritte Clafter
5.		20	4 ¼	6			
6.		19	11 ¼	5			
7.		19	6 ½	5			
8.		19	½	5 ¾			
9.		18	6	6 ½			
10.		17	11	7			
11.		17	4	7			
12.		16	9	7			
13.		16	2	7			
14.		15	10	4			
15.		15	7	3			
16.		15	5	2			4te Clafter
17.		15	3	3			
18.		14	11	4			
19.		14	6	5			
20.		14		6			
21.		13	6	6			
22.		13	6	6			
23.		12	5 ½	6 ½			
24.		11	11 ½	6 ½			
25.		11	4 ½	7			
26.		10	8 ½	8			
27.		10	½	8			
28.		9	5 ½	8			
29.		8	8 ½	8			fünfte Clafter
30.		8	½	8			
31.		7	4 ½	8			
Junii 1.		6	6 ½	10			
2.		5	8 ½	10			
3.		4	9	11			
4.		3	5 ½	15 ½			
5.		völlig ausgangen					
7.	54	4	6				
8.	5	4	11				
9.	1	5					
10.	2	5	2				
11.	2	5	4				
12.	2	5	6				
13.		5	6				
14.		5	6				
15.		5	6				
16.		5	6				
der Teich aufgemacht							
17.		5		6			

18.		3	6	18			
19.		völlig aus					
bey visitirung des Münichs war der Schmund vier Schuch hoch							
27.	der Teich gespehrt						
28.	66	5	6				
29.	114	15					
30.	48	19					
Julii 1.	36	22					
2.	24	24					
3.	12	25					
4.	12	26					
5.	7	26	7				
6.	5	27					
7.	4	27	4				
8.	4	27	8				
9.	6	28	2				
10.	6	28	8				
11.	6	29	8				
12.	5	29	7				
13.	4	29	11				
14.	14	31	1				
15.	15	32	4				
16.	13	33	5				
17.	3	33	8				
18.	1	33	9				
19.		33	9				
	der Teich aufgemacht						
20.		33	8	1			Die erste Clafter
21.		33	6	2			
22.		33	3	3			
23.		32	2	1			
24.		32	11		9		
25.		32	7			4	
26.		32	27			4 ½	
27.		31	10 ½	4 ½			
28.		31	6 ½	4			
29.		31	2 ½	4			
30.		30	10	4 ½			
31.		30	5 ½	4 ½			
Aug. 1.		30	½	5			
2.		29	8	4 ½			
3.		29	3 ½	4 ¾			
4.		28	10	5			
5.		28	4	6			
6.		27	9 ½	6			
7.		26	10 ½	5			Anderte Clafte
8.		26	10 ½	6			
9.		26	5	5 ½			

10.		25	11	6			
11.		25	5	6			
12.		24	11	6			
13.		24	4	7			
14.		23	9	7			
15.		23	2	7			
16.		22	8	6			
17.		22	1	7			
18.		21	6	7			
19.		20	11	7			dritte Clafter
20.		20	4	7			
21.		19	9	7			
22.		19	2	7			
23.		18	6 ½	7 ½			
24.		17	11	7 ½			
25.		gespehrt				½	
26.		verstürzt					
27.						½	
28.		17	10				
29.							
30.							
	Aufgemacht						
31.		17	8	2			
Sept. 1.		17		8			
2.		16	3	9			
3.		15	3	10			
4.		14	9	10			vierte Clafter
5.		14	2	7			
6.		13	7	7			
7.		14	9		14		
8.		14	3			6	
9.		13	8			7	
10.		13	7			1	
11.		18	1	6			
12.		12	5	8			
13.		11	9	8			
14.		11		9			
15.		10	2	10			
16.		9	5	9			
17.		8	7	8			5te Clafter
18.		7	8 ½	10 ½			
19.		7		9			
20.		6	2	10			
21.		5	4	10			
22.							
Anno 1736 den 6 Octob. ist der obere grosse Taich gespöhrt worden							die erste Clafter
Oct. 6.	72	6					
7.	96	14					

	die Künste angelassen						
8.	54	18	6				
9.	66	24					
10.	60	29					
11.	24	31					
12.	12	32					
13.	12	33					
14.	10	33	10				
15.		33	10				
16.		33	10				
17.		33	10				
18.		33	9 ½	½			
19.		33	7	2 ½			
20.		33	5	2			
21.		33	3	2			
22.		33	½	2 ½			
23.		32	9 ½	3			
24.		32	6	3 ½			
25.		32	3	3			
26.		31	5 ¼	4 ½			
27.		31	1	4 ¼			
28.		30	9 ½	3 ½			
29.		30	5 ½	4			
30.		30	1 ½	4			
Nov. 1		30	5	4 ½			
2.		29	1	4			
3.		28	9	4			
4.		28	4	5			
6.		27	7	5			2te Cla.
7.		27	2	5			
8.		26	9	5			
9.		26	4	5			
10.		25	1	5			
11.		24	6 ½	5 ½			
12.		24	1	5 ½			
13.		23	7	6			
14.		23	1	6			
15.		22	8	5			
16.		22	2 ½	5 ½			
17.		21	9	5 ½			dritte Clafter
18.		21	3	6			
19.		20	9	6			
20.		20	2	7			
21.		19	7	7			
22.		19		7			
23.		18	5	7			
24.		17	10	7			
25.		17	3	7			

27.		15	11 ½	8			
28.		15	3	8 ½			vierte
29.		14	6	9			Clafter
30.		13	8 ½	9			
Dec. 1.		12	10 ½	10			
2.		12		10 ½			
3.		12	8		8		
4.		14			16		
5.		14	6		6		
6.		14	5 ½			½	
7.		14				6	
8.		14	3		1 ½		
9.		20	6		75		
10.		23	6		36		
11.		25	3		21		
12.		25	5		2		
13.		25	5				
14.		25	4 ½			½	
15.		25	3 ½			1	
16.		25	1			2	
17.		24	10			3	
18.		24	5 ½			4 ½	
19.		24				5 ½	
20.		23	6			6	
21.		23	9		3		
22.		24	3		6		
23.		24	3				
24.		23	11			4	
25.		23	6			5	
26.		23				6	
27.		22	6			6	
28.		22	1			5	
29.		21	8			6	
30.		21	4			4	
31.		20	11			5	
	Anno 1737						
Jan. 1.		20	6			5	
2.		21	3		9		
3.		22			9		
4.		22					
5.		21	10 ½			1 ½	
6.		21	6 ½			4	
7.		21	1			5 ½	
8.		20	7			6	
9.		20	1			6	
10.		19	6 ½			6 ½	
11.		18	11 ½			7	
12.		18	4			7 ½	

13.		17	8 ½			7 ½	
14.		17	1			7 ½	
15.		16	5 ½			7 ½	
16.		17			6 ½		
17.		16	5			7	
18.		15	4 ½			7 ½	
19.		14	8			8 ½	
20.		14				8	
21.		14	4		4		
22.		15	3		15		
23.		17			19		
24.		17	5		5		
25.		17	5				
26.		18	1		8		
27.		17	10			3	
28.		17	5			5	
29.		16	11			6	
30.		16	4			7	
31.		15	8			8	
Feb. 1.		15				8	
2.		14	4			8	
3.		13	8			8	
4.		12	11 ½			8 ½	
5.		12	2 ½	9			
6.		11	5	9 ½			
7.		10	7	10			
8.		9	6	13			
9.		8	3	15			5te Clafter
10.		6	9	18			
11.		4		33			
	der Teich gespehrt						
Mart. 1.		5	6				
2.	6	6					
3.	8	6	8				
5.	8	8					
6.	8	8	8				
7.	8	9	4				
8.	10	10	2				
9.	14	11	4				
10.	20	13					
11.	60	18					
12.	48	22					
13.	16	23	4				
14.	12	24	4				
15.	8	25					
16.		25					
17.		25					
18.	1	25	1				

19.	1	25	2				
20.	2	25	4				
21.	11	26	3				
22.	14	27	5				
23.	15	28	8				
24.	16	30					
25.	12	31					
26.	16	32	4				
27.	18	33	10				
28.		33	10				
	wird voll gehalten den 8 April aufgemacht						erste Clafter
April 9.		33	9 ¾	¼			
10.		33	8 ½	1 ½			
11.		33	5 ½	2 ½			
12.		33	3	2 ½			
13.		33	½	2 ½			
14.		32	10	2 ½			
15.		32	7 ¼	2 ¾			
16.		32	4 ½	3			
17.		32	1	3 ½			
18.		31	9 ¼	3 ¾			
19.		31	5 ¼	4			
20.		31	1 ¼	4			
21.		30	9 ¼	4			
22.		30	5 ¼	4			
23.		30	1 ¼	4			
24.		29	9 ¼	4			
25.		29	5 ¼	4			
26.		29	1	4 ½			
27.		28	9	4			
28.		28	5	4			
29.		28	½	4 ½			
30.		27	8	4 ½			
Maii 1.		27	3 ½	4 ½			Anderte Clafter
2.		26	10 ¾	4 ¾			
3.		26	5 ¾	5			
4.		26	½	5 ¼			
5.		25	8 ½	5			
6.		25	3 ½	5			
7.		25	½	3			
8.		24	6	5 ½			
9.		24	11	5			
10.		24	5 ¾	5 ¼			
11.		24	¼	5 ½			
12.		23	6 ½	5 ¾			
13.		23	½	6			
14.		22	5	7 ½			

15.		21	10	7			
16.		22	5		8		dritte
17.		22	2			3	Clafter
18.		21	7			7	
19.		21		7			
20.		20	5 ½	6 ½			
21.		19	10 ½	7			
22.		19	3 ½	7			
23.		18	8 ½	7			
24.		18	½	8			
25.		17	4	8 ½			
26.		16	7	9			
27.		16	5	2			
28.		15	8	9			
29.		14	10	9 ½			vierte Claf.
30.		14		9 ½			
31.		13	2 ½	9 ½			
Junii 1.		12	3 ½	10			
2.		12	3 ½				
3.		11	10	5 ½			
4.		11	2	8			
5.		10	8	8			
6.		9	10	10			
7.		8	11	11			5te Claf.
8.		7	11	12			
9.		6	10	13			
10.		5	8	14			
11.		4	5	15			
12.		2	5	24			

der grosse Taich gespehret, der Mittere aufgemacht, 1 Magdalenae Machin gangbahr

Aus disen Extract erhellet: das der obere grose Teich, nach dem er den 26ten Mart. 1736 voll geworden, ist samt den Zuflussgangen bis den 5 Junii in allen 72 Täg
Von den 17 Julii 1736 bis den 22 Sept. 68 Täg
von den 14 Oct. 1736 bis den 11 Febr. 1737 119 Täg
Von dem 9 Apr. 1737 bis den 12 Junii 65 Täg
Das man aber erniren könte wie lang der Teich ohne allen Zufluss dauren möchte, ist das Abnehmen des Wassers Klafter weis abgetheilet, woraus man sehen kan, wie vill Zohl das, das Wasser in ieder Klafter täglich gefallen, als in der obersten ersten Klaf. wo der Zufluss noch gemeiniglich zu starck, hat das Wasser anfangs zu ½, 1, 2, ect. bis 4 und 5 Zohl täglich abgenommen. In denen folgenden Klaftern ist der Zuflus selten zu spühren, dan so lang als solcher währet, gehet die erste Klafter nicht so leicht aus. Der Zufluss ist zwar in diesen Extract, überhaubt in einer extra Columna ausgesetzt, und zu denen ordinarie Wässern niemahls eingerechnet. Zum Exempel Anno 1736, hat die vierte Klafter, von 28 November bis 8 Febr. 1737 in allen 73 Tag samt den Zufluss gedauret, da solcher aber abgeschlagen, wird vor nicht mehr als 8 Tage angesezet. Solchem nach aus viermahliger Ausrinnung des Taiches, ist in ieder Klafter die gröste Zahl, Sicherheit halber genommen, als wans alle Tag so vill hinaus kommen wäre; daraus endlich befunden und geschlossen worden; das,
das von der Klafter gehen alle Tag aus dauret also die Klafter

ersten	5 Zoll	14 ½ Tag
anderten	7 Zoll	10 2/7 Tag
dritten	8 Zoll	9 Tag
vierten	9 Zoll	8 Tag
fünften	12 Zoll	6 Tag
daueret also der Taich ohne Zufluss		48 tage

Weilen aber der Taich 20894 Cubische Klafter in sich Wasser begracht, so rinnen in einen Tag aus 435 cub. Klafter Sicherheit aber halber, ist bey allen übrigen Taichen 450 cub. Kl. auf einen Tag oder 24 Stunden anzuschlagen

S. Mikoviny

Tabellen derer so wohl stehender als neu anzulegenden taichen derselben grösse daurung nutzen, und erforderliche baukoste. überhaubt vorstellend

	Der Taich dessen	Oberfläche	Tieffe	Inhalt	davor	gehet auf Kunst	In einen Jahr von zweymahliger anfühlung Nutzen		Bau Unkosten
							unter den feüer Machin Contract	Nach den Contract	
		Qua. Clr.	Clr.	Cubic Clr.	Täge	Räder	fl.	fl.	fl.
Stehende und fertige Taiche	1. St Pachomy Taich	3337	8	11126	25	8	10478	9330	- -
	2. der Obere grosse Taich	7415	5,5	20894	48	7	20800	18328	- -
	3. der Mittere Taich	4707	5	9806	22	5	8790	7464	- -
					95				
Vorgeschlagenen und Neü zu erbauende Taiche	1. der untere Reichauer Taich	11188	8	35801	80	8	37414	30468	38000
	2. der Obere Reichauer Taich	13932	8	45102	100	8 oder 9	46672	38086	24000
	3. bey denen hochen Pöckhen	11537	10	36918	82	4 und 5	35588	29660	20000
	4. unter denen hochen Pöcken	6767	8	21654	48	3	16388	15500	28000
	5. bey der Siglisberger Mühl	8225	8	26320	58	2	18244	17156	20000
	Krexen grunder Taich	4466	5	8932	20	7	8566	7312	22000
	der grosse obere Teich eine Clafter aufgesatelt				18	7	8018	6598	12000
							Summa des Nutzens	144780	
	der Reichauer Stollen								29000
	zu jeden Taich auf die Wasserführung								24000
								Summa der Unkosten	217000

1738. március 7. Selmecbánya Mikoviny Sámuel a főkamaragrófnak az András-aknában felállítandó új gőzgépről és a selmecbányai útról[624]

Praes. 12 Marty
Anno 1738

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig und Hochgebiettender Herr
Herr

Es seynd bereits zwey Jahre verflossen, daß die frage, ob, umb die Pacherstollner wasser zu heben rathsambt wäre auf dem Andreaeschacht eine neüe feüer Machine aufzurichten vorgenohmen, und villfältig untersuchet worden, seynd aber die meinungen jeder zeit dahin gefallen, daß man das wasser mit denen Pferden vill wirtschaftlicher heben könte, alß mit einer feüer Machine nach dem gewehnlichen Contract, darzu war noch die haubt ursach warumb man zu errichtung einer neüen feüer Machine nicht eingerathen, weillen man noch aller H. bergbeamten Meinung von Windschacht aus längstens innerhalb zwey Jahren mit dem Pacherstollen zu löchnen gehoffet hätte, welches wanns geschicht, so werden, wo nicht alle, doch meiste wasser von Pacherstollen auf den Windschacht fallen, und aldorten mit denen bereits stehenden feüer Machinen gehoben werden müessen, stunde als dann auf solche weiß die feüer Machine auf den Pacherstollen umbsonst, und man müste dannoch das wochentliche warth geld per 50 fl. zahlen, da sich aber bey solchen umbständen Ihro Gnaden Herr Baron von Fischer die Pacherstollner wasser mit einer feüer Machine alzeit umb ein dritl wohlfeiler, alß mit denen Pferden zu heben, und wan die Machine stehet, gar kein warthgeld zu verlangen resolviret solte haben, wird villeicht niemand wo nur anderst einer Hochen instanz die darzue erfordeliche grosse unkosten anzuwenden beliebig seyn wird, darwider etwas haben, dann wann nur die feüer Machinen genug zu thuen haben, müessen nothwendig umb ein dritl mehr verrichten alß die Pferde, wie dann auch mit denen untern Contract stehenden Windschachter Machinen, wann solche operiren, vill mehr alß ein dritl an denen wasser hebungs unkosten erspahret wird, es komt nur haubtsächlich darauf an, daß man deütlich demonstrire, wie vill das ersparte dritl betragen wird, dan weilen sich die feüer Machins baukosten imputatis imputandis biß 25000 fl. belaufen werden, muß man billich das davon fallende Interesse 1500 fl. annoch von den dritl abziehen, meines geringsten und unterthänigsten erachtens wird die feüer Machine schwärlich vor zwey Jahren gebauet, und in gangbahren stande gesezet werden können, unter welcher zeit kann man sehr leichte von Windschacht aus mit den Pacherstollen löchern, welches wanns geschicht, werden die meiste Pacherstollner wasser dem Windschacht zusitzen, in solchen fall mochte die hebung derer übrigen Pacherstollner wasser mit Pferden schwärlich über 3000 oder 4000 fl. jährlich kosten, das ersparte dritl nun davon bezahlete noch bey weithen nicht das Interesse von dem angewendeten Capital, die erhaltung dannoch der dabey benöthigten leüthen und gebaüden zu geschweigen. Es seynd zwar ville der Meinung, das man die Pacherstollner wasser auch in fall der zu ereignender löcherung auf den Windschacht nicht fallen lassen solte, indeme solche dorten umb 4 bis 5 Sätze höcher gehoben werden müessen, allein weillen mann auf den Windschacht die wässer doch meisten mit denen Künsten hebet, und wo solche nicht zu länglich, schon fertige und wohl bestelte feüer Machinen hat, solte mann billich kein bedencken tragen, wo möglich auch alle Pacherstollner wässer den Windschacht zu fallen lassen, dan die hebung alldorten umb 5 Sätze höcher mit Künsten, oder auch mit feüer Machinen wird beliebe nicht so vill kosten, alß auf den Pacherstollen extra eine Machine, Sätze und leüthe zu unterhalten, wann aber die löcherung geschicht, kan das hinüber fallender

[624] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. 1072–1081. fol., megvan még uo. 254–382. fol.

wässer ohne dem nicht verwehret werden, ist alles dann eine dannoch bedenckhens würdige sache, ob man sich bey dergleichen umständen zu dem bau einer neüen feüer Machine schlechter dings resolviren solte; Es ist zwar beraits schon vor zwey Jahren eingerathen worden, die Kißler feüer Machine mit so geringen unkosten alß möglich auf den Pacherstollen zu übersetzen, weillen der selben haubtstüke den kessel ausgenohmen, und übrige requisiten noch zimlich in guten standt, und auch vorräthig wären, wo man aber anstatt des vorhandenen alles neü, und vorrathig machen solte, wie es Ihro Gnaden Herrn Baron von Fischer überschlag ausweiset, wäre eben zu bedenckhen, ob es vor die mühe stunde, den grossen unkosten darauf zu wenden. Meiner ohnmasgeblichen unterthänigsten Meinung könte villeicht eine Neüe feüer Machine mit vill grössere und beständigere Nutzen auf den Wasser oder Amaliae Schacht angebracht werden, indeme sich dises bergwerck auch von tag zu Tag mehr ausbreithet folgends immer mehr wasser bekomt, welche zu heben man schon actu den andern Roß gäpl hat bauen müssen, es ist auch nicht so leicht zu hoffen, daß die wässer von disen bergwercke anderwerts abgezapfet werden, außgenohmen wann von Pacherstollen aus der Wasserschacht mit einen ligend schlag untertiefet werden möchte worzue aber auch vill Jahre und unkösten erforderlich weren.

Kombt als dann auf Einer Hochen Instanz gnädigste resolution an, ob selber daß erforderliche Capital auf die Pacherstollner feüer Machine anzuwenden und in allen fall auch ohne sonderbahren nutzen und Interesse künftig aldorten ligen, und unterfallen lassen gefallen wird feüer-machinen zwar wo man die darauf nöthige unkosten nicht achtet, wanns gleich nicht alle zeit operiren, und fructificiren, seynd nichts anderst bey denen bergwerckhen, alß vorbehaltene Schätze und fertige hilfs Mittel anzusehen.

Bey anlegung derer feüer Machinen ist man auch aufzubereitung guter weege allezeit billich bedacht gewest, weillen aber die Buggantzer waldungen bloß vor die Windschachter Machinen resolviret worden, und ohne dem von Pacherstollen und Wasserschacht etwas entlegener seynd, hat man die Mitternachtige, und über der Grann gelegene waldungen zur hilfe zu nehmen beschlossen, zu welchen Ende hat auch Eine Hochen Instanz noch vor einen Jahre die machung des Motscharer weegs und die schlagung der bruckhen über die Krann bey Galna gnädigst anbefohlen, da nun die bruckhen vollig, und der weeg grösten theils fertig geworden ist übrig das solcher weiter biß auf den Pachersollen und von dorten bis auf den Windschacht continuirt solte werden, und zwar umb desto mehr, daß solche weeg zubereithung auch in fall, wann gar keine feüer Machine auf den Pacherstollen wäre, den allhiesigen werckhern wegen des kostbahren villfältigen und unentbahrlichen fuhrweesens gleichwohl zu statten, und der Cassa wegen villen erspahrungen zum besten kämen, der neü gemachte Mottscharer weeg, welcher sich auf Tepla fertig, muß von dorten nothwendiger weiß gegen die stadt Schemnitz, biß auf die Michaelistollner höche gebracht werden, von da aber, wie man solchen weiter gegen den Pacherstollen fortführen soll, seynd die meinungen nicht einig, daß nun alles desto deütlicher vorgestellet werden solte, habe die gantze gegend in ein kleines hier Sub A. beygefügtes Cartel[625] verfasset, und alle darin vorfallende örther und gelegenheiten ihrer Natürlichen lage, und Masse nach so vill möglich angemerckhet, Ihro Gnaden Herr Baron von Fischer haben den vergangenen Sommer einen weeg wie solcher in der Carte grün angedeütet ist, von der Michaelistollner höche über den berg Schanal auf den rothen, als dan an der seithe des gebürgs Kaltenhoff, Paradeis durch den Otter grund unter dem kein keil über das Rössel auf dem Elisabeth Schacht, und von dorten auf dem Pacherstollen ausstekhen lassen, allein dieser weeg ohne das er just über das gröste gebürg steiget, ist mehr als zwey mahl so weith, alß wan solcher gradt durch die Stadt gehen solte, dann eber daß gebürg seynd von Michaelistollner hoche biß auf den Pacherstollen 3300 durch die Stadt aber nur 1500 Clafter, darzu von Michaelistollner höche biß auf den rothen brun hat

[625] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/7/3.

man biß 800 Clafter alle zeit berg auf zu steigen, durch die Stadt aber nur von Platz biß zum Frauen Thor 300 Cl. were alß dann der unvorgreiflichen gehorsambsten meinung den weeg lieber durch die kürtzern, alß durch die längern, und lieber durch einen kleinen hügel alß durch grossen berg zuführen, es ist zwar nicht zu laugene, daß sich durch die statt einige hinternüsse finden werden, indeme man zwischen denen Haüsern und garten nicht so frey alß in gebürge den weeg machen, und repariren kan, allein so vill ich durchgesehen, habe gar kein unerhöbliches obstaculum gefunden, indeme man durch die statt auch auf drey biß viererley orhen den weeg nehmen kan, wie solches in der Carten mit der selben farb angemerckhet zu sehen, der bequemste, und kürzeste weeg durch die Statt wäre, gleich durch Michaelistollen neben den unteren Taich an der seithe der alten burg, an den ranft des Janokischen garten, durch die gnachen gassen zum Csilinger Thor, von da den gewehnlichen weeg zwischen den Majerkischen, und Fritzischen Hause biß auf den Platz, von darneben den Kauf Hauß an die fleischbanck zwischen den Markinischen Hauß und der schlachtbanke durch ein Paar gärten auf den ordinari weeg neben dem Sailerischen Haus und der Mariae Schnee Kirchen zum Frauen Thor hinaus weillen aber dises benefitium nicht nur der Cammer sondern auch der gantzen Stadt zum guten köme, habe mit vorwissen und befehl Eüer Hochfreyherrlichen Gnaden dem Stadt Magistrat proponirt, ob sie auch zu disen gemeinen besten behülflich seyn wolten, und zwar meiner geringen mainung auf die weiß, das die allhiesige Kay. Cammer die weege bis an die Statt thöre, die aber nur intra Moenia von einen Thor zum andern machen, repariren, und künftig in guten standt erhalten solte, dise meine proposition hat bey den allhiesigen Stadt Magistrat zimlich Platz gefunden, zu haben geschinen, wie sie dan auch gleich eine Deputation außgeschikt haben, mit mir alle dise vorgeschlagene weege in augenschein zu nehmen, da ich aber schon lange zeit auf die resolution gewartet, und noch bis dato keine position Antworth nicht erhalten, bin unter der zeit auf andern Mittel bedacht gewesen, daß wann diesen vorschlag die Statt nicht annehmen solte, und derowegen durch die statt zu führen nicht rathsam, und thunlich wäre, solcher gleich wohl durch eine andere bequemme und nicht allzu weite gegend geführet werden könte, habe auch befunden, das sich solches am aller bequemsten thunn liesse, von der Michaelistollner höchen hinter dem Ehrenreiterischen garten an der seithe des Schindelbergs neben den Grueberischen garten, durch die untern gassen, neben den Statt Mayrhof den dreyfaltigkeiter grund auf biß auf dem Pacherstollen, in den Carten wird diser weeg mit dem untersten gelben strich angedeütet, die gantze strecken ist nur 1350 Cl. nemblich von der Michaelistollner höhe biß in die untern gassen gantz sachte berg ab 750 Cl. und aus der untern gassen wiederumb nicht gahr zu scharfberg auf 600 Cl. was mich zu disen weeg einzurathen am meisten beweget, ist daß man ohne dem aus der untern gassen von Puchwercken aus, wegen den Puchwerckhs Schlich bley und Materialien führen, einen weeg biß zu dem andern auf die Michaelistollner höhe zubereiten muß, wären als dann anstatt denen 3300 Cl. durch den Parädeiß nur 600 Cl. von der unteren gassen biß auf den Pacherstolln zu machen, die gröste difficultaet ist, die ich bey disen weeg finde, daß er nider untern gassen entweder durch den grueberischen Mayrhof, oder aber durch das benachbahrte kleine haüsl gehen wird, welches man nothwendiger weiß umb etliche 100 fl. kaufen, und nieder reissen müeste, weil aber das Haüsl sehr schlecht ist, ist dieße difficultaet umb desto leüchter zu superiren, in übrigen wird er auch auf den Schindelberg durch ein Paar schlechte wilde garten gehen, und in dem dreyfaltigkeiter grund müessen auch von etlichen gärten die zaun geruckht werden, man mag aber den weeg führen, wo mann will wird man dise umbstände nicht vermeiden können, sondern überall an etwelche grund stücke anstossen, und solche nothwendiger weiße abkaufen und bezahlen müessen. Diesen weeg nun anlagend, ware überhaubt meine unterthänigste meinung und opinion

1mo Daß zu dem weeg über den rothen brun und Paradeiß gar nicht einzurathen wäre, in deme solcher ser weith nemlich 3300 Cl. und über ein sehr grosses gebürg gehen müste.

2do Daß wo fern sich die statt resolviret innerhalb der Mauren den weeg zu machen, am besten wäre dem weeg durch die statt zu führen, die weillen die streckhen durch die Statt 600 Cl. betraget, hätte man von Michaelistollner höche biß auf den Pacherstollen anstatt denen 3300 Cl. über Paradeiß nur 900 Cl. ohne besonderer beschwerlichkeit zu machen.

3tio Daß wo ferne sich die Statt nicht darzu resolviret, am aller rathsambsten bequembsten, nächsten, und wohlfeilesten wäre, den weeg über den Schindelberg durch die untern gassen, und dem Dreyfaltigkeiter grund zu führen, weillen man mehr alß die felste davon ohne deme vor die buchwerckh und hütte führen, machen muß, kämen alß dan eingentlich nur vor diesem weeg nicht mehr als 600 Cl. zu machen.

Was die unkosten anlanget, kann man eine Clafter in die andere gerechnet, ohne denen zu bezahlen kommenden grundstücken per 1 fl. anschlagen. Wormit mich in hoche Gnaden und gnädige Protection empfehlend verharre.

Euer Hochfreyherr. Gnaden

Schemnitz den 7ten Martii Anno 1738.

Unterthänig gehorsamster
Sam. Mikovini

1738. április 12. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak, Mittrovszkynak a Kolpachi-tóról[626]

Praes. 12ten April
Anno 1738.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Frey Herr
Gnädig und hochgebiettender Herr
Herr

Nach erhaltenen gnädigen befehl umb zu sehen, wo mann noch zur aufhaltung dem Gollbacher wasser, und folgendts länger ganngbahr-machung, der darauf stehenden 17 Puch-werckhs Räder einen teüch anlegen könnte? Habe mich gleich den tag daruaf als den 1ten April dorthin verfüget, und nach verschiedener besichtigung zum teichen tauglichen Plätze, habe dan gleich an dem jetzigen taich rechter handt liegenden grundt, vor dem tauglichsten erkandt, demselben ausgemeßen, ausgerechnet, und befunden, daß wann der damm 8 Kl. hoche schlagen solte werden, möchte solcher 7 wochen auf 9 Eissen daurendes wasser fassen. Die darzu nöthigen unkosten erst rechneten sich nicht über 20000 fl. wegen des zur füllung nothwendigen waßer, achte gar nicht nöthig, nur das geringste zu melden, indenen es jedermänniglich bekandt, daß mit dem actu da laufenden waßer, auch 5 oder 6 solche teüche, angefüllet werden könnten. Der schönsten bequemlichkeiten, wanns erforderlich wäre, waßer beyzuführen zugeschweigen:

Bey dießer gelegenheit, habe auch die bey dem dorf Gollbach, noch stehende, große und kostbahre, blos zur führung des waßers, in dem jetzt stehenden teüch dienende hohe Pöcken, bruckhen und fludern, wie solche in dem Sub Litt. A beygelegten Cartel[627], mit B B gemerket, betrachtet, und befunden, daß mann solche sehr bequem abbauen, und abschaffen könnte, wann mann das waßer etwas höher bey C faßete, und umb das gebürg dem graben D D führete, so könne solcher erstlich in dem vorgeschlagenen neuen teüch, und aus diesen in dem jetzt stehenden. In fall aber daß auch der vorgeschlagene teüch nicht gemacht werden solte, so ist demnach rathsam diesen graben zur abbauung, der kostbahren waßer-führung

[626] ÖStA HKA MBWU 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2. 958–960. fol.
[627] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/9.

über die brucken und Pöcke, zu bewerck-stelligen, weill Er ohne dem, in dem schon fertigen, und in dem stehenden teüch laufenden graben E E einkommt.

Die gantze länge des grabens wäre 430 Wienner oder 400 berg Klafter. Jede per 1 fl. angeschlagen, wäre der gantze unkosten 400 fl. welche auslaage in ansehung der kostbahren erbauung, und beständiger unterhaltung, der fluder, pöcke und brucken, wäre sehr wohl angewendet und vor gering zu achten. Womit mich in fehrnere hohe gnad empfehle.

Eüer Hochfrey. Gnaden

Schemnitz den 12ten April Anno 1738.

Unterthänigst gehorsambster
S. Mikovini

1738. május 25. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichaui-táróról és a Szitnyai-árkokról[628]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrener frey Herr
gnädig und Hochgebierender Herr
Herr

Auf Ewer Hochfrh. Gnaden, wie auch Ihro Gnaden Herr Hof-Camer-Rath H. Baron von Zuana, specialen Befehl, habe die Raichauer Stöllen genauer übermeßen, und dabey eine besonders geschickte gegend und gebürge, wo den untere Stollen nur 340 Kl. lang sein wird gefunden, welches zur promotion der Sache und gewinnung der zeit besonderer vortheil sein wird. Man aus aber nothwendiger weis auch den oberstollen treiben, um die Schächte welche bis 40 Kl. tief können zu erspahren. Damit aber wird man noch eine gantze neue Kunst gewinnen. Die Stollen kommen 6 Kl. grad übereinander, so daß man die leicht zusammen löchern wird. Vovon aber Ewer Hochfrh. Gnaden werden mit nächsten ausführlicher berichtet. Vor ohngefehr 8 tagen haben wir die Szitner-graben revision vorgenommen, und dabey mit vergnügen gesehen, daß durch die lebendige graben viel mehr, und beßer Waßer gehen als vorhin durch die kostbahre Rinnen und Pfluder. Den unteren hingegen Szitner graben, oder vielmehr den Oberen Mitternächtigen, haben leider so befunden, daß von seinen grösten theil, seit daß Er gemacht ist noch kein waßer aufm Windschacht kommen. Er ist so schlecht beschafen, daß seine verbeßerung so viel kosten wird als, wenn man Ihm am neuen graben sollte. Welches aber unumgänglich nöthig. Bey unseren Künstem habe observirt, daß die H. Kunst Meister und Kunst-Warter, ohne aller noth viel Waßer auf die Räder gehen laßen. Auf solche weis werden die teich bald gelehrt, und das theure Waßer unsonst heraus gelaßen. Sie vorgeben zwar daß wenn in der gruben mehr wäßer sind, müßen auch die Räder mehr Waßer haben und frischer heben. Allein unsere schwere Künste wenn die gantze Donau darauf gingen läßen sich nicht überziegen sondern eher zusammen brechen. Wie wir den auch von unsere vielen aufschlag Waßer auch keinen nutzen als viele stangen brüche haben. Ich bin öfters selbsten bey denen Kunsten gestanden, die hube gezählt, und da dopelt so viel waßer als wie sonsten auf Räder ging, in einer viertelstundt, um keinen hub mehr als bey ordinarie Waßer befunden. Den die Räder haben schon Ihre gewiße meßerey, und fäßen die Shaufeln nichtmehr waßer, als offen zugehört, das übrige falt umsonst vorbey, und hindert nur das Rad welches in übrigen Waßer waden muß. Ich habe auch den H. Beamten gemeldet daß eine sehr nothwendige Sache wäre, eine verläßliche prob zu machen und zu determinieren wie viel Waßer unsere Räder brauchen. Ich bin der meinung, daß Sie noch mit wenigen waßer als

[628] ŠÚBA HKG Ord. 1738. máj. 25. No. 112.

bishero, den gehörigen effect thun könten. Auf solche Wais dauretten uns die Taich um ein oder zwey Monath länger, wovon den hohen Aerario ein nahmhafter nutzen zufallen möchte.

Ich lebe der hofnung daß Ewer Hochfrh. Gnaden, meine alte Instantz respectu hospitii untern anderen actis mit genommen haben. Wie ich mich denen auch bis dato von Ewer Hochfrh. Gnaden, einen gantz besonderen und unverdienten gnade, Patrocinii und gewogenheit, zu getrösten gehabt, versichere mich auch dieses mahl, daß Ewer Hochfrh. Gnaden auch in diesen stücken, mich aus dero gnad und Protection nicht ausschließen, sondern dieses meine anliegen, Einer hohen Instantz billiger maßen, gnädig recomandiren werden. Wovor ich mein lebens lang, meine äuserste Erbaütlichkeit, und Unterthänigkeit, bezeugen werden, verharrend.

Ewer Hochfrh. Gnaden
Schemnitz den 25. Maj 1738.

Unterthänigst gehorsamster
S. Mikoviny

1738. június 5. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichaui-táróról[629]

Praes. 10. Juny
Anno 1738

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner frey-Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Ich nehme mir die freyheit, von denen Sachen welche Ihro gnaden (Titt.) H. Hof-Camerath H. Baron von Zuana schreibe, an Ewer Hochfrh. Gnaden gar nichts oder nur kurtz zu gedencken, der meinung, daß Ihro gnaden Ewer Hochfrh. Gnaden meine Briefe ohne dem comuniciren werden. Ewer Hochfrh. Gnaden befehl, haben die H. Ober Beamten, wegen belegung des unteren Raichauer Stollens wohl verstanden, weil die aber ietzt wie vorhin durchgesehen, daß vor dießmahl der obere, viel vortheilhafter wäre, oder zum wenigsten der untere ohne dem oberen hart getrieben werden könte, haben dießfalls, des oberen einige erwehung gethan. Ich gestehe daß ich selbsten in meinen Bericht, mehr den unteren als den oberen eingerathen in fall, daß das gantze von mir vorgebrachte project, dreymahl so viel Waßer als man iärlich verbrauchen kan, auf dem Windschacht zu schafen. Da aber aller H. Cameral Beamten meinung ist, erstlich nur so viel waßer als man iährlich braucht so bald so wohlfeil als sein kan zu schafen, bin selber der meinung, daß der obere teuch und Stollen viel rathsamer wäre. Nichts desto weniger, es wäre schon Ewer Hochfrh. Gnaden befehl gemäß, der untere Stollen biß dato belegt worden, wenn man nur erstlich wüste wo die mundlöcher kommen sollen. Ich hätte zwar solche gleich den ersten Tag vorzeigen können, weil aber auch alle Herrn Überreiter Ihre zug, verrichten müßen, muß man warten, was Sie herausbringen. Ich habe die gegend der Mundlocher beyder seits gezeuchnet; und von einen Mundloch zu dem andere in grader linie wie der Stollen laufen soll, dem Wald, durchgestrauchet; welches aber die H. Überreiter gar nichts achten, sondern einer gehet auf dieser der andere auf einer Seite; nach seinen guttdüncken. Ich fürchte, wie werden so viel Mundlöcher bekommen, daß uns die wahl noch thun wird. Sage vor Ewer Hochfrh. Gnaden, gehorsamst, und ungeschickt, daß es pure unmöglichkeit ist, durch den biß dato üblichen Schiezeug und operation, auch durch die Schnur-Schrott-Wage, was dergleichen zu determiniren. Ziehen läßt sich ia, und aus dem zug komt auch etwas heraus, ob aber das was heraus komt wahr sey Hic Summa quaestionis est, wovon glaub ich kein Marckscheider versichert ist. Zum wenigsten auch ich,

[629] ŠÚBA HKG Ord. 1738. jún. 5. No. 129.

wenn ich mit dem zeug und auf solche art operiren sollte, nach der operation nicht viel mehr Sicherheit, als vor der operation hätte. Allein man sagt, die kaum Ihrer mehre dann und wann zusammen; Pariter errantes pari passu ambulant, und neben der scheiben fliegende Kugel, können auch auf einen Nagel stoßen. Non loquor Illustrissime Domine de Personis, sed de operandi modo, qui etiam intra Palladis manus incertissimus esset. Unter deßen wenn die H. Überreiter die puncte zeugen, und die verantwortung auf sich nehmen, bin aller Sorge frey. Wird aber die Sache mir comittirt, so wend ich auch vor meine facta stehen. Es ist nur zu betauren, daß dadurch so viel zeit vergehet. Man kan biß dato noch nichts wißen wenn alle fertig, und wie Sie zusamen komen werden. Ich hab auch einen genauen profil von dem gebürge gemacht, es müßte nothwendig 33 Kl. tiefe Schächte kommen, wo man mit zwey Stollen nicht gehen will. Der obere Stollen hingegen vor sich brauchet gar keinen Schacht, und möchte ohne zweifel in 1 ½ Jahren fertig werden. Allein nach denen dieses schon ohne dem genugsam vorgestellet worden, wir haben weiter nichts, als die uns entheilte, und ferner gnädig zuentheilende befehl zu observiren. Welche erwartend, und mich in hohe gnad empfehlend lebe.

Ewer Hochfrh. Gnaden
Schemnitz den 5. Jun. 1738.

Unterthänigst gehorsamster
Sam. Mikoviny

1738. július 26. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a mocsári útnak a Garamtól Körmöcbányára vezetéséről[630]

Praes. 1. Aug.
Anno 1738.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner frey Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Auf Ewer Hochfrh. Gnaden, mir gnädig ertheilten Befehl, habe mich den 18. praesentis mit dem H. Wald-Maister Rust, Nacher Cremnitz begeben, um den schon bereits, von Schemnitz aus über Motsar, biß an die Gran meistentheils verfertigten weg, weiter fort biß nach Cremnitz zu übersehen.

Die Cremnitzer Herrn Oberbeamten, habe auch gebuhrend ersucht, daß Sie samt einigen anderen diesen gegend kundigen leuthen, dieser revision gegenwärtig sein möchten. Mit welchen denen nach vielfältiger überlegung, auch befunden, daß es keines weges rathsam wäre, dem weg von der Granner Brucken, dem Ihratser grund und waßer nach, fortzuführen; theils, daß durch diesen grund ziemlicher umweg wäre, theils aber, daß des heftigen Waßers und öfterers ausgießung halber, der weg einmahl, recht sicher und Standhaft gemacht werden könte. Diesen abzuhelfen, haben wir eine, über dem, zwischen Gran und dem dorf Gastraba gelegenen Hügel, ziemlich Bequeme gegend ausgesehen, durch welche der Weg, wohl um eine halbe Stund kürtzer, und viel fester und dauerhafter gemacht werden dörfte.

Die darauf anzuwendende unkosten, nach einer Mittelmäßiger Schätzung und überschlag wären:

1. Von der Gran Brucken an, biß unter dem Pitelover Berg, den allten weg zu repariren und eine Brucken über das Ihratser Waßer zu setzen — Fl. 200
2. Uber dem Berg unter Pitelova biß nach Jastrab, 15000 Kl. Neuen Weg, eine Kl. per 1 fl. — 1500
3. Von Jastrab, bis auf die höhe gegen Lehotka, zur reparation — 200

[630] ŠÚBA HKG Ord. 1738. júl. 26. No. 56.

4. Von dieser höhe hinunter 50
5. den tiefen weg bey Lehotka abzubauen 300 Kl. lang, iede per 1 fl. 300
6. Von Lehotka biß nach Cremnitz dem Weg auszubeßern 300

Summa fl. 2550

Der gantze Weg gienge über dem Ihratser Waßer, auf lauter, der Ertzbischöflichen Herschaft Heil. Creutz, und der dörfer Pitelova, Jastrab, und Lehotka, grund und boden, doch über keine acker und Wiesen, biß eintziges kleines stuck, welches von keiner großen consideration, sondern durch lauter, Waid, gebüsch und Wald. Hat man also gar keinen zweifel daß die Herrschaft, solches nicht erlauben sollte, zumahl, da das beneficium dieses Wegs, gröstenteheils, denen Heiligen Creutzer unterthänen, die auch beständig das Ertz und die Schlich, von Schemnitz nach Cremnitz zu führen pflegen, zum gutten käme. Doch vor gewies hat die Sache nicht ausgemacht werden können, weil diesmahl der H. Hofrichter Süpöki, nicht zugegend war. Die unterthanen hingegen selbsten, denen die territoria zugehören, haben sich sehr geneigt, und willig darzu bezeuget. So bald als sich nur der H. Hofrichter zu Hause einfinden wird, werden die H. H. Cremnitzer Oberbaembten diese affaire mit Ihme auszumachen trachten. Womit mich in hohe gnad, und gnädige Protection empfehlend, lebe

Ewer Hochfrherrlichen Gnaden
Schemnitz den 26. Jul. 1738.

Unterthänigst gehorsamster
S. Mikoviny

1738. augusztus 12. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak, Mittrovszkynak a besztercebányai lőporraktárról[631]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner freyherr
gnädig und hochgebietender Herr
Herr

Nach empfangenen Ewer Hochfreyherrlichen Gnaden, gnädigen Befehl, habe mich den 2. praesentis nacher Neusohl begeben, und alldorten mit denen H. Oberbeamten und Stadt Deputirten, so wohl den alten ietzigen Pulver Thurn, Saliter und Schwefel gewölber, wie auch die aufs neue darzu gewidmete Plätze besichtiget.

Dem ietziegen Pulver-Thurn anlangend, ist solcher aus einer Stadt Mauer bastey gemacht, und wenn es ia absolute nöthig sein sollte, daß das Pulver, innerhalb der Stadt Mauer aufbehalten werden müßte, wäre dieser Platz bequem genug darzu; indeme dieser Ort, sehr weit von denen Stadthaüsern entfernet, zwischen lauter gärten lieget, so daß wenn auch dieser Thurn, durch ein unglück, gott bewahr, in die lüften ginge, die Stadt Haüser vor aller gefahr sicher wären, bis auf etliche kleine in der vorstatt näher gelegene Haüsel, welche wohl in größerer gefahr stünden. Es müßte aber dieser Thurn aufs neue zugericht, gewölbt, und samt der anliegenden Stadt Mauer mit ziegel gedeckt, und von dem vielen Holtzwerck befreyet werden.

Die Schwefel und Saliter gewölber aber sind in viel größerer gefahr, weil dieselben immediate an das Cameral Dörr- und Brey-Haus anliegen. Wegen Schwefel zwar und Saliter, wär die gefahr nicht so groß, weil diese materialien, wenn sie gleich heftig brennen, doch die gewalt auszuschlagen nicht haben, in die weite keinen schaden thun, ia auch wehrender Brunst gerettet werden können; Da aber in dem Saliter gewölb mehr Pulver als in dem Pulver-

[631] ŠÚBA HKG B 278 1740. jún. 29., megtalálható még: ÖStA HKA HFU 1742. máj. 7. r. Nr. 768. 92–130. fol.

Thurn aufbehalten wird, in deme wir auch actu in dem Pulver-Thurn nur 6 Cent. in Saliter gewölb aber 118 cent. Pulver gefunden haben, scheint die Sache sehr gefährlich zu sein, nicht weit von feuer das ist, von dörr und Brey-Haus so viel Pulver zu halten.

Haben alsden nicht ohne Ursach, so wohl die H. Cameral Beamten, als der Stadt Magistrat, die gedancken gefaßt, das Pulver in beßere Sicherheit zu bringen, und entweder den alten Thurn gutt versichern, oder einen neuen anderwärtig zu erbauen. Vor dem alten Thurn scheinet, gar keine ratio zu streiten, ausgenommen, daß das Pulvel in unruhigen Kriegszeit, zwischen denen Stadt Maueren sicherer wäre als auserhalb. In solchen fall wäre entweder den allte zu repariren, oder aber ein neuer Mitten zwischen denen garten in der Statt zu erbauen. Den die garten sind so groß, daß man von allen Hausern und gebaüden, ein Pulver Magazin 50 bis 60 Klf. weit setzen könte, In welcher strecken, auch in fall einer zersprengung, gar keine gefahr zubefurchten wäre, weil das Pulver in der freyen luft, keinen so großen schaden in die Weite, als zwischen großen, starcken und engen, Mauern und gebaüden thun kan. Wo aber diese ratio, Pulver in der statt zu halten nicht beobachtet wird, ist noch rathsamer einen neuen Thurn auserhalb der Stadt zu bauen. Der bequemste Orth darzu, ist allerseit erkönt worden, unter dem Gran berg bey der untern Brucken.

Was dem modum aedificandi anbelangt, hat der H. Wald-Meister Felner gemeinet, in dem Berg hinein zubrechen, und in felsen driner das gewölb, samt einen vorgewölb zu formiren: vor solchen zwey Saliter und Schwefel gewölber zu setzen, und den gantzen Platz mit einer Ring-Mauer, umzugeben.

Welcher gedancken ist gar nicht uneben, wenn man nur versichert wäre, daß das gewölb in berg und felsen eingebaut, drucken bleiben, und nicht etwa naß und feihte, welche umstände, dem Pulver sehr schädlich, werden wird. Darzu, die gefahr in einer unglücklichen zersprengung, in einen und aus einen felsen wäre viell größer, als in einen frey stehenden gebeüde, welche wohl die gleich über dem Granfluß gelegenen gebeude, ziemlich empfinden müsten, von einen frey-stehenden Magazin aber, haben sich wenig zu befürchten.

Meine unterthänigste meinung als denen wäre, solches gebau, frey zu stellen, und von gantz drockenen Stein und ziegel aufzuführen, auf dem form wie der sub litt. A. beygelegter Rieß[632] ausweiset, und umständlicher expliciret. Denn die drockene ist der vornehmste umstand eines Magazins, solche beßer zu erlangen, wäre auch der durchzug F, mit denen luftlöchern GG, unter der solhe anzulegen, und dem iewendigen Boden etwas zu erhöhen. Das gantze gebaü wäre ohne eintzigen Stucke Holtzes aufzuführen, wie aus dem Profil zu ersehen, alwo die dachziegel, gleich an das gewölb mit gutten Malter eingemauert werden sollen. In solchen Magazin könten 200 biß 300 Cent. und Mehr Pulver aufbehalten werden, zu größer Menge könte auch das vorgewölb B, dienen. Das Höfel D und die gewölbte Schuppen C, dienete vor die Binder arbeit, alwo die fäßer auf und zugemachet werden. Sicherheit halber, wäre gar kein fenster, an dem gantzen gebaü von ausen zu sehen, auch nicht zu einen zu komen, weilen zwey dieneten in die ungemauerte Plätzel E,E, und eins in dem Hof D auf diese weis wäre auch gar kein Ring Mauer von nöthen. Die fenster selbsten müßen mit gutten eisernen gatter, und doppelten eisernen laden bewahret werden.

Die darauf anzuwendende Baukosten möchten sich auf 1089 fl. 0 x. erstrecken, wie aus dem sub litt. B beygelegten Überschlag zu ersehen.

Die Schwefel und Saliter gewölber gleich bey dem Pulver-Magazin, sehe nicht nothwendig zu sein, weilen diese Materialien, in allen gutt bewahrtem örtern und gewölbern aufbehalten werden können, auch keine so große gefahr nach sich ziehen. Wie den auch die ietzige Neusohler, gewölber gutt genug darzur sind, ia kan auch der alte Pulver thurn, und andere bequeme gelegenheiten darzur appliciret werden. Womit unter Hohen gnädigen Protection lebe.

[632] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/1a, b, c

Ewer Hochfrherrlichen Gnaden
Schemnitz den 12. Aug. 1738.

Unterthenigst gehorsa.
S. Mikoviny

Überschlag
der zu erbauung Eines Neuen Pulver Magazins zu Neusohl, erforderlichen Bau Kosten

		fl.	x.
1.	20 Kl. 3 schuh dicke Mauer per 10 fl.	200	
2.	40 Kl. 2 schuh dicke Mauer per 7 fl.	280	
3.	15 Kl. 1 ½ schuh dicke Mauer per 5 fl.	75	
4.	24 Kl. zugedeckes gewölb per 4 fl.	96	
5.	6000 dach ziegel per 10 fl.	60	
6.	ziegl decker lohn	40	
7.	4 Cent. schleißen Eisen samt der arbeit	32	
8.	4 Eiseren fenster gatter per 4 fl.	16	
	item 4 kleinere zum durchzug	8	
9.	2 Eiseren thier samt beschlag	100	
	item 2 kleinere	60	
10.	8 Eiseren fenster laden per 6 fl.	48	
11.	6 Kl. durchzug zu gewölben per 4 fl.	24	
12.	bretter und gerüst Holtz	20	
13.	den Platz auszugleichen, und fundament graben	30	
		fl. 1089	

S. Mikoviny

1738. augusztus 12. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a selmecbányai ólomkohóban fölállítandó két olvasztókemence költségvetéséről, a kohóírnok lakása mellett egy iroda építéséről és a Fő-árok felmérésének elhalasztásáról[633]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner frey Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Es haben mir die allhiesiege H. Cameral Ober-Beambten, in Nahmen Ewer Hochfreyherrlichen Gnaden angedeut, daß ich die gelegenheit, wegen denen in der Bleyhütten annoch zu erbauenden zweyer Schmöltz Öfen, und eines Schreibzimers, bey der wohnung des Hüttenschreibers H. Sehns besichtigen; wie auch die führung des Hauptgrabens, in dem großen Taich, auf verschiedene arten, nohmals übermeßen, davon Rieß verfertigen, und von allen die Unkostens Überschläge einrichten sollte.

Den Hütten oder Schmötz-Öfen Bau anlangend, habe die von Maurer, und Zimmer Meister aufgesetzte, und sub Litt. A. udn B. beygelegten überschläge wohl übersahen, und befunden, daß so thanes Bau-werck, um die Specificirte Kosten gutt zu ständen kommen und aufgeführet werden kan.

Das Schreibzimerl, bey der Hütten Schreiberischen Wohnung, wird auch keine besonders große unkosten erfordern, in deme schon meisten theils die allte Mauren stehen,

[633] ŠÚBA HKG Ord. 1738. aug. 12. No. 93.

und nur an solche etwas anzubauen, und mit einen Lahndach zu bedencken käme. So viel als ich nachgerechnet habe, wird der gantze Bau nicht über 120 fl. kosten.

Die ausmeßung des Hauptgrabens hätte auch gerne vorgenommen, da ich mich aber schon zu meiner Raise noch ein paar Comittäter dies Jahr ausgemeßen fertig gemacht, und die graben ausmeßung und Rieß verfertigung, mir mehr als von einer Woche zeit weggenommen hätte, bitte untherthänigst, mir nicht ungnädig zu nehmen, daß ich diese arbeit weiter hin verschoben. Welches zu thun mich auch nicht unterstanden hätte, wo mir nicht bewust gewesen wäre, daß weilen schon der Münüch von dem Haupt graben, wieder gut zugericht, die neue graben-führung nicht absolute nöthig seyn. Darzu, wir haben schon andere graben genug die in diesen Taich laufen, solchen füllen, und noch vielfältig, vergebens abgeschlagen werden müßen. Das Hauptgrabner Waßer, wenns gleich abgeschlagen wird, laufet nicht umseist, sondern gehet auf unsere Kunst-Räder. Es ist auch bekandt, daß man wegen den Mangel der leuthe, solche arbeit, dieß Jahr unmöglich vornehmen könte. Es wäre viel beßer und einträglicher, den Szitner graben, welcher uns eben dergleichen, und noch beßere, als der Haupt graben, dienste thäte in gutten stand, noch diesen Sommer zu setzen.

Welches denn auch wo man nur mit leuthen auskommen wird, unverzieglich vorgenommen werden muß. Womit mich in hohe gnad und hohe Protection empfehlend lebe.

Ewer Hochfrherrlichen Gnaden

Schemnitz den 12. Aug. 1738.

Unterthänigst ghorsamster
S. Mikoviny

1738. szeptember 9. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Pacher-táróba vezető út építésről és Pozsonyba utazásáról[634]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner frey Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Ewer Hochfreyh. Gnaden, werden wohl aus der H. Oberbeamten Schreiben gnädig ersehen, in was vor umständen wir, mit unserer arbeit stecken.

Das volk hat sich an Sontag angefangen zu samlen, und sind schon gestern über 1000 person beysamen gewesen. Der beständige Regen ist uns zu großen Schaden, haüte kan kein Mensch arbeiten. Doch in allen denn wenn nur etwas zu regnen aufhört, wird der Weg aufm Pacherstolln diese Woche fertig. Und wenn uns daß volk bleiben möchte in zwey Wochen biß auf dem Windschacht. In anfang da man sich der menge des volcks nicht versehen hat, haben allerhand hindernüße, zumahl, wegen Mangel genugsamen fertigen zeugs, und darzu nöthigen aufsehern. Ist aber schon alles so veranstalltet, daß alles in dem Besten gang wäre, wo uns gott nur guts Wetter versehen möchte. Die bishero geschehene arbeit, wird des anzuwendendes geldes iederzeit wehrt. Ich habe bey Ewer Hochfrh. Gnaden unterthänigst, um eine erlaubnüß, gegen Presburg zu meiner kleiner Wirtschaft zu Reisen, einkomen wollen. Muß aber gestehen, daß ich von diesen vielen volck mit gutten gewießen mich nicht abreißen kan. Muß also nun meine Frau, samt Kindern hinaus schicken, und selbsten in ein par Wochen, zum wenigsten nur die veihnungen zu übernehmen, nachfolgen. Es geschicht mir zwar sehr hart, daß ich auch diese eigene particularen panis, so verabsammen, und aus einen Reis spesen depelte machen, auch ich allhier, und meine familie drausen extra zehren. Doch wegen mir obligenden Herrn Dienst, will alles gerne hind ansetzen, in hofnung, daß Ewer Hochfrh. Gnaden, so wohl als auch Eine hohe Instantz, diesen meinen Eifer, großen mühe

[634] ŠÚBA HKG Ord. 1738. szept. 9. No. 104.

auch Schaden, in gnädigste consideration nehmen werden. Den augenblick Reute mit denen H. Oberbeamten auf den Szitner gräben, um denselben auch wo möglich zu belegen, und schleinigst zu verfertigen. Mich in hohe gnad, und gnädigste Protection empfehlend.

Ewer Hochfreyherrlichen Gnaden
Schemnitz den 9. Sept. 1738.

Unterthänigst gehorsamster
S. Mikoviny

1738. december 8. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése Mittrovszkynak az 1738-ban végzett munkáiról[635]

Hoch und Wohlgebohrner freyherr
gnädig und Hochgebietender Herr Herr

Es wird Ewer Hochfreyherrlichen Gnaden von selbsten Bewust sein, wie daß ich in diesen gantzen Bereit zu Ende laufenden Jahre, Erstlich den gantzen Winter, außer und ohne versaumung, mir sonsten obligenden Pflichten, mit denen zur conservation der allhiesiegen Wercker, und vermehrung des hohen aerarii einkünften, vorgebrachten und mir von Ewer Hochfreyh. Gnaden zur untersuchung, überschlagung, und vorstellung gnädigst anbefohlenen vorschlägen, und darzu erförderlichen Berichten, Rießen, und Carten, mit einer unaufhörlichen und beschwerlichen arbeit und mühe zugebracht; so daß auch in der grimigsten Kälte, hohen Schnee, auch mit gefahr und hindansetzung, meiner gesundheit, um nur die vorgefallene höchst nutzlichste Sachen zu befördern, und schleinigst ausszufertigen, in denen ohne dem Beschwerlichen hohen gebürgen, die zu solcher zeit schier inpracticable Meßereyen vorzunehmen mich nicht geweigert, noch gescheuet habe. Nachgehends aber bey abweichenden Winter, da diese vorschläge von Ewer Hochfreyherrlichen Gnaden desto stärcker urgiret, und von Einer Hochlöblichen Kayserlicher Hof-Camer approbiret worden, mit verschiedenen versuchen, und öfters wiederholten Meßereyen, bey denen neu anzulegenden Taichen, vielfältigen graben und Waßerführungen, wie auch darzu nothwendig durchzutreibenden Stöllen, nicht münder zur beförderung des vor ietzo schon in goßer Noth und Mangel steckenden fuhrwesens, bey angebung ausmeßung, und verfertigung, der zu unseren Werckern führenden Wege, in stetter mühe und arbeit, den gantzen Sommer zugebracht; auch öfters nach Cremnitz, Neusohl, Hronetz und ander Orten, wegen alldasiegen gebäuden und vorfallenden affairen, nicht ohne besonderen unkosten, und beschwerlichkeiten weitere Reisen gethan. Weßentwegen denen auch die mir schon seit etlichen Jahren von Allerhöchst Kayserlichen Majestätt allergnädigst anbefohlene Land-Meßung hindansetzen, und die mir dabey resolvirte diurna, auch sonsten davon fallenden nutzen verabsaumen müßen. Da ich zwar gegen mitten des Monaths Augusti, mit der meisten allhiesiegen arbeit, fertig zu sein gemeinet, hab mich zu der Land-Meßerey begeben, und kaum so thane arbeit, an denen Schlesischen und Pohlnischen gräntzen angefangen, und nur den obere theil des Threntsiner Comitats, samt den Weg von Thurotz nach Silain und von da biß Theschin, in ober Schlesien deliniret, haben so bald den gnädigen Befehl erhalten, mich mit Ewer Hochfrh. Gnaden mit zuruck laßung meiner leuth und Wagen, ohnverzeiglich wieder nach Schmenitz zu revertiren, um denen von Ewer Hochfreyh. Gnaden vorzunehmenden Consultationibus, beyzuwohnen, und die weiter vorkomende Meßereyen zu verichten. Habe also auf der Geographischen Reise, nur vier Wochen zugebracht, und mit dem schleinigen, hin und her Reisen, auch extra große spesen und unkosten gemacht. Seit dem nachgehends, daß Ewer Hochfreyh. Gnaden, von der Wienner und Silesischen Reise anhero glücklich gekommen,

[635] ŠÚBA HKG B 276. 1739. szept. 6., megtalálható még: ÖStA HKA HFU 1743. febr. 28. r. Nr. 774. 657–659. fol.

haben so gleich selbsten veranstaltet, und mir gnädig anbefohlen, mit denen durch vorsorge Ewer Hochfrh. Gnaden, von drey Comitätern zukomenden zahlbahren arbeits leuten, noch so viel als sich diesen Herbst thun ließe vorzunehmen. Auf sothanen Befehl, hat man gleich an der erweiterung, der Oberen Szitner Waßerführung, und dem höchst nothwendigen, und sonsten sehr incomoden, Weg, aus der Stadt aufm Windschacht, zu arbeiten angefangen. Weilen nun wie Ewer Hochfreyh. Gnaden selbsten gnädigst erkanten, mich von dieser arbeit, auf keinen Tag nicht zu absentiren dörfte, habe dabey den gantzen Monath October und November zugebracht, auch sehr viel ungemach, in dem ungesenden, regnerischen, Neblicht, und Kalten Herbst Wetter ausgestanden. Darzu auch gar kein Erlaulbnüß, zu meiner geringer privat Wirthschaft, welche doch auch ein theil meiner sustentation ausmacht, in der einfallenden Weinlese zuzusehen, begehren oder erhalten könte.

Unterfange mich als den mit gegenwärtiger instantz, vor Ewer Hochfrh. Gnaden zuerscheinen, unterthänigst Bittend, daß Ewer Hochfreih. Gnaden, so wohl selbsten, diese meine in hohen Herrn dienst, treu fleißig und nützliche extra bemühungen, durch versaumten verdienst effectiven Schaden, und sonsten gemachte unkosten, gnädig ansehen, wie auch Einer hohen Instanz dieses mein untherthänigstes bitten, nach dero angebohrene gütte, und hinvon habenden Wißenschaft, gnädiglich und bestens recomendiren möchten. Daß ich so wohl mit ersetzung der versaumten verdienste, als auch sonsten einer beleibigen gnade, consolirt werden könte. Ich werde dergleichen so wohl Ewer Hochfreyh. Gnaden, als auch Einer hohen Instänz gnädigste gewogenheit, so lang als mir gott das leben fristen wird, mit desto größere fleiß, Eifer und attention vor dem Hohen Herr dienst, zu ersetzen, mich äuserst zu bemühen nicht aufhören.

Ewer Hochfreyherrlichen Gnaden
Schemnitz den 8. Dec. 1738.

Unterthänigst gehorsamster
Sam. Mikoviny

1738. december 23. Selmecbánya Mikoviny Sámuel folyamodványa a főkamaragrófhoz 200 forint kifizetéséért[636]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig und hochgebiettender Herr Herr

Ob Ich zwar der versicherten hofnung lebe, das zumahl durch Ewer Hoch Freyherr. Gnaden gnädige recomendation, Eine Hoch Löb. Kay. Hof Cammer, alle die, in neulich unterthönigst eingerrichte Instanz angeführte, meine, so wohl in hohen Herrn dienst bemühungen, als auch in privat verdiensten versaumnüse, in gnädigste reflexion nehmen, und mich mit einer gewünschter resolution consoliren wird. Weilen mir aber bekandt, das wegen der menge vorfallenden publiquen, und wichtigen affairen, die private Instantion öfters weiter verschoben werden müssen; ia wenns auch gleich vorgenomen und resolvirt werden doch per viam Expeditionis spatt genug zuruck kommen. Ich aber disesmahl, wegen entgangenen allen verdiensten und livergeldern, in solchen müslichen umständen strecke, das ich mir schier mit der täglichen Subsistenz nicht auszukommen getraue; finde mich bemüssiget, zu Ewer Hochfreyherr. Gnaden angebohrner, und auch gegen mir iederzeit bezeugter Gütte, die lezte zuflucht zu nehmen, unterthönigst bittend das mir Ewer Hochfreyherr. Gnaden die hoche gnad angetuen, und sub spe ad Instantiam meam ratae resolutionis, ohngefehr 200 f. aus der allhiesigen Cameral Cassa gnädigst darreichen lassen möchten. In fall, welches nicht zu

[636] ŠÚBA HKG Ord. 1739. febr. 24. Nr. 104.

verhoffen, das ich auch auf meine Instanz, gar eine abschlägige resolution bekommen sollte, ohne das ich zu einer andern zeit, auch ex privato vieleicht solvendo wäre, so könte doch solche vorgestreckte Summa, auch mit einhaltung meiner ordinarie besoldung, bald eingebracht werden. Gnädigsten als dan resolution mich getröstend, lebe

Ewer Hochfreyherr. Gnaden
Schemnitz den 23ten Decemb. 1738.

Unterthönigst gehorsamster
Samuel Mikoviny

1738. december 30. Selmecbánya Mikoviny Sámuel véleménye Keyling János Györgyről[637]

Daß der Iunge Herr Johann Georg Kailing, des allhiesiegen Kayser. Cammeral-Einehmers, Herrn Johann Adam Kailing, Sohn, gleich nachdeme Er aus dem Studiis von Tyrnau kam, sich bey mir, zu denen Mathematischen Geometrischen und Mechanischen Wißenschaften, appliciren angefangen; dabey schon biß ins dritte Jahr, mit besonderen fleiß verharret; denen in Somerszeit vorgenommenen operationibus, sowohl in hohen Herrn dienst, als in exercitio, empßig beygewohnet, auch soviel davon profitiret, daß Er in Stand wäre meiste davon selbsten zu verrichten; Nicht minder auch bey denen Kay. Cameral-arbeiten, als Wasserführungen, Wegmachung, und dergleichen, hat sich nicht ohne Nutzen brauchen laßen, dabey allen fleiß und empsigkeit bezeuget, sich auch vor anderen in vielen stücken distinguiret, zumahl da offnen die hiesiege Land-sprachen, und die art, mit dem Land-volck umzugehen wohl bekandt; habe hinmit Pflicht, und gewießen-mäßig, bezeugen und attestiren wollen. Und demselben, als ein, zum fernern Herrn dienst, sehr fähiges Subjectum, Allen höhern Orten, wo solches nöthig wäre, unterthänigst zu recomendiren.

Schemnitz den 30. Dec. 1738.

Sam. Mikoviny
der Röm. Kays. Majestät
in denen Ungarischen Bergstätten
Cameral-Geometra

1739. március 7. Keyling János Ádám, Rust Imre és Mikoviny Sámuel jelentése a főkamargrófnak a Garamon történő faúsztatásról[638]

Eüer Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig Hochgebiettender Herr Herr
Obrist Cammer Graf

Weilen zu unseren von Tag zu Tag weitschichtiger werdenden Bergwercks Handlungen auch aus denen Neüsohler Waldungen immer mehr undt mehr höltzerner zeüg angeschafet werden muß, hierzu aber mit dem fuhrweesen fast nicht mehr zulänglich aufzukommen, alß ist ratlich, ja nöthig erachtet worden, den Granfluß von Neüsohl biß an die neü geschlagene Brucken zu Jallna dergestalten schifbahr zu machen, daß die meiste Jahrs zeit hindurch auf flössen die nothturf der höltzernen zeüg Sorten nacher Jallna gebracht, undt von daraus durch die ohne deme umb Ertz kommende lehre wagen anhehro überlieferet werdeb könten, ob also und wie dises vorhaben dergestalten zu bewürcken seye, damit auch zu erhaltung guter nachbahrschaft die grundt Herren, welche an disem fluß von vielen Jahren

[637] ÖStA HKA MBWU 1743. febr. 28. r. Nr. 105. 482. fol.
[638] ŠÚBA HKG Ord. 1739. márc. 7. No. 147.

her Kornmühlen in rechtlichem besitz haben, nicht bemachtheilet werden mögten, haben Eüer Hochfreyh. Gnaden gnädig verordnet, daß wir unß ad localitatem begeben, besagten Granfluß von Jalna biß Neüsohl in augenschein nehmen, undt dessen schifbahr machung untersuchen, unß auch auf erforderneden fall mit derer Mühlen grundt Herren besprechen, undt Sie aller schadloßhaltung versicheren solten, so wir in pflichtschuldigen gehorsam befolget, undt quo ad quaestionem an keinen anstandt gefunden haben, wan anders die Mühl-weeren gäntzlich Cassiren, undt da undt dorten der fluß ausgeraumet wurde; die von Jalna biß Neüsohl bey disem fluß stehende 6 Kornmühlen könten nichts desto weniger in ihrer operation verbleiben, sofern entweders solche Sumptibus Aerarii übersetzet, oder aber das benöthigte wasser, welches dermahlen durch die weeren dahin gezwungen wirdt, durch andere neü zu errichtende seiten graben auf die Mühlen geleithet wurde, doch wäre auch oberhalb der Stadt Neüsohl ohnweit des Mayerdörfls ein besonderer durchlaß zumachen, damit die ordinari holtztrift in dasigen Rechen keine hindernus leyden dörfte; berührte 6 Mühlen seyndt verschidenen grundt Herrn zugehörig, undt zwar die erste gleich unterhalb Neüsohl denen Herrn v. Radwansky, die anderte zu Wilcanowa dem H. Johann Bohusch die dritte zu Heinick (tit.) dem Herrn Herrn grafen Stephano Esterhazi in drey- undt dem fisco Camerali im 4ten Theil die 4te der Stadt Altsohl, die 5te bey Wutsch erst erwehetem Herrn grafen undt die 6te unterhalb Wutsch dem Herrn Ostrolutsky, Erstere H. Possessores nehmlich die H. gebrüder von Radwansky belangendt, haben sich selbete mit unß zu der Mühl begeben, undt nachdeme sie verständiget worden, waß gestalten das benöthigte wasser auf die mühl gar wohl durch einen auf unkosten der Cammer zu errichtenden neüen graben geführet, mithin die weer gäntzlich weggerissen werden könte, müssen wir ihnen zum ruhm nachsagen, daß sie ihre gegen Ihro Mayestät Hengende aller unterthänigste Devotion auch disfahls willfährigst antag geleget, und nicht allein also gleich eingewilliget, sondern auch hülfliche Handt zu leisten versprochen, H. Johann Bohusch, und (tit.) Herr graf Esterhazi wahren abwesendt, die König. freye Stadt Altsohl ware zwar auch nicht entgegen, wolte doch gern ihr mühl weer erhalten, undt die herabkommende flöß jedes mahl durchlassen, wahre auch nicht wohl anders zu persvadiren ungeacht man die modalitet an guth undt stell gezeiget, wie füglich das erforderliche wasser eben durch einen neüen graben, auf die Mühl könte gebracht, oder die Mühl gelegensamer übersezet werden; H. Ostrolutsky hat alle zu fridenheit bezeiget, wan ihme nur sein Mühl proventus nicht geminderet wurde, undt Er keine unkosten bey der abenderung zu tragen hätte, damit wir also einen verläslichen bericht zu erstatten wüsten, haben wir wohl gedachten Herren grafen Stephan Esterhazy, dem H. Bohusch undt ihr Stadt Altsohl nach unserer anhehro zuruckkunft zugeschriben, undt umständlich erkläret, wie einmahl allerhöchsten Herrn dienst aus eingangs erwehnten beweeg ursachen erfordere, den Granfluß schifbahr zu machen, welches aber ohne einreissung derer Mühl weeren nicht dauerhaft auf alle Jahrs zeiten zu effectuiren wäre, doch seye es keines weegs dahin gemeinet, dadurch denen grundt Herren einen schaden zuzufügen, sondern zu bezeigung guter nachbahrschaft alle dasige Kornmühlen Sumptibus Aerarii et Salvis juribus Dominalibus in der bisher gehabter operation zu erhalten, auf welche bedingnus so wohl mehr ernanter Herr graf als H. Bohusch laut ihren hier anverwahrt original antworth schreiben A et B Consentiret, die Stadt Altsohl machet zwar in ihrer erklärung C verschiedene einwürft, ergibt sich doch endlich in fine auch mit dem vorbehalt, daß denen burgern durch welcher grundtstücke die neüe wasserführung gemacht werden solte, die vergütung geschehen mögte, mithin wären die anstände wegen derer Mühl weeren behoben, undt kommet nun darauf an, daß zu gäntzlicher Cassirung derer mühlweeren die neüe wassergraben auf die mühlen ordentlich ausgestecket mit denen Altsohler burgern wegen ihrer grundtstücken der billigkeit gemäß abgehandlet, undt an die arbeit, so baldt es die zeit zu lasset, Handt angeleget werde, dise schiftbahrmachung des granfluß von Neüsohl biß Jalna dörfte sambt dem durchlaß ohnweit des Mayerdörfls mein Mikovinj meinung nach beylauftig mit 12 biß 15000 f. zu effectuiren seyn, umb der sach

mehrere verläslichkeit willen doch, werde auf gnädigen befelh ehistens die neüe wasser graben ordentlich ausstecken nebst einer Delineation einen überschlag verfassen, undt unterthänig einreichen, weilen aber jener arbeit nicht selbst beständig beywohnen könte, doch nothwendig, daß jemandt wasserführungs verständiger bey denen arbeits leüthen aufsehe, undt selbete Dirigire, als erachtete jedoch ohne maß vorschreibung den H. Wernberger hierzu am tauglichsten, welchen zu vornehmender aussteckung undt in allen erforderlich unterrichten wolte. Undt zumahlen wir mit diser granflusses reambulation hin undt her 9 täg zugebracht undt aus eigenen säckl gezehret, als bitten wir unterthänig uns die gewöhnliche diurna in gnaden angedeyhen zu lassen. Uns zu hohen gnaden gehorst empfehlende

Euer Hochfreyh. Gnaden

Unterthänig gehorsambste
Johann Adam Keyling
Einnehmer
Emerich Rust
Waldtmeyster
Samuel Mikoviny

1739. március 23. Selmecbánya Mikoviny Sámuel szabadságkérelme a főkamaragrófhoz, a Pálffy János és Erdődy György közt felmerült határvita ügyében elutazhasson[639]

Praes. 24. Martii
Anno 1739.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner frey Herr
gnädig, und hochgebietender Herr
Herr

Es ist, die zeit allhier, immer so ungesteines Wetter gewesen, daß ich etlichemahl mich in die Reichau bemühet, ohne viel, wegen großen Wends verrichten zu können. Deßen ohnerecht, hobe doch, die circumferente des Taiches, sam denen Dämmen, ordentlich ausgemeßen und ausgestecket, auch einen furcken, so hoch als das Waßer steigen soll, herum ackern laßen. Der inhalt des Taiches wird so groß, daß man von einer vollwerdung, ohne zugang auf ein gantzes Jahr Waßer genug hätte, in deme er, durch die herunter sezung des Seiten dames, schier noch einmahl so groß werden wird. Alles was noch fehlet, als die Profile derer Däme, die lage die München und Rinen, und so viel möglich von der Waßerführung, werde noch vor feyertagen, auszusteken trachten, versaume auch kein augenblick, wo nur des Wetter, operiren zu läßet. Ob wir uns zwar alle Ewer Hochfreyh. Gnaden baldiger zuruckkunft vertröfen, so haben doch voraus, so wohl dieses Pflichtmäßig berichten, als auch eine unterthänigste Bitte und Instantz, vorbringen wollen. Es haben der Feld Marchal Graf Palffy, und Cammer-Praesident, graf Erdödy, eine alte controvers zwischen Ihren Herschaften Pibersburg und Smölenitz, personaliter ausgemacht, mich ohne meine wißen, pro Excentore solches decisi, contractualiter benennet. Worzu Sie mich noch vergangenen Herbst invitiret; wegen vorfallender aber arbeit, hab mich excusirt. Vor etlichen wochen habens mich aufs neue eingeladen; darauf aber habe geantwort, daß es unmöglich wäre, mir alldorten, als ohngefehr zu Ende May, mit Erlaubnuß meiner Hohen Instantz, zu erscheinen. Sreibens aber wiederum zue dritten-mahl, daß es iudicialiter, dies 6 Aprilis, pro Termino Excutionis Contractus gesetzet wäre, und ersuchen aber mahl wo nur möglich, erscheinen zu trachten. Ewer Hochfreyh. Gnaden werden vorselbsten erachten, und sich gnädig erinnern, daß ich wegen eines Priuaten dienst oder Nutzes dem Hohen Herrn dienst, niemahls hätte zu

[639] ŠÚBA HKG Ord. 1739. márc. 23. No. 210.

verabsaumen verlangt. Und wolte auch bey dieser gelengenheit, niht gerne, einer saumseligkeit beschuldigt werden. Allein wenn ich betrachten, daß mir diese Herrn von meiner Jugend auf, viel gnaden erweisen, und so zu sagen aufertzogen, kan auch nicht wißen, wo noch ich oder meine Kinder Ihrer gnad bedürftig sein könten. Möchte nach aller möglichkeit, utrumque salviren, meine Pflicht in Herrn dienst nicht zu versaumen, und auch die großen Herrn nicht zu beleidigen. Erscheine als dem vor Ewer Hochfreyh. Gnaden, mit unterthänigster bitte, daß Ewer Hochfreyh. Gnäden mich dorthin zu verfügen, längstens auf 8 oder 10 tag, mir die Erlaubnuß, gnädig zugestatten möchten. Doch setze mir selbsten die condition, daß ich hier alles, was nur zugedencken ist, so verrichte, versehe, und veranstallte, daß diese etliche tage, wegen meiner abwesenheit, nicht der geringste fehler vorbeygehen könte. Es hätten diese Herrn, so wohl an Ewer Hochfreyh. Gnaden selbsten, als auch an Eine Hochlöbl. Hof-Camer, wegen einer Erlaubnüß geschriebe, die zeit aber ist schon kürtzer, als daß solches geschehen könte. Und es ist auch zu praesuponiren daß die Hohe Instantz, solches nicht abschlagen möchte. Lebe also der Hofnung daß Ewer Hochfreyh. Gnaden, diesen extraordinair vorfallenden casum, in erwegung nehmen; und mir mein Bitten gnädigst zugestatten werden. Ich werde Ewer Hochfreyh. Gnaden gnädige resolution, so wohl bey denen beyden Principalen, zu loben, als auch solcher mein lebens lang, eingedenck zu verbleiben wißen, verharend.

Ewer Hochfreyh. Gnaden
Schemnitz, den 23. Mart. 1739.

Unterthänigst gehors.
S. Mikoviny

1740. január 15. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a nagytapolcsányi postahivatallal kapcsolatban[640]

Praes. 16. Jan.
Anno 1740.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig und hochgebittender Herr Herr

Daß die Posten nach Schemnnitz bißhero von weithen spath und kostbahr gelofen ist eine ins gemein bekant, und beklagte Sach. Eüer Hochfreyher. Gnaden haben alßo einen sehr nutzlichen und heylsammen gedancken gefasset, diesen unrichtigen und weitschichtigen Postlauf in bessere richtigkeith zubringen; Auß dem mir gnädig communicirten derer allhießigen H. Cammeral Oberbeambten bericht, wie auch zwischen Ihnen und dem Herrn Groß Tapoltsaner Postmeister geschlossenen contract ersehe, wie sich der Herr Postmeister verobligiret alle Briefe von Groß Tapoltsan grade nach Schemnitz gegen erlegung über das gewöhnliche Postgeld 1 ½ xr zuliefern; ob ich zwar an des Herrn Postmeister seiner generosite gar keine ursach zuzweiflen habe, muß mich dannoch wundern daß er dieses onus über sich zunehmen sich entschlossen, weil Er noch weither alß der Rudner Postmeister, welcher dieses einmahls über sich nehmen wollen, nehmlich vier starcke und unbequeme Posten nacher Schemnitz hat, wann Er also auch alle Posttäge eins ins andere 30 Briefe zu bringen hätte, weiß nicht ob Ihme umb die extra einzunehmende 45 xr einen Postillion sambt dem pferde zwey gantzer tage zustrapitziren belieben wird; Es hätte alßo gegen den Rudniner der Tapoltsaner Postmeister gar keinen vortheill wohl aber die allhießige Kay. Cammer und die Staadt, indeme groß Tapoltsan vier Posten vor Rudna lieget, können also von dorthen um

[640] ŠÚBA HKG B 277. 1740. márc. 24.

einen tag wenigstens die von Wienn laufende Briefe ehender hierher gebracht werden die Ober Ungrische hingegen kommen umb desto später.

In deme ich dieses aufsetzte communiciren mir die Allhießige Herren Cammeral Oberbeambten des gemelten Herrn Groß-Tapoltsaner Postmeisters neye resolution, da Er von der einnehmung des 1 ½ xr. recediret, und hingegen nur die Briefe auf den halben weeg nach Hochwieß zuliefern versprechet, alwo Sie die Cameral Hayducken abhollen und vor ihre mühe den 1 ½ xr. eincassiren solten, dieses Project scheinet zwar viehl sicherer zuseyn wann nur ins künftige dem Herrn Groß Tapoltsaner Postmeister zwey sehr unbequeme Posten die Briefe alle Posttäge respective um sonst zuschicken, und abzuhollen nicht beschwerlich fallen wird.

Weilen aber Eüer Hochfreyherr. Gnaden mir dieses gnädig communiciren, und anbey anbefehlen daß ich meine pflichtmässige Meinung hirüber geben soll; Sothanen Befehl unterthänigst zugehohrsammen, melde zum voraus daß mir in diesen District nicht nur alle weege und Stege von meiner Jugend an bekant sondern habe auch dieses Land würklich geometrisch außgemessen, darauß ich dann mein pflichtmässiges gutachten desto sicherer und gewisser abstalten kann. An dem haubt Project die Post Briefe nicht von Rudna sondern von andere nähere Posten nach Schemnitz zudirigiren ist gar nicht auß zusetzen kombt aber nur zuüberlegen welche Post-station dann die nächste und bequembste wäre, die Briefe nacher Schemnitz zuliefern. Der Zenovitter grund ist der eintzige, welcher daß zwischen dem Post-weeg und der Gran liegendes gebürg am commodesten durchschneidet und den weeg dardurch eröfnet, an der Obristen Spitze dieses grundes lieget Hochwieß; Mann nehme alßo eine station, welche man wolte auf Hochwieß seynd zwey starcke Posten oder vier deütsche Meilen, und von dannen nach Schemnitz eben so vihl. Sambokret hingegen die nechste Post von Groß Tapoltsan ist nur zwey deütsche Meilen weith von Hochwieß, folgents umb eine gantze Post noch näher nach Schemnitz alß Groß Tapoltsan; welcher orth dann auch der aller bequembste wäre, die Schemnitzer correspondenz zuunterhalten; dann der Groß Tapoltsaner Postillion auf Hochwieß reitend muß eben Sambokret vorbey, folgents eine gantze Post welche der Sambokreter zum besten hätte, um sonst laufen. Es ist zwar dem Allhießigen Cammerali nichts daran gelegen, ob der Postillion drey oder vier Posten reittet, wann er nur die Briefe zu rechter zeit überbringet.

Doch der näher zu reitten hat, ist allzeith besser im Stand seine Schuldigkeit zuthun; Solches weiß, wann die Briefe von der Post biß auf Zernovitz welcher orth just in der Mitten zwischen dem Post-weeg und Schemnitz lieget geliefert werden solten; der Groß Tapoltsaner hat, wie schon gemeldet biß auf Zernovitz 2 ½ der Sambokretter hingegen 1 ½ halbe Post zureitten; Oder noch deütlicher zusagen der Sambokreter kann die Briefe leichter nach Zernovitz, alß der Tapoltsaner nach Hochwieß zuschicken, darzu auch die Ober Ungrische Briefe möchten etwan umb einen oder halben tag ehender einlaufen.

Waß Euer Hochfreyher. Gnaden gnädig melden, ob der ordinarie Post-lauf von Wienn aus nach Ober Ungarn nicht durch Zernovitz eingerichtet werden könte? Wann man die Haubt-Laage des Landes betrachtet der weeg von Presburg oder Tyrnau, über Nitra Zernovitz Neusohl Briz Schmelnitz, nach Cassau wäre vihl gräder, alß der jetzige Post-lauf, allein der weeg von St. Benedicten an über den Bergstädter District zumahlen aber von Briz nach Schmelnitz ist so übel, daß es gar keine thunligkeith scheinet, außgenommen, müste dann die weege aufs neye mit grösseres mühe und unkosten zugerichtet werden; Meines gringsten unmaaßgeblichen erachtens wäre nichts rathsammers als wann mit einwilligung der hohen Instantzien eine kleine collateral Post von Freystattl über Neutra Verebel Bars Pukantz Schemnitz, Altsohl Neusohl oder wenigstens nur biß Schemnitz eingerichtet werden möchte. Es hätten dieses beneficium nebst denen Sieben Bergstädten der gröste Theill des Neutrer der gantze Barser, NayHonter, Neograder, KisHonter und respective Gömorer Comitate welche alle sehr weith von dem Postweege entlegen, zugenüssen; Glaube auch das in Ansehung des

grossen Adels, und vihlen Beambten und Officirn, welche in diesen District befündlich, sothane Post Ämbter sehr wohl subsistiren dörften.

Womit mich in hohe gnaden empfehlend beharre.

Ewer Hochfreyherrlichen Gnaden

Schemnitz den 15. Jan. 1740.

Unterthänigst gehorsamter
Samuel Mikoviny

1740. március 25. Rust Imre, Mikoviny Sámuel és Guszman Károly jelentése a főkamaragrófnak a garamladoméri Garam-hídról[641]

Praes. 25. Marty
Anno 1740

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig undt Hochgebiettender Herr, Herr
Obristcamer Graf

Auf Ewer Hochfreyherr. Gnaden an unß unterm 6ten labentis gnädig erlassenen Befelch, haben wir unß umb willen der zwischen Ladomer undt Hey. Creütz durch den Eysstoss allbereiths zu grundt gegangenen Brucken zu dem Herr Hoff Richter Gußmann den 20ten dieses laufenden Mohnaths Martii abents nacher Ladomer verfüget, den folgenden Tag darauf aber gesambter Handt den zu Hey. Creütz Constituirten Erztbischöflichen Hoff Richter Herrn Sipeky nebst höflicher und nachbahrlicher Begrüssung (weillen Mann nichtmehr über den Graan fluß passiren könte) auf das Ufer der Graan invitiren lassen, Mann wollte mit ihme qua cointeressato tam de localitate, quam modalitate nachbahrlich conferiren, wie? undt wohin? etwann die Neüzuerbauende Brucken zu stehen kommen sollte, Mann ermangelte auch nicht beyneben ihme eines Theills die Nutzniessung, welche die Herrschaft Hey. Creütz beneficio dieser Brucken zu denen Jahrmarkhszeiten, und durch den in Hey. Creütz exercirenden Weinschanckh genüßet, zu gemüth zu führen, im gegentheill aber auch anderten Theills das so große onus, welches mann von seithe der Herrschaft Saxenstein respective gegen der Herrschaft Hey. Creütz, wegen dieser Brucken, ohne dem mindesten utili, ausser derer jährlichen 30 f. Mauthzümp tragen muß, vor augen zu stellen, und wie daß mann a parte Camerae gar nicht Ursach hette, in dieser gegendt, allwo die Bruck dermahlen gestanden eine andere zu bauen, In ansehung iedoch noch weitershin zupflegender gutten nachbahrschaft, wollte Mann sub sperati noch weitershin die Societät von dieser Bruckh a parte Camerae beybehalten, wann anderst Herr Sipeky tum respectu Localitatis, tum etiam modalitatis die Kay. Herrschaft Saxenstein so nutzliche Vorschläge thuen wurde, dass Mann in dieselbe einzuwilligen keinen anstandt nehmen dörfte, Er möchte also seine gedanckhen darüber eröfnen:

Er declarirete sich endtlichen nach vorher gegangenen beiderseiths verschiedenen Pro et Contra rationibus dahin, entweders sollte die Bruckh widerumben in die alte Stelle, oder umb 2 oder 3 Clafter höher, oder ja umb 50 Schritt weiter hinunter gesezet werden, auf dieses replicirten wir ihme, wie daß alle diese Vorschläge der Herrschaft Saxenstein quo ad fundos et terras suas ex hac parte situatas von darumben damnos und Praejudicirlich wären, weillen Er durch alles dieses nur suchete, auf seithen der Herrschaft Hey. Creütz nach und nach ein vöstes Gestatt, durch zuzüglung einer Sandtbanckh zu gewinnen, mithin den völligen wasserlast auf die Saxensteiner seithen herüber zu treiben (gleichwie diese Herrschaft schon vormahls Beyerbauung der vorigen Bruckh, auf solche weis bevortheillet worden seye) dass

[641] ŠÚBA HKG Ord. 1740. márc. 25. No. 194.

Sie nachdeme so vielle Kostbahre Beschlacht zu conservation ihrer felder errichten und bis auf heütuge Stunde unterhalten müssen, mithin findeten wir nicht, wie wir in vorhergehende petita mit guten gewiss einrathen könten, dann bauete mann die Bruckhe auf das alte Orth, so verbauete mann den durchlaß des wassers noch mehrers, mithin ist es der Brucken und denen feldern von der Herrschaft Saxenstein noch schädlicher, wollte Sie weithers hinunter gebauet werden, so wurde das von dem alten Bruckh unter dem wasser stehende fundament abermahlen dem Hey. Creützer Ufer zu einer vormauer dienen, und sich in kurtzer zeit eine Sandtbanckh daselbst anlegen, einfolgendlich der abfluß des waßers und des Eyses abermahlen solcher gestatten verhinderet werden, dass von seithen der Herrschaft Saxenstein die felder, gleichwie vorhero periclitiren müsten, Sollte nun endlichen auch noch des H. Sipeky intention die Bruckh umb 2 oder 3 Cltr höher gebauet werden, so hette es gleiche Bewandtnus mit deme, wann sie weiters hinunter gebauet wurde, dann das in der Graan verbleibende fundament des wasser kastens, wurde der Hey. Creützer seithe solcher gestalten den ruckhen halten, dass sie abermahlen in 2 oder 3 Jahren ihr volligen gestatt, durch den daselbst antragenden Sandt, von aller gefahr befreyen, und den völligen gewaldt sowohl des wassers, als des Eyses auf die Saxensteiner seithe treiben wurde, ist dennoch aussers iedoch ohn vorgreiflichen gehorsambsten erachtens, in allen vorhergehenden dreyen ohrten eine Neüe Bruckh zu bauen der Herrschaft Saxenstein höchst schädlich undt nachtheillig, wohl aber haben wir dem Herrn Sipeky ex sola ratione bonae vicinitatis ein anderes ohrt gegen anderthalb hundert Schritt oberhalb der alten Bruckh vorgezeiget, wann ihme daselbst beliebig wäre, so wollte mann a parte Camerae, bis auf weitere ratification von Ewer Hochfreyherr. Gnaden, eine Neüe Bruckh zu bauen congruis viis et modis mit ihme eventualiter tractiren, nachdeme sich aber derselbe peremptorie er Clähret, Er könne ohne specialem consens seines hohen Principalens sich auf keine weiß dahin einlassen, mithin haben auch wir uns a parte Camerae finaliment expectoriret, dass wir gleichermassen zu Nachtheill des Kay. Aerarii etwas anderes einzugehen nicht bevollmächtiget wären, premissis itaque ab utrinque hisce declarationibus haben wir mit aller gelassenheit von einander abschidt genohmen, inzwischen jedoch mit bey dem Herrn Hof Richtern die sach dahin verabredet, womittelst noch diese wochen die Bruckh in solchen Standt hergestellet wirdt werden, dass mann noch einige Zeit darüber Passiren werde, können.

Gnädiger Herr Herr. Wann wir die Sach genau überlegen, so finden wir, dass diese Bruckh in der dermahligen gegendt der Kay. Herrschaft Saxenstein villmehr zu schaden, die Herrschaft Hey. Creütz e converso zu viellfältigen Nutzen aufgehalten werde, dann ausser deren 30 f. Bruckhenzümes, und posito dem wenigen Nutzen etlichen eimern wein, welche casualiter durch die jenige, so sich auf der Mauth zu Ladomer anmelden müssen, ausgetrunckhen werden, traget bey weithen nicht so viell aus, als die so große arbeith, welche mann jährlich zu erhaltung der Bruckh, und derer übrigen beschlächten, item das eysenwerkh, und der Schaden, welchen das wasser und das Eys, wegen dieser Bruckh denen Saxensteiner grundtstückh verursachet, Bleiben also bey unseren ehnmahls ohnmasgeblichen gehorsambsten darfürhalten, wie dass vor der Herrschaft Saxenstein weder nutzlich, weder nothwendig seye, diese Bruckh in dem alten gegend zu bauen, wohl aber vel maxime propter privatum utile der Herrschaft Hey. Creütz und ihrer unterthannen aufgehalten wurde: Wann wir nun das Publicum und die Beneficia oder Commoda Cameralia consideriren, so hat sowohl das publicum als Camerale hieraus ein schlechtes emolumentum, anerwogen demeselben der gerade weeg von der Bruckh aus nacher Cremnitz undt Neüsohl praecludiret wirdt, dann es wirdt gehalten, durch Hey. Creütz zu Reysen, allwo es umb eine gute halbe Stundt undt mehrers umbgehen, auch öfters mit Leib und Lebensgefahr durch das wasser lutila genant, passiren muß. Wir haben also bey solchen umbständen ein anderes sowohl dem Publico, als dem Camerali, und der Herrschaft Saxenstein selbsten sehr wohl angedinliches orth zwischen Ladomer und dem Saxensteiner Schloßdörfel Podhrad, der Graan nach auf eine

kleine viertl Stundt von der alten Bruckh hinauf, zu einer Neüen Bruckh, allwo auch sowohl dis- als jenseits der Graan sich Kay. Grundt und Boden befindet, ausgesehen, dann vors erste quoad Publicum et Camerale, so dörfte solches nacher Neüsohl und Cremnitz nicht erst per tantum circumflexum durch Hey. Creütz, sonderen directe über die Graan gehen, und wurde, gleichwie schon vor gemeldet worden, eine gute halbe stundt weegs profitiren, nam privata nunquam sunt praeferenda publicis. Was nun übrigens die jenige Reysende Partheyen, welche in das Creützer Land, oder nacher Pribitz und Boiniz zu reysen haben anbetrüft, die müsten freylich etwas umbgehen, sofehrne sie nicht durch das wasser gehen könten, wir seynd aber des darfürhaltens, wann auch die Cammer nicht mehr die Societät von dieser Bruckh halten wollte, dass privatum utile von dasiger Herrschaft die Bruckh allein vor sich zu bauen den Herrn Sipeky obligiren wurde; Vors anderte, so hetten die Herrschaft Saxenstein zu ihren über der Graan gelegenen grundtstückhen zu allen zeiten den freyen zutritt, da sie dermahlen sowohl das daselbt erzeigende Hey, als gekhürn durch das wasser herüber muß führen lassen, und leicht zu erachten ist, dass solches wann es nasser in die Steyern abgeladen wirdt, nothwendiger weis schaden beyden müsste, und ereignet sich öfters, dass wegen grosten wäßern gar nicht über die Graan zu kommen seye, einfolglich die Herrschaftliche frucht so lang über der Graan im Reegen stehen bleiben mus, bis nicht die Graan widerumben abfallet, wie es sich dann auch öfters begibet, dass wann die Graan zur winters zeit nicht geführet, oder wenigstens nicht so hart geführet, dass es einen beladenen Wagen zu ertragen vermag, so kann mann auch salvo respectu, die Herrschaftliche äckher nicht beführen, dann zur Sommers-zeit haben die unterthanen neben der Herrschaftlichen Roboth, mit sich selbsten zuthunn, und weithershin wäre noch zu considiren, ob nicht, wann mann dermahleins die freye communication mit denen Herrschaftlichen grundtstücken hette, ob nicht Räthlich wäre, eine kleine Mayerschaft über der Graan einzurichten, wobeyneben auch auf dem wasser Rudnicza anstatt der zu Podhrad dem Aerario ohne das sehr wenig importirenden Kornmühl, weillen sie öfters das Jahr hindurch ausmangel als wassers stehen muß, eine andere von zweyen gängen zu erbauen, und ob sie zwar mit zweyen gängen öfters nicht zumahlen hette, so seynd wir doch gesicheret, dass solche vill mehrers, als die dermahlige Mühl eintragen wurde.

Haete sich nun Herr Sipeky eines anderen besinnen, und den von auß ihme auf anderthalb hundert Schritt weiters hinauf zum Brukchen Bau vorgeschlagenen ohrt amplectiren, und Ewer Hochfreyherr. Gnaden zu einer anderen Bruckhen, die doch dem Kay. Aerario nicht über 300 f. gestalten die manual arbeith und Material zufuhren, von dem Kay. Unterthann more consveto gratis praestieret werden müssen, zu stehen kommen dörfte, unser hirvor gestellte gehorsambste motiva nicht für erhöblich genug befinden, so haben wir dennoch zum beschlus pflichtmässig beyzumerckhen, wie das, nach deme die sach in solchen terminis und von natur also beschaffen, dass wir a parte Camerae diese so oft mentionirte Bruckh in eodem, vel circa eundem locum, in quo hactenus fuerat, keines weegs vonnöthen haben, Herr Sipeky hingegen dieselbe ohnmöglich entrathen kann, so komet uns vor, dass nicht Er dem Camerali, sondern das Camerale demselben gesätze vorzuschreiben habe, und ihme dahin verbinden könne, dass er alles das jenige eingehen mus, was der Herrschaft Saxenstein vorträglich zu seyn erachtet wurde, und könte villnicht haubtsächlich dahin angetragen werden, die Herrschaft Hey. Creütz contractualiter zu stringiren, in ansehung, dass sie gar vielle Beneficia die Herrschaft Saxenstein aber mehrer onus, als utile von dieser Bruckh genüsset tam respectu Laboratorum, quam lignorum nec non quorumcunque aliorum ad exstruendum hunc pontem, necessariorum requisitorum, in duabus tertialitatibus, die Herrschaft Saxenstein aber in una tertialitate concurriren sollte, dann ohne deme diese leztere gegen der ersteren, khaum das sechste theill ausmachet. Womit wir uns, in uber Reichung unser disfällig ohnvorgriflichen opinion, zu fürwehrenden hohen gnaden gehorsambst empfhellen, und beharren.

Ewer Hochfreyherr. Gnaden

Unterthönig gehorsamste
Emerich Rust
Samuel Mikoviny
Carl Leo. Guszmann

1740. április 12. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichaui-tó és a vízvezető árkok építéséről[642]

An Ihro Gnaden.
Dem Hoch und Wohlgebohrnen Herr Herr Johan Nepomuc, FreyHerr von Mitrovssky. Der Röm. Kay. und. König. Catholische Mayestät der Caschauer Cammer Administrath. Wie auch in denen Nieder Ungar. Bergstätten, Hoch verordneten Herrn Obrist Cammer Graffen etc. Meinen gnädig und hochgebitenden Herrn Herrn
Gehorsamster Bericht wegen der Anno 1739. bey dem Reichauer Teüch und Waßerführungsbau geführter, und weiter zuführender Ordnung und Wirtschaft.
des innbenanter
S. Mikoviny

Praes. 21. April
Anno 1740

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner FreyHerr
Gnädig und Hochgebiettender Herr Herr

Daß denen Allhiesig-zimlich weitläuftigen durch die große Waßerhöbung kostbahr, und Abgang derer Puchwerckhe mangelhaft gewordenen Werckhern, auf kein Art beßer als durch Beyschaffung eines genugsamb und beständigen Waßers geholfen werden könte: war eine längst bekandt und gewünschte Sache: diesen Wuntsch zu erlangen, hat man unter Euer HochfreyH. Gnaden Glückhliche Direction allmögliche Mittl in reise Überlegung genommen und befunden, darzu den besten Weeg zu seyn, durch errichtung in dem Reichauer Grundt eines großen und zu diesem Ende zulänglichen Teüches. Da nun solches Intentum von Einer Hohen Instanz gnädigst approbirt, und applacidirt worden, hat man abermahl keine Mühe gespahret sich zu Berathschlagen, wo, auf was vor Orth, und wie groß dieser Teüch angeleget werden solte, biß es mit Eüer Hochfreyh. Gnaden klugen Vorschlag und Bewilligung beschloßen worden, solchen Teüch von beyden Seithen des Hügels unter welchen der Stolln angetrieben Anzulegen. So das Selben nach einer vollwerdung mit ein auf die Feldstangen Kunst oder 6 PuchEisen genugsamen Waßer 430 Täg dauren möchte. Hin zu werden zwey Dämme, nehmlich von beyden Seithen des Hügels einer erforderlich, der große gegen Mittag, wird 150 Kltr lang, von der innern 12 von der ausern 15 und in der Mitten samt den Grundt 15 ½ Klafter Hoch. Zu solcher Höhe, ist auch genugsame Stärckhe nöthig, und zwar, das er in der Höhe 16 Klafter dicke behalten solte, wegen der nothwendigen Scarpirung, ist deßen Grundt auf 54 Klafter dick angelegt worden. Ds Mittel von diesen damm, unten 16 in der Höhe 3 Klafter breith wird mit einer guten Letten fest gestaucht, das übrige aber beyderseits mit Erden und Steinern unter einander angestürtzet; Inwendig aber gegen dem Waßer, umb den dämm von denen Wellen zu bewahren, eine truckene Stein Mauer nach der gantzen Länge und Höhe des dammes 2 biß 3 Klftr dickh aufgeführt. Der andere kleine damm, gegen Mitternacht, wird eben auf diese Art formirt, ausgenommen daß deßen Länge nur 95 Kl. und Höhe in der Mitten samt den Grundt 13 ½ Klafter. Diesen Teüch mit Waßer zu füllen, werden

[642] ŠÚBA HKG Ord. 1740. ápr. 12. No. 187.

an denen Mittägig und Mittnächtigen Gebürgen Waßerführungen gemacht, welche das Schnee, Regen und Quellen Waßer auffangen und dem Teüch zubringen müßen.

Nachdeme nun Eüer Hochfreyh. Gnaden, mir die völlige Einrichtung und Direction dieses Teüch und Waßerführungs Baues Gnädig anbefohlen und anvertrauet, erfordert meine Schuldigkeit, von sothanen in dem vorwichenen Jahre mit dem Allergüttigsten Beystandt Gottes glücklich geführten und beförderten Werkhe, unterthänigsten Bericht abzustatten. Sobald als diese Arbeit in denen Benachbahrten Orthen und Districten bekandt worden haben sich gleich Zahlreiche Arbeither einzufinden angefangen und das Werckh den 12. Aprill in den Allerheiligsten Nahmen Gottes angetretten; Weillen sich aber eben zu dieser Zeith ein sehr naß und Regnerisches Wetter ereignet, auch etliche Wochen getauret, ist nicht vor rathsam gehalten worden, bey dieser unbequämen Witterung den Teüch Bau vorzunehmen, sind also die meiste Arbeitter auf die Waßerführungen angelegt, von welchen auch gegen Mittag und Mitternacht über 6000 Klafter grösten Theills fertig geworden. Währender Zeith aber hat man dennoch eine Zahl Arbeitter zu raumung des Platzes, ableitung des Waßers, abgraben, und aussauberung des Morastes an dem Ort wo der damm angeleget appliciret worden. Nachdem nun solches geschehen, und die Witterung auch beßer worden, auf einen erreichten festen Grundt, ist Mit Gott den 13 May den damm zustauchen der Anfang gemacht worden, nach und nach haben sich auch die Arbeitter öfters biß auf drey Tausendt vermehret; Diese große Volckh also zu dirigiren, sind mir von Eüer HochfreyH. Gnaden noch zwey Aufseher, der H. Werenberger und der Cammeral Einspaniger Delpini zugegeben worden, daß die Arbeitter aber ihre Schuldigkeit thun solten, habe zu ohngefehr jeden 50 Perschonen einen Corporalen gestellet, der Sie zu der Ihnen angewiesenen Arbeith angehalten; das Personale zu beschreiben, und über den Verdienst ordentliche Copey zu formiren, war von Eüer Hochfreyh. Ganden der Matthias Krauß, und zu verzeichnung, außgeb und wieder einnehmung des Zeügs, der Johann Libisch verordnet, das Volckh, ist in die Comitäter, von welchen es angekommen, als den Honthenser, Barser, Zolienser, Bojnitzer Herrschaft, Turotzer, Trentsiner, Liptauer, Arver, und als dann besondere Numeros derer Einhaimischen eingetheillt, und weillen aus einen Comitat viele Hundert, ja biß 1000 erschienen, ist wiederum das Comitat in die dörfer repartiret worden. Es sind dabey nicht nur starckhe und erwachsene Männer und Weiber, sondern auch kleinere, Jungen und Mägde, zum stauchen, aufüllen, Stein ausklauben, waßer tragen, und andere vorfälligkeiten gebrauchet. Der von Eüer Hochfreyh. Gnaden, determinirte Lohn von die Männer war 12 xr. vor die Weiber aber 9 xr. von dem kleinere Gesindl, sind gemeiniglich 2 Junge oder Mägde, ja auch 3 Jungen vor einen Mann oder Weib gerechnet worden, folgends sind die Preiße, nach der größe und Stärckhe der Leüthe ausgefallen, per 12, 9, 6, 4 ½ und 4 xr., das Volckh hat sich gemeinlich an Sontag, oder samt den anbrechenden Tag am Montag versamlet. Bey der zusammen schreibung, war meisten Theills selbsten gegenwärtig, allwo ich denen in die Ordnung gestelt, und in die Classen eingetheillten Leüthen, die Preiße aus gesprochen, und den Benöthigsten Zeüg habe austheillen laßen: Weillen aber leyder die gefährliche Contagion im Lande grassirte, hat man alle mögliche Behutsamb und Vorsichtigkeit keine andere als gesunde Leüthe anzunehmen gebrauchet und angewendet; dieses zu erhalten, haben alle ankommende von Ihren Landes H. Obrigkeiten, und dörfern Authentische Passe haben müßen, derer Glaubwürdigkeit zu erkennen, war mir um desto leichter, weill die meiste Landes Herrn und Obrigkeithen Perschonen, ja ihre Handschrieft und Petschafte auch wie viel Zeith ein jeder zu reisen, und wie weit er von denen inficirten Orthen entfernet, wie auch eines jeden Kleidung, und Spracharth oder Dialectus bekant; doch die Leüthe zu examiniren, war die sicherste modalität, weill sie nicht einzehl weiß, sondern gemeiniglich zu 20, 30 biß 100 von einem dorfe gekommen, und auch denen benachbahrten dorfschaften bekand gewesen: Ist also ein jedes dorf vor allen andere examiniret, ob Sie keinen fremden bey sich haben? Ob sich alle einander kennen? Ob keiner vorher der Zeit von ihnen verreiset war? Und ob sie alle gerade

von Hause kommen? auf diese Arth war nicht möglich, daß ein fremd und suspecter Mensch eingeschlichen wäre, weill ihn unter so vielen einer oder der andere verrathen hätte. Die Einzehl oder Paar weiß ankommende sind mit extra großer Behutsamkeit, oder gar nicht angenommen worden. Auf diese Art, wie ehe gemeldet, jedem Montag, samt den anbrechenden Tag, ist die Beschreibung der Leüthe angangen, welche uns gemeiniglich, nach der Menge des Volcks 2 biß 3 Stunden weggenommen. Es ist sonst hier zu Schemnitz der alte Brauch, daß alle Tagshicht Arbeitter von 6 Uhr früh biß 6 Abends arbeitten, darunter 2 rastsunde halten, und Samstag um 2 Uhr die Schicht laßen. Weill nun unsere Arbeitter wegen ihrer Menge, uns bey der Beschreibung am Montag, und Außlohnung am Sambstag schier einen halben Tag weggenommen, damit die Schichten volkommen seyn solten, sind jeder Zeit in Sommer von 5 Uhr früh biß 7 Uhr Abends, auch länger zu arbeiten, und in kurtzen Tägen nur eine Rast Stunde zu halten adstringiret worden, Sonnabendt, ist gemeiniglich die Schicht, um 3 Uhr nach Mittag gelaßen, und nach richtig abgegebenen Zeüg, alle Arbeitter ausgelohnt, die auslohnung ist aber nicht Personaliter, sondern nach denen Örthern und Dörfern, wie Sie beschrieben geschehen, und zwar nach der richtig ausgerechneten Copey, hat der Cammeral Einspaniger H. Delpini das geld aus der Einnehmer Amts Cassa empfangen, und alß dann in gegenwarth einer und anderer darzu bestellten, wie ihme lauth der Copey angesagt worden, von posto zu posto ausgezahlt und extra notirt, darzu ist einer jeden Parthey ein Zettul mitgegeben, damit Sie jeder Zeit wißen solten wie viel, daß sie empfangen. Die Musterung oder Consignation, derer Arbeitter, ist gemeiniglich alle Tage 2 mahl vor und nach der Arbeith Comitat und dörfer weiß, mit abzählung derer aufgezeichneten Perschonen durch die Aufseher vorgenommen; damit auch die Leüthe in währender Arbeit, nicht davon lieffen, haben die Aufseher und Corporalen achtung geben müßen unter denen ein paar bestellet waren, die umliegende Gegendt zu visitiren, die etwan davon gehende Arbeitter auf zu suchen und zu betraffen, und so bald man nur den geringsten Argwohn gehabt, daß sich einige absentiret ist gleich das jenige dorf unter währender Arbeith in die Ordnung gestelt, und gemustert worden. Daß aber die Aufseher und Corporalen mit denen Leüthen nicht correspondiren und etwa falsch mustern, und aufschreiben möchten, habe die Musterung niehmahls einen allein anvertrauet, sondern allzeit noch ein paar andere, welche auch alle Tage gewechselt worden adjungiret, ja öfters auch selbsten ohnverhoft dazu gekommen. Weilen nun das meiste Volck, von weithen hergekommen, und dorten in loco unter freyen Himmel, oder in schlecht gemachten Hütten quartiren und alles Ungewitter ausstehen müßen: haben Eüer Hochfreyh. Gnaden zu erhaltung des Volckhs gnädig applacidirt, daß wan sie Ungewitters halber auch nur den halben Tag gearbeitet, gantze Bezahlung, wenn aber den gantzen Tag nicht gearbeitet worden, dennoch Ihnen die halbe Bezahlung angerechnet worden. Bey anwachsenden damm, zur Zuführung so wohl der Letten, als gemeiner Stein und Erden sind auch verschiedene mit Pferden bespannte Fuhrwerkher angeordnet worden, und zwar gantze HüllWagen mit 4 Pferden, haben vor jede Fuhr, es mag etwas näher oder weiter gewesen seyn 4 ½ xr. die Kasten aber auf 2 Rädern, mit 2 biß 3 Pferden 3 xr. Bezahlung gehabt, die verzeichnung der Fuhren ist durch 2 verschiedene Aufseher geschehen welche jeder besonders ihr conto täglich abgegeben, das graben und auffüllen, ist meisten theills verdungen worden, vor einen Hüllwagen 1 ½ xr. vor einen Casten aber 1 xr. angerechnet. Zu anfang der Arbeith wie auch zu der Raststundt, und zur aufhörung, ist allezeit ein Zeichen mit Klopfen gegeben worden, auf welches dann das gantze Volckh, auf die Knie niedergefallen und also die Arbeit mit einem Gebeth und anrufung der Gottlichen Hülfe angetretten, und gelaßen; Auf diese weiß hat man fortgefahren, den gantzen Sommer und Herbst, biß den 14. November, da wegen eingefallener großen Kälte die Arbeith hat völlig aufgelaßen werden müßen. Ist also in dem vergangenen Jahre der grund von denen beyden dämmen angeleget, und nach deme man 3 ½ Cltr. von den grundt aus angestauchet, sind die Rinnen eingesetzet, so aus lauter gantzen großen Eichen Bäumere ausgehackt und mit einen deckel zugedeckt,

verstopft, und zugenagelt, als dann durchgehends mit fester Letten verstaucht worden die öfnung derer Rinnen, ist in Lichten 8 zoll hoch und breith gegen den Teüch sind solche doppelt in Form einer zwiesel oder Gabel gesetzt, um zwey Münnich oder Öfnung zu haben, damit, wo auch eine mangelhaft, die andere dennoch zu gebrauchen wäre. Nach eingelegten Rinnen, ist die Arbeit mit möglichsten fleiß fortgesetzet, und der große damm, über den Grund 7 Klafter, der kleinere hingegen 6 Klafter hoch aufgeführt, restiret also noch von den großen 8 ½ von dem kleinen aber 7 ½ Klafter hoch aufzuführen, die Länge des großen dames, ist der jetzigen oberfläche 70 Cltr. die dicke 40 Cltr. die Länge des kleinere dames ist 30 Kltr. die Breithe 34 Cltr. die in der Mitten gestauchte Letten, in dem großen 11, in dem kleinere 10 Cltr. dickh. Der Grundt ist in beyden dämmen in einen festen Letten angelegt, die Seithen gebürge in dem großen damm, sind beyderseiths sehr feste, in dem kleinen damm hingegen, ist das Mittägige Gebürg sehr Clüftig, daß man mit gröster Sorg und Behutsamkeit, fortfahren muß; doch Gott sey es gedanckt! ist die bißherige Arbeit so wohl gerathen, daß man in beyden dämmen, da doch schon das Waßer 6 biß 7 Kltr. hoch von Grund aus gestiegen, nicht den geringsten Mangel oder durchgang des Waßers verspüret. Die völligen Uncosten in dem vergangenen Jahre, auf den Teüch und Waßerführungen, samt allen requisiten, sind überhaupt gestiegen biß 62000 fr. Gott seegne ferner die höchst rühmliche Anschläge, und dem vor das hohe Aerarium, das Publicum, und die Posterität, anzuhoffenden Nutzen, damit glücklich zuerlangen.

Ob ich zwar die gantze Ordnung, welche aus der Praxi des vorigen Sommers, meines geringen erachtens vor die beste befunden einiger maßen vorgestellet, doch wie weith solche auch in der bevorstehenden Zeith observiret werden könte, werde selbe auf Ewer HochFreyHerr. Gnaden gnädigen Befehl ohnmaßgeblich und unterthänigst in den vornehmsten Puncten recapituliren, und das nothwendig scheinende bemerckhen und zwar:

Vors Erste, das Personale des Directorii betreffendt.

1mo Wenn eine hohe Instanz und Ihro Hochfreyh. Gnaden ferner gnädigst Belieben wird, mir die führung, Direction und continuation, dieses glücklich angefangenen Werckhes anzubefehlen, könte alle meine Pflichten ohnmöglich selbsten beschreiben, sondern anstatt eines Gesetzes, welches ich heilig observiren soll, muß mich meiner Pflicht unterthänigkeit und Schuldigkeit, welche ich gegen unsern allerhöchsten Landes Herrn, Hohen Instanz, und Ewer Hochfreyh. Gnaden, in denen mir anbefohlen und anzubefehlenden Sachen, habe errinnern, und dieser gemäß, in aller vorfälligkeit, das beste des Hohen Herrn Diensts zubefördern. Zumahl aber das mir anvertraute Werckh, nebst anrufung der ganden Hülfe Gottes mit aller Menschen möglichen Sorgfältigkeit zu führen, denen mir subordinirten invigiliren die nothwendige instruction auszutheillen, daß ein jeder seine Schuldigkeit thut, acht zu haben, alles gebührenden Lauf, und Ordnung zu erhalten, und von allen Ewer Hochfreyher. Gnaden unterthänigsten raport zu geben.

2do Weillen aber dieses Werckh an sich selbsten sehr weitläuftig, und noch von Tag zu Tag weitläuftiger wird kan mir ohnmöglich zumuthen, das ich alles auf allen Seithen auf einmahl übersehen könte, mich also hierein zu supontiren, wären noch wenigstens zwey oberaufseher vonnöthen, welche bey Aufnehmung, Musterung, Anstellung und Auslohnung der Arbeitter zumahl aber in der Arbeit selbsten, beständig zugegen wären, und überhaupt, die allgemeine Sorge vor alles, was nur vorfallen kan neben mir hätten. Denn ob ich zwar alles dieses zu besorgen mich obligiret befinde, bey etlichen Tausend Arbeitern aber kan ohnmöglich in allen Winckln alles observiren und ordiniren zugeschweigen, das es sich dann und wann betrieft, daß ich auch in Hoher Herrn dienst mich anderwertig verfügen und 1 oder 2 Tag abwesend seyn muß, dabey wird erfordert.

3tio Ein Copey Schreiber, deßen Schuldigkeit wäre, die Leüthe bey der Aufnehmung ordentlich einzutragen, darüber gehörige Register zu führen, bey jeder täglicher zwey mahliger Musterung von denen Aufsehern, die Schichten wie auch die fuhren

abzunehmen alle Tag zusammenrechnen und endlich Sonabend nach der früh Musterung die Woche schließen, den Verdienst eines jeden ausrechnen, in eine Summa bringen, und zeitlich zur revision geben. Die übrige Zeit, kan selber auf die abschreibung der Copeyen anwenden.

4to Ein Zeügschreiber, deßen Schuldigkeit wäre den Zeüg zu empfangen, ordentlich zu überzählen, in sein Buch einzutragen und in seine Verwahrung zu nehmen, bey antretender Arbeit, alle Montag den Zeug denen Leüthen auszutheillen, solches ihme fleißig notiren und Sonnabends vor der Auslohnung wieder abzunehmen. Unter währender Arbeit den Zeüg auszuwechseln, den verdorbenen zu sortiren ob solcher zu schärfen, zu spitzen, zu schweißen, zu erlegen, oder gar unter den unbrauchbahren zu zählen wäre. Den Zeüg in die Schmiten zur reparation zu schiken, von dorten zu übernehmen, des Schmieds sein Verdienst bemerckhen, mit Ihm wochentlich zusammen rechnen, und überhaupt den gantzen Werckhzeüg in einer gutten Ordnung erhalten. Zu seiner Hülfe, werden noch 2 Zeüg Wärter und Wächter vonnöthen, welche sich beständig bey dem Zeüg befinden, das nichts verlohren gehe acht haben, den Zeüg in die Schmitten, und vondar wieder in die Zeüg Hütten tragen, und was sonsten dabey vorfallen möchte in obacht nehmen.

5to Ein Cassirer, welcher die Cassa unter seiner haben, die Arbeitter wie ihme aus der Copey angesagt wird, Partheyen weiß auszahlen, Ihme solches extra notiren, und damit als eine gegen Rechnung, mit der Copey führen. Die Auslohnungen geschehen zwar nur alle Sonnabend nach Mittag, doch muß die gantze Woche durch eine kleine Cassa vorhanden seyn, indeme es die Leüthe zu ihrer noth durft auch unter der Woche öfters, um eine anticipation, so viel als sie schon verdienet bitten und dann und wann auch unter der Wochen wegreisen. Solche anticipation, wird gleich in der Copey in eine besondere rubric eingetragen, und bey der Auslohnung abgezogen.

6to Zu anhaltung des Volckhs zu der Arbeit, wird wenigstens zu 50 Perschonen 1 Corporall vonnöthen seyn, derer ihre Schuldigkeit, wird jederzeit vor Anfang der Arbeit sich zu stellen, das Volckh nach der Ihnen vorgeschriebenen Arth zu mustern und zu überzählen. In währender Arbeit ihnen gegeben befehlen nach zukommen, die angewiesene Arbeit fleißig auszuführen, und das ein jeder Arbeiter seine Schuldigkeit thun soll, scharf acht haben.

Vors anderte das Personale derer Arbeitter betreffend.

Ihnen die Arbeith, so bestellet seyn soll, daß der damm durchauswachsen und zunehmen solte, wird dazu wenigstens folgendes Personale erfordert.

Weillen beyde dämm zusammen bereits 100 Kltr lang sind, muß auf jeden 10 Kltrn eine Parthey, in allen 10 Partheyn stauchen. Eine solche Parthey samt denen Ausbreittern, und Steinklaubern, muß wenigstens aus 200 Perschonen bestehen, macht in allen 2000 Perschonen, Jeder Parthey müße 10 Kasten die Letten zuführen, werden als darzu 100 Kasten und zu jeden Kasten ein graber und 1 auflader, macht also 200 Perschonen. Die damm Erde neben dem gestauchten anzustürtzen, weill solche mehr als doppelt so breit als die Letten werden erfordert 300 Kasten, zu jeden Kasten ein graber und 1 auflader, macht 600 Perschonen. Auf beyder dämmen Erden-Ausbreitter 100 Perschonen, vor beyder dämme, Brust Mauren Steinbrecher, Steinführer und Steinleger 2000 Perschonen. Außer diesen, von denen nächsten Örthern, wird die Letten und Erde nicht mit Kästen, sondern mit Laufpaaren zu geführet, zu welcher Arbeit denn, zum graben, aufladen und führen, können wohl 600 Perschonen appliciret werden. Macht alles zusammen 3700 Perschonen und 400 Kasten. Und dieses ist zu verstehen von der jetzigen Länge des Dammes, wo aber der damm nur etliche Ktr erhöhet wird, wird er auch viel länger und größer, folgends auch größeres Personale erforderlich, so das man baldt dabey 5 biß 6000 Perschonen und 5 biß 600 Kasten occupiren

könte. Darneben könten auch auf denen verschiedenen gräben und Waßerführungen gar leicht 1000 Perschonen angelegt werden.

Vors dritte die Arth der Aufnehmung, überzählung, und Auszahlung der Arbeitter betreffendt.

Es ist allhier eine gewöhnliche und alte Praxis, das man alle Arbeitter mit Nahmen aufschreibt, und in gewiße Classen oder Numern zu 6 oder mehr sortiret, immer in dieser Ordnung behält und ihnen täglich die verdiente Schichten auf die Rowaschen aufschneidet. Welche arth auch eine von den besten ist, zumahl wo man beständige Arbeiter und einerley Arbeit hat. Wo sich hingegen, wie bey unserer Teüch Arbeit, die Leüthe Wochentlich oder täglich wechseln, und sehr viel biß auf etliche Tausendt werden, läßet sich dieses nuth ohne vielen hindernüßen practiciren, denn allein das nahmentliche und eintzelweiß aufschreiben, aufschneiden und in die Numern stellen, bey 3000 oder 4000 Perschonen nähme leichte den gantzen Tag weg, darzu wenn in die Numern verschiedene Leüthe gestoßen werden will einer vor dem andern nicht stehen, daß öfters manche samt dem Zeüg oder empfangenen Geld durchgehen, ohne daß ihme seine Cameraten aufzusuchen wißen. Und wenn täglich einige kommen und weggehen werden die Numern turbirt und immer neüe zusammenschreibung und neüe Rowaschen vonnöthen seyn, anderer Hindernüße zugeschweigen.

Diesen nun vorzukommen, habe bereits bey vershiedenem großen Arbeithen, wie auch den vorigen gantzen Sommer allhier in einer sehr guten Ordnung, ung ohne einsiger confusion die Leüthe erhalten, nehmlich:

Das gantze Volckh ist in die Comitater, aus welchen es gekommen als wie Regimenter weiß repartiret, folgends so viel Register, als Comitater formiret. In diesen waren die Leüthe dörferweiß, es mögen ihrer viel oder wenig aus einem dorf gewesen, nach der Zahl der Perschonen eingeschrieben, denn es scheint einerley, ob der Arbeitter Peter oder Paul heißet, wenn er nur da ist und arbeittet, sonst hätte uns ein dorf so viel Mühe gemacht als ein gantzer Comitat. Bey Täglicher Musterung hat sich ein jedes Comitat a parte gestellet, als sind die Aufseher mit dem Register hingangen, die dörfer Nahmen weiß gerufen,, durchpassiren laßen, und abgezählet, ist jemand abgangen, bey dem dorfe im Register notirt, ist aber jemand zukommen, der hat sich erst bey mir, oder meinem substitutis melden müßen und hernach dem dorfe da er her war zugeschrieben. Dadurch hat man erhalten, daß in einer Class, numero oder dorfe lauter bekandte waren, einer hat auf den andern acht haben und alle vor einen jeden stehen müßen. In der Copey ist nur der tägliche und Wochentliche Verdienst der dörfer aus gerechnet, überhaupt ausgelohnt. Personaliter aber haben Sie sich selbsten unter Ihnen getheillet. Ist jemand welchen tag abgangen, ohne zu fragen wie er heist, ist dem dorf die Schicht abgezogen, seine Cameraten haben ihn wohl zu finden gewust.

Wenn die Leüthe anticipation begehrt, eintzelweiß, hat man keinen nichts sondern auf die gantze dörfer gegeben.

Der Zeüg ist auch auf die gantze dörfer ausgetheillet worden, ist ein stückh verlohren, hat das gantze dorf büßen müßen, hat also ein jeder auf jedes stückh acht gegeben. Hat einer etwas peccirt, und durchgegangen, haben Ihn die andern zu Hauß bey Ihren dorf Richter, davor zur Rede stellen können. In bestellung der Arbeit, sind nur die dörfer benent, wo Sie nöthig waren gestellet, und hin und her gar leichte mutiret. Die tägliche Musterung, weill die Leüthe in 5, 6 und mehr Trouppen fertig gestanden, und sich gleich einer den andern kennend, dörfer weiß rangirten, ist auch in einer halben virtl stund verrichtet worden, so daß unter etlichen Tausend Personen, der Abgnag, nur einer einzigen, nicht hat leichte unterschleichen können. Die Register habe den Aufsehern selbsten ausgetheillet Sie verschiedentlich mutirt, und immer etliche zusammen zu überzählung der Leüthe gestellet, damit sich keiner mit dem Volckh verstehen und etwa eine Falschheit begehen solte. Auf diese Arth trauete mir ein Volckh von vielen Tausenden, in einer beständigen Ordnung in allen stückhen zu erhalten.

Wenn es also Ewer Hochfreyh. Gnaden gnädig vor gutt befinden könte solche vielleicht noch ferner observiret werden.

Zuschleiniger promovirung, dieses noch grösten theills rükständigen Werkhs, scheinet mir ein ohnumgänglich nothwendiges Mittl zu seyn, daß die Leüthe alle Wochen ordentlich und zwar gleich Sonnabends nach gelaßener Arbeith ausgehahlt werden möchten. Denn weill Sie gemeiniglich noch Sonnabends nacher Hause gehen, werden dadurch sehr animiret, wenn, sie ihren in der Wochen verdienten Lohn mitnehmen können. Theils weill viele von Ihnen zu Hause bleiben, theills auch daß Sie in der Noth den gesuchten verdienst ohne Verzug bekommen. Sonsten wie wir schon aus der Erfahrung haben, sind die Leüthe ohne Muth und Lust, und bleiben lieber zu Hauß, kommen gar nicht zur Arbeit, als wenn Sie den Lohn erst in einer Wochen abholen solten. Die aus zu lohnenden Copeyen zwar können auf solche Art ohnmöglich voraus in der Buchalterey revidiret werden. Allein wenn die Copey nur treü und Pflichtmäßig aufgesetzet ist, in der Buchalterey wird ohne dem nur die Richtigkeit der Rechnung untersuchet, welches ob eher oder später geschiehet ist einerley, weill keine andere, als voraus anbefohlene Posten hinein kommen. Geschicht aber unversehens ein Verstoß solchen kan man auch expost gutt machen, im übrigen vor die Richtigkeit der Rechnung, müßen die Copey verfaßer stehen, damit aber auch hieraus keine Schwürigkeit entstehen solte, wenn gleich zu Anfang der Arbeit, möchte eine antecipations Cassa von ohngefehr zwey biß 3000 fr. formiret werden, könte man jeder Zeit aus dieser, die abriesende bezahlen, und auf die Copey erst nach dem solche censuriret, das geldt solte gegeben werden, von welchen denn die antecipations Cassa wieder zu ergäntzen wäre. Es gehet auch bey der Copey verfaßung nicht ohne Confusion, wo eine Wochen in die andere Läuft, wäre also am sichersten, alle Wochen einen exacten abschnitt zu machen.

Vors Vierte, Vorfallende Nothwendigkeiten betreffendt.

1. Bey einem Haufen von etlichen Tausend Perschonen, wie wir bereiths aus der Erfahrung des wenigen Sommers haben, zumahl da die Leüthe ordentlich nicht leben können, ist leicht zu vermuthen, daß sich beständig einige Kranckhe einfinden werden. Welche ob zwar nichts verdienen können, weill sie aber bey der Arbeith, oder auch wegen der Arbeith kranck und verunglücket werden. Haben Ewer Hochfreyh. Gnaden, vor solche jederzeit Gnad und Christlicche Barmhertzigkeit gehabt, Sie nach den Umständen, an ihrer Seel und Leib zu versorgen. Die Seelen Sorge anlangendt: weill der grundt eigentlich zum Siegelsberg, folgends zur Schemnitzer Pfarr gehöret käme solche denen H. P. P. Socie. Jesu Residentiae Schemnitiensis welche diese Pfarr administriren zu. Weillen aber die Reichau von der Statt weith entlegen komt es so wohl denen armen Kranckhen als auch denen H. P.P. Soc. Jesu sehr unbeqäum, denen Kranckhen zwar, weill sie wegen entlegenheit des Orts nicht jederzeit, so bald als sie vonnöthen hätten einen Geistlichen haben können, wie dem auch aus dieser uhrsach einige vorigen Sommer ohne Leicht und der letzten Provision haben ihren Geist aufgeben müßen. Denen H. P.P. Soc. komt es auch unbequäm, theils eben wegen großer weithe, theills aber wegen andere Verruftungen mit welchen bey den großen Schemnitzer Volckh nur gar zu häufig occupiret sind. Meines also unterthänigstens geringsten erachtens, wäre vieleicht rathsamer, wenn Ewer Hochfreyh. Gnaden, die gnädige reflexion vor das arme Volckh zu haben beliebeten, nach einer abredung und Consens derer H. P.P. Soc. als Parochorum Loci, die Seel sorge der Reichauer Kranckhen, denen H. Patribus Hyeronimitanis auf Sigelsberg anzutragen; theills weill Sie viel nähr sind, nemlich von der Reichau nur halbe Stundt, die H. P.P. Socie. hingegen in der Stadt, gutte 1 ½ Stundt, theills, weill sie keine Pfarr zu bedienen haben, daß sie solche heylige verrichtungen auf jedes Begehren abzuwarten mehr zeit hätten.

   Die Sorge ihrer Leiblicher Gesundheit anbelangent; heben Ewer Hochfreyh. Gnaden, auch im verwichenen Jahre denen Berg Ladene gnädig anbefohlen gehabt, daß täglich einer von Ihnen in die Reichau gehen, ob sich Krancke befindeten untersuchen, und denenselben mit gehorigen medicamenten succuriren solte.

Vor welcher gnad, denn auch dieses Jahr, in Nahmen des armen Volcks bey Ihro Hochfreyh. Gnaden unterthänigst supplicire.

2do Wenn zwar jemand von denen unweit geliegenhen Örthern karanth geworden, hat man allezeit, nach möglichkeit getrachtet solchen bey Zeithen nach Hause bringen zu laßen. Da sich aber solches nicht hat laßen thun, haben viele derer Kranckhen ihre Laagerstatt nur unter freyen Himmel, oder in schlechte Lauber hütten, der incomoden Wütterung exponiren haben müßen. Hierauf, haben Ewer Hochfreyh. Gnaden anbefohlen, die Kranckhen, auf die Krizna in das Grabenwarter Hauß zu transportiren, welches auch geschehen; alleine weill das Hauß weit auf der Seithen lieget, ist so wohl denen H. Geistlichen, als denen Laadern, ihre Pflichten bey Kranckhen zu verrichten etwas zu beschwerlich; wäre also zu wüntschen, das eine bequämere Gelengenheit vor die Kranckhen, ausgedacht werden könte.

3^{tio} Der Gröste Theill der Arbeitter, bringt zwar einigen Proviant von Hause mit, damit sie aber keinen Mangel haben solten, hat schon ohne dem Eine Hohe Instanz noch vorigen Sommer mit genugsammen und nicht theüren Victualien, die Arbeitter zu versehen gnädigst verordnet. Zu dem Ende ist das Brodt zu Zernovitz gebacken, und Wöchentlich nacher fordernüß Paarmahl geliefert worden, Bier und Brandwein ist auch jederzeit, in dem darzu bestellten Keller zu haben gewesen. Nebst diesen aber, rühmlichen Anstalten kommt dennoch zu überlegen, ob dem Volckhe nicht damit gedienet und geholfen wäre, wenn auch fleisch in der Reichau gehackt werden solte, daß wenn es beliebete nebst dem trockenen Brodt dann und wann sich auch mit einem stücke fleisch laben könte.

4to Habe auch aus der Erfahrung, daß jeden donnerstag, da der Wochen Marckt auf dem Windschacht gehalten wird, sich viele hinbegehret, um ihnen das nothwendige zu kaufen, allen abzuschlagen war nicht möglich, solches aber geschahe nicht ohne Schaden, weill die Leüthe, doch ein paar Stunden aus gelieben, diesen abzuhelfen, wäre vielleicht nicht undienlich, einen Tag in der Woche einige Handwerckher und Krämer hinaus zubestellen, damit unter der Raststundt ein jeder ihme das nothwendige kaufen möchte.

5to Wegen des kleinen Geldes, ist auch unter den Leüthen beständig große Noth gewesen, denn sie sind schier mit lauter Ducaten und Thaler gelohnet worden, so das sie auch bey dem in Händen habenden Geldt öfters Noth gelitten, und gemeiniglich, vor das wechseln gutwillig etwas gezahlet. Bey der Lohnung hat man auch viel zu thun gehabt, den Lohn nur Partheyen weiß wegen abgang des kleinen Geldes austheillen zu können.

Diese wären also die vornehmsten Umstände, welche ich wegen des künftigen Reichauer Teüch Baues, Eüer Hochgfreyh. Gnaden unterthänigst vorzustellen, und einzureichen gehabt, darüber ferner hohe Befehle erwartend, und mich dero gnädigen Protection demüthigst ergebend.

Ewer Hochgreyherrlichen Gnaden

Schemnitz den 12. Apr. 1740.

Unterthänigst gehorsamster
Samuel Mikoviny

1740. április 24. Selmecbánya Mikoviny Sámuelnek az Udvari Kamarához intézett emlékirata az 1738-as és 1739-es 3 forintos napidíj ügyében[643]

Copia

Hoch Löbliche Kay. Hoff Cammer
Excellentien, und Gnaden Gnaden

Es ist einer Höchlöbl. Kay. HoffCammer von selbsten bestens bekandt, dass bey meiner in die König. Nieder Hungar. Bergstätte allergnädigste Anstellung unter andere zu Ihro Kay. Mayestät höchsten diensten gereichenden Incumbenzen, mir auch die schon vormahls angefangene accurate außmeßung, und Comitater weis in ordentliche Carten Entwerfung des gantzen Königreichs Ungarn, und darzu gehörigen Provincien, in denen Sechs Sommer Monathen, wo ich sonsten durch expresse hoche Befehle, nicht zu was anders beordnet wäre, allergnädigst anbefohlen, und zu meiner Subsistenz solche zeith durch mir täglich fr. 3 resolviret worden, welchen allerhöchsten Befehl, ich auch in aller unterthänigkeit und befliesenheit möglichst nachgelebet und bereiths schon deren gantzen District Hungariae Cis Danubianae, nebst vielen andere particular Districten, nach denen Geometrischen, und Astronomischen Gründen, mit dem äussersten fleiß abgemeßen. Nach denen aber seit meines hier seyns in denen Nieder Hungarischen Bergstätten, Gott sey es gedanckt, viele grose und heylsamme Wercker unternohmen worden, zu derer Entwerffung, überschlagung, untersuchung, vorstellung und ausführung war meine gegenwart, meisten theills nothwendig, und unentbährlich, So das ich wenig Weg gekommen, sondern auf Hoche Befehle und verordnungen auch die meiste Sommers Zeith hier in Bergstätten, oder sonsten bey denen mir anbefohlenen Affairen zu bringen folgendts die Landmeßung, und dadurch mir zufallendes und zu meiner Subsiszencz gehöriges Beneficium derer Diurnorum verabsaumen müssen. Es hat zwar Eine Hoch Löbliche Kay. Hoff Cammer, die hoche Gnad gegen mir gehabt, die Anni 1736. und 1737. hier in Bergstätten und anderwerts bey denen mir anbefohlenen Sachen zugebrachten Somers Zeith, so alß wie bey der Landtmesserey angedeünen und die Diurna von 3 fr. erfolgen lassen Anno 1738. habe so wohl den Winter, alß den gantzen Sommer und einen theill des Herbst, in grosen extra Arbeithen und Bemühungen zu gebracht. Destwegen meine unterthänige Instancz Ihro Gnaden H. Obrist Cammergrafen noch vor einen Jahre hingereicht, welche bereiths, vor geraumer Zeith einer Hoch Löbl. Kay. HoffCammer submittiret seyn wird. Anno 1739 ist mir die völlige Direction, und führung der in der That recht großen Stölln-Teüch, und Wasserführungs Werckher gnädigst comittiret worden. Was ich nun, bey so vielerley, und grossen gefährlichen unternehmungen und aus etlich Tausenden bestehenden und wochentlich sich mutirenden Volcke, vor Mühe, Sorge und Arbeit gehabt, wirdt Eine Hoche Instanz von selbsten leichte, und gnädigst erkennen, wie solches auch auß dem Ihro Gnaden H. Obrist Cammer Grafen hierüber überreichten Bericht mit mehrere zu ersehen. Gott ist mir auch so gnädig bey gestanden, das ich den vergangenen Sommer, die beyde grose zusamen 250 Kltr. lange, in grundt 54 Kltr. dicke und 16 Kltr hoche Teuch däme von grundt auß angeleget, die Rinnen eingesetzt, die Wasserführungen über 6000 Kltr. weit ausgearbeitet, darzu die große Teuch desto öfters und sicherer zu füllen, eine vornehme neüe Waßerführung, aus dem Hodritscher Grunde mittelst eines bereiths schon belegten Stollens angegeben. Alle diese Werckher sind mit der gnaden hülfe Gottes so wohl gerathen, das die Wasserführungen, das angehoften große Waßer in vergangenen Herbst, und dieses frühe Jahr, würklich gegeben. Die nun angelegte Teüche, so weit alß Sie fertig, stehen actu voll wasser, ohne durch die schon 7 Kltr. hoche und 100 Kltr. länge däme, oder in dem unter den Teüch angetribenen Reichauer Stollen, über welchen die Wäßer schon 5 Kltr. hoch liegen, das

[643] ŠÚBA HKG B 278. 1740. júl. 27., megtalálható még: ÖStA HKA MBWU 1741. jan. 2. r. Nr. 101. 69–89. fol.

geringste Waßer durch zu gehen, bis dato zu merckhen. Bey führung dieser Arbeith, haben mir zwar Ihro Gnaden H. Obrist Cammergraf, zu meiner Subsistenz bis auf weitere Einer Hochen Instanz gnädigste Verordnung die helfte, derer mir sonsten allergnädigst resolvirten täglichen fr. 3 – xr. so lang nehmlich alß die Arbeith gedauret, täglich fr. 1 30 xr. abfolgen lassen. Da ich aber bey dieser occupation, eben weit von Haus in der Reichau mit extra Kost, und unterhaltung eines Knechts und 2 Pferde, theüerer alß anders wo lebe, auch öfters in hochen Herrn Dienst, auf Cremnicz, Neusohl, Hronetz, Zernovitz, und wo sonsten erforderliche Reise weit grösere Mühe und Sorge, alß bey der Landmeßerey trage; und ohnstreittig, auch dem hochen Aerario viel größere Nutzen schaffe. Erkühne mich, mit diesem unterthänigsten Memorial, bey Einer Hoch Löbl. Kay. HofCammer einzukommen, gehorsambst anhaltend, das die oft bemelte tägliche 3 fr. zumahlen da ich diesen großen Werckern etlichen Tausendt arbeiths Leüthen, und nützlich Wirtschaftlicher anwendung, groser Summen Spesen vorstehen mus, so wohl pro praeterito, wie ich schon vor das 1738ste unterthänigst angehalten, und vor das 1739ste, diesesmahl demüthigst instire: wie auch pro futuro da ich eben diese unternehmungen besorgen, und continuiren mus, mir ex integro allergnädigst gereichet werden möchte. Ich werde vor solche Gnade, wie mich zwar ohne dem verpflichtet befinde, die mir gnädigst comittirte Sachen, mit desto größeren Eyfer, fleiß und Sorgfältigkeit auszuführen, und so viell mir möglich, und Gott ferner gnade verleichen wird, des Hochen Aerarii Nutzen immer aufs neüe zu beförderen, niemahls unterlassen, mich allergnädigsten resolution getröstend, und verharrend.

Einer Hoch Löblichen Kay Hoff Cammer
Eüer Excellentien, und Gnaden Gnaden
Schemnitz den 24. Aprill Anno 1740.

Unterthänigst gehorsamster
Samuel Mikoviny

1740. május 6. Reichau Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichaui-tó építéséről[644]

Praes. 11. May
Anno 1740.

Ihro Gnaden
Hoch- und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädigsten Hochgebiettender Herr Herr

Die Reichauer Teücharbeit, ist Eüer Hochfreyherr. Gnaden gnädigen Befehle gemäß, den 29ten April fruch um 9 Uhr, nach verrichteten gebett, mit 120 Mann angefangen, und den 30ten darauf mit eben disen personali continuiret worden, den 2ten May haben sich 601, den 3ten 689, den 4ten eben so viel, den 5ten 991, den 6ten 1030 Persohnen eingefunden. Zu solchen sind unseren Regulament zu folge 42 Corporal, und 10 Wachmeister gestellet. Die meiste arbeither seyndt starcke Manns Persohnen, ein paar Corporalschaften ausgenohmen, in welche wie die halberwachsene und kleinere, welche dannoch die arbeith verrichten können per 9, 6 undt 4 xr. gesteket haben. Die fuhrleüthen haben sich nur die Letzte Tag 8 Casten eingefunden, Theils wegen wenigkeit der arbeiter, abgang der fuhren, Theils auch wegen noch unbeständigen Wetter, des Letten Stauchen hat noch nicht angefangen werden können. Seyndt also die meiste arbeiter an den grossen damm, den hintern Sturtz außzufüllen, und die hier kein Platz gehabt, auf den kleinen damm ohngefehr 100 mann, eben dergleichen arbeith zu verrichten angeleget worden. Die arbeit ist Gott sey gedanckt gut von statten gangen,

[644] ŠÚBA HKG Ord. 1740. máj. 6. No. 111.

außgenohmen, daß uns den 3ten etwas, und den 4ten gantzen Tag. Der Schnee und der Regen aufgehalten. An Zeüg hat uns bißhero nichts gefählet, ausser dem uns die Laufpahren schon zu wenig werden. Soll sich das Volckh vermehren, wirdt uns wegen den Laufpahren noch härter geschehen, zumahl da dergleichen vielle täglich zu grund gehen, die neü gebrachte seyndt dem Schmidt zur beschlagung gegeben, und zur Reparation der verdorbenen etliche zimmerleüth bestellet worden. Doch wan uns mehr Fuhrleüth zu kommen, Wird sich diser mangl von selbsten in etwas erleichtern.

In dem Reichauer Haubt Stolln flüssen schon die wasser heraus, der Lauf aber ist noch nicht durchgehents zugerichtet. Auf dem neü Hodritscher Stolln, seynd in beyden Orthen die Schram so wohl ausser, alß in dem Stollen etwas eingangen, welche aus zuraumen habe einige arbeither bestellet. Der gantze Lohn von den 29ten April biß den 6ten May inclusive hat sich belofen auf f. 969 47 xr. 2 d.?

Eüer Hochfreyherrlichen Ganden haben eine zwar in dem gnädig ertheilten Regulament expraesse anbefohlen, erstlich dem grossen damm anzugreiffen, Muß aber Pflichtmässig und Unterthänigst bekennen, daß ich umb dem Hochen Herrn Dienst zu befördern und das Haubt intentum desto eher zu erlangen, die erhöhung und möglichste ponssirung des kleinen damms vor viel rathsammer halte. Undt zwar Erstens weill dieser damm sehr kurtz, und der damit verschloßene grundt zimlich Lang, kan mann solchen in viel weniger Zeit mit wenigen Leithen und Uncosten in die Höhe bringen, und gleich würcklichen großen nutzen dem Hohen Aerario verschaffen, dass mann Khünftig aus nutzen des kleinen damms, so zu sagen dem grossen bauen kann.

Andertens. Währe auch Rathsam die Wässer hinter dem kleinen damm so balt alß möglich in die höhe zu bringen, umb daß Experiment zu haben, ob das sehr Klüftige Mittagige gebürg die Wässer halten, und solche nicht etwan neben dem damm oder in dem darunter angetribenen Stollen durchlassen wirdt, lastes durch, so wirdt man entweder bey zeiten zu remediren suchen, oder wo es nicht zu remediren wäre dem damm nicht gahr zu hoch umbsonst aufführen.

Drittens, dem kleinen damm kan man auch mit wenigen Leüthen und Fuhren befördern, wohin gegen auf dem grossen mit wenigen Volck und Fuhren gahr nichts außgerichtet wird, darzu auf dem kleinen damm wegen festen grund kann man auch in Regnerischen Wetter Leichter arbeiten, woauf dem grossen wegen grossen Koth und Morast nicht viel vorgenohmen werden kan. Worüber ferneren gnädigen Befehl erwartend beharre

Ewer Hochfreyh. Gnaden

Reichau den 6 Maj 1740.

Unterthänigst gehorsamster
Sam. Mikoviny

1740. május 14. Reichau Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichaui-tó építéséről[645]

Reichauer bericht von 7 biß
14. Maj 1740.

Ihro Gnaden
Hoch- und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig und Hochgebiettender Herr Herr

Den 7ten May haben sich 1030, den 9ten 1860, den 10ten 1930, den 11ten 1969, den 12ten 2001, den 13ten 1992, den 14ten 1991 arbeiter und 34 Kastenfuhre, auf den Reichauer Teich eingefunden.

[645] ŠÚBA HKG Ord. 1740. máj. 14. No. 152.

Die erste Täg ist die arbeit wie in die vorigen Wochen mit anstürtzung des hintern, und, theils auch fordern Sturzes an dem grossen damm. Wie auch etwas an den kleinen damm continuiret worden die beyde Brust Mauern, an dem kleinen, und, grossen damm sind bis die 4te Klt. über die Rinnen perpendicular zugeglichen worden.

Den 11ten haben mir mit Gott, den anfang zu stauchen auf dem grossen mit 600 auf dem kleinen damm aber mit 200 man, gemacht, auf dem grossen sind wir in dem 4 ½ Tagen 8 zoll auf dem kleinen aber 12 zoll gestigen, ist also in dem grossen von grund aus 7 Kl. in dem kleine. 5 Kl. 5 Schuh 3 zoll angestaucht worden. Restiret noch bis in die höhe auf den grossen 8 Kl. 3 Schuh – zoll auf den kleinen 7 Kl. 3 Schuh 9 zoll, man hätte zum stauchen gern mer leute angelegt, wenn sich mehr fuhrn eingefunden hätten. Wir hätten bey diesen Weinigstens 150 fuhrn emploiren können, in abgang aber solchen haben dem deffect mit Lauf Bahren suppliren missen, zu welchen wahren wohl bis 600 Person appliziret, die ubrigen sind mit graben aufladen, und, außbreiten occupirt gewesen. Den gantzen Unkosten von diesen 7 Tagen Belauf sich auf 3356 fl. 49 ½ xr. Den verwichenen Montag ist das Volk zimlich heusig zu kommen, da aber ohngefehr das geschreü unter ihnen worden das die Schichten nicht per 12 sondern nur per 9 xr. zahlen, und das Leüthe schon zu vil Währen, und keine mehr aufnemmen wolten, sind wohl etliche hundert von ihnen umkeret, und, nach Hause gangen.

Nach Wahrgenommenen diesen tumult, hat man gleich auf die ursachen inquirirt, und, befunden die ursach, das erstens vorgeben, das weilen die vorige Wochen, die Copaj bis Samstag beschlossen, und, ausgelonnt, der Sambstag aber zu der folgender Wochen gerechnet, haben die Leüthe vermeint, es Währe ihnen des Sambstag völlig abgebrochen, und, folgends die gantze Wochen, täglich anstat 12 nur zu 9 xr. gerechnet. Diese müßverständnuß, habe ihnen genugsam expliziret, und versichert, es werde ihnen auch der Sambstag in folgender Lohnung gezahlt, haben sich aber wenig dadurch bewegen lassen sagend, wenn einer nur eine Wochen hier arbeiten wolten. Währe die Samstägige Schicht so vil alß verlohren, weil wenn einer weg ist, stunde nicht vor die mühe dass er die eine Rukständige Schicht abzufolen, widerumb etliche meil wegs herkommen solte. Nachdem aber auch dieses Eüer Hochfreyh. Ganden selbsten erfahren haben gleich darauf gnädig resolviret dass die Copaj nicht freytag, sondern Samstag, wie vorigen Sommer geschlossen, und, das Volk vor die gantze Wochen nach gelassener Samstägiger Schicht ausgezalt werden solte. Durch welches mittl, dem Volk zum herkomben, hierbleiben, und fleissig arbeiten grössere Lust zu machen. Verhoffen, des anderes Vorgeben, das mann keine Leuth mehr brauche, ursach war das einige aus denen nächsten dörfern als Zernovitzer Saxonsteiner und Heylig. Creitzer Herrschaften, ohne Pass nicht angenomben, und, zurukgeschigket worden, ist der Ruf ausgangen, man brauche keine Leuthe mehr weil ville Weggeschaft werden. Diesen aber wenn es mier nur verläubet wird, nebst denen Passen, mit möglichster, und genugsammer vorsichtigkeit Behuetsamkeit, und, sicherheit gesendheits wegen, wie ich den vorigen gantzen Sommer da es noch vill geföhrlicher ausfahr gethan, die ankommende zu Examiniren zu distinquiren, und, aufzunehmen wird sicher, und leichte abgeholfen.

Eüer Hochfreyherr. Gnaden haben nechstens von selbsten gnädig zuproponiren geruhet, ob denen jenigen arbeitsleüthen, welche mit denen lauf pahren laufen, weil Sie härter arbeith als andere verrichten müssen, der lohn nicht gebesseret werden solte, diser kluge und rechtmässige vorschlag ist zwar gleich vor allen gewilliget worden, weil man aber weiß, daß Sich bauer am liebsten zu der arbeith halte, wo er den grösten lohn bekomt, wan zubeförchten, das nachgehents bey verbesserten lohn einjeder nur mit der laufbahren laufen, und sich zu keiner anderen arbeith beqwemen wolte, haben Euer Hochfreyherr. Gnaden mit sothaner besserung darweill eingehalten. Nachdeme man aber doch von Tag zutag grössere difficultäten verspühret, da sich umgleiche bezahlung die arbeiter sehr hart zum laufbahren beqwemen, manche auch lieber aus der arbeith gehen, als daß Sie stärker arbeithen, undt nicht besser bezahlet werden solten, habe also die Sache mit denen H. Oberbeamten aufs eine

überlegt, und mit ihnen dannoch von sehr rathsamb befunden, das man allen denen die mit laufbahren arbeithen täglich 1 ½ Xr. den lohn bessern möchte, doch so daß täglich zu diser arbeith frische und andere gantze Corporalsuhten genohmen werden solten, damit keiner dem andere was vorzuwerfen, sondern ein jeder die wochen durch so wohl von die Härteren arbeith, als von besserer Bezahlung participiren könnte.

Stelle also diese Modalität um dem hohen Herrn dienst desto gewiser zubefördern, und auch das Volkh der billigkeit gemäß zuerhalten, Euer Hochfreyherr. Gnaden unterthänigst vor, gnädige ratification darüber erwartend.

Ewer Hochfreyherr. Gnaden

Reichau den 14. Maj 1740.

Unterthänigst gehorsamster
S. Mikoviny

1740. augusztus 4. Selmecbánya Keyling János Ádám és Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a zsarnócai ólomkohó építéséről és a kohóhoz vezető útról[646]

Praes. 6. Aug.
Anno 1740

Eüer Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig Hochgebohrender Herr Herr
Obrist Cammergraf

Wir haben unß gestern nacher Schernowitz begeben, um so wohl wegen dasigen hütten bau nach zu sehen, alß auch zu betrachten, welcher Weeg interim wegen des Schlich hinaußführen am beqwemsten und am fügligsten zugerichtet werden können.

Bey der neuen bley Schmöltz hütten wahren die zimmerleüth mit einlegung derer Wellen und Räder beschaftiget, und dörften künftige wochen mit dieser arbeith fertig werden, dass mehr unterm dem eißenhammer ist fertig, auch dem augenschein nach gutgemacht, und kommet der Waßerfall noch einen Schuh unter diesem Wehr ein, mithin auch dießfals nichts mehr zu besorgen, alß nur den bereits halbfertig wohl gemachten Wasser graben zu Continuiren, dessen möglichste beschleimgung auch anbefohlen worden.

Dem Weeg belangnet, wären wir der meinung dass jener über Koppanitz, welcher bey der Kißlaer feüer Machin heraus kommet, dermahler unter denen anderen der beqwemeste seyn, und mit Etlich hundert gulden da und dorten alß ein Bauern Weg zimmlich practicabl zugerichtet werden könte, wann dennach Eüer Hochfreyherr. Gnaden die interimal reparation dises Wegs gnädig zu vernehmen geruhten, wocke man darzu hand anlegen lassen. Womit wir unß zu hohen gnaden empfehlen.

Eüer Hochfreyherr. Gnaden

Unterthänig gehorsamste
Joh. Adam Keyling
Samuel Mikoviny

Unserer innen benanter unterthäniger Bericht dd. Schemnitz 4te Aug. 1740

[646] ŠÚBA HKG Ord. 1740. aug. 4. No. 76.

1740. október 20. Mikoviny Sámuel levele Balassa Pálhoz a pestis-térkép ügyében[647]

Copia literarum domini Samuelis Mikoviny geometrae sub dato 20ae 8bris exaratarum.

Pro toties experta, ac inprimis in procuranda pro elaboratione mapparum mercede promerita, erga me declarata gratia, humillimas summasque ago grates, declarationem autem Excelsae Camerae Aulicae, erga Excelsam Cancellariam Hungaricam nullatenus intelligere possum quali ego nullam penitus praetenderem remunerationem. At Excelsa enim Camera Aulica hoc in passu nunquam interogatus sum, nec unquam mentem meam aperui, obligationis quidem meae est, omnia ea quae in instructione mea continentur praestare, praeter haec autem, quidcumque praestitero, et ipsa Excelsa Camera Aulica fatigia mea specialiter gratiosissime recompensare solet. Quia imo & hoc in puncto cum Excelsa Camera Aulica inaudivisset, me in his mappis desudare earum admaturationem adeo adursit, ut Illustrissimus Dominus L. Baro, et Consiliarius de Zuana, Illustrissimo Domino Supremo Camergraffio scripserit, si pretium earum nulla alia instantia solvere voluerit, ipsamet Camera solutionem in se susceptura esset. Per disintelligentiam igitur procul dubio aliquam, factum est, quod talis modo declaratio ad Illustrissimam Dominationem Vestram perscripta sit. Quantum nam similis labor mereatur, aequis censoribus aestimandam relinquo. Interea tamen me ultro sincere et humillime declaro, praeter omnem laborem meum pro sola pariatione unius exemplaris, me amanuensi meo flor. 60 pendere debere si igitur artem fatigiumque meum vel vilissime aestimem unum exemplar infra flor. 100 subministrare non possum. Sperabo itaque Illustrissimam Dominationem Vestram hocce negotium his terminis debitis locis ultro gratiosissime recomniendaturam. Quam primum igitur certus factus fuero, me debita mercede haud frustratum iri. Tertium quoque exemplar, intra tres, vel quatuor dies, postquam mihi notificatum fuerit, me pro quolibet exemplari flor. 100 acceptaturum, transmittere promptissime intendam. Eg.

Observationes

1mo A possessione Verőcze usque Lőrinczy linea coloris flavi denotat praeclusionem comitatus Pestiensis, et trium locorum utpote Kosd, Rád et Pencz infectorum comitatus Neogradiensis.
2do Loca flavo colore tincta denotant infectionem actualem. uti
3tio Linea vero priores rubro colore tinctae
4to Loca, quae rubro colore notata sunt, priori sanitati restituta habentur.

1740. október 25. Mikoviny Sámuel levele a főkamaragrófnak a napidíja ügyében és hogy magánügyben elutazna[648]

Praes. 25. Octob.
Anno 1740.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Frey Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Bey Wichtigeren discursum, sind mir die private kleinigkeiten ausgefallen. Unterstehe mich also hinmit unterthänigst zu melden, und instiren, hofend die gnad zu erlangen, daß die kurtze zeit, welche die Raichauer Copaj laufen wird, mir dennoch das bishero ordinarie livr-geld eingestellet, und gelivrt werden möchte. Denen ob ich gleich nichts zugegen sein

[647] MOL C 20 113. cs. 1740. nov. 5. A térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/5/1a-d.
[648] ŠÚBA HKG Ord. 1740. okt. 25. No. 54.

werden, so habe mir die zeit herum desto mehr mühe gegeben, alles in solchen stand zu laßen, daß das werck so continuiren, als wenn ichs gegenwärtig wäre, könte. Werde auf dergleichen hohe gnad, wills gott bey meiner retour vielfach einzubringen trachten. Gott verlehe mir nur die consolationen Ewer Hochfreyh. Gnaden samt den gantzen Hochfreyherlichen Haus in vollkommen wohl sein weiden anzutrefen, der mich hoher gnad und protection empfehlend beharen.

Ewer Hochfrherrlichen Gnaden

Der Ewig instirende Vozar, schlißt mir den beyschluß zu, welchen daß zupraesentiren mich unterstehe bitte um gnädig verzehung.

Unterthänigst gehorsamster
S. Mikoviny

1741. december 14. Selmecbánya Mikoviny Sámuel bejegyzése Sztehló András emlékkönyvében[649]

Pauca intelligere, quam plurima scire praestat.
Schemnitzii, die 14. Dec. 1741.
S. Mikoviny
S. C. R. Mattis ad
Min. Regn. Hung. Geom.
et Soc. Sc. Reg. Bor.
Membrum

1742. február 20. Selmebánya Mikoviny Sámuel kérelme Mittrovszkyhoz, az 1741-es napidíjával kapcsolatban[650]

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner frey-Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Ewer Hochfreyh. Gnaden ist ohne dem bestens bekandt, wie nemlich Eine Hochlöbliche Kön. Hof-Camer, auf meine unterthänigste Instantz und vorstellung, meiner zumahl bey anlegung und erbauung des großen Reichauer Taiches, samt darzu gehörigen Stöllen und Waßerführungen, angewendte Mühe und fleiß, in eine hohe und gnädigste reflexion gennomen, und theils zur ersetzung der gehabten unkosten, theils zu einer besonderen renumeration die mir sonsten bey der in Sommer vorzunehmenden Land-Meßerey laut des allergnädigsten Kayserlichen, meiner anstellungs Decret, zukomende liver gelder, die Sechs Sommer-Monath über, täglich per 3 fl., von A. 1738 biß 1740 inclusive, pro praeterito, und von dänen pro futuro, so lange als diese Waßerführungs-arbeit dauren, und ich dabey meine zeit zubringen werde gnädigst resolviret.

In verfloßenen hingegen 1741. Jahre, habe gleich in anfang des Monaths Maj, von Einer Kön. Hochlöblichen Hof-Camer so wohl als von der Hungarischen Cantielaj in Nahmen Ihro Majestät allergnädigste befehle erhalten, die Saltz transport wege um die Theis herum zu revidiren, damit derselben reparation, als eine auf dem Landtag vornehmste vorkommende Sache desto füglicher überleget werden möchte. Theils aber wegen großer ausgießung der Theis, theils wegen bestellung der allhiesigen Teich- und Waßerführung arbeit, habe meine reise biß in Junium verschieben müßen, und da ich schon grad aufbrechen wollte, habe die gnädige erlaubnüß, und befehl erhalten, mich nach Presburg um die zeit der Krönung zu

[649] EOL 96/II/1. 173. p., IAA 2523. sz. rekord.
[650] ŠÚBA HKG B 282. 1742. jún. 21., megtalálható még: ÖStA HKA HFU 1744. jan. 24. r. Nr. 781. 305–322. fol.

begeben. Allwo, ob gleich nicht in Sinn hatte mich lang aufzuhalten, sondern bald zuruck kehren, und entweder die anbefohlene Reise anzutretten, oder der allhiesiegen arbeit zu invigiliren, ist mir aber Majestatis Regiae nomine von Ihr. Excellentz den Ungarischen Hof-Cantzler angedeutet, und von Ihro Excellentz Hof-Camer-Praesidenten erlaubet worden, alldorten zu verbleiben, damit wann bey dem bereits eingegangenen Landtag, von reparation bemeldten wege, oder auch anderen dergleichen zum Nutzen des hohen Aerarii Regii dienenden materien gehandelt werde, ich an der hand und gegenwärtig sein möchte. Diesen hohen befehl habe nothwendig gehorsamste folge leisten, und dabey mit vielen mühe, verschiedenen berichten, repraesentationen, und ferfertigten Rießen, die mir obligende Sachen befördern, und biß zu Ende des Landtags, auf eigene unkosten verbleiben müßen. Nichts destoweniger, eher als ich von hier aufgebrochen, habe mir die mühe gegeben, die allhiesiege Waßerführungs arbeit in solchen Stande zu verlaßen, als wenn ich selbsten gegenwärtig wäre, derohalben habe durch die Monathe Majum und Junium, alle auf dem gantzen Sommer erförderliche Meßereyen und untersuchungen vorgenommen und verrichtet, das nothwendige ausgestecket und denen substitutis, gezeiget, und explicieret. Zu beförderung der Waßerführung, und füllung des großen Reichauer Teiches, habe zumahl aufs neue zwey Stöllen, einen über dem St. Pachomii Taich, den anderen aber in Roßgrund bey dem Warmen Bach, samt darzu gehörigen Waßerführungen ausgestecket, und auch sonsten was nur nothwendig vermeinete wohl bestellet. Darzu wenn eine nothwendigkeit vorgefallen wäre, war iederzeit bereit, auch von Presburg auf eigene Kosten mich zu stellen, und meiner Pflicht genüge zu leisten. Wie ich den auch zu anfang des Monaths Augusti, auf Ihro Excellentz Hof-Camer Praesidenten gnädigsten befehl, zur revision der Zernovitzer neuangelegten Holtz-trift hergereiset, und mit dieser Reise, bald drey Monath mit besondern fleiß und mühe, bey allhiesiegen Werckern die übrige zeit aber, in beobachtung der mir ertheilten befehle, zu Presburg zugebracht.

Unterfange mich alsdenn bey Ewer Hochfreyh. Gnaden, mit gegenwärtiger Instantz unterthänigst anzuhalten, daß in erwegung der angeführten umstände, die hohe gnad vor mich hätten, und mir gnädigsten Hof-Cameral verordnung gemäß, die bemeldte, zu meiner Subsistentz und remuneration, resolvirte livergelder auf die verfloßene 6 Sommer Monathe gnädig angedeyen laßen möchten. Dann ob ich wohl nur drey Monathe in bergstätten zugebracht, habe dennoch alles was den gantzen Sommer vorgefallen besorget, und nicht mit meinen willen, sondern auf hohe befehl, mich absentiren müßen. Diese abwesenheit hingegen, kan mir destoweniger praeiudicirlich sein, daß ich auch zu Presburg, so weit als mir zustünde, oder anbefohlen war, das beste der Bergwercken, bey aller gelegenheit in acht genommen, folgends respective den Sommer über doppelt gedienet, da ich so wohl hier alles besorget, als auch draußen zu befördern mich befließen, und darbey wohl auch doppelt so viel als sonsten verzehret. Noch als ein besonderes motivum unterfange mich, anzuführen, die glückliche löcherung des um aus der Hodritsch in die Raichau, die Waßer in Taich zuführen, von mir angegebenen, ausgesteckten, und geführten Stollens. Deßen angebung so wohl gerathen, und löcherung zusammen getrofen, daß man sagen kan, es seyn darinnen nicht finger breit umsonst gearbeitet oder gefehlet worden. Von deßen großen Nutzen diesesmahl zugeschwaigen. Getröste mich alsdenn, daß Ewer Hochfrayh. Gnaden, diese meine unterthänigste Instantz zu Hertzen nehmen, und mich nach aller billigkeit, gnädig zu consolieren geruhen werden. Der mich hohen und gnädigen protection empfehlend lebe.

Ewer Hochfrh. Gnaden

Schmenitz den 20. Febr. 1742.

Unterthänigst gehorsamter
Sam. Mikoviny

1742. szeptember 1. Pest Mikoviny Sámuel jelentése az Udvari Kamarának a pesti és a szolnoki sóraktárak ügyében[651]
p. den 6. 7bris 1742.

Hochlöbliche Königliche Hofcammer
Ihro Excellenz und Gnaden Gnaden

Nach empfangenen gnädigsten Befehl wegen revidirung, des zu Pest undt Szolnok in bau stehenden, nun aber ex parte Militari eingestelten Saltzstadtl, habe mich so gleich nach Pest und von dorten mit einen von seiten Eines Löbl. Hofkriegs Deputierten concommissario H. Ingenieur Hauptman Antonie Tillier, nach Szolnok begeben, und erstlich alda die anbefohlene revision vorgenohmen.

Wir haben den nun angelegten undt bereits biß 9 schuch auser fundament aufgeführten Saltzstadel 153 Clafter von der Schantz endlegen undt nur mit der kurtzen seithe welche 10 Clr. lang gegen der Schantz paralel gewendet die Mauern aber davon in pfeillern 3 ½ und darzwischen 2 schuch dikh von puren zigel bestunden wie solches aus denen Riessen sub Litt A. undt B.[652] deütlich zu ersehen. Diesemnach kan die kurtze und schwache gegen der Schantz gewendete Mauer, vor kein so groses praejudicium angesehen werden, das destwegen die Schantz in gefahr stunde oder dass utile, welches das Aerarium Regium von gelegenheit dieses Saltzstadels anhoffet nachgesetzet, viel weniger dass die schon so hoch aufgeführte Mauern abgebrochen, und die angewendte Uncoste verlohren gehen solten: dan die schantz anlagendt, Sie ist in einen so schlechten standt, das der feindt gar nicht viel vortheill herum suchen sondern geradt von welcher seithe das er wolte hinein dringen könte, hätte aber der feindt vortheille nöthig so findete Er solche, an dem Masiv gebauten Proviant Magazin; dan vor einen Jahr erbauter Saltzstadel, welcher der Mitten aus starcken Mauren und gewölbern bestehet, wie aus den Rieß B. zu ersechen, wie auch andern zwar maistens nur von rochen zigeln herumgebauten haüsern, vor nehmlich aber an dem mit o.o.o. bezaichneten drockhenen graben, welcher zu einer aproche vollkomen dienen thäte, alß der in bau bestehende saltz stadel. Auser diesen allen ansehen nach ist die Szolnoker Schantz mehren theils zur bedeckung des Saltz Transports, dasiger beambten und der Cassa aufgeworfen, wäre also wider das erste Principium gehandelt, die Saltz niderlag wegen der Schantz zu hindern. Daß aber dieser Stadel an dem aller bequemsten und sichersten orth gebauet worden, müsen alle denen die umstände bekandt mit mir attestieren. Dennwegen des Transport auf den wasser mues ein Stadel nicht weith von ufer ligen, so wohl aber an ufer als andertwärtig ist zu Szolnok schwer ein orth zu finden, zu welchen in nassen wetter wegen grosen Koth und Marast die wägen zu fahren könten. In diesen Stadel hingegen kan die ein und ausliverung zu wasser und zu landt am Comodesten geschehen, darzu dieser Stadel ist angelegt, eben auf den jenigen orth an welchen der vorige Anno 1739. abgebrante gestanden, welchen respective viel praejudicierlicher hat angesehen werden könen weil er in der Mitten 4 Massives nur 2 Clr. von einander ligendes, und der Schantz paralelles Mauerwerckh wie solches in dem Rieß mit denen Buchstaben m.m. bemercket, hatte diesen zu folge könte nach meinen geringen ohnmasgeblichen judicio zu cassierung dieses gebaüdes ummöglich einrathen, in dem solches ohne der Schantz zu schaden, zu grosen Nutzen des Aerarii, forth geführet werden kann.

Nach vollbrachter dieser revision, haben wir uns wider anhero nach Pest begeben, und den allhiesigen nun angelegten Saltz- und getreüdstadelbau genau in augenschein genohmen, dieser 28 Clr. 4 schuh lange 12 Clr. braithe wie der Rieß Sub Litt. C.[653] zeiget undt um und um biß 5 schuch über d, 8 sch. tiefe fundament maistens von quater stuckh aufgeführte stadel,

[651] ÖStA HKA HFU 1742. nov. 20. r. Nr. 772. 283–286. fol., térképek: M III/7a-b., M III/8., M III/12a-b., M III/13.
[652] Leírásukat l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/12a. és 13.
[653] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/7a.

liget an dem ufer der Donau, den Ofner Schloss geradt gegenüber, von denen untersten werckhern am wasser 264 Clr. von denen hauptwerckhern hingegen 324 Clr. über die Donau entfernet, wie alles deütlicher auß dem Sub Litt. D. beygelegten Riß[654] zu ersehen. Die sache nun sehr genau betrachtendt, ist nicht ohne, das dieses gebaüde festung einiges massen nachtheilig undt praejudicierlich seyn könte. Es kommet nur zu überlegen wie gross d. dieses praejudicium ware? undt ob ein weith ansehendes eventuales kleines undt jederzeit leicht zu cassierendes praejudicium, einen grosen, gewisen, undt gegenwärtigen Aerarii Regii und des landes nutzen vorzuziehen seye? das die natürliche lage der festung Ofen mit sehr viel praejudiciis umbgeben ist, wirdt einen jeden der nur da bekandt, bewust seyn, wan man aber die wichtige von denen geringen separieret, glaube das nicht nutes denen wichtigen sondern unter denen geringen Praejudiciis der in bau stehende Saltz und getreüdstadel, den letzten platz haben müste.

Es ist nicht meines orths die höchst schädliche praejudicia, welche festung Ofen an denen nahe herum ligenden hügel und bergen von welchen jederzeit die festung beschossen und eingenohmen worden, wie auch darauf und nahe an der festung stehenden gebeüden, leidet anzuführen, will nur einige jenseiths der Donau, und den strittigen bau eines theils gleiche, undt viel grossere praejudicia die man doch jederzeit gelitten, und künftig leiden mus anführen; die grosse in den Riss mit a bezaichnete 20 Clr. in Diametro und über zwey Clr. dickhe Mauern habende denen festungswerckhern b.c.d. perpendiculair entgegen gesetzte, und zu schwererer Baterie, und sicherer bedeckhung tüchtiger Pester Rundel, der halbmassiv erbaute einen binter Maister gehörige Stadel e. das Massive und gegen die werckher f.g.h.i. perpendiculariter ligende Saltzbeambten und Saltzstadel groste gebaü K. die feste Massive über 2 Clr. dickhe Mauer zu einer dopelten Baterie leicht zu aplicierende und perpendiculariter gegen denen werckhern l.m. ligende Sigismundischer Bruckhen, mit n. bemerckhte rudera; könen alle vor viel grossere praejudicia angesehen werden, derer sich der feind viel eher leichter und fortheilhafter bedienen möchte, als des nun angelegten aus lauter Pfeiler bestehenden Saltzstadels, weillen in denen selben der feindt viel mehr bedeckhung fünden, und mehrere werckher, mehr perpendiculair beschiessen, auch den zugang zum wasser mehr hinderen könte. darinen zwar muß ich mit allen festungsbau und attaquen verständigen eins wenden, das man um eine festung die Multiplicierung auch der geringen nachtheillen vermündern mus. Wan aber jenseiths der Donau gegen der festung auch gar kein gebau stunde, so hat der feind danoch wan Er ja über die Donau die festung zu incomodieren lust hätte an den ufer selbsten vortheille genug weillen Er in einer nacht, ja auch gar bey tag ohne d. man ihme solches aus der festung, wegen der hochen lage, und grosser weithe zu hindern in stand wäre so grose Baterie alß Ihme beliebete aufwerffen könte. Alle also jenseiths der Donau ligende gebaüde gebeten den feind nicht mehr vortheill als das er um etliche stunden eher fertig wäre. Ich lasse zwar denen artillerie verständigen zu überlegen, ob nicht beschwerlicher wäre aus einen stehenden gebaü, als von genugsammer frischer Erden Baterie zu formieren, die in denen gebaüden zu versteckhende Manschaft thate ohne den der föstung kein schaden, aus der festung aber hingegen könte mit Stuckhen genug incomodiert werden. Aus diessen allen ist leicht zu ersehen daß das allegierte praejudicium von keiner solchen wichtigkeit wäre, dass man dessentwegen das vor Ihro Mayestaet Aerariu und dem gantze landt höchstnutzliches und nothwendiges gebau einstellen undt cassieren solte.

Endlich will ich auch posito non concesso setzen, es wären diese gebaüde so wohl zu Szolnok als zu Ofen sehr schädlich, undt müster unembährlich cassieret werden. Weillen sie aber schon über die hölfte erbaut seyn und alle übrige requisita sambt der zimerarbaith bis aufs aufsetzen föhrtig ligen, wolte unterthonigst und unmasgäblich vermainen, dass diese gebaüde völlig ausfertiget werden könten. Die sollte auch untermuthlich die Cassation der

[654] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/8.

selben resolvieret werden, die könte man wenigstens usque ad Cassum bevorstehender belagerung differieren währender zeit, ist kein zweiffel das sie sich bezahlen, und als dan (welchen Casum Gott abwende) die abbrechung desto leichter zu verschmertzen wäre, wan sie aber ietzt eingestellet und abgebrochen werden solten, es wird d. Aerarium Regium, sowohl in denen angewandten uncosten, verlust der zeit, und hinderung in denen Saltz und profiantwesen grosen schaden ohne allen regress leiden müssen dieser Pester Saltz und Proviant Stadel hat auf keinen comodern orth gesetzet und auch zu den vorhabenden Ende nicht mit weniger Soliditaet gebauth werden könen, Es sehet solches zwischen denen zum Saltzgebaüden schon vor alters exscindirten und mit Solenen mit aus gehauten dopelten Adler bezaichneten Marckhstainern welche in den Ris mit o. p. bemerckhet seyn terminirten Platz auf welchen vor zeithen ohne dem ein solides und zur wohnung derer Saltzbeambten dienendes gebaü gestanden zur zeit aber der Rakotzischen troubeln verwüstet, und die Materialien davon zu andern ambts gebaüden verbraucht worden. Dieses den Gnädigsten Hochen befehl und meiner Pflicht und gewissen gemäss unterthönigst berichtend mich in hoche Gnad empfehle

Eüer Excellenz und Gnaden Gnaden
Pesth den 1. Sept. 1742.

Unterthänigst gehorsamster
Samuel Mikoviny

1742. október Mikoviny Sámuel jelentése Pest vármegyének a Kalocsai-Sárköz ügyében[655]

Inclyta Universitas,
Domini, Dni Gratiosissimi Colendissimi!

Gratiosae I. Universitatis requisitioni respectu revisionis, districtus Solthiensis, frequentibus, et damnosis exundationisbus subjecti, humillime satisfacere studens, elpso mensis 7bri me eodem contuli, adjunctoque exordinatione Excellentissimi Dni Personalis, processus ejusdem commissario, bonorumque Archi-Episcopalium Coloczensium Dno Praefecto, praedicti districtus revisionem suscepi. Qua peracta totum eundem districtum majoris capacitationis, et facilioris conceptus causa gemine delineavi, et in chartam conjeci. Considerato tandem situ regionis, exundationum causas hanc difficulter concipere potui. Primam, principalemque, Danubium, littoribus parum elevatis provisum esse, licet quidem omnibus constet: ex locorum nihilominus situ, et frequenti experientia patet, per exeuntes alveolos, et quaedam solummodo loca, etiamsi universas rippas nam transcendat, adjacentem regionem inundare. Alvei a Dőmsőd Bajam usque reperiuntur complures; Loca autem, quibus Danubius facillime exundat, sunt inprimis ea, ubi naturalis ejus cursus per ingentes flexus, et violentas contorsiones retardatur, consequenterque aquae liberae descendere nequeuntes, facilius elevantur, littoraque transcenduntur. Decursus quidem Danubii per totum Comitatum Pestiensem satis regularis, et naturalis est, usque ad territorium Patajense, in quo loco cursus ordinarii meridiem versus, ad septentrionem retorquetur, et ad milliare Germanicum quali redire, unde venerat, cogitur ita, et ex territorio Ordás, usque ad possessionem Lak, loco milliaris medii, duo ferme integra conferenda habeat; Per quod spacium, dum aqua inferior tardius recedit, quam superior accedit, necessario cöacervari, et rippas transgredi debet. Inde usque ad praedium Varajd directe, et celerius Danubis labitur; Ibi autem denuo enormes, et violentes gyros agere incipit, ita, ut ex praedio Bóvár[656] ad Fajsz triplum, ex Várszőgh ad

[655] MOL C 35. Helytartótanácsi Levéltár Acta oeconomica Lad. A. fasc. 27. 9 csomó. 309–312. fol., a térképek leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/7a-d.
[656] A 18. század végi forrásokban mint diverticulum szerepel Várszeg területén. l. Mo. tört. helységnévtára 138. p.

Dokomlás septuplum, ex Dokomlás ad Kárász quadruplum spacium supra directionem suam, naturalem a septemtrione ad meridiem decurendum habeat. Cum igitur quadruplo tardius fiat aquarum recessus, quam accessus ad majorem altitudinem elevantur, rippasque superantur. Vernali praeterea tempore, in similibus violentis flexibus glacies directe in rippam impingitur, ibidem subsistitur, alveum opplet, cöarctatur, aquasque impeditas exundare cogit.

Altera, minus quidem principalis, sed multum ad exundatines districtus Solthensis contribuens causa est aquarum, ex maxima I. Comitatus Pesthiensis superiorum praediorum, et territoriorum parte concursus: dissolutis namque nivibus, et decidentibus copiosis pluviis, terra, aquam receptam, et nonunquam diutius retentam, per meatus, venasque varias in loca profundiora effundit. Terrenum siquid comitatus hujus exacte planum haud est, verum, inter continuos, majores, minoresque sabulosos colles, loca depressiora constanti nexu vallicularum instar, protensa habet, quorum pars maxima, raro, vel nunquam exsiccatur: Horizon igitur aquarum, sub toto terreno diffusarum, aequatur aquis, in valliculis contrutis. Quoties itaque terra plures aquas imbibitur, eas necessario, per diversas scaturigines, in valliculas protruditur. Quae ibidem adauctae sensim fluere, et ad loca inferiora descendere, incipiuntur. Licet autem, totius comitatus situm mihi contemplari haud licuit, sufficienter tamen observari, praeter alios complures collaterales inde a lacunis ad Ócsám, et Sáry existentibus, generalem, quasi aquarum alveum, per Cumanorum terras, penes Szent-Miklós, Szabath, et Phűlőpp-Szállás, ad Akasztó usque descendere, concurrunt ibidem, tam ab occidente a parte Solthiensi, quam ab oriente ex praediis Páhi, Tabd, Szűcsii, et Kiss-Kőrőss complures aquarum meatus, qui congregati, et ad plagam natura devecti, indeque exire nequeuntes, ingentes paludes, per plura milliaria protensas, et Űrjek vocitatas, variisque ramis per terrenum Coloczense diffusas efficiunt. Adaugentur etiam aquae paludis Űrjék, scaturiginibus, in rippis collum instar, eidem ab oriente impendentibus, quae aeque per pluriales nivalesque aquas sustentantur.

Nunc allegatas quidem aquas majores, aliquas exundationes, exceptis nonnullis territoriis, in quibus satis late semet diffundere possunt, nunquam causare; praeterea constat, re tamen strictius considerata, tantum ferme, quantum Danubius ipse, ad exundationes conferunt, Danubialibusque pro fundamento serviunt. Effusus enim Danubius jam, praeterea omnes declivitates aquis repletas invenit, adeoque tanto facilius etiam loca elevatiora, consequenterque totum terrenum aquis contegit. Quod si autem depressiores lacunas, aquis vacuas inveniret, complures dies ad easdem implendas impendere deberet, et nonnisi rarius, elevatiora loca infestaret, decrescenteque exundatione eo citius, et facilius recederet. Nonnullis denique plagis, et territorium partibus memoratae aquae, magis nocivae, quam Danubiales exundationes respiciendae veniunt. Danubius enim nonnisi certis temporibus semet diffundit, et nonnunquam etiam, sine notabiliori damno iterum recedit. Istae vero terrae, quam occupant partem, penitus immobilem efficiunt, in perpetuasque paludes convertunt.

Ad avertenda igitur, tot, tantaque frequentia damna, et incommoda, terrenumque nunc inutile, utile efficiendum, pro ratione circumstantiarum, diversa adhibenda remedia venirent. Et quidem, quoad Danubium, magna in parte hactenus etiam prudenti consilio appletione, et et obstructione complurium alveorum, et erectione aggerum, provisum est, qui labor ultro continuatus, sperato effectu; uti jam ab experientia patet, non carebit. Si tamen de plenaria securitate locorum, exundationibus subjectorum; providendum esset, necessarium foret, ut, nonsolum alvei omnes firmiter obstuerentur, aggeresque per totum decursum Danubii, nimium a promonthorio Solthiensi, ad territorium Sűkősdiense, vel etiam ultro pro ratione terreni, trium, quatuor et alibi sex pedum alti erigerentur.

Ad diminuendas autem exundationes, in majoribus, et violentis, superius memoratis Danubii flexibus, novi, directiorisque alvei E-G, ab Ordás directe, Lak versus, et ex Varajd ad Kárász, procuratio, et effossio plurimum contribueret. Quae tamen fossio, si, ob sumptus nimios, vel ob alias considerationes, haud applicabilis foret, minimum, ubi fieri posset, in ipsis flexibus agger, non per circuitum Danubii, verum directe, a felxus initio, ad alterum ejus

terminum, ductus, multo compendiosior, fortior, securiorque foret. Fossio quaedam alvei ita intelligenda haud est, ac si fossatum, integrum Danubium capiens, excavari deberet, sufficeret sub initium, quatuor etiam, vel quinque solummodo orgiarum; successu enim temporis, aquae, hac facilius decurrentes, ipsaemet sibi sufficientem formarent meatum, vel minimum superflue, breviori via decurrent; Penes similem vero novum alveum, agger ex parte terreni conservandi porro construi deberet, quem tamen ipsa terra, ex alveo egesta, facile formaret. Aggeres quo crassiores, eo meliores, et fortiores habentur, minimum tamen in summitate orgiam crassi, in basi autem tripla altitudine latiores esse debent , E-G agger, in summitate unam orgiam crassus, et unam altus, in basi quatuor orgiarum latitudinem requirit. Materia aggerum optima habetur terra pinguis, et argillosa. Loco terrae sabulosae cespitem adhibere praestat, qui putrefactus, et compactus satis firmam aggeri suppeditat materiam. In hujus autem defectu, virgultae, terrae arenosae, immisceri debent, quae partim aggerem compingunt, partim etiam linum per aquas advectum, ad firmandum aggerem recipiunt. Si vero continuorum, per totum tractum Danubii, aggerum erectio onerosa videretur, minimum ea loca, quibus facillime exundat, aggere provideri debent, ut si non omnibus majoribus, vel minoribus tantum exundationibus, quale cumque obstaculum ponatur.

Ad tollendam autem alteram, superius citatam exundationum causam, ad exsiccandasque per eam formatas paludes, aquarum haerentium defluxus, liberiorisque viae procuratio requiritur. Id autem obtineretur per fossatum, aut canalem, commodis locis a Danubio, ad summitatem, usque paludum deducendum, situs pro simili canali maxime naturalis foret a Baja, vel minimum a Szűkősd, usque ad summitatem paludum Űrjek, et Akasztó: ad compendiandum tamen laborem, sufficeret ductum per paludes Űrjék fossatum per meatus Saári, et Homoród in alveum Vajass, infra Miske deduxisse. Vajas enim cum Danubio, eundem horizontem habet, locoque canalis, commode deservire potest, nisi, quod frequentibus meandris, gyris, et flexibus, aliquantum aquas retardaret. Similem canalem exundationes, intestinas seu terrestres, vel ex terra prodenutes sublaturum, paludes exsiccaturum, maximamque districtus Solthiensis partem, nunc inutilem, culturae, usuique aptam effecturam, nullum penitus esse dubium, a sola enim mola Hajotsiensi usque ad alveum Vajas, novem pedum declivitas reperitur; tam profunde igitur ducto fossato omnibus aquis in paludibus contentis, novem pedibus decidentibus, universae lacunae exsiccarentur, supero enientesque aquae aperto meatu, sive territoriorum damno, et in commodo in Danubium decurrerent, nec metuendae essent a parte inferiori exundationes; ea enim ne nunc quidem, si exundatio superior non adsit, praeter vienum exiguum tractatum, multum incommodunt. Dicto modo totus districtus, usque ad Szűkősd salvaretur; Inferior autem Szűkősdiensis, Csanadiensis, et Kákonyiensis majori solummodo ex parte, siquidem a superioribus aquis, in tantum non incommodaretur. Qui, si ex toto, ab exundationibus liberandus esset, dictus canalis ad inferiorem Kákonyiensem Vajas duci, aggeresque continui per rippam Danubii erigi deberent.

Hisce ad mandatum I. Universitatis revisis, perpensis, et repraesentatis, ex naturali etiam erga charam Partiam obligatione, fidelissime servire cupiens, meque constantibus Gratiis commendans persevero

Inclytae Universitatis
Dominorum, Dnor. Gratissimorum,
Colendissimorum

servus humillimus
Samuel Mikovényi
Arch. et Ger. Aul. Camer.
Regius.

1742. november 7. Pozsony Mikoviny Sámuel jelentése Pozsony vármegyének a Duna Pozsony közelében lévő kanyarulatának felülvizsgálatáról[657]

1742. november 26. Selmecbánya Mikoviny Sámuel fogalmazványa a Hodrusi-tóról[658]
262., 264. fol.
Copia

Aussatz

Der Beschaffenheit des Hodrischer teichs, und der erforderlichen Uncösten, wan dessen damm umb 3 Klafter aufgesattelt, und erhöchet werden sollte.

Dismahl enthält diser teüch vor 6 Pucheysen nöthiges wasser auf	14 täg
Wann aber diser damm umb 3drey Clafter höcher gemacht wird, wird unterhalten wasser auf	52 täg

Darzu wären erforderlich samt dem kleinem seithen dammel 600 cubische Ctr. gestauchter letten per 6 fr.	3600
1800 Cubische Clr. Stain und Erden per 2 fr.	3600
den Münich zapfen, und Rinnen einzurichten	500
Zeüg und Schmitten uncosten	600
Besoldung der aufseher	400
Summa	8900 fr.

Schemnitz den 28$^{t.}$ Novem. 1742.

S. Mikoviny

1742. december 27. Keyling János Ádám, Geramb János József és Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a tervezett Hodrusi-alsó-tóról[659]
Copia

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebiettender Herr
Herr Obrist-Cammer Garf!

Die in Hodritscher grund bey St. Jacobi-S. Josephi-fünster orther-thiergarten-Moderstollen, St. Joannes-H. Creütz- und Melankobanier Stollen noch bauende hh. gewerckhen (notandum es ware zwar auch vorhin der S. Martini Stollen, Rabenstein, und Simonis, und Iudaestollen im bau, so aber vor einigen Jahren aufgelassen worden) haben mit denen Rossgrunder-Hofer-Windischleütner- und St. Antonii de Padua Stollner gewerckschaften in einer von uns respectu diser lezteren bereits gutächtlich- unterthänig beantworteter bittschrift Eüer Hochfreyh. Gnaden in geziemenheit mit denen erstern vorstellig gemacht, was gestalten sie eben gern zu beförderung Ihro Mayestät Regalis den hegenden berg-bau lust noch mehr bezeügen wolten, wan sie nur so viel bemittlet wären, zu längerer gangbahr Erhaltung derer Puchwercken in gedachten Hodritscher grund noch einen teüch zu erbauen, und darinnen die umsonst hinflüessende Regen: und schnee wasser ersamlen zu können, zumahlen sie aber nebst denen jetzigen starcken bergbau uncosten derley Extra ausgaben zu bestreitten nicht im Stand wären, alß geschehete ihnen eine besondere gnad, wan ex parte Summi Aerarii der erforderliche verlaag zu solchen teüch-bau interim hergegeben wurde, wogegen selbete sich verbinden wolten, nach zu ständen gebrachten teüch undt würklich daraus genüessenden wasser die anerloffenen unkosten pro rata Successive

[657] Közölte: Purgina 1972 88. p., magyar fordítás: Hung. nova 136–137. p.
[658] ŠÚBA HKG B 286. 1744. máj. 14., ÖStA HKA MBWU 1743. febr. 23. r. Nr. 105. 262. fol. (november 26-tal datálva), 1745. okt. 19. r. Nr. 111. 956. fol.
[659] ÖStA HKA MBWU 1743. febr. 23. r. Nr. 105. 265–268. fol.

zuersetzen, und zu dem Ende sodann von jeder erzeügenden Marcks-silber einen Gulden Rh. von einer jeden Marckh-gold aber einen dugaten einzulassen, gleich wie dann ein dergleichen neüer teüch auch allhiesig König. Cammer wegen des allein bauenden allt-allerheilig Stollner bergwercks und in diesem grund habender schmölz-hütten gar wohl zu statten kommete, alß erachteten wir auch dessen Errichtung in selbiger gegend sehr nutzlich; Es ist aber die frag entstanden, ob vorträglicher seye den völlig ruinirten so genanten alten teüch in d. höll zu repariren, oder des dermahligen Hodritscher teüchs damm aufzusattlen, Ich Geometra Mikovini habe demnach mich ad faciem loci gegeben, und befunden, dass weith rathsammer seyn, lezt-besagten Hodritscher dermahligen teüchs-damm um 3 Clafter zu erhöhen, alß bey jenen alten teüch den damm auch 8 Clafter hoch zumachen, und zwar der ursachen; weilen

1mo Dermahliger Hodritscher teüch 12 Klafter nieder liget, alß jener

2do Seiner lag nach aus zwey langen gründen nach anzeig anligenden grundrisses nahmhafften wasser zufluss hat, mithin

3^{tio} ohne besondere neüe wasserführungen zu Herbst- und frühe Jahrs-zeiten so unzweiffelhafter angefüllet werden dörfte, alß

4to die bisherige Erfahrenheit, gelehret, dass in besagten zeiten die 24 schuh höche gar bald angefüllet worden, und nach solcher anfillung vieles wasser oft lange zeith abgeschlagen werden müssen,

5to Werden dise dermahlige 24 schuh wasser auf 6 Puch-werck ohne zufluss 14 täg gerechnet, nach beschehener 3 Clafter damm Erhöhung aber 52 täg, und dörfte dise damm erhöhung

6to vermög bey verwahrten überschlag beylaüfig 8900 f. erforderen, wohingegen.

7mo die reparation des erwehnten alten teüchs auf 8 Clafter ohne derer hierzu besonders nöthigen wasser-führungen inhalt beylaüfig anverwahrten Artnerischen überschlags 26400 f. folglich weith mehr alß alterum tantum kostete, und dannoch

8vo Selbig sammlenden wasser nur 38 täg auf 6 Puch-Eisen dauerte, und eben darummen sich von selbst ergibet, dass viel nutzlicher seyn, des jetzigen teüchs-damm 3 Clafter zu erhöhen, alß mehr besagten alten respective neü zuerbauen, sonderlich weilen auch lezteres mehr zeith erforderte, und nicht so geschwind, genutzet werden könte.

Die anticipation derer beylaüfigen 8900 f. uncosten geschehete nur nach und nach, mithin ohne merck. aggravio des hochen Aerarii, die gutmachung solcher anticipirter auslaag wurde auch Successive um so ehender folgen, alß in jenem grund bey solcher gestalt länger gangbahren Puch-wercken die gewerckschaften nahmhaft mehrere geföll erzeigen, und demnach von der Erzeignus versprochener massen jährlich mehr einlassen, und d. Regale Summi Principis in so viel vermehren wurden, daß solche vermehrung gar leicht auch d. Interesse von dem vorgeschossenem Capital bald einbringen, künftig aber ein perpetuirlicher Nutzen seyn wurde, absonderlich da auch die wider erhebung derer dortig annoch verlegener viler bergwerckhen bey mehreren wasser wider anzuhoffen seyn dörfte, die repartition wäre aber unseres erachtens widerum zu machen, wie vorhin bey jetzigen Hodritscher teüchbau gewöhnlich gewesen, nemb. jede gewerckschaft inclusive der König. Cammer wegen alt-allerheiligen Stollen contribuirete a proportione habender Puchwercks Röder, die König. Schmölz-hütten aber 6 antheill, weilen bisher üblicher massen solches teüchwasser nur nach Nothdurft erst erwehnter schmölz-hütten gezogen, und gelassen wird, mit welch. pflichtschuldiger guttmeinung, wir und zu hochen Gnaden empfehlen.

Eüer Hochfreyherr. Gnaden

Unterth. gehorsamte
Johann Adam Keyling
Johan Joseph Geramb
Samuel Mikoviny

1743. február 3. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichauitóról[660]

Praes. 7ten Febr. Anno 1743.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig-Hochgebiettendes Herr Herr
Obrist Cammer Graf

Nach empfangenen Gnädigen Befehl, dem Reichauer Stolln, samt dem Teüch, und dessen dämmen aufs neüe und genaueste zu visitiren, habe dise verrichtung gleich vorgenommen, und alles fleissigst untersucht, ausgemessen, und die nöthige hier sub Lit. A. beygelegte Profile verfertiget.[661]

Diser Reichauer Stolln, durch welchen das wasser aus dem Teüch durch das gebürg aufm Windschacht geleitet wird, gehet durch das mitten in dem Teüch ligendes Bergl, so daß zwischen dessen fürst und dem Boden des Teüch wassers 7 Klafter Hoche Bergfeste, wo das Gebürg am nidrigsten, bleibet, und zwar etwas näher gegen dem kleineren als den großen damm. Die Sohl des Stollns lieget um 23 schuch tiefer, als der Münich des kleinen damms, und um 11 schuch tiefer, als der tiefeste Sumpf des Teüchs.

Wie der Teüch Anno 1740. in Herbst das erste mahl mit wasser angelassen worden, da solches biß 15 schuch über den Münich des kleinen damms, folgends 38 schuch höcher als die Sohl des Stollns gestigen, ist nichts in geringsten gespühret worden, daß das gebürg von Teüch in den Stolln wasser durchlassen solte. In den 15ten schuch hingegen, hat sich das wasser aus etlichen Klüften auf einmahl sehen lassen. Und da das wasser 23 schuch über den Münich kommen, hat sich so wohl in der seithen des gebürgs durch etwelche kleine klüftel, alß auch unter den damm sehen lassen.

Auß disen leztere Fall erhellet, daß das Wasser in die Klüfte des Gebürgs gedrungen hat, und durch dieselbe so weith circuliret, biß endlich theils aus der freyen, theils aber mit dem angestürzten damm bedekten seite des gebürgs herausgeflossen, und dem Gebürge nach unter dem Sturz sich biß zum fuss der damms gezogen, und da heraus gekommen. Dann das der damm und dessen Grund kein wasser lässet, ist deütlich genug, weil hinter solchen, schon in das dritte jahr das wasser beständig, und öfters biß 35 schuch hoch über dem Grund stehet, ohne dem geringsten durchgang zuspühren, und erst in dem 35ten schuch von Grund angerechnet, aus dem Gebürg, und unter den damm zurinnen anfanget. Indem aber in dem 1742sten verflossenen jahre in Fruhe Jahr, und in Herbst das wasser über die bemelte höche gestigen, und kein wasser weder aus den seite des Gebürgs, weder unter dem damm gespühret worden, scheinet alß wann sich die Klüfte verschlemt hätten, und hinführt kein wasser mehr durchlassen solten: Welches aber von künftiger Erfahrung dependiret.

Dem Stolln anlagend, dessen beschaffenheit ist von anfang schier einerley, und unverändert, daß so oft das wasser 15 schuch hoch über dem Münich des kleinen damms steiget, fangen an die Klüfte in den Stolln zurinnen, und zwar von Mundloch an in der 49ten Clafter, ist eine in linken Ulm gegen dem kleinen damm einen halben zoll offene Cluft, so in Profil mit A bezeichnet, aus welcher ein finger dickes wasser gehet; zwey Klafter hinter diser ist widerum eine, mit b. angedeüte einen Viertl zoll offene länglichte Cluft, aus welcher in den linken fürst in Form eines ausgespanten halben bogens Papier, wasser flüsset, und zusammen einen finger dicken Rinsal außmachet; wie auch gleich darhinter in C. aus der Fürst starke tropfen fallen.

Vier und zwaintgig Clafter weiter, ist die große, und 5 biß 6 Klafter breite mit d. angemerkte Letten Cluft; weilen aber die ganze Gegend um dise Cluft biß 17 Cltr lang stark

[660] ŠÚBA HKG Ord. 1743. febr. 3. No. 115.
[661] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/14.

verzimmert ist, kann man die eigentliche beschaffenheit davon nicht beaugenscheinigen, ausgenommen, daß ausser denen aus der Fürst stark fallenden tropfen, mann auch hinter dem gezimmer das wasser rinnen höret; dises wasser zusammen habe biß zwey finger dick geschäzet. Sieben Clafter weiter oder 70 Cltr von Mundloch an ist abermahl eine mit e. angemerkte ½ zol offene Cluft, daraus fliessendes wasser möchte ein finger dik seyn: und gleich Paar Clafter darhinten, spührt man widerum starke tropfen aus der Fürst. In übrigen ist der ganze stolln von Mundloch an in ganzen starken felsen durchgetriben, und in allen troke.

Ob nun zwar von einigen denen villeicht die beschaffenheit der sachen nicht wohl bekant ist, dise Umstände des Reichauer Stollns recht fürchterlich und gefährlich vorgestellet, und beschriben werden so kann ich doch eierene wissen und meiner Pflicht Eüer Hoch-Freyherr. Gnaden versicheren, daß wir nichts weniger alß eine Gefahr dabey zu befürchten haben. Dann wie schon gemelt der Stolln ist durch einen ganzen felsen getriben, welchen keine Gewalt in der Welt nicht zusammendrucken, und brechen kann. Die darinnen befündliche Schmahle Klüfte, können auch unmöglich von wasser weiter gemacht, und ausgewaschen werden. Die Letten Cluft scheinet zwar die gefährlichste zu seyn, weil sie aber stark und doppelt, mit dicken eichnene Holtz verzimmert ist, daß so ehe nicht zusammen fallen kann, ist man wohl versichert, und wann dises nicht geschicht, ist kein anderer Casus dabey zu befürchten. Daß aber unter dessen das wasser durch bemelte Cluft aus dem teüch durchgehen soll, leiden dabey keinen schaden, weilen dises wasser nicht verlohren, sondern mit dem Übrigen stolln, gebürg und graben wasser auf die Windschachter Künste gehet.

Ich habe zwar gleich von anfang Eüer Hochfreyherr Ganden unterthänigst vorgestellt, daß ich mit Gott getraue alle dise Mängel und vermeinte gefahr des bemelten stollns oder vilmehr gebürgs zu beheben, die offene wasserlassende Clüfte verstauchen, und zumahl die große Letten Cluft so fest machen, und in perpetuum versichern, daß dabey vil weniger künftig zu befürchten seyn wird, alß bey dem festesten ganzen felsen.

Dises zwar eines theils wegen vilen anderen nothwendigeren vorfallenden Arbeiten, hat biß Dato nicht effectuiret werden können, anderen theils aber halte selbsten vor Rathsammer, dise arbeit in so lange zuverschieben, biß den Teüch einmahl völlig voll sehen; dann es könte seyn, daß noch auch andere Umstände dabey vorfallen möchten welche man nicht vorauß sehen kann, daß wann man auch die jezt bekante Mängl behöbt, könten sich künftig noch andere ereignen, welchen abzuhelfen müste widerum neüe Arbeit vorgenommen, und widerhollet werden. Nach einmahligen hingegen vollwerdung des Teüches, wird uns die erfahrung lehrnen wie sich so wohl dise Clüfte verhalten, und ob auch andere nicht wo wasser durchlassen werden. Nach erhaltenen, alß dann aus der Erfahrung vollkommene kendschaft aller begebentlicher Umstände, kann man sich davon desto bessere begreif formiren, und auch auf desto sicherere und Universalere Mittl und weege die Mängel zubehöben gedenken. Mich in hohen gnaden empfehlend und beharend

Ewer Hochfrh. Gnaden

Schemnitz den 3. Febr. 1743.

Unterthänigst gehorsamster
S. Mikoviny

1743. február 24. Rust Imre és Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak az alsó-magyarországi bányavárosok védelmének biztosításáról[662]

Praes. 24ten Febr. Anno 1743.

Eüer Gnaden
Hoch- und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig, undt Hochgebüttender Herr
Herr Obrist Cammergraf

Nachdeme bey andringender feyndes gefahr derer Preyssischen König. Trouppen in Craft der von Einer Hochlöbl. König. Hof Cammer gnädig ergangenen Verordtnung, Eüer Hochfreyherrlichen Gnaden uns endes benanten mit zugebung derer Caal Practicanten, Wernberger, Geramb, undt Turmann, gnädig anzubefehlen geruhet haben, auf das wür gesambter handt die allhiesige bergstätter Revier recognosciren, undt beynebens ausfindig machen sollen, wie? undt auf was weis, durch verschanzung, oder verhauung derer Wälder, dennen feinden der ansinnende Access, in die Nüder-Hungar. Bergstätte, undt deren davon abhangenden so kostbahren Werkern, difficil undt verhinderlich gemacht werden könte? Nun haben wür zu folge diser gnädigen verordtnung noch untern 29. Aprilis 1742. uns nacher Welkapola, oder so genantes Hochwis, als einen von denen gefährlichsten orten, allwo der feyndt am füeglichsten einen einfall tentiren hätte können, verfüeget, alda haben wür wegen allzugrossen freyen feldt, incipiendo von den berg Ostra, rechter handt gegen den so benamsten Kürchen Waldt, undt von dannen weithers vorwärts, bis an die anhöhe der Klaker Waldung untermeydlich eine förmliche verschanzung, mit deren darzu gehörigen redoutten, undt anderen Werkeren auf incirca 2000 lang nöthig zu seyn befunden; undt nachdem die anhöhe von der Klaker Waldung gewonnen worden, wäre dise anhöhe auf eine fast ohne deme inaccessible Ströken von 2 Meylen weeges bis an den berg Homuolka zu verhauen, von disen berg rechter handt hinunter in der höhe des abfallenden gebürges wurde mit diser Verhauung continuiret, bis in den neüen grundt, onweith einer dermahligen Saagmihl, über disen grundt hinüber gegen der anhöhe des gegen überstehenden hochen gebürges, mieste abermahlen eine verschanzung von beylyffig 200 Clafter lang formiret werden, allermassen daselbst über Krükehey eine starke passage zu seyn pfleget, von diser verschanzung mieste bis in die völlige anhöhe dises gebürgs mit verhauung, undt kurzen verschanzungen, weillen der Waldt daselbst nicht einständig, alternative fortgefahren werden: in der anhöhe dises Gebürgs über den so genanten Fuxberg, undt Hochen Waldt, auf die so genante Zügen Rükh, weillen ebenfalls die Waldung nicht einstellig mieste dise anhöhe pari passu, nach erheischung der Nothdurf, theils mit verschanzung, theils mit verhauung der Waldung, verwahret werden, auf diser anhöhe der vorgemelte Zügenrükh weiters fort mitnachtwerts gegen Cremnitz, auf der granitz, zwischen den Neütrauer und Barsienser Committat, bis an die Turtzer granitz, nachdeme solche erreychet, rechter handt gegen morgen, intra Limites duorum quoque Committatuum, Turociensis hiclicet & Barsiensis, durch den Schindlhöngst, Langen grundt, Hütthibl, Lenzenhaan, Stain Krappen, Thurtzer grundt, unter der ohnweith den so benambsten berg, befindlichen Johanni Kürchen vorbey, in das zwischen Cremnitz und Neusohl aufsteygende haubtgebürg immerforth mit verhauungen, dise gegent zu versicheren wäre, undt so weithers zwischen denen Barsienser, undt Solienser Committats graenizen bey Ichracz vorbey, gegen Selesna Bresniza, durch lautter starke Waldungen, mit verhauung zu continuiren wäre, von Selesna Bresniza mit vermischter schanzung, undt verhauung, bis zu der Graan hinunter, allwo ohne das vor zeitten ein blokhaus gestanden, undt annoch die Rudera mit 4 gemauerten Saulen zu sehen seynt, von disen 4 Saulen bis zu der Graan, undt geradt gegen über, von den uefer der Graan, bis an das gebürg mit einer kurzen, jedoch wohl

[662] ŠÚBA HKG B 285. 1743. ápr. 28., megtalálható még: ÖStA HKA MBWU 1744. márc. 13. r. Nr. 107. 708–713. fol., a térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/4/3.

formirten verschanzung fürzugehen wäre, undt weithers aufwerts den gebürg, undt der Waldung nach, bis auf die Beschna Skala, undt von dannen vorwärts gegen onweit Koselnik bis mann in den dasigen grundt hinein sehen kan, continuative mit verhauung sich zu bewahren seyn wurde, sodan über den berg hinunter, undt durch den Koselniker grundt, auf die andere seiten hinüber, bis auf die so genante Kmotra, mieste abermahlen mit verschantzung vorgebauet, nachdeme von der Kmotra rechterhandt, durchaus bis gegen Kolbach durch die Waldung, mit verhauung abgewexlet, alsdan oberhalb Kolbach vorbey, undt zwischen Karpfen undt Kolhbach weithers vorwärts über lautter wismatten, auf anderthalbe Stundt weith, bis oberhalb Antal miesten verschantzungen eingerichtet werden, undt dise wäre die allergröste arbeit, so wür in augenschein genohmen haben: oberhalb Antal ist junge Waldung vorhanden, Beneficio welcher mann sich in der anhöhe auf eine halbe Stundt weith gegen Printzdorff hinunter, der verhauung bedienen könte, sodan geradt gegen den ohne das jedermann bekanten berg Sitna, mieste mann sich gleichfalls mit verhauung hinunter lassen, bis in den grundt, durch den grundt aber hinüber, undt aufwerts gegen der Sitna wäre nothwendig mehrmahlen, weilen keine Waldung vorhanden, bis an das alte unbewohnte Schloss, mit schanzen sich zu versichern, von disen alten Schloss auf eine halbe stundt weith von der Poczuvadler seiten hat die Natur selbsten disen berg mit einer onüberwindlichen harten felsen beföstiget (undt ist gewis, das wann es die Noth erforderte, auf den berg Sitna auch vor 10 undt mehr tausent Mann mit geringen unkösten, eine inexpugnable Retirada zu verschaffen wäre) am Endt dises felsichten berges über die Krisna bis Vissoca hinüber, angesehen die Waldung nicht durchaus einstellig ist, wären zum theil schanzen, zum theil aber verhauungen vorzunehmen, von Vissoca bis Uchlischt, neben den erga sumptus Aerarii, neu gemachten Weeg, undt von dannen über Uchlischt hinaus, gegen den so genanten grossen Veternik, lautter verhauung, von den grossen Veternik aber bis auf das in den Pukanzer Territorio gelegene bergwerkh Lieschna, verschanzung, undt verhauung, weillen dise Waldung zihmlicher massen mit wisfleken untermängt, alternative einzuführen wäre, von dem bergwerkh Lieschna aber, durch das Bresnizer Territorium bis auf den so genanten berg, undt darauf befindlichen Stainfelsen Radok mit verhauung allein, undt von disen Radok hinunter bis zu der Graan, undt gegen über von der Graan, bis zu den so genanten Jungfer Stain mieste mit einer gutten verschanzung beylyffig auf 500 Clafter lang vorgesehen werden, massen alda die Passage von Sanct Benedicten, aus den blatten landt herein in die bergstätte gehet, von obbemelten Jungfer Stain aufwerts zwischen den Sanct Benedicter, undt Königsberger granizen, in das gebürg hinauf, durch starke Waldungen, und weithers vorwärts gegen Gros Lehotka durch den so genanten hinteren grundt hinunter, bis auf den berg Sachradissia mit verhauung, von disen Berg aber über den vorligenden grundt hinüber bis auf den berg Brestova, mit verschanzung dises Territorii anzuverwahren wäre, von erst erwehnten berg Brestova, bis auf den gegen über onweith Situirten berg Stlpova, undt von dannen über den vorligenden grundt hinüber, undt weiters fort bis auf den berg Ostra, allwo mann dise oculata hat angefangen, durch lautter Waldungen sich der verhauung zu bedienen wäre, undt also wäre der ganze Schemnitzer, undt Cremnitzer District, mit ihren Appertinenzien eingefangen, undt nach unseren (wie beygehende Mappa mit mehrere erweiset) geringen guetdunken, auf das möglichste verwahret, wie wohlen auch wahr ist, das ein so grosser einfang, welchen mann aber nicht compendioser hat nehmen können, ein notables personale erfordere, beynebens aber ist auch nicht zu zweyflen, das bey dergleichen conjuncturen sich auch mehrere leüthe in dise sicherheit retiriren wurden, welche alle ihre hilffliche handt in proprium commodum beyzusteyern ohne d. verbundten wären: Undt weilen aus Euer Hochfreyherr. Gnaden una fidelia bey endigung diser reambulation zugleich auch das Schloss Saxenstain zu beaugenscheinigen, undt daselbst in facie loci zu überlegen gnädig mitgegeben haben, ob? undt wie daselbst, auch mit was unkösten einige gelengenheit zugerichtet werden möchte? Damit nach verschwundener feyndes gefahr die sammentliche,

vor die insurgirende 3000 bergleüthe angeschafte Kriegs Rüstung, aufbehalten, undt verwahret werden könte? So haben wür auch zu folge diser gnädigen auflage uns dahin verfüeget, daselbst das ganze Schloss durchgangen, occasione wessen uns der eingenohmene augenschein an die handt gegeben, wie das in den oberen Schloss, in der mitteren condignation, weillen daselbst auch die Mauern zu einen solche last wohl proportionirt gefunden, die beste gelegenheit vorhanden wäre, mit wenigen unkösten die Nothwendige einrichtung zu verschafen, undt wären wür des onvorgreyflich gehorsamsten darfürhaltens, das dise gelengenheit auf die Kriegs Rüstung derer 3000 Mann, nebst den ruinirten fahrtweeg, welcher onumbgänglich nach disen Schloss hinauf zu repariren wäre, mit 1000 f. beströtten werden könte. Dises nun ist, was wür in diser angelegenheit Eüer Hochfreyh. Gnaden unterthönigst zu berichten haben, hochdieselbete nehmen nicht ungnädig, das wür darmit so lange retardiret, eines theils ware die feyndes gefahr, Gott lob schon verschwunden, undt anderen theils waren wür in anderwegen stätshin occupiret, undt abwesent von Haus gewesen; undt weillen wür bey diser verrichtung 14 ganzer täg mit aller sorgfältigkeit operiret, undt die Reyssunkösten aus unseren eygenen Säkhl beströtten, so gelanget an Eüer Hochfreyherr. Gnaden unser unterthönigstes bitten, vor uns undt die übrige berg- undt Kunstwesens Practicanten nöbst der in beygehender specification enthaltenen wenigen extra auslaag, die gewöhnliche Reysgelder aus gnaden zu assigniren, die wür uns zu Eüer Gnaden fürwehrenden Hochen Gnaden Schutz unterthönigst empfehlen.

Eüer Hochfreyherrlich Gnaden

Unterthönig gehorsamste
Emericus Rust
Samuel Mikoviny

1743. április 3. Selmecbánya Mikoviny Sámuel válasza a főkamaragrófnak arról, hogy selmeci polgár lett[663]

Praes. 5. April Anno 1743.

Ihro Gnaden
Hoch- und Wohlgebohrner Freyherr
Gnädig-Hochgebiettender Herr Herr
Obrist Cammer Graf

Auf das mir Gnädig zugesteltes Decret, in welchen ich wegen des zu Schemnitz angenommenen Bergerrecht, als eines unbefugten, und meiner Subordination scheur straks zuwider laufenden facti, zu red, und antwort gezogen werde, habe in aller Unterthänigkeit, anbefohlener massen Pflichtmässig zu antworten.

Und zwar ehe ich ad meritum komme, erstlich dem, ohne dem bekanten ganzen verlauf der sache kurz anzuführen.

Es ist Eüer Hochfreyherr. Gnaden, und jedem zu Schemnitz bekant, daß, als allhier von Ihro Glorwürdigsten Gedächtnus Kay. Mayestät zu dem Cameral dienst angestellet wurde, habe in der ganzen Stadt, kein mir gelegenes qvartier bekommen. In dem Baron Hellenbachischen Hauß habe 100 fr. Zieß angetragen, aber nichts erhalten, bin also gezwungen gewesen in der Schneemanischen behausung vor 2 Unbeqweme zimmer 75 fr. zu zahlen. Anno 1736. ergienge die Gnädige Verordnung mir in der Alten Jesuiter Residenz, als zur Cammer gehörigen Hause, qvartier zuverschaffen, weil sich aber dises gar nicht thunn liesse, wurde Anno 1737. würklich in die Umstände gebracht, daß ich in der ganzen Stadt, kein qvartier finden kunte, biß endlich Eüer Hochfreyherr. Gnaden Selbsten Gnädig veranstaltet, daß mir das der Heüneschaff zugehöriges Krankenhauß eingeraumet wurde. Aus

[663] ŠÚBA HKG Ord. 1743. ápr. 3. No. 5.

Gnädigsten nun applacidation Einer Hochen Instanz habe dises qvartier bis in das fünfte Jahr genossen. In erwögung aber daß es auch mit diser wohnung keinen festen bestand hätte, mein aber grosser apparatus zu denen künsten, und Wissenschaften mit welchen Ihro Mayestät zu dienen die Gnade habe, grosser Platz vonnöthen hat; öfters aus einen Hauß in ein anders transportiert zuwerden nicht leidet, wie solches bey dreymahliger hin- und widerziehung mit grossen schaden erfahren, habe mich gezwungen gesehen, mich zu resolvieren, mir eigenes Hauß zu Schemnitz anzuschaffen; Wie ich dann auch eines Anno 1741 von Hn. Baron von Hellenbach würklich erhandelt. Zu dessen possession aber, zwar wider alle Lands-Rechte, als ein Lands-Kind und Edlman, der Stadt Magistrat mich nicht admittieren wolte, biß ich nicht das Bergerrecht gewöhnlichen weise angenommen, und das Homagium Civile praestiert hätte. Disen unrechtmässigen begehren habe mich stark widersezet, und wider die Stadt, bey denen dazumahl zu Preßburg auf dem Crönungs Land-tage versamleten Land-Ständen Instantionaliter beschwäret. Wie dan auch in anschurg diser meiner Instanz von denen Löbl. Lands-Ständen neüer Articulus beschlossen, und dictieret worden, in welchen nicht nur in solchen fall, wo die Stadtler denen Edlleüthen, die possession der Haüser, und andere Grundstüken nicht zulassen wollen, schon vor alters dictirte poenalitaet von 2000 fr. aufs neüe confirmieret, sondern auch Einen jeden Vice-Comiti Comitatus in welchen die Stadt liget, da dises sonsten der Fiscus Regius thunn müste, solche zu desumieren erlaubet worden. Da aber die injuriose zeiten die Landtags geschafte so verwandelt haben, daß man zulezt anstatt juridicorum, lauter militaria hat tractieren müssen, ist diser Articl ad relationem, et confirmationem Suae Majestatis nicht kommen, sondern mit übrigen Rechts-sachen, auf den künftigen Landtag verschoben worden. Da nun dabey bey anwachsenden Kriegs-Trouble auch Iuristicium Universale in Lande geworden, folgents ich meine sache nicht proseqvieren können, mein Capital aber schon über jahr und tag auf besagten Hause unfruchtbahr gelegen, habe mich gewungen gesehen, mit der Stadt lieber in der güte zu vergleichen, alß bis das Iuristicium aufgehoben, oder gar neüer Landtag angehen solte, zu warten. Habe also das Burgerrecht angenommen, und weilen noch die strittige qvaestion, num, et qvale Iuramentum Nobiles, et Urburary Concivilitatem assumentes deponere debeant? durch Ihro Mayestät nicht ausgemacht war, habe das Homagium Civile praestiert, mit vorhergehender Prothocollation, daß mich dises factum nicht weiter binden solte, sondern nur so weit alß es Ihro Mayestät künftig allergnädigst decidieren, und befehlen werden.

Nach dergestalten angeführten verlauf der sache, aus welchen erhellet, daß ich nicht gutwillig, sondern perinjuriam temporum gezwungen, das Burgerrecht angenommen, und das Homagium conditionate juxta futuram Suae Majestatis decisionem praestiert, aus dem Gnädigen decret ersehe, schuldig zu seyn, auf folgende puncta Unterthänigst zu antworte.

Primo. Ob Ein Burger befugt seyn Cameral Officiant zu seyn? oder ob ein Cammer Officiant befugt sey Burger zu werden?

Secundo: Ob sich ein Cameralist da Er Burger wird Einer fremder Iurisdiction Unterwirft?

Tertio: Ob ein Cameralist, in primo privat Persone oder seine privat possession angelegenden sachen ohne vorwissen, und Consens seinen Oberen etwas unternehmen kann, oder nicht?

Qvoad primum: In dem Königreich Ungarn kann man alle Ihro Mayestät weltliche Unterthanen unter keinen anderen als vier Classen betrachten, nemlich Magnaten, Edleüthen, Burgern, und Bauren; Aus disen, müssen alle Cameral beamten und Bedienten genommen werden, da nun in Cameral diensten wie bekant Magnaten, Edleüth, und Bauren stehen können, ist unbegreiflich, warum daß die burger sollen ausgeschlossen seyn. Daß aber von Uhralten erdenklichen zeiten, biß auf jezo verschidene und meiste Cameral Beamten ja auch Obrist Cammergrafen, Praefecti, und Administratores selbsten, besonders hier zu Schemnitz

Burger seyn gewesen, und sich actu befinden, daß bezeügen nebst denen Stadt Prothocollis, auch actu lebende vile Burger zugleich, und Cammer Officianten.

Ad 2dum Daß sich ein Cameralist da Er Burger wird, dadurch einer fremden jurisdiction unterwerfen solte, ist schwer zu beweisen, weil man davor halt, daß die Burger sowohl als Cameralisten, mit einerley Pflicht der treüe Ihro Mayestät verbunden seynd; daß aber ein Cammer-Beamter, besondern sein amt angehende Pflicht hat, die Bürgerliche qva minus majori, kann durchaus kein nachtheil bringen. Vilmehr die Magnaten und Edleüthe seyn Herren vor sich, die Bauren aber haben Ihre Natürliche eigene Herren, die Städte hingegen sind Peculia Regia ad Cameram Suae Majestatis spectantia, folgents scheinet daß keiner so gut als der Burgerstand mit dem Camerali sich zusammen schicket. Da aber ein Edlman, Cameral, oder ein ander Beamter Burger wird, unterwürft sich der Stadt Iurisdiction nicht weiter, als daß Er die Statuta Civitatis zu halten, und onera zutragen, so weit alß es seine auf dem Stadt Grund gelegener possession angehen, und denen Legibus Regni Conform seynd sich verbindig machet. Wie solches Articulus 21 Anni 1635, und tägl. praxis beweisen. Es befinden sich in vilen Städten Stul-Richter, Vicispan, ja Königl. Räthe, als Burger, dessentweg. seyn dannoch die Städte nicht befugt, einige Iurisdictionen auf Ihre Persohnen zu exercieren. Wann aber dises wäre, so wären auch alle sowohl vorhergehende, als jezt lebende, Cameral beamten die zugleich Burger seyn, in Ihren Personen, der Civil Iurisdiction unterworfen. Welches wohlschwerlich zugelassen wird. Haben also in disen stüke alle Unsere Vorfahrer und jezt lebende, meine Herren Mit-Beamten nichts Unbefugtes durch das Burger werden begangen, weiß nicht wie mein bonafidei factum allein, unbefugt seyn soll?

Ad 3tium Daß ein jeder unter der Cammer oder anderen Instanz stehender Officiant Sein Oberhaubt, und alle seine vorgesezten gebührend respectieren, und Ihnen in allen zumahl, Amts-sachen gehorsamst parieren muß, ja ausser dem was ihme immediate concreditieret ist, auch nichts ohne wissen Seiner Obere Vorzunehmen darf, wird ein jeder redlicher Beamter, der Subordiniert ist, als erste, und Capital seiner Pflicht stuk genauest zu observieren müssen; daß aber durch die Ämter, die jura privata personalia, und realia nicht gehoben werden, ist insgemein bekant, dann ohnerachtet daß einer in dem Amt, in welchen Er stehet, seine Vorgesezten hat, dann Er in allen Amtssachen accurat parieren muß, kann dannoch sich aller seiner person gebehrenden praerogativen, und rechten bedienen, und mit seiner Wirthschaft, nach belieben schalten, und walten. Da Ich nun Hauß und Grundstüke in Einer freyen König. Stadt in Ungarn zubesizen jederzeit das Recht hatte, und zwischen meinen Amt, und Burger werden, gar keine Contrarietaet oder Unverträglichkeit findete, habe unmöglich auf die Gedanken gerathen können, um consens und Erlaubnuß darzu bey Eüer Hochfreyh. Gnaden, alß meinen Allhisigen Ober-Haubte anzuhalten, die ganze sache zwar war jedermäniglich über jahr und tag bekant, da ich auch öfters die Gnade hatte, davon mit Eüer Hochfreyh. Gnaden zusprechen, um Licenz aber und approbation, gestehe, habe mich einmahls gemeldet; da mir nicht einmahl hab einfallen lassen können, daß solches einmahl von mir praetendiret werden könte. Und mir auch biß dato nicht bewust ist, ob es jemand, von so vielen, vor meiner gethan. Ansonsten wäre gewiß, eher von meinen Rechten, und beqwemlichkeiten abzustehen berait gewesen, als wider Eüer Hochfreyherr. Gnaden Auctoritaet in geringsten zu peccieren.

Aus disen verhofe werden Eüer Hochfreyhh. Gnaden gnädig ersehen, daß ich einmahls, vilweniger ohne noth, wider Eine Löbl. Cammer Intention, praxim oder gewohnheit, welches meiner Subordination zu wider wäre, etwas Unbefugtes vorzunehmen in sinn gehabt, sondern bonafide in allen gehandlt. Um desto standhafter aber meine asserta zubeweisen, habe nicht vor undienlich erachtet, von allhisigen Stadt Magistrat ein Attestatum, daß von Unzähligen Jahren Cameral beamten ohne Unterscheid Burger gewesen, actu auch seynd, und daß ich nicht anders, um keinen theil zu praejudicieren, als admentem Clementissimi Mandati Caesareo-Regii, das Homagium Civile praestieret, Sub Authenthico

zu nehmen, und hier Sub Lit. A. accludieren. Der mich Hochen Gnaden, und Gnädigen protection empfehlend beharre.

Eüer Hochfreyherrl. Gnaden.

Schemnitz den 3ten April Anno 1743.

Unterthänigst gehorsamter
Samuel Mikoviny

1743. június 8. Selmecbánya Mikoviny Sámuel terve a Hodrusi-alsó-tó építéséről[664]

Vorstellung wegen den Hodritscher Teüch-bau

Indem schon der Hodritscher teüch lehr geworden, habe mich gestern mit dem H. überreitter Zipser dahin begeben, um resolvirter und mir anbefohlener massen, die geherige anstalten zu erhöhung, und aufsattlung des damms zu machen; bey diser gelegenheit führete mich H. überreitter Zipser zu dem unteren Martini Stollner Puchwerck, zeigete mir die lage des grundes, und proponirte mir die Quaestion: ob an disem orth nicht rathsammer, beßer, nutzlicher und würtschaftlicher wäre, einen neüen teüch anzulegen, als den alten damm aufzusattlen.

Ohnerachtet nun, von Einer Hohen Instanz die gnädigste resolution und befehl erfolget, den damm des Hodritscher teüches zu erhöhen undt würklich disen befehl zu exequieren schon in procinctu wäre, eher als Ich darzuschreitte, finde mich aus puren Eyfer, denen in Hodritscher grund ligenden gewerckschaften, zu würthschaften, und mit dem zum teüch-bau resolvirten Capital desto grösseren, standhafteren, und sicheren nutzen zu verschaffen, schuldig und verbunden, dise meine pflichtmässige Vorstellung anzubringen.

Nemblich

Das auf dem orth, bey dem untern St. Martini Puchwerckh, viel leichter, wohlfeiler, eher und standthaftbahrer Ran gantz neüer und grösserer teüch gebauet, als der alte teüch-damm aufgesattelt werden: und zwar ausfolgenden ursachen.

1mo die Natur hat disen orth so formiret, dass Ich Mich mit denenjenigen unkosten, mit welchen man den Hodritscher teüchs-damm in der mitten ausreisen, neüe Rinnen legen, wider gut verstauchen, den damm von beyden Seiten zulegen, mit einer trockenen Stein-Mauer verkleiden, und aus denen nächsten gründen die wasser graben führen solte, alldorthen einen eben so grossen, als der jezige Hodritscher ist, teüch aufzuführen getraue.

2do Wann diser nur so weith fertige teüch um 3 Clafter aufgesattelt wird, wird solcher vielmehr wasser fassen, als der aufzusattlende, oder aufgesattelte alte.

3tio Weil diser neüe teüch nun zimliches tüffer zuliegen kombt, wird der auch alle Jähr, viel eher und leichter voll, als der alte, so, d. künftighin viel weniger ursach hätten, die Hodritscher zu Klagen, es wäre Ihnen das wasser durch die Reichauer wasserführung benohmen. Weilen die untere lage viel wasser-reicher, als die obere.

4to Weil ohne damm der alte teüch unberührter bleibet, und ein neüer eben so gross, als der alte aufgesattelt, gemacht wäre, bekomt der Hodritscher grundt anstatt einen, zwey teüche.

5to Es ist viel sicherer, nur gleiches geld ein neües werck zu machen, als ein altes zu flicken, darzu kan diser neüe teüch so angelegt werden, dass solcher künftig noch viel höcher geführet werden kan.

6to Es kan diser neüe teüch, wie schon gemeld, nicht nur um gleiches geld, grösser, und Standhafter, sondern auch eher fertig werden, und zum nutzen kommen.

[664] ŠÚBA HKG B 286. 1744. máj. 14., megtalálható még: ÖStA HKA MBWU 1745. okt. 19. r. Nr. 111. 953–955. fol.

Anderer Motiven undt bequemlichkeiten, wegen der lage, feste des gebürgs, nähe, gütte und menge des zum stauchen nöthigen lettens, zugeschweigen.

Schemnitz dem 8. Jun. 1743.

S. Mikoviny

Das aus vorgelassenen ursachen, die Erbauung dises neüen teüchs, weith nützlicher, als die vorhin vermeinete aufdammung des dermahligen hodritscher teüchs, von gesambten Hodritscher gewerckschaften befunden werde, bezeüget unser nachgestelte eigene handt-unterschrift. Schemnitz den 8ten Junii 1743.

Joseph Ignaty Lad. Brean
gevollmächtigter der fünster orther
Gewerckschafft.
Joseph Ant. Schmidt
als gevollmöchtiger von
St. Josephi Stollen
Frantz Joseph Koler
nae der gesamten Moder Stollner
gewerckschaft
Leopold And. Fritz
von friedenlieb, als ge-
vollmächtigter von St.
Johannis Stolle.
Ferdinand Gruber
Principal von Hey.
Creützstollner bergwerckh
Andreas Lissoviny
als gevollmächtigter auch
der thiergartner gewerckschaft
Joseph Richter in Nahmen
der Jacobistollner gewerckschaft
in der beerleiten.

1743. július 16. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Hodrusi-alsó-tóról[665]

Praes. 29. Julii Anno 1743.

Hoch und Wohlgebohr Frey-herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Ewer Hochfreyherrliche Gnaden, werden schon, aus denen von mir ausgesetzten, hier sessionaliter approbirten, wie auch von denen alhiesigen H. Oberbeamten, und gesamten H. Hodrischer gewercken unterschriebenen Bewegungs-Puncten, gnädig ersehen haben, warum daß ich lieber einen neuen Teich Bau in der Hodritsch, als die aufsattlung des alten eingerathen. Ich habe zwar die aufsattlung, der reparation des alten Hodritscher Teiches vorgezogen; da ich aber eben die aufsattlung vornehmen, und anstallten darzu machen wollte, kame mit dem H. Uberreitter Zipser auf diesen orth, welcher mir primo intuitu so wohl gefallen, daß ich ohne weiterer ausmeßung oder überlegung, gleich allda einen neuen Teich bau eingerathen, doch die motiva schriftlich aufgesetzt, und zur überlegung überlaßen. Bey welchen schier nichts anders als die ordentliche ausmeßung, und ausrechnung des Teiches, welche in der eil zu thun nicht möglich war, abgegangen. Selbiges mahl habe also den Teich

[665] ŠÚBA HKG B 286 1744. máj. 14.

nur nach dem augenmaß geschätzt, die ausmeßung aber auf andere zeit vorbehalten. Worzu da ich auch Ewer Hochfreyh. Gnaden gnädigen befehl empfangen, habe solche unverzeiglich vorgenommen, ordentlich ausgerechnet, aufgetzet, und diesen unterthänigst beygefüget.

Das Raichauer kleine dammel vor dem Stollen ist fertig worden, glaube, es wird sich solches diesen Regenrischen Sommer doppelt zahlen, und künftig einen nahmhaften iährlichen nutzen bringen.

In Roßgrund sind wir iust mit legung der Rinen beschäftiget, der grund ist gutt und standhaft gelegt, fehlt auch Gott sey danck an nichts als schönen wetter, und etwas beßer anstallter, wegen welchen uns keine leuthe bey der arbeit bleiben wollen, so daß ich mich gar befürchte wir möchten in stecker gerathen.

So leicht aber als ich mir den Hodrischer teich Bau vorgestellet, habe in ipso opere, in weiter größere difficultäten angetrofen. Wir haben in dem grund graben verschiedene Stollen, durchgeschrott, worunter drey ziemlich groß nähren. Diese vorfallenheit, macht uns zwar ziemlich studieren, doch hofe mit Gott, allen abzuhelfen und die scheinbahre nachteile, noch zum vortheilen des Baues zuverwenden.

Die Siegelsberger Treib-Kunst, thut allen erwünschten und mehr als gehoften effect. Die Leopoldi-Schachter steigt auch in di höhe, und wird wohl diesen Sommer fertig, der graben darzu ist größten theils in standt. Ich vertröste mich, daß wenn Ewer Hochfreyh. Gnaden, mit dem beystand Gottes, zu uns glücklich wieder kehren, (welches wir alle bald und hertzliche unterthänigst wünschen) mit unseren vornehmungen nicht unvergnügt sein werden. Die gnad, Ewer Hochfreyh. Gnaden, bey uns bald glücklich zu sehen nochmahl anwünschend ind mich hoher gnad, und gnädiger protection empfehlend beharre

Ewer Hochfreyh. Gnaden

Schemnitz den 16. Jul. 1743.

Unterthänigst gehors.
S. Mikoviny

1743. október 3. Selmecbánya Mikoviny Sámuel kérelme a főkamaragrófhoz, melyben a 1741, 1742 és 1743 nyarára kér napidíjat[666]

Praes 8. Octob. Anno 1743.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner frey Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Aus denen nach und nach eingefehlte nachrichten habe biß dato, mit allen Ewer Hochfrh. Gnaden wahrhaft unterthänigst venerirenden clienten, über den erwünschten fortgang hochselben weiten wichtigen Reisen und affairen, mich zu erfreunen ursach gehabt. Biß wie endlich vernnomen, daß Gott Ewer Hochfrh. Gnaden, biß Wienn glücklich gebracht und geführet. Gleich nach wahrgennommener Ewer Hochfrh. Gnaden gegenwart zu Wienn, habe mich unterfangen mit einer unterthänigsten Instantz bey Einer Hochlöblichen Hof Camer einzukommen. In welcher bitte, daß Eine Hohe Instantz meine bißherige, und zumahl auf Ewer Hochfreyhr. Gnaden gnädige verordnung bey ausführung des Raichauer Teiches, wie auch bey vielen anderen gelegenheiten treufleißig geleistete dienste in gnädigste reflexion nehmen, und mich wie seit meiner anstellung allezeit geschehen auch die letzte drey Jahren, mit denen Landmeßerey befreiten Sommer diurnis begnädigen möchten. Es ist ein solches ohne dem gnädigst Anno 1741. so lange als die Reichauer Teich arbeit tauren, und ich mich dabey befinden werde auch pro futuro resolvirt, theils zu ertragung meiner unkosten, theils aber zu einer besonderen remuneration. Da ich aber diese letzten zeit, wegen anderweitigen

[666] ŠÚBA HKG Ord. 1743. okt. 3. No. 4.

hohen befehl und verordnunen, nicht beständig hab verbleiben können, lebe der hofnung daß dergleichen abwesenheit, mich der gnädigst versprochener remuneration nicht verlustig mwchen wird. Anno 1741. habe zwar auch allhiesige Ewer Hochfrh. Gnaden gnädige befehl verrichtet, die meiste zeit hingegen auf befehl Ihro Majestät zu Presburg zu bringen müßen. Anno 1742. habe den gantzen Sommer auf denen mir hoch anbefehlenen comissionen zugebracht, allwo mir ohne dem die diurna sind resolviret worden. Die verfloßenen Sommer, mit denen nothwendigsten und nutzlichsten von Ewer Hochfrh. Gnaden mir anbefohlenen arbeiten, als bey dem Reichauer Teich, bey Erbauung neuer künste bey anlegung und direction des Roßgrunder und Hodrischer Teichs Bau zugebracht. Da aber Ewer Hochfreyh. Gnaden alle umstände vonselbsten gnädig und bestens bekandt sind, habe keine weiter explication nöthig senden, nun vielmehr unterthänigst, zu bitten, daß Ewer Hochfreyh. Gnaden, die großen gnade vor mich haben, und dieser meiner Instantz mit hochdero, consens, Wort, und comendation das beste und letzte gewicht, zu geben gnädig geruheten; In deme mir wohl bewust, daß Ewer Hochfreyh. Gnaden opinion hinein decision seyn wird Ewer Hochfreyh. Gnaden, ist nicht unbewußt, wie schwer und ohnuer bey uns zu leben sey; so daß wenigstens, wenn ich dergleichen begnädigungen zu hofen nicht hätte, unmöglich von meiner bloßen besoldung, subsistiren könte. Wie denen auch dergleichen diurna auch in meinen Decrete, sind als theils meiner besoldung angesehen worden. Sonsten habe keineiniges deputat weder vor mich, weder vor die Pferde zu genüßen, welche demnoch Ewer Hochfreyh. Gnaden, gnädige befehle zu vollziehen, und dir mir obliengende incumbenta zu befördern beständig unterhalten muß. Wenn Ewer Hochfreyh. Gnaden, die gnade vor mich nicht gehabt hätten, mir in vergangenen Jahren, mit einiger anticipation, in spem favorabilis resolutionis, zu helfen, hätte unmöglich bestehen können. Allein ich komme nicht bey einer hohen Instantz mit einer forderung um das schuldige, sondern mit unterthänigsten bitte um eine gnade. Welcher wenn biß dato größeren Eifer würdig zu machen trachten. Ewer Hochfreyh. Gnaden, gegen mich vielfältig bezeugte und noch bezeugende gnade, zu verschulden oder mich meritirt zu machen bin nicht in stande. Werde aber doch zeit meines lebens bezeugen daß ich seye unter Ewer Hochfreyh. Gnaden, protection bedurftigen clienten, mit tiefester veneration.

Ewer Hochfrh. Gnaden
Schemnitz den 3. Oct. 1743.

Unterthänigst gehorsamster
S. Mikoviny

P. S. die zeit war viel zu kurtz von unseren unternehmungen Ewer Hochfrh. ausfürlich zu melden. Ein und anders habe mich unterstanden auf Ihro Gnaden H. Baron von Zuana gnädigen befehl, mit dieser und der vorugen Post zu schreiben. Welches zweifels ohne mit Ewer Hochfrh. Gnaden wird comunicirt werden. Der Roßgrunder Teich wenn gott nach gutt vetter versehet, wird heute wohl biß 6 Kl. hoch aufgeführt. Der Hodrishcer möchte auch diese höhe erlangen. Die Reichauer vornehmungen werden Ewer Hochfrh. Gnaden aus dem bericht vernehmen. Gott laße uns bald so glücklich sein Ewer Hochfrh. Gnaden in allen und höchsten wohl sein, bald zu empfangen.

1743. október 13. Selmecbánya Mikoviny Sámuel levele Kecskés Istvánnak, melyben felhatalmazza őt, hogy adja el szentgyörgyi házait és telkeit Kovács Jánosnak[667]

[667] Közli: Purgina 1958a 258–259. p.

1744. február 12. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a bányahivatalnokoknak Martinelli két javaslatáról[668]
[D. jelű irat]

Wohlgd geböhrer
Hoch und sonders gefheteste Herrn
Oberbeambte

Die auf Befelh H. Ihro Gnaden Herrn Herrn Obrist-Cammer Grafen mir comunicirte von den H. Bau Maister Martinelli eingeraichte zwey vorschläge, habe möglichst erwogen, und darüber meine pflicht schuldigste meinung, hiemit gehorsambst eröfnen und beyfügen wolle. Ich den einen Verspricht der H. Martinelli künftighin genugsame Maurer gesellen zu der Bergstätterarbeith von Wienn zu verschaffen, und zu schickhen, mit der condition aber, das man sie wie die allhiesige pr 27 xr ohne Maistergroschen zahlen solte. An den Maister groschen hingegen soll der vierte Theill nachgelaßen, und der dabey sich befindliche Pallier pr 4 fr. wochentlich von der Cammer ausgezahlet werden. Wann nun die Cammer ein oder mehr hunderth gesellen brauchet, scheinet ein kleiner Vortheil dabey zuseyn, weillen von 100 gesellen wochentlich 600 Maistergroschen fallen, davon das viertl macht 7 fl. 30 xr. von diesen den Pallier 4 fl., bleiben also zum effectiven profit 3 fl. 30 xr. Wan hingegen um 50 gesellen arbeiten, fallen wochentlich 300 Maistergroschen, davon das viertl 3 fl. 45 xr., wird nicht einmahl genung seyn den Pallier zu bezahlen, folgents gar kein Profit dabey.

Doch in gleichen geringer Profit oder Schaden, wäre an sonsten nicht viel zu achten, wan man nur versichert wäre, das nichts dergleichen wie der H. Martinelli selber anführet vorkommen und vorfallen kan, welches seine gutte meinung in einschickhung genugsammer gesellen nicht hindern, und die allhiesige arbeith zu großer versaumbnus und Nachtheill derer Werckher, wie bis dato geschehen in stäckher gerathen därfte.

An derer inconvenientien das man deres gesellen baldt mehr und weniger braucht, solche auch nach belieben aufnehmen und abschaffen kan, zu geschwaigen, welche man sonsten vielleicht bey der allhiesigen Stadt oder Landmaister nicht zu besorgen hätte.

In dem andern stellet H. Martinelli einen überschlag, wegen eines gewißen gebau, welches weill mir unbekant, kan auch nicht so genau davon judicieren, doch meiner Schuldigkeit gemäß werde wenigstens die puncta generice übergehen.

Glatte Quadrat Klafter Mauer sambt taglöhnern gerüsten, und aller arbeith, holl und voll gemeßen mit versetzung der Stanier, glatt zuverputzen und weißen, kan gerechnet werden, ein zigel oder ein schuh dickh zu mauern 36 xr. auf beyden seithen zu verputzen 40 xr. käm alßo vor

ein schuch dickh	fr. 1	16 xr.
zwey schuch dickh	1	52
drey schuch dickh	2	28
vier schuch dickh	3	4

Weillen das verputzen by einen dickhen Mauer nicht mehr alß bey einer dinnen austragt. Die Faccita anlangend damir solhe unbekandt kan davon nicht judiciren, sonsten die gletteputz. kan gemacht werden die Quadrat Klafter pr 20 xr.

Die gesinper können auch füglich gemacht werden, die höche von einen schuh pr 1 fr. als zwey schuh hoch pr 2 fr. halben schuh hoch pr ½ fr.

Quadrat Clafter gewölb sambt Bögen und verputzen bleibt	fr.	1	30	xr.
Quadrat Klafter zu pflastern überfleißig		–	24	
Quadrat Klafter Stockotur bleibt		–	45	
Vor ein Clafter einfachen rauchfang		1	–	

[668] ŠÚBA HKG B 286. 1744. júl. 23.

Ofen fueß nach dem solcher ist	1 biß 2 fr.	
Ein cubic klafter grund zu graben höchstens	1	30

den zeug und geschir anlangend weillen mir die größe des gebaüdes und die zeit in welcher ausgeführet werden sollte nicht bewußt, kan von solchen nichts positives setzen. Dieses habe alß dan meinen pflichtwißen und gewißen gemäß bey denen Martinellischen vorschlägen anzumerckhen mich vor schuldig befunden, des unter schuldigster Empfehlung behare.

Ewer WohlEdlgebohren

Schemnitz den 12ten Februarii 1744

gehorsam
Sam. Mikoviny

1744. március 24. Selmecbánya Rust Imre és Mikoviny Sámuel javaslata a főkamaragrófnak Bagyan és Pocsuvadló községek megvásárlásáról[669]

Eüer Gnaden
Hoch unf Wohlgebohrner Frey Herr
Gnädig und Hoch Gebiettender Herr Herr
Obrist Cammer Graff

Auf Eüer Hoch Freyherrlich Gnaden Gnädige Verordnung haben wür unß untere 20ten currentis nach den Dorf Badyan verfüget, woselbst auch so wohl die Beschaffenheit deren daselbestigen unterthanen, alß auch die dasige Waldungen, und daß übrige Territorium unter der Hand investigiret, Waß nun daß dorf selbsten anlanget dieses ist mit etlich und dreyssig Haüßern bewohnet, worunter jedoch deß dasigen dorfrichters, und derer übrigen Eiwohneren aussag gemäss, nur 10 Bauern, welche mit zug vich versehen wären, sich befinden sollen, die übrige unterthanen besitzeten nur ein jeder inß besondere ain oder 2 pferde, mittelst welchen sye über Land ihre nahrung zusuchen und nach den Windschacht, Schemnitz, und derley orten, Getraydt, Mehl, Haaber, und andere victualien abzutragen pflegeten, nicht weniger seyet auch hierunter einige Haüßl begriffen, welche von den dasigen Braüer, Schmidt, Fleischhacker, und der gleichen Leüthen bewohnet werden, die Waldungen betreffend, seyet von keiner besonderen wichtigkeit, aller massen nur ein einziger, Hart an den dorff gelegener kleiner Heeg Wald vorhanden, welcher schon vorhero zu Behueff der Haubt Handlung Oberpiberstolln a potiori verführet solle seyn werden, daß übrige waß wür beaugenscheinigen haben können, ist zu nichts andere alß zu Brennholtz tauglich, wäre auch von darumer keine besondere anzüglung der Waldung anzuhoffen, weillen daß Territorium ohne daß sehr klein, und die zum anbau oder auch zu der Haü Föxung gewidmete felder, ohne anch theyl derer unterthanen nicht abgerissen könten werden, dieses dorff hat ein Eygenes Braühaüß, Item eine Mühl, und Fleishcbanckh, nicht minder den Wein-Bier- und Brandwein Schanckh zugenüessen, alle diese Beneficien, nebst den Zehend, und aller Robott, pfleget solches von Ihrer Grund Obrigkeit, gegen erlegung Jährlichen 300 f. – xr. Rh. zu redimiren, die Würckliche Sessiones Colonicales haben wür von darumen nicht außfündig machen können, weillen wür eines theilß die aufgehabte verrichtung nicht bloß gegeben können, und anderen theylß da wür auch solche denen unterthanen geofenbahret hätten, Sye solches eo ipso einmahlens candide fatiret wurden haben, wür glauben aber daß umb so weniger an denen 28 Sessionen gezweyflet werden tärfffe, alß Herr Vice Gespan Barróss, tanquam fide digna Persona Eüer Gnaden davon selbsten die versicherung gegeben: Wann Eüer Hoch Frey-Herrlich Gnaden sich es nicht missfallen wollten lassen, der allhiesige Wald- und RingBurger Herr Schneyder, hat mit seinen vor älteren dieses guth undenckliche Jahre Hindurch Besessen dieser vermögete Eüer Gnaden von allen und jeden die genaue außkunft zu geben.

[669] ŠÚBA HKG Ord. 1744. márc. 24. No. 213.

Occasione dieser Reyße seyet wür daß Poczuvadler Territorium mitten durch passiret, und gleich wie vor ein und anderen Jahre die Rede gegangen, daß man nicht geringe Hofnung habe dieses guett an die Schemnitzer Cammer zubringen, so seyet wür auch deß jedoh ohn vorgreyflich gehorsambsten darfür haltens, daß wann dieser gedancken ad effectum gebracht werden könte, umb willen daß Territorium zimlich groß, und der grund beschaffen daß schöne Eych Waldungen darinnen gezüglet werden könten, solches tum qvo Sylvas, qvam et vecturas, nec non manuales Labores, der Cammer zimlich wohl zu statten kommen tärfte, und weillen Badyan in uno contiguo an daß Poczuvadler Territorium angräntzet, auch nicht über 3 Stund von der Haubt Handlung entfernet ist, beyde dorffschaften in concreto ersprießliche dienste deroselben leisten wurden, dieses nun ist waß wür hoc in Passu Eüer Gnaden gehorsamst einzuberichten vermögen, womit wür unß auch zu Hohen Gnaden unterthänigst empfehlen.

Eüer Hochfreyherrlich Gnaden

Schemnitz den 24. Martii 1744.

Unterthonig gehorsamste
Emerich Rust
Waldmeister
Samuel Mikoviny

1744. április 12. Selmecbánya Mikoviny Sámuel költségvetése a szélaknai kamarai kereskedőház megépítéséről[670]

Überschlag

über das aufm Vindschacht zu erbauendes Cameral Kaufmans-Haus, nach dem von H. Martinelli verfertigten Riesen 25 Clafter lang in der mitten 6, in fligeln 8 Clafter breit, mit Kellern, zu ebenen Erden, und einen stokhwerkh.

1mo Maurer arbeith und Materialien

Quadrat Clafter	befinden sich	dikh schuch	Clafter Stein	Metz. Kalch	fuhr sand	ziegln	handtarb. f.	x.
170	verpuzt	3 ½	200	595	288		374	
145	auf beiden seithen verpuzt	3	145	508	254	3500	358	45
20	verpuzt	2 ½	17	30	15		36	
233	verpuzt	2 ½	194	700	350	4500	587	30
120	verpuzt	2	80	300	150	2500	270	
106	vepuzt	1 ½	50	212	106	10000	212	
42	verpuzt	1		63	32	12500	73	30
104	Stein gewölb unverpuzt	1	104	100	50		173	20
203	Ziegl gewölb verpuzt	½		150	75	40500	304	30
30	Klafter Raufang	½		40	20	6000	45	
182	Stokater in allen			50	25	3000	136	30
155	Klafter Boden pfloster			120	60	5000	51	40
216	Cubic Clafter zu graben						324	
74	Klafter gesimbs	1 ¼		70	35	6000	92	30
74	Klafter gesimbs	½		16	8	300	37	
196	Facade zu zugraben			50	25		50	
4	feüer Hünd			12	6	2000	8	
11	ofen Füs			12	6	2500	16	30
	Summa		790	3028	1505	98300	3054	45
790	Klafter Stein p 1 f. 30 xr.						1175	
3028	Metztn Kalch p 18 xr.						908	24
1505	fichren Sandt p 21 x.						526	45
98300	Ziegeln m/1 p 10 f.						983	
26	Cub. Schliess Eisen per 6 f.						156	
-	dabey Schmidt arbeith						43	20
20000	Stotatur nägl p 1 f.						20	
182	Pischl Rohr p 7 xr.						21	14
91	Pischl drakh p 18 xr.						9	6
100	st. wohre Holtz zum gerüst per 30 x.						50	
500	st. Bretten per 7 ½ x.						62	30
100	st. gerüst Klamml per 15 xr.						16	40
	2 Summa						3971	59

[670] ŠÚBA HKG B 286. 1744. júl. 23.

				f.	xr.
	3 Stein Meds arbeith				
64	fenster stokh p	5 f.	24 x.	334	48
19	thüre stökh p	5 f.	24 x.	102	36
10	ofen thüel p	1 f.	30 x.	16	30
138	Siegendtafl p	1 f.	30 x.	207	
11	ofen fus gesimsl p	2 f.		22	
40	schuch facade gesinbs p		18 x.	12	
			Summa	694	54
	4to Zimmer arbeith und Materiali				
240	stukh baum zum dippl boden p		51 x.	206	
	zu behauen und zu begen			120	
130	stukh tramholtz zum dach stuhl p	1 f.		130	
130	stukh geringers p		45 x.	86	
140	stukh spohrn holtz a		30 x.	70	
800	batten a		4 x.	53	20
m/8	Schündl 1000 p	3 f.		240	
m/8	baten Nögl 1000 p	2 f.	30 x.	70	
m/120	Schündl nögl 1000 p	1 f.		120	
500	allerhand haspel p		½ x.	12	36
	zimmer arbeit überhaubt			300	
			Summa	1378	10
	5to Tischer Arbeith				
62	fenster stökh a	3 f.		186	
19	Thüren in stein a	2 f.		38	
19	thüren werthind a	3 f.	30 x.	66	30
			Summa	290	30
	6to Schlosser arbeith				
64	Schwartze fenster beschlag und beschlag a	2 f.		128	
38	Thür beschlag, Schlösser und anschlag a	3 f.	30 x.	133	
25	stukh fenster gatten a 100 und 1 und per		7 x.	291	40
				552	40
	7to Glaser arbeith				
62	fenster a	4 f.		248	
	8vo Hofner arbeit				
11	öfen a	10 f.		110	

Extract

		f.	x.
1	Maurer arbeit	3054	45
2	Maurer Materialien	3971	59
3	Steinmetz arbeith	694	54
4	Zimmer arbeit und Materialien	1378	10
5	Tischler arbeit	290	30
6	Schlosser arbeit	552	40
7	Glaster arbeith	248	
8	Hofnner arbeith	110	
	Summa Summarum	10200	58

Schemnitz den 12. Apr. 1744.

S. Mikoviny

1744. április 25. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a bányahivatalnokoknak a Hodrusi-, Rozgrundi- és Kolpachi-tavakról[671]

Wohl Edl gebohrnen
Hochgeehrteste Herren Oberbeamte

Auf die mir communicirte sowohl Einer Hochlöb. Hof Cammer Resolution, das die beyde Hodritsch- und Rossgrunder teüche ferner zu ständen zubringen wären, als auch Ihro Hochfreyhh. Gnaden Herrn Herrn Obristcammergrafen gnädigen Befehl, habe pflichtmässig gehor. Bericht zu erstatten.

1mo In nächst vergangenen Sommer ist der grundt von beeden teüchen, und zwar nicht ohne vilen und vermutheten Beschwerlichkeiten glücklich angelegt, und die Dämme in dem Hodritscher grund 6 Clafter 2 Schuh ause grund oder 3 Clafter 2 Schuh übern Münich, in dem Rossgrundt 7 Clr. ausse grundt, und 4 Clr 4 Schuh übern Münich seynd aufgeführet worden, sie stehen beyden so weith als die Dämme reichen mit Wasser angefült, und zwar jener 18, diser aber 23 Schuh hoch, bisdato mercket man an denen Dämmen nicht den geringsten Deffect, indeme sie das wasser ohne etwas durchzulassen vollkommen gutt halten: Ich habe in denen vor einen Jahre eingeraichten überschlägen auf den Rossgrunder teüch auf 6 Klafter über den Münich hohes wasser 15000 auf 9 Clafter aber hoch 26000 fr. wie die Sub Lit. A. beyligende Copia ausweiset, angeschlagen, Es ist aber erst nachdem der gnädigen Befehl von meiner Hohen Instanz erfolget, das man den grundt in disen teüch so anlegen solte, das künftig der damm 12 bis 18 Clafter hoch aufgesattelt werden kente, welchen hohen Befehl zufolge, habe auch den damm vill stärcker, breiter, und kostbahrer anlegen müssen, als es etwa auf 6 oder 9 Clr. hoch erforderlich gewesen wäre, dessen ohneracht ist dannoch umb 15000 fr. der damm schir 6 Clr. hoch gestigen, getraue mir auch ferner solchen mit übrigen 11000, oder überhaubt 26000 fr. auf 9 ½ Clafter hoch zuständen zubringen, und zwar so starkh, das er künftig hin auf 12, und mehr Clr. kan erhöhet werden.

In dem Hodritscher grundt war die meiste Intention nur den vorigen Hodritscher teüch dam 3 Clr. hoch aufzusatteln, worauf wie die Copia Sub Lit. B. weiset, seynd bis 9000 fr. angeschlagen worden, nachgehents aber habe lieber einen ganz neüen teücht eingerathen, und versprochen, solchen um die angeschlegene 9000 fr. so gros zu machen, als die gemelte aufsattlung ausgetragen hätte, bey dem grundt Legung dises neüen teiches, haben sich zwar so vill unuermuthete Difficultaeten eingefunden, das uns schir alles doppelte Mühe gekostet, es wird aber an meinen versprechen dannoch nicht fehlen, um 9000 fr. den teüch würklich so groß, alß die aufsattlung des altens ausgetragen hätte, gemacht werden. Dependiret das übrige von Einer Hohen Instanz wie hoch dise beeden teüche noch aufgeführet, und was vor Summen sollen darauf resolviret werden, bey dem Hodritscher wäre ohne dem die aufsattlung, wan solche möglich gewesen wäre grösser eingerathen worden, folgents auch grössern Summa resolviret, nunmehro aber bey dem neüen ist gelegenheit genug solchen mit nicht gar zu grossen kosten noch gross, ja auch dem Reichauer gleich zu machen.

2do In beyden disen teüchen ist der grundt so angeleget worden, das man die dämme 9 bis 12, und mehr Clafter hoch, über den Münich aufführen kan, und zwar in beeden gründen, wan man über das schon fertige den dam bis 9 Clr. hoch aufführet, werden sich bey jeden die uncosten annoch bis 10000 fr. erstrecken: Fahrt man aber von den jezt fertigen bis 12 Clafter hoch, werden sich die uncosten bis 25000 fr. bey ieden belauffe., kommen die dämme in beeden bis 9 Clafter über den Münich wird jeder auf 13 wochen vor 6

[671] ŠÚBA HKG B 286. 1744. máj. 14., megtalálható még: ÖStA HKA MBWU 1745. okt. 19. r. Nr. 111. 960–963. fol.

Eysen nöthiges wasser halten, staigen aber die dämme bis 12 Clr. hoch, wird ieder auf ein halbes Jahr vor 6 Puch-Eysen erforderliches wasser geben.

3. et 4. Bey dem Hodritscher teüch ist zwar keine wasser führung nöttig, bey dem Rossgrunder hingegen seynd unumbgänglich, wan solcher auch nur 9 Clafter hoch staigen soll, von beeden seithen einige Wasserführungen erforderlich, welche zusammen möchten sich bis 2500 Clr. lang erstrecken, und kostete ein Klafter per 1 fr. 30 xr. gerechnet, bis 3750 fr.

5to Das der bau, und ausführung der beeden gemelten teüchen wenigstens bis 9 Clafter hoch nicht nur denen gewerckschaften, sondern immediate auch dem Hohen König. Aerario höchst nüzlich, und ersprüslich seyn, erhellet von sich selbsten, indeme man versichert seyn kan, das die umbliegende Gewerckschaften die daraus kommende Wasser niemahls feüeren lassen werden, ja wan auch manches bergwerckh nicht bestehen kente, so wird doch bald wider einanders aufgesucht, umb nur die Puchwercke nicht feüeren zu lassen, folgents kan man Cammeral seiths versichert seyn, das dise teüche mit dem von denen Puchwerken fallenden Regali das interesse von dem dar auf gewendten Capitall al jährlich reichlich eintragen, und auch das Cammeral-Schmölzwesen mit mehrere Leech fernerhin wird secundirt werden, welche genugsame Motiva scheinen zu seyn, die teüche auch völlig auf Cammeral Uncosten zu bauen, zugeschweigen da sich die gewerkschaften die uncosten nach und nach von denen gefällen abzuzahlen verobligieren: Es scheinet überhaubt kein kräftigeres Mittel zu seyn, die gewerckhschafften bey dem Bergbau zu erhalten, und aufzumunteren, als ihnen die Puchwerke gangbahr zumachen, sie werden in hofnung besserer ausbeüth auch mit ihren schaden dannnoch mit dem Regali der Cammer beständig fructificiren.

Die allhiesige Cammeral Puchwercke zu vermehren ist zwar in vorschlag gekommen, noch einen bereits resolvierten neüen teüch in Gollbach zu bauen, hierauf habe schon neülich Ihro Hochfreyh. Gnaden unterthänigst vorgestellt, das in disen fall weith rathsammer wäre, den grossen Windschachter teüch damm um 2 Clr. zu erhöhen, als neüen in Goldbach zu bauen, diser meiner meinung seynd auch fast alle Herren Cammeral- und Bergbeamte einstimig beygefallen, und zwar 1mo Weilen neüer teüch in Goldbach bis 40000 fr. kosten, die aufsattlung hingegen des Windschachters, nach genauen überschlag nicht über 13000 fr. steigen mechte: 2do Der Goldbacher teüch kämme in allen nur auf 16 Puchwerks fälle, das Windschachter Wasser hingegen ginge auf 8 stangen künste, und als dan auf 22 Cammeral- und gewerkschaftliche Puchwerks- und Mühl fälle: 3^{tio} Die Puchwerke auf welche das Windschachter Wasser gehet seynt vill beqwemer und nuzlicher als die Goldbacher, weil solche zu denen bergwerken vill näher liegen, 4to Die aufgesattelte 2 Clr. auf dem Windschachter teüch werden eben so vill wasser fassen, als der ganze neü zu erbauende Goldbacher, da nun aus angeführten erhellet, das aufn Windschacht nur ein drittel uncosten gegen Goldbach anzuwenden kommeten, und jene wasser gegen disen respective dreymahl nuzlicher wären, ist clar genug das der Windschachter teüch zu erhöhen, als in Goldbach neüen zu bauen vil rathsamer seye.

Der alte Windschachter damm ist starckh, und fest genug nicht nur um 2 Clr., sondern einmahl noch so hoch als Er jetzunder ist, aufgesattelt zu werden, so das nicht das geringste bedäncken wegen einer gefahr übrig wäre, dan der damm ist alt, und recht zusammengesessen, und wohl stärker als doppelt so dickh nun gemachter, man hätte aber dan noch die vorsichtigkeit an gehörigen orthen denselben zu verstärken, zumahl aber solchen mit einer Brust Mauer von inwendig zu bekleiden:

Die uncosten wären folgende

denn damm 2 Clr. hoch anzustauchen, und anzustürzen	fr. 9000
den damm mit der stein Mauer zu bekleiden	2800

bey dem untere münich stukh neüe Rinnen und die obere völlig neü einzustauchen auch alles nach der Reichauer arth bey beyden einzurichten in allen 500
der Zeüg 300
die Besoldungen deren aufsehern und corporalen 400
fr. 13 000

Wan aber auch der damm nicht solte aufgesattelt werden, so ist doch unumgänglich nöthig solchen mit der Mauer zu bekleiden, und die beyde Münich einzurichten, welches doch vor sich über 3000 fr. kosten möchten, folgents auf die aufsattlung allein nicht vil über 9000 fr. zu rechnen wären.

Den Nutzen anbelangent ist kein anstand, das sich die völlige uncosten in einen Jahr bey zweymahliger vollwerdung nicht reichlich bezahlen solten, dan das Wasser ginge auf 8 Künste, 15 Cammeral- und 7 gewerkschaftliche Puchwerks fälle auf 6 Eysen wenigstens 5 wochen, und in fruch Jahr und herbst zusammen 10 wochen lang, womit nicht nur das wasserhebung- und treibkunstweesen welches von Goldbacher wasser nicht anzuhoffen, sondern auch die Puchwerke eben so gut, ja noch besser als von Goldbach befördert, und vermehret wären: übrigens mit all gezimmenden Respect verharre.

Eines Löblichen Oberamts
Schemnitz den 25ten April 1744

Sam. Mikoviny

Copia

Überschlag

Der Uncosten, welche zu erbauung eines Teüchs in dem Rossgrundt erforderlich

Wenn das wasser bey dem dam 6 ½ Wienner Clafter hoch stehen solte, komt der damm 42 Clafter in der höhe; 18 Klter in grundt lang. 6 ½ Klter in der höhe 26 Klter in grund breith, und sambt dem grundt 8 Clter hoch.

darzu werden erfordert

957	Cubische Clter gestauchte letten per 6 fr.	5742	- x.
2944	Cubische Clter damm Erden per 2 f.	5888	-
248	Cubische Clter Stein Mauer per 3 f.	744	-
	Allerhandt Holtz und Eisenwerckh zu denen Rinnen, aufzügen, Müngen, und übrigen samt der zimmer und Schmidt-arbeith	1000	-
	Holtz und Eisenzeüg	1000	-
	besoldungen derer aufseher, und extra Kosten	626	-
	Summa	15000	-

Dieser Teüch wäre lang 180 Clter
breit biß 40 Clter
obere fleche 5796 Quadrat Klter
Ihalt des wassers 18000 Cubische Klter
welches auf 6 Pucheisen 40 täg zulänglich wäre.
Wann aber diser Teüch 9 ½ Clter höhen damm bekommen solte, mechte solcher in conformität des obigen überschlags kosten 26000 f. – x.
Alsdann aber fassete wasser, welches auf drey Monath 6 Puch-Eisen beständig zu treiben zulänglich wäre.
Wegen beyschaffung des wassers, wäre kein anstand, weilen diser orth zimlich tieff lieget, und viel hohes gebürg um sich herums hat.

S. Mikovinj

Litt. A

Notandum, dieses additamentum a verbis: Wenn aber hat H. Mikovinj erst den 7ten febr. 1743. und (tit.) Ihro Gnaden H. Obrist-Cammergräfen überreichet, nachdeme der Obst-Crgr. bericht in hac materia alleschon den 17ten Janu. dicti Anni an Eine Hochlöb. Hof Cammer abgestattet, und eingeschicket worden.

1744. június 20. Besztercebánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a besztercebányai csurgatókemencéről[672]

Praes. 20. Junii Anno 1744.

Ihro Gnaden
Hoch und Wohlgebohrner frey Herr
gnädig und hochgebietender Herr Herr

Ich bin auf Euw. Hochfrh. Gnaden, gnädigen befehl den 17. praesentis hier angetrofen, den Saiger ofen habe völlig fertig gefunden, hätte aber gewuntschen bey dießen aufsetzung zu sein, denen die Maurer haben die erförderliche proportion gar nicht observirt. Weilen Er aber schon in Stande war eher als ich Ihm abänden sollte habe gemeint, damit dennoch ein paar proben vorzunehmen um nur zu sehen, ob Ein operation angehen wird oder nicht. Die erste prob war also vorgestern, bey welcher ich gleich eine und andere haupt mangel des ofens angemerket, und nach verrichteter prob dieselbe gleich remediret. Diese erste prob war zwar nicht vollkommen, ist aber die absäugerung ziemlich gutt gangen. Die anderte prob alsden, mit dem etwas verbeßerten ofen, ist gestern, in gegenwart des H. Einnehmmers H. Fellners, H. Hüttenbereiters, und H. Tajover Beamten vorgenommen worden, das Werck ist ohne das geringste auszusetzen recht gutt und schön von statten gangen, wie weit aber und wie vein die Stuck sind abgesaügnet worden, kan haüten Ewer Hochfrh. Gnaden noch nicht berichten weilen die prob spatt in der nacht aus war, folgends die noch nicht abgekühlte stuk, haben von uns nicht betracht werden können. Weilen nun in diesen sache unvollkomenen Ofen die operation so gutt vonstatten gangen, ist desto weniger zu zweifeln daß solche in einem darzu wohl proportionirten ofen, desto erwüntschter gehen wird. Um aber keine zeit zu verliehren habe anstatt gemacht, heute den Ofen so viel als nöthig abzubrechen, Montags mit Gott, will daran sein demselben wieder auszufertigen und als den erst die rechte proben vorzunehmen. Es ist doch rathsamer diese Sache mit der möglichster accuratisse zu tractiren, als etwa die geringscheinende mängel zu negligiren. Allein wie ich schon unterthänigst gemeldet der Ofen hat keine geringe sondern haupt mängel gehebt, deßentwegen, muß unentbehrlich anders zugericht und verbeßert werden. Was vor vortheile aus diesen operation zu hofen wären, wird erst aus denen recht anzustellenden proben zu iudiciren. Diesesmahl haben wie wenigstens das gesehen, daß es würcklich angehet, in auch wohl von statten gehet. Ewer Hochfrh. Gnaden gnädige befehl habe auch von allhiesiegen H. Oberbeamten vernnomen daß mich zu Ewer Hochfrh. Gnaden nach Hronetz begeben soll; Ewer Hochfrh. Gnaden haben gnädig zu befehlen, ob meine gegenwart zu Hronetz bald nötig ist oder nicht, denn wenns bald nöthig wäre, könte ich ohne besonderer hindernüß die allhiesigen arbeit, künftigen Dienstag oder Mittwoch von hier abgehen, mich aber über einen Tag zu Hronetz nicht aufhalten könne. Wenn aber die Sache nicht pressant sein sollte, und Ewer Hochfrh. Gnaden mich nicht expresse befehligen werden, so gedächte nur nach vollbrachter allhiesigen arbeit, zu Ewer Hochfrh. Gnaden mich unterthänigst zu begeben. Wie nun ferner mit mir Ewer Hochfrh. Gnaden befehlen werden, will dennah allhier biß Montag oder Dienstag erwarten, und nach dem gnädigen befehlen mich richten. Der mich in hohe gnad und gnädige protection empfehlend beharre.

Ewer Hochfrhlichen Gnaden

[672] ŠÚBA HKG Ord. 1744. jún. 20. No. 182.

Neusohl den 20 Jun. 1744.

Unterthänigst gehorsamste
S. Mikoviny

1745. május 18. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a kamaragrófnak Hell József Károly vízemelőgépéről és a Hodrusi-alsó-tóról[673]

Praes. 22. May Anno 1745.

Hoch und Wohlgebohrner Freyherr
gnädig und hochgebietender Herr
Herr Obrist Camergraf

In meinen kurtzen hier sein habe Ewer HochWohlgebohre, mir entheilte befehle, möglichst vollziehen, und hinmit gehorsamst zu berichten, mich befleißen, und zwar

Erstens, die mir comunicirte neue Carl Höllische Waßerhebungs machine, habe mit aller attention betrachtet, und befunden, daß Sie eben wie alle andere von dieser sort, sich in dem universali principio gründet, mit der Schwere des Tags Waßer, die gruben Waßer heraus zu heben, und zu ziehen. Die intention des H. Carl Hells, ist in diesen fall fahr löblich, daß Er Ihm alle mühe giebt, die machination der allhiesiegen Wercken zu erliechtern, wie Er schon Bereits vor etlichen Jahren mit der aufm Sigelsberg aufgestellter machine gethan, welche wenn gleich nicht von statten gangen ist, dannoch si desint vires tamen est laudanda voluntas. Was die ietzt vorgeschlegene anlanget, die zeit hat nicht zu gelaßen einen vollkommenen calculum zu stellen, in deme auch der Carl Hell in seinen Rieße nicht specificirt, wie hoch Er das Waßer aus der gruben zu heben, und wie tief hingegen das Tag-Waßer durch die Röhren, biß aufm Erbstollen fallen zu laßen in Sinn hätte, in welchen zwey principiis sich der gantze Calculus des effects gründen muß. Es mag nun dieses sein wie es wolle, von particular casibus daweil abstrahendo, sage der gegen Ihro Majestät allerhöchsten dienst, obhabenden Pflicht, und meinen eigenen wißen und gewißen gemäß, daß wenn diese machin, in aller möglichsten vollkomenheit erbaut wäre, hätte dennoch gar keinen größere als die abgetragene Sigelsbergr machin, vollgends kaum den halben effect, als ein Waßer-Rad. Denn in so lange als ein Waßer in der operation, kein andere Kräfte, als die natürliche Schwere, und Stoß haben wird, ist nicht zu gedencken, daß ein vollkommenes Werck ausgedacht warden könte als ein waßer Rad, weil sich dabey unaufhörliche operation, die wenigste zeit verlust, und friction befindet. Bey der vorgeschlagener hingegen, wäre alles größer und beschwerlicher. Die Baukosten auf eine dergleichen Machin, wenn sie den effect, so wie ein Rad praestiren sollte, steigeten wenigstens auf 30000 fl. die erhaltung wäre auch viel kostbahrer als der ordinarie Küsnten, zumahl mit denen Druck-Wercken, welche iederzeit viel beschwerlicher und geförlicher sind als wie die Pumpen. Diesen gedancken habe bereits vor 4 Jahren, bey dem Seligen alten H. Cornelio Hell gesehen, weil aber damahls von Pflichts wegen, darüber nicht befragt war, auch das project nicht zum vorschein kam, um den alten H. zu verschonen, habe mein iudicium darüber suspendirt gehabt. Vor ohngefehr 4 Jahren, ist auch der Herr Überreiter Zipser, auf diese invention gerathen, nach aber mit mir comunicirter und remonstrirter Sache, selbsten Begrifen, daß damit wenig zu richten sey, un von sothanen gedancken abgestanden. Kan also als ein Cameral-Pflicht-habender, unmöglich darzu einrathen, ausgenomen wann ich mich mit der verantwortung, der großen vergeblichen kosten beladen wolte. Noch muß dabey melden, daß mit

[673] ŠÚBA HKG Ord. 1745. máj. 18. No. 137.

sothanen Bau auch die Schächte fahr geschwächt und in gefahr gesetzt werden möchten.

Anderts: die Beschafenheit des Nieder gesezten Berges, in dem Hodrischer Teich, habe in vorbey Reiten betrachtet, und obwohlen, weilen der Teich voll, wies damit in grunde stehet, nicht sehen könen, habe dennoch von ausen iudiciren, und gar kein gefahr dabey wahrnehmen könen. Mit dem H. Uberreiter Zipser habe davon gesprochen, daß wann der Teich lehr wird, und wan es vor nöthig findete, könte um das Munich Haüsel ein Kasten geschlagen werden. Um aber alle suspicion einer gefahr zu benehmen am besten und rathsamsten wärre, den herunter geschobenen Berg hinaus zu führen, und damit den dam erhöhen, so mochte sich sothane arbeit dem Hohen Aerario iährlich, reichlich und vielfälltig verinteressiren, welches auch um destomehr einzurathen wäre, weilen der überfall noch nicht gemacht worden, welches nothwendiger weis, in dem Simoni Judae Stollner felsen ausgehaunet werden muß.

In beysinn der H. Oberbeamten, habe auch das neue Windschachter Kauf-Haus-gebau betrachtet, und ein und anders, zur Sicherheit und comodität des Gebaüdes, wie auch erspahrung der unkosten angeordnet.

Bey dem Reichauer kleinen damm ist nichts weniger als gefahr zu befürchten, nach vollbrachter aber Gott gebe glücklich gegenwärtiger Campagnie, wenn mir nur anbefohlen und anvertrauet wird, verspreche, allen durchgang des Waßers und übrigen abzuhelfen. Der mich hochen gnad empfehlend mit allen gebührenden respect beharre.

Ewer Hoch-Wohlgebohre
Schemnitz den 18. Maj 1745.

Pflicht gehorsamster
S. Mikoviny
Ing. Major und
Berg. Geometra

1745. szeptember 24. Krnov Mikoviny Sámuel bejegyzése Dobai Székely Sámuel emlékkönyvében[674]

Quis furor, o Cives! quae tanta licentia ferri?
Bella geri placuit nullos habitura Triumphos.
Lucan
DIe qVater seXta septeMbrIs
eX CastrIs et statIVIs, Inagro
CarnoVIensI posItIs.

sVb fIneM eXpeDIt IonIs
sCrIbebat
SInCerVs et VeteranVs serVVs
Sam. Mikoviny
S. R. Hung. Boh. Matt.
Architectus ac Supremus Vigiliarus Praefectus
Socq. Scient. Reg. Boruss.
Membrum.

[674] OSZK Kézirattár Oct. Lat. 457. Album amicorum Samuelis Székely de Doba. Annis 1743–1764. fol. 45v. Dobai Székely Sámuel (1704–1779) császári gyalogezredbeli kapitány.

1746. január 12. Bécs Mikoviny Sámuel javaslata a szélaknai mélység felhagyásáról és egy új, mélyebb altáró hajtásáról[675]

Praes. den 16ten januar
1746.

Ohnmaßgeblicher gehorsambster Vorschlag,
wie man unter die gesambte Schemnitzer Berg-Wercke, einen tiefer Erbstolln antreiben, und dadurch größtentheils von Wasser befreyen: foldendts solche in Sichere Erhaltungs-Stand setzen und Nahmhaftes an denen Waßer-Hebungs-Kösten erspahren könte.

Daß bey allen tiefen und weitschichtigen Berg-Wercken, die Waßerhebung die größte Beschwernüß, und Kösten-rubrica machet; ist mehr als zuviel bekand. Dieser waren auch allezeit in sonders die wichtige Schemnitzer Berg-Wercke unterworfen; so daß solche öfters, entweder mit Schaden gebauet, oder gar aufgelassen werden müsten. Unsere Vorfahrer haben zwar, nach Behebung sothanen harten Anstandes genugsam geseüpset, und bald verschafung eines lebendigen immerwährenden Tag-Waßers, bald aber Antreibung eines tiefen Erbstollns gewunschen. Die effectuation hingegen ist bis auf unsere Zeiten ausgeblieben.

Von denen Alten waren die meiste persvadirt, daß man ein fließendes Waßer, als die Szlatina, und Pliesovtzer-Bach zuführen oder gar die Gran mit Machinen, auf das Gebürg heben, und bis aufn Windschacht bringen könte. Als ich aber die gantze Schemnitzer Gegend etliche Meilen herum unter ein accurates nivel genommen; habe befunden, daß nicht nur bemeldte Waßer viel tiefer als Windschacht liegen, sondern sich auch keine situation und connexion des Gebürges findete: durch welches sich einiges Waßer biß aufn Windschacht führen und leiten ließen. War also kein anders Mittl übrig, als in große Taiche, das Regen-Waßer aufgefangen, und damit die beschwerliche Waßer-Hebungs operation zu bestreiten. Nach deme nun dieses einige Mittel Eine Hohe Instantz nicht nur approbiret, sondern auch gleich die effectuation gehörig vorgenommen, und mir sothanen Taich-Baus-Direction gnädigst anbefohlen: sind die hierzu destinirte Taiche bereits vor 6 Jahren fertig worden, wodurch man nicht nur ziemliche Erleichterung, des gesamten Berg-Baues, sondern auch nahmhaften Nutzen bishero jährlich verspühret, so daß man sich schon, der Waßer-Hebungs so wohl Beschwerlichkeit und Gefahr, als auch der großen kösten ziemlich befreyet findet.

Wann nichts desto weniger diesen Endtzweck, desto vollkommener zu erlangen sich bequeme und sichere Mittl finden können verdienen solche wohl in genauer Überlegung genommen zu werden.

Daß die Gruben-Waßer weg zu leiten und wegzubringen, kein leichteres und natürlicheres Mittel, als ein Erbstolln der das Berg-Werck untertieft, erfinden werden kan, zeüget die Natur selbsten. Wie den auch bey allen Berg-Wercken wo ein Erbstolln angebracht werden kan, wird solcher als das Haupt werck und Seele des Berg-wercks betrachtet. Es ist aber nicht genug zu bedauren, daß bey den Schemnitzern, so weitläuftigen, kostbahren und beschwerlichen Berg-wercken, nach so vielen angewendeten Kösten, errichteten großen Werckern, dieses nothwendigste, vornehmste und höchstnützlichste Mittel, bis dato hat noch nicht zu stande gebarcht werden könen. Den die einige Stollen welche sich dermahlen befinden in Ansehung der großen Tiefe und weitläuftigkeit der Gruben meritiren keine Erbstolln; sondern vielmehr nur Tag und Wetter-Stolln genennet zu werden.

Es ist zwar nicht unbewußt, daß auch unsere rühmliche Vorfahrer, nach einen Erbstolln; nicht nur groß verlangen getragen, sondern auch, etliche würcklich zu führen angefangen.

Nach den kleinen Bieberstollner, verdienet der Heilig dreyfalltigkeiten considerirt zu werden, welcher aber respectu des Windschachts, nicht tief genug, weit entlegen, und durch

[675] ŠÚBA HKG R 167. 1746. jan. 18.

so viel Umschweife hin geführt und so gestaigert ist, daß er den Bieberstollner wenig oder gar nichts untertiefet.

Der Kornberger Erbstolln ist von denen Alten nicht gegen Windschacht directe, sondern viel mehr gegen Wasserschacht der damahls in Schwung war angetrieben worden; nichts desto weniger, wäre solcher auch gegen Windschacht, von viel größerer importance als der vorige: in deme Er den Bierberstollner um 37 Klafter, untertiefete; und ist zu bedauren, daß solcher nicht ist continuiret worden. Außer diesen erstbemeldten scheinet nicht, daß die Alten einen andere Erbstolln unter die Schemnitzer Gruben zu treiben besonnen gewesen wären.

Bey der Kay. Hof-Cameral-Berg-Städter-Comission Anno 1729 unter Praesidio Tit. Herrn H. Hof-Camer-Räthen von Csidrer und von Lauer; alwo ich auch zugegen war, ist zwar der Haupt Vortrag, wegen eines Erbstollens vorkommen, Ich habe meines Orths: mit größtentheiligen Beyfall den Dillner vorgeschlagen gehabt; da aber einige, ohne vorher gemessen und untersucht zu haben; getrost versichert: daß der Hodrischer viel tiefer einkommt und gar den Siebenden Windschachter Lauf untertieft, hat ein Hochlöbl. Comission, kein Bedencken getragen diesen allen andere vorgeziehen, und zu belegen zu resolviren. Nachgehendts aber, da es allen Überreitern aufgetragen war zu untersuchen wie viel, daß dieser Erbstolln, den Windschacht untertieft: ist befunden worden, daß solcher nicht tiefer, als beyläufig 8 Klafter über den Lihi Lauf einkommt. Wie man auch folgendts, die große weite, grausame Veste, viele und große Kösten, lange, und nicht zu erlebende Zeit, an diesen Vornehmen wahr genommen, ist die Betreibung dieses Stollens nicht so eyfrig vor sich gegangen; sondern grösten theils zuruck geblieben.

Wehrender zeit aber aus den mir obligenden Pflicht schuldigsten Dienst-Eyfer, habe diese wichtige Anlegenheit, unmöglich ausn Sinn lassen könen, sondern habe aufs neue den Dillner Erbstolln übermessen, und gegen alle Schemnitzer Wercker bis aufn Windschacht genau überschlagen; und befunden, daß dieser Erbstolln,

1mo Von dessen Mundloch an bis auf den durchstreichenden Spitale Haupt-Gang 1400 Klafter angetrieben und neben vier Schächten, meisten in schönster Schnotten-Arbeit ausgehauen wäre.

2do Dem Spitaler Haupt-Gang nach in keiner sonderbahren veste wäre, solcher bis unter dem Pacherstollner Elisabeth-Schacht noch 1500 Klafter anzutreiben: dabey waren

3^{tio} Zwey 50 bis 60 Kl. tiefe Schächte nöthig, bey welchen sowohl anfangs die Wasserhebung als nachgehends das treiben, mit dem sich befindlichen Tag-Waßer verrichtet werden könte.

4to Nach abzug der gehörigen Staigerung, käme solcher ein, auf Pacherstolln auf den 19ten Lauf, und auf Windschacht zwischen dem ersten und anderten Sargotzi Lauf folgends untertiefete den dreyfaltigkeiter Erbstolln in Andreae Schacht um 50 Klafter und den Bieber Erbstolln in Iosephi-Schacht um 63 Klafter.

5to Die Zeit anlangend, getrauete mir mit Gott und gutten Anstalten diesen Stolln in zeit von 6 oder höchstens 8 Jahren unter alle Schemnitzer Bergwercke bis aufn Windschacht und Sigelsberg zubringen.

Woraus sich den auch klar und deütlich schließen laßet, daß dieser Erbstolln von allen andere die Antreibung meritiret, aus Ursachen.

1mo Weilen solcher durch eine so große Sträcken, und mit so schönen Schächten angetrieben, welche Arbeit, in vielen Jahren und mit viel 100000 fr. kaum zu standen gebracht werden könte.

2do Der Überrest, soll durch aus auf den Haupt-Gang getrieben werden, mit der Hofnung unterwegs einen Seegen anzutrefen, der die gantze Arbeit bezahlen kan: Ja man kan diesen Stolln als den grösten Hofnungs-Schlag ansehen, daß wenn man auch keine

andere Ursach nicht hätte, verdienete solcher Berg-Mannischer weis getrieben zu werden, um den Gang zu untersuchen.

3tio Es kan kein ander anzutreibender Erbstolln mit der Gelegenheit erfunden werden; daß man bey denen Wetter und förderniß-Schächten, das Tag Waßer zur Waßerhebung und zum Bergtreiben an der Hand hätte, wodurch die gantze Arbeit erleichtert und vieles erspahret werden könte.

4to Dieser Erbstolln wird untertiefen alle Schemnitzer Berg-Wercke nach der Reü, gerad durch laufend, als Michaeli-Stolln, Glantzenberg, Pacher-Stolln und Windschacht und durch kurtze Creütz-Schläge Wasser Schacht, Sigelsberg und übrige: davon einige völlig, einige aber größten theils von Wasser befreyet, das eins ins andere genommen, mehr als die Helfte, der dermahligen Wasser-Hebungs Unkosten abgebauet, und mit den Taich-Waßer das Berg-Treiben anstatt der Pferden bestellet folgends jährlich mehr als 60000 fr. effectiven Nutzen eingebracht werden möchte.

5to Der vornehmste Umstand ist auch dabey daß dieses große Werck auf eine sehr bequeme und leichte Arth, wie auch respective in einer kurtzen zeit zu ständen und zum Nutzen komen därfte, da man es so wohl aus denen neuen nicht gar zu tiefen Schächten als auch von den Pacherstollner und Windschachter Laüfen mit mehrere Örthern und Schlägen, zugleich und auf einmahl belegen und angreifen kan: wo in einer anderer Gegend, auch 5 bis 6 mahl so viel zeit erforderlich wäre. So große Wercker hingegen, in länge der zeit, gemeiniglich gerne in Stecken gerathen, und das daran gewendete, ohne dem Endzweck zu erreichen so viel als umsonst angebarcht und verlohren wird.

Diese und übrige motiven, habe bereits Anno 1741. Tit. Herrn Obrst-Cammergrafen gehorsambst vorgestelt; worauf denen selbe; haben hier über ordentliche consultationes angestellet, und ob gleich anfang einige von Herrn Beambten widriger Meynung gewesen wären, haben doch endlich vonselbsten alle Einstimmig darzu gerathen, und die Antreibung dieses höchst nöthigen und nützlichen Erbstollens vor gut befunden; wie solches aus dem sollemniter formirten und durch alle Cameral und Berg-Beambten, wie auch vornehmste Herr Gewercken, eigenhändig unterschriebenen Protocoll wird zu ersehen seyn.

Eben in diesen Protocoll ist klar und deütlich ausgeführt, daß um die hierzu nöthige kösten desto leichter zu ertragen, und um noch mehr andere dem hohen Aerario zu erspahren am rathsambsten wäre bey der mahligen zeiten, die Windschachter Tiefe, welche dermahl viel Unkosten und Beschwernuß; wenig aber Nutzen verursachet: in so weit in suspenso zu laßen, biß dieser Erbstolln zu Standen kame, als den könte solche wider gewältigt und nach dem die Wasser-Hebung nicht so hoch wäre auch viel leichter gebaut, passirt und erhalten werden. Dennweilen, so viel als man selbiges mahl hat berechnen können, der alljährliche Verlust und Einbuß bey der Windschachter Tiefe sich bis 130000 fr. gefunden, wenn man auch zu ernstlicher Betreibung und baldiger in Standt-Setzung des Erbstollens allejahr 2000 fr. anwenden möchte, bleiben, dennoch dem hohen Aerario mehr als 100000 fr. zum besten. Und wenn auch der Erbstollen successive in 8 Jahren bis 160000 fr. kostete würde solcher nicht nur in drey Jahren, durch den bringenden Nutzen das köllige Capital bezahlen; sondern auch künftig in perpetuum bis 60000 fr. jährlichen profit tragen.

Ob sich zwar in bemelten Protocoll alle rationes pro et contra berührter, wohl ausgearbeiter und beantworter, befinden, werde dennoch die vieleicht einzuwendenden difficultäten mit wenigen anführen.

Daß ein tiefer Erbstollen nicht nöthig wäre, möchte iemand einwenden

1mo Daß nach dem bereits die erbaute Taiche, Jahr aus und ein, genugsammes Wasser die Künste gangbahr zu erhalten geben, könte die Gruben mit solchen Waßer freygehalten werden: so, daß man sich wegen Anbringung eines tiefen Erbstollens keine weitere Mühe geben, und darauf anzuwendenden Kösten erspahren könte.

Es ist wohl an dem daß durch beyschafung des Taich-Waßers, zur Erhaltung der Schemnnitzer Gruben, ein Unschätzbahrer Vortheil zu gewachsen ist. Allein die durch dieses Waßer auch beständig gangbahre Künste, sind noch nicht in Stand pur und allein dermahliges Windschachter, und Sigelsberger Waßer zu heben, so daß beständig ein feüer-Machine zum Hilf operiren muß. Die Gruben wird auch durch die viele Schläge und Tägliche Arbeit weitlaüftiger, und können auch mehrere Waßer erbaut werden ist allso billig bey zeiten auf ein Sicheres Hülf Mittel zu gedencken: darbey die Pacherstollner und Waßer-Schater-Waßer, müßen dennoch mit Pferden oder feüer-Machinen gehoben werden. Wenn aber ein tiefer Erbstolln einkommt, wird man als denn nicht nur die gantze Waßerhebung; sondern auch das Berg-Treiben mit den taich-Waßer bestreiten und in Sicherheit stehen; daß wenn auch neüe Waßer erbaut werden. solche zu gewältigen. Darzu ist auch bekant, daß zwar das Taich-Waßer umsonst arbeitet, die Erhaltung hingegen der Stangen-Künste und Gruben Sätze; dennoch viel kosten; welche nahmhafte Kosten, wan man auch nicht ansehen sollte, so ist die Waßer-Hebung dennoch einmahls so Standhaftes und sicheres Mittel, als wenn das Waßer zum Erbstolln, von selbsten hinauslaufet.

2do Die Antreibung dieses Erbstollens wird sehr viel kosten, wo man bey diesen zeiten vielmehr auf restringirung als extendirung der Unkosten gehen solte? etc.

Wenn man auf pure erspahrung der Kösten und nicht auf erhaltung der fundorum Aerarii worunter die Bergwercke gehören gehen soll, so müßte die meiste Schemnitzer Gruben-Arbeit, die reichen Ertzhau ausgenommen, aufgehoben werden, wird solche jährlich sehr große Summen kostet, und keinen dermahlen effectiven Nutzen traget. Ob aber unter dieser großen und kostbahren Gruben-Arbeit, die Antreibung eines Erbstollens, nicht den ersten Rang meritiret, wird kein Berg-Verständiger in zweifl ziehen: es wird aber dennoch besonders darauf reflectirt, daß; durch angreifung dieses höchst nothwendigen und nützlichen Werckes, das Hohe Aerarium kein neües onus; sondern vielmehr gegenwärtige und künftige nahmhafte Erleichterung dermahlen zwar durch die interimale suspendirung der übrigen Windschachter Tiefe: künftig aber durch die Erspahrung der Wasser-Hebungs Kösten erlangen möchte.

3^{tio} Wenn dieser Erbstolln auch würcklich fertig wäre, so möchte dessen Erhaltung wegen des vielen geziemmers viel kösten und beschwerlich fallen, da das Gruben-Holtz zu Schemnitz immer rarrer, kostbahrer und härter zu bekommen seyn wird? etc.

Man verhofet aber diesen Erbstolln gröstentheils in einen Vesten gang, oder gar in denen liegendteren, wan sonsten das Gestein nicht gar zu vest, zu führen: Und wenn man die erste Unkosten nicht ansehen will, kan man ihm gleich Anfangs oder nachgehends durchaus neben den Gang in vesten Gestein führen, so wird kein Geziemmer; folgends geringe unterhaltungs, Unkosten nöthig seyn. Wann aber auch mehr Geziemmer dabey nöthig wäre, solches muß man vor eine Haupt und unentbehrliche Nothwendigkeit, wie den gantzen Erbstollen ansehen: und lieber in anderen weniger nöthigen Stollen und Laüfen, die Erspahrung suchen; wie den auch eo ipso, wenn dieser Erbstollen fertig, die Bieberstollner und Heilig Dreyfaltigkeiter, größtentheils nicht nöthig seyn werden; zum wenigsten werden in beyden die viele, kostbahre dermahlige Rinnen und Wasserleitungen cassirt und abgebaut werden, welche man bey dem Dillner, als einem neüem Werck zu vermeiden oder viel Würtschaftlicher wird ein zu richten trachten.

Auf gleiche weis, weilen, um die dermahlige überaus große Bergkösten zu vermindern folgends diesen Erbstollner Bau desto besser zu bestreiten, zu gleich, eine interimale Auflaßung der Windschachter Tiefe, vorgeschlagen wird, könten vieleicht auch darwider verschieden Einwendungen geschehen und zwar:

1mo Es wäre bedencklich die Windschachter Tiefe aufzulaßen, weilen man solche bis dato, als den vornehmsten Hofnungs-Bau gewältiget und gebauet hat, damit wenn anderwärts das Ertzt auslaßen solte wir gleich einen andere Bau fertig hätten.

Daß die Hofnung-Schläge bey denen Berg-Wercken, niemahls verabsaumt werden solten, wird niemand in Abrede seyn; solche aber können in zwey classen considerirt werden, die ersten, welche nicht gar zu kostbahr gebauet und nachgehends sehr leichte unterhalten werden, als alle Stöllen und Schlagen, welche keine besondere Wasser-Hebung erfordern die andere hingegen, welche zwar in Anfang sehr viel kosten: dennoch aber um die Gruben zu untersuchen forcirt werden, ist man dabey glücklich, daß man auf ausgebige Örter kommt, solche sind der großen Unkosten ungeachten aller Erhaltung werth. Wenn aber auch in einer langen Zeit, nichts oder wenig erreichet wird, weis nicht ob des erlittenen Schadens ungeachtet auch ferner hin so kostbahre und bald um erträgliche Erhaltung meritieren. Bey ersten Angreifung der Windschachter Tiefe bereits vor 12 Jahren, wahren gleich anfangs verschiedene Meynungen. Einige von unsere Berg-Verständigen meineten je tiefer, als man absincket; je mehr hätte man zu hofen; einige aber wolten mit der Erfahrung halten, welche seit allen erdencklichen Zeiten, bey allen Schein inzwischen Berg-Wercken, das contrarium gezeiget: daß nemlich, die tugend der Gänge eine gewiße Tiefe observiret, welche, wen man überstaiget; in tiefer, in weniger tugend wird in denen Gängen angetrofen. Den Windschacht selbsten allegirten Sie als exemplum Exemplorum, in deme solcher bis auf eine tiefe beylaüfig 100 Klafter untern Tag; große Schätze, und viele Millionen werthe Ausbeüte gab; da man aber aus begierde noch mehr zu bekommen tiefer gangen ist, eben die ienige Gewercken und familien; welche in der höhe Reich geworden, in der Tiefe alles verbaut und verlohren haben. Deßen ohneracht habens dennoch, die in die Tiefe gefaßte Hofnung nicht verlaßen wollen; sondern immer weiter, auch mit größten Beschwerlichkeiten angesuncken, bis sie endlich aus der traurigen Erfahrung leider mit ihren und ersetzlichen Schaden, die regel erlehrnen und verfaßten müßten: ie tiefer, ie schlechter; Man gab zwar vor, daß die alten wegen der Beschwerlichen Waßer-Haltung, fördernuß, und andere Umständen, welche Sie in keiner so guten Verfassung, als wie wir dermahlen hatten, in der Tiefe nicht bestehen kunten. Darum bereits alle diese Beschwerlichkeiten durch gutte Einrichtungen behoben wären, wäre dennoch rathsam die Tiefe zu untersuchen. Ich gestehe zwar daß ich meines geringen Orths; theils in Ansehung der allegirten Erfahrung, theils aber, wegen in der Natur selbsten fundirten Ursachen; von der allzu großen Tiefe nicht viel gehalten habe, derselben aber untersuchung war ich nicht zu wider: in deme es einen Land-Fürsten und großen Monarchen zustehet, auch mit größten kösten dergleichen untersuchungen vorzunehmen um ins klare zu kommen, ob, und wo, noch was zu hofen und zu suchen wäre? Da aber diese kostbahre, große und Monarchen würdige untersuchung würkclich geschehen, und dabey kein conto gefunden worden; ob solche auch ferner hin mit so großen verlust und unerträglichen kosten, zumahl bey diesen veränderten schweren Zeiten zu continuiren wäre, überlaße höcheren Orthen.

Wenn ich aber die Windschachter Tiefe auch als einen würklichen Hofnungs Bau considerire; wenns, welches Gott in Gnaden abwenden, und vielmehr wie wir es auch bergmännisch aus allen natürlichen Anzeügungen hofen, viele Jahre ferhalten wolle: der Sigelsberger Ertzhau aufhören solte, so hätten wir aufn Sigelsberg nichts, und in der Windschachter Tiefe nicht viel mehr, folgends müßte solche in do müßlichen Umständen, weilen man die darzu nöthigen kosten zu bestreitten keinen fundum hätte, ohne dem aufgelaßen werden.

Damit man nun in dergleichen gefährliche Umstände niemahls gerathen möchte, wäre viel rathsamer bey dermahligen Seegen, die übrige unnöthige Tiefe auf eine Zeit

aufzulaßen; und anstatt solcher mit viel wenigeren Kösten, den vorgeschlagenen Erbstollen anzutreiben: als ein Mittel mit welcher man künftig auch die Tiefe desto leichter erhalten und bezwingen könte. Der vorgeschlagene Dillner-Erbstolln, kan in der That vor einen viel größere Hofnungs-Bau angesehen werden als die gantze Windschachter Tiefe: weil er eine so große Strecken, dem Haupt-Gang nach angetrieben werden soll. Es wird aber auch an andere Gelegenheiten, mittler weile nützliche Hofnung-Schläge, ohne aller Waßer Hebung zu treiben nicht ermangeln.

2do Kan eingewendt werden; daß man die Windschachter Tiefe, wegen den benachbahrten Begr-Wercken, als Pacherstolln, und Sigelsberg nicht auflaßen kan, in deme solche auch zugleich unters Waßer gesetzet werden möchte?

Diese Reflexion muß man keines weges ausn Sinn laßen, sondern auf die Schadloß Haltung der übrigen Berg-Wercke, wohl Achtung haben. Wenn also die Windschachter Tiefe bis auf den 5ten Sargotzi-Lauf aufgelaßen werden solte: ist die Frag, ob dieses Waßer den Pacherstollen schaden könte? Aus meiner eigenen mit sonderbahren fleiß vorgenommenen nivelirung, habe befunden; daß die Josephi-Schachter Häng-Bänck oder Schachts-Mundloch um 11 Klafter 61 Zoll tiefer lieget als Andreae-Schachts mundloch; da aber der Andreae-Schacht bis auf den 21ten Lauf 142 Klafter 42 Zoll tief ist, müßen davon die 11 Klafter 61 Zoll abgezogen werden; blieben 130 Klafter 53 Zoll, vor die Andreae-Schachter Tiefe, von der Gegend an, in welcher, selben, das Josephi-Schachter-Mundloch gleich hoch lieget: der Josephi-Schacht hingegen ist 135 Klafter 54 Zoll bis auf den 5ten Sargotzi-Lauf tief, folgents um 5 Kl. 1 Zoll tiefer, als der 21te Pacherstollner Lauf in Andreae-Schacht: ist also klar, daß wen auch die Waßer von Windschacht bis Pacherstollen penetriren möchten, könten dennoch der Pacherstollner Gruben nicht schaden weil sie noch 5 Kl. tief unter den 21ten stünden.

Daß aber die Windschachter Waßer auf den Pacherstollen nicht penetriren können, zeiget so wohl die Natur als die Erfahrung selbsten. Von der Natur, aus situation und distantz dieser zwey Berg-Wercke, ist zu schließen; daß die Waßer unmöglich so weite communication haben könen. Aus der Erfahrung aber weißt man; daß der Gang in der Gegend so vest und dichte ist; daß er nicht einmahl, das aufn 5ten oder 6ten Sargotzi lauf in denen Sincken stehende Waßer 5 bis 6 Klafter unter sich in die untere Lauf durchläßt, welches wen in 5 Kl. nicht geschicht, wieviel weniger wird es etlichen Hundert bis 1000 Klafter geschehen. Die Sache noch klärer vorzustellen, wen der Gang von Windschacht, bis Pacherstollen, Waßer durchlaßen solte, so müßte es auch reciproce, von Pacherstolln gegen den Windschacht geschehen; daß aber dieses nicht geschicht, zeiget die Erfahrung, in deme der Windschachter 8te Lauf um 60 Klafter tiefer als der 21te Pacherstollner lieget, und dennoch das Waßer von Pacherstolln auf den Windschacht nicht durch dringet, wird also ebenfals von Windschacht, auf den Pacherstolln nicht durch dringen können.

Wenn man aber ad casum kommen laßt, daß nach auflaßung der Windschachter Tiefe, wenn Pacherstolln tiefer abgesuncken werden müßte, und die Waßer auch wider alles vermuthen und Ordnung der Natur auf denselben zu dringen solten als den könte sehr leicht ein Stuck von der Tiefe gesetzt: von 5ten bis 6ten wider gewältiget werden. Zu solchen casu es aber wegen erst angeführten Ursachen unmöglich kommen kan.

3^{tio} Wenn die Windschachter Tiefe aufgelaßen und nachgehends wider gewäldigt werden solte, daß wird den sehr viel kosten und die Gruben wird in viel orthen zusammen brechen.

Die Gewältigung kan unmöglich ohne Unkosten ablaufen, doch wird solche niemahls so viel, als die Waßer Hebung in einen Jahr kosten. Wen also die Windschachter Tiefe gesetzt; 8 Jahr aufgelaßen stunde, wird man von der währenden Zeit erspahreten Unkosten nicht den zehenden Theil, zu der Gewaltigung brauchen. Darzu wenn der

Dillner-Stolln fertig wird, wird die Gewältigung nicht halben theil so viel als dermahlen kosten. Die Gruben in 8 Jahren unter dem Waßer möchte auch einigen Orthen Schaden leyden; hat aber eben die vorige Bewandnuß, daß einmahlige Ausziemerung nicht so viel kosten kan, als 8 Jährige unterhaltung, darzu das Holtz dauret länger unter dem Waßer als is der Luft. Wenn aber die Tiefe künftig gewältigt werden solte, so wird man nicht alle dermahlige, wegen der Untersuchung ausgehaute Zöchen und Winckel, sondern nur die vornehmste Laüfe darvon brauchen, daß diese nicht so leicht zusammen brechen möchten, könte man in einen und andere Örtern, vor der Auflaßung wohl unter einander verspreützen. Die Schächte und Creütz-Schläge oder Zubau welche man am meisten künftig brauchte; sind ohne dem in puren vesten Felsen: ist allso kein Gefahr, daß solche zusammen fallen, die darinnen befindliche Zimmerung wird unter Waßer lang halten, und kan iederzeit wider leichte reparirt werden. Was die Siglesberger Gruben anbelangt, hat man dermahlen Gott sey es gedanckt, gar keine Ursach, bis unter den 5ten Sargotzi Lauf dammit zugehen, sondern ist viel rathsamer, in die felder hinaus zurucken, theils weil diese ausgebiger als die Tiefe sind, theils aber, daß amn Bergmannischer weis, iederzeit den Gang eher ins Feld, als in die Tiefen untersuchen soll. Hat Gott und die Natur unter den 5ten vor uns noch was aufgehoben; das wird iederzeit wohl zustatten kommen, und wen der Dillner Erbstolln fertig, wird mit wenigern als halben Unkosten, wie dermahlen herausgenommen. Daweil wie schon erwehnt haben wir zum Ertz-Haufeld genung vor uns, solte man aber per absolutum tiefer gehen wollen, so kan man iederzeit unter den 5ten nach Nothdurft das Waßer herausheben und gewältigen. Das Windschachter Wasser hat ohne dem mit den Sigelsberger Gang durch die alzu große und weite Veste wenn wir es nur selbsten durch den angefangenen Schlag von 7ten nicht machen, keine communication: wann also die Windschachter Tiefe auch voll Waßer ist wird solches Sigelsberg nicht zu setzen, wenn man als dann die Siglesberger-Waßer besonders heben will, kan man deßenthalben auch tiefer gehen. Welches aber gemeldter maßen dermahlen gar nicht nöthig zu seyn scheinet.

Überhaupt aber, es ist gar kein unentbehrliches requisitum, daß man wegen den Dillner Erbstolln, die Windschachter Tieffe auflaßen soll: sondern nur die Pflicht-gehorsambste getreüe Meynung, um Erspahrung der großen spesen, und den Erbstollner-Bau desto leichter zu bestreitten, daweil, zu suspendiren; weilen es künftig hin nach verfertigung des Stollens, nicht so viel kosten möchte.

Damit aber ferner bey diesen Vorschlag, kein etwa überlegens würdiger Punct ausgelaßen werden möchte finde mich benöthiget mit wenigen anzuführen, daß sich vieleicht einige finden därften, welche den oben erwehnten Hodritscher Erbstollen dem Dillner vorziehen und lieber solchen anzutreiben anrathen wolten; wird als denn nicht undienlich, eines und des andere Beschafenheit gegen einander zu halten.

Bey führung eines Erbstollens muß man vornehmlich auf folgende Puncte genau achtung haben:

1mo Die untertiefung

Wenn man die beyde Dillner und Hodritscher Erbstollen grade aufn Pacherstolln führen solte, so möchten sie schier in einer Tiefe zusammen einkommen, treibt mans aber beyde untern Windschacht, so käme der Hodritscher 8 biß 10 Klafter tiefer ein, wen er hingegen von Windschacht gegen Pacherstolln geführt werden soll: so komt alldorten nicht tiefer als der Dillner ein, haben also in diesen Stuck einander nicht viel vorzuwerfen. Wenn aber auch der Hodritscher etwas tiefer einkommen möchte, dieser vortheil, gegen denen bald anzuzeügenden Nachtheilen und difficultäeten; welche die führung dieses Erbstollens hätte, ist vor gar gering zu achten.

2do Die Weite

Diese muß betracht werden nur biß man einen oder andern Erbstolln, biß unter das nächste Bergwerck bringen kan, den weil alle Berg-Wercke solten untertieft werden: die weite zwischen solchen, muß bey einen ieden seyn. Das Hodritscher Erbstollner Feld-Orth ist entfernet von den Windschacht oder Pacherstolln schier gleich in einer Weite von 2300 Klaftern. Das Dillner Erbstollner Feldorth hingegen, ist von Pacherstolln kaum 1400 Klafter also um 900 Kl. näher.

3^{tio} Die Veste und Härte des Gesteins

Der Hodritscher Erbstollen gehet durch lauter hohes, gehens, und sehr großes Gebürg; ist also die allergrößte Härte und Veste des Gesteins zu vermuthen. Der Dillner Erbstolln hingegen gehet durch lauter nidrige und sanfte Hügel und Felder, ist also kein allzugroße Veste zu befürchten; darzu weilen solcher den Gang nachgetrieben werden kan, kommt die Veste gar in keine consideration.

4to Das Wetter

Eine von den grösten Beschwerlichkeiten ist es bey dem Berg-Bau denen Stolln, Laufen und Schlagen frisches Wetter zu verschafen; zu solchen Ende müßen öfters die Wetter-Schächte abgesuncken werden: bey dem Hodritscher mußten diese Schächte weil die Distantz größer ist, bald doppelt so viel, und wohl drey bis viermahl wegen des hohen Gebürgs so tief, als bey dem Dillner seyn, so daß nach wohl überlegter Sache, nur die Wetter-Schächte bey dem Hodritscher bald so viel kosten möchten als der gantze Dillner Erbstollen. In deme dergleichen wenigstens drey bis vier auf geschlagen werden müßten, und bis 200 Kl. tief, davon ieder 50 bis 60 Taussendt fr. kosten möchte.

5to Die Fördernuß

Wenn diese gleich durch die Schächte, oder durch den Stolln geschehete, so müßte wegen der großen tiefe und weite mehr als doppelt so viel kosten bey den Hodritscher als bey den Dillner Erbstolln.

6to Die Unkosten

Aus erst angeführten erhellet, daß wegen der Weite, Höhe und Veste des Gebürgs, auch dreymahl, mehr unkosten nöthig wären, zu ausführung des Hodritscher als Dillner Erbstollens.

7mo Die Zeit

Wenn man die Zeit bey der gleichen großen Nutzen tragenden Werckern gewinnen kan sehet man öfters die Unkosten nicht an weil solche durch den baldigen Nutzen reichlich ersetzt werden. Wen also der Dillner Erbstolln auch mehr kosten möchte, als der Hodritscher: weil er eher fertig werden kan, meritirete solcher den vorzug. Allein der Hodritscher Erbstollen möcht nicht nur mehr als drey mahl so viel kosten, sondern auch fünf bis sechs mahl so viel Zeit zu der Ausführung erfordern, dan der Dillner, laut des anderten Puncti, ist bald nur halb lang, und könte auch mit mehrere Feld-Örthern belegt werden, wo der Hodritscher einmahls mit mehr, als zwey Feld-Örthern getrieben werden kan. Es wird niemand versprechen könen den Hodritscher-Erbstolln auch in 30 bis 40 Jahren auszuführen, bis dorthin kan sich gar vieles ändern: das Werck leichte steken bleiben, oder wenigstens der angehofte Genuß gar zu lang ausbleiben und der effect zu spath kommen.

8vo Endzweck und Nutzen

Dieser ist die Abzapfung und Abführung des Gruben-Waßers als der erste und vornehmste Endzweck bey beyden Stöllen einerley. Man giebt aber vor, daß man durch den Hodritscher Erbstollen neben bey auch viel Klüfte und Gänge durchcreützen möchte: ob aber diese Hofnung einigen Nutzen bringen solte, ist sehr zweifelhaftig, weilen bekandter maßen die Hodritscher Gänge in große tiefe solten laßen, und sich bald ausschneiden oder taub werden: darzu die vornehmste Gänge hat man schon in diesen Stollen, die übrige zu vercreützende sind von keiner großen Wichtigkeit. Es

scheinet die untersuchung in einer sehr langen Strecken des Spitaler Haupt-Gangs durch den Dillner Erbstollen viel considerabler zu seyn, als die Hodritscher durch creützung.

Aus diesen summarischen vergleich ist deütlich zu ersehen, daß der concept wegen dem Hodritscher Erbstollen, wo nicht vor dermahlige Umstände unmöglich, wenigstens langsam, unsicher und sehr gefährlich wäre.

Daß die Antreibung hingegen des Dillner Erbstollens, wegen dessen großer tiefe, kürtzer Strecken, Bequemlikeit und Beschleinigung der Arbeit, respective geringen kösten, von Abführung des Wassers, von allen und vornehmsten in der gegendt liegenden Berg-Wercken, wie auch von überbrechung de Haupt-Gangs anzuhofen und zu erwartenden großen und immerwehrenden Nutzen, vor ein Werck angesehen werden muß, an welchen großer theil des Heyls und Erhaltung der Schemnitzer Berg-Wercke lieget; und daß nach Erbauung der Taiche und dadurch verschafung des immerwährenden Waßers kein nützlicheres heilsameres und zur Sicherheit, und Beforderung der Berg-Wercke Vortheilhafteres Werck weder zu unsere noch in künftigen Zeiten ausgesonnen werden kan: wird ein ieder Berg-Verständiger und vor die Aufnahm des Hohen Aerarii treülich sorgender bekennen und gestehen müßen. Wienn den 12 Jan. 1746.

Samuel Mikoviny
K.K. Ing. Obrst Wacht Mejst.
und Bergst. Geometra

1746. március 1. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichaui-tó haráltgátjáról[676]
Copia

Hoch und Wohlgebohrner Freyherr, Hoch und
Gnädig Gebiettender Herr Her Obrist Cammer Graf

Auß denen nur gnädig zugeschickten, sowohl allhiesigen Herrn Cameral Berg-Beambten Berichten; als auch hohen Hof-Cameral Befehl, habe gehorsambst vernohmen was massen eine Hoche-Instanz wegen mangelhafter Beschafenheit des Reichauer-Taichs und dessentwegen zuschlagenden eines kleinen Mittl-dammes, umbständlicher informiret seyn will. Diesen hohen Befehl als denn gehorsambst zu observiren werde die Beschafenheit bemeldten Taiches, von anfang bis anheüt zu tag kürtzlich anführen.

Nachdem mir die anlegung und die Direction, des in der That großen Reichauer Taich-baues gnädig anbefohlen worden, habe mich eüserst beflissen, dieses große und Theils gefährliche unternehmen, mit möglichster Bedachtsamkeit anzugreifen und auszuführen. Gott hat es auch soweit geholfen, daß die beyde große däme, welche die last des Wassers 300 Klafter lang und 16 Klafter hoch halten müssen, wider alles vermuthen in einer kürtzen zeit, glücklich zu standen gekommen, so daß man weder in grund noch irgendswo, an disen dämmen nicht den geringsten mangel biß dato gemercket. Da sich aber diese dämme, an ein derzwischen ligendes Bergel schliessen; welches so zu sorgen einen Theil von den damme abgiebt, und diese zwey damme zusammen hängt, worunter der Haubt Stolln, durch welchen das Taichwasser den Windschacht zugeführet wird, gehet, ist nicht in meiner gewalt gestanden, die beschafenheit und dessen inwendige von Gott und der Natur gemachte Structur voraus so durch zusehen, als man nach gehends in währender arbeit und zumahl bey anlassung mit Wasser des Teichs vollends wahrgenohmen.

Dieser Hügel bestehet durchaus, aus einen Lebendigen felsen und zwar mittagseits gegen den grossen damm, sehr fest und ohne eintzigen mangel, gegen mitternacht hingegen von seithen des kleinen damms, haben sich mehrere unvermuthete mängl und

[676] ŠÚBA HKG B 289. 1746. márc. 20.

beschwerlichkeiten gleichwährender arbeit, daran geaüsert. Erstlich zwar, eine sehr große und breite letten-Kluft, welche Ich gleich in den grund des kleinen damms gemercket, habe auch gleich die vorsorg getragen auf dieser Kluft, den damm so vorsichtig anzulegen, daß künftig keine gefahr dabey zubesorgen wäre, welches auch glücklich von statten gangen. Von den damm auswendet sich diese lette Kluft gegen Mittag und streichet das bemeldte mittere Bergl und darunter ligenden Stolln Schreg durch, so daß bey anlassung des Taichs solche völlig mit Wasser bedecket wird. Bey aufführung des damms habe stehts darauf regardirt, und so viel als möglich war, das Wasser hinter den damm aufsteigen lassen, um zu sehen, ob solche daß Wasser halten, oder aber unter den damm, oder in den Stolln durchlassen wird, habe auch allen vorfallenden Difficultäten, um den damm herum glücklich abgeholfen, so das diese Kluft in grund und unter sich das Wasser nirgends durchlässt; indeme biß das Wasser 25 Schuch über den Münch oder 37 Schuch über den grund des damms steiget, folgends diese Cluft auf besagte 37 Schuch ausn tag bedecket, und 48 Schuch hoch über der Sohl des Stollns stehet, ist in den stolln nicht daß geringste zu vermercken, das einiges Wasser durchsitzen sollte. Wenn aber das Wasser hinter den damm höcher steiget, und sich aufn Tag weiter über die strecken der Kluft ausbreitet, fanget das Wasser durch die Cluft in dem Stolln durchzusitzen, und ie mehr das Wasser in Taich wächst, desto stärker zurinnen, andertens ist oft bemeltes Mittl-bergl, von der Seite des kleinen damms in grund sehr fest und gutt, in deme es gar kein Wasser, biß solches besagte höhe 25 Schuch über den Münich oder 37 Schuh von grund aussteiget, durch lasset, alsdann aber fangen an verschiedene Klüftl, so wohl an der Seite, als auch unter den damm zu fließen. Woraus klar zu ersehen, das nicht unter dem damm, sondern durch die Klüfte des gebürgs, diese Wasser durchsitzen und sich nach der Loche des gebürgs, unter den aüßere Sturz, biß an den grund ziehen, allwo sie entlich zusammen geklaubter desto stärcker herausfliessen. Denn wenn der damm das Wasser lassen möchte, so müste solches gelich und alle zeit und nicht biß das Wasser 37 Schuch hoch hinter den dam stünde geschehen.

Noch wahrnehmung dieser Umbstände, habe mich gleich das erste Jahr nach Erbauungs des Taiches angetragen, diese mängl ausn grund zu heben, und dem durchgehen des Wassers, sowohl durch die Kluft in dem stolln, als auch außer dem damm abzuhelfen: man hat aber die Sachen ein paar Jahr anstehen, und der weitere Erfahrung überlassen wollen; biß entlich Anno 1743. sub dato 2ten October die allhiesige Herrn Cameral-, ober und Berg-Beamten, einen neüen Bericht davon abgestattet und eine remedur, zumahl wegen der Lette-Kluft angerathen. Welche vorsorge kan auch nicht anders als sehr rühmlich und löblich genennet werden, weilen aber in bemelten Bericht einige Puncta waren, welche Ich meiner Pflicht gemäß nicht allerdings approbiren kante, habe mich solcher nur limitate unterschrieben. Dann es war alldorten, die gefahr wegen diesen stolln so gros vorgestellt, das in fall eines durch die letten-Kluft durchbruchs, das Taich-Wasser viel millionen austragenden Schaden, auf den landt verursachen därfte. Ich habe zwar selbigesmahl die Unmöglichkeit eines sothanen gahen durchbruchs genugsam vorgestellt, will aber davon abstrahiren, und den durchbruch des Teich-Wassers durch die letten-Kluft in den Stolln, so groß als man immer will, zu lassen, und supponiren; da aber der Stolln, vor und hinter der letten-Kluft aus puren festen lebendigen felsen durchaus bestehet, so känte doch durch sothanen bruch, nicht mehr Wasser aus den Taich, heraus rinnen, als so viel die öfnung des Stollns welche in einigen orthen kaum 5 Schuch hoch und 3 biß 4 breit sich befindet, fassete. Wie nun aus einer solchen respective kleinen öfnung einen so großen Schaden verursachen könte, kan auch nach der genauester überlegung nicht begrifen, indeme es gar nichts neües, daß dergleichen auch viel grössere Wässer, von den grossen Platz-Regen, zwischen unsere Puchwerckhe ia durch die Stadt Schemnitz selbsten, öfters ohne Schaden durchlaufen; die übrigen Umbständen zu geschweigen dieses verstehe von der angeführten großen gefahr, welche viel weniger als der Einfall des Himmels zu besorgen ist; gantz andere beschafenheit aber hat es mit den Schaden,

welcher von den durchgang der Taich-Wassser daß Camerale leydet, denn dieser ist nicht zu laügnen, wenn die Wasser aus dem Taich auch wider unsere willen durchgehen, und sich nicht aufhalten lassen, ist auch zu bedauren, daß der Sachen schon längst ex fundamento nicht abgeholfen worden ist: viel mehr daß wenn auch der Schaden nicht so groß wäre, so meritirt dieses große kostbahre und nützliche werck, von allen mängeln befreüt und in vollkommenen Standt, auch mit anwendung notablen Kösten gebracht zu werden. Ich habe mich darzu wie schon oben gemeldet, öfters angetragen, und versprochen mit der Hülf Gottes, auch denen in der Natur und Structur des gebürgs befindlichen mängeln abzuhelfen. Da aber von der modalität viles pro et contra disputirt war; ist endlich wider alle meine Meinung beschlossen worden, daß man in der Streckhen wo die letten Kluft durchstreichet, den Stolln verstauchen und zum durchgang des Wassers ein großes Eichenes Fluder, einlegen und einstauchen solte. Wie Ich nun darüber befragt wahr habe Pflichtgehorsambst geantwortet, daß es ewig schad wäre; diesen schönen kostbahren Stolln so zu verstimmeln, indeme man künftig keine durchfahrt nicht haben, zu dem Stolln nicht frey zu sehen, und manches ungemach bey der conservirung und reparation leyden wird: darzu möchten die eichenen Fluder nicht lang halten, sondern in der abwechslung der nässe und trokene bald verfaulen und mit grösten Kösten öfters wider ausgegraben und neü eingestauchet werden müssen. Nachdme man aber von dieser Modalität gar nicht abweichen wolte, habe mich entlich anheüschig gemacht, an Stadt der Höltzernen, Steineren und so grosse daß man durchfahren kan Fluder einzulegen und einzustauchen, welches endlich mit meinen taussendt kummer Sorgen Difficultäten und gefahr auch geschehen. Diese steineren Fluder, haben so lang als die lette-Kluft breit, und das gebürg nicht recht fest ist, nemlich 16 Ctr. seyn sollen. Weilen aber die zeit nicht zugelassen alles zu verfertigen in deme man die Wasser auf die Künst nothwendig durchlassen müste ist nur die Helfte davon, nemlich 8 Ctr. fertig, die andere helfte hingegen auf andere zeit verschoben worden, mit den beding daß in fall diese verstauchung genugsam wäre, möchte nur dabeybleiben, wo aber nicht daß übrige künftig gemacht werden: Solcher gestalten nun da die arbeit nur halb fertig, und der klüftige Theil des Stollens nicht völlig verstauchet worden, hat das Taich-Wasser durch die Klüft, zwischen den felsen und angestauchten letten durch zu sitzen anfangs wenig, und nach und nach mehr angefangen, biß es entlich großen Theil der letten weggewaschen und große Öfnung gemacht wie solches die Herrn Cameral-Ober und Berg Beambten, indem in meiner abwesenheit, sub dato 22ten Junii 1745. ertheilten Bericht anführen, und melden, es wäre bereiths alles was Ich gewolt geschehen; Worauf gehorsambst zu erwidern habe, daß von dem was Ich dabey gewolt hatte, nicht das geringste geschehen wäre, indem wenn die Sache nach meiner Disposition gegangen wäre, Ich es ganz anders angegriffen hätte, mich mehr befliessend das Wasser in die Klüfte nicht hinein zu lassen als da durchdringendes zu hemmen und zu verstauchen. Von dem hingegen was wider meinen Willen ist, von andere eingerathen worden, und ich es anstatt des holtzes, Stein substituirend aufs möglichste zu emendiren und von harten umbständen zu befreyen getrachtet, auch die Direction über mich genommen, ist nur die Helfte geschehen indeme anstatt 16 ist der klüftige Stolln nur 8 Ctr. lang verstauchet worden darzu ist diese arbeit in den härtesten Winter vorgenommen, da der letten völlig gefrohren war, und ob man solchen gleich beym feüer oder in Stolln aufwärmen und auftauen ließ, so ist davon doch der gröste Theil Rothweich geworden, womit unmöglich eine gute und standthafte verstauchung hat geschehen können. Zu dergleichen arbeiten gehört die beste und trockenste Sommerszeit, wann man sich etwas standthaftes versprechen will. Meines alls dann ohnmaßgeblichen gehorsambsten erachtens wäre, daß wann man dieses kostbahre und nützliche Werck, in einen vollkommen Standt setzen wolte, müsten die daran sich ereignende mängl ausn grund gehoben und der Teich so zugericht werden, daß das Wasser durch die Kluft, weder in Stolln noch herausen durchsitzen könte, welches auch auf zuempfangende hoche befehle, mit Gott ins Werkh zu bringen herhoffe. Wann dieses geschicht wird schier nicht vonnöthen seyn, daß

steineren Fluder zu verlängern, welches sich aber in währender arbeit auß visitirung des gebürgs wird besser schliesen lassen ansonsten aber wäre die von allen anfang vorgeschlagene verlängerung des Steinernen Fluders biß auf 16 Ctr. unentbehrlich nöthig. Indeme aber sothane arbeit eine bequeme und geraume zeit erfordert, um die zeit zugewinnen und die Wasser zu erhalten, wäre ohne anstandt am rathsambsten, das längst vorgeschlagene, und unter meiner Direction vor zwey Jahren angefangene quer dammel zwischen den großen und kleinen damm um mehr Wasser hinter dem grosen damm zu erhalten aufzuführen; Es wird sich solches in einen Fruh-Jahr oder Herbst reichlich bezahlen, und künftighin wenn auch alles an dem Teich remedirt wird niemahls Schaden, sondern vielmehr bey verschidenen gelegenheiten nützen, daß man nach belieben auf einer oder andere Seite mehr Wasser einlassen und erhalten wird können.

Diese gantze damml möchte höchstens biß 3000 fr. kosten und könte in einen Monath wohl fertig werden. Die Situation der hier angeführten örther nebst andere umständen, wird aus den bey den berichten, befindlichen grund-Riß[677] zu ersehen seyn, dem um mehrer deütlichkeit willen auch die nöthige Profille beyfüge und mich zu gnaden empfehlend beharre.

Eüer Hoch-Wohlgebohre
Schemnitz den 1ten Martii 1746.

gehorsambst untergebenster
S. Mikoviny Ing. Obrist
Wachtmaister und Bergstäd.
Geometra

1746. március 2. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a szélaknai mélység felhagyásáról[678]
Copia

Hoch- und Wohlgebohrner Freyherr
Hoch- und Gnädig-Gebiettender Herr
Herr Obrist Cammergraf

Das gnädige Intimatun, das mich wegen der, in dem die Windschachter tiefe angehenden Berathschlagungs Prothocoll, respective conditionaten Subscription deütlicher expliciren solte, habe mit aller gebührenden unterthänigkeit aufgenommen, gehorsamst dienend; dass ich denen darüber gehaltenen Consultationibus beygewohnt, und auch alldorten ein- und andere pflichtmässige und der unterschrift gleich lautende Considerationes beygebracht, dass wenn sich dermahlen die uncosten nicht höcher, als die Calculi ausweisen, erstrecken; und der Siglisberg ohne dem Schlag von 7ten Sargozi Lauf nicht bestehen kan, so wäre nicht Rathsam, und nicht möglich die Windschachter tiefe aufzulassen. Da ich aber Anno 1741. eben in diser Materiae verfasstes und einen ganz contrairen Endschluss enthaltendes prothocoll mit anderen allhiesigen H. Beambten und Waldburgern unterschrieben, um den Schein zu vermeiden, dass ich in stand wäre in einerley Sache zweyerley, und grad contraire Schlüsse zu unterschreiben, habe mich disen lezten nicht anders, als conditionate, Stantibus videlicet allegatis calculis, und Suppositionibus unterzeichnen können. Je wie weith um die dermahligen von denen vorigen, Calculi, Suppositiones, und Conclusa differiren, wird sich aus Collation diser Zwey-Prothocollen von selbsten weisen.

Calculos anlangend: müssen die Bau- und Unterhaltungs-Kösten bey der Windschachter tiefe, dermahlen eher grösser, als kleiner seyn, weilen der Bau in der tiefe

[677] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/19.
[678] ŠÚBA HKG B 289. 1746. márc. 20.

seith 5 Jahren ist weitschichtiger worden, die gefähle hingegen scheinen vil kleiner zu seyn. Es wird auch in dermahligen Calculation angeführt, dass bey gangbahren feldstangen-Künsten, die Wasserhöbung kostet wochentlich von 5ten bis Erbstolln 444 fr., bey ermangelten teich wasser hingegen mit 4 feüer Machinen sind die uncosten 414 fr., habe also nicht begreifen können, wie die wasserhöbung mit den feüer-Machinen wohlfeiller kommen solte, als mit denen teich-wassern, Zumahl da die Schächt-uncosten in beyden einerley bleiben: die unterhaltung der feüer Machinen scheinet auch kostbahrer zu seyn, als der feldstangen Künste: das wasser falt von Himmel, und lauft aufn Windschacht umsonst, das Holz aber mus um theüeres geld ausn Wald geführt werden. Es mag aber der Calculus fallen wie er wolle, so wird sich doch verbau von etlichen tausenden bey der Windschachter tiefe jährlich äussern, und zwar desto considerabler, wenn man die tiefe von 8ten bis den 5ten Sargozi Lauf rechnet, wie solches aus den Anno 1741. formirten Prothocoll zu ersehen. Solte nun die tiefe von 8ten bis 7ten allein aufgelassen werden, scheinet nicht vor die Mühe zu stehen, könte man aber solche bis auf den 5ten Sargozi Lauf entbehren, kämme eine nahmhafte Erspahrung dem Hochen Aerario zum besten.

Wider die auflassung hingegen der Windschachter tiefe bis auf den 5ten Sargozi Lauf ist der Haubt Anstand angeführt worden, dass wenn die Wasser aufn Windschacht bis auf den 5ten stundten, könte man nicht weder aufn Pacherstollen, noch aufn Siglisberg absincken, und tiefer gehen, eher als man dise zwey puncte berühret, scheinet Erwegungs würdiger Umbstandt zu seyn; dass weilen, wegen diser zweyen tiefen der Windschacht mus bis auf den 5ten unterhalten werden, ob uns jemand nur Berg-Männisch versichern kan, dass die Siglisberger, und Pacherstollner tiefen, tiefer als der 5te Sargozi Lauf so viel ausbeüthe geben wird, als auf dem Windschacht, bis den 5ten jährlich mus verbauet werden? Es mag aber auf dise frag mit Ja oder Nein geantwort werden, behebet sich solche von selbsten, wann man darthun solte, das die Windschachter wasser weder den Pacherstollner, noch der Siglisberger tüfe, schaden, und hindrnus bringen möchten.

Das Erste anlangend wegen den Pacherstolln; ist angeführt worden, dass die Windschachter wasser dem gang nach dem Pacherstollen zusitzen solten: weilen aber das Contrarium die Erfahrung zeiget, Behebet sich diser anstand von selbsten, dan dermahlen ist der Windschacht um 60 Clafter tüfer, als der Pacherstolln, und das wasser fallet dennoch nicht von Pacherstollen dem Windschacht zu, sondern mus in Loco gehoben werden, kan also das Wasser von Pacherstollen nicht aufn Windschacht, so wird auch von Windschacht dem Pacherstolln nicht zusitzen können. Es ist zwar erwehnt worden, dass in denen Windschachter Feldörthern untern 5ten als aufn 6ten 7ten und 8ten gegen den Pacherstolln einiges wasser zuspühren wäre, und solches vermuthlich von Pacherstolln kämme, allein dises ist sehr ungewis denn wenn das wäre, so müste das wasser, wegen den Druckh von so einer grossen höche, vill stärcker und heftiger heraus dringen, und springen, Meines Orths halte solches nur vor ordinari Bergfliesse. Wenn aber auch gewis wäre, dass sothane Feldörtherwasser von Pacherstolln herkämen, so folgete daraus, dass wie viel von Pacherstolln dem Windschacht zusitzet, so vil könte auch vice versa von Windschacht den Pacherstolln zusitzen, weilen aber dises an sich selbsten sehr wenig ist, meritirt kein besondere Consideration. Es wird aber gemeldt, dass man währender Verlängerung der Pacherstollner Laüfe immer näher gegen den Windschacht käme, folgends das wasser erbauen könte. Es ist aber bekant, dass das Mittl zwischen Windschacht und Pacherstolln von keiner solchen tugend seyn, dass man die tiefe Pacherstollner Laüfe, bis unter Windschacht antreiben solte, bleiben sie aber so weith, wie die obere davon, ist keine wasserbruch zu besorgen: wann sich aber auch posito, der Casus eraignete, dass die Windschachter wasser den Pacherstolln starkh zusitzeten, solches müste erst in etlichen Jahren geschehen, bis nemlich die Pacherstollner Laüfe, die noch dermahlen in rerum natura nicht sind, sondern erst aliquando werden sollen, den Windschacht sehr nahe kämen, als dan stundte wider frey so weith als nötig, und der Mühe werth wäre zugewältigen,

die gewältigung möchte bey weiten nicht so vil, als die daweil gemachte Erspahrung austragen.

Das anderte anlangend: sin die maisten der Mainung, dass man wegen Siglisberg vil erhebliche ursachen hätte die Windschachter tüfe bis auf den 5ten nicht aufzulassen können; weilen man nothwendig und unentbehrlich einen Schlag von 7ten unter den Siglisberg antreiben müste, theils die wasser tüfer abzuzapfen, theils aber auch die Siglisberger Berg durch die Windschachter Schächte hinaus treiben, und fördern zu können, das dise zwey Umbstände dem Siglisberger Bau unentbehrlich nötig wären, wird niemand in Abrede seyn, den wen die wasser nicht abgezapft werden, kan man nicht tüfer absincken, oder mus man die absinckung mit Pumpen, und hand Künsten von wasser befreyen. Mehr treibschächte auf den Siglisberg sind auch unumbgänglich nöthig, weilen man gemelter massen mit den mittagigen Feldörthern aus Mangel der fördernus nicht, wie sich gebühret, fortrucken kan; Meines aber ohnmassgeblich-geringen Erachtens, könte disen beyden difficultaeten, auch ohne dem Schlag von 7ten und villeicht besser, sicherer und nuzlicher abgeholfen werden. Die Abzapfung der wasser anlangend; bin jederzeit, mit den gewerkhschaften Überreiter H. Zipser einerley Mainung, das es am Rathsambsten wäre, den Schlag nicht von Windschachter gang aus, sondern nur aus den Leopoldi schacht, welcher bereits genugsam abgetiefet ist zu treiben, und die Siglisberger wasser bis auf den 5ten mit den alda befindlichen Künsten zuhöben, so derfte man mit den Windschacht und Siglisberg in der tiefe keine communication machen, dass in allen fahl, das wasser in einer gruben steigen, und die andere davon frey bleiben könte, der anstand dass der Schlag ausn Leopoldischacht, bis auf den Siglisberger gang wetters halber schwer zuführen wäre, machet mir gar keine sorge und wäre leicht zu behöben.

Wegen der Siglisberger fördernus wäre Ich meines orths allezeit der festen Meinung, das es vil besser wäre, in den Mittagigen Feld einen neüen Schacht abzusincken, als die Berg von Sigllisberg bis unter den Windschacht zulaufen, es möchte diser schacht weith oder nahe, an den jetzigen alten, aufgeschlagen und da weil, nur bis auf den 5ten 6ten oder 7ten Siglisberger Lauf, in welcher gegend erst das Mittagige Feld untersucht werden mus, abgesuncken werden, so könte man damit alle die Mittagige, und aus den obern Laufen, fördernus bestreitten, das übrige könte nach Beschaffenheit, unter den alten Siglisberger und Christinaeschacht, und aus der tiefe unter den Leopoldischacht eingetheilet werden, so dass man die Berg nicht erst in die tiefe stürtzen, eine weite Strecken laufen, und als dan vil höcher treiben derfte. Diser Schacht möchte schier mit gleichen Kösten, und gleicher Zeit, als wie der Schlag von 7ten fertig werden können, den der Schlag mus doppelt mit den wetterstolln, bis gegen dritthalb hundert Clafter, das ist Einfach, bis gegen 500 Clafter getrieben werden, da der Schacht 100 Clafter vor die erste untersuchung den Mittagigen Feld genug wäre, als dann könte man solchen nach belieben mehr abtiefen, die unterhaltung des Laufes bis unter die Windschachter Schächt, und die Hundstösser werden auch jährlich nahmhaftes kosten, und wen auch der schlag von 7ten Sargozi Lauf bis unter Siglisberg fertig wäre, so ist doch bemelter Schacht gegen Mittag unentbehrlich, wird aber der Schacht fertig, so hette man den schlag von 7ten gahr nicht vonnöthen.

Aus kurtz angeführten ist deütlich zu ersehen, das die Windschachter tiefe sowohl wegen des Pacherstollens, als auch wegen des Siglisbergs bis auf den 5ten Sargozi Lauf, wie solches in den oft erwehnten Prothocoll Anno 1741. von allen einstimig eingerathen, und vor gut befunden, sicher aufgelassen werden könte.

Ich wolte zwar wüntschen, das ich einen guten Wahrsager, von der Windschachter tiefe abgeben könte; Leider aber! wann alle Situation und Natürliche Ursachen zusammen nehme, kan mir nicht vil profitables versprechen: ich habe dises geringe Sentiment, vor 10, 12 und mehr Jahren frey heraus bekent, welches auch die bisherige Erfahrung leyder bestättiget, und wolte wüntschen, dass ich Künftighin in diser Mainung confundirt werden, und das widerspill erleben möchte. Es ist freylich Weldtkündig, dass der Windschacht in denen

Mittere feldern in vorigen Saeculo vill Millionen ausbeüth gab, zwischen disen aber, der tiefe, und Windschachter Mittagigen feld, ist grosser unterschied.

Dessen aber ohnfracht, masse mir nicht an der Windschachter tiefe eine Sentenz zu sprechen, sondern nach abgelegter Pflicht-gehorsambster Meinung überlasse andere und höchere Iudiciis, wie ich den auch dermahlen der Meinung nicht bin den Windschacht ewig todt zu sprechen sondern nur bey dermahligen schwehren Zeiten, um das Hoche Aerarium zu verschonen, auf eine Zeit, wenn sichs thun lisse, wie bereiths Anno 1741. beschlossen worden, bis auf den 5ten Sargozi Lauf aufzulassen; Daweil aber bey dermahligen Berg sengen einer tiefen Erbstolln anzutreiben, durch welchen man mehr als die halbe Wasserhöbung von gesambten Schemnitzer Werckern abbauen könte, Nachgehends aber, wan es ferner vor Rathsamb- und Nothwendig befunden werden möchte, die tüfe wider gewältigen. Diese gewältigung möchte nicht so vil kosten, als nur ein jährige Wasserhaltung, zumahl da man die wasser nicht halb so hoch von 5ten auf den Vorgeschlagenen tüfen Erbstolln als dermahlen zu höben hette; Wegen Verbrechung der untere wasser zu stehen kommenden Schächte und Laüfe wäre die geringste sorg, in deme mir solche ohne zu verstürtzen, so zu versehen getraun, das sie auch in halben Saeculo nicht zusammen brechen: Wir hetten daweil meines geringen Erachtens, wenn auch die Siglisberger tiefe nicht angegriffen werden solte, genug zu thun, zumahl wann man den gang gegen Mittag auf oben gemelter arth, durch einen neüen Schacht untersucht und angegriffen werden möchte, da allen Bergmännischen Muthmassen nach, Gott und die Natur noch grosse Schätze vor das Hoche Königliche Aerarium in diser gegend vorbehalten, ist was in der tiefe, solches wird uns auch künftig, wohl zu statten, und vil wohl feiller zu stehen kommen, wenn nach zu standen gebrachten tiefen Erbstollen die wasser nicht so hoch gehoben werden därften, den 100 fr. per 99 uncosten zu gewinnen halte nicht vor so profitabl, als per 40 oder 50.

Quoad secundum: Solange, als die Windschachter tiefe aufgehalten wird, ein paar feüer-Machinen von Windschacht aufn Pacherstolln zu transferiren sehe nicht vor möglich, und neüe aufzubauen nicht vor profitabl, solte aber die tüfe aufgelassen werden, wird man nicht alle feüer-Machinen aufn Windschacht brauchen, und als dan könten ein paar aufn Pacherstollen transferiret werden, weilen alldorten die Wasser um 40 Clafter nicht so hoch gehoben werden, und wenn auch künftig nachzustanden gebrachten tiefen Erbstolln der Windschacht wider gewältiget werden solte, könte die gewältigung schier mit lauter Stangenkünsten, weilen die wasser nur halb so hoch zu höben kommen, oder um desto geschwinder fertig zu werden, mit Beyhilf ein paar Machinen gar leichte bestritten werden: und als dann auch bey ermanglenden Teüch-wasser, welcher Casus bey geschener guten Einrichtung sich niemahls eraignen derfte, die völlige wasserhöbung mit drey feüer Machinen gehalten werden könte.

Quoad Tertium: Wegen des in der Reichau zu schlagenden Mittl dammes, welchen allerdings vor gut befinde, da mir ohne dem davon wie auch von übrigen umständen des Reichauer teiches, ausführlich zu berichten ist befohlen worden, wird aus dem zugleich hinmit folgenden Bericht mit mehrere zu ersehen seyn; Dieses wäre als denn was ich etwann bey dem über die auflassung der Windschachter tiefe verfasten Prothocoll zu bedencken, und dem gnädigen Befehl, zufolge pflichtgehorsamst zu eröffnen hette gehabt, der mich zu hochen gnaden empfehlend beharre.

Eüer Hoch-Wohlgebohre

Schemnitz den 2ten Martii 1746.

unterthänig-gehorsambster
Samuel Mikoviny
Ing. Obristwachtmaister, und
Bergstädter. Geometra

1746. március 10. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a szélaknai mélységekről és a Reichaui-tóról[679]

Praes. 20ten Marty
Anno 1746.

Copia

Hoch und Wohlgebhreber Freyherr
Gnädig-gebittender Herr Herr Obrist Cammergraf

Auß der in gestrigen Session auf meine pflicht-gehorsambste opinion wegen auflassung der Windschachter tiefe, vorgelesenen Replic habe vernohmen, dass die allhiesige H. Cameral- und Begrbeambten meine, sowohl Unterschrift, alß darauf gegebene Erclärung, alß eine öfentliche contradiction ansehen wollen. Ich habe mir wohl nichts weniger vorgestellt, alß das meine wohlmeinende Intention so übl außgelegt werden solte, zumahl da ich vilmehr alle Contradiction zu evitiren die vorige, mit dermahligen ganz contraire außgefallenen Mainungen, durch meine unterschrift zu vereinigen in Sinn hätte, dass, wenn nemlich an dem seyn, das dermahlige Calculi ganz anders außweisen, alß vor 5 Jahren, und wenn man dißmahl vil erheblichen ursachen habe die tiefe nicht aufzulassen, wolte auch selbsten der übrigen H. Beambten opinion beypflichten.

Es ist zwar andem, dass ich der Mainung war, dass man die Windschachter tiefe ohne Nachtheil des Pacherstollns, und des Siglisberg auflassen könte, so, dass wenn das wasser in Windschacht bis auf den 5ten Sargozi Lauf stünde, mit den Pacherstollner- und Siglisberger Bau man dennoch so tief, alß man wolte, gehen könte, wie ich es in der erfolgten Declaration dargethan. Wenn aber andere was bessers einrathen, und gründlicher, alß ich, erweisen, dependiret von hochen orthen: was zu verwerfen, oder zu amplectiren wäre; Umb alle weithlaüftigkeit zu vermeiden, möchte dermahlen der von allen zeiten- und orthen zusamengesuchten Lob-Reden des Windschachts nicht gedencken, wann nicht meiner gehorsambsten pflicht gemäß, vor höchst nothwendige Erinnerung erachtete, daß zwischen den Windschacht- und der Windschachter tiefe, in der zeit ein grosser unterschied zu observiren wäre. Die alten in vorigen Zeiten haben billich- und vernünftig den Windschacht vor einen Schatz der Eron Ungarn gehalten, sich auch darinnen nicht betrogen, da ihre gründliche bergmänische hofnung mit vil Millionen außbeüthe ist in Erfüllung gekommen. Weil aber dise Erfüllung schon längst vorbey geflossen, in vergangenen können wir keine neüe hofnung gründen: kan zwar seyn, dass die alten dise hofnung auch in die tiefe gesezt haben, wie den auch vil unter uns diser hofnung waren, dessentwegen ist auch der Windschacht gewältiget, und vil tiefer, alß von den alten, untersucht worden, wie unß aber die 10 jährige Erfahrung gelehret, mit ganz contrairen Erfolg, da wir anstatt angehofter ausbeüth, grossen verbau haben leyden müssen. Ich werde auch dermahlen von allen in der Replic zimlich empfindlich angebrachten Expraessionibus abstrahiren, mich getröstend, dass aller orthen wo nur meine Schrift, wie auch die darauf erfolgte replic gegeneinander gehalten wird, wie ich, oder andere besonnen wären, wird deütlich genug erhellen.

Ich nehme mich zwar von den menschlichen Schwachheiten nicht aus, befleisse mich aber so vil möglich alle dem hochen Herrn dienst nachtheilige contrarietaeten zu evitiren, nach beschafenheit aber der Sache, halte auch vor meine Schuldigkeit, wenn ich heüer andere umstände finde, als vor einen jahre, oder die Sache besser als vormahls eingesehen, und neüe Motiva gefunden, auch mir selbsten zu contradiciren, und von den vorigen abzuweichen. Bedaure aber das sich die Herrn Beamten mit aufsuchung allerhand condradictionen in meinen Berichten umsonst bemühet haben. Es wird angeführt dass ich vor etlichen Jahren die Machinen aufn Pacherstollln widerrathen, und vor besser gehalten hätte die Pacherstollner

[679] ŠÚBA HKG B 289. 1746. márc. 20.

wasser unter die Windschachter Schächte zu leiten, und dorthen zu höben, dermahlen aber solche wider einrathen thätte, feüer Machinen habe freylich widerrathen, auf den Pacherstolln so lange, als solche unter den Contract stünden, weil solche vil höcher zu stehen kämmen. Und wen der Pacherstolln von Windschacht aus nur von den 5ten Sargozi Lauf, nach gehöriger ebensohl völlig untertiefet wäre, bin noch der Mainung, dass die 17 bis 20 Clr. um welche der Bieberstolln aufn Windschacht höcher, nicht zu achten wären; da aber die Pacherstollner wasser erstlich bis Windschacht 23 Clr. fallen, folgendts nebst der höhe des Biberstollner Erbstollen 40 Clr. höcher dorthen gehoben werden, meritiret grössere Consideration. Nach geschehener aber Überlegung hab mich auch dermahlen deütlich genug expliciret, dass zwey Windschachter feüer Machinen aufn Pacherstolln zu transferiren nicht vor rathsam- und möglich, neüe aber aufzubauen nicht vor profitabl halte, folgends habe weder vormahls- noch dermahlen einen feüer Machinen Bau aufn Pacherstolln directe eingerathen, wie mir also eine Contradictio in disen fall angemasset werden kan, lasse zu beurtheilen.

Viellweniger kan mir vor eine Contradiction ausgeleget werden, dass ich die befürchtung einer gefahr beyden Reichauer stolln nicht zulassen, die reparation aber gleich wohl einrathen wolte. In meiner Schrift habe clar dargethan, und zwischen einer grossen gefahr- und Schaden wohl distingvirt, dass disen zwar rathsam abzuhelfen, jene aber gar nicht zu befürchten wäre.

Übrigens muß gestehen, dass mich in dem wegen des Reichauer Teüch- und stolln gehorsambst eingereichten bericht, einiger harter Expression habe bedinnen müssen, welche aber wider meinen willen sind abgezwungen worden, denn da die H. Beambten in ihren Bericht anführen, es wäre bereits bey den Reichauer stolln alles was ich wolte, geschehen, aber umsonst, worauf ich replicirt, dass von dem, was ich dabey gewolt hätte, nicht das geringste, von dem aber was andere ohne meinem Consens eingerathen, welches ich, weil man davon nicht abweichen wolte, einiger massen verbessert, und die effectuation auf mich genohmen, nur die helfte geschehen wäre. Ob ich nun in obbemelten Bericht dise meine declaration deütlich genug wie mirs- und andern zu verstehen seyn expliciret, muß dennoch erfahren, dass die H. Beambten meine worth auf einen gantz contrairen Sensum zu detorquiren, und dadurch andere ehrliche Leüthe wider mich aufsetzen wollen, vorgebend: ich beklagte mich, es wäre bey der verstachung des stollns nicht das geringste, was haben wolte, geschehen, folgends müsten die dabey bestelt gewisene H. Überreither wider mich klagen, und Satisfaction begehren, als wenn sie nicht alles was ich angeordnet, gethan hätten. Mein Bericht aber zeiget clar genug, dass die verstauchung des stollns ist nicht das jenige was ich gewolt hätte, sondern was andere eingerathen, und ich die effectuation auf mich genohmen, bey welcher sich die dabey bestellt gewesene Überreither redtlich und fleisig aufgeführt, auch in allen ihre Schuldigkeit gethann, weil aber wegen angeführten ursachen, dise arbeith nicht zum völligen standt, das ist 16 Clr. lang kam, melde, das da von nur die helfte geschehen. Wenn aber auch völlig zu standen kämen, und nicht gerathen möchte, könte mir niemand die Schuld beymessen, weil ich solches niemahl eingerathen, sondern da man davon nicht abweichen wolte, um auch ander Leüthe ihre Intention zu secundiren, habe anstatt der hölzernen fluder, steineren substituirt, kan also niemand sagen, dass der stein daran Schuld wäre, dass das wasser dennoch durch die Klüfte des gebürgs dringe, und den angestauchten Letten auswasche, denn dises wäre eben so, ob steineren- oder höltzeren- oder kupfernen fluder eingestaucht wären, geschehen.

Ich melde auch in meinem Bericht deütlich, dass, wenn an mir gestanden wäre, hätte die Sache gantz anders angegrifen und getrachtet, das wasser in die Kluft nicht hinein zulassen, anstatt das bereits durchdringende zu verstauchen, und dises ist, was ich jederzeit dabey gewolt hätte, davon aber ist nicht das geringste geschehen: daß ich dises gar oft gemeldt, und mich darzu angetragen, erinnern mich gantz wohl, dass die H. Beambten melden, sie wüsten nichts davon, zu vergessen ist menschlich: unter andere aber habe solches

in einer besonderen Anno 1743. in fruh Jahr erstatteten gehorsamsten Bericht vorgestelt, und alles vollkommen zu remediren, versprochen, bin auch wegen der modalitaet öfters befragt worden, man hat auch von mir verlangt solche schriftlich aufzusetzen, wie den auch disesmahl mir solches Eüer Hochwohlgebohre gnädig anbefohlen, wie ich mich aber bereits mündlich ercläret, dise modalitaet voraus zu beschreiben, ist keine Möglichkeit, weil es unmöglich ist, die inwendige Structur des gebürgs, die beschafenheit, ursprung, und connexion der Klüfte voraus zu sehen, vil weniger, also auch die remedur zu denominiren, sondern nach empfangenen gnädigen befehl, mus erstlich das gebürg auf gehörige arth, auch mit grosser arbeith und mühe untersuchen, und alß dann, in den entdekhten Mangl gebührend zu remediren trachten. Lebe aber der Hofnung es möge vorkommen ein Casus, wie er wolte, demselben mit der Hülfe Gottes standhaft abzuhelfen, gleiche beschaffenheit hat es, dass ich darauf erforderliche uncosten unmöglich benennen kan, denn es kan seyn, dass die gantze sache mit 2 biß 3000 fr. abgeholfen wird, kan aber auch seyn, dass man so grosse arbeith darbey findet, dass auch 7 bis 8000 fr. darauf gehen. Wann ich aber dennoch was beylaüfiges benennen solte, vermeine dass mit 3 bis 4000 fr. der ganzen Sach abgeholfen werden könte, welches in ansehung dises kostbahren und nuzlichen werkhes anzuwenden, wohl vor die mühe stünde.

Auf die Replic aber wider zukommen, gestehe, dass mir am schmerzlichsten dabey gefallen, dass zu belohnung des ausgeführten grossen Reichauer teich-baues, dabey bezeügten grossen fleisses, mühe, vilen schönen neüen standhaften angebungen mir einige pur erdachte versehen vorwerfen wollen, dass ich nemlich den waasen zu vil weggenohmen, und die Klüfte entdekht hätte, wo die andere auf disen gedanken villeicht niemahls kommen wären, wenn ich solches gleich nach meiner anstellung zu Schemnitz bey den Bau des Pachomii-teichs nicht angezeigt hätte, dass die wegnehmung des waasens in denen teichen sehr schädlich wäre, welches principium ich den auch bey den Reichauer-teich-bau genau observirt, und wider disapprobation aller andere die damm mit weniger berührung des waasens angelegt, in der gegend, wo die letten Kluft durchstreichet, ist gar kein waasen gerührt worden, ausgenohmen, wo man nothwendig die fuhrweege auf den damm hat machen müssen. Ander orthen, wo ich es nicht schädlich erachtet, hat der waasen weggenohmen werden müsten, den sonsten hätten wir keine Erden auf den damm bekommen, da ohne dem die Intention war, die damm Erden aus dem Teüch zu nehmen, nun zugleich solchen mit der ausführung zu vergrössern, es ist wahr, dass ich bey Einlegung der Rinnen über einen halben schuch ofner Klüfte in der Seithen des gebürgs angetrofen, welche weil mir ins gesicht sind gekommen, habe so remediret, dass dadurch kein tropfen wasser durchgehet, ich hätte mir vor das gröste glückh geschätzet, wenn zur Zeit des Reichauer Teich Baues iemand von H. Beamten, so, wie sie in der Replic vorgeben, mir mit guten Rath an die hand gangen, und mich was bessers reflectirt hätten, von dergleichen gefälligkeit aber weis ich nichts, wohl aber, dass sie bey abweesenheit Eüer Hochwohlgebohre ohne mich zu befragen, und sich von mir zu informiren, allerhand den teich-bau nachtheilige befehle ausn Cammerhoff in die Reichau geschikht, und dise möchten villeicht eher einige Mangl bey den Reichauer teich-bau verursachet haben. Ich habe solches Eüer Hochgebohre gleichselbigesmahl in den wochentlichen Bericht von 8ten bis 11ten Junii Anno 1740 da hoch selben in der Muraner glaßhütten sich aufheilten, gehorsamst vorgestellet, mich beklagt, und solenniter protestirt, dass wann sich ein fehler bey der arbeith ereignet, mir nicht zugeschrieben werden solte.

Weilen die mir aller nothwendigsten Leüthe, welche ich aus den Schlesischen teich-grabern meisten ausgeklaubt, zu dem Ende, dass sie auf den damm, und dessen Seithen, und grund achtung geben solten, damm-Richter genennet, und täglich nur um 3 xr. als gemeine arbeither höher gelohnet, durch die alhiesige Herrn Beambten, ohne mich darüber zu vernehmen, sind cassirt worden, Eüer Hochwohlgebohre haben als dan gleich auf meinen vortrag die anstellung sothaner Leüthe gnädig anbefohlen, unter dessen aber, bis die Brife von

Muran hin und wider gangen, hat bey der arbeith an nöthiger absicht gefehlet, denn meinen augen waren nicht genugsam, unter so vil tausend Persohnen uberall zugleich nachzusehen. Wie den auch würklich um dise Zeit herum, weil bis dahin, wie ausangeführten Berichten erhellet, alles wohl von statten gangen, muß an der Seithen des gebürgs was versehen worden seyn.

Dem kleinen Mittl dam, war ich niemahls zu wider, wohl aber anfangs vorgestellt, dass wann dem wasserdurchgang durch die Klüfte, anderst standhaft abgeholfen wurde, wäre dises daml nicht absolute nöthig, da aber dise abhelffung nicht geschehen, habe dises damml starckh urgirt, und auch vor erfolgter Bewilligung Sub Sperati anzufangen eingerathen, selbsten ausgestekht- und angeordnet. Dem Rucken- oder sattel des gebürgs zwischen denen Zwey Reichauer-teichen habe gar nicht berührt, wohl aber das darauf befindlichen runde hügerl, weil solches purer felsen war, und ich die steine auf die damm Mauer brauchte, etliche Clafter lang weggenommen, das weggenommene aber, war ohne dem maisten Rogluh, mit den krampen weggearbeit, so das bey aufführen des damls hätte weg kommen müssen. Es sind sehr wenige schus mit dem Sprengen darauf geschehen, solche, weilen hoch auf den hügl waren, haben das gebürg nicht erschüttern können, welches, wenns mir fest ist, auch mit vil hundert sprengen unter sich tief, nichts leydet. Das sprengen in den Stolln hätte eher was zur Erschütterung beytragen können, solches aber hat nothwendig geschehen müssen, und meines Erachtens schlechten schaden zugefüget hat. Dise sind als dann meine wenige, und mit der vorgelesenen Replic mir recht abgezwungene gehorsambste vorstellungen, indeme ich mir vil grössere freüde mache in gröster Einigkeit dem Allerhöchsten Herrn dienst zu befördern, und alles in der gütte abzuhandlen, als einen unwillen bey jemanden zu erwecken, der mich gnädigen Protection unterwerfend beharre

Eüer Hochwohlgebohre

Schemnitz den 10ten Martii Anno 1746.

gehorsambst-untergebenster
Samuel Mikovini
Ingenieurs Obristwachmeister
und Bergstädter. Geometra

1746. április 9. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a selmeci bányahivatalnokoknak a Reichaui-tóról[680]

praesent. den 9ten April
1746.

Hochedlgebohren
Hochgeehrteste Herrn Ober Baembten

Aus den mir communicirten gnädigen so wohl Obrst-Camergraflichen, als einer HochLöblichen Hof-Comission Befehl, habe vernommen; was maßen des auf den Sattl zwischen beyden Raichauer-Taichen, längst eingerathenen und angefangenen kleinen Dammes, völlige ausführung und verfertigung unter meiner Direction, ist gnädig resolvirt und anbefohlen worden, und zwar so bald, als es nur das Wetter leidet den Anfang davon zu machen. Es hat sich zwar dieses früh Jahr zimlich gut eingelaßen, doch was vor Witterrung erfolgen möchte, kan Niemand voraus wissen, folgends läßet sich auch die zeit, wenn man sothane Arbeit anfangen soll, voraus nicht determiniren, den in Unbequemen Wetter aufn Tag geht die Halbe Zeit verlohren da man aber ohne dem keine frembde Arbeiter, sondern lauter Häuer darzu appliciren wird, kan die Anstalt zu dem Anfang der Arbeit, wenn nur sonsten die requisiten fertig und vorräthig, und das Wetter dazu tauglich auch in 24 Stunden geschehen.

[680] ŠÚBA HKG Ord. 1746. ápr. 25. No. 45.

Die requisita dazu müßen nach der Menge der Arbeiter reguliret werden, nemlich auf 100 Mann bis 50 Laufbaren, 50 Krampen 50 Kratzen 50 Staucher, damit von ieden zeüg etwas in vorrath zum auswechseln bleibet: die Letten und Erden muß meisten von weiten darzu geführt werden, welches viel würtschaftlicher mit denen Kästen geschehen möchte, könten also auf 100 Mann 16 Kasten bestellt werden, die Auflader auser diesen 100 Mann darzu verstanden. Meines Erachtens könte diese Arbeit mit 200 Persohnen am füglichsten vorgenommen werden, man kan aber wohl auch doppelt so viel, mit Nutzen anlegen, mit mehrere Arbeitern wird eher, und mit weniger späther fertig; komt also darauf an, wie viel Heüer aus der Gruben herausgenommen und entbehrt können werden. Die fuhrleüth anlangend, könten meines geringen erachtens aus denen Gäng fuhrleüthen genommen werden: welchen auch bey zeiten kan angedeüt werden, daß sie die Kästen fertig hätten, um auf ieden Befehl sich stellen zu können; Wenn als denn der Anfang gemacht werden soll; wird die Zeit lehren, wens Wetter leidet, gegen den 18 oder 26 praesentis oder gar nur mit Anfang des Monaths May. Da dieser Bau imediate meiner Dierction von Einer Hohen Instantz ist gnädig anbefohlen und anvertrauet worden: lieget mir ob, demselben in persona zu dirigiren und täglich dabey zu seyn ob ich nun die zeit hin in loco wohne, oder nur aus der Stadt täglich hinreite, ist einerley Mühe und Cösten, weil ich in beyden Fällen, die Pferd dabey unterhalten muß. Soll aber der Hohe Herrn-Dienst oder andere unentbehrliche affair erfordern, daß ich davon welchen Tag ausbleiben müßte, werde meinen substitutis, was daweil zuthun wäre hinterlaßen; und auch nicht anders, als wenn es seyn kan von der Arbeit Persönlich ausbleiben. Der H. Weinmar ist mir ohne dem von Einer Hohen Instantz substituirt, welcher in meiner gegenwarth und abwensenheit seine Obliegenheit thun wird; dabey aber wäre unentbehrlich, noch ein guter Aufseher nöthig, darzu wäre mir am liebsten der allhiesige Camer-Einspainger Delphini, weil Er schon zimliche Erfahrenheit dabey hat, und Ich von seinen Fleiß, Treüe und Tüchtigkeit aus der Erfahrung überzeiget bin. Bey den Zeüg muß such besonderer Schreiber, der solchen ausgiebt, einnimt, und verrechnet bestellt werden. Weil die Anzahl der Arbeiter nicht allzugroß, und aus lauther allhiesigen Heüern bestehen wird; wird auch die Copaj, nicht groß und Mühsam werden Ich vermeyne daß solche der H. Wainmar um neüe Uncösten zu erspahren führen könte, und zwar um desto füglicher wenn zu der Aufsicht noch der Delphini angeordnet werden solte. Diese scheinen die Haupt Umstände zu seyn, welche Pflicht und Befehlmäßig habe schuldigst zu melden gehabt; übrige vorfallenheiten, werden ich nach Beschafenheit die Umstände leichter reguliren laßen.

Womit beharre.
Meiner Hochgeehrtesten Herrn Ober Beambten
Schemnitz den 9. Apr. 1746.

Pflichtschuldigster
S. Mikoviny

1746. április 23. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Kolpachitóról[681]

Hoch und Wohlgebohrene Frey-Herr
Hoch und gnädig gebietender Herr
Herr Obrst-Camer Graf

Da: Hoch Wohlgebohre Gnädigen Befehl zu folge habe mich, den 21 praesentis mit den allhiesigen Cameral-Ober wie auch meisten Herrn Berg-Beambten nacher Gollbach begeben und mit Ihnen alldorten den Schadhaften und, durchgebrochenen Taich-Damm,

[681] ŠÚBA HKG B 290. 1746. máj. 30.

sowohl, als auch die andere zwey bis drey zum Taichen abgesehene Örther und Gelegenheiten betrachtet, und was ferner dabey zu thun wäre, gemeinschaftlich überleget. Wir sind darinnen schier alle eins worden, daß weilen diesen shadhafte Damm dennoch reparirt zu werden meritiret in deme wenn auch gar nichts von dem damm übrig stünde, die Situation und Gelegenheit doch unter allen andere vorgeschlagenen die schönste wäre, daß man solchen rechtschafte und ausn Grund repariren, und alsden nach wohl versicherten fundament, den damm mit einer Mühe um ein par Clafter erhöhen solte. Diese Erhöhung kostete respectu eines neüen Taiches nicht viel, und faßete doch mehr Waßer als einer von denen neü projectirter Taichen. Der Schaden dieses Damms bestehet in dem, daß sich das Waßer in der Gegend der Rinen durch den Damm durchgefressen und mit einen Strom mehr als 36. Eisenstarck herauszurinnen angefangen; um nun größers Unglück zu verhütten, hat man noch darzu alle beyde Münich gezogen, daß das Wasser desto geschwinder, abrinnen solte: wie der auch inner halb 4 tagen ist der gantze Taich leer worden. Und ohneracht bereits der Taich völlig leer ist, so scheinet der Schaden immer größer zu werden, in dem auch vergangene Nacht mitten in den damm ist ein großes Loch eingebrochen, weilen der Grund ist ausgewaschen worden. In diesen constitution ist der Taich völlig unbrauchbahr; mit einer geringen flickerey wird dabey nichts gedienet, weilen davor Niemand gutt sprechen kan: Wäre als den rathsamer eine rechtschaffene reparation vorzunehmen und den Grund quasi de novo anlegen. Welches ob zwar viel beschwerlicher zu thun wäre als einen neüen Taich anzulegen weilen aber der damm schon stehet werden dadurch doch mehr als 20000 fr. erspahrt, als wenn man einen gantz neüen damm hier oder anderwärts bauen solte; verhoffe aber und getraue mir mit Gott ob gleich mit denen größten Beschwerlichkeiten aus diesen zerrißenen einen so guten und Standhaften Taich zu machen, als ein ieder neügebauter. Daß gestauchte müßte von Grund aus neü zugelegt und erweitert werden, so daß wenn auch der alte Damm völlig nichts nutz wäre die neüe arbeit das Wasser halten müßte, und den alte damm respective zu den neüen nur ein Sturtz abgeben solte. Die Rinen müßten auch cassirt und von den Orth wo sie ertzt liegen in die Seite des Gebürgs transferirt werden. Die übrige Umstände wird man erst in Angreiffung der Arbeit wahr nehmen.

Die Standhafte reparation dieses Taiches möchte sich laut des beygelegten Uberschalgs bis 19700 fr. belaufen.

Hingegen wenn der Dam so reparirt wäre könte man solchen wenigstens um 2 Kl. gantz sicher und ohne Befürchtung aller Gefahr ins künftige erhöhen. Diese Erhöhung möchte kösten laut des Uberschlags bis 7600 fr. welche aber viel mehr ausgebete als ein ander auch mit 40000 fr. neügebauter Taich.

Die Situation so wohl dieses als der andern vorgeschlagenen Taiche ist aus den beygefügten Rieß[682] zu ersehen.

Womit mich zu Hohen Gnaden empfehlend beharre.

Eüer Hoch Wohlgebohre

Schemnitz den 23. Apr. 1746.

Unt. gehorsamster
Sam. Mkoviny
Ing. Obrst Wachtm.
und Berg. Geom.

Schemitz den 23. Apr.
1746.

[682] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/10.

Überschlag

Der Theils zur reparation, theils zur Erhöhung des Golbacher Taichs nöthigen Unkosten.

		fr.	xr.
1.	Ein Stolln, um das Waßer aus den Grund abzuzapfen 30 Kl. lang sambt Gezimmer a 20 fr.	600	
2.	Das Waßer aus den Grund abzuführen, oder auch auszupumpen	200	
3.	Den neüen Grund zu graben 240 C. Kl. per 2 fr.	480	
4.	Die Stein Mauer abzuraumen	300	
5.	1680 Cub. Kl. Neügestauchte Lette per 6 fr.	10080	
6.	1440 Cub. Kl. neüen Sturtz per 2 fr.	2880	
7.	360 Cub. Kl. Mauer-Steiner per 2 ½ fr.	900	
8.	30 Kl. neüe Rinen samt einlegen Kl. a 10 fr.	300	
9.	Zurichtung des Münichs und der zugehör	100	
10.	Den neüen Rinnen-Schram ausgegraben 600 Cub. Kl. per 1 ½ fr.	900	
10.[!]	Dieser Schram zuzustauchen 300 Kl. lette per 6 fr.	1800	
11.	Den Sturtz darzu 300 Kl. per 2 fr.	600	
12.	Zeüg und Schmied Costen beyläufig	1000	
13.	Besoldungs und zufällige Uncösten ohngefehr	1000	
	Reparations Cösten Summ.	21140	

	Erhöhungs Uncösten auf 2 Kl.	fr.	xr.
1.	480 Cub Kl. Lette a 6 fr.	2880	
2.	1920 Cub Kl. Sturtz a 2 fr.	3840	
3.	160 Cub Kl. Stein a 2 ½ fr.	340	
4.	Schmiedt-Zeüg und Besoldungen	500	
	Summa	7600	
	Summa so wohl der reparation als Erhöhung	28740	

Diese Teich Reparation könte mit 600 Persohnen und 100 Fuhr Kasten innerhalb 20 Wochen fertig werdn.

Auf 600 Persohnen wäre Grabzeüg nöthig

Krampen	300
Kratzen	300
Stancher	400
Lanfbahren	300

S. Mikoviny

N. 1. Überschlag

Des dambs bey denen Pöcken untern dorf Kollbach 6 Clafter hoch über die Pöckh

		f.	xr.
1.	3631 Cubic Clafter Letten, weillen solche weiter zuführen kommet a 7 ½ f.	27232	30
2.	4832 Sturtz Erden Cubic Clafter a 2 f.	9664	
3.	820 Cubic Clafter grundt graben a 2 f.	1640	
4.	400 Cubic Clafter drocken stein Mauer a 3 f.	1200	
5.	25 Clafter lange Steinerne Rinnen a 12 f.	300	
6.	4 Centen Metall zum Minich a 60 f.	240	
7.	Zurichtung der Minichs samt Holtz und Eisen	100	
8.	Rinnen legen und Rost	250	
9.	Schmidt, Eisen, undt Holtzzeüg	1200	

10.	Besoldungen		1000	
11.	Beyderseits grosse abschläg		1000	
12.	Haüser undt grundstückh		500	
13.	Wasser biß zum Pöcken zu halten		300	
		Summa	44626	30

Dieser Teüch möchte ohne allen zugang 9 Eysen starckes wasser halten auf 125 täg.

S. Mikoviny

Dieser dam ist in Rieß mit A bezeichnet.

N. 2. Überschlag

Des Mitten in dem Kollbacher dorff Projectirten Teich dambs.

			f.	xr.
1.	10897 Cubic Clafter gestauchte Letten	a 6 f.	65382	
2.	11411 Cubic Clafter Sturtz Erden	a 2 f.	22822	
3.	1100 Cubic Clafter grund zu graben	a 2 f.	2200	
4.	45 Clafter lange Rinnen von Stein oder Holtz	a 12 f.	540	
5.	4 Centen Metall zum Minich	a 60 f.	240	
6.	Zurichtung des Minichs samt holtz und Eisen		150	
7.	Rinnen legen, undt Rost		350	
8.	1000 Cubic Clafter drockene stein Mauer	a 3 f.	3000	
9.	Vorn Schmidt, Eisen, undt Holtzzeüg		2000	
10.	Besoldungen		1500	
11.	Beyderseits grosse abschlag graben		1000	
12.	Haüßer undt grundtstücker		1000	
		Summa	100184	

Dieser Teich möchte ohne allen zugang 9 Eisen starckes wasser halten auf 247 täg.

S. Mikoviny

Diesen Damm ist in Rieß mit B. bezeichnet.

Nro. 3.

Überschlag

Des unter dem Gollbacher Teüch anzulegenden damms undt zwar:

I. Wann der damm dem gebürg gleich geschlagen werden solte, stünde dessen Wasser umb 1 Klafter hocher, als in dem alten Teüch; darzu erforderliche unkosten.

			f.	x.
1.	4306 Cubische Cltr gestauchten Letten	a f. 6	25836	
2.	5391 Cub. Cltr Stürtz Erden	a 2	10782	
3.	1232 Cub. Cltr Grundgraben	a 2	2464	
4.	424 Cub. Cltr Stein Mauer	a 3	1272	
5.	36 Clafter Steinerne Rinnen	a 12	432	
6.	4 Centen Metall zum Minich	a 60	240	
7.	Minich zurichten, Holtz und Eysen		120	
8.	Rinnen Schram zu graben und Rost zu legen		300	
9.	Schmidt, Eysen, undt Holtzzeüg		1300	
10.	Besoldungen		1200	
		Summa	43846	

Dieser Teüch möchte ohne allen zugang halten 9 Eysen starckes Wasser auf 90 täg.

NB. Wann der alte Golbacher damm um 5 schuch erhöhet werde möchte, hielte ebenso vil als diser.

Disen dam ist in Rieß mit C bezeichnet.

II. Wann diser teüchdamm um eine Clafter als daß gebürg, oder umb 2 Clafter höher als der alte Gollbacher Teüch geschlagen werden solte; kostete die obere Clafter, nebst denen seithen dämml

			f.	x.
1.	600 Cubische Clafter gestauchten letten	a f. 6	3600	
2.	505 Cub. Clter Sturtz Erden	a 2	1010	
3.	160 Cub. Clter Grundgraben	a 2	320	
4.	100 Cub. Clter Stein Mauer	a 3	300	
5.	Shmidt, Eysen, Holtz, und Besoldungen		300	
		Summa	5530	
	Darzue die vorhergehende Summam		43846	
		Summa	49376	

Dieser Teüch möchte ohne allen zugang auf 9 Eysen Wasser halten 111 täg.
NB: Wann man den alten Gollbacher Teüchdamm repariret undt umb 2 ½ Clter erhöhet, wirdt aber so vill Wasser halten, als diser, undt kostete baldt halb so vill.

III. Wann eben diser Teüchdamm nur so hoch als dermahlen der alte Gollbacher gewesen, geschlagen werden sollte: kostete solcher.

			f.	xr.
1.	3556 Cub. Clafter Letten	a f. 6	21336	
2.	3891 Cub. Clter Sturtz Erden	a 2	77823	
3.	900 Cub. Cltr Grundgraben	a 2	1800	
4.	349 Cub. Cltr. Stein Mauer	a 3	1047	
5.	30 Clter Steinerne Rinnen	a 12	360	
6.	4 Centen Metall zum Minich	a 60	240	
7.	Minich zurichten, Holtz, undt Eysen		100	
8.	Rinnen Schram, Rost undt Einlegen		250	
9.	Shmidt Eysen, undt Holtzzeüg		1000	
10.	Besoldungen		1000	
		Summa	34915	

Dieser Teüch möchte ohne allen zugang 9 Eisenstarcker Wasser halten 67 Täg.
NB Wann der alte Gollbacher Teüch repariret, undt um ½ Cltr erhöhet werden soll, wirdt eben so vill halten.

S. Mikoviny

1746. május 14. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichaui- és a Kolpachi-tavakról[683]

Praes. 17. May.
Anno 1746

Hoch und Wohlgeborener Frey Herr
hoch und gnädig gebietender Herr
Herr Obrst Cammergraf

Die beyde arbeiten so wohl in der Reichau als zu Gollbach gehen wohl von statten; in der Reichau sind wir schon actu um halbe Klafter höher, als der Teich, durch dem ietzigen graben angelaßen werden kan. Weil man aber höheren graben machen kan, kan auch der damm hoher geführt werden. Wegen ausfertigung der Gollbacher Rießen, habe nicht zeit gehabt in der Reichau, alles zu übermeßen, will aber eills Gott Morgen vornehmen, und nach

[683] ŠÚBA HKG B 290. 1746. jún. 25.

befund der sache alles gehorsamst berichten. Die arbeit ist ansonsten in allen stucken gutt von statten gangen. (Zu Gollbach ist der Schram bereits, biß an dem orth, wo der neue damm vorgeschlagen worden fertig; der grund ist so gutt und so fest, daß man ihm nicht beßer suchen kan, continuirt auch gegen den alten damm, und allen augenschein nach, wird immer beßer, welches aber die weitern grabung erweisen wird.) Die Rieße von der Gollbacher gegend (an welchen mit aller force ist geanbiet worden) samt denen überschlägen folgen hinbey. Das ärgste ist daß einen, bey denen vielen schönen Teich gelegenheiten, die wahl weh tuth. Ferneren Erfolg werden gehorsamst berichten, mich zu gnaden empfehlend

Ewer Hochwohlgebohre
Schemnitz den 14. Maj. 1746.

Unt. gehorsamster
S. Mikoviny
Obristw.m.

1746. május 19. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichaui-tó harántgátjának építéséről és a Kolpachi-tóról[684]

Praes. 20ten May
Anno 1746.

Hoch und Wohlgebohrner Frey Herr
Hoch und gnädig gebietender Herr Herr

Die Reichauer arbeit ist bißhero wohl von statten gangen, von dem damm wenn keine verhundernuß einfallt wird biß vorstehenden Pfingst feuertägen, nicht viel übrig bleiben; Es wird dieser damm, dem Haupt-damm gleich hoch kommen, so daß man den Teich völlig voll wird anlaßen können. Der graben hingegen muß vollig ungeändert und anders neu gemacht werden, wie anfangs, auf dieses concept niemand gedachte. Was vor modalität und vortheils mich dabey bedienen muß in loco selbsten, wirds sichs beßer weisen, als ich es hier beschreiben kan, denn der eine Stollen ist etwas zu minder deßen ohneracht, wird der graben so zugericht, daß der Teich wie gedacht voll angelaßen werden kan. (In Gollbach continuirt man mit dem Schramm, der grund ist durchaus schön, fest, und gutt. Der Schram ist schon in der gegend wo der neue damm ist proiectirt worden fertig, wird aber noch etwas weiter gegen dem alten damm verlängert, damit uns in ieden fall zu statten kommen kan.)

Nach wohl bestellten und in gutten gang gebrachten beyden arbeit, habe die zeit ersehen, mich auf etliche wenige Täg in das Glaßhüttner Bad begeben zu können, welches die Sorg vor meine gesundheit, nach so vielen ausgestandenen strapazze höchstens erfordnet, und weiterhin vieleicht möchte mir noch größere arbeiten anbefohlen werden. Es ist zwar schier einerley ob ich zu Schemnitz oder in Bad mich befinde, indeme ich die arbeit so wohl von hier als von dorten besorgen und so oft als meine praesente nöthig sein wird mich hin begeben werde. Welches aber habe Ewer Hoch Wohlgebohre Pflicht gehorsamst melden, und um gnädigen consens darzu bitten wollen, verhofend, damit an meiner Schuldigkeit nichts zu verabsaumen. Der mich zu hohen gnaden empfehlend lebe.

Ewer Hoch Wohlgebohre
Schemnnitz den 19. Maj. 1746.

Unth. gehorsamst.
S. Mikoviny

[684] ŠÚBA HKG B 290. 1746. jún. 25.

1746. május 28. Selmecbánya Mikoviny Sámuel jelentése a főkamaragrófnak a Reichaui- és a Kolpachi-tóról[685]

Praes. 29. May
Anno 1746

Hoch und Wohlgebohrner Frey Herr
hoch und gnädig gebietender Herr
Herr Obrist-Camergraf

Wie ich in meinem vorigen gemeldet, und zugleich um eine Erlaubnuß gehorsamst angehalten, habe mich zwar, vor 8 Tagen in das Glaßhüttner Bad begeben; dabey aber in allen meinen Schuldigkeit so zu observiren getrachtet, als wann ich würcklich zu Schemnitz wäre. Denn außer daß ich meinen subordinirten genugsam instruction hinterlaßen, bin niemahls von den mir anbefolenen arbeiten, über drey Tag längen ausgeblieben. Wie mich denn auch gestern herein verfügt, die Raichauer arbeit betrachtet, und heute zu Golbach gewesen. In der Raichau ist alles wohl von statten gangen, der damm ist fertig biß auf 2 Schuh, da Er den großen gleich hoch werden sollte. Die sohl des neuen erhöfen grabens, ist auch meisten ausgearbeit, so das nach denen feuertagen der damm in 3 biß 4 tagen auf die stelle fertig, und der graben auch in kurtzen zeit, eingesenckt, verstaucht und völlig vertig wird. Es hat sich alles wohl geschickt, und gutt zurichten laßen, daß man den großen Reichauer Teich blattal voll anlaßen kan. In Gollbach, habe den grund durchaus beßer als man hätte vermuthen können gefunden, unter dem alten damm, ist lauter festen und gäntze, welche wohl kein tropfen waßer durchlaßen kan. In der gegend wo der neuen damm unter dem alten ist vorgeschlagen worden, ist der grund überaus gutt. Mit weniger es mag zu Gollbach resolvirt werden was es wohle, an dem grund hab ich kein anstandt und kein bedencken. Der Junge H. Kayling ist bereits bey mir, ich werde äuserst trachten, wegen seiner instruction, der hohen verordnung gemäß nachzukamen. Der mich zu hohen gnaden empfehlend beharre.

Ewer Hoch Wohlgebohre
Schemnitz den 28. Maj. 1746.

Unt. gehorsamster
S. Mikoviny

1746. június 6. Szklenófürdő Mikoviny Sámuel levele Keyling János Ádám pénztárosnak[686]

Wohl Edlgebohrener
Hochgeehrtester Herr Einnehmer

Ewer WohlEdlgebohre verlangen habe durch dem Her Wainmayr vernommen, daß ich etwa die Rieße und maßerey von denen Steineren Rinnen entwerfen möchte. Allein wie man dergleichen Rinnen auf verschiedene arthen machen kan, und nach beschafenheit des grundes legen muß, alle umstände dabey zu bemercken, müßte gantzes Systima davon Schreiben, und auf die letzt, nach beschafenheit des anzulegenden Teiches möchte sich vieleicht keine von beschriebenen arthen Schicken, sondern müßte solche aus eine gantz besondere manier machen. Sehe also weder nicht vor möglich, weder nicht vor nöthig, die beschreibung, und ausrießung sothanes fluders denen überschlägen beyzufügen. Es ist genug daß ich solches zu wege zubringen, und um das in den überschlägen specifirtes geld zu verschafen verspreche. Und zwar daß das werck standhaft, und so zu sagen ewigtaurend werden möchte. Komt also pur und allein, auf höhere Orthen an, ob dieses meine project, eine auch zuexequiren

[685] ŠÚBA HKG B 290. 1746. jún. 25.
[686] ŠÚBA HKG B 290. 1746. jún. 16.

anbefolen wird. In etlichen tagen werde mich in die Stadt verfügen, und davon mehres mündlich zu melden die gelegenheit haben. Der mit allen respect beharre

Ewer Wohl Edlgebohre

Glashütten den 6. Jun. 1746.

Schuldigst ergedenste
S. Mikoviny
Owm

1746. július 13. Selmecbánya Mikoviny Sámuel levele a bányahivatalnokoknak arról, hogy az elméleti tárgyak oktatásához nincs szüksége segítőre[687]

praes. den 15ten July
1746.

Wohlgebohrne
Hochgeehrteste Herrn Oberbeambten

Aus dem mir commicirten gnädigen Obrst-Camergraflichen Schreiben ersehe hoch dero, wegen Instruction der Expectanten, gantz besondere rühmlichste vorsorge; welche insonders auch dahin zielet, daß weilen Ich in Ihro Mayestät oder sonst ausgebethenen diensten ofters abwesend zu seyn pflege, und auch in wo mehren mahlen, mit verschiedenen extra verrichtungen beladen bin; ob ich nicht vor rathsam erachtete, daß mir ein Gehülf in der Instruction der iungen Leüthe zugegeben werden möchte, damit die Intention einer Hohen Instantz desto ehender ereicht werden könte in kürtzerer Zeit die iriegen vollkommen zu erudiren, um experimentirte Subjecta wie solche ofters erfordert werden, in der Zeit an der Hand zu haben. Worauf den meines Orths gehorsambst zu melden habe, daß die mir allergnädigst decretirte Instruction derer Kayserlichen Officianten, Expectanten oder andere zu Kayserlichen allerhöchsten Diensten destinirten Personen ist mir so wohl

Erstlich Theoretice in denen Geometrischen Trigonometrischen, Mechanischen, Architectonischen, Äerometrischen, Hidraulischen, Statischen und Hydrostatischen Soliden demonstrativischen Gründen, als auch

Andertens practice in abmessung der Ober und unter irdischen Plaine, weiten und Höhen, construction der Gebäuden, Proportionierung derer Waßer-Künste und, feüer-Machinen, Waßer-Wägungen und fuhrungen und dergleichen, wie auch zur accuraten und saubere Zeichnung und Verfertigung der Riese, an befohlen worden.

Diese nun meine schuldigst gehorsambte Incumbentz habe iederzeit sowohl vollkommen als auch in kurtzer Zeit ins werck zu stellen getrachtet, weßentwegen den auch, meinen Lectiones auf zwey Jahr oder zwey Winter eingetheilet, um in dem Ersten die fundamenta Algebraica, Geometrica und Trigonometrica in dem andere aber die Statica, Mechanica und Hydraulica, meinen Scholaren bey zu bringen: wehrend tradiren habe allezeit die Theoriam auf die Praxie applicirt und wo oder wie ieder demonstriter Satz in Praxi zugebrauchen, und nöthig wäre gezeiget, auch gemeiniglich die letzte etliche Wochen zur puren Praxi angewendet, und mit gemeldten Scholaren die Gruben und feld ausmessung, Aussteckung, ausrechnung, Aufnehmung, Auftragung, Waßer-Wägung, Gebaü vorstellung und dergleichen operationes vorgenommen, wie auch in denen übrigen Stunden zur Verfertigung der Riese angeführt und angehalten.

Ob Ich nun alle diese functiones allein zuverrichten mich schuldig und in Stande finde, ia insonders die ordentliche lectiones keinen Gehülfen leiden in dem es hart angiengen, daß eine lection Einer und die anderte ein anderer tradiren sollte: Wenn es aber einer Hohen Instantz so gnädigst gefallen, solte mir einen Gehülfen zuzugeben, müßte mich mit den selben

[687] ŠÚBA HKG Ord. 1746. júl. 21. No. 76.

verstehen, damit einer des andern seine Arbeit nicht confundiren möchte, den zu mahl in denen Theoreticis wenn ich auch wolte, kan ich wehren der lection keinen Gehülfen brauchen, ausgenommen, daß Er das von mir tradirte in andere Stunden repetiren solte, welches aber auch und noch nützlicher die Scholaren unter Ihnen selbsten thun könten wenn sie wolten. Ich laße es auch niemahl unter, denn eher als ich meine lection anfange repetire allzeit, das vorhergegangene. In Theoreticis als denn sehe Ich keinen Gehülfen unentbehrlich nöthig, ausgenommen, daß respective besondere Professores in ieder Wissenschaft angestellet werden möchten, daß Einer die Geometrica, der andere aber die Mechanica zugleich tradiren sollte, so könten unser zwey in einen Jahre so viel, als ich dieß mahl allein in zweyen verrichten. Es wäre aber zu wüntschen, daß die mir concredirte Scholaren, sich nur auf einfache lectiones ernstlich anwenden möchten, Sie hätten damit genug zu thun, und könten zufrieden seyn, wenn Sie in zwey Wintern alles was zum Berg-Wesen von Mathematischen Wissenschaften nöthig gründlich erlerneten. Es ist zwar nicht ohne daß Ich anderwärtige allerhöchste Befehle oder sonsten einfallende Geschäften, in denen lectionibus öfters gehindert und abgehalten werde, befleißige mich nichts desto wenigen das versaumbte einzubringen: wie ich es auch den vergangenen Winter gethan, denn weilen aus der Compagnie und von Wien allwo mich auf allerhöchste Befehle hab aufhalten müßen, bin zu Ende des Januarii retournirt, um das versaumbte einzubringen, habe täglich in denen übrigen Monathen anstatt 2 Stunden 5 bis 6 Stund lection gehalten, und das vorgenommene Pensum mit der Allgebra Geometrie und Trigonometrie absolvirt.

Was hingegen die Practica anbelangt da können die Junge Leüth einmahls Ubung genug haben; Ich führe Sie zwar gemeldter maßen selbsten darzu, wenn aber noch auch iemand anderer seyn sollte der sie darinen exerciren möchte, wäre desto beßer, nur daß derselbige auch fundamental Wissenschaft besitzen müßte, damit Er Ihnen nicht nur die Hand-Griefe, sondern auch die rationes und demonstrationes warum man so operiren muß, und in der richtigkeit versichert ist, zeigen und beybringen könte. Wie aber die Parxis vielerley ist, könen sich darinen Junge Leüthe bey mehr als einen exerciren, und was das meiste ist selbsten Hand anlegen und operiren. Ich meines Orths gebe denen Jungen Leüthen meiner Pflicht gemäß genugsamme Anweisung und Gelegenheit darzu, wenn aber eine Hohe Instantz mir noch iemanden gnädigst zu adjungiren geruhen wird werden die Practicanten desto größere Gelegenheit zur Ubung haben. Der Herr Uberreiter-Adjunct-Brinn, excellirt besonders in dem Zeichen und designiren bey welchen in diesen fall die Scholaren vieles profitiren könten: In denen Winter Monathen hätten sie zwar in der that gnug zu thun, wenn Sie die Ihnen tradirte Wißenschaften Ihnen recht angelegen seyn ließen, da Montag und Sambstag ohne dem zum zufahren angewendt wird: in denen Sommer Monathen hingegen, könten sich in denen andere Ihnen Obliegenden Sachen üben. Mit welcher Ohnmaßgeblichen Gehorsambsten Maynung Beharre.

Eüer Wohlgebohrn

Schemnitz den 13. Julii 1746.

Pflicht Schuldigster
S. Mikoviny
Ing. Obrst Wachtm.
und Begst. Geom.

1746. október eleje Mikoviny Sámuel jelentése a Magyar Kamarának a komáromi uradalom mocsarainak lecsapolásáról[688]

Hochlöb. Kay. König. Hung. Cammer
Ihro Excellenzien
Gnädig-Hochgebiethende Herren Herren

Gleich nach meiner Anlangung auf die Comorner Cameral-Güther habe vor allen, und ohne aller Zeit Verlust Untersuchung des morastigen Almáser Territorii, als den ersten Punct und Haubt Absicht abhabender Verrichtung vorgenohmen, die bemelte Morastige Gegend nicht nur in Almáser, sondern wegen unentbeherlichen Zusammenhang auch in denen Herrschaft Tata- und Szonyer Territoriis aufs genaueste beaugenscheiniget, untersuchet, mit gehöriger Geometrischer Accuratesse aufgenohmen, und in dem Sub Lit. A.[689] beyliegenden Rieß nach aingentlicher Maße entworffen; nicht minder auch den Wasser Fall von Tata aus bis in die Donau genau niveliret, und abgewogen.

Die grösse des morastigen Terrains besonders in dem Almáser Territorio ist deütlich aus dem Rieß zu ersehen, so daß der gröste und beste Theil bemelten Territorii unterm Wasser lieget, und weder der Herrschaft, noch denen Unterthannen gehörigen Nutzen bringet.

Nach vorgenohmener Untersuchung habe bald wahrgenohmen, das alle diese Moraste nicht von der Natur, sondern mit menschlicher Hand formiret, folgends auch hinwiderumb desto leichter abzuzapfen, und auszudrücken wären.

Bey dem Dorff Szőny seynd nemblich grosse und Erstaunungswürdige Rudera einer vornehmen alten Stadt und Vöstung zu sehen, welche nach Anzaige der alten itinerariorum das berühmte Bregetion muß gewesen seyn: die Größe dieser Stadt ist leicht aus denen bis eine gute Stund Weegs in der Länge sich erstreckenden Ruinen, und besonders aus dem ganz deütlichen eines vornehmen und prächtigen Castil, oder Römischer Burg, Wäällen, Gräben, Mauren, und anderen Ruderibus abzunehmen, alwo sich dann auch verschiedene Römische Kayser aufgehalten, und die Legio prima adjutrix viele Zeiten ihre fixa Stativa gehabt. Dieser vornehmen Stadt, und Colonie habe aus denen vorhandenen Ruderibus besonderen zweyen grossen Werken wahrgenohmen; erstlich einen durchaus gemauerten, gewölbten, und verkütteten, hin und wieder mit Arcaden versehenen bis 2 teütsche Meilen langen Aquae Ductum, umb die frische Quällen-Wässer von Tata dorthin zu bringen; und vors andere einen Erstaunungswürdigen 1330 Klafter oder anderthalb Virtl Meil langen, 20 Kl. dicken, und 4 Kl. hohen Damm, umb die dorthin von Tata häuffig lauffende Wässer damit aufzuhalten, zu schwellen, daß bis Comorn sich erstreckendes, niedriges, und einen Thall gleiches Terrain unters Wasser zu setzen, und die ganze Gegend des Bregetio damit umbzugeben, einzuschliessen, und von denen feündlichen Anfällen sicher zu stellen.

Dieser grosse Damm nun ist die aigentliche Ursach deren aldortigen vielen Morasten, welchen sich, wann gleich diese Römische Stadt von mehr alß 1000 Jahren zerstöhret worden, und zu Grund gegangen, die nachkommende Benachbahrte Grundherren haben zu Nutzen machen wollen, da sie solchen aufs neue verschlossen, das Wasser darmit gehoben, umb solches auf die Almáser und Szőnyer Mühlen zu bringen; was sie aber dadurch anstatt des vermeinten Nutzen dero aigenen Territoriis von Schaden zugefüget haben, wird aus folgenden erhellen:

Das Wasser ist durch sothannen Damm bis 12 Schueh hoch über den Donau Horizont erhoben, davon ein Theil auf eine gleich bey dem Damm stehende Walch-mühl, das übrige

[688] ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. 239–245. fol.
[689] A térkép leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/12.
A lap szélén megjegyzés: NB diese Ris ist von Herrn Hofcamerrath Nagy zuer remmittierung um die König. Hung. Cammer zurukhgefordert worden den 24ten Martii 1747.

aber Theils auf die Almáser, Theils auf die Szonyer Mühlen gehet. Weilen hinter den Damm ein sehr flaches, und einen Thal gleiches Terrain ist, extendiret sich der Horizont des geschwölten Wassers bis zu denen Dörfer Nassal und Szőny, auch weiter gegen Tata und Comorn oberhalb des Damms; unterhalb des Damms hingegen wird eben dieses Wasser mit dem Almáser Mühl Damm so hoch geschwället, das es mit dem vorigen gleichen Horizont haltet. Wodurch überhaubt genommen (weilen der Morast in nassen Jahren und mehreren Wasser grösser, und bey trockner Zeit kleiner zu seyn pfleget) wird ein 6400 Klaffter langes, und 500 Klaffter breites, oder andert halb teütsche Meilen langes und halb Virtl Meil Meil[!] breites Terrain unters Wasser gesetzt, und zum Morast gemacht. Die Capacität dieses Terrains ist beyläufig 3300000 Quadrat Klaffter, oder daß man darauf alles reichlich genohmen, 6400 Metzen anbauen, oder 3200 Fuhren Heű machen könnte.

Specifice lieget unterm Wasser
Von dem Almáser Territorio bis
1300000 Quadrat Klaffter
oder 2600 Metzen Anbau,
oder 1300 Fuhren Heü Boden.
Von dem Szőnyer Territorio bis
800000 Quadrat Klaffter
oder 1600 Metzen Anbau,
oder 800 Fuhren Heü Boden.
Von dem Tater Herrschafft Territorio bis
700000 Quadrat Klaffter,
oder 1400 Metzen Anbau,
oder 700 Fuhren Heü Boden.

Woraus dann leicht zu ersehen, was vor grossen Schaden diese drey Territoria wegen ein paar Mühlen leyden, und was sie vor Nutzen von Ablassung dieses Wassers zu hoffen hätten.

Allen ansehen nach haben sich die Römer dieses ihren grossen Werkes ganz anderst bedienet, das Territorium darmit nicht verdorben, sondern den Damm offen gehalten, dem Wasser freyen Lauff gelassen, und nur zur Zeit der Noth den Damm zugemacht, und das Terrain inundiret; zu welchen Ende dann auch zwey grosse, und bis heüte ganzer stehende kostbahre Schleisen, von grossen Quadr-Stücken zusammengesetzt und verfertiget haben.

Die Abzäpfung als dann dieser Morästen konnte vor dießmahl mit wenigen Personen in etlichen Stunden verrichtet werden, wann man nemblich die bemelte, bey der Szonyer Walch-mühl befindliche, und nur mit hölzernen Balken verlegte doppelte Schleisen, welche mit einer Helfte in dem Szönyer, und mit der anderen Helfte in dem Almáser Territorio lieget, aufmachen möchte; Nach aufgemachter sothanner Schleisen, da das Wasser bis 10 Schuech tief abfallete, ist gar kein Zweifel, das die Moraste, wo nicht völlig, doch grösten Theils abgezapfet, und von selbsten ausgedrücknet wären, denen übrigen hin und wieder bleibenden Sümpfen müste als dann mit verschiedenen Quer-gräben abgeholffen, werden: auf welche wann die Herrschafft Almás höchstens 1000 f. anwenden möchte, wäre derselben Territorium schier durchaus trocken, und das oben Specificirte grosse Terrain zum Wießwachs, oder Vieh-Wayd gewonnen; wann aber das Dorf Almás von denen Morasten neüe Wiesen, und Vieh-Wayd bekommt, könte die dermahlige Wayde zum Ackern, an welchen man zimliche Noth leydet, genommen, folgends mit denen zur Subsistenz nöthigen Mitteln versehen, und der Herrschafft besseren Nutzen zu schaffen, in Stand gesetzet werden: dessen ohneracht könte dannoch die Herrschafft auf dem ausgetrockneten Terrain entweder grosse Alodiatur anlegen, oder aber 500 bis 600 Fuhren Heü tragende Wiesen vor sich behalten, oder exarendiren.

Durch die gemelte Aufmachung der Schleisen hätten gleichen Nutzen auch die Territoria der Herrschafften Tata und Szőny anzuhoffen, indem zugleich ihre oben Specificirte Terrain vom Wasser befreyet, und zum nutzbahren Grund werden möchten. Die Herrschaft Tata zwar kann ihr selbsten in diesem Fall nicht helffen, weilen die Spör- und Hebung des Wassers auf denen anderen zweyen Territoriis geschiehet, sondern muß ihr nur wegen frembden vermeinten Nutzen, so lang alß die andere wollen, den grossen Schaden zu leyden gefallen lassen; es ist zwar nicht zu vermuthen, das die Szönyer Herrschafft dieser Aufmachung zuwieder seyn solte, indem sie selbsten, wann auch andere darwieder wären, die Abzäpfung der Morasten zu urgiren den andere gleiche Ursach hätte, umb das aigene Territorium vom Wasser zu befreyen, und dessen schönen grossen Tract, der dießmahl unfruchtbahr lieget, zum Wießwachs, oder guter Wayde zu verkehren, wovon sie viel grösseren Nutzen, alß von einer ohne dem nicht gar zu vornehmen Mühl anzuhoffen hätte, dann Mühlen bey der Donau zu verschaffen, ist ohne dem eine geringe Sorg, das Territorium hingegen zu vergrösseren, läßt sichs nicht überall thuen: es wird aber unten angezaiget werden, das man auch nach abgezäpften Morasten auf die Szőnyer Mühl, wann man die Unkösten nicht ansehen will, ein beständiges Wasser verschaffen könte.

Ansonsten hat die Almáser Herrschafft zu der erwehnten Schleisen eben soviel Recht, alß wie die Szonyer, weil es, wie gemelt, die Helfte davon nacher Almás gehört, und von dem Szőnyer Theil durch eine Mauer unterschieden ist, scheinet als dann, das die Almáser Herrschafft auch das Recht hätte diese Schleisen qua in proprio, ohne Begehung einiger Violenz aufzumachen; solte aber ein Bedenken getragen werden, den Damm in der gemeinen Schleisen bey der Walch-Mühl aufzumachen, kann solches auch weit davon, mitten in dem Almáser Territorio geschehen. Drey hundert Klaffter weiter von der Schleisen in dem Rieß mit D bezeichnet, hat der Damm ohne dem einig-fertige Öfnung, durch welche das Wasser auf die Almáser Mühlen gehet, bey welcher durch den aldortigen Mühl Damm E. aufgehalten, und gehoben wird. Sobald nun dieser Mühl-damm bey Almás aufgemacht, und aufgerissen wird, werden die Wässer nicht nur unter den Damm fallen, sondern auch oberhalb des Damms durch die Öfnung D. abgeleitet, und zumahl wann man mit gehörigen Graben nachhelffen wird, ebenfahls beyderseitige Moraste abgezäpfet. Eben dieses ins Werk zu stellen, wäre noch sicherer Weeg sowohl dem Almáser Mühldamm, als auch das enge, und kaum 10 Klaffter breite Terrain bey G. durchzurayssen, und die Wässer in dem ordinari Lauff unter die Walch-Mühl zu leiten: doch der erste wäre der beste und allerkürzeste Weeg, nemblich die Aufmachung der Schleisen bey der Walch-Mühl, weilen man damit am geschwindesten fertig wäre, vieles graben erspahren möchte, und den besten Effect anzuhoffen hätte.

Es mag aber das Wasser von denen Morasten abgezäpfet werden, wie es wolle, so werden eo ipso die Szőnyer und Almáser Mühlen alles Wasser verliehren und stehen bleiben, welche, wann auch völlig cassirt, und zu Grund gehen möchten, zumahl da man sich neben der Donau überall mit denen Schiff Mühlen helffen kann, scheinen keine besondere Consideration zu verdienen, gegen Gewinnung des so schönen Terrains, daß aber auch hoc in Passu die Herrschafft keinen Schaden leyden solle, bin auf alle Mittel, und Weeg besonnen gewesen, die Mühlen darneben nicht nur zu conserviren, sondern noch in viel besseren und sicheren Stand, alß sie sich dermahlen befinden, zu setzen.

Wie beschwehrlich die Dämm und Währen, mit welchen das Wasser bey denen Mühlen gehoben wird, gebaut und unterhalten werden, ist insgemein bekannt, die jenige Mühlen hingegen, auf welche das Wasser durch einen festen Graben zugeführet wird, seynd sowohl dergleichen Beschwerlichkeiten befreyet, alß auch haben viel gewisseren und sicheren Wasser Zugang.

Die Almáser Mühlen, weil solche beständiges Sommer und Winter wehrendes, einmahl zugeführendes, und auch auf 12 Gäng genugsambes Wasser haben können, darzu an der Donau und Land-Strassen liegen, meritiren so grosse Consideration, daß wann man auch

auf die Abzäpfung der Moraste nicht einmahl gedachte, man dannoch diese Mühlen in einem besseren, und sicheren Stand zu setzen besorgt seyn solte; dann dermahlen das Wasser, welches auf solche gehet, muß sich erstlichen in einen eine ganze Meil weiten und breiten Morast ergiessen, und alsdann erst auf die Mühlen kommen, davon gehet ein grosser Theil hin und wieder verlohren, in Sommer wegen der grossen Ober-Flache ausgedünst, und ausgedrücknet, und im Winter ausgefroren: wäre aber dieses Wasser in einen festen Graben gefast, bliebe es viel schöner beysammen, und fliessete in gleicher Quantität (weilen es in dem Rinnsaal niemahls, wohl aber in denen ausgegossenen Morasten zu gefrühren pfleget) Sommer und Winter denen Mühlen zu.

Umb die Practicabilität eines sothannen Grabens, habe mir alle Mühe genohmen, und befunden, das wann solcher gleich von Tata ausgeführet werden möchte, könnte man damit nicht nur das Wasser füglich weit von denen Morasten durch ein festes und drockenes Terrain bis nach Almás führen, sondern darzu aus denen unterschlächtigen oberschlächtige Räder machen, oder wenigstens die unterschlächtige von der Ausgiessung der Donau, in welchen Fall alle stehen bleiben müssen, befreyen.

Difficultäten, welche sich bey Führung dieses Grabens äusseren mechten, seynd etwa folgende:

1mo Das die Herrschafft Tata die Wässer gleich unter ihren Mühlen zu Tata selbst fassen, und

2do Den Graben durch dero Terrain bis 4000 Klaffter oder eine teütsche Meile lang zu führen erlauben mechte.

3^{tio} Die anscheinende grosse Unkösten, weilen der Graben bis 6000 Klaffter, oder anderthalb teütsche Meilen lang, oben zwey, unten eine breit, und halbe Klaffter tief seyn müste, davon eine Klaffter auszugraben per 45 Xr gerechnet, steigeten die Kosten bis 4500 fl.

Wegen der ersten zwey Difficultäten habe mit Ihro Excellenz Iudicis Curiae Plenipotentiario H. Franz Balog ausführlich gesprochen und respective ausgemacht, daß die Herrschafft Tata <u>vors erste</u> alle die jenige Wässer, welche dermahlen auf die Tater-mühlen gehen, und von dorten auf die Herrschafftliche Nassaler Mühlen lauffen, gleich unter denen Tater zu lassen, und vors <u>anderte</u> auch den Graben durch dero Grund und Boden nach Erfordernus zu führen erlauben wird.

Davor hingegen behalt ihr die Herrschafft Tata das Recht vor, in diesen Graben nicht nur durch dero aigenes, sondern auch durch das Almáser Territorium das Holz bis zu der Donau jederzeit frey zu schwemen, und einen erforderlichen Holz Lääg Platz bey der Donau exscindirter zu haben, welche Conditiones scheinen nicht nur billich und leydentlich, sondern auch vor die Almáser Herrschafft vorträglich zu seyn, nemblichen vor die Hergebung des Wassers die Holz-schwem, welche den Mühl Gräben nichts praejudiciret, und vor dem Grund und Boden, durch welchen der Graben geführet wird, einen Holz-platz, der bey weiten nicht so groß, alß wieder Graben-grund wäre, zu erlauben und zu cediren.

Die dritte Difficultät die Kösten anlangend, in Erwegung der in viel besseren Standsetzung, und künfftiger standbahrer Nutzbahrkeit, der gleich an Ufer der Donau liegenden, bis 12 Gäng starken, Sommer und Winter gangbahren Mühlen scheinet gar keine Difficultät zu seyn, indem solche, woferne sie nur a Proportione verbesseret werden, auch viel grössere Kösten meritiren, weilen davon nicht nur die Herrschafft gebührenden Nutzen, sondern auch die Lands-Inwohner, und besonders das Servitium Regium zum Behuf der verproviantirung der Vöstungen, ja ganzen Arméen grosse Vortheile an der Hand haben können.

Diesen Punct aber dannoch zu erleichtern; die Herrschafft Tata aus einer guten nachbahrlichen Einverständnus, und Respective anzuhoffenden Nutzen, trägt sich an, die Helfte der auf bemelten Graben nöthigen Unkösten zu tragen, oder die eine Helfte von Tata aus auf aigene Kösten zu verfertigen. Aus welchen erhellet, das nach Ersehung aller Gelegenheit, und Behebung aller Difficultäten, umb das offtgemelte morastige Terrain

auszudrücknen, und die Mühlen zugleich in viel besseren, alß vorhero gewesten Stand zu setzen nach Auslassung des Wassers bey der Damm Schleisen, und Almáser Mühlen nebst denen bereits von der Herrschaft Tata angetragenen 2000 Tagwerkern die Almáser Herrschafft dannoch zu verwenden hätte beyläuffig:

Auf die Abgrabung des Morasts	1000	fl.
Auf den neüen Mühl Graben	2250	
Summa	3250	

Nemblich von Seiten des Dominii, dann die Unterthannen müsten in dem Ihnen zugetheilten Theil des Morasts selbsten die übrige nöthige Gräben, zu Abführung des hin und her vieleicht stecken bleibenden Wassers verfertigen.

Die Zeit anlangend zu Abzapfung des Wassers durch die Schleisen, und den Almáser Mühl Damm, könnte in wenig Tägen, die Abgrabung hingegen des Morasts, und Verfertigung des neüen Mühl Grabens mit 1000 Arbeiter in 3 bis 4 Wochen geschehen, folgends könnte diese Gegend auch schon das zukünftige Jahr guten Nutzen bringen, und den darauf gewendeten Unkosten grossen Theils desto eher abzahlen.

Wann alsdann hohen Orthen gefällig seyn wird dieses Dessein auszuführen, scheinet nichts übrig zu seyn, alß der Szonyer Herrschafft gute Gesinnung und Einverständnus; es dependiret davon dero eben sowohl, alß der übrigen Nachbahren, von Befreyung und zu Nutzenbringung des ausgetränkten schönen Districts grossen Vortheil, und Profit, und zwar viel grösseren, alß solche von der schlechten Walch, und Getrayd-mühl zu geniessen hat.

Erachtete hingegen die Szonyer Herrschafft die gangbahre Erhaltung dieser Mühlen vor unentbehrlich nöthig, so werden auch nach völliger Cassirung aller Mühl Damme, und Abzapfung der Moraste Mittel vorhanden seyn, das Wasser auf die Szőnyer Mühlen zu bringen. Unter denen Tater-Mühlen auf denen Wiesen sowohl, alß auf der Abend-Seite des Mark Flecks seynd noch einige sehr starke Quällen, welche nicht nach Almás, sondern auf die Nassaler Mühlen künftig geführet werden sollen; Ist als dann der Szőnyer Herrschafft gefällig, kann selbe diese Wässer unter der untere Nassaler Mühl mit Einverständnus des Dominii Tata und Almás fassen, und auf dero Szonyer Mühlen nachbelieben führen. Der Wasser Graben müste bis 4000 Klf. lang, halb durch Nassáler, und Almáser, halb aber durch Szőnyer Hotter geführet werden, welche Arbeit wegen vorfallenden einigen tiefere Lagen 4 bis 5000 fl. kosten möchte.

Dieses, ist alsdann, was ich Einer Hochlöblichen König. Cammer auf den ersten Punct der mir gnädig ertheilten Instruction in aller Submission habe zu erwehnen, und vorzustellen gehabt, dero ferneren gnädigen Befehl erwartend, und mich zu hohen Gnaden empfehlend beharre.

Einer Hochlöb. Konig. Cammer

Unterth. gehorsambster
Samuel Mikoviny
Ing. Obrist Major, und
Caal Geometra.

1746. október (praes. nov. 3.) Mikoviny Sámuel jelentése a Magyar Kamarának az almási melegvizű forrásokról[690]

Hochlöbliche Königliche Cammer
Ihro Excellentien
Gnädig Höchgebietend und Hochgebietende
Herrn Herrn

Nachdem unter den andern meiner Instruction Puncten, auch der Gnädige Befehl beygefüget ist, daß ich des Almaser Warmen Bades Ursprung Beschafenheit, und mögliche zurichtung betrachten und überlegen sollte. Sothanen Gnädigen Befehl zu folge habe in meinen da sein, das Bad, mit möglicher attention Beaugenscheiniget solches in einen Bekantlich schlechten Standt, und von keiner besondern Wärme befunden. Es ist zwar nicht meines Orths, zumahl da schon solches durch diejenige, welche es eigentlich angehet geschehen, die Eigenschaften und Jugenden, dieses Bad zu forschen; Weilen aber die besondere naturae beneficia, auch von unsern Vorfahrern sind astimiret und excolirt worden, habe mich bemüht zu erfahren, ob dieses Bad auch denen Alten bekandt, und von Ihnen gebraucht worden wäre. Nach aussage der Ältesten Ihnwohnern, habe zwar erfahren, dass es vor diesen, mit einer Höltzern schlechten Wand und Dach versehen, und in verschiedenen Leibes Schaden und Gebrechen von vielen Glüchlich gebraucht gewesen wäre. Bei aber dennoch darauf bedacht geweßt, einige noch ältere Zeichen deßen Gebrauchs zu finden. Unweit davon habe endlich einige alte unkäntbahre Rudera angetrofen, und nach genauer Betrachtung von ein Überbleibsell, eines Alten Bades Erkannt und wahr genohmen. Um darinnen gewißer zu werden, habe den Orth etwas graben und abdecken laßen, endlich auch die gantze Structur eines prächtigen Bades eruderiret. Das Bad an sich selbsten war 3 Klaftr lang und Breit, um und um mit dreyfacher von Quadr-Stücken formirten Banck versehen der Boden war erstlich gemauert, darauf auf einen Malter Guß, pflaster, von 2 Schu langen festen Ziegel gelegt, und sowohl der Boden, als die Bänck und Wänd mit einer Kütt vermacht. Darneben sind nochzu sehen große und weitschichtige, eines alten prächtigen Gebäudes fundamenta. Weges des Alterthums und der Zeit da dießes Gebäu geführet worden, und gestanden habe aus dem Materiali als denen Ziegeln, Malter und Kütt schließen können daß solches ein wahres Römisches beyläufig anderthalb taußend Jahr altes Gebäu wäre wie ich den auch in währenden Graben etliche Römische Medalien, dergleichen auch schon vor hin zu Almás, sind gefunden worden, aufgehoben. Aus denen vorhandenen Ruderibus und Conbination der alten Römischen Historicorum habe schon woraus ersehen, daß in dießer Gegend, viele vornehme Römische Colonien und Städte wahren, die nächsten zwar oberhalb Almas, bey Szőny Bregetium unterhalb zwischen Neszmély und Sűtő-Azaon, auf der Seite bey Kőrnye Floriana, die weitere zugeschweigen. Ist auch bekannt daß die alte Römer besondere Liebhaber von Bädern wahren, und sich solche wans nicht anders, aus dem gemeinen Gewärmeten Wasser in Ihren Heüßeren zugerichtet haben. Weilen aber das Almaser Waßer vornehmer Kostbahrer Gebäude gewürdiget haben ist daraus zu schließen, das sie solches vor kein Gemeines, sondern besonders Heilsames, und zur Gesuntheit dienendes Bad, ohne Zweyfel aus der Erfahrung gehalten haben.

Daß aber dießes Waßer vor Alters nicht beßer kräftiger und wärmer als dermahlen möge geweßen seyn, kan man eben aus diesen Gebäuden muthmaßen, wenigstens, ist daraus zu schließen, dass dießes Badt, muß von der Natur so warm geweßen sein, daß solches ohne durchs feuer warm zu mache zum Gebrauch beqwem wahr, dann wanns nicht vor der Natur warm genug geweßen wäre, wären die Kösten das Bad so groß von Quadr Stücken zu Bauen

[690] MOL T 1. Nr. 2. Közölte még kispéldányszámban: Ferenczy 2003 5–9. p.

vergeblich, und hätten zweifels ohne nur mit Wannen versehenen Zimmer an statt deßen zugerichtet.

Dermahlen hat es wohl einige, aber daß man darinnen ohne das Waßer zu wärmen baden könte keine genugsame wärme. Ob nun die Quellen, nachdeme das Badt viele Secula wüste gestanden, nicht etwa darch die vorbey fließende Donau, verwaschet verschlemmet und verdorben worden, oder auch vonselbsten Ihren unterirdischen Lauf verändert, und sich anderswo durchgefreßen und ausgebrochen wäre. Habe zu bedencken angefangen, und die Einwohner befragt, ob sie auch nicht mehr warme Waßer in dießer Gegend wüßeten? Worauf den auch erfahrene das oberhalb des Dorfes an der Post Straße neben den Morast auch einige warme Quellen wären. Dieße Anfangs sind mir schlecht vorkommen da ich aber bey dießen kalten Wetter ohngefehr in diese Gegend kam, habe aus den Morast einen starcken Dampf, als wie einen Rauch aufzusteigen gesehen, daraus habe geschloßen daß in dem Morast, noch mehr wärmere Quellen geben muß habe mich auch gleich mittelst gelegten Brettern, in den Morast gewaget, und gefunden, daß Mitten in dem kalten Waßer so warmes heraus quellet, welches auch in den kältesten Winter, ohneracht es dermahlen mit dem kalten vermischt ist, warm genug wäre, darinnen zu baden, welches auch einige Einwohner mitten in Winter ofters versucht und gethan haben. Dieße Quellen sind groß und starck genug, in welchem sich unter sich gemeiniglich ein Schwartzer Schleim befindet, und wo das Waßer vorbey rinnt laßet ein weißes Sedimentum hinter sich der Geruch ist etwas Schwefelhaft, und angenehm.

Allen ansehen nach scheinen dieße Quellen viel beßer und vornehmer, als in den alten Bad zu seyn und sind zweyfels ohne vor alters an dießen Orth nicht geweßen, den sonsten hätten die Alten das Bad-Gebäu lieber allhier gesetzt, in dem es auch viel bequemer, und der ausgießung der Donau nicht so exponiret wäre.

Die zurichtung dießes Baads anlangend ist solche allerdings möglich, und kan auf verschiedene Arthen geschehen welche aber davon die beste und sicherste wär kan man nicht ehe Urtheilen, als biß es beyder Orthen, durch Grabung und anwendung einiger Unkosten, die Quellen davon Grund und Ursprung beßer untersuchet werden. An der Donau wann solche nur nicht groß ist kan das Graben gar füglich geschehen; in dem Morast hingegen, komt es auf die prob an, ob solches genugsame, und erförderlicher maßen wegen des Morasts geschehen kan.

Wann die bereits vorgeschlagene ausdrückerung und abzapfung dieser Moräste von sich gienge so wären eo ipso die warmen Bad Quellen in Salvo und könte man alda, ohne gar zu großen Kosten, das Beste und nützlichste Warmes Gesuntheits-Bad zurichten. Und zwar mit viel wenigern Unkosten, als das alte Bad bey der Donau, welches auch künpftig, viel beßer Sicherer keiner Waßer Gefahr exponirter und zu jederzeit brauchbahrer wäre.

Dependiret also die gantze Sach von ferneren Hohen Befehlen, und Gnädigster Resolution ob die abzapfung der Moraste vor sich gehen wird, und wann solches nicht geschicht, ob dannoch die Grabung und untersuchung, um in der Sache desto sicherer zu seyn vorgenohmen werden soll. Um die Localitaten desto beßer vorzustellen, habe dan hier sub Litt. B beygefügten Plan verfertiget. Der mich Hohen Gnaden getrößtend Beharre

Einer Hochlöblichen Königlichen Cammer

Unterthänigst gehorsamster
Samuel Mikoviny
Ing. Obrst Wacht M.
und Bergst. Cameral
Geometr.

praes. 3. No. 1746.

1746-1747. Conditiones Mikoviny Sámuel előterjesztése Magyarország feltérképezése ügyében[691]

1747. január 10. Mikoviny Sámuel beadványa az Udvari Kamarának napidíjkérelmével kapcsolatban[692]
(praes. den 10 Jenner 1747.)
Copia

Hochlöbl. Kay. König. Hoff Commission
Ihro Excellent
und Gnaden Gnaden

Nachdeme mich bereits vor einen jahr, bey einer Hochlöbl. Kay. König. Hof Commission, mit verschiedenen, meine angelegenheiten angehenden Memorialien unterthänigst einzukommen bemüssiget befunden, solche aber zweyfels ohne wegen überhäuften publiquen geschäften, bishero haben nicht vorgenomen werden können, unterfange mich hinmit aufs neüe einzukommen, und die hier beygelegte duplication Sub Lit. A. und B. in tiefester Submission einzureichen. Aus der ersten Sub lit. A. wird eine Hochlöb. Kay. König. Commission gnädigst ersehen, was massen ich theils auf einer Hochlöbl. Hof Cammer theils aber Ihro Kay. König. Mayestät allerhöchst Eigenmündliche befehle verschiedene reysen, und grosse, meistens theils die deffension der Berg-Städter Granitz, und darzu führenden Pässen, angehende arbeithen verrichtet, darzue auch mit gnädiger Obrist Camergraflicher bewilligung die 6 Sommer Monath über bey der Landausmessung, oder anderen mir expresse anbefohlenen Cameral affairen decretaliter resolvirte, und jederzeit bis Anno 1742. inclusive empfangenen Liefergelder, auch auf hier angeführte und Anno 1744 gethane reisen Sub Sperati in parto empfangen. Weilen ich aber gegen anderthalb Jahr hab in feld militar dienste thun müssen, und mitler Zeit, Ihro Kay. König. Mayestät die bergstädter affairen von dero Hof Cammer an Eine Hochlöb. Commission zu transferiren. Allergnädigst gefallen hat, die darauf nöthige ratifiction, nicht erfolgen können, um welche dan in aller unterthänigkeit bitte und supplicire.

In den andere Sub Lit. B. bitte ebenfahls unterthänigst, wegen der unter meiner Direction von Einer Hoch Löb. Hof Camer expresse anbefohlene erbauung der Hodritscher und Rossgrunder Teüche, dabey zugebrachter Zeit, gehabter mühe und kosten, und den gewerckschaftlichen so wohl, als Einem hohen Aerario praestirte nützlichen diensten, die durch die Löb. gewerckschaften mir angetragene Discretion, a Conto der Teichbau Cassa ex Cassa Camerali Gnädigst verabfolgen zu lassen.

In der dritten ebenfahls vor einem jahr eingerichten Instanz, habe zwar mehr so wohl meine Persohn, vornehmlich aber den allerhöchsten dienst angehende puncta, unterthänigst vorgestellet, mit welcher aber da mich wider beschwerlcih zufallen, nicht unterfangen, widerholle die alldorten angeführten, unterthänigste bitte, das mir nicht wegen meiner eigenen Beqwemlichkeit, sondern viellmehrs und allen zu beförderung des allerhöchsten dienstes, das gewöhnliche deputat zu unterhaltung ein par reitpferdt gnädigst resolviret werden möchte. Indeme ich solche nothwendiger, als jeder Berg-Städter Beambter von nöthen habe, weilen meine dienst incumbentz auf keinen gewissen orth restingirt ist, sondern sich auf den gantzen Berg-Stadter district erstrecket, so das ich nach erfordernus der sachen, in denselben, und wo nöthig auch weiter herum reisen mus. Und wen mich auch in einem orth befinde, seynd meine verrichtungen keine Stuben und Haus arbeit sondern mus alle revisiones und operationes auf denen weit entlegenen bergwercken und andere gegenden verrichten, wohin mich zu begeben wegen der entligenheit, und öfters unbeqwemen wetters, wo nicht unmöglich, doch sehr

[691] Közli: Bendefy 1976d 269–273. p., magyar fordítás: Hung. nova 110–114. p.
[692] ŠÚBA HKG B 295. 1747. aug. 27.

beschwerlich, wegen mangel der Reitpferdte fallet, mit solchen hingegen versehen könte nicht nur meine schuldigkeit desto fertiger und unverhindeter nachkommen, sondern auch die darauf resolvirte Kösten mit fleisiger achthabung reichlich einbringen. Über dieses wird auch einer Hoch Löb. Kay. König. Commission in gnädigen andencken ruhen, das ich das vergangene fuhrjahr die gnädige befehle erhalten den mittel Reichauer Teüch-damm in stand zu setzen, welches auch glücklich bewerckstelliget worden ist. Wegen anlegung hingegen, eines Neüen Teüchs zu Gollbach, habe mit ausmessung und aufnehmung der Plaine verfertigung vieler grossen riesen, auch rechnung der Damm, und darzu gehörigen überschlägen, wie auch nach erfolgter resolution, mit anlegung des Teiches, undt anordnung der arbeit, besondere grosse bemühungen gehabt und damit die Monathe April, Maj, Junium Julium und Augustum zugebracht, auch beständig dessentwegen eigene Reitpferdte unterhalten müssen.

Ersehet als den an eine Hoch Löb. Kay. König. HofCommission mein unterthänigst gehorsambstes abermahliges widerholtes bitten, so wohl hier angeführte motiva als meine dabey nutzlich angewändete dienste in gnädige befertigung zu nehmen, und mich durch erwähnte zeit, mit gnädig favorabler resolution der mir sonsten, in dergleichen fällen, durch eine Hoch Löb. Hof Cammer jederzeit applacidirten Lifergelder, wie auch der von gewerckschaften versprochenen discretion zu consoliren.

Damit ich so wohl die bereits darauf empfangene Anticipationes bey der Schemnitzer Cameral Cassa complaniren, als auch dessentwegen anderwärts contrahirte schulden zu entrichten im standt wäre. Ich werde mich so thanen hochen gnaden mit meiner ferner treü eyfreigsten diensten aufs neüe meritet zu machen, als auch solche dem hochen Aerario mit einen unermüdeten fleis künftig vielfältig einzubringen niehmahls unterlassen.

Unterthänigst gehorsamster
Samuel Mikoviny
Ing. Obrist Wachtm. und
in denen Nieder Hung. Berg-
Städten bestellter Geometra

Lit. A.: 1745. Mikoviny Sámuel napidíjkérelme az Udvari Bizottsághoz az 1744. évi nyári hónapokra[693]

Lit. B.: 1744. vége Mikoviny Sámuelnek az Udvari Bizottsághoz intézett napidíjkérelme az 1743. évi nyári hónapokra és az 1744. év nyarának felére[694]

1747. február 10. Selmecbánya Mikoviny Sámuel levele gr. Balassa Pálnak, akitől a Conditiones támogatását kéri[695]

1747. április 16. Mikoviny Sámuel folyamodványa a Magyar Kamarához útiköltségének megtérítése végett[696]

Eine Hoch Löb. König. Camer
Ihro Excellentien
Gnädig und Hochgebiettende Herrn
Herrn

[693] Közli: Tárczy 1942 236–237. p., magyar fordítás: Hung. nova 140–141. p.
[694] Közli: Tárczy 1942 233–235. p., magyar fordítás: Hung. nova 137–138. p.
[695] Közli: Bendefy 1976d 267–268. p., magyar fordítás: Hung. nova 139–140. p.
[696] MOL E 41 1747. No 158.

Es wird Seiner Hochlöblichen Camer in frischer gedächtnus ruhen, was masste ich auf einen gnädigen Cameral-Befehl um die auf der Comorner Herrschaft mir committirte affairen vorzunehmen, und zu bewerckstelligen, bereits zum anderten mahl auf eigene Kosten reisen, und mich auch allhier biß ich die gnädige Instructions befehle empfangen einige Täge jederzeit aufhalten müssen.

Ergehet als dann an Sein Hochlöbliche König. Camer mein gehorsambstes Bitten auch in diesen fall auf mich gnädig zu reflectiren, und mir die bonification der auf diese zwey hin, und herr Reisen angewendeten und noch anzuwenden habenden Spesen in Gnaden zu resolviren.

Sothaner Hoher Gnad werde mich mit meinen treü eyfrigen unterthänigsten diensten meretirt zu machen desto mehr trachten beharrend.

Einer Hoch Löb. König. Camer

Unterthänig gehorsamster
Samuel Mikoviny
Ing. Obristwachtm.
und Bergstätten Cameral
Geom.

1747. május 7. **Tata** Mikoviny Sámuel beszámolója Magyar Kamarának a szőnyi malom zsilipjének lerombolásáról[697]

Excelsa Camera Regia Hungarica,
Domini Domini Gratiosissimi; Colendissimi

Benignis Excelsae Camerae Regiae mandatis instructus, ad Bona Comaromiensia descendes, sine mora ad demittendas, in Almasiensi territorio stagnantes ingenterque et inutiles palludes causantes aquas necessarias dispositiones feci, atque 25ta elapsi mensis Aprilis, concurrente ad laborem etiam Dominio Tata, operi manum admovi. Eademque die partem cataractae, vel potius canalis ad demittendas trans aggerem haerentes aquas antiquitus formati, nunc autem in gratiam molarum viernarum quereinis trabibus obstructi; in territorio Almasiensi sitam aperui. Quo facto aqua solito, naturalique suo impetu devoluta, eadem die in vicinitate aggeris ad pedes quatuor, in aliis locis pro ratione distantiae, in minori altitudine decidit. Cum autem ob ingentem impetum aquae tota cataractae funditus aperiri nequivisset, necessario residuum opus ad sequentes dies deflerri debuit. Quibus, quoad fieri potuit cataracta profundiis aperta alveo aliquantis per expurgato, aquae palludum ad profunditatem sex pedum descenderunt. In remotioribus quidem ab aggere locis partim ob ingentem earum copiam, et in longitudine duorum milliarium diffusionem, partim continuam a Tata novarum successionem, et alvei angustiam, nimiamque tortuositatem, irregularitatem, limoque et coeno factam obstructionem, in partem ubique profunditatem, necdum decidere potuerunt. Quin: imo ipsius cataractae pars aperta Almasiensis angustior est, quam ut tantam copiam aquarum brevi tempore transmittere posset. Tota enim cataracta, uti ex deliniatione sub litera A[698] annexa patebit, duobus constat canalibus, ingenti crassoque muro distinetis, qui cum metam inter territoria Almasiense, et Szőniense constituat, alterum canalem sibi Dominium Szőniense vendicat. Quo tanquam in alieno fundo sito integro, intactoque relicto, media tantum apertura elabuntur aquae, quam uti antiquitus ordinatum erat. Quem sibi etiam aperire licuisset, nullum esset dubium, quin citius deffluerent, palludesque exsiccarentur. Aquae adhaec a Tata deffluentes diversis alveis per medias palludes Danubium versus feruntur, qui

[697] ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. 203–204. fol.
[698] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/13.

licet communicationem in palludibus habeant, uno nihilominus alveo omnes simul exonerari nequeunt. Invenitur praeterea in mediis palludibus aliquibus locis insularum instar terra solidior, quae memoratam alveorum communicationem peritus praecludere videtur: Praepositus igitur exsiccandarum palludum scopus prius nullatenus plenarie obtineri potest, quam projectatus canalis exsiccatorius excavatus, in eundemque reliqui derivari fuerint. Hunc autem partim ob adhunc nimiam copiam aquae, et frigidiorem incommodam tempestatem, partim antem, quod defluente aqua novum situationis examen instituere, variasque dimensurationes perficere debeam, necdum inchoare potui; Donec magis deffluxerint aquae, in designando canali molari occupor, quo determinate, fossionisque initio facto ad alterum exsiccatorium me convertam, humillimam, homagialemque obligationem meam undiquaque fideliter observaturus. Actualiter nihilominus jam maxima pars territoriorum Almasiensis, Szőniensis, et Naszaliensis ab aquis est liberata, jamque ea in solis profundioribus lacunis, aliquibusque remotioribus locis reperiuntur, terra quidem spongiae instar aqua impraegnata, eandem difficulter dimittit, ad solidamque exsiccationem, non nisi aestato fervida hyemeque subsequente rigida pervenire potest. Nullum tamen dubium est, quin praesenti quoque anno facta exsiccationis in praememoratis territoriis desideratus sentiatur effectus. His me gratiis, gratiosaeque protectioni commendans persevero.

Excelsae Camerae Regiae
Tatae die 7[a] Maii 1747.

servus humillimus
Sam. Mikoviny Architectus
Supremus Vigiliarus Praefectus et
cameralis Geometra

1747. május 11. Almás Mikoviny Sámuel jelentése a Magyar Kamarának a komáromi uradalomban folyó munkákról[699]

Excelsa Camera Regia
Domini Domini Gratiosissimi Colendissimi

Nupera humillima relatione mea Excelsam Cameram Regiam informare conabar, qualiter et quo cum effectu cataractam aggeris Almasiensis aperuerim, quodque necessario majorem defluxum, aquarum terrenique exsiccationem, ut eo liberius loca antea inaccessa, accedere, quaque canalis exsicatorius ducendus veniret perscrutari possem, praestolari debuerim. Alterius interea canalis molaris a Tata ad Almas usque ducendi libellationi et designationi intentus. Hesterna vero die inopinate intelligere debui homines Szönyenses, memoratam cataractam nuper apertam ac in territorio Almasiensi sitam, majori ferme firmitate quam antehac fuisset obstruxisse, vigiliasque ibidem continuas constituisse, ut prouti diversis ex locis informabar siquis denuo aperire vellet, eundem vi ac potentia mediante repellere possent. Quo intellecto, benignos ab Excelsa Camera Regia mihi datos ordines stricte ac fideliter observaturus, nullam patiendo moram, copiosiores subditos et incolas Almasienses et Neszmélyienses ut iura territorii sui manuteneant, factamque in eo nova obstructione cataractae violentiam, iterata ejusdem apertione, revindicent convocavi. Quia autem Szőnyenses armata manu dictam aperturam inpedire velle a pluribus informatus exstiti, pro securitate personae et laboris mihi comissi, assistentiam hajdonum dominii Tata impetravi, nulla tamen offensionis vel violentiae cujuscunque intentione, sed solummodo, ut si a parte altera violenta impeditio tentaretur, eandem impedire, opusque susceptum secure perficere possem. Prouti etiam, cum expraesente Dno Provisore Szőnyensi intellexissem, ex

[699] MOL E 41 1747. No 191.

parte sua nullam violentiam opositionem subsecuturam, dictos hajdones Tatenses immediate dimisi, ac recedere jussi. Post discessumque eorum, factam in Almasiensi territorio cataractae praeclusionem disjici funditusque everti curavi. Quo facto aquae, quae iam duarum dierum spatio ultra unius orgyae altitudinem acreverant, intra unius alteriusque horae spatium rursus defluxerunt et subsederunt. Haec uti ex incumbentia mea facienda ac exequenda existimavi, ita Excelsam Cameram Regiam benigne aprobaturam confido. Prouti etiam humillime insto, ut si ulterius quoque huic similia impedimenta intervenivent, benigne informarer, quidnam observare debeam, ne fors quacunque ex parte vel neglectae incumbentiae, vel excessus cujuscunque notam incurram. Saepius enim impeditis, tempus suscipiendis similibus laboribus comodissimum elabetur. Canalis alterius molaris libellationem ac determinationem pridie finivi; crastinoque die assistente numine, fossionem eius exordiar. Molae modernae Almasienses, in veteri suo situ permanere possunt, super has autem principalis nova, aquam superne rotis incidentem habens 10 vel 12 rotarum (quod tamen iam deducta formaliter aqua ex ejus copia primum specifice determinabitur) exstrui potest. His me gratiis benigneque protectioni submittens persevero.

Excelsae Camerae Regiae
Almas die 11. Maj. 1747.

servus humillimus
Sam. Mikoviny
Architectus Supremus Vigiliarus Praefectus
et Camerlis Geometra

1747. június 17. Almás Mikoviny Sámuel a Magyar Kamarának Neffczer Jakab ellenséges viselkedéséről[700]

Excelsa Camera Regia Hungarica
Domini Dni Gratiosissimi Coelendissimi

Ex quo Dominus Consiliarius Iacobus a Neffczern, in bono suo hiipothecario Szőnyiensi comparuit, ex diversis locis informabat, eundem turpissimis scomatibus in me invehi, mihi minari, subditisque suis demandasse, ut me hominesque meos, ubicunque depraehensos, ad ossium confractionem concutiant: Haec tamen vulgaris famae, ac manis strepitus loco habens, contempsi minimeque curavi. Proxime autem elapsis diebus Comaromii apud Dnum Baronem a Rebach Incliiti Regiminis Lucesiani Supremum Vigiliarum Praefectum existens, in praesentia plurium officialium militarium, & comitatensium, denuo turpissimis scomatibus, quin imo & infamibus titulis, ac nominibus, apud honestosque insuportabilibus, me palam afficere, characteris sui omnisque honestatis poenitus oblitus, non erubuit. Praesentes quidem officiales eundem primo dehortarunt, atque me quoque per Suam Majestatem altiori charactere militari insiquitum esse admonnerunt. Cum tamen desistere nollet, memoratus Dominus Baro a Rebach qua hospes Dnum Consiliarium manu appraehensum ex cubiculo quarterioque suo eduxit, addita expraessione non mereri eundem, ut perfores, sed perfenestram, quam diffamator honestorum hominum ejiceretur; Haec cum mihi per ipsos Dnos officiales ibidem tum praesentes relata existerent, nominis mei honestas statusque servitii Regii, ac characteris conditio non permittit ut similia infamia scomata sufferam, atque silentio praeteream. Si in privatis meis negotiis hic constitutus existerem, pro incongruo & incomperenti haberem, desuper apud altiora loca conqueri, sed ipsemet mihi satisfactionem de diffamatoribus desumi solitam procurare tenerer, At cum per Excelsam Cameram Regiam huc comissus, in servitio Regio occupatus constituar, desuper prius apud

[700] ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. 218. fol.

Excelsam Cameram Regiam conqueri laenque nominis, ac honoris mei, competentem restitutionem, ac satisfactionem humillime impetrare, ordinis, officiique mei duco. Quam submississimam meam instantiam Excelsam Cameram Regiam eo magis cordi sumptura. non dubito, quo plus eluceat, dictis scomatibus non tantum honestatem nominis personaeque meae, praerogativae item nobilitaris, atque characteris ac servitii Regii, tum militaris, quam cameralis, sed imprimis commissionis, in qua nunc occupor, peridque Excelsae Camerae Regiae, cujus benigna mandata exequor, authoritatem laesam esse.

De his itaque omnibus, de impendenda sufficienti satisfactione & Dno Consiliario de Neffczern, qua Excelsae Camerae Regiae subordinato, repetitis vicibus humillime insto, utque solenniter praevie protestor, ut se in futurum quoque Dnus Consiliarius me similibus scomatibus diffamare praesumpserit, mihique forsan cum eodem casu convenienti, alicujus insperati excessus occasionem dederit, id characteri suo in comperenti inconsiderationi, non antem praecipitantiae meae, quam omnimode evitare vellem adseribat. Quo in passu benignae Excelsae Camerae Regiae protectioni me subiciens persevero.

Excelsae Camerae Regiae
Almas die 17 Junii 1747.

servus humillimus
Samuel Mikoviny
Architector Supremus Vigiliarus
Praefectus & Cameralis Geometra

1747. június 24. Almás Mikoviny Sámuel a Magyar Kamarának Neffczer Jakab ellenséges viselkedéséről[701]

Praes. 27. Juniii
1747.

Excelsa Camera Regia Hungarica
Domini Domini Gratiosissimi Collendissimi

Desterno die, sub vesperam, penes operarios in effossione canalis jam non procul ab oppido Tata occupato, insperatus advenit nuncius, dominum consiliarium a Neffczern, denuo in territorio Almasiensi sitam cataractam, personaliter praesentem obstinere. Facile animadvertere potui, eundem tempus pomeridianum idcirco elegisse, ne homines nostri per pratae, campos, ac vineas dispersi, tam facile concurrere, eademque die ad se impediendum, vel obstructionem dispiciendam tempus lucrari possent; subsequentibus vero duabus festis diebus, aquam in tantam altitudinem ascensuram putabat, ut non nisi maiori cum difficultate, eandem, rursus demittere possemus. Almasiensis quidem iudices, ac iurati, in vicinis pratis constituti, eo accurrerunt, solenniterque protestati, ne quid in suo territorio occipiat, eundem interturbare conabantur. Dominus vero de Neffczer facta declaratione se quoque qua Consiliarium Camerae eorundem Dominum esse, seque specialis Suae Majestatis mandata habere eosdem aliquantum deteruit, recedere vero nolentes territorium Almasiense ingressus, manu propria dictos iuratos, ac iudices baculi ictibus affectos repulit. De his informatus existens cum in exolutione operariorum occupatus, Tata derepente discedere nequirissem, scripto Almasiensibus, ac Neszmelyiensibus demandari, ut sine ulla mora, nocte quoque ipsa, splendente luna, factam cataractae praeclusionem dispiciant. Qui cum mandatis meis obtemporare noluissent, hodie summo mane Almasinum descendi, sub seria maserimaque animadversione ac poena eosdem congregavi, finito cultu sacro, negotium pro necessitatis casu reputans, ad aperiendam catarcatam exivi, eandemque ex parte advertas nemine comparente, rursus ad fundum usque aperui.

[701] ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. 216. fol.

Quantas itaque similibus inclentiis jura territorii Almasiensis praejudicia, laboresque mei patiantur remorat, Excelsae Camerae Regiae altiori judicio subiicio. Nunc quidem adhuc in canali principali, quo aquae a paludibus avertantur, et ad molas Almasienses deducentur, opere feliciter succedente occupor. Hoc sinito, si exsiccatorium canalem agressus fuero, Dno consiliario a Neffczer, ultro adeo licentioso grassante quotiercunque eidem libuerit ab incoepto opere, per obstructionem cataractae, elevatis aquis repelli possum. Incolae Almasienses intuendo suo territorio, in non admittendisque violentiis, rustica ruditate, ne fors malitiam ducti, nimium negligentes videntur, in similibusque mandatis, ac dispositionibus meis parere dubitant, dominium ipsum territorium suum tueri, ac defendere teneri praetendentes. Neszmelienses vero his multo negligentiores, ac inoboedientiores semet demonstrant.

Haec itaque Excelsae Camerae Regiae ex incumbenti mihi officio humillimo repraesentaro, atque his in passibus debitis modis succuratur, excessus, violentiaeque Neffczerianae sistantur ac compescantur, sub ditisque seria deffensio territorii sui injungatur iussare debui.

NB. Submississime adhaec supplicans, nuperamque instantiam meam repetens, ut lasus per infames Neffczerianas expossiones in praesentia multorum officialium militarium nominis mei, ac inprimis commissionis Excelsae Camerae Regiae, in qua occupor, honor, pro characteris mei, negotiique mihi commissi conditione in integrum restituar, desuperque competens satisfactio mihi impendatur. Quo in casu Excelsam Cameram Regiam ac Gratiosissima protestatine sua, me haud exclusurum eo minus dubito, quo benigniorem ejusdem erga propensionem experior. Quam humillimis, fidelissimisque servitiis meis demerero, nunquam intermissurus persevero.

Excelsae Camerae Regiae
Almas die 24 Januar.[!] 1747.

servus humillimus
Samuel Mikoviny
Architector Supr. Vig. Prae.
et camer. Geograph.

1747. július 20. Selmecbánya Mikoviny Sámuel szakvéleménye a Szélaknai-nagy-tó gátjának javításról[702]
Copia

Nachdeme sich bey dem Windschachter grossen teüch damm einige mangl zu ereignen angefangen, undt solche meisten die sehr unebene fläche des damms, folgends darauf stagnirendes regen wasser verursachet hat, ist vor guth befunden worden, den damm oben auszugleichen, und der oberfläche eine gebührendte lege oder Talud zugeben.

Wobey die frag endstanden, ob die lege ausserhalb oder einerhalb des Teüches abhangen soll? Meines erinners und erachtens, ist bey allen werckern der brauch die oberfläche der dämm auserhalb abhängig zumachen, so das der damm gegen des wasser höher, und auswärts niederer gemacht wird.

Dann wenn man, wie einige vermeinet haben, die Lege hinein machen möchte, beym vollen teüche möchte die wallen auf die oberfläche des damms schlagen, solchen auswaschen, und sehr leicht durchreisen, wie bey L. A. zu sehen.

Wann aber wie bey Lit. B. gezeüget wird, die lege hinauswärts gegeben wird, und das wasser wie bey A. dem niederen ranfte des damms gleich stehen soll, so stehet die damm-

[702] ŠÚBA HKG Ord. 1747. júl. 20. No. 37.

mauer viel höcher übers wasser an welcher die wällen kein schaden thun, niehmahls übersteigen, und den damm durchreisen können.

Schemnitz den 20 Julii 1747.

Sam. v. Mikoviny
Ing. Major undt
Cameral Geometra

Praes. 24. July Anno 1747.
Guttachten wegen reparation des grossen Windschachter-Teüch-damms

1747. november vége/december eleje Mikoviny Sámuel jelentése a Magyar Kamarának a komáromi uradalomban végzett munka befejezéséről[703]
Copia

Excelsa Camera Regia Hungarica
Domini Domini Gratiosissimi, Colendissimi

Priusquam negotii exsicandarum palludum Almásiensium gratiosissime mihi commissi, superisque auxiliantibus feliciter perfecti, rationem reddam, modumque ac effectum exponam, antiquam earum originem, situm, statumque licet id jam anni proxime elapsi humillimis meis relationibus factum sit, majoris nihilominus evidentiae, vel futurae memoriae causa, hic quoque brevibus attingere haud inconveniens existimavi.

Tractum huncce palodinosum per quinque territoria, ut possesione Tatense, Szomodiense, Nassaliense, Almássiense, & Szőnyiense, in longitudine duorum milliarium Germanicorum plus minusve uno quadrante late diffusum antiquissimis quondam temporibus longe alias constitutum per naturamque omnibus lacunis liberum ac uberem pratorum, agrorumque fuisse campum, situs ratione examinata deprehendi. Aquae enim circa oppidum Tata admirandae copia scaturientes, vel ex vicinis montibus tempore pluvio decurrentes, per ejusdem territorium naturali satis declivi ac profundo alveo defluebant. Qui in territorio Naszaliensi in duos findebatur ramos, quorum unus rursus in alios duos divisus, per medium Almásiense, in Danubium exonerabatur, alter vero magno spatio aeque per Almásiense territorium defluens, tandem istud a Szőnyiensi, in utrumque in Danubium decurrens distingvebat.

Subacta vero Octavii Augusti Imperatoris tempore, per Tiberium caesarem Romanique Imperii Provinciis adjecta Pannonia ob soli foecunditatem, situsque amoenitatem, salubritatem, ac commoditatem prae caeteris quoque culta, deductisque copiosis coloniis, pro harum commoditate, ac securitate magnificis etiam operibus provisa, & exornata est. Quorum paludum quoque nostrarum vicina singularia exhibet exempla ac documenta. Vicina enim paludosa tractui huic, in agro Szőnyiensi, infra ac supra, in ipsoque hodierni vici loco, celebris cujusdam coloniae Romanae, quam Bregetionem fuisse, collatis fabulis, itinerariis hicque repertis lapidibus ac inscriptionibus satis evidenter patet, visuntur legunturque rudera, monumenta ac vestigia quae a regione Comaromii ad extremitatem usque praedii Fűszek vulgo Fűzi-tő ultra milliare Germanicum protenduntur, ambasque Danubii ripas occupant. Celebritatem magnitudinemque coloniae, testantur non tantum ingentia rudera, moles strata, diversaque utrinque ad Danubium posita amplissima, ac munitissima castra ac praesidia, magnaque quotidie diversi generis numismatum, & lapidum occurrens copia; sed & imprimis, vicina pro commoditate ac securitate coloniae fundata & exstructa solemnia, & Majestate Romana digna opera. In quibus duo maxime memoranda observantur. Aquaeductus nimirum subterraneus, solido muro ac fornice clausus, multaque tenacissima undiquaque obductus,

[703] ÖStA HKA HFU 1747. febr. 7. r. Nr. 803. 176–187. fol.

ultra duo milliaria longus, quo salubrium ac recentium scaturiginum Tatensium aquae per latera collium demissioribus locis, ac vallibus, aggeribus, pilis, ac fornicatis arcubus, exaequatis ad usum coloniae deferebantur, alterum vero priori haud posterius, a finibus territorii Szőnyiensis, per planitiem Almásiensis, usque ad, ab oriente objectos colles, medio propemodum milliari longus, viginti orgias latus, quatuorque altus, ac magna sui parte, lapide quadrato vestitus, vastissimus agger. Qui labente demum Imperio Romano praedaeque migrantium ex oriente gentium exposito, ad securitatem florentissimae coloniae praestandam erectus fuit. Ejus enim ope aquae a Tata defluentes interceptae, ac elevatae planitiem inde Comaromium usque duobus milliaribus diffusam occupabant, ac inundabant, omnemque accessum ad Bregetionis coloniam praedecludebant. Ubi si antequoque a natura productae paludes fuissent, Romani ad eas formandas tantam operam haud impendissent. Ne autem pacis tempore securitas commoditatem ac utilitatem perderet praecaverunt Romani. In principali enim fluvii alveo, aggerem permeante, nuncque territoria Szőny, ac Almás distinquente duplicem ex solido lapide quadrato hodie quoque integram exstantem exstruxerunt cataractam, qua aperta, aquis cursus liber, plagaeque totius exsicatio, clausa vero inundatio praestabatur. Ingruentibus tandem extremis, rebusque Romanis fatalibus periculis, quibus Pannonia pulsi, exterminatique fuere, nullum est dubium quosque securitati suae consulere voluisse; Bregetianosque hostem accessu prohibituros obfirmatis aggeribus cataractis circumfusam planitiem inundasse. Cum vero ita quoque expugnati, oppressi, sedibusque suis exturbati fuissent, hostes seu Hunni, Gothi, Vandali, aliique fuerint, hisce locis haud diu immorati, de cultura terrae nihil solliciti, ad depraedandas occidentales regiones properantes, post terga cuncta desolata, ad Bregetionemque & cataractas clausas & terras inundatas relinquebant. Quae saepius repetita desolatio cum ultra quinque saecula in Pannoniis continuata fuisset, planities aquis submersa, facile imo necessario in paludes conversa est. Cujus rei perspicua satis, in fossione canalium, solidum alium inferiorem horizontem, alibi cespite obsitum, glareaque & pontibus ligneis stratum, culmosque desertarum arundinum praesentantem, unius orgiae profunditate sub arenosa, vel etiam argilosa superficie terrae detegendo, indicia deprehendi.

Postremis denique temporibus, cum Hungari hic sedes suas firmare statuissent, magis armis, quam tractandae terrae assueti eaque communem omnium necessitatem superante, nil minus, quam de operosa, & sumptuosa exsicatione paludum, augendis agris cogitabant. Ad haec nullo ferme longiori tempore, terras suas quiete possidentes funestissimas saepius conversiones, ac desolationes a Tartarorum, Turcarumque invasionibus, intestinisque tumultibus perpessi vix quando eam temporum felicitatem, qua singularem oeconomiae industriam exercere licuisset, consecuti sunt. Quinimo abundantibus agris, sine impensis ac fatigiis casu oblatas aedificandarum molarum oportunitates magni faciebant, cumque ruina suorum territoriorum etiam sollicite conservare studebant.

Damnosis hujus generis exemplis hodie quoque abundat Hungariae Regnum, inter praecipua vero merito recenseri poterunt, veteres Almasienses molae, quarum gratia memoratus agger continuo clausus habebatur, exiquique molaris census causa, terrenum quinque diversorum territoriorum duobus milliaribus protensum, pratorum alias fertilissimum, aquis submersum, in paludesque conversum torpebat. Errore vero ac in curia Almásiensium maximo quidem proprio damno se proficere posse, existimabant vicinorum nonnulli, aquae enim molarum Almásiensium causa elevatae, magnam etiam territorii Szőnyiensis partem occupabant, atque in ipsum usque vicum semet diffundebant. Veteri itaque praejudicio ducti, damnaque sua non animadvertentes, incolae, & possessores Szőnyienses exstructis, in, non sua opera, sed aliorum errore restagnantibus aquis, exilis pensi molis, optimam pratorum suorum partem, in paludes converti, in lucris ponebant.

At quamprimum Clementissima Majestatis Regiae resolutione Gubernium Comaromiense sublatum, ditionesque olim eo spectantes Almasienses Dominiis Cameralibus

Regiis adnumeratae fuissent, Excelsa Camera Regia, pro consueta, providaque sua cura, primo quasi intuitu per restagnantes a praeclusis aggeris cataractis aquas, inter limites dominii causata damna observavit; unaque Excellentissimo ac Illustrissimo Dno Comite Curiae Iudice, Campi Marschallo Josepho Eszterházy, cujus aeque Tatensis Dominii tria territoria, paria patiebantur damna, repraesentante atque adurgente exsiccationem memoratarum paludum, fundique in meliorem usum conversionem resolvit. Demandato itaque mihi, ac praevie instituto, periclitantis plagae debito examine statum ejusdem, damnorumque causas, ac remedendi modos humillime repraesentavi. Quibus gratiosissime auditis, perpensis, & approbatis, clementissime etiam Sacra Caesareo-Regia Majestate annuente, communibus cum Excellentissimo Comite Iudice Curiae Regiae expensis negotium exsicandarum paludum, mihi benigne injunxit, & commisit.

Quo jam ad finem perducto feliciter, qua ratione id susceperim quoque successu, ac effectu concluserim Excelsae Camerae Regiae humillime repraesentandum habeo.

Ab Excelsa Camera Regia debita authoritate, necessariisque sumptibus instructus, demandatum mihi opus aggressurus, id in tria principalia momenta repartiendo, aquarum nempe stagnantium emissionem, influentium aversionem ac derivationem, residuarumque in lacunis haerentium deductionem, eodem ordine, totum laborem prosecutus sum. & quidem

Primo: Ad aquarum transaggerem Almásiemsem stagnantium emissionem naturalis ac brevissima via fuit, cataractarum aggeris, quercinis trabibus obstructarum apertio. Quarum tamen cum una in Almasiensi, altera in Szőnyiensi fundo, territoria intermedio muro distinguente sita esset, natura iuris territorialis, & expressis Excelsae Camerae Regiae specialibus mandatis ne vicinum territorium Szőnyiense contingerem, ejusque iuribus praejudicarem, observatis, cataracta Szőnyiensi integra ac intacta relicta, solam Almásiensem aperui. Quo facto aquae ad aggerem pedibus octo, ultro vero, pro ratione distantiae, restagnationis ac elevationis, quatuor tribus, vel paucioribus depresse conciderant, totumque inundatum terrenum deseruenrunt, ac denudarunt, solisque veteribus alveis, ac non nullis profundioribus lacunis conclusae remanserunt. Tumque imprimis de antiquo earum cursu, ac iure judicare licuit. Cum enim pluribus alveis ex territorio Tatensi per medium Almásiense usque ad Danubium, unoque saltem principali, primum aeque per solum Almasiense tandemque intra aggerem exiguo spatio, inter istud ac Szőnyiense libere ac naturaliter decurrerent, versus pagum ac mollas imo ne in territorium quidem Szőnyiense, amplius ullae fluebant, quinimo ibidem haerentes, versus antiquum alveum Almásiensem redibant, ac refluebant. Quo satis patuit Tatenses aquas naturalem suum cursum Szőny versus nunquam tenuisse, nec unquam iuris Szőnyiensis fuisse, sed occasionaliter solummodo, quousque Almasiensibus aggerem praeclusum pati libuit, eodem penetrasse. Quae praeclusio licet ab antiquissimis temporibus per Almasienses, molarum suarum causa tollerata fuisset, cum hi tandem damna sua sentire cepissent, territoriumque exsicare, molisque alia ratione providere constituissent, seu aggerem suum ubicunque perfodere, seu cataractam in suo fundo sitam, aperire, integrum habuerunt. Neque de ablatis sibi aquis per Szőnyienses accusari possunt, cum iis hactenus non naturalis situs iure, sed casualiter tantum usi fuissent, usu itaque, uno casu sibi appropriato, alio facile privari potuerunt.

Nemo vero alterius exigui lucri causa, ingentia damna in proprio pati tenetur, eaque remederi, quacunque tandem ratione in suo fundo potest. Praesenti quidem casu Szőnyiensium praetensa damna, molarum sublatione causata, exsicationis beneficio magnae territorii sui partis, sine cura, sumptibus, ac fatigiis gratuito obtentae, satis compensantur, quinimo superantur. De quo non quaeri, sed sibi gratulari, & in exsicationis expensarum justa parte concurrere deberent. Territoria enim dilatare paucis, ac rara, de molis vero providere, in ripa Danubii viventibus omnibus, & facilis occasio datur. Arundineta quidem sua, quibus sylvarum loco utebantur, sublatione aquae perdita quaeruntur: Is tamen fuit principalis exsicationis scopus, ut aboletis arundinetis, paludes in prata convertantur. Foeni enim ubique

majus est, quam arundinis pretium illoque haec facile comparari potest. Majoris enim lucri causa, minora damna aestimanda haud sunt. Prouti etiam exsiccationis hujus gratia, non solae tantum Szőnyienses, sed & Naszalienses ac Almasienses illis multo praestantiores molae, aversa aqua sponte sublatae sunt.

His tamen non perpensis, vel non curatis, hypothecarius Dnus ac possessor Szőnyiensis, pluribus violentiis in camerali fundo attentatis, Excelsae Camerae Regiae saluberimas intentiones turbare ac impedire molitus est. Cataractam enim Almásiensem benigno Excelsae Camerae Regiae mandato, per me apertam bis clausit. Quam quidem commissis mihi ordinibus stricte inhaerendo denuo reservari, cumque Szőnyienses, armata manu, illegalia sua facta, defendere velle intellexissem, congregatiis colonis supetiisque etiam ex Dominio Tata acceptis, armis arma praesentavi, nullam nihilominus resistentiam videns armatos primum removi, tandemque rustica manu exequenda peregi, vigiliasque ad Excelsae Camerae Regiae mandatum, ne Szőnyienses quid amplius tentare possent constitui.

Eorum tamen neminem seu verbo, seu facto offendi, memoratus vero Szőnyiensis Dnus, iudices ac iuratos Almasienses iura territorii sui defendere volentes, iniuriosis verbis ac ictibus, in proprio eorum territorio ore, & manu propria afficere violentosque suos actus, ultro cumulare non dubitavit.

Debito itaque modo, ac optimo iure apertam cataractam conservando detractis stagnantibus aquis aggressus sum operis momentum.

Secundum: Aquarum videlicet a paludibus aversionem, & aliorsum derivationem. Licet enim jam nullae amplius inliberata plaga stagnarent, magna famen copia, a fata devolutae, nulloque certo, vel sufficienti alveo conclusae diversis ramis, irregularibusque ac tortuosissimo, arundinumque radicibus obsitis, ac repletis meandris, paludinosam planitiem pererrabant, continuumque humoris fomentum suggerendo, ejus exsiccationem impediebant.

Ad quam producendam, ac promovendam, ab ipso oppido Tata, priusquam ex suis ibidem sitis scaturiiginibus, subjectam paludinosam planitiem ingrederentur aquae, ad loca elevatiora colles versus deflectendo, easdem singulari ac bene regulato canali complecti, eoque per territoria Tatense, Szomodiense, Naszaliense, Almásiense in Danubium usque deducendas, a paludibusque avertendas existimavi. Quod ut eo securius praestari posset, praevie justam ac necessariam horizontis, per quem canalis ducendus veniret, dimensionem, libellationem, ac revisionem institui, orificiumque canalis, Tatae 50 pedibus, horizonte Danubii ordinario elevatius, constitui posse deprehendi. Qua elevatione debite repartita, singulisque longitudinis canalis orgiis 100 medium pedem casus imputando 26 pedes pro casu totius, residuos vero 24 produplicis casus molis, Almasii exstruendis destinavi. Tandemque comparatis interea necessariis instrumentis fossoriis, favente Divino auxilio perficiendum opus suscepi.

Ad quod primo quidem tempore satis copiose semet offerebant operarii, quorum numerus saepius 500^{tos} superabat, laborque plus quam sperato seccessu procedebat: incidentibus vero laboribus plebeis campestribus, numerus operariorum adeo decrevit, ut ex 500 vix 50 remanerent. Et quidem eo plane tempore, cum per loca depressiora paludosa vel elevatiora petrosa canalis profundior, laborque difficilior evadare cepisset. Exiquus itaque operariorum numerus, fundique difficultas, lentius reddebat opus. Donec finita tandem messe, numero operariorum accrescente, laboreque velocius procedente, opus, medio mense Majo ceptum, circa medium Septembris optatum, attigisset finem longitudo totius effossi canalis est 5053 orgiarum seu sesqui milliaris Germanicis. Profunditas vero communis pedum quinque alibi autem elevatiori, vel depressiori terrae superficiei accommodata major minorve maxima 13 minima 3 pedum, latitudo denique inferior 6 vel 8 pedum, superior autem profunditati correspondes, a tribus ad quinque usque orgyas producta.

Quod situm ejusdem concernit, tam regularitatis, soliditatis ac stabilitatis quam & maxime aquae casus sumptuumque compendii causa, flexus devitando, rectos observare

ductus summopere studui. Prouti etiam a centro arcis Tata, per integra territoria Tatense ac Szomodiense 2600 orgiis, seu tribus quadrantibus milliaris Germanici, ad duos usque veteres cumulos Romanos, metae quasi loco ibidem positos, canalis constanti ac eadem directione versus modernum septentrionem magneticum tendit. Inde vero per territoria Nassaliense, ac Almasiense in collium, valliumque radices, ac evolutiones impingendo dextrorsum vel sinistrorsum, pro ratione situs, nonnulli leniter contorti flexus formantur.

Terrenum fundusque, qua ducebatur canalis, diversae fuit constitutionis, & qualitatis. Ad pagum Almás magna pars pulvere proprio disjectis occurrentibus saxis ac petris perfringebatur. Inde vero per totum Almasiense ac Nassaliense territorium sabulosus, ad glareae petrae instar concreta intermixtus, per Szomodiense tandem, ac Tatense solidior, & varius, magna in parte paludosus, alibi elevatior, & semi petrefactae terrae, ac tophi stratis, quasi contabulatus, undiquaque copiosa erumpente aqua occurrebat fundus. Pro cujus ratione labor etiam alibi difficilior, lentior, & pretiosior evadebat.

His tamen universis, auxiliante Deo, adhibitaque industria superatis opere canalis ad propositum finem feliciter perducto, aquae eidem immissae, admensa, praevieque sibi praescripta celeritate, ad alterum usque Almasiense, ad Danubium situm orificium, facto etiam navigationis tentamine, deferebantur. Quibus tam a paludibus aversis, quaesitus etiam ac plus quam optatus effectus subsecutus est. Aquae enim in antiquis alveis, & lacunis, continuo affluxu sustentatae, ultra spem ac exspectationem deperditae, itaque exsiccatae sunt, ut paucis post diebus loca alias impenetrabilia, siccis adire, & peragrare pedibus licuerit Neque aliae amplius in subjectas paludes defluebant aquae, quam quas in pratis Tatensibus infra oppidum sitae scaturigines suppeditabat. Quae cum partim obsitus declivitatem, in novum canalem induci nequivissent, partim vero contractualiter pro molis Nassaliensibus reservatae ac destinatae essent licet, quidem singulari alveo ad dictas molas directae ducerentur, ex eo nihilominus partim elabentes, partim vero a molis decurrentes, exsiccandam planitiem diversis peragrantes alveis, paludes fovebant, & sustentabant. Praeter has vero, solae etiam pluviales, repletis vacuis alveis ac lacunis, nullo effluxu provisae diutius alendis paludibus sufficere, exsicationemque impedire potuissent.

Ad ultimum itaque hocce impedimentum tollendum ordinatum susceptumque est, operis momentum.

Tertium Canalis exsicatorius, quem primo quidem tempore inter territoria Almasiense, ac Szőnyiense, communis boni & utilitatis causa, cataractas versus ducere intendebam, ut idem prouti antiqus antea aquarum Tatensium alveus, dicta territoria aliqua in parte distingueret, veritus tamen, & vestigiis ferritus, ne uti alibi fieri oportuisset, Szőnyiense territorium contingendo, novis querelis occasionem darem, de alia modalitate cogitare, canalemque exsicatorium, remotius a Szőnyiensi, per merum Tatense, & Almasiense territorium perducere consultius existimavi. Novum itaque ejusdem ductum, primo conceptui multis modis praeferendum, adinveni ac determinavi.

Exstabat antehac quoque in aggere Romano, a veteribus cataractis 300 orgiis distans, in Almasiensi fundo sita, ponteque provisa apertura, per quam ad molas Almasienses aquae defluebant, tamque molari, quam alio, in via postali ad locum Kerék-tó dictum, sito aggere, detentae ac elevatae, paludes tam supra, quam infra magnum aggerem formabant. Consultissimum igitur existimavi, canalem novum exsicatorium a principali Nassaliensi mola per medias paludes, ad nunc memoratam aperturam, indeque aeque per paludes infra aggerem ad locum Kerék-tó productum, aggere vel colliculo ibidem perfosso in antiquum alveum, territoria Fűzi-tó, & Almás dirimentem, in Danubiumque decurrentem dirigere, imprimis cum praeviderem, hac ratione, una eademque opera, ac iisdem sumptibus effici posse, 1mo ut aquae seu pluviales, seu aliae quaecunque per paludum meatus destilantes, in ipsis limitibus territorii Almasiensis interceptae, reliquae vero sub ipsis rotis principalis molae Nassaliensis in canalem exsicatorium praecipitatae, eo magis ab exsicandis locis removerentur, eaque

imposterum nulla ratione incomodare, imo ne contingere quidem possent. 2do ut paludes Almasienses, non tantum supra, sed &, quod alias singulari opere praestari debuisset, infra magnum aggerem sitae ingenti tractu exsiccarentur. 3^{tio} ut a molis quoque Nassaliensibus, alias sine ullo tractu in Danubium defluens aquarum pars, si dominio ita visum fuerit, ad conservandas veteres Almasienses molas duci, adeoque universae Tatenses aquae, in nunc dicti dominii usus converti possent.

Ita denique praevie ponderato, ac deliberato negotio aggere ad Keréktó perfosso, ibidemque ponte imposito, hunc quoque canallis exsicatorii laborem, Divina cum assistentia, circa medium Septembris exorsus sum. In quo a primis initiis ad extremum usque finem multo graviores, quam in alio majori occurrebant, superandae difficultates. Totus enim canalis per meras profundas arundinum radicibus consitas ac perplexas paludes, undiquaque copiosis affluentibus aquis ducendus erat. Quibus opus adeo retardabatur, ut saepius major etiam operariorum copia, ejus accelerationi inutilis fuerit. Posteriores enim ob nimium aquarum affluxum laborem aggredi, & prosequi nequiverunt, priusquam anteriores, profundiori perducta fossa aquas detraherent. In densis vero arundinum radicetis, magis secando, quam fodiendo excavabatur canalis accesserat etiam autumnalis frigidior tempestas, qua deterriti, rariores comparebant spontanei ac benevoli operarii. Imperfectumque opus hoc ferme anno remansisset, nisi tam Tatensis, quam Almasiensis dominorum subditi inviti ad labores erga tamen pretium ordinarium, coacti certoque numero hebdomadatim expediti fuissent. Tantis igitur difficultatibus obnoxio, & retardato, vigesima demum elapsi mensis 9bris ultima manus imposita est.

Situs directioque ejus, a pago Nassal, unde etiam Nassaliensis, uti aliter Almasiensis, vel Tatensis canalis merito dici potest, recto tramite ad Romani usque aggeris aperturam 1210 orgiis, trans aggerem vero partim veteris alvei vestigia, partim horizontis rationem sequendo, exiguis flexibus 614 totoque tractu 1824 orgiis in supra memoratum veterem alveum, praedium Fűzitó ab Almasiensi territorio, ad Danubium usque distinguentem protenditur, latitudo ejusdem est, ut plurimum 18 profunditas vero quinque pedum.

Quaesitus desideratus quoque ultimi laboris effectus, durante etiam opere fatis apparebat plena enim exsicatio paludum, quasi de passu in passum cum labore procedebat, in maximisque etiam lacunis quacunque effossus producebatur canalis, exsicabantur latera. Quo tandem finito, universa circumjacens plaga, praescissis quasi aquarum venis, iis penitus liberata, exsicataque mansit. Omnes enim ac undecunque oriundae aquae profundiori canalis alveo intercipiuntur simulque abreptae in Danubium devehuntur.

Hinc celebres etiam illae veteres cataractae Romanae, quarum unam Almasiensis iuris, sub initium operis, prouti in praecedentibus humillime retuli, tantis ac illegalibus cum vicinorum motibus aperueram jam sicae, ac inanes languent, principalesque antiqui alvei, vel exsicati, vel in stantes lacunas conversi sunt. Aperta nihilominus cataracta, cum antiquis alveis educendis vernalibus, vel autumnalibus, aliisque pluvialibus aquis imposterum quoque deserviet.

Omnibus hisce in requisitum statum perductis solus adhuc agger molarum Almásiensium restabat, qui elevatas aquas longo spatio in paludibus detinebat illisque accrescentibus etiam agris, campis damna inferebat. Quo tamen rupto & perfosso, universum tandem territorium Almasiense ab aquis liberatur, depuratur, ac exsicatur. Hac quidem aggeris perfossione veteres molae, dominallis una, & cum pago communis altera, aqua sibi necessaria privantur, ast qua rursus ratione iisdem subveniri, harumque loco, aliae etiam multo ampliores instrui possint ex sequentibus patebit.

Hac itaque ratione, haud postremae considerationes opus ab Excelesa Camera Regia mihi commissum, omni cum hactenus desiderato successu, ad destinatum finem deductum est. Ad quod ut ab Excelsis Partibus resoluti sumptus sufficerent omnimode adlaboravi, inanesque expensas evitando, etiam necessarias, quoad fieri potuit compendiavi, mercedemque

operariorum non tempore, sed laboris praestiti quantitate aestimandam ordinavi. Per operarios enim diurnu mercede conductos perficiendum tantum opus duplo vel etiam triplo pretio & tempore constitisset. Ante inchoatum igitur laborem, ex aliorum locorum, & temporum experientia, tabellam rationibus adnexam exolvendorum operariorum modum praescribentem elaboravi. Inqua & mensura canalis profunditati congruens, & capacitas orgiis cubicis expressa, harumque fossionis profunditati admensum pretium exponitur, & demonstratur.

Ubi igitur, ex una exhibitis rationibus patet, destinati sumptus, exolutioni operariorum, comparandis instrumentis fossoriis, aliisque etiam non praevisis, & specificatis erogationibus, sufficienter suppetebant.

Cum tamen Excelsis Partibus, diurna quoque pro mei sustentatione, & fatigiorum fideliterque praestitorum servitorum remuneratione, ordinata, prouti etiam salaria quaecunque alia, ad communem canalis cassam assignare benigne libuisset, omnibus hisce ferendis exiguo tamen cum defectu insufficiens fuit.

Si labor diurnam operariis mercedem tribuendo institutus fuisset, necessario plures mihi subordinatos invigilatores, ac directores, ad sedulumque laborem praestandum, operarios compellentes decuriones constituere, eisque competentia salaria ordinare debuissem. Remonstrata nihilominus ratione, laborem suscipiendo, quisque & sunt, & sociorum suorum ad diligentiam fuit compulsor, qui industrio labore, & sibi plus promerendo fructificabat, & mercedem non nisi promeritam, suscipiebat, eaque ratione nemine compellente opus adurgebat.

Per quadrantem nihilominus milliaris, saepius distenti, vel in pluribus locis simul incepti laboris, dipositioni atque attentioni solus ac unicus sufficere haud potui, necessarioque nonnullos directionis coadjutores, qui juxta datam sibi instructionem operis mensurae proportioni, aliisque circumstantiis, invigilarent, in dimensionibus vero libellationibus, similibusque eo promptius exequendis operationibus auxilio essent, mihi adjungere ac substituere debui. Eumque in finem sub discessum ex montanis, tres ex practicantibus cameralibus, scholaribusque meis, quorum capacitati, industriae, fidelitatique confidebam mecum assumpsi, ad praeattactaque servitia adhibui. Quos licet quidem ex ordinatis mihi diurnis, victu mecum communi intertenuerim, perpensis nihilominus continuis, majoribusque eorum fatigiis fideliterque sibi commissis observatis ac praestitis servitiis, mercede quoque ac remuneratione aliqua dignos Excelsae Partes haud improbabunt. In cujus rationem cum nonnihil ex Cassa Communi menstruatim perceperint, ulteriori porro gratiae semet recommendatos habent.

Diversis itaque sed inevitabilibus, in rationibus specificatis expensis, ex hausta Cassa Compensandis tandem mihi obvenientibus diurnis insufficiens evasit. Quod quidem ferme necessario evenire debuit cum & utrumque canalem primo conceptu longius produxerim, multis locis profundius foderim, aliosque haud praevisos majores labores, petras perfringendo, pontes sternendae hisque similes praestiterim. Quorum siquid intermittendo sumptus contraxissem, facile quidem cassam, diurnis meis exolvendis sufficientem reddere potuissem. Soliditati nihilominus, futuraeque majori operis utilitati unice intentus, quicquid ad ejus perfectionem spectabat, omittendum haud existimavi. Eoque magis gratia Excelsarum Partium fretus, uti de compensatione memorati defectus humillime insto, ita nullus dubito.

Ex operis autem hujusce jam relato & remonstrato successu, praesentissimoque effecto, satis liquet Excelsas Partes propositum scopum consecuturas, quaesitumque lucrum facile obtenturas. Ad quod tamen perficiendum diligens primis temporibus desiderabitur cura, atque industria. Exsicata enim arundineta gelu, hyemalique frigore exfossa, & arefacta, primo statim vere, vel extrema potius hyeme, priusquam qualemcunque humorem attrahere & revirescere potuerint succendenda, radicibusque exurenda erunt.

Quae firmis & profundioribus radicibus praedita etiamsi primo anno aliqua in parte repululaverint, secundo, tertioque repetita exustione suffocati, ac extirpari debent. Maxima

nihilominus exsicatae plagae pars, primo statim anno in prata conversa dominis suis fructificabit. Adhibita autem nunc memorata exustione, vel etiam aquarum alibi haerentium ductis fossatis evacuatione, totus antea paludosus tractus in utilissima prata convertetur.

Ut autem Dominium Camerale Almasiense, factarum expensarum, certum ac immediatum fructum, quamprimum percipere queat, ex exsicata tanta paludum plaga, ejusdem parte, a territorio Nassaliensi per decursum veteris alvei, usque ad aggeris cataractas, subditis pro pratis ac foenilibus relicta, pars residua inter territoria Naszaliense, Motsense, ac Szőnyiense sita, ad privatos dominii usus retineri potest. In qua cum non tantum exsicatae, ad plenamque meliorationem, uno adhuc vel altero anno industriosa cultivatione indigentes paludes, verum etiam sicci coles, optimaque subjecta contineantur prata, tractus hic vel pro allodiatura dominali, vel pro puris foenilibus ampliari, autquod forsan consultius foret, plus offerenti cuicunque exarendari posset, longitudo hujus plagae est 1500 latitudo vero media 800 orgiarum, consequensque una cum exsicatis paludibus capacitas, producendis 460 orgiis, vel 1400 currubus foeni suffiviens.

Haec itaque esset hoc opere quaesita, ac immediata praeter colonorum commoda, Dominii Almás utilitas.

Hanc vero collateralis alia, novis majoribusque expensis perficienda multis modis superaret: Molarum videlicet in novo canali exstructio. Quarum anno quidem superiori quoque humillima mea relatione mentio facta est, canalium nihilominus opere jam consumato, earum ratio, majori certitudine ac evidentia Excelsae Camerae Regiae repraesentari potest.

Licet enim inter praecipua dominiorum beneficia, aquae agendis molis aptae censeri soleant, in his tamen vix, quae aliae cum Tatensibus nunc Almasinum deductis ob singulares suas proprietates, comparari possunt. Quae cum nullo casu deficiant, nulloque frigore congelentur, majori elevatione ad Danubii usque ripas perductae, praestantissimarum molarum occasionem praebet. Ad quarum praestantiam situs, praecipue oportunitas, quamplurimum contribuit. Alibi enim sitae, magnitudine, moleque sua molestae, & inutiles evadare possent. In ripa autem Danubii, quasique centro regni positae, ob facilem advectionem, & avectionem, comoliendarum frugum pro utilissimis semper aestimari debent.

Viginti quatuorque pedibus orificium canalis Almasiensis, supra aestivum Danubii horizontem elevatam esse, praecedentibus demonstratum est. In tanta itaque elevatione molae duplicis ordinis commode collocari possunt, quarum rotae primae superno, secundae vero sub terno aquae casu ac impetu impellerentur. Pro illis enim casus 12 vel 14 pro his vero 6 vel 8 pedum sufficeret.

Aquarum copia tanta est, ut secure in casu superiori rotae 10 in inferiori vero 8 seu in quatuor canalibus binae collocari possent, praeter has autem Nassaliensibus aquis, ad nunc exstantem veterem omni apparatu praevisam, sed aquis privatam molam ex canali exsicatorio deductis, ibi quoque quatuor in universumque viginti duae, aestate hyemeque pari celeritate operantes rotae instrui possent.

Unde sponte liquet, vastum hocce molare opus non privatum, sed vero Regium, Regioque bono dignum censeri posse. Privatus enim quicunque dominus, ad tantum stabiliendus opus, etsi sumptibus non parceret, de cuis tamen constanti usu fructu cum vix in circumjacenti, aliis quoque molis provisa regione, tantum comoliendi frumenti lucraretur, haud unquam securus esse posset. Pro servitio nihilominus Regio similes, hisque majores molas applicari posse, publica status constitutio demonstrat. Cum enim in Regno Hungariae procreatione frugum diviti, ob frequentia, vicinaque bella ad alendos integros exercitus, durante vero pace, ad intertenenda numerosa praesidia, vis est centrum rei, annonariae constitutum sit, haec certis constantibusque molis, semper indiget. Prouti etiam diversas per Danubium dispersas, non sine difficultatibus damnis ac periculis intertenentisque pro tempestatis ratione, continuo uti haud potest.

Instituta itaque cum Officio Regio Annonario amica correnspondentia, molae Almasienses unice ejusdem usibus applicari possent. Ita enim & res annonaria, eo loco ubi maxima frugum copia haberi potest quoque undecunque facile advehi, & inde quocunque, ut plurimum beneficio aquae avehi, quinimo & in vicinas provincias annona administrari potest, integram ferme & constantem comolitionem, in securitate, & compendio haberet, & molae regiae fundo, in quo sitae essent, indesinenter fructificarent.

Lucrum annuum similium bene constitutarum constantique comolitione provisarum molarum regiarum ad fnos 12000 extendi posse, calculus adnexus attente concinnatus ostendet. Securitas autem commoditasque rei annonariae, se ipsam satis commendat.

Necessitate vero ita postulante non deesset modus, quo rotae molares augeri indesinenter operantes minimum 28 instrui possunt. Quibus auctis, lucrum quoque molare, pari proportione augeretur.

Haec itaque fuere praecipua, quae opere mihi commisso consumato, demisse repraesentanda, meque summis gratiis ac favoribus recommendandum habui.

Excelsae Camerae Regiae

servus humillimus
Samuel Mikoviny
Architectus Supremus Vigiliarus
Petrus[!], & Cameralis
Geometra

1748. február 4. Selmecbánya Mikoviny Sámuel a Magyar Kamarának[704]

Excelsa Camera Regia
Domini Domini
gratiossimi colendissimi

praes. 9. Febr.
1748.

Tam ex benignis Excelsae Camerae Regiae, quam ex domini administratoris capitanei Riihr mihi communicatis, sufficienter intellexi, qualesnam praefatus dominus administrator, circa residuarum per aggerem molarem Almasiensem formatarum paludum exsiccationem, canalisque conservationem labores susceperit, difficultatesque invenerit, vel sibi formaverit.

Ex orificio canalis magno casu ac impetu in dictas paludes delabentes, in iisdemque consistentes aquas, copiosam arenam deponere ac congerere debuisse naturalis ratio docet; arena enim impetu aquae abrepta, eo cessante in quieta stagnanteque aqua, necessario considere et fundum petere debet. Disrupto nihilominus aggere molari aquisque per congestam arenam exigua opera via praeparata, ac quasi demonstrata; quam primum per eius medium velociter decurrere inceperint, eandem secum in Danubium abripient, difficultatemque primam quam causasse videntur ipsamet sufferent, residuamque exsiccationis particulam haud impendient.

Circa solicitam conservationem canalis domini administratoris cura ac industria omnem meretur laudem, modo ne fors ea aliqua in parte videatur nimia et superflua. Sed ne haec quidem nocere potest, si sine ullis cassae dominalis expensis, sola subditorum opera praestita fuerit. In nonnullis quidem locis, ubi canalis per declivia collium latera ducendus erat, una ripa ejusdem altior altera vero declivior necessario fieri debuit. In decliviorem tamen partem, totam effossam terram congerri, eoque fortiorem aggerem, qui exundationis tempore aquas contineret, formari curavi. At quosque per canalem Almasiensem, solae aquae ordinariae Tatenses etiamsi aliquando majori copia, defluxerint, in hisce per dominum

[704] MOL E 41 1748. No 31.

administratorem memoratis locis nullum penitus disruptionis metuendum est periculum. Si autem vel ob copiam vernalium, vel piscationis tempore ex piscinis Tatensibus aquae justis majores emissae fuerint, tum omnino, dictis locis litus canalis inferius superaretur, solusque eggestus easdem continere deberet, majorique & diuturniori impetu fors etiam rumpi posset. Uti autem scopus canalis Almasiensis molaris, nunquam is fuit ut omnes et qualescunque exundationum aquae in eundem derivarentur, sed ordinariae solumodo, ex pro molis Almasiensibus vel demissione lignorum Tatensium necessariae per eundem defluerent; ita dominium Tata cui aeque conservatio communis canalis incumbit, eas facere debebit dispositiones, ne in orificium canalis superius, in ipso oppido Tata situm, plures ac copiosiores quam canalis ferre potest immitantur aquae residuae enim & exundantes per veteres alveos et meatus in canalem exsiccatorium facile dirigi possunt. Quod cum ordinarie verenali primo, vel autumnali ultimo tempore evenire soleat, etsiamsi alibi per exsicata prata difusa fuerint nullum notabile inferent damnum. Quo observato, metus periculi, per dominum administratorem memorati sua sponte cessabit. Quod autem nunc dictus administrator, conservationi riparum et aggerum canalis solerter invigilet, id pro incumbentia sua, laudabiliter facit; ac sic ubi defectum videris easdemque seu per me monstrato modo virgultorum manipulis seu ruptarum navium asseribus hinc specialibus expensis, sola subditorum opera assecuraverit, facilius forsan etiam superflua cura quam quiscunque neglectus tollerari potest.

Respectu nunc memoratorum punctorum sub hodierno dato, tam domino administratori, quam domino Balogh scribo communicandaque comunico. Si autem majoris momenti quid occurreret, Excelsae Camerae Regiae, benigna mandata praestolaturus me summis gratiis persevero

Excelsae Camerae Regiae

Schemnitzii die 4. Febr. 1748.

servus humillimus
Samuel Mikoviny
Arch. Supr. Vigl. Prf.
et Camer. Geom.

1748. május 28. Komárom Mikoviny Sámuel jelentése a Magyar Kamarának a Komáromnál építendő hídról[705]

Excelsa Camera Regia
Domini, Domini
gratiosissimi, colendissimi

Comaromium perveniendo, in minori ramo Danubii exstruendi pontis, mihi benigne commissam revisionem et calculationem indilate suscepi, eoque fine tractum, in quo pons hicce sterni posset, dimensus sum, in adiectamque, mappam sub litt. A[706] conieci; locaque pro ponte apta ac commoda singilatim expresssi, ea etiam de causa, quod per Praesidii Dnum Commendantem specialiter requisitus et respective admonitus fuissem, servitium Regium requirere, pontem vel traiectum Danubii, sub iactu et protectione tormentorum fortalitii esse debere. Quam requisitionem licet extra sphaeram commissionis meae positam, ne quacunque in parte servitium Regium negligere viderer vicinae harmoniae, ac evitandae omnis futurae fors dissensionis causa, quantum sine damno et praeiudicio nauli fieri potuerit, in considerationem sumere haud in conveniens existimavi.

[705] MOL E 41 1748. No 183.

[706] A térképet közli és ismerteti Purgina 1958a 68–69. p., Purgina 1958b 57. p., leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/7/2.

Examinato itaque primo loco in mappa litteris A.A. notato, qua navis funambula nunc suspensa trajicit, eam sternendo ponti, ob fermitatem riparum imprimis satis aptum; sed minus commodum esse, deprehendi. Danubius enim ibidem in 130 orgyis latitudinis coarctatus aequaliter profundum alveum format, in quo et pons toto spatio maiori firmitate strui deberet, et graviori impetui coarctatae aquae expositus esset. Adhuc cum a fortabitio 400 orgyis distet, erga alium Vagi traiectum, ipsamque etiam civitatem nimis alte positus est, nec ullam plateam pro transitu per civitatem aptam sibi obiectam habet.

Hinc igitur tantisper recedendo, in alium sternendo ponti commodiorem locum investigavi, invenique prae caeteris commodiorem, litteris B.B. designatum. Hic enim Danubius aestivo tempore vix 100 org. latitudinem format, durante vero exundatione, ne pons tantum impetum sustineat, civitatem versus, qua se diffundat, satis spatii habet. Hinc etiam structura et conservatio pontis hic loci commodior foret. Cuius licet longitudo 150 org. esset, cum tamen alveus Danubii profundior ordinarius solum 100 contineret, pro reliquis 50 per siccum alveum eo facilius cogeretur et conservaretur.

Situs vero eiusdem, tam praetensione fortalitii, quam transeuntium oportunitati satisfaceret, ab exterioribus enim fortalitii munitionibus nonnisi 200 ab interioribus vero 250 orgyis distaret, adeoque sub protectione tormentorum fortalitii esset. Duas vero principales plateas, tam ad forum civitatis, quam ad alterum Vagi traiectum directe duccentes obiectas haberet.

Praeter hos tertius quoque locus exstruendo ponti satis commodus, infra nunc memoratum 65 orgyis positus, adeoque a fortalitii exterioribus munitionibus, nonnisi 150 orgyis remotus, in mappa litteris C.C. designatus reperitar. Qui aeque omnibus, in priori memoratis opportunitatibus gauderet, eiusque erectio pari sumptu et labore constaret, ex parteque fortalitii quam maxime approbaretur. Cum tamen altera eius extremitas, in caudam insulae incideret, quae cum per utrumque Danubii ramum lamberetur et convelleretur, verendum foret, ne fors succesu temporis ad pontem usque subverteretur, cuius extremitas ripa privata in aquis desineret, ac nonnisi novis ac maioribus sumptibus, cum insula denuo coniungi posset. Insulae quidem subversio, oppositis impetui aquae necessariis operibus, praecaveri posset, quae tamen et novos sumptus requirunt, neque semper desideratos effectus producunt.

Ex designatis igitur tribus locis considerari potest:

Primus quidem aptus est solidus, sed praetensioni fortalitii non satisfaciens, transeuntibus vero ob altiorem situm non satis commodus.

Secundus aptus, commodus et intentioni fortalitii respondens.

Tertius pariter aptus, commodus, fortalitio maxime arridens, incertae tamen solidatis et stabilitatis.

Ab Excelsae itaque Camerae Regiae provida ac benigna determinatione dependet, cuiuscunque ex adductis tribus locis, approbatio.

Cum autem formandum quoque materialium, requisitorum, et expensarum calculum mihi commissum habuerim, consulto Dno Administratore, adhibitisque similium intelligentibus fabris lignariis ante omnia, undenam materialia comparari deberent, perpendi, collatisque opinionibus et consiliis deprehendi, hic loci Comaromii multo leviori pretio ligna praestantissima pinnus rubrae (Lehr-Baum) haberi posse, quam quidem Vienna ordinaria abietina Viennae enim e. gr. 40 abietes pro palis aptae emuntur f. 60 pro devectione Comaromium in quatuor colligatis ratibus, requiruntur quinque nautae, singulo f. 7 simul 35. Constarent itaque 40 abietes f. 95. Hic autem Comaromii pinus rubrae pro palis singula 2 f. 15 xr. adeoque quadraginta frusta f. 90. Non dubitavi itaque hasce illis praeponere, cum et triplo vel quadruplo tempore diutius durare possent. Maiores trabes abietinae subliciae Viennae constant singula f. 2 cum devectioneque Comaromium f. 3. Hic autem eiusdem qualitatis, prouti ex propria experientia et inspectione habeo, similis trabs abietina 1 f. 15 xr. haberi

potest. Minus itaque pretium in emendo maiori praeferre eo minus dubitavi. In solis enim materialibus, plus quam 200 f. prosperari possunt, quae tamen non tantum Viennensibus similia, sed in parte etiam duplo triploque meliora et solidiora habentur, atque sine ulterioribus curis, dilationibus et expensis comparari possunt.

Ex praeattactis itaque rationibus, Excelsam Cameram Regiam hac in parte opinionem meam cum Dno Administratore et rerum intelligentibus communem, haud improbaturam adeo persvasus fui, ut cum erectio pontis iam pro resoluta haberetur, hicque exsistens, moderna maiori Vagi aqua, multas naves ex pinnubus rubris constantes, pro palisque pontis idoneas ad nundinas Pesthienses descendere animadvertissem, veritus ne fors imposterum ullae superessent, vel decrescente Vago descendere possent, concurrente Dno Administratore tantas hic detinui, quantae pro pontis necessitate sufficerent, quibus etiam Dnus Administrator securitatis pretium anticipavit, alias iter suum Pesthinum versus continuassent. Respectu trabium subliciarum abietinarum optimae qualitatis, cum huiatibus ligni-quaestoribus, ut tempestive administrarentur, in pretio 1 f. 15 x. quae Vienna f. 3 constitissent, praevie conveni.

Nil itaque aliud superest, quam ut hasce, occasione ita secum ferente, Aerariique Regii oeconomia suadente, sub spe rati factas dispositiones, Excelsa Camera Regia gratiosissime approbare, Dnoque Perceptori Salis ex cassa dominali materialium exsolutionem committere dignaretur. Acceptis desuper benignis mandatis, erectio pontis immediate suscipi indeque emergens lucrum eo citius participari potest.

Quanta adhuc praeter actu exstantia, comparanda materialia venirent, ex adnexo sub litt. B. calculo patebit. Quorum lignea universa hic in loco praesto erunt. Specificati vero cunei ferrei ex montanis facilius, aequiorique pretio haberi possunt.

Per materialia exstantia intelliguntur ea, quae ex pontibus per insulam, et Vagi ripam exstructis, in usus novi pontis adhiberi possunt.

De ponte per insulam strato nemo fors dubitaverit, penitus supervacaneum, adeoque potius desumendum, et ad alios usus convertendum esse. De altero vero in ripa Vagi exstructo, cum iam intra biennium, una alterave septimana, exundationis tempore, traiicientium usibus deserviverit, re ipsa tamen plane adeo inutilis et non necessarius, uti alter insulanus esset, melior forsan opinio foveri posset. Si enim Vagus modicum solummodo, id est, uno, vel sesqui pede exundet, tum currus via ordinaria per aquas, lubentius, quam per pontem pergunt. Si autem ad duos vel plures pedes ripam transcendat, tum navis transvectoria, ad plateas usque civitatis penetrare potest, quae praeterea ex altera Vagi parte, uno integro miliari usque ad pagum Hetény provehi debet, dictimque non plus ultra duas traiectiones praestare potest. Dicti itaque pretiosi pontis sicco tempore nullus, exundate vero Vago exiguus, isque penitas non necessarius usus censendus est. Aliquot enim dierum, in iisque paucarum traiectionum gratia, tantum intertenere pontem, haud consultum videtur. Qui si semel computruerit et conciderit, vix quisquam circumstantiarum gnarus, amplius restituendum suadebit. Praestaret igitur antequam computrescat, eundem desumere, meliora eius materialia in pontis novi Danubialis exstructionem, reliqua vero in securum siccumque locum reposita, in eiusdem reparationem et conservationem impendere. Super hisce tamen, cum aliis intelligentibus collatis et approbatis considerationibus, expressam Excelsae Camerae Regiae dispositionem praestolaturus, me ulterioribus benignis mandatis, summisque gratiis subiiciens, persevero

Excelsae Camerae Regiae
Comaromii die 28. Maii
1748.

servus humillimus
Samuel Mikoviny
Archtcum Supr. Vig. Prf.

et Cam. Geom.

1748. jún. 22. Almás Mikoviny Sámuel levele gr. Illésházy Józsefnek arról, hogy komáromi feladatai miatt nem tud Trencsénbe menni[707]

1748. augusztus 11. Komárom Mikoviny Sámuel levele gr. Illésházy Józsefnek arról, hogy nem tud Trencsénbe menni a budai királyi palota építkezései, valamint az erdélyi és a felső-magyarországi kamarai birtokok megtekintése miatt[708]

1748. augusztus 14. Komárom Mikoviny Sámuel jelentése a Magyar Kamarának a komáromi uradalomban folyó munkákról[709]

praes. 16. Aug. 1748.

Excelsa Camera Regia Aulico Hungarica,
Domini, Domini
gratiosissimi, colendissimi,

Cum, Excellentissimo Praeside ita gratiosissime disponente, per Transsylvaniam et superiorem Hungariam, salinas bonaque cameralia, Suam Excellentiam visitantem sequi debeam, quid ac ratione, ex negotiis per Excelsam Cameram Regiam mihi commissis, effectuatum esset, vel adhuc effectuandum veniret, praesentibus humillime repraesentandum duxi. Quae circa aquas Szőnyium deducendas, circa item territorii exsiccati Almásiensis repartitionem facta sunt, uti iam relata praetereo. Molas quoque Almásienses in operationis statum repositas esse ex prioribus Excelsae Camerae Regiae Hungarico-Aulicae constabit. Cum nihilominus ante et post earundem reparationem, Danubius ferme continuo exundaverit, initium operationis earum, currentisque arendae, supra initium Augusti mensis extendi vix potest. Quia vero utrique huic molae sine ingenti sumptuum dispendio alias succurri nequivit, quam ut prius perfossus agger, denuo obstrueretur, ad educendas vero inter agros haerentes, paludesque formantes ac saepius segetes inundantes pluviales aquas, singularis canalis 200 org. circiter longus, a ponticulo postali, in Danubium usque duceretur; qui tamen ne tertiam quidem partem constabit, ac si singularibus ductibus, aqua ad molas, tam pagensem, quam dominalem derivari debuisset. Exiguus hicce canalis de iure quidem in una minimum tertialitate, per communitatem Almásiensem, qua beneficio molae gaudentem, in duabus vero reliquis tertialitatibus sumptibus dominii effodi deberet. Quoad dominales sumptus Excelsa Camera Regia anno praeterito pro restitutione molae f. 600 per arendatorem anticipandos successiveque defalcandos resolveret. Hac vero modalitate canalis molarum causa formandus pro parte dominii vix vero 200 f. per arendatorem expendendos constabit. Huncce quidem laborem ante unum, vel alterum mensem suscipere voluissem, quod tamen per continuo exundantem Danubium fieri nequiunt. Ante meum nihilominus hinc discessum, eundem designabo, per unum ex practicantibus meis, relicta eidem operis et solutionis determinata mensura, ad effectum perducendum.

Nunc labente aestate, ingentes, in soliti ac excessivi imbres maiori canali a Tata Almás versus pergenti, aliquot in locis, subverso aggere, damna intulerunt, quae pariter instante autumno reparari ac resarciri deberent. Hicce canalis, cum directe eo fine erectus sit, ne molae Almásienses aquis destituerentur, molarum vero partem coloni possideant, qui cum ad effossionem nihil contribuissent, de omni iure ac aequitate, minimum perpetua canalis conservatio, quae magni momenti et laboris non erit, eisdem imponi ac demandari potest. Hac quoque in parte practicantem meum sufficienter informatum relinquam, ut talem reparationem

[707] Közli: Purgina 1972 94. p., magyar fordítás: Hung. nova 141–142. p.
[708] Közli: Purgina 1972 94. p., magyar fordítás: Hung. nova 44–45. p.
[709] MOL E 41 1748. No 274.

suscipere quiret. Cum tamen subditos Almásienses, hacce aestate nimium inobedientes et refractarios deprehenderim, Excelsa Camera Regia, dignabitur Dno Administratori denuo gratiosissime iniungere, ut eosdem tum ad effossionem tertialitatis canalis penes molas ducendi, quam ad reparationem et conservationem maioris, serio compellat, meoque practicanti in opere constituto, adsistentiam praestet.

Structura pontis ante quinque septimanas suscepta, satis quidem solide continuatur, at praeter omnem spem ac opinionem, diversis impedimentis retardatur, inter quae censeri possunt 1.) Fundi Danubialis nimia durities ac soliditas, quae petrae ferme similis palorum incussionem retardat. A fabris huiatibus affecurabar, dietim 7 vel 8 palos incuti posse, quod etiam primis diebus factum est; versus medium vero Danobium pergendo, dietim vix 2 vel 3 incuti potuerunt. Ad accelerandum opus, ferreis quoque calceis cuspides palorum indui curavi, qui tamen difficilius ferme nudis procedere videbantur. 2.) Copiosi dies festi, qui medium ferme tempus auferebant. 3.) Messis, ob quam sufficientes robustosque operarios conquirere nequivimus. 4.) Frequentes tempestates, quae saepius non tantum laborem impediverunt, verum etiam machinam incussoriam elapa septimana confregerunt, quae cum nova parari debuerit, tota hebdomade unica solummodo die in ponte laboratum est. Actu incutitur iugum palorum undecimum, restabunt adhuc per alveum Danubii iuga quatuor, quibus paratis, trabes subliciae inducentur, ponsque sternetur, ac demum fulcra et ligamenta adiicientur. Residua vero tum pars pontis per siccam alvei partem ad orgyas 50 primum struetur.

Ex adductis rationibus, praeter retardationem, alia quoque improvisa ac inexpectata difficultas sumptuum videlicet insufficientia necessario subsequitur. Cogor itaque apud Excelsam Cameram Regio-Aulicam humillime instare, quatenus ad iam resolutos 800 f. qui adhuc requirentur 200 vel 300 apud Dnum Perceptorem Wallner, assignare gratiosissime dignaretur. Quanto plus pons hicce constabit, tanto firmior et durabilior erit, ex sola enim firmitatis ratione excessus sumptuum emergit. Quae denique circa facilitationem traiectus huiatis adaugendosque eiusdem proventus observare potui, cum eorum effectuationem brevitas temporis non patiatur, auxiliante Deo, ex itinere redux submisse repraesentare conabor. Qui me summis gratiis, gratiosissimaeque protectioni committens persevero

Excelsae Camerae Regio-Aulicae
Comaromii die 14. Aug. 1748.

servus humillimus
Samuel Mikoviny
Arch. Supr. Vig. Praef.
et Camer. Geom.

1751. november 18. Selmecbánya Zipser Mátyás jegyzéke a Mikoviny özvegyénél maradt térképekről[710]

Specification

Derer Mappen, welche ich Endes unterschriebener, auf Gnädigen Befehl, bey der Frauen von Mikovinin, durchsehen, und befunden

1mo 4 kleine, selsbt durch Herrn v. Mikoviny in [Kup]fer gestochen Charthl, die distanz von Neüsohl bis Presburg[711]
2. Rhonaseker Saltzbergw. Charte, in der Marmarusch[712]

[710] ŠÚBA HKG B 303. 1751. nov. 21.
[711] Az Epistola térképe, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/2/1.

3. Liepthauer, Hradekher und Muraner Herrschafts hattert Charthen (ist frembde arbeith und schlecht copirt)[713]
4. 2 feüer Machins Rißе, vorunter einer zerrißen, anderte aber nicht völlig verfertiget. ohne Explication
5. klein copirtes Charthl von Kővár, bey den Fluß Szamoss
6. Sachsensteiner Kastell Rieß
7. Eine halb ausgefertigte 7bergstätter Charte (feine Arbeith)
8. 4 Pieber, Hey. 3faltigkeiter, Glantzenberger, und Michaeli Erbstollns Charthen, vobey des Düllner Erbstollns Feldorth angemerckht[714]
9. Reichauer Teücht-dambs Proffil, sambt grundt-Rieß
10. Cremnitzer Erbst. Gruben Charthl, von Rudolfi bis Anna Schacht
11. Prospect der Carpatischen Gebürge (von Bersovizi gezeichnet)[715]
12. Eine nur mit Bleystüft copirte Landt-charte, unwissendt woher
13. Erlauer Domkürchen Prospect
14. Eine zu copiren angefangen Landt-charte
15. Ofner Machin-Rieß in Grundt
16. Ein Rieß von einer Druckhwerckhs Machin ohne Explication
17. der kleine Donau Fluß, stationweiß mit Bleystüft aufgetragen, bey Czalokes
18. durch jungen H. Mikoviny copirter Commorner Comitat
19. Zweymahl copirte Schlachtordnung bey Tirnau von Anno 1704.
20. Copirter Entwurf von einen kleinen Campemany
21. Ein Vestungs Grundt-Rieß ohne Explication
22. Zwey andere, worunter eine in der Belagerung vorgestellet, auch ohne Explication doch vermutlich von Cossl
23. Grundt-Rieß von den Schloß gebaüdt, wie solches unter der Erden angelegt, (vermuthlich von Ofen)
24. Granitzscheydungen, zwischen Püsteny und Moravanka an der Waag-Fluß
25. Unausgefertigte Revier bey Földvár
26. Mit Bleystüft aufgenommener Gran-Fluß von Neüsohl bis Butsch
27. Mehr eine dergleichen von Neüsohl bis Granstatt und Donau (aber zimlich ruinirt)
28. Eine kleine delineation mit bleystüft, von Raber Comitat
29. das Maculare, von derjenigen in [Kup]fer gestochenen Charte von Neüsohl bis Presburg[716]
30. Granitz-Charte zwischen Ungarn, Mahrn, und Österreich (in [Kup]fer)
31. Von den Csanader Pistumb (gedruchtes Chartl)
32. mit der feder gerißene Landt-Charte, von etlichen Comittatern bey Preßburg
33. Copia einer Landt-Charte von einen Theyl Ungarn, mit Bleystüft und ohne beschreibung
34. ein nicht ganz ausgefertigter Grundt-Rieß von den Statt und Vestung Ofen und Pest[717]

---

[712] Feltehetően a következő térkép lehetett: Mappa situs, et locationis subterranae planum respiciens Scr.mae Caesareo Ragiae Maiestatis salis fodinarum Rhonaszékiensium in Marmatia. Mense Augusto pro statu existenti delineatione adauctarum Ao 1748. Joh. Tob. Brinn A. 1744. 25. Juny. ŠÚBA Zbierka máp a plánov 9902.

[713] Feltehetően a következő térkép: Matolai János Mappa conspectus inter inclyta dominia Liptoujvar seu Hradekiense et Muraniesnse … 1733. ŠÚBA Zbierka máp a plánov 270.

[714] Feltehetően a ŠÚBA Zbierka máp a plánov 6459. jelzetű térkép, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/1/7b.

[715] Id. Buchholtz György 1719-es, „Delineatio et nomenclatura montium Carpathicorum …" című látkép (OSZK Térképtár TK 2097) másolata lehet. A készítőjeként Berzeviczy István jöhet szóba, akinek – Bél Mátyás 1720-ban írt levele szerint – ifj. Buchholtz György átadta, apja, id. Bucholtz György (1643–1724) késmárki evangélikus lelkész által rajzolt Kárpátok-látképét. l. Bél M. levelezése 74. p., OSZK DVD.

[716] Az Epistola térképe lehet, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/2/1.

35. Ein kleiner Theyl in Grundt von einer Vestung
36. ein zerrißener Grundt-Rieß von einer Vestung, wovon die beschreibung fehlet
37. Grundt-Rieß eines Vestunggebaües, auch ohne Beschreibung
38. ein Rieß von der Cisterne im Schloß zu Ofen
39. das Maculare des Grundt Rießes von Ofner Schloßgebaüdes
40. ein Theyl des Grundt Rießes von Ofen und Pest[718]
41. Rieß von einen feyer-Mörser sambt Laveten
42. Plan von Ussiza, aber nicht ausgefertiget
43. Eine unbekandte Festung, an der Theiss, ohne Beschreibung[719]
44. Etliche entwurf von redouten
45. Unausgefertigte Hatterthscheydung
46. Zwey Rieß von Leopold und Freystatt[720]
47. 5 unbekante Gräntzscheydungs Charten, ohne beschreibung
48. Entwurf der Donau und dasigen Inseln bey Preßburg[721]
49. Plan eines Poligons von Belgrad
50. unterschiedliche weeg abmeßungen bey Schmenitz
51. ein angefangener Rieß von den Donau Strom
52. verschiedene unbekandte hattert, und Grundt stükher scheydungen
53. Grundt-Rieß von einer unbekandten Vestung
54. Profil-Rieß des Oderstrohms, vermutlich bey einen Vestung
55. Grundt Rieß von einer Vestung nur mit Bleystift, ohne Beschreibung
56. noch nicht ausgefertigte Charte des Donaustrohms von Gran bis Bathmonosstor
57. eine Delineation nur mit bleystüft der Donau, von Preßburg biß Neütra Fluß
58. 4 Rieße von der Vestung Cossel, aber auch ohne Beschreibung
59. der Reichauer Teücht, in grundt-Rieß
60. Zwey kleine Grundt-Rieße von Commorn und Tata
61. Grundt-Rieß einer Theyls von einer Vestung
62. Grundt-Rieß von der Vestung Ofen, wegen der Waßerleithung
63. mit Bleystüft angefangenes Land-Charte
64. 3 verschiedene Gräntz und Hatterscheidungen
65. MelangaBanjer und Johannist. unausgefertigtes Gruben Charte[722]
66. Klingerstollner Gruben Charte, so Johann Kayling gemacht[723]
67. Charte des geführten Canals bey Dotis, ohne Beschreibung
68. nicht ausgefertigter Grundt Rieß, über den Schemnitzer und Stephlishoffer Thal, sambt derer Puchwerckhen

    Übrigens befinden sich noch unterschiedliche Kirchen, Haüßer und anderer unbekanten Gebaüder Grundt und Prosspect Rieße, welche aber alle ohne

---

[717] A Pestet, Budát és Óbudát ábrázoló, megírások nélküli térkép lehet, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/8/1.

[718] A budai vár egy részét és a pesti sóraktárat ábrázoló térképről lehet szó, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/7b.

[719] A szolnoki várat ábrázoló térkép lehet. ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.992., leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/12b.

[720] Az egyik a ŠÚBA Zbierka máp a plánov 12.923. jelzetű térkép lehet, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/6/24.

[721] Feltehetően a Mikoviny Károly Szaniszló által másolt térképről van szó, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: F6.

[722] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/1/1b.

[723] Minden bizonnyal a „Grund Riß der Klingen stollner Ebensohl Anno 1737 den 17 Augustij Johann Keyling" című térkép. ŠÚBA Zbierka máp a plánov 7692.

Beschreibung auch die wenigsten ausgefertigter sindt. Auch von keiner sonderlichen wichtigkeit zu sein scheinen.

Schemnitz den 18. 9^{ber} 1751
Matthaeus Ziepßer

1751 vége – 1752 eleje A Mikoviny özvegyénél maradt térképek jegyzékének másolata[724]
Copia

Specification
deren Geographischen Mappen so von titt. Hn Major Mikovini hinterblieben.
Alß: In der ersten Class signirt.

		fr.	xr.
Mit No 30.	Ein Theil von Mähren und Hungarn an der Markh in Kupfer gestochen		
No 33.	Ein mit Reissbley ausgefertigter Plan, von der Donau von Wienn auß bis Belegrad	20	
No 47.	Hotterungs plan von einem Theill in Klein Cumanien		
No 50.	Geometrische operationes auf dem Feld in Hotterungs Sachen		
No 51.	Herrn Mikoviny aigenhändig ausgefertigter Plan von der Vestung Cosel	12	36
Detto	3 Copayen von diser Vestung	12	36
Deto	Ein Plan von Cosel, wie solche von der König. Preüßischen Miliz belagert worden	4	12
Lit. A.	Ein Prospect von dem Carpatischen gebürg[725]	4	12
Lit. B.	Plan von einem Stukh Waldt an dem Koselniker grund		
	fr.	53	36

Anderte Class von denen Bergstaedterischen Sachen. Als

Lit. C.	Ein außgefertigten Plan, so noch nicht beschriben von denen 7 Bergstädten	200	
Lit. D.	Ein unaußgefertigter Plan, von denen 7 Berg Städten, so wegen der verhauung vorgestellet worden	20	
		273	36

		fr.	xr.
	Latus	273	36
Lit. E.	GrundtRiß von der Sächsensteiner Schloss	4	
Lit. F.	Delineation des Gran Flusses von Neüßohl biß Altsohl		
No 65.	GrundRiß von Melankobanier oder Sct. Johanni Stolln in der Hodritsch[726]		
No 4.	Zwey Feüer Machins Risse	4	12
No 8.	Project wegen antreibung des Düllner Erbstollns[727]		
Lit. G.	drey Stukh in Kupfer gestochene particular Mappen von einem Theill derer bergstädte Schemnitzer Erbstölln Plan	2	
No 59.	2 Stukh Grund Risse von Reichauer Teüchen		
Lit. H.	Gränitz entscheydungen, zwischen dem Kay. Radeker, und Tit.	12	36

[724] ÖStA HKA MBW 1752. ápr. 18. r. Nr. 75. 5–8. fol.
[725] L. Zipser jegyzékében a 11. tételszámot.
[726] Leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/1/1b.
[727] Feltehetően a ŠÚBA Zbierka máp a plánov 6459., leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/1/7b.

	Excell. Grafens Kohary Territorio[728]		
	Summma	296	24
Dritte Class, von verschidenen Comitats Sachen. Als: signirt			
Mit No 56.	Plan von Gran auß biß Baja	20	
Deto	Ein unaußgefertigter Plan zwischen Kalotscha und Baja	4	
	Eine Rolle mit verschidenen Civil Architecturischen Sachen		
N. 43.	Plan von der Vestung Zolnok[729]		
		320	24
	Latus	320	24
No 40.	Ein Plan von der Vestung Ofen und Pest[730]	12	
No 62.	Deto ein Theill von Ofen[731]		
	Prospect der Domm Kirchen zu Erlau	12	
No 57.	Delineation der Donau von Prespurg biß Ofen		
	Delineation des kleinen Arms der Donau so die insel Schütt von Prespurg biß Comorn umbschliesset		
No 14.	Ein kleines particular stukh von Schlesien und Böheimb		
No 2.	Ein Grund Riss von denen Kay. Marmaruscher Saltz Grüben zu Rhonazek[732]		
	Ein Plan von Oedenburger und Wieselburg. Comitat		
	Plan der Inseln und Aune in der Donau, so der König. Stadt Prespurg zugehöret[733]		
No 67.	Ein particulair Stükh von Almasch in Comorner Comitat		
No 18.	Comorner Comitat		
No 27.	Ein kleiner District von der Donau und Gran so maistens zerrissen		
No 31.	Ein in Kupfer gestochener Plan von Temesvarer Bannath		
	Ein stukh mit Reissbley gezeichnet von Raaber Comitat		
		344	24
Lit. L.	Eine Rolle mit verschidenen Felder abmessungen und vertheillungen maisters von Graf Palffischen Güttern		
No. 39.	Deto Eine Rolle, darinnen auch verschidene Fortifications Risse		

Johann Tobiaß Brinn Kay.
König. Markhschayder
Carl Jacob Turman Kay.
König. Markscheyders Adjunct

Copia

Specification

[728] Feltehetően a következő térkép: Matolai János Mappa conspectus inter inclyta dominia Liptoujvar seu Hradekiense et Muraniesnse … 1733. ŠÚBA Zbierka máp a plánov 270.
[729] A szolnoki várat ábrázoló térkép lehet, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/12b.
[730] A Pestet, Budát és Óbudát ábrázoló, megírások nélküli térkép lehet, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M II/8/1.
[731] A budai vár egy részét és a pesti sóraktárat ábrázoló térképről lehet szó, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: M III/7b.
[732] Feltehetően a következő térkép lehetett: Mappa situs, et locationis subterranae planum respiciens Scr.mae Caesareo Ragiae Maiestatis salis fodinarum Rhonaszékiensium in Marmatia. Mense Augusto pro statu existenti delineatione adauctarum Ao 1748. Joh. Tob. Brinn A. 1744. 25. Juny. ŠÚBA Zbierka máp a plánov 9902.
[733] Feltehetően a Mikoviny Károly Szaniszló által másolt térképről van szó, leírását l. a Mikoviny-bibliográfiában: F6.

deren jenigen Charten, die denen Belischen Erben nach Prespurg seynd geschicht worden. Als

No. 1. Zwey Landt Charten von Oedenburger und Eysenburger Comitat
2. Pars Albensis & Baranyensis Comitatus
3. Pars Banatus & Sclavoniae
4. Pars Borsodiensis Comitatus
5. —— Ungvariensis ————
6. —— Tornensis ————
7. —— Marmarosiensis
8. —— Baranyiensis & Tolnensis
9. —— Borsodiensis
10. —— Bihariensis & Zabolcsensis
11. —— Vesprimiensis
12. —— Duae item Vesprimiensis
13. —— zwey Charten von Bannath
14. —— General connexions Plan von Hungarn, Mähren, Schleßien und Pohlen
15. Comitatus Trenchiniensis
16. ———— Saárosiensis
17. ———— Szatmariensis Pars
18. Connexions Plan einiger Comitater von ober Hungarn
19. Eine grosse Charten von Simegher Comitat
20. Pars Cumanorum & Heves
21. —— Hevesiensis & Bihariensis
22. Plagula Specificationum locorum in Cumanis & Jazigibus
23. 4 Stukh Charten 1 von Neograd, 2 von der Theiss, 3 Deto und 4ta Szatmariensis
24. Charte von Temesvarer Bannath
25. Connexion einiger Comitater in Nider Hungarn
26. Comitatus Zarandiensis

Neitraer Comitat, Prespurger Comitat, Zolienser, Honthenser & Kishonth - fählen

7. FORRÁSOK ÉS IRODALOM

7.1. Levéltári források

AMB – ARCHÍV MESTA BRATISLAVY
Inventár spisového materiálu, mesto Bratislava, VI. 1555–1789 (1860)
krabica č. 13. (1742), 526. (1749)
Zbierka máp a plánov
1250, 1550, 1635, 1630.

EOL – EVANGÉLIKUS ORSZÁGOS LEVÉLTÁR, BUDAPEST
96/II/1. Theatrum quoad altissimo mouente domini, domini patroni, promotores ac nutritii, aeternitis sedibus dignissimi sua praesentia ornabunt, decorabunt, dum in arena decertabit Andreas Sztehlo Felső-Sajó Gömörriensis … anno 1717. 333 p.

FŐSZÉKESEGYHÁZI KÖNYVTÁR, ESZTERGOM
Batthyány-gyűjtemény
Hist. VII. a. 5. f. 20a. (XI. t.)

GYŐRI EGYHÁZMEGYEI LEVÉLTÁR, GYŐR
Győri Káptalani Lvt.
Térképek T 375.

HL - HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR, BUDAPEST
GC – General Commando in Ungarn
[annus] 1744.

HT – HADTÖRTÉNELMI TÉRKÉPTÁR, BUDAPEST
B IX a 537., 623., 624., 625., 649., 683/2., 1131.; B IX b 115., B IX c 662., 715.; H II e 164., 168., 2567., 3173/4.; K VII d 60.

KFL – KALOCSAI FŐEGYHÁZMEGYEI LEVÉLTÁR, KALOCSA
KÉGL – Kalocsai Érseki Gazdasági Levéltár
Térképek T 142.

MNM – MAGYAR NEMZETI MÚZEUM, BUDAPEST
Történelmi Képcsarnok
59.16., T 930, T 932.

MOL – MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR, BUDAPEST
A szekció: Magyar Kancelláriai Levéltár
A 23. Litterae Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici
1736. Nr. 170., 1740. Nr. 502.
A 32. Litterae privatorum
A pestisre vonatkozó iratok [annus] 1740.
A 35. Conceptus expeditionum

1731. okt. Nr. 48., 53., 1736. máj. Nr. 59., 1737. febr. Nr. 100., 737., 1737. márc. Nr. 25., 113., 114., 1737. máj. Nr. 61., 1738. aug. Nr. 51., 1741. máj. Nr. 53.

A 115. Limitanea

Austriaca [annus] 1717.

C szekció: Helytartótanácsi Levéltár

C 1. Protocollum sessionale

[annus] 1733., 1735., 1737., 1738., 1740.

C 13. Benigna mandata

[annus] 1731., 1733., 1734., 1735., 1737., 1739., 1740.

C 14. Insinuata Camerae Hungaricae

[annus] 1749. aug. 29.

C 20. Fasciculi mensium: Litterae

[annus] 1733., 1734., 1736., 1738., 1740.

C 21. Fasciculi mensium: Expeditiones

[annus] 1731., 1733., 1734., 1738., 1739., 1740.

C 24. Acta neocivium

[annus] 1743.

C 32. Acta militaria

1733. Nr. 1.

C 35. Acta oeconomica

Lad. A fasc. 27. (1763)

C 37. Acta sanitatis

[annus] 1740., 1742.

E szekció: Magyar kincstári levéltárak Magyar Kamara archivuma

E 1. Protocollum cameralis consilii

[annus] 1737., 1746., 1747., 1750.

E 9. Commissio oeconomica

vol. 1.

E 15. Expeditiones camerales

1735. ápr. 25. M 1., A 2., júl. 11. A 1., aug. 22. A 12., 1736. jan. 12. A 6., jan. 30. A 14., dec. 4. A 2., 1737. máj. 2. M 1., máj. 4. A 2., máj. 10. A 6., máj. B 2., jún. 17. M 1., A 1., L 1., 1738. márc. 28. A 38., aug. 16. B. 9., 1746. ápr. 5. A 6., júl. 12 M 1., júl. 30. A 19., szept. 2. M 1., R 1., W 1., okt. 19. A 14., 1747. febr. 25. E 1., márc. 7. M 1., márc. 21. M 1., ápr. 11. W 1., ápr. 20. M 1., máj. 13. M 1., R 3., S 3., jún. 2. M 1., Z 1., jún. 28. M 2., júl. 5. N 1., aug. 4. S 1., nov. 17. M 1., 1748. jan. 17. M 1., febr. 9. M 1., márc. 22. W 1., ápr. 4. M 1., máj. 18. M 1., W 2., máj. 31. M 2., W 3., jún. 5. M 1., júl. 6 M 1., júl. 16. M 2., 1749. jún. 23. M 1., 1750. jan. 28. M 1., nov. 6. M 1.

E 16. Expeditiones camerales in negotio salis

1744. júl. 17. K 6., M 1.; 1749. márc. 28. K 3.

E 21. Benignae resolutiones

[annus] 1735., 1737., 1738., 1746., 1747., 1749.

E 41. Litterae ad cameram exaratae

1735. Nr. 143., 204., 214., 275.; 1736. Nr. 245.; 1737. Nr. 114.; 1747. Nr. 136., 158., 177., 191.; 1748. Nr. 31., 183., 186., 230., 274.

N szekció: Regnicolaris Levéltár

N 9. Archivum regnicolare, Archivum palatinale comitis Nicolai Pálffy

1720. évi országos összeírás

N 81. Archivum regni, Az országhatár rendezésére vonatkozó iratok, Limitanea Hungarico-Moravica (1724–1751)
Fasc. A Lad. MM Nr. 11., 15., 20., 21., 27., 28., 34., 35., 43.
N 88. Archivum regni, Az országhatár rendezésére vonatkozó iratok, Limitanea Hungarico-Austriaca (1717–1795)
Fasc. A Lad. UU
P szekció: Családi levéltárak
P 11. A Balassa család levéltára
Series II. Fasc. 38.
P 198. Az Eszterházy család tatai ága, Dominium Tata
Fasc. 47.
P 623. Széchényi család levéltára
Acta Bibliothecam Széchenyiano regnicolarem concernentia
P 707. Zichy család zsélyi levéltára
Fasc. 152.
S szekció: Térképtár
S 11. Kamarai térképek
Nr. 269., 290.
S 12. Helytartótanácsi térképek
Div. XI. Nr. 28.; Div. XIV. Nr. 3., 38.
S 16. Az Esterházy család hercegi ágának levéltárából kiemelt térképek
Nr. 69.
S 24. A Balassa család levéltárának térképei
Nr. 2.
S 68. A Festetics család levéltárának térképei
Nr. 62., 63., 64., 65., 66., XII. Nr. 30.
S 70. Vegyes kéziratos térképek
Nr. 7.
S 82. Károlyi család
Nr. 55.
T szekció: Tervtár
T 1. Delineationes aedilium
Nr. 2., 556., 599.

MTA FKI Könyvtára – Magyar Tudományos Akadémia, Földrajztudományi Kutató Intézet Könyvtára, Budapest
C 3886

MTAK – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest
Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye
Mo. 2., 10., 13., 14., 15., 16., 20.

MZK – Moravská zemská knihovna v Brně
ST – Oddělení rukopisů a starých tisků
T XLII 69, T XLV 44

OSZK – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
Kézirattár
Fol. Germ. 511., Quart. Lat. 63/1., Duod. Lat. 152., Oct. Lat. 457.
Térképtár

TA 4678., 6115.; TF 14.; TK 10., 12., 16., 249., 260., 312., 1 042., 1044., 1068., 1069., 1074., 1075., 1076., 1077., 1078., 1079., 1080., 1081., 1082., 1083., 1084., 1085., 1086., 1087., 1088., 1089., 1090., 1092., 1094., 1106., 1152., 1155., 1160., 1161., 1208., 1530., 1624., 1874., 1916., 1920., 2097., 2531.; TM 7., 534., 3274., 3280., 3281., 3286., 3288., 3289, 3300., 3303., 3304., 3307., 3310., 4624, 5085.,5087., 5088., 5089., 5090., 5091., 5404., 6095., 6168., 6707., 6924., 8106., 9049., 9052., 26013.

ÖNB – ÖSTERREICHISCHE NATIONALBIBLIOTHEK, WIEN

Kartensammlung

a. B. 9. B. 3.; Alb. Port. 674/2., 693/1-20.; FKB C 80/4., 80/8b., 82/1., 83/6.; K I 110 798., 799.

ÖStA – ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV, WIEN

FHKA – Finanz- und Hofkammerarchiv

HKA – Hofkammerarchiv

HFÖ – Hoffinanz Österreich

1740. dec. 10. r. Nr. 1024.

HFU – Hoffinanz Ungarn

1737. febr. 16. r. Nr. 706., 1737. márc. 12. r. Nr. 707., 1737. ápr. 29. r. Nr. 708., 1738. júl. 19. r. Nr. 724., 1741. ápr. 13. r. Nr. 756., 1742. máj. 7. r. Nr. 768., 1742. nov. 20. r. Nr. 772., 1743. febr. 28. r. Nr. 774., 1744. jan. 24. r. Nr. 781., 1746. jún. 22. r. Nr. 799., 1746. szept. 16. r. Nr. 801., 1747. febr. 7. r. Nr. 803., 1749. jún. 20. r. Nr. 818.

Karten und Pläne

A 211.; B 28.; F 498., 499., 502/4., 504.; O 56., 57., 63., 359.; Pa 49., 50., 71., 72.; Qb 36.; Ra 207/1., 215.; Rb 628/1-2.

MBW – Münz und Bergwesen

1745. dec. 29. r. Nr. 4., 1747. márc. 16. r. Nr. 12., 1747. szept. 5. r. Nr. 20., 1751. nov. 12. r. Nr. 70., 1752. jan. 10. r. nr. 72., 1752. jan. 31. r. Nr.72., 1752. ápr. 18. r. Nr. 75.

Varia r. Nr. 10. (1736)

MBWU – Münz- und Bergwesen, Ungarn

1730. júl. 14. r. Nr. 69., 1732. júl. 21. r. Nr. 74., 1733. szept. 25. r. Nr. 77., 1736. szept. 17. r. Nr. 86., 1737. ápr. 2. r. Nr. 87., 1738. jún. 17. r. Nr. 92/1., 1738. aug. 16. r. Nr. 92/2., 1742. júl. 31. r. Nr. 104., 1743. febr. 23. r. Nr. 105., 1743. nov. 16. r. Nr. 106. 783-784. fol., 1744. márc. 13. r. Nr. 107.

KA – Kriegsarchiv

Karten- und Plansammlung

B IX ca 683/2., 1131., B IX c 662., 715.; H III e 164., 168., 2567., 3173/4.; K VII d 60., K 7 K 011 1903.

PML – PEST MEGYEI LEVÉLTÁR, BUDAPEST

Térképek levéltári gyűjteménye Pm T 4

SBB – STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN

KARTENABTEILUNG

X 27326

SNA – SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV, BRATISLAVA

Archívy rodu Erdödy. Ústredný archív rodu Erdödy, 5. Fodinalia

Mapy Š. B. 1., 2., 4.

Archívy rodu Erdödy. Inšpektorát (prefektúra) uhorských majetkov Hlohovec do pol. 19. stor.

8. Mapy a plány

Archívy rodu Pálffy. Panstvo Červený Kameň. Všeobecná rubria I. 157. Chotáré písmenosti.

A. IV. Lad. 11. Fas. I. Nr. 6., 12., 14., 15., 16.

SÚA – STÁTNÍ ÚSTŘEDNÍ ARCHIV V PRAZE

ČDK – Česká Dvorská Kancelář

Kart. 46. hraniční záležitosti moravské 1735.

ŠÚBA – ŠTÁTNY ÚSTREDNÝ BANSKÝ ARCHÍV, BANSKÁ ŠTIAVNICA

HKG – HLAVNÝ KOMORNOGRÓFSKY ÚRAD V BANSKEJ ŠTIAVNICI

B – Berichte (Zprávy)

267. 1736. jan. 15. és febr. 23., 269. 1736. szept. 9. és okt. 7., 270. 1737. febr. 7., ápr. 17. és ápr. 18., 271. 1737. máj. 5. és jún. 16., 272 1737. okt. 24., 274. 1738. aug. 11., 276. 1739. szept. 6., 277. 1740. márc. 24., 278. 1740. jún. 29. és júl. 27., 282. 1742. jún. 21., 285. 1743. ápr. 28., 286. 1744. máj. 14. és júl. 23., 289. 1746. márc. 20., 290. 1746. máj. 30., jún. 16., jún. 25., júl. 20., júl. 25. és aug. 4., 293. 1747. ápr. 1., 295. 1747. aug. 27., 303. 1751. nov. 21.

Ord. – Ordinaria

1730. máj. 31. No. 58., jún. 2. No. 1.,
1732. jún. 8. No. 114., júl. 3. No. 32.
1735. szept. 7. No. 211., szept. 28. No. 239., szept. 30. No. 245. és No. 249., nov. 29. No. 177., dec. 21. No. 240.
1736. jan. 4. No. 16., febr. 17. No. 129., febr. 18. No. 140., márc. 7. No. 204., jún. 1. No. 150., jún. No. 190., jún. 8. No. 161., ápr. 18. No. 58., dec. 13. No. 172.
1737. jan. 10. No. 28., febr. 9. No. 115., ápr. 2. No. 14. és No. 25., ápr.12. No. 57., jún. 2., jún. 9., júl. 18. No. 53., júl. 27. No. 72., okt. 14. No. 35., nov. 29. No. 144.,
1738. febr. 27. No. 140., ápr. 9. No. 20., ápr. 26. No. 59., máj. 25. No. 112., jún. 5. No. 129., júl. 17. No. 37., júl. 26. No. 56., aug. 12. No. 93., szept. 9. No. 104., szept. 26. No. 148., okt. 9. No. 19., nov. 5. No. 100.,
1739. febr. 24. Nr. 104., márc. 7. No. 147., márc. 23. No. 210., máj. 2. No. 74. és No. 77., jún. 5. No. 151., júl. 14. No. 32. és No. 33., dec. 29. No. 165.,
1740. jan. 7. No. 5., márc. 6. No. 125., márc. 25. No. 194., ápr. 12. No. 49. és No. 187., máj. 6. No. 111., máj. 11. No. 139., máj. 14. No. 152., máj. 19. No. 155., máj. 24. No. 167., máj. 25. No. 165., jún. 15. No. 208., aug. 4. No. 76., okt. 8. No. 27., okt. 25. No. 54., nov. 7. No. 95. és No. 97.,
1741. jan. 6. No. 17., febr. 10. No. 105., ápr. 10. No. 16., ápr. 18. No. 36. és No. 37.,

1742. ápr. 20. No. 40., ápr. 14. No. 25., jún. 20. No. 188., aug. 6. No. 114., No. 115. és No. 118., aug. 30. No. 167., szept. 9. No. 195., szept. 15., okt. 14. No. 42.,
1743. jan. 31. No. 110., febr. 3. No. 115., márc. 16. No. 190. és No. 199., márc. 29. No. 247., ápr. 3. No. 5., okt. 3. No. 4., okt. 5. No. 10., dec. 16. No. 113.,
1744. febr. 28. No. 165., márc. 24. No. 213., ápr. 13. No. 29., máj. 7. No. 54., máj. 10. No. 63. , máj. 12. No. 68., No. 70 és No. 77., jún. 8. No. 154., jún. 20. No. 182., júl 10. No. 15., aug. 2.
1745. máj. 18. No. 137.,
1746. jan. 12. No. 249., febr. 3. No. 87., márc. 27. No. 229., ápr. 24. No. 45. és No. 46., ápr. 25. No. 45., máj. 19. No. 93., júl. 20. No. 71., júl. 21. No. 76.,
1747. ápr. 6. No. 9., júl. 20. No. 37., szept. 22. No. 145.

R – Resolutionen

156. 1735. aug. 23., nov. 4. és dec. 4., 157. 1736. jan 12., ápr. 10., ápr. 21., máj. 23. és dec. 12., 158. 1737. márc. 12., márc. 30., ápr. 2., ápr. 30., júl. 10., 159. 1737. nov. 8., 14., 1738. máj. 14., máj. 24. és júl. 7., 160. 1739. ápr. 13. és máj. 8., 161. 1739. dec. 22. és 1740. máj. 6., 162. 1741. jan. 2., jan. 31. és ápr. 13., 163. 1742. ápr. 11., 164. 1742. júl. 31., aug. 25., nov. 28., 1743. febr. 28. és márc. 16., 165. 1743. nov. 16., 1744. jan. 24., márc. 13., ápr. 1. és ápr. 9., 167. 1745. okt. 18., dec. 29., 1746. jan. 18. és febr. 5., 168. 1746. márc. 26., máj. 14., júl. 12. és júl. 29., 169. 1747. márc. 16. és márc. 21., 170. 1747. szept. 5.

ZBIERKA MÁP A PLÁNOV

2., 32., 82., 246., 248., 252., 253., 258., 261., 262., 268., 270., 273., 512., 514., 562., 567., 568., 570., 571., 582., 869., 1250., 6459., 6460., 6461., 6534., 7692., 8284., 8286., 9902., 10.026a., 10.042., 11.633., 11.636., 12.877., 12.913., 12.923., 12.979., 12.984., 12.992.,

TML - TOLNA MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT LEVÉLTÁRA, SZEKSZÁRD

Térképek T 45., 174.

7.2. Kiadott források és szakirodalom

ARCHIV ATLAS — Archiv atlas. A Magyar Országos Levéltár térképkiállítása, 1983. december 5 – 1984. szeptember 26. A virtuális kiállítást Centgráf Károly kéziratos katalógusa alapján Török Enikő kész. Budapest, 2010. http://www.mol.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/kozmuvelodes/kiallitasok/virtualis_kiallitasok/archiv_atlas.html

BAKER 1937 — Baker, Vojtech: Samuel Mikoviny, prvý profesor prvej baníckej školy v Európe. In: Sbornik štatneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici. Sväzok I. 1937. 38–53. p.

BÁNRÉVY 1933 — Bánrévy György: A budai királyi palota újjáépítése III. Károly alatt. Budapest, 1933. 55 p.

BANSKOŠTIAVNICKÉ TAJCHY — Banskoštiavnické tajchy. Banská Štiavnica's water reservoirs. Zastavovatel': Marián Lichner. Banská Bystrica, 2005. 127 p.

BARTHA 1981 — Bartha Lajos: A legrégebbi magyarországi alapmeridiánok történetéhez. In: Technikatörténeti Szemle, XII. (1980–1981) 91–108. p.

BARTHA 2001 — Bartha Lajos: Mikoviny Sámuel asztrogeodéziai méréseiről. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 204–213. p.

BARTHA–OROSZI 2003 — Bartha Dénes–Oroszi Sándor: Szép kis város Selmecbánya… Kalauz a régi és az új Selmecbányához. Budapest, 2003. 175 p., XXIV t., 1 térk.

BARTHOLOMAEIDES 1808 — Bartholomaeides László: Inclyti superioris Ungariae comitatus Gömöriensis notitia historico–geographico statistica. Leutschoviae, 1806–1808. VIII, 782 p., 1 térk.

BÉL — Bél Mátyás: Notitia Hungariae novae historico geografica divisa in partes quatuor … T. I–IV. Viennae, 1735–1742. 696 p. 1 térk., 597 p. 3 térk., 642 p. 3 térk., 768 p. 4 térk., T. V. S. l., s. a. 71 p. 1 térk.; T. V. Ed. altera Budapestini, 1892. 71 p. 1 térk.

BÉL M. LEVELEZÉSE — Bél Mátyás levelezése. Sajtó alá rend., a bevezetőt írta, a jegyzeteket kész. Szelestei N. László. Budapest, 1993. 686 p.

BENDA 1984 — Benda Kálmán: A művelődés helyzete Magyarországon a XVII–XVIII. században. In: A magyarországi értelmiség a XVII–XVIII. században. Szerk. Zombori István. Szeged, 1984. 7–17. p.

BENDEFY 1970 — Bendefy László: A magyar kamarai mérnöki intézmény kialakulása 1650–1850. – Adatok Mikoviny Sámuel és Walcher József kamarai mérnöki tevékenységének ismertetéséhez. In: Levéltári Szemle. 20. évf. 1970. 3. sz. 548–571. p.

BENDEFY 1971 — Bendefy László: Mikoviny-emlékmű Pozsonyban. In: Geodézia és Kartográfia. 23. évf. 1971. 5. sz. 375. p.

BENDEFY 1972 — Bendefy László: Új Mikoviny-emlékmű Pozsonyban. In: Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat. 105. évf. 1972. 5. sz. 319. p.

BENDEFY 1975 Bendefy László: Emlékezés Mikoviny Sámuelre. In: Geodézia és Kartográfia. 27. évf. 1975. 6. sz. 393–399. p.

BENDEFY 1976A Bendefy László: Buda várának legkorábbi XVIII. századi térképe és látképe. In: Műemlékvédelem. 20. évf. 1976. 3. sz. 161–164. p.

BENDEFY 1976B Bendefy László: Mikoviny Sámuel Somogy megyei térképei. In: Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyvek 7. Kaposvár, 1976. 131–163. p.

BENDEFY 1976C Bendefy László: Mikoviny Sámuel megyei térképei az MTA Könyvtárának Kézirattárában. In: Magyar Tudomány. 21. évf. 1976. 3. sz. 175–180. p.

BENDEFY 1976D Bendefy László: Mikoviny Sámuel megyei térképei különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 1–2. Budapest, 1976. 360 p., 16 p., 24 térk.

BOGDÁN 1990 Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek 1601–1874. Budapest, 1990. 633 p.

BORBÉLY 1934 Borbély Andor: Újabb adatok Mikoviny Sámuel életrajzához és műveihez. In: Térképészeti Közlöny. III. kötet. 1934. 1–2. füzet 154–160. p.

BOROSY 1995 Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1712–1740. Új sorozat VI. 1735–37. Budapest, 1995. 231 p., 1 térk.

BOROSY 1996 Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1712–1740. Új sorozat VII. 1738–1740. Budapest, 1996. 333 p., 1 térk.

BOROVSZKY 1906 Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város. Szerk. Borovszky Samu. Budapest, [1906]. 490 p. (Magyarország vármegyéi és városai)

COMPENDIUM Compendium Hungariae geographicum, ad exemplar Notitiae Hungariae novae historico–geographicae, Matthiae Bel, in partes IV. Posonii, 1753. 200 p., 5 térk.

CZIGÁNY 2001 Czigány István: Hadmérnökök és haditérképészet a Magyar Királyságban a 17. század végén és a 18. század első felében. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 215–226. p.

CSATH 2001 Csath Béla: Mikoviny Sámuel selmecbányai vízgazdálkodási munkálata. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 232–235. p. és In: Hidrológiai Tájékoztató. 2000. 40. évf. 65–68. p.

CSEMEZ 1996 Csemez Attila: Tájtervezés – tájrendezés. Budapest, 1996. 296 p.

CSENDES 1976 Csendes László: A térképkészítés eszközei régi térképeken. In: Technikatörténeti Szemle. VIII. 1975-1976. 39–60. p.

CSIMA 1997 Csima Péter: Mikoviny Sámuel szerepe a magyar táj alakításában. In: A táj változásai a honfoglalás óta a Kárpát medencében. A Gödöllőn 1996. június 24–26-án megtartott tudományos konferencia kiadványa. Szerk. Füleky György. Gödöllő, 1997. 193–197. p.

DÁVID 1957 Dávid Zoltán: Az 1715–20. évi összeírás. In: A történeti statisztika forrásai. Budapest, 1957. 145–199. p.

DÁVID 1973 Dávid Zoltán: Az 1738. évi pestisjárvány pusztítása. In: Orvostörténeti Közlemények 69-70. 1973. 75–130. p.

DÁVID–POLÓNYI 1980 Dávid Zoltán–T. Polónyi Nóra: Az első magyar nyelvű leíró statisztika. Kovács János: Az esztergomi érsekséget illető jószágoknak Geographico Topografica descriptiója. Budapest, 1980. 112 p.

DEÁK Deák Antal András: A diák Mikoviny egyik rejtőzködő műve
http://www.dunamuzeum.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=5
Német nyelven: Eines der verborgenen Werke des Studenten Mikoviny
http://www.dunamuzeum.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=6

DEÁK 1984 Deák András: Bél Mátyás élete és munkássága. De piscatione Hungarica (A magyarországi halászatról) fordítás. Budapest, 1984. 76 p., 1 térk.

DEÁK 1985 Deák Antal András: A térképrajzoló Mikoviny Sámuel. Bél Mátyás munkatársa. In: Magyar Vízgazdálkodás. 1985. 4. sz. 22–23. p.

DEÁK 1987 Deák András: Mikoviny Sámuel két "Monituma". In: Somogyi Múzeumok Közleményei. 8. 1987. 83–100. p.

DEÁK 1994A Deák Antal András: Johann Christoph Müller “határmenti” térképei. In: Cartographica Hungarica. Nr. 4. 1994. dec. 42–45. p.

DEÁK 1994B Deák Antal András: Mikoviny Sámuel Tata környéki munkássága. In: Limes 8. évf. 1994. 3. sz. 101–110. p.

DEÁK 1995 Deák Antal András: Mikoviny Sámuel és a Tata környéki “posványságok” lecsapolása. In: Hidrológiai Közlöny. 75. évf. 1995. 5. sz. 289–294. p.

DEÁK 1996 Deák Antal András: Egy ismeretlen ismerős: Fabricius Kovács János. In: Cartographica Hungarica. Nr. 5. 1996. 41–43. p.

DEÁK 2000A Deák Antal András: Mikoviny Sámuel, a vizek mérnöke. In: Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológia világából. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Budapest, 2000. 131–141. p.
http://www.dunamuzeum.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=19

DEÁK 2000B Deák Antal András: A vízrendező Mikoviny
http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2000/mikoviny/daa.htm

DÉKÁNI 1903 Dékáni Kálmán: Bél Mátyás földrajza. Marosvásárhely, 1903. 119 p., 1 térk.

DESCRIPTIO HUNGARIAE Descriptio Hungariae. Magyarország és Erdély nyomtatott térképei 1477–1600. Szerk. Szathmáry Tibor. Fusignano, 1987. 261 p.

DOBOS 2000 Dobos Irma: Mikoviny Sámuel mérnöki munkája Pozsony és Komárom vármegyében. In: Hidrológiai Tájékoztató. 40. évf. 2000. 62–65. p.

DÓKA 1980 Dóka Klára: Mikoviny Sámuel elképzelése a Tisza–Duna–Sió–Balaton–Dráva hajózható csatornáról. In: Hidrológiai Tájékoztató. 20. évf. 1980. 1. sz. 6–7. p.

DÓKA 1992 Dóka Klára: Térképgyűjtemények az egyházi levéltárakban. Budapest, 1992. 272, XXX p.

DZURÁNYI 1955 Dzurányi, Dezider: Tri hviezdy nad Ábelovou v Novohrade. In: Evanjeliczký posol spod Tatier. roč. 45. Bratislava, 1955. č. 6. 43–44. p.

EMBER 1975 Ember Győző: A Habsburg-birodalom központi kormányszervei 1711–1765. In: Történelmi Szemle. 18. évf. 1975. 2–3. sz. 445–488. p.

EPERJESY 1929 A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. Sajtó alá rend. Eperjesy Kálmán. Szeged, 1929. 172. p.

ESZTÓ Esztó Miklós: Emlékezés Mikoviny Sámuelre. In: Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat. 19. évf. 1975. 2. sz. 125–127. p.

FABÓ 2005 Budapest régi térképei. DVD 1. rész. Szerk.: Fabó Beáta. Budapest, 2005.

FALLER 1932 Faller Jenő: Adatok Mikoviny Sámuel udvari-kamarai mérnök és építész életéhez. In: Térképészeti Közlöny. I. kötet. 1932. 4. füzet 255–265. p.

FALLER 1935 Faller Jenő: A III. Károly által 1735. június 22-én létesített selmeci bányatisztképző iskola alapszabályai. Klny. Bányászati és Kohászati Lapok. 68. évf. 1935. évi 23. és 24. sz. Budapest, [1935]. 8 p.

FALLER 1936 Faller Jenő: Mikoviny Sámuel selmeci tanárkodása. In: Buvár. 2. évf. 1936. április 278–280. p.

FALLER 1939A Faller Jenő: A bécsi hadilevéltár tata-tóvárosi vonatkozású rajzai és térképei. Tata, 1939. 15 p.

FALLER 1939B Faller Jenő: Mikoviny Sámuel szerepe a selmeci bányászat történetében. In: Bányászati és Kohászati Lapok. 72. évf. 1939. 11. sz. 270–276. és 12. sz. 288–293. p.

FALLER 1941 Faller Jenő: Bányáink térképjelének kialakulása a hazai kartográfiában. In: Bányászati és Kohászati Lapok. 74. évf. 1941. 7. sz. 125–129. p.

FALLER 1950 Faller Jenő: Mikoviny Sámuel bányamérnök emlékezete, halálának 200 éves fordulója alkalmából. In: Bányászati és Kohászati Lapok. 83. évf. 1950. 5. sz. 265–268. p.

FALLER 1951A Faller Jenő: Az Élet és Tudomány bemutatja Mikoviny Sámuelt. In: Élet és Tudomány. 6. évf. 1951. 6. sz. 725–727. p.

FALLER 1951B Faller Jenő: Mikoviny emlékkiállítás Sopronban. In: Bányászati Lapok. 84. évf. 1951. 1. sz. 45–48. p.

FALLER 1953 Faller Jenő: A magyar bányagépesítés úttörői a XVIII. században. Hell Máté Kornél és Hell József Károly főgépmesterek élete és munkássága. Budapest, 1953. 100 p.

FALLER 1961A Faller Jenő: Mikoviny Sámuel négy portréjáról. In: Bányászati Lapok 94. évf. 1961. 1. sz. 65–69. p.

FALLER 1961B Faller Jenő: A magyar bányagépesítés úttörői a XVIII. században. Hell Máté Kornél és Hell József Károly főgépmesterek élete és munkássága. Kivonat a kandidátusi értekezésből. Klny. a Nehézipari Műszaki Egyetem Magyar nyelvű Közleményei VI. kötetéből. Miskolc, 1961. 181–201. p.

FALLER 1963 Faller Jenő: Mikoviny Sámuel (1700–1750). In: Hidrológiai Tájékoztató, 3. évf. 1963. 5. p.

FALLER 1975 Faller Jenő: Jó szerencsét! Események, képek a bányászat múltjából. Budapest, 1975. 169 p.

FERENCZY 2003 Ferenczy Miklós: Mikoviny Sámuel bizalmas levele a Bécsi Kamarához az almási gyógyvizek ügyében. Dunaalmás, 2003. 21 p.

FODOR 1954 Fodor Ferenc: A magyar térképírás. 1–3. kötet. Budapest, 1952–1954. 176 p. + 6 térk., 177–309 p., 313–441 p.

FODOR 1955 Fodor Ferenc: Az Institutum Geometricum. Az Egyetem Bölcsészeti Karán 1782-től 1850-ig fennállott Mérnöki Intézet. Budapest, 1955. 190 p., 2 t., 4 térk.

FODOR 1956 A magyarországi kéziratos vízrajzi térképek katalógusa 1867-ig. Összeáll. Fodor Ferenc. 1–3. füzet. Budapest, 1954–1956. 61 p., 2 t.; 155. p., VIII t.; 219 p.

FODOR 1991 Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Reprint kiad. Budapest, 1991. 504 p.

FORBÁT 1959 Forbát, Eugen: Dejiny bratislavského obchodu v 18. a 19. storočí (1699–1873). Bratislava, 1959. 579 p.

FORGÁCH 2005 Forgách Peter: Samuel Mikovíni ml. a vojenské mapovanie. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 26–31. p.

FÜLÖP 1997 Fülöp Éva: Mikoviny Sámuel és gróf Eszterházy József tata-gesztesi uradalma. A Mikoviny emlékülésen elhangzott előadás. Almásfüzitő, 1997. szeptember 12.

FÜLÖP 2000 Fülöp Éva: Mikoviny és a tata-gesztesi uradalom. A Mikoviny-emlékülésen elhangzott előadás. Tata, 2000. november 21.

FÜLÖP 2003 Fülöp Éva: Az 1747. évi vízszabályozás a tata-gesztesi uradalomban. In: Komárom–Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei 10. Tata, 2003. 195–205. p.

GÁL 1992 Gál Tibor: Adalékok a budai királyi palota 18. századi építéstörténetéhez (1712–1770). In: Művészettörténeti Értesítő. 41. évf. 1992. 1–4. sz. 67–78. p.

GYULAI 1991 Gyulai Éva: A diósgyőri vár és környékének ábrázolása 1719-ből Bél Mátyás kéziratos hagyatékában. Aszalay Ferenc: Adatok a nemesi értelmiség művelődéstörténetéhez. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 28-29. évf. 1991. 139–150. p.

GYULAY 1975 Gyulay Zoltán: Mikoviny Sámuelre emlékezünk. In: Bányászati és Kohászati Lapok. Kőolaj és Földgáz. 8. (108.) évf. 1975. 6. sz. 161–162. p.

HAAN 1858 Haan Lajos: Jena Hungarica sive Memoria Hungarorum a tribus proximis saeculis Academiae Ienensi adscriptorum. Gyulae, 1858. 180 p.

HAAN 1879 Haan Lajos: Bél Mátyás. Budapest, 1879. 75 p.

HERČKO 1985 Herčko, Ivan: Škola, ktorá oslavuje dvaapostoročné jubileum. In: Technické noviny. roč. 33. 1985. č. 42. 10. p.

HORVÁTH Á. 1981 Horváth Árpád: Térkép és vízfogó árok. Mikoviny, az előfutár. In: Magyar Vízgazdálkodás. 21. évf. 1981. 3. sz. 14–15. p.

HORVÁTH I. 2010 Horváth István: Mikoviny Sámuel egy elfeledett térképe. In: Geodézia és Kartográfia. 62. évf. 2010. 10. sz. 22–26. p. http://www.fomi.hu/honlap/magyar/szaklap/2010/10/4.pdf

HRENKÓ 1977A Hrenkó Pál: Hozzászólás Mikoviny budavári térképéhez. In: Műemlékvédelem. 21. évf. 1977. 1. sz. 40–43. p.

HRENKÓ 1977B Hrenkó Pál: A pest-budai víziátkelő, Budavára és az Invalidusház Jászkun-kerülete Mikoviny térképein. In: Geodézia és Kartográfia. 29. évf. 1977. 1. sz. 31–50. p.

HRENKÓ 1978A Hrenkó Pál: Szabolcs megye Mikoviny-féle térképe. In: Szabolcs-Szatmári Szemle. 13. évf. 1978. 4. sz. 103–109. p.

HRENKÓ 1978B Hrenkó Pál: Térképtörténeti korszakváltás Mikoviny Duna-Tisza közi térképén. In: Geodézia és Kartográfia. 30. évf. 1978. 1. sz. 37–47. p.

HRENKÓ 1978C Hrenkó Pál: Térképi díszítőrajzok, szakmatörténeti adalékok. In: Geodézia és Kartográfia. 30. évf. 1978. 6. sz. 441–451. p.

HRENKÓ 1978D Hrenkó Pál: Egy elfelejtett magyar földmérő: Matolai János. In: Geodézia és Kartográfia. 30. évf. 1978. 3. sz. 197–206. p.

HRENKÓ 1979 Hrenkó Pál: Válogatás a Balatonkörnyék régi térképi ábrázolásaiból. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. 14. Veszprém, 1979. 245–260. p.

HRENKÓ 1982 Hrenkó Pál: Mikoviny Sámuel egyik ismeretlen térképe. In: Hidrológiai Tájékoztató. 22. évf. 1982. 2. sz. 3–4. p.

HRENKÓ 1983 Hrenkó Pál: A Mikoviny-árok és a tatai acquaeductus nyomában. In: Geodézia és Kartográfia. 35. évf. 1983. 1. sz. 43–50. p.

HRENKÓ 1984 Hrenkó Pál: Mikoviny Sámuel és Epistolája. Az Epistolát ford. Kenéz Győző, Érszegi Géza. Klny. a Magyar Tájékozódási Futó Szövetség „Szélrózsa 1984” évkönyvéből. Budapest, 1984. [74] p.

HRENKÓ 1986A Hrenkó Pál: Az árpási Madonna és a középkori Mórichida helye. In: Soproni Szemle. 40. évf. 1986. 1. sz. 60–67. p.

HRENKÓ 1986B Hrenkó Pál: Mikoviny Sámuel, a háromszögelő topográfus. In: Geodézia és Kartográfia. 38. évf. 1986. 3. sz. 201–204. p.

HRENKÓ 1992 Hrenkó Pál: A 250 éve véget ért pestisjárvány térképeiből. In: Dunakanyar. 28. évf. 1992. 1. sz. 13–16. p.

HRENKÓ 1996 Hrenkó Pál: A Hármas Kis Tükör térképei. In: Cartographica Hungarica. Nr. 5. 1996. 22–29. p.

HRENKÓ 1997 Hrenkó Pál: Az utolsó pestisjárvány kartográfiai forrásai. In: Orvosi Hetilap 138. évf. 1997. 38. sz. 2421–2424.

HRENKÓ 2000 Hrenkó Pál: „Hogy használhassak, javára lehessek a hazának!” In: A Földgömb. 18. évf. 2000. 6. sz. 50–59. p.

HUNG. NOVA A Hvngaria nova megrajzolója Mikoviny Sámuel 1700–1750. Ford., kísérő tanulm. Deák Antal András. Budapest, 1987. 159 p.

HT DVD — Az Osztrák Császárság, az Osztrák-Magyar Monarchia és Magyarország térképei a Hadtörténeti Térképtárban 1566–1918. Szerk.: Jankó Annamária. Budapest, 2008. 2 DVD-ROM

HT DVD 2 — Szakmai-tudományos térképek a Hadtörténeti Térképtárban. Az Osztrák Birodalom, az Osztrák-Magyar Monarchia és Magyarország területére, 1765–1920. Szerk.: Jankó Annamária. Budapest, 2010. DVD-ROM

IAA — IAA Inscriptiones Alborum Amicorum. Datenbank der Hungarica-Eintragungen in Stammbüchern aus dem 16./18. Jahrhundert http://iaa.jgypk.hu/index.php?page=home

INSTRUKCIÓ — Instrukció, Selmecbánya 1735. Szerk. és a szöveget gond. Zsámboki László. Ford. Sivák István. Miskolc, 1988. 24 p.

IRMÉDI 1930A — Irmédi-Molnár László: Mikoviny Sámuel térképfelvételi módszere. In: Térképészeti Közlöny. 1. köt. 1930. 1–2. füzet 74–85. p.

IRMÉDI 1930B — Irmédi-Molnár László: A Mikoviny-féle térképek jegyzéke. In: Térképészeti Közlöny. I. köt. 1930. 1–2. füzet 85–87. p.

JUHÁSZ 2003 — Juhász József: Mikovíny Sámuel a vízmérnök. In: Hidrológiai Közlöny. 83. évf. 2003. 5. sz. 279–288. p.

KAFKA 2005 — Kafka, Richard: Pamätníky venované Samuelovi Mikovínimu, sochy a pamätné tabule. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 54. p. és prezentáció a CD-mellékleten

KAMENICKÝ 2002 — Kamenický, Miroslav: Samuel Mikovini a banícká škola v Banskej Štiavnici. In: Historický časopis roč. 7. 50. 2002. č. 3. 483–492. p.

KAMENICKÝ 2005 — Kamenický, Miroslav: Založenie Baníckej školy v Banskej Štiavnici. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 55–61. p.

KAPOSSY 1953 — Kapossy János: Mégegyszer a budai királyi vár tervező mesteréről. In: Művészettörténeti Értesítő 1953. 1–2. sz. 123–130. p.

KAPOSVÁRI — Kaposvári Gyula: A szolnoki vár kialakulása és helye a város települési képében: I. Szolnok térképes, rajzos ábrázolásai és topográfiai képe 1685-től 1810-ig. In: Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve (1982–83). Szolnok, 1982-83. 161–204. p. és Varia museologica. Dolgozatok a szolnoki múzeum gyűjtőterületéről. Kaposvári Gyula válogatott írásai és bibliográfiája. In: A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok közleményei 55-56. Szolnok, 1996. 101–162. p.

KARPE 1937 Karpe, N.: Ein slovakischer Leonardo da Vinci. In: Prager Tablatt 1937. szept. 16. Praha, 1937.

KARTOGRÁFIATÖRTÉNET Klinghammer István–Pápay Gyula–Török Zsolt: Kartográfiatörténet. [Budapest], cop. 1995. 189 p.

KAŠIAROVÁ 2005 Kašiarová, Elena: Pozastatky kartografickej tvorby a ďalšie dokumenty vzťahujúce sa na Samuela Mikovíniho zachované v Štatnom ústrednom banskom archíve v Banskej Štiavnici. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 14–21. p.

KAŠIAROVÁ 2010 Kašiarová, Elena: Banícka a hutnícka minulosť Slovenska v kartografických pamiatkach. Bergbau- und Hüttenwesenvergangenheit der Slowakei in kartographischen Quellen. Košice, 2010. 191 p.

KEMÉNY 1912 Kemény Lajos: Mikoviny Sámuel. In: Művészet. 11. évf. 1912. 325. p.

KISS 1992 Kiss József: A Pesti Invalidus Ház jászkunsági földesurasága 1731–1745. Budapest, 1992. 268 p.

KISS 1998 Kiss József: Emlékezetes jászkunsági határperek az eladottság idejében. In: Jászsági Évkönyv 1998. Jászberény, 1998. 41–59. p.

KLADIVÍK 2005 Kladivík, Eugen: Podiel Samuela Mikovíniho na riešení technických problémov banskoštiavnického baníctva. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 38–41. p.

KLIER 1960 Klier, Richard: Der slowakische Kupferstecher und Kartograph Samuel Mikovini in Nürnberg und Altdorf. In: Mitteilungen aus der Stadtbibliothek Nürnberg. Jhg. 9. 1960. Heft 1. 4–8. p.

KLINGHAMMER 1983 Klinghamer István–Papp-Váry Árpád: Földünk tükre a térkép. Budapest, 1983. 385 p.

KOLINOVICS 1754 Kolinovics Gábor: Posthuma memoria Josephi Esterházii de Galantha … Tyrnaviae, 1754. 278 p.

KOMÁROM VM. Bél Mátyás: Az újkori Magyarország földrajzi-történelmi ismertetése. Komárom vármegye leírása. Ford. Vilinszky László. Tatabánya, 1989. 252 p.

KORABINSZKY 1786 Korabinszky János Mátyás: Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn. Preßburg, 1786. 858 p.

KOSÁRY 1996 Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. 3., kieg. kiad. Budapest, 1996. 873 p.

KOVACSICS 1957 Kovacsics József: Bevezetés a történeti statisztika forrásainak tanulmányozásába. In: A történeti statisztika forrásai. Budapest, 1957. 5–50. p.

KOVANIČ 1985 Kovanič, Ľudovít: Samuel Mikovíny a jeho dielo. In: Zborník proceedings saminára „História, súčasnosť a budúcnosť vyššieho baníckeho vzdelávania na Slovensku" venovaného pamiatke Samuela Mikovínyho a 250. výročiu založenia Baníckej školy v Banskej Štiavnici, Košice, 18. apríla 1985. Košice, é. n. 5–13. p.

KSZ/1 Könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási szabályzat. Bibliográfiai leírás. Kartográfiai dokumentumok. Közread. a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság. Budapest, [1999]. 53 p.
Elektronikus kiadás 2005
http://www.ki.oszk.hu/old/szabalyzatok/KSZ_1_kartografiai.pdf

LENHARDT 1942 Lenhardt György: Dunaalmás. Torkos Justus János "Thermae Almasienses" fordításával. Komárom, 1942. 123 p.

LEXIKON Lexikon zur Geschichte der Kartographie. 1–2. Wien, 1986. 988 p.

LICHNEROVÁ 2005 Lichnerová, Rút: Samuel Mikovíni a jeho pozostalosť v očiach súčasníkov. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 91–94. p. és prezentáció a CD-mellékleten

LISTY M. BELA Listy Mateja Bela. Na vydanie pripravil a perložil Juraj Pavelek. Martin, 1990. 502 p., [8] t.

MAGULA 1970 Magula, Rudolf: Samuel Mikovíni. In: Zborník Slovenského banského múzea v Banskej Štianici. V. 1969. Praha – Bratislava, 1970. 111–117. p.

A M. TÉRKÉPÉSZET NAGYJAI A magyar térképészet nagyjai. Lipszky János. Szerk. Plihál Katalin, Reisz T. Csaba. Mikoviny Sámuel. Szerk. Plihál Katalin, Török Enikő. Budapest, 2001. 305 p.

MAGYARORSZÁG BIBLIOGR. Magyarország bibliográfiája 1712–1860. Összeáll. Petrik Géza. 2. köt. Budapest, 1890. 957 p.

MAGYARORSZÁG BIBLIOGRAPHIÁJA Magyarország bibliographiája, 1712–1860. 5. köt. Pótlások. Közread. az Országos Széchényi Könyvtár. Budapest, 1971. 561 p.

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE Magyarország története 1686–1790. 1–2. köt. Szerk. Ember Győző, Heckenast Gusztáv. Budapest, 1989. 1569 p.

MAKOVÍNY 2005 Makovíny, Ivan: Vodné koleso v banskej technike. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 99–103. p. és prezentáció a CD-mellékleten

MARTINKA 1954 Martinka, Jozef: Samuel Mikoviny – priekopník slov. vedy a techniky v XVIII. storočí. In: Naša veda. roč. 1. Bratislava, 1954. č. 9. 261–268. p.

MÉLYKÚTI 2001 Mélykúti Gábor: Földmérés és térképészet a 18. században. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 146–155. p.

MCCONNEL 1989 McConnel, Anita: Mikoviny Sámuelről – nyugat-európai szemle. Ford. Lóczy Dénes. In: Földrajzi múzeumi tanulmányok. 6. Érd, 1989. 63–64. p.

MIHALOVITS 1938 Mihalovits János: Az első bányatisztképző iskola alapítása Magyarországon. In: Bányászati, kohászati és erdészeti felsőoktatásunk története 1735–1935. 1. füzet Sopron, 1938. 5–24. p.

MILLEKER 1933 Milleker Rezső: Moll B. Atlas Hungaricus-a. In: Földrajzi Közlemények. 61. köt. 1933. 82–87. p.

MOL DVD 1 A Magyar Országos Levéltár térképtára. I. Kamarai térképek, 1747–1882. Budapest, 2006. 2 DVD-ROM

MOL DVD 2 A Magyar Országos Levéltár térképtára. II. Helytartótanácsi térképek, 1735–1875. Budapest, 2006. 2 DVD-ROM

MOL DVD 3 A Magyar Országos Levéltár térképtára. III. Az Esterházy és Eszterházy családok térképei, tervrajzai. Budapest, 2009. 2 DVD-ROM

MOROVICS 2005 Morovics, Miroslav Tibor: Matematika v diele Samuela Mikovíniho. In: Samuel Mikoví ni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikoví ni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikoví ni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 42–53. p. és prezentáció a CD-mellékleten

NAGY 1971 Nagy István: A Magyar Kamara, 1686–1848. Budapest, 1971. 374 p.

NAGY I. 1860 Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. VII. köt. Pest, 1860. 610 p.

NÉMETHY 1882 Némethy Lajos: A vörös csillagos keresztes vitézek rendjének működése és érdemei Magyarországban. In: Új Magyar Sion. 13. évf. 1882. 321–328., 641–660., 739–772. p.

NOVÁK 2001 Novák, Ján – Mazáč, Aleš – Gubrianska, Mária: Samuel Mikoví ni, slovenský Leonardo da Vinci. Žiar nad Hronom, 2001. 27 s.

OSZK DVD Kéziratos térképek az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárában. Szerk. Plihál Katalin. Budapest, 2007. 2 DVD-ROM

PÁLFFY 2000 Pálffy Géza: Európa védelmében. Haditérképészet a Habsburg Birodalom magyarországi határvidékén a 16–17. században. 2. jav. és bőv. kiad. Pápa, 2000. 162 p., VIII t., 1 mell.

PAPP-VÁRY 2002 Papp-Váry Árpád: Magyarország története térképeken. Budapest, 2002. 255 p.

PAPP-VÁRY–HRENKÓ 1988 Papp-Váry Árpád–Hrenkó Pál: Magyarország régi térképeken. Budapest, 1988. 255 p.

PÁSZTI 2007 Pászti László: Hungarica-Forschung in der Kartensammlung der Staatsbibliothek zu Berlin 2004-2007. In: Freundeskreis

für Cartographica in der Stiftung Preussischer Kulturbesitz e. V. Mitteilungen. 2007. Heft 20. 6–13. p.

PATAKY 1951 — Pataky Dénes: A magyar rézmetszés története. Budapest, 1951. 415 p.

PÉCH 1881 — Péch Antal: A tudományok haladásának befolyása a selmecz-vidéki bányamívelésre. Budapest, 1881. 33 p.

PÉCH 1967A — Péch Antal: A selmeci bányavállalatok története II. 1650–1750. II/1. Sajtó alá rend. [és bev.] Kosáry Domokos. Budapest, 1967. 645 p.

PÉCH 1967B — Péch Antal: Alsó-Magyarország bányamívelésének története. III/1–3. Sajtó alá rend. Kosáry Domokos. Budapest, 1967. 972 p.

PEST M. — Bél Mátyás: Pest megyéről. Ford. Szabó Béla. Jegyz. és kieg. Pintér Emilné. Pest Megyei Múzeumi Füzetek X. Szentendre, 1977. 176 p. 2 térk.

PEST-PILIS-SOLT — Bél Mátyás: Pest-Pilis-Solt vármegye. Ford. Szőts Rudolf. In: Bács-Kiskun megye múltjából VI. Budapest, 1982. 9–67. p.

PODA 1771 — Poda, Nicolaus: Kurzgefaßte Beschreibung de, bey dem Bergbau zu Schemnitz in Nieder-Hungarn, errichteten Maschienen ... Prag, 1771. XIX, 84 p., XII Tafel.

PODA 2002 — Poda, Nicolaus: Rövid leírás az alsó-magyarországi Selmecbányán folytatott bányászatnál használatos gépekről … A szövegkiad. Sivák István fordítása. Szerk. és az utószót írta Zsámboki László. Miskolc – Rudabánya, 2002. 144, [156] p.

POLÓNYI 1956 — Tóth Andrásné Polónyi Nóra: A mérnöki szervezet kialakulásának előzményei Budán és Pesten. In: Tanulmányok Budapest múltjából. XI. Budapest, 1956. 77–95. p.

POLÓNYI 1964 — Tóth Andrásné Polónyi Nóra: A magyar állami műszaki szervezet kezdetei. In: Levéltári Közlemények. 35. évf. 1964. 2. sz. 207–232. p.

PORTRÉTY — Portréty komorských grófov a osobností baníctva a hutníctva na území Slovenska v 17. –19. storočí. Porträts der Kammergrafen und Persönlichkeiten des Berg- und Hüttenwesens auf dem Gebiet der Slowakei im 17. bis 19. Jahrhundert. Autori textov Mária Čelková, Mikuláš Čelko, Igor Graus. Košice, 2007. 191 p.

PRIKRYL 1969A — Prikryl, Ľubomír Viliam: Samuel Mikovíni zakladateľ modernej kartografie v Uhorsku. In: Svet vedy. roč. 16. 10/1969. 582–588. p.

PRIKRYL 1969B — Prikryl, Ľubomír Viliam: Kto bol Michal Ruttkay? In: Technické noviny. roč. 17. 1969. č. 8. 2. p.

PRIKRYL 1972 — Prikryl, Ľubomír Viliam: Mikovíni – priekopník triangulácie. In: Geodeticý a kartografický obzor 18/60. 1972. č. 9. 227–230. p.

PRIKRYL 1974 — Prikryl, Ľubomír Viliam: Mapové zobrazenie Turca v minulosti. In: Kmetianum. III. Martin, 1974. 63–91. p.

PRIKRYL 1977 — Prikryl, Ľubomír Viliam: Vývoj mapového zobrazovania Slovenska. Bratislava, 1977. 481 p.

PRIKRYL 1982 Prikryl, Ľubomír Viliam: Slovensko na starých mapách. Martin, 1982. 176, [4] p.

PRIKRYL 1989 Prikryl, Ľubomír Viliam: Slovacikálne mapy a plány z hl'adiska výtvarného a grafického. In: Kniha '89. Bratislava, 1989. 82–94. p.

PURGINA 1955A Purgina, Ján: Kartografická metóda Samuela Mikoviniho. In: Geografický časopis. roč. 7. 1955. č. 3–4. 237–241. p.

PURGINA 1955B Purgina, Ján: Bratislavský poludník. In: Kartografický přehled. roč. 9. 1955. č. 1. 43–47. p.

PURGINA 1956 Purgina, Ján: Meračská metóda Samuela Mikoviniho. In: Kartografický přehled. roč. 10. 1956. č. 2. 85–88. p.

PURGINA 1957A Purgina, Ján: Účasť slovákov na kartografii Uhorska od XVI. do XX. storočia. In: Geografický časopis. roč. 9. 1957. č. 1. 5–26. p.

PURGINA 1957B Purgina, Ján: Výtok Dunaja zo Slovenskej brány od 18. storočia. In: Vodohospodársky časopis SAV. roč. 5. 1957. č. 2. 154–167. p.

PURGINA 1958A Purgina, Ján: Samuel Mikovíni 1700–1750 – Život a dielo. Bratislava, 1958. 263 p., 23 mapa. (Új kiadása: Košice, 2005. 115 p.)

PURGINA 1958B Purgina, Ján: Samuel Mikovíni (1700–1750) – prvý moderný kartograf Slovenska. In: Geografický časopis. roč. 10. 1958. č. 1. 49–58. p.

PURGINA 1972 Purgina, Ján: Tvorcovia kartografie Slovenska do pol. 18. storočia. Bratislava, 1972. 150 p.

RAUM 1992 A magyar földmérés és térképészet története. 1B köt. 1–2. fejezet Szerk. Raum Frigyes, Winkler György. Budapest, 1992. 129–341. p.

REISZ 2001A Reisz T. Csaba: Mikoviny Sámuel udvari kamarai mérnök. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 164–178. p.
http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2000/mikoviny/rtcs.htm

REISZ 2001B Reisz T. Csaba: A központi kormányszervek és a vármegyék szerepe a Lipszky-térkép elkészítésében. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 17–26. p.

Reisz 2002 Reisz T. Csaba: Magyarország általános térképének elkészítése a 19. század első évtizedében. Lipszky János és segítői térképészeti vállalkozásának ismertetése. Budapest, 2002. 512 p., [32] t., 2 térk.

REISZ 2003 REISZ T. CSABA: Magyarország rövid földrajza. A Compendium Hungariae geographicum ismertetése. In: Fons. 10. évf. 2003. 2. sz. 291–318. p.

ROZNAI Roznai István: Mikoviny Sámuel. In.: Természet világa. 107. évf. 1976. 3. sz. 122–123. p.

ROZNAI 1976 Roznai István: Mikoviny Sámuel (1700–1750) emlékünnepség Tatán. In: Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat. 109. évf. 1976. 2. sz. 140–141. p.

RÓZSA 2000 Rózsa Gábor: Háromszáz éve született a kör négyszögesítője. Mikoviny Sámuel Szeged-Csongrádban 1730–1731. In: Szeged. 12 évf. 2000. 3. sz. 35–39. p.

SANDLER 1969 Sandler, Christian: Die homännischen Erben. In: Acta Cartographica. Bd. 5. Amsterdam, 1969. 370–423. p.

SCHMIDT 1834 Schmidt, Franz Anton: Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der österreichischen Monarchie. Wien, Aus der k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey, 1834. Abt. II. Bd. 6–9. 561, 588, 424, 634 p.

SCHULTHEISZ–TARDY 1964 Schultheisz Emil–Tardy Lajos: A magyarországi járványok történetéből. Klny. a "Történelem" 1964. évi 3. számából. Budapest, 1964. 111–156. p.

SELMECTŐL MISKOLCIG Selmectől Miskolcig, 1735–1985. A magyarországi műszaki felsőoktatás megindulásának 250. évfordulójára. Szerk. Zsámboki László. Miskolc, 1985. 295 p.

SLOVENSKÝ BIOGRAFICKÝ SLOVNÍK Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990). Zväzok IV. M–Q. Matica Slovenská, Martin, 1990.

SOÓS 2000 Soós István: Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására. In: Fons. 7. évf. 2000. 1. sz. 81–89. p.

STEGENA 1983 Stegena Lajos: Térképtörténet. 3. átdolg. kiad. Budapest, 1983. 199 p.

SUROVEC 2005 Surovec, Jozef: Využitie vody z kolpašských jazier v banskoštiavnickej hute. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 120–125. p.

SVÁB 2001 Sváb János: Egy 18. század eleji magyar polihisztor. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 198–200. p.

SZALATNAI 1955 Szalatnai Rezső: Mikoviny Sámuel. In: Élet és Tudomány. 10. évf. 1955. október 26. 1347–1350. p.

SZÁNTAI 1996 Szántai Lajos: Atlas Hungaricus. Magyarország nyomtatott térképei 1528–1850. I–II. köt. Budapest, 1996. 771 p.

SZATHMÁRI 1968 Szathmári István: Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk. Nyelvészeti Tanulmányok 11. Budapest, 1968. 453 p.

SZÉCHÉNYI-TÉRKÉPGYŰJTEMÉNY Gróf Széchényi Ferenc térképeinek és atlaszainak katalógusa. 1. köt. Kéziratos térképek és atlaszok. Szerk. Plihál Katalin. Budapest, 2002. 442 p. és Gróf Széchényi Ferenc térképeinek és atlaszainak katalógusa. CD-ROM. Budapest, 2002.

SZELESTEI 1984 Szelestei N. László: Bél Mátyás kéziratos hagyatékának katalógusa. Budapest, 1984. 299 p., XXXII t.

SZELESTEI 1992 Szelestei N. László: 18. századi tudós világ IV. Bél Mátyás, a tudományszervező. In: Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1984–1985. Budapest, 1992. 267–281. p.

SZILÁGYI 2006 Szilágyi István: A selmecbányai Kálvária és ábrázolásai. Budapest, 2006. 76 p.

SZÖGI 1980 Szögi László: Mérnökképző Intézet a Bölcsészeti Karon 1782–1850. (Institutum Geometrico–Hydrotechnicum).

Füzetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 5. Budapest, 1980. 261 p.

TAKÁTS 1908 — Takáts Sándor: Komárom vidéke és Brigetio a 18. század közepén. In: A komáromvármegyei és városi muzeum-egyesület 1907. évi értesítője. XIII. évf. Komárom, 1908. 24–33. p.

TÁRCZY 1936 — Tárczy-Hornoch Antal: Mikoviny Sámuel. In: Térképészeti Közlöny. IV. kötet. 1936. 1–2. füzet 64–82. p.

TÁRCZY 1937 — Tárczy-Hornoch Antal: Samuel v. Mikoviny, der erste Professor technischer Wissenschaften in Ungarn. In: A m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem bánya- és kohómérnöki osztályának közleményei. 1937. 9. köt. 47–52. p.

TÁRCZY 1938 — Tárczy-Hornoch Antal: Mikoviny Sámuel, a selmeci bányatisztképző tanintézet első tanára. In: Bányászati, kohászati és erdészti felsőoktatásunk története 1735–1935. 1. füzet. Sopron, 1938. 25–42. p.

TÁRCZY 1942 — Tárczy-Hornoch Antal: Néhány Mikoviny Sámuelre vonatkozó érdekesebb okmány. In: Térképészeti Közlöny. VI. kötet. 1942. 3–4. füzet 229–252. p.

TÁRCZY 1950 — Tárczy-Hornoch Antal: Mikoviny Sámuel halálának kétszázéves fordulójára. In: Földméréstani Közlemények. 2. évf. 1950. 1–2. sz. 43–47. p.

TÁRCZY 1960 — Tárczy-Hornoch Antal: További néhány adat Mikoviny Sámuel működéséhez. In: Geodézia és Kartográfia. 12. évf. 1960. 3. sz. 190–192. p.

TÁRCZY 1975A — Tárczy-Hornoch Antal: A kettős jubileum évében adózzunk hódolattal a nagy Mikoviny Sámuelünk emlékének. In: Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat. 108. évf. 1975. 11. sz. 713–716. p.

TÁRCZY 1975B — Tárczy-Hornoch Antal: 275 évvel ezelőtt született és 225 évvel ezelőtt halt meg Mikoviny Sámuel, a selmecbányai bányatisztképző iskola első tanára. In: Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat. 108. évf. 1975. 4. sz. 210. p.

TÁRCZY1975C — Tárczy-Hornoch Antal: Mikoviny Sámuel halálának 225. évfordulójára. In: Geodézia és Kartográfiai. 27. évf. 1975. 3. sz. 219. p.

TIBENSKÝ 1972 — Tibenský, Ján: Dejiny vedy a techniky na Slovensku. In: Svet vedy. roč. 19. 4/1972. 191–196. p.

TIMÁR 2007 — Timár Gábor: A ferrói kezdőmeridián. In: Geodézia és Kartográfia. 59. évf. 2007. 12. sz. 3–7. p. http://www.fomi.hu/honlap/magyar/szaklap/2007/12/1.pdf

TOMKA-SZÁSZKY 1777 — Tomka-Szászky János: Introductio in orbis antiqui et hodierni geographiam … Ed. altera. Posonii et Cassoviae, 1777. 990 p., 1 térk.

TORKOS 1746 — Torkos Justus János: Thermae Almasienses ... Posonii, 1746. 78 p.

TORKOS 1996 — Torkos Justus János: Thermae Almasienses tekintettel azok fekvésére, alakjára, gyógyító erejét és tulajdonságait

összefoglaló tartalmára. Ford. Veszely Géza. Dunaalmás, 1996. 48, [6] p.

TÓTH 2006 Tóth Gergely: Bél Mátyás kéziratai a pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában. Katalógus. Catalogus manuscriptorum Matthiae Bél, quae in bibliotheca Lycei Evangelici Posoniensis asservantur. Budapest, 2006. XXIX, 159 p. (Nemzeti téka)

TÓTH 2007a Tóth Gergely: Bél Mátyás pozsonyi tanítványai. A pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvének vonatkozó részei Bél és utódai megjegyzéseivel. In: Lymbus. Magyarságtudományi forrásközlemények. Budapest, 2007. 179–208. p.

TÓTH 2007B Tóth Gergely: Adalékok Mikoviny Sámuel életrajzához. In: Magyar Könyvszemle 123. 3. évf. 2007. 4. sz. 487–489. p. http://www.epa.oszk.hu/00000/00021/00371/kozlemenyek.htm

TÓTH 2009 Tóth Gergely: A keszthelyi Festetics-gyűjtemény kéziratos térképei. In: Gyűjtők és gyűjtemények. A nemzeti könyvtár gyűjteményes kincsei és történetük. Szerk. Boka László, Ferenczyné Wendelin Lídia. Budapest, 2009. 69-78. p.

TÖRÖK 1995 Török Enikő: Egy 18. századi polihisztor: Mikoviny Sámuel. In: Fons 2. évf. 1995. 1. sz. 73–89. p.

TÖRÖK 1997 Török Enikő: Humánökológiai vonatkozások 17–18. századi Külső-Szolnok megyei térképeken. In: Jászsági Évkönyv. Jászberény, 1997. 69–80. p.

TÖRÖK 2000 Török Enikő: Külső-Szolnok vármegye, a Jászság és a Nagykunság Bél Mátyás műveiben és Mikoviny Sámuel térképein. In: Levéltári Szemle. 50. évf. 2000. 1. sz. 3–19. p. http://www.natarch.hu/szemle/20001/torok_e.htm

TÖRÖK 2001 Török Enikő: Mikoviny Sámuel megyetérképei. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 179–185. p. http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2000/mikoviny/te.htm

TÖRÖK 2002 Török Enikő: A Széchényi-térképgyűjtemény. In: Gróf Széchényi Ferenc térképeinek és atlaszainak katalógusa. 1. köt. Kéziratos térképek és atlaszok. Szerk. Plihál Katalin. Budapest, 2002. 9–25. p. és In: Gróf Széchényi Ferenc térképeinek és atlaszainak katalógusa. CD-ROM. Budapest, 2002.

TÖRÖK 2003A Török Enikő: Selmecbánya 1738-as térképe. In: Fons. 10. évf. 2003. 2. sz. 277–289. p.

TÖRÖK 2003B Török Enikő: Utak, hidak Mikoviny Sámuel térképein. In: Közlekedés a Kárpát-medencében. Újabb kutatási eredmények. Főszerk. Katona András. Szerk. Frisnyák Zsuzsa. Budapest, 2003. 21–28. p.

TÖRÖK 2004 Török Enikő: Mikoviny Sámuel 1738-as tervezete újabb tavak létesítésére Selmecbánya környékén. In: Hidrológiai Tájékoztató. 44. évf. 2004. 78–81. p.

TÖRÖK 2005 Török Enikő: Mikovinys Karten und Plänen von Teichbauten. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej

Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 22–25. p.

TÖRÖK 2008a — Török Enikő: Mikoviny Sámuel (1698–1750). Mérnök, térképész. Virtuális kiállítás. Webdesign: Burda Zita. Szlovák nyelvű fordítás: Jakab Zoltán. Budapest, 2008-2010. http://mek.oszk.hu/06400/06422

TÖRÖK 2008b — Török Enikő: Mikoviny Sámuel Pestet, Budát és Óbudát ábrázoló 1742. évi térképe. In: Budapest régiségei. XLI. 2007. Budapest, 2008. 281–287. p.

TÖRÖK ZS. 2003 — Török Zsolt: Bél Mátyás, Mikoviny Sámuel és a honismereti iskola. Budapest, 2003. 180 p. (Mesterek és tanítványok)

TÖRÖK ZS. 2005 — Török Zsolt: Mikoviny's map and the geography of Enlightenment. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 34–37. p. és prezentáció a CD-mellékleten

Török Zs. 2006 — Török Zsolt: Mikoviny's Epistola (1732) and the principles of topographical map making. In: Development of ideas and methods in cartography. Materials of the commission's meeting in Kaliningrad, August, 2006. Moscow, 2006. 12–25. p.

VALKÓ 1950 — Valkó Arisztid: Mikoviny Sámuel egy kéziratos térképe. In: Térképészeti Közlöny. VII. kötet. 1950. 3–4. sz. 363–373. p.

VÁLYI 1799 — Vályi András: Magyar országnak leírása. 1–3. kötet. Buda, 1796–1799. 702 p., 736 p. és 688 p.

VÁRKONYI 1984 — R. Várkonyi Ágnes: Értelmiség és államhatalom Magyarországon a 17–18. század fordulóján. In: A magyarországi értelmiség a XVII–XVIII. században. Szerk. Zombori István. Szeged, 1984. 54–81. p.

VÁRKONYI 2000 — R. Várkonyi Ágnes: Táj és történelem a XVIII. századi Magyarországon. In: Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológia világából. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Budapest, 2000. 156–183. p.

VICZIÁN–HORVÁTH 2006 — Viczián István–Horváth Friderika: A tatai mocsarak a római korban és Mikoviny Sámuel lecsapoló munkája. In: Földrajzi értesítő. 55. évf. 2006. 3-4. füzet 257–272. p.

VINKOVICS 2001 — Vinkovics Márta: Mikoviny Sámuel tudományszemlélete. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 156–163. p.

VIRÁG 2005 — Virág Árpád: A Sió és a Balaton közös története, 1055–2005. Budapest, 2005. 549 p., 3 térk.

VIRÁGH 1986 — Virágh Dénes: Hrenkó Pál: Mikoviny Sámuel és Epistolája (Ismertető). In: Geodézia és Kartográfia. 38. évf. 1986. 3. sz. 223. p.

VODA 1978 — Voda, Juraj: Richnavské tajchy nad Vindšachtou. In: Technické noviny. roč. 24. 1978. č. 33. 2. p.

VOZÁR 1985 — Vozár, Jozef: Počiatky výuky banských odborníkov a založenie baníckej školy v Banskej Štiavnici. In: Zborník proceedings seminára „História, súčasnosť a budúcnosť

vyššieho baníckeho vzdelávania na Slovensku" venovaného pamiatke Samuela Mikovínyho a 250. výročiu založenia Baníckej školy v Banskej Štiavnici, Košice, 18. apríla 1985. Košice, é. n. 14–39. p.

VOZÁR 1997 — Vozár, Jozef: Začiatky výučby banských odborníkov a založenie baníckej školy v Banskej Štiavnici. In: Zborník Slovenského banského múzea. roč. XVIII. 1997. Banská Bystrica, é.n. 33–42. p.

VOZÁR 2005 — Vozár, Jozef: Založenie Baníckej vysokej školy v Banskej Štiavnici. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 79–84. p.

WACZULIK 1984 — Waczulik Margit: A táguló világ magyarországi hírmondói XV–XVII. század. Budapest, 1984. 535 p.

WELLMANN 1979 — Wellmann Imre: Bél Mátyás (1684–1749) In: Történelmi Szemle. 22. évf. 1979. 2. sz. 381–391. p.

ZÁVADOVÁ 1990 — Závadová, Katarína: Ilustrátori diel Mateja Bela a otázka vzniku osvietenskej ilustrácie na Slovensku. In: Kniha '89. Martin, 1990. 95–107. p.

ŽILÁK 2005 — Žilák, Ján: Na margo genealógie Samuela Mikovíniho. In: Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Samuel Mikovíni and his message for today. Zborník referátov medzinárodného sympózia Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, ktorý sa konal 19.–20. 10. 2005. v Banskej Štiavnici. Ed. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica, [2007]. 8–13. p.

ZOMBORI 1984A — Zombori István: A felvidéki evangélikus értelmiség. In: A magyarországi értelmiség a XVII–XVIII. században. Szerk. Zombori István. Szeged, 1984. 82–90. p.

ZOMBORI 1984B — Zombori István: Bél Mátyás és a Notitia Hungariae. In.: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1980-81/2. Szeged, 1984. 113–162. p.

ZSÁMBOKI 1985 — Zsámboki László: A Berg-Scholáról Mikoviny működése alatt, s a következő években. In: Zborník proceedings saminára „História, súčasnosť a budúcnosť vyššieho baníckeho vzdelávania na Slovensku" venovaného pamiatke Samuela Mikovínyho a 250. výročiu založenia Baníckej školy v Banskej Štiavnici, Košice, 18. apríla 1985. Košice, é. n. 40–56. p.

ZSÁMBOKI 2001 — Zsámboki László: Mikoviny Sámuel és a magyar műszaki felsőoktatás megszületése. In: A magyar térképészet nagyjai. Budapest, 2001. 227–231. p.

ZSÁMBOKI 2005 — Zsámboki László: Selmeci ezüst, körmöci arany. Válogatott tanulmányok a szerző születésének 70. évfordulója tiszteletére. Rudabánya – Miskolc, 2005. 332 p.